

Ιωάννου Δ. Βακιρτζή

ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΣΑΜΟΥ

ΑΠΟ ΤΩΝ ΑΡΧΑΙΟΤΑΤΩΝ ΧΡΟΝΩΝ
ΜΕΧΡΙ ΤΟ 1834

ΠΑΡΑΧΩΡΗΣΗ ΠΡΩΤΟΤΥΠΟΥ: Γενικά Αρχεία του Κράτους, Αρχεία Νομού Σάμου.

ΨΗΦΙΟΠΟΙΗΣΗ: Εργαστήριο Υπολογιστικών Μαθηματικών, Μαθηματικού Λογισμικού και Ψηφιακής Τυπογραφίας. Πανεπιστήμιο Αιγαίου. Τμήμα Μαθηματικών.

Σάμος 2011

Απαγορεύεται η μεταβολή του παρόντος καθ' οιονδήποτε τρόπο, καθώς και η επαναδιανομή του από άλλες ιστοσελίδες.

Ευχαριστούμε τα Γ.Α.Κ. Αρχεία Νομού Σάμου για την παραχώρηση του πρωτοτύπου.

Υπεύθυνος ψηφιακής έκδοσης: Α. Τσολομύτης, Πανεπιστήμιο Αιγαίου, Τμήμα Μαθηματικών.

Στοιχεία ψηφιοποίησης: Η ψηφιοποίηση έγινε με φωτογραφική αναπαραγωγή στα 15 Mpixels. Η επεξεργασία των αρχείων έγινε σε GNU/Linux 2.6.32.

Modification of this file in any way or redistribution from web pages other than <http://myria.math.aegean.gr/labs/dt/> are all strictly forbidden.

We thank the General State Archives of Samos for providing the original book.

Digitally published by A. Tsolomitis, University of the Aegean, Department of Mathematics.

The book was photographically reproduced at 15 Mpixels. The files were processed on GNU/Linux 2.6.32.

ΙΩΑΝΝΗΣ ΒΑΚΙΡΤΖΗΣ

ΑΠΟ ΤΗ ΔΗΜΟΣΙΟΓΡΑΦΙΑ ΣΤΗΝ ΙΣΤΟΡΙΑ

Όταν το 2005 κυκλοφόρησε η Ιστορία της Ηγεμονίας του Ιωάννη Βακιρτζή, για πρώτη φορά από δακτυλόγραφο-χειρόγραφο του αρχείου του, που είχε δωρηθεί στα ΓΑΚ, πολλοί ήταν εκείνοι που υποστήριζαν πως ήταν ευκαιρία να ενσωματωθεί η προηγούμενη Ιστορία του, η οποία δημοσιεύεται στην παρούσα ψηφιακή μορφή. Εκείνη η Ιστορία ξεκινούσε από τους «μυθικούς» χρόνους της Σάμου και τελειώνει το 1834 χρονιά κατά την οποία επιβλήθηκε στο νησί το καθεστώς της Ηγεμονίας. Την ιστορία της Σάμου «από αρχαιότατων χρόνων μέχρι του 1912», μέχρι δηλαδή το τέλος της Ηγεμονίας, σκόπευε ο συγγραφέας να εκδώσει σε ενιαίο βιβλίο περί τα τέλη της δεκαετίας του 1940, αλλά δεν πρόλαβε να αναμορφώσει, όπως φαίνεται από τα χειρόγρατά του, την αρχική έκδοση του 1912. Αν το επιχειρούσαμε στα ΓΑΚ, αφενός μεν το κόστος θα ήταν πολύ μεγάλο και αφετέρου, καθώς σημειώναμε τότε (2005) θα μειωνόταν η σπανιότητα του πρώτου βιβλίου.

Με την ηλεκτρονική έκδοση τα πράγματα αλλάζουν. Διασώζεται σε ψηφιακή μορφή το ίδιο βιβλίο, αλλά παραμένει ως έκδοση να είναι σπάνια και πολύτιμη, ενώ παράλληλα το περιεχόμενο της γίνεται προσιτό μέσω της σύγχρονης τεχνολογίας σε περισσότερους αναγνώστες. Ευτυχής συγκυρία επί του προκειμένου υπήρξε η πρωτοβουλία που έχει αναπτύξει το Εργαστήριο Υπολογιστικών Μαθηματικών, Μαθηματικού Λογισμικού και Ψηφιακής Τυπογραφίας του Τμήματος Μαθηματικών του Πανεπιστημίου Αιγαίου στο Καρλόβασι με επικεφαλής τον καθηγητή κ. Αντώνη Τσολομούτη. Το εργαστήριο έχει ήδη παρουσιάσει εκπληκτικά αποτελέσματα, ψηφιοποιώντας τα Σαμιακά του Επαμεινώνδα Σταματιάδη. Σχεδιάζει επίσης την ψηφιοποίηση και διάθεση σπάνιων εκδόσεων που αφορούν την ιστορία της Σάμου. Στα πλαίσια αυτά περιέλαβε και την Ιστορία του Βακιρτζή που είναι δυσεύρετη. Η Ιστορία της Σάμου από των αρχαιότατων χρόνων μέχρι του 1834 εκδόθηκε το έτος της ένωσης της Σάμου με την Ελλάδα και ήταν αφιερωμένη στη νέα γενιά των Σαμίων που θα ξεκινούσαν μια νέα ζωή γεμάτη όνειρα και ελπίδες ως πολίτες του ανεξάρτητου ελληνικού κράτους. Ο Βακιρτζής την ίδια χρονιά ξεκινούσε την έκδοση της εφημερίδας του Αιγαίου, αλλά είχε ήδη διαγράψει μια σταδιοδρομία κατά τα τελευταία χρόνια της Ηγεμονίας, ως δημοσιογράφος, στενογράφος και αρχισυντάκτης.

Ο Ιωάννης Δ. Βακιρτζής γεννήθηκε το 1878 στους Μυτιληνιούς Σάμου, όπου έμαθε και τα πρώτα γράμματα στην Ευθυμιάδα Σχο-

λή. Στη συνέχεια σπούδασε στο Πυθαγόρειο Γυμνάσιο, στο οποίο δίδασκαν σπουδαίοι καθηγητές όπως ο Κωνσταντίνος Κατεβαίνης και ο Γεώργιος Σωτηρίου, φιλόλογοι, και ο Γρηγόριος Κωνσταντάς, μουσικοδιδάσκαλος, που είχε ιδρύσει και Μουσική Σχολή και δίδασκε στους μαθητές του Γυμνασίου τη βυζαντινή μουσική. Ο Βακιρτζής δεν μπόρεσε να συνεχίσει τις σπουδές του μετά το Γυμνάσιο, τον ενδιέφερε όμως η δημοσιογραφία με την οποία ασχολήθηκε πολύ νωρίς, δημοσιεύοντας άρθρα σχετικά με την τοπική οικονομία, την «εγχώριο» βιομηχανία και την οινοποιία στην εφημερίδα Φως του δημοτικιστή Γεώργη Καρατζά. Η πρώιμη ενασχόλησή του με τη δημοσιογραφία καθορίζει και τη μετέπειτα σταδιοδρομία του. Όλη του η ζωή μέχρι το δεύτερο παγκόσμιο πόλεμο και την αρχή της ιταλικής κατοχής της Σάμου περνά στα τυπογραφεία και τις εφημερίδες. Είναι ο κατ' εξοχήν δημοσιογράφος της Σάμου τα πρώτα σαράντα χρόνια του 20^{ού} αιώνα.

Για μικρό χρονικό διάστημα, από τον Οκτώβριο του 1902 μέχρι τον Απρίλιο του 1903, σπούδασε στενογραφία στην Αθήνα και στη συνέχεια έγινε στενογράφος των πρακτικών της Γενικής Συνελεύσεως των Πληρεξουσίων της Σάμου. Η κύρια εργασία του όμως ήταν η δημοσιογραφία. Το 1901 εργάστηκε ως συντάκτης στη εφημερίδα Νέα Ζωή του δικηγόρου Βασ. Καριώτογλου, η οποία κυκλοφορούσε στη Σάμο μέχρι σχεδόν το 1905. Παράλληλα εκδίδει ο ίδιος το Ημερολόγιον του 1904, ένα είδος περιοδικού ποικίλης ύλης, ετήσιου, που θα ευδοκιμήσει στη Σάμο τα επόμενα χρόνια και το οποίο περιλαμβάνει διάφορα κείμενα: αφηγήματα, διηγήσεις, βιογραφίες, ποιήματα, ταξιδιωτικές εντυπώσεις, θεατρικά, διαφημίσεις, αλληλογραφία και άλλα. Το 1905 κυκλοφορεί η εφημερίδα Πρόοδος, στην οποία εκδότης και διευθυντής είναι ο ποιητής Ζήσιμος Σίδερης και συντάκτης ο Ι. Βακιρτζής, αλλά από το 1906 μέχρι το 1908 που η εφημερίδα έπαυσε διά της βίας μοναδικός εκδότης, συντάκτης και διευθυντής της ήταν ο Βακιρτζής. Η εφημερίδα απηχούσε τις απόψεις του Προοδευτικού κόμματος του Θεμ. Σοφούλη και εξέφραζε ιδέες του ανερχόμενου εθνικισμού στον ελλαδικό χώρο. Το 1908 ο Βακιρτζής συμμετείχε στο κίνημα εναντίον του ηγεμόνα Ανδρέα Κοπάση με αποτέλεσμα ο ίδιος να συλληφθεί και να καταδικασθεί σε φυλάκιση—ο Σοφούλης, ο Σίδερης και άλλοι που διέφυγαν καταδικάστηκαν ερήμην σε θάνατο—και η εφημερίδα του σε οριστική παύση.

Μετά την αποφυλάκισή του, ο ηγεμόνα επιδιώκει να τον προσεταιρισθεί ώστε να συμμετάσχει στην νέα εφημερίδα με τίτλο Νέα Σάμος, που άρχισε να εκδίδεται το 1908 και ήταν υπό τον πλήρη έλεγχο του ηγεμονικού καθεστώτος, αλλά ο Βακιρτζής αρνήθηκε και προτίμησε να ιδιωτεύσει. Μέχρι το 1912 ασχολήθηκε με τη συγγρα-

φή της Ιστορίας από τα αρχαία χρόνια μέχρι το 1834 που εξέδωσε τελικά το 1912 και παρουσιάζεται στη συνέχεια.

Το Σεπτέμβριο του 1912 άρχισε να κυκλοφορεί τη νέα του εφημερίδα, ως ιδιοκτήτης, διευθυντής και αρχισυντάκτης, δυο μήνες πριν καταλυθεί οριστικά το ηγεμονικό καθεστώς και κηρυχθεί η ένωση της Σάμου με την Ελλάδα. Η νέα εφημερίδα είχε τον τίτλο Αιγαίον και υπήρξε μακροβιότερη από τις προηγούμενες. Εκδιδόταν ανελλιπώς μέχρι το 1941. Ήταν παράλληλα και το κύριο μέσον βιοπορισμού του Βακιρτζή. Οι τίτλοι των εφημερίδων με τις οποίες συνεργάστηκε ή και διηύθυνε ήταν αρκετά εύγλωττοι σε σχέση με τις πολιτικές εξελίξεις της εποχής του: Φως, Νέα Ζωή, Πρόοδος, Αιγαίον. Η τελευταία κάλυψε την αρχή της ενσωμάτωσης της Σάμου στην Ελλάδα, το μικρασιατικό πόλεμο, την προσφυγιά, το μεσοπόλεμο γενικά, τη περίοδο της μεταξικής δικτατορίας, το αλβανικό έπος. Όταν στη Σάμο έφτασαν οι ιταλικές δυνάμεις κατοχής, ο Βακιρτζής προτίμησε να κλείσει από μόνος του το Αιγαίον, κι έτσι απέφυγε τον εξευτελισμό της κατ' ανάγκην συνεργασίας με τις κατοχικές αρχές. Στη διάρκεια της κατοχής έγραψε τη συνέχεια της Ιστορίας της Σάμου από εκεί που είχε σταματήσει το 1912, δηλαδή συνέγραψε την Ιστορία της Ηγεμονίας (1834–1912), αλλά τα χειρόγρατά του καταστράφηκαν μαζί με το σπίτι του κατά τον βομβαρδισμό της πόλης της Σάμου το Νοέμβριο 1943 από τη γερμανική αεροπορία. Στη Μέση Ανατολή όπου διέφυγε μετά τον βομβαρδισμό αρθρογραφήσε στις εκεί εφημερίδες Φως του Καΐρου, στον Ταχυδρόμο της Αλεξάνδρειας και στον Νέο Σύνδεσμο του Πορτ Σάιδ. Μετά τον πόλεμο εγκαταστάθηκε στην Αθήνα, όπου ξανάγραψε την ιστορία της Ηγεμονίας Σάμου, αλλά δεν μπόρεσε να εκδώσει. Το αρχείο Βακιρτζή δωρήθηκε στα ΓΑΚ από τον γιο του Φωτεινό και τη σύζυγό του κ. Άντα Βακιρτζή και με τη χορηγία της Νομαρχιακής Αυτοδιοίκησης έγινε δυνατή η έκδοση της Ιστορίας βάσει του δακτυλογράφου με όποιες διορθώσεις χειρόγραφες είχε κάνει ο ίδιος.

Ο Ι. Βακιρτζής παντρεύτηκε το 1907 την Αγγελική Σεϊρλή με την οποία απέκτησε τρία παιδιά, τον Φωτεινό, την Κλεονίκη, σύζυγο του δικηγόρου Δημ. Σουβαλτζή, η οποία πέθανε στην Κατοχή, και την Ελένη, σύζυγο Ντόρου Παπάζογλου. Διετέλεσε δραστήριο μέλος διαφόρων οργανώσεων και σωματείων. Πέθανε τον Ιανουάριο του 1950. Ο Βακιρτζής έγραψε ποιήματα και διηγήματα εμπνευσμένα από ιστορίες του χωριού του, που εξέδωσε με τίτλο Χωριάτικες Ιστορίες, ασχολήθηκε με τη μετάφραση των Ψαλμών του Δαβίδ, ενώ εκτός από το Ημερολόγιον του 1904, εξέδωσε δυο ακόμη το Ημερολόγιον της Προόδου (1906) και το Σαμιακόν Ημερολόγιον (1908). Ακόμη συνεργάστηκε με τη Μεγάλη Ελληνική Εγκυκλοπαίδεια και την Εγκυκλοπαίδεια του Ελευθερουδάκη για τη συγγραφή λημμά-

των που αφορούσαν τη Σάμο. Τέλος υπήρξε συνεργάτης της εφημερίδας Ατλαντίς της Νέας Υόρκης στην οποία δημοσίευε άρθρα και ανταποκρίσεις από τη Σάμο χρησιμοποιώντας το ψευδώνυμο «Κερκετεύς».

Ο Ι. Βακιρτζής έγινε ιστορικός μέσω της δημοσιογραφίας. Η μέθοδος που ακολούθησε ήταν εμπειρική και στα ίχνη των ιστορικών του καιρού του κυρίως του μεγάλου Σαμιώτη ιστορικού Επαμεινώνδα Σταματιάδη. Η κινητήρια δύναμη για το έργο του ήταν η αγάπη του για την ιδιαίτερη πατρίδα του. Στον πρόλογο της Ιστορίας της Ηγεμονίας είναι σαφής όταν σημειώνει ότι «το βιβλίο αυτό ενώνει δυο μεγάλες αγάπες μου. Την αγάπη που τρέφω και έτρεφα από μικρό παιδί στην ιδιαίτερη πατρίδα μου Σάμο, το χαριτωμένο νησί του Αιγαίου, και την άλλη αγάπη που είχα από μικρό παιδί στο δημοσιογραφικό έργο». Η ιδεολογία του, όπως μπορεί να διαπιστώσει κανείς τόσο από τη μελέτη του ιστορικού του έργου όσο και από τη διαδρομή και στάση της εφημερίδα του σε διάφορα ζητήματα της εποχής του, ήταν ο πατριωτισμός που μπορούσε να εκφραστεί ποικιλότροπα σε διάφορες φάσεις των εξελίξεων και μεταβολών της ελληνικής πολιτικής και της κοινωνίας στη διάρκεια του Μεσοπολέμου. Προσπαθούσε να συνδυάσει τις εξελίξεις, την πρόοδο τεχνολογική και επιστημονική, τις πολιτικές επιλογές με τον πατριωτισμό του και τις χριστιανικές παραδόσεις της ελληνικής κοινωνίας του τέλους του 19^{ου} αιώνα και των αρχών του 20^{ου}.

Με την ιστορία που συνέγραψε το 1910 και εξέδωσε το 1912 είχε σκοπό να παρουσιάσει μια ιστορία συνοπτική και εύχρηστη ώστε να μπορεί ο καθένας «ακόπως και ευχερώς να μανθάνη όλα τα σπουδαία γεγονότα όσα διεδραματίστησαν εν Σάμω από των αρχαιοτάτων χρόνων μέχρι των καθ' ημάς». Την ιστορία την αντιλαμβάνονταν γνώση και παρουσίαση των μεγάλων γεγονότων του παρελθόντος με συγκεκριμένο διδακτικό χαρακτήρα. Ο λαός πρέπει να μαθαίνει όσα γενναία και σημαντικά έπραξαν οι πρόγονοί του, να διδάσκεται από αυτά και να προχωρεί στο μέλλον «καυχώμενος επί πατραγαθία». Δεν ασχολείται με την αναζήτηση της αλήθειας ή μάλλον αναζητά την αλήθεια του παρελθόντος μόνο στα «μεγάλα και θυμαστά» κατά τη ρήση του Ηροδότου.

Τις επιλογές των γεγονότων τις θεωρεί αναγκαίες για την ιστορία αρκεί από τη μελέτη τους ο λαός να αντλεί διδάγματα για το μέλλον. Για το σκοπό της ιστορίας του σημειώνει: «Εις τον σκοπόν τούτον ωρμήθην από της ιδέας ότι ο λαός πρέπει αδιακόπως να μελετά τα έργα των προγόνων του, και εκ της μελέτης του παρελθόντος να αρύεται ωφέλιμα διδάγματα διά το μέλλον. Είναι παλαιότατον δόγμα ότι η γνώσις των σπουδαιότερων γεγονότων εκ της πατρώας προπάντων ιστορίας αποτελεί την πρώτην και στοιχειωδεστάτην

μάθησιν εκάστου ανθρώπου αξιούντος να κατέχη θέσιν τινά εν τη κοινωνία». Αυτή η θέση αποτελεί το ιδεολογικό στίγμα του Βακιρτζή και την οπτική με την οποία εξετάζει το παρελθόν. Η εθνική ιστορία αποτελεί γι' αυτόν χρέος του κάθε Έλληνα και στην εθνική εντάσσεται η ιστορία των επιμέρους τμημάτων του ελληνισμού, η τοπική ιστορία. Η σαμιακή ιστορία έτσι εξετάζεται ως μέρος μιας γενικότερης εθνικής.

Ο Βακιρτζής στηρίζεται στην υπάρχουσα βιβλιογραφία των Επαμεινώνδα και Νικολάου Σταματιάδη. Υποστηρίζει πως χρησιμοποίησε και άλλες πηγές τις οποίες ωστόσο δεν αναφέρει. Θεωρούσε ότι το πόνημά του ήταν μεν ατελές αλλά θα επιτελούσε το σκοπό για τον οποίο γράφτηκε. Θα ήταν δηλαδή εύχρηστο. Αυτό το στόχο έχει και η σημερινή ψηφιακή μορφή του.

Χρίστος Λάνδρος
Φιλολόγος-Αρχειονόμος
Πέμπτη, 19 Μαΐου 2011

BIBΛΙΟΓΡΑΦΙΑ: Ι. Δ. Βακιρτζής, *Ιστορία της Σάμου*, Σάμος 1912, σ. 7–13. Ι. Δ. Βακιρτζής, *Ιστορία της Ηγεμονίας της Σάμου*, ΓΑΚ Σάμου, Αθήνα 2005, σ. 9–33. Ε. Σβορώνου, *Μικρασιατικών Ημερολόγιον* 1917, τόμ. 11ος, *Εν Σάμω* 1917, σ. 122. Ν. Κιράνης, «Ιωάννης Βακιρτζής» *Σαμιακόν Ημερολόγιον* 1953, έκδ. Αδελφότητα Σαμίων, *Εν Αθήναις* 1953, σ. 6–8. Μητροπολίτου Σάμου Ειρηναίου, «Επικήδειος λόγος εκφωνηθείς επί τω θανάτω του Ιωάννου Βακιρτζή», *Μελετήματα Διάφορα Επικήδειοι και επιμνημόσυνοι λόγοι*, Αθήναι 1960, σ. 197–199. Κώστας Καραθανάσης, «Η φυσιογνωμία ενός νησιού», *Σαμιακή Επιθεώρησις*, τεύχ. 22–23, Αθήνα 1979, σ. 88. Κώστας Ι. Καλατζής, «Σαμιακή πεζογραφία», *Συμπόσιο Σαμιακής Λογοτεχνίας Πρακτικά*, έκδ. Συλλόγου Δασκάλων και Νηπιαγωγών Σάμου, Αθήνα 1989, σ. 199. Χ. Λάνδρος, «Ιωάννης Δ. Βακιρτζής», *Απόπλους* 5, Σάμος 1991, σ. 43–48. Φ. Βακιρτζής, «Ο πατέρας μου Ιωάννης Δ. Βακιρτζής», *Απόπλους* 5, Σάμος 1991, σ. 49–52, Χ. Λάν-

δρος, «Αρχείο Ιωάννη Βακιρτζή», Απόπλους 26–27, Σάμος 2002, σ. 230–235, Δ. Θρασυβούλου, «Ο ιστορικός Ι. Δ. Βακιρτζής: Ιδεολογία και μέθοδος», Απόπλους 41–42, Σάμος 2007, σ. 193–204. Χ. Λάνδρος, «138 χρόνια σαμιακού τύπου: τάσεις και προσανατολισμοί. Οι αποτυπώσεις της τοπικότητας» Ο Τύπος στη Σάμο, Αναπαραστάσεις της τοπικής κοινωνίας 19ος–20ός αιώνας. Πρακτικά συνεδρίου, έκδ. ΓΑΚ Σάμου, Αθήνα 2003, σ. 23–40. Αγγέλα Χατζημιχάλη, «Σαμιακός τύπος 1863–2001. Χρονολογικός πίνακας», Ο Τύπος στη Σάμο. ό.π. σ.41–68. Μανώλης Σέργης, «Αιγαίον Σάμου: Πολιτική και ιδεολογική ταυτότητα», Ο Τύπος στη Σάμο, ό.π., σ. 111–138. Λουκία Δρούλια, Γιούλα Κουτσοπανάγου (επιμ.) Εγκυκλοπαίδεια του Ελληνικού Τύπου 1784–1974, έκδ. ΙΝΕ/ΕΙΕ, Αθήνα 2008, σ. 142–143 και 330–331.

ΙΣΤΟΡΙΑ

ΤΗΣ ΣΑΜΟΥ

ΕΙΝΕ ΚΑΛΙΣΤΟΝ
Ν' ΑΚΟΛΟΥΘΗ ΤΙΣ ΤΑ ΙΧΝΗ
ΤΩΝ ΠΡΟΓΟΝΩΝ
ΟΤΑΝ ΕΚΕΙΝΟΙ ΕΒΑΔΙΣΑΝ
ΤΗΝ ΟΡΘΗΝ ΟΔΟΝ

Ι. Δ. ΒΑΚΙΡΤΖΗ

ΣΑΜΟΣ

1912

ΕΙΣΒΑΛΟΓΗΚΗ

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ

Αριθμ.: 1690
Ημερ.: 31/5/2005
Ταξιν:

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ

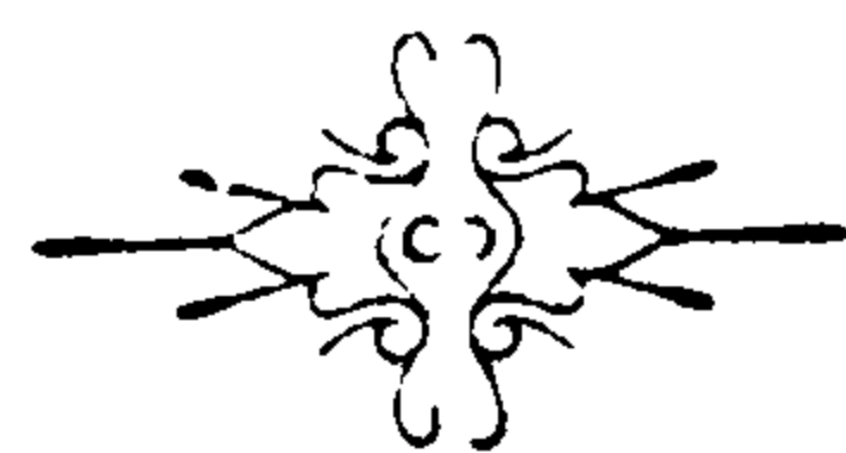
ΝΟΜΟΥ ΖΑΝΟΥ

ΙΩΑΝΝΟΥ Δ. ΒΑΚΙΡΤΖΗ

ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΣΑΜΟΥ

ΑΠΟ ΤΩΝ ΑΡΧΑΙΟΤΑΤΩΝ ΧΡΟΝΩΝ

ΜΕΧΡΙ ΤΟΥ 1834

ΣΑΜΟΣ

1912

ΑΦΙΕΡΟΥΤΑΙ
ΤΗΝ ΝΕΑΝ ΓΕΝΕΑΝ
ΤΩΝ ΣΑΜΙΩΝ

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Γράφων τὴν παροῦσαν Ἱστορίαν, ἀπέβλεψα κυρίως πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦ νὰ παραδώσω εἰς τὸ δημόσιον βιβλίον εὐχρηστον καὶ σύντομον ἕξ οὗ ὁ καθείς νὰ δύναται ἀκόπως καὶ εὐχερῶς νὰ μανθάνῃ ὅλα τὰ σπουδαῖα γεγονότα ὅσα διεδραματίσθησαν ἐν Σάμῳ ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων μέχρι τῶν καθ' ἡμᾶς. Εἰς τὸν σκοπὸν δὲ τοῦτον ὠρμήθην ἀπὸ τῆς ιδέας ὅτι ὁ λαὸς πρέπει ἀδιακόπως νὰ μελετᾷ τὰ ἔργα τῶν προγόνων του, καὶ ἐκ τῆς μελέτης τοῦ παρελθόντος νὰ ἀρύεται ὠφέλιμα διδάγματα διὰ τὸ μέλλον. Εἶναι παλαιότατον δόγμα ὅτι, ἡ γνῶσις τῶν σπουδαιοτέρων γεγονότων ἐκ τῆς πατρῴας πρὸ πάντων ἱστορίας ἀποτελεῖ τὴν πρώτην καὶ στοιχειωδεστάτην μάθησιν ἐκάστου ἀνθρώπου ἀξιοῦντος νὰ κατέχη θέσιν τινα ἐν τῇ κοινωνίᾳ. Ἐὰν δὲ τὸ καθῆκον τοῦτο καθίσταται ἐπιτακτικὸν διὰ πάντας τοὺς λαούς, ἀκόμη ἐπιτακτικώτερον καθίσταται τοῦτο διὰ τοὺς λαούς ἐκείνους, οἱ ὅποιοι ἔχουσι μακρὰν καὶ ἔνδοξον ἱστορίαν παρέχουσιν εἰς αὐτοὺς τὸ δικαίωμα νὰ καυχῶνται ἐπὶ πατραγαθία. Διότι εἶνε ἄξιος τῆς χειροτέρας μομφῆς ὁ λαὸς ἐκεῖνος, ὅστις, ἐνῶ ηὐτύχησε νὰ ἔχῃ προγόνους διαπρέψαντας εἴτε ἐν πολέμῳ, εἴτε ἐν εἰρήνῃ, ὄχι μόνον δὲν φροντίζει καὶ οὗτος νὰ τείνῃ πρὸς τὰς βλέψεις καὶ τὰς προσπαθείας ἐκείνων, ἀλλ' ἀμελεῖ ἀκόμη νὰ μάθῃ τὰ ὀνόματα καὶ τὰς πράξεις των. Εὐνόητον εἶνε καὶ ἀδυστάκτως δύναται τις νὰ ἀποφανθῇ ὅτι, ὁ λαὸς οὗτος μὴ ἔχων ἐν ἑαυτῷ ἐθνικὴν εὐλογία, εἶνε

προωρισμένους διὰ τὴν τελείαν ὑπισθοδρομήσιν καὶ τὴν παρακμήν. Ἐὰν λοιπὸν πρέπει νὰ ἔχωμεν τὸ δικαίωμα ἔπως θεωρῶμεν τοὺς ἑαυτοὺς μας εὐτυχεῖς, διότι ἀνεφάνημεν εἰς τὸν κόσμον ὡς ἀπόγονοι μεγάλων καὶ ἐνδόξων προγόνων, πρέπει ὡσαύτως νὰ γνωρίζωμεν ὅτι τὸ δικαίωμα τοῦτο συνεπάγεται καὶ ἀντιστοίχους ὑποχρεώσεις, τὰς ὁποίας, ἐφόσον δὲν ἐκπληροῦμεν καὶ κομπάζομεν μόνον διὰ τὰ προγονικὰ κατορθώματα, χωρὶς ἀφ' ἑτέρου νὰ δεικνύωμεν καὶ τὴν πρόθεσιν πρὸς μίμησιν τῶν κατορθωμάτων τούτων, ἐπισύρομεν ἐφ' ἑαυτῶν, ἀντὶ τῶν ἐπαίνων καὶ τῶν θαυμασμῶν, τὴν περιφρόνησιν καὶ τὸν οἶκτον τῶν ἄλλων.

Χρέος ἐκάστου Ἑλληνοῦ εἶνε νὰ μελετᾷ τὴν ἐν γένεσι ἐθνικὴν ἱστορίαν ἐκ τῆς ὁποίας θὰ μαθάνη πῶς διὰ μέσου ἀναριθμήτων περιπετειῶν καὶ δοκιμασιῶν κατώρθωσεν ἐπὶ χιλιάδας ἐτῶν νὰ διατηρήσῃ ἀκλόνητον καὶ ἀκατάβλητον τὸ σθένος τῆς, ἢ Ἑλληνικῆς φυλῆς. Ἀλλὰ πλὴν τούτου, ὅχι ὀλιγώτερον ἀναγκαῖα καὶ ὠφέλιμος διὰ πάντα Ἑλληνα εἶνε καὶ ἡ μελέτη τῆς ἱστορίας ἐνὸς ἐκάστου ἐκ τῶν τμημάτων τοῦ ὅλου ἔθνους, ἥτις ἄλλως τε, διὰ τὴν ἀρχαίαν πρὸ πάντων ἐποχὴν, ἐπιβάλλεται κατ' ἀνάγκην, ἐπειδὴ ἡ πολιτικὴ ἐνότης τῆς Ἑλληνικῆς φυλῆς δὲν κατωρθόθη, εἰμὴ κατὰ τοὺς Βυζαντινοὺς χρόνους.

Ἐν τῇ ἀρχαίᾳ ἐποχῇ ἢ μικρὰ Σάμος διεδραμάτισε σπουδαῖον πρόσωπον ἀσκήσασα μεγίστην ἐκπολιτιστικὴν ἐπιρροὴν καθ' ἅπασαν τὴν Ἰωνίαν. Ἡ ἱστορία τῆς ἀρχεταὶ κυρίως ἀπὸ τῶν χρόνων τοῦ Πολυκράτους, διότι τὰ πρὸ αὐτοῦ εἶνε πολὺ σκοτεινὰ καὶ ἀόριστα, καὶ ἡ ἐξακρίβωσις τῶν γεγονότων τῆς παναρχαίας ταύτης ἐποχῆς, διὰ τὴν ὁποίαν μόνον μυθικαὶ παραδόσεις διεσώθησαν ἐν τῇ ἱστορίᾳ εἶνε δυσχερεστάτη. Καίτοι δε

κατὰ τοὺς νεωτέρας χρόνους ἡ ἐπιστήμη μεγίστην σημασίαν ἀπέδωκεν εἰς ὅτι ἀφορᾷ ἰδίως τὴν ἐξερεύνησιν τῶν παλαιοτάτων τούτων χρόνων καὶ πλεῖστα ὅσα πράγματα, ἄγνωστα πρότερον, ἐξηκριβώθησαν καὶ καθωρίσθησαν διὰ τῶν ἀκαμάτων προσπαθειῶν τῆς ἀρχαιολογίας, ἢ πρὸ τοῦ Ὀμήρου ἐποχῆ ὅμως ἐξακολουθεῖ νὰ εἶνε γριφώδης διὰ τὴν ἱστορίαν. Προκειμένου δὲ περὶ τῆς Σάμου πολὺ ἐλάχιστα πράγματα ἐκ τῆς ἐποχῆς ταύτης εἶνε γνωστά, καὶ ταῦτα, ὡς εἴπομεν, σκοτεινὰ καὶ ἀόριστα ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον.

Ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τοῦ Πολυκράτους καὶ ἐντεῦθεν ἡ ἱστορία τῆς Σάμου ἀρχίζει νὰ γίνεται κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἥττον φωτεινὴ, διότι τὰ μέγιστα τῶν γεγονότων, ὅσα συνέβησαν ἐν αὐτῇ ἀπὸ τῶν χρόνων τούτων, τυγχάνουσι γνωστά καὶ χρονολογικῶς σχεδὸν ἐξηκριβωμένα. Ὑπάρχουσιν ὅμως καὶ ἀπὸ τῆς ἐποχῆς ταύτης πολλὰ δυσερέυνητα σημεῖα καὶ ἐνιαχοῦ χάσματα ἱστορικά, ἀλλ' ἡ ἱστορία γνωρίζουσα ἐπακριβῶς τὰ κυριώτερα τῶν συμβάντων κατὰ τὰς διαφόρους ἐποχάς, κατέχει διὰ τοῦ συσχετισμοῦ αὐτῶν πρὸς τὰ γεγονότα τῆς ἐν γένει ἐθνικῆς ἡμῶν ἱστορίας τὸν μῖτον δι' οὗ κατορθώνει νὰ φθάνη περὶ ὅλων τῶν ἀμφιβαλλομένων σημείων εἰς συμπεράσματα θετικά.

Σκοτεινότερα τυγχάνει ἡ ἱστορία τῆς Σάμου κατὰ τοὺς χρόνους τῆς Ρωμαϊκῆς κυριαρχίας καὶ καθ' ὅλην σχεδὸν τὴν μεσαιωνικὴν ἐποχὴν, ἐπειδὴ καὶ οἱ χρονογράφοι τῶν ἐποχῶν τούτων σπανίως μνημονεύουσι τὴν Σάμον εἰς τὰς περιγραφὰς των. Διὰ τοῦτο ἡμεῖς ἐθεωρήσαμεν ἀναγκαῖον ὅπως, τὰς ὀλίγας περισωθείσας εἰδήσεις τὰς ἀφορώσας ἰδιαιτέρως τὴν Σάμον, πρὸς εὐκολίαν τοῦ ἀναγνώστου καὶ πρὸς καλυτέραν κατανόησιν τῶν ἐξἱστορουμένων ἐποχῶν συσχετίζωμεν πάντοτε πρὸς

τὰ μέγιστα τῶν γεγονότων τῆς ἐθνικῆς ἡμῶν ἱστορίας, διότι, ὡς θὰ ἴδῃ ὁ ἀναγνώστης, ἡ Σάμος ἀνέκαθεν καὶ καθ' ὅλας τὰς ἐποχὰς παρηκολούθησε τὴν τύχην τοῦ λοιποῦ ἔθνους συμμερισθεῖσα ἐν πᾶσι σχεδὸν τὰς εὐτυχίας αὐτοῦ καὶ τὰς συμφορὰς. Δὲν ἀρνούμεθα ὅτι μίαν νέα καὶ συστηματικὴ διερεῦνησις θὰ ἠδύνατο ἰσῶς πολλὰ ἄγνωστα νὰ φέρῃ εἰς φῶς καὶ νὰ καθορίσῃ λεπτομερέστερον καὶ ἀκριδέστερον τὴν πολιτικὴν καὶ κοινωνικὴν θέσιν τῆς Σάμου κατὰ τοὺς μεσαιωνικοὺς χρόνους. Ἀλλὰ τὸ τριῦτον διαφεύγει τὰ ὅρια τοῦ ἡμετέρου ἔργου καὶ δὲν διστάζομεν προσέτι νὰ ὁμολογήσωμεν ὅτι εἶνε πολὺ ἀνώτερον τῶν δυνάμεών μας καὶ τῶν μέσων τὰ ὁποῖα διαθέτομεν. Ἄλλως τε τὸ ἔργον ἡμῶν δὲν προτίθεται νὰ ἐξυπηρετήσῃ τὴν ἐπιστήμην, ἀλλὰ τὸν λαόν, καὶ θὰ ἦτο ἄσκοπος καὶ ἀνωφελὴς ἰσῶς διὰ ἔργον. ὡς τὸ ἡμέτερον, ἡ προσπάθεια πρὸς λεπτολόγον ἔρευναν συμβάντων ἀγνώστων ἢ ἀμφισβητούμενων εἰσέτι καὶ μὴ ἐχόντων ἐπομένως τὸ ἀπαιτούμενον ἱστορικὸν κύρος.

Γὰ ἀπὸ τοῦ νεωτέρου συνοικισμού τῆς Σάμου μέχρι τοῦ 1821 ἀφηγούμεθα ὅπως οὖν ἐν πλάτει, καίτοι ἡ ἐποχὴ αὕτη εἶνε ἐντελῶς ἄγονος εἰς γεγονότα ἱστορικά. Γὰ δὲ κατὰ τὴν ἐπανάστασιν λαβόντα χώραν περιγράφομεν ἐν μεγαλυτέρᾳ λεπτομερείᾳ, πρῶτον μὲν διότι τὰ γεγονότα ταῦτα ἀποτελοῦσι τὴν δόξαν τῆς νεωτέρας Σαμιακῆς ἱστορίας, καὶ δεύτερον, διότι τὸ σημερινὸν καθεστῶς ἐν τῇ νήσῳ συνδέεται ἀναποσπάστως μετὰ τῆς ἐποχῆς ἐκείνης καὶ τῶν εὐκλεῶν ἐκείνων ἀγώνων, τοὺς ὁποίους οἱ σύγχρονοι ὀφείλουσι διαρκῶς νὰ ἔχωσιν ὑπ' ὄψιν, ἵνα ἐκ τούτων ἀρύωνται διδάγματα τοῦ πρὸς τὴν Πατρίδα ἔρωτος καὶ τῶν πρὸς αὐτὴν καθηκόντων.

Ἐπὶ πολὺ ἐταλαντεύθημεν εἰς τὴν ιδέαν ἃν ἔπρεπε

εἰς τὸ παρὸν ἔργον νὰ συμπεριλάβωμεν καὶ τὰ ἀπὸ τοῦ 1834 καὶ ἐντεῦθεν δηλαδὴ τὰ μετὰ τὴν ἰδρυσιν τῆς Ἡγεμονίας. Ὁ ἔκτοτε κυριαρχήσας ἐν Σάμῳ ταπεινὸς καὶ ἀδόξος βίος ἐστένωσε τὸν ὀρίζοντα τῶν βλέψεων καὶ μετέβαλεν ἄρδην τὴν ὄψιν αὐτῆς, εἰς τρόπον ὥστε ὁ θέλων νὰ περιγράψῃ τὴν νεωτέραν ταύτην ἐποχὴν νὰ μὴν ἔχῃ ἐνώπιόν του ἄλλο τι, ἢ κομματικούς σπαραγμούς καὶ εὐτελεῖς ἀντεγκλήσεις. Καὶ ταῦτα βεβαίως δὲν εἶνε ὕλη ἀποβλητέα διὰ τὸν ἱστορικόν, ἀλλὰ κατὰ τὴν γνώμην ἡμῶν, ἡ ἐποχὴ αὕτη, ὅχι μόνον δὲν δύναται νὰ κριθῇ σήμερον, ἀλλ' οὔτε ἀπλῶς νὰ ἐξιστορηθῇ. Ἡ κατὰ τὸ 1834 δημιουργηθεῖσα νέα περίοδος ἐν Σάμῳ, εἶνε ἡ αὕτη, ἣτις ἐξακολουθεῖ ἐξελισσομένη ἀνευσταθμεῦ τινος, διότι οὐδεμία ἔκτοτε ἐπῆλθεν οὐσιώδους μεταβολῆς. Εἰς τὰς ψυχὰς τῶν συγχρόνων ὑποκρύπτονται ἀκόμη αἰσθήματα καὶ πάθη τῶν ἀποίων ἢ ἀρχικῆς γένεσις πρέπει νὰ ἀναζητηθῇ εἰς τοὺς πρώτους χρόνους τῆς Ἡγεμονίας, καὶ εἰς τὰ συμβάντα κατὰ τὴν ἰδρυσιν αὐτῆς, ἐπομένως πᾶσα ἐξιστόρησις τῶν χρόνων τούτων θὰ προσέκρουεν εἰς διαφόρους ἀντιλήψεις πρὸ πολλοῦ μὲν μορφωθείσας, ἀλλ' ἀντιμαχομένας εἰσέτι ἐν τῇ κοινῇ συνειδήσει. Ἐκ τούτου δύναται ὁ καθείς νὰ ἐννοήσῃ ὅτι, ἡ περιγραφή περιόδου, ἣτις δὲν ἔληξεν ἀκόμη, θὰ ἦτο διὰ τὸν ἐπιχειρήσοντα ταύτην, ἐπὶ τοῦ παρόντος τοῦλάχιστον, ὅχι μόνον εἰς ἄκρον δυσχερῆς, ἀλλὰ καὶ δὲν θὰ διέφερε πρῶς μιᾶς συνήθους δημοσιογραφικῆς ἀφηγήσεως, ἀφοῦ θὰ ἀρεώρα γεγονότα, τὰ ὁποῖα ἐξακολουθοῦσιν εἰσέτι νὰ διατελῶσιν ὑπὸ βᾶσκανον εἰς τὴν συνειδήσειν τῶν συγχρόνων.

Προετιμήσαμεν λοιπὸν νὰ σταματήσωμεν τὴν ἱστορικὴν μας διήγησιν μέχρι τοῦ 1834 εὐχόμενοι ἐνδομύχως ἕπως ἀξιωθῶμεν νὰ περιγράψωμεν κεχωρισμένως

τὴν ἐνεστῶσαν περίοδον, ἔταν αὕτη σὺν Θεῷ φθάσῃ εἰς τὸ προσδοκώμενον παρ' ἀπάντων τέρμα, συμφώνως πρὸς τοὺς αἰωνίους καὶ ἀναλλοιώτους ἱστορικοὺς νόμους, τοὺς ὁποίους οὐδεὶς δύναται νὰ μεταβάλλῃ. Καίτοι δὲ διὰ τῆς ἀγγελίας ἡμῶν εἶχομεν ὑποσχεθῆ, ὅτι, εἰς τὸ τέλος τοῦ ἔργου καὶ ἐν παραρτήματι ἠθέλομεν προσθέσει μίαν σύντομον ἐξιστόρησιν περιγράφουσαν ἐν γενικαῖς γραμμαῖς τὴν τελευταίαν περίοδον τῆς αὐτονομίας ἐν Σάμῳ, καθὼς καὶ τοὺς Ἡγεμονεύσαντας ἐν αὐτῇ ἀπὸ τοῦ 1834 μέχρι τῆς σήμερον, οὐχ' ἔττον, δι' οὓς λόγους ἀνεπτύξαμεν ἀνωτέρω, ἐνομίσαμεν καλὸν νὰ παραλείψωμεν καὶ τὴν ἐξιστόρησιν ταύτην.

Ὡς βάσιν πρὸς συγγραφὴν τοῦ παρόντος βιβλίου εἶχομεν ἰδίως τὰ «Σαμιακὰ» τοῦ ἀειμνήστου Ἐπαμεινώνδου I. Σταματιάδου, ὅστις ὡς φιλόπονος μέλισσα ἀπεθησαύρισεν εἰς πέντε τόμους ὀγκώδεις ὕλην πολύτιμον διὰ τὴν Σαμιακὴν ἱστορίαν, καθὼς καὶ τὰ ἐκδοθέντα τεύχη ὑπὸ τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ Νικολάου Σταματιάδου. Πρὸς ἐξακρίβωσιν ὅμως τῶν ἐξιστορουμένων γεγονότων συνεβουλεύθημεν καὶ ἄλλας διαφόρους πηγὰς, ἕσας ἠδύναντο νὰ μᾶς παράσχῃσι τὰ ἀσθενῆ ἡμῶν μέσα.

* *
*

Τὸ ἔργον ἡμῶν δὲν ἐμψανίζεται εἰς τὸ δημόσιον μὲ ἀξιώσεις. Διότι πρῶτοι ἡμεῖς ἀνομαλογοῦμεν τὰς πολλαπλᾶς αὐτοῦ ἀτελείας. Ἀλλὰ διότι ὑπῆρχεν ἀληθῶς ἔλλειψις ἐνὸς βιβλίου συντόμου καὶ εὐχρηστοῦ διὰ πάντα θέλοντα νὰ μάθῃ τὸ παρελθὸν τῆς Σάμου, ἔχομεν τὸ δικαίωμα νὰ φρονοῦμεν, χωρὶς νὰ ὑποληφθῶμεν ὡς

ἐγωισταί, ὅτι, τὸ παρόν, μὲ ἕλας τὰς ἐλλείψεις του, μέλλει πάντως νὰ ἐκπληρώσῃ προορισμὸν τινα. Εὐχόμεθα δὲ ὅπως ἄλλοι ἀνώτεροι καὶ καταλληλότεροι ἡμῶν συγγράψωσιν ἄλλα τελειότερα καὶ καλύτερα πρὸς τὸ καλὸν τῆς φίλης Πατρίδος.

Ἐν Λιμ. Βαθέος Σάμου τῆ 9 Νοεμβρίου 1910.

Ι. Δ. ΒΑΚΙΡΤΖΗΣ

ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΣΑΜΟΥ

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟΝ

Τὰ ἀπὸ τῶν μυθικῶν χρόνων μέχρι τῆς Μακεδονικῆς ἐποχῆς.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΠΡΩΤΟΝ

Μυθικοὶ χρόνοι — Πρῶτοι κάτοικοι τῆς Σάμου. — Ἀγκαῖος ὁ πρῶτος βασιλεὺς τῆς Σάμου. — Ὁ διάδοχος αὐτοῦ Σάμιος. — Ὁ ἐξ Ἀττικῆς Νηλεὺς ἐκδιώκει τοὺς Λέλεγας. — Τεμβρίων καὶ Προκλήης. — Βασιλεία τοῦ Λεωγόρα. — Ἔρις μεταξὺ Σαμίων καὶ Πριηνέων. — Ἀμφικρίτης καὶ στάσις τῶν Γεωμόρων. — Σφαγὴ τῶν Γεωμόρων. — Ὁ βίαις συνδιαλλάττει τοὺς Σαμίους μετὰ τῶν Πριηνέων.

Ὅλων τῶν λαῶν ἡ ἱστορία κατὰ τοὺς ἀρχαιοτάτους χρόνους περιβάλλεται ὑπὸ σκότους, διότι τὰ διάφορα σπουδαῖα γεγονότα τῶν ἀπομεμακρυσμένων ἀπ' ἡμᾶς ἐποχῶν συνδέονται μὲ μύθους τοὺς ὁποίους τότε ἔπλαττον ἡ ἀμάθεια καὶ ἡ δεισιδαιμονία τῶν ἀνθρώπων. Τοιαύτη, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, μυθικὴ εἶνε καὶ ἡ ἱστορία τῆς Σάμου κατὰ τὴν ἀρχαιοτάτην ἐποχὴν. Μυθικὰ δὲ εἶνε καὶ ὅλαι αἱ περισωθεῖσαι παραδόσεις περὶ τῶν πρώτων οἰκιστῶν τῆς νήσου. Ἐκ τῶν παραδόσεων τούτων μανθάνομεν ὅτι, ἀρχαιοτάτοι κάτοικοι τῆς Σάμου ἦσαν οἱ Πελασγοὶ καὶ οἱ Κᾶρες, οἵτινες εἰς οὐδὲν ἄλλο ἠσχολοῦντο, παρὰ εἰς τὸ κυνήγιον καὶ εἰς τὴν πειρατείαν, καὶ ὅτι τούτων παταχθέντων ὑπὸ τοῦ βασιλέως τῆς Κρήτης Μίνωρος, ἦλθον καὶ κατώκησαν τὴν Σάμον οἱ Λέλεγες, συγγενεῖς τῶν Πελασγῶν καὶ ἐκ Κεφαλληνίας διαπεραιωθέντες αὐτόθι ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ Ἀγκαίου.

Ὁ Ἀγκαῖος οὗτος γεννηθεὶς ἐν Ἀρκαδίᾳ ὑπὸ πατρὸς ἀρχηγοῦ τῶν Ἀρκάδων καὶ ἐλθὼν μετὰ τὸν θάνατον τοῦ ἀδελ-

αὐτοῦ Ἐπόχου εἰς ἔριδα πρὸς τὸν πατέρα αὐτοῦ, παρέλαβε πολλοὺς συμπατριώτας του καὶ μετ' αὐτῶν μετηνάστευσεν εἰς Κεφαλληνίαν, ἐκ τῆς ὁποίας κατόπιν ὑπέικων εἰς χρησμόν τοῦ ἱεροῦ τοῦ Ἀπόλλωνος ἦλθεν εἰς Σάμον μετὰ πολλῶν ἀποίκων. Μετὰ διαμονὴν ἱκανοῦ χρόνου ἐν Σάμῳ ὁ Ἀγκαῖος συνώδευσε τοὺς Ἀργοναύτας εἰς τὴν Κολχίδα πρὸς ἀρπαγὴν τοῦ χρυσοῦ δέρατος. κατὰ τὴν ἐκστρατείαν δὲ ταύτην διέπρεψεν ἐπιδείξας ἑκτακτον ἡρωισμόν, διότι τοῦ κυβερνήτου τῆς Ἀργοῦς φονευθέντος καὶ τῶν Ἀργοναυτῶν εὐρεθέντων ἐν ἀπογνώσει, ὁ Ἀγκαῖος ἀνέλαβε τὴν διακυβέρνησιν τοῦ πλοίου καὶ ὠδήγησε τοὺς Ἀργοναύτας αἰσίως εἰς Κολχίδα. Μετὰ τὸ πέρας τῆς Ἀργοναυτικῆς ἐκστρατείας ὁ Ἀγκαῖος ἐπέστρεψεν εἰς Σάμον, ὁπότε, κατὰ τὸν Ἀριστοτέλην, ἐπεδόθη εἰς τὴν καλλιέργειαν τῶν γαιῶν βιάζων μετὰ πολλῆς δραστηριότητος τοὺς δούλους πρὸς ἐργασίαν· ἔνεκα δὲ τούτου εἰς ἑξ' αὐτῶν βαρυθυμήσας ποτὲ κατηρασθῆ τὸν κύριόν του προσιπῶν ὅτι οὗτος δὲν ἠθελεν ἀξιωθῆ νὰ πῖν οἶνον ἐκ τῆς ἀμπέλου τὴν ὁποίαν ἐφύτευσε. Ὁ Ἀγκαῖος ὁμῶς ἔσκωψε τὸν δούλον διὰ τὴν προφητείαν του ταύτην καὶ ἔταν ἦλθεν ἡ ἐποχὴ τοῦ τρυγητοῦ ἔλαβε σταφυλὴν καὶ θλίψας τὸν ζῶμόν αὐτῆς ἐντὸς δοχείου, προσεκάλεσε τὸν προφητεύσαντα δούλον, ἵνα πῖν ἐνώπιον αὐτοῦ ἐκ τοῦ ζῶμοῦ καὶ ἀποδείξῃ οὕτω πόσον ψευδῆς ἦτο ἡ προφητεία του. Ὅτε ὁμῶς ἠτοιμάζετο νὰ πῖν, ὁ δούλος τῷ εἶπεν ὅτι, μεταξὺ τοῦ ποτηρίου καὶ τῶν χειλέων ὑπάρχει μεγάλη ἀπόστασις. Πράγματι δὲ ἐνῶ ὁ Ἀγκαῖος ἐπλησίασε τὸ ποτήριον εἰς τὸ στόμα, ἄλλος δούλος δρομαῖος εἰσελθὼν ἀνήγγειλεν ὅτι κάπρος μέγας ἐνέσκηψεν εἰς τὰς ἀμπέλους, τὴν εἶδησιν δὲ ταύτην ὁ Ἀγκαῖος ἀκούσας, ἄφησε τὸ ποτήριον καὶ πρὶν γευθῆ τοῦ ζῶμοῦ τῆς σταφυλῆς, ἔτρεξε πρὸς καταδίωξιν τοῦ κάπρου, ἀλλὰ τότε ἐπληρώθη ἡ προφητεία τοῦ δούλου, διότι ἐκ τῆς ἐκδρομῆς ταύτης ὁ Ἀγκαῖος ἐκομίσθη νεκρὸς εἰς τὴν οἰκίαν του φονευθεὶς ὑπὸ τοῦ κάπρου. Ὁ Ἀγκαῖος εἶχε νυμφευθῆ τὴν θυγατέρα τοῦ Μαιάνδρου Σαμῖαν, ἐξ ἧς εἶχεν ἀποκτήσει τὸν Περύλαον, Ἐνουδον, Σάμον, Ἀλιθέρσην καὶ τὴν Παρθενόπην, ἧτις συζευχθεῖσα τὸν Ἀ-

πύλωνα ἔτεκε τὸν Λυκομήδην. Ἐτερος υἱὸς τοῦ Ἀγκαίου φέρεται ὁ Ἀγαπίνωρ, ὅστις βασιλεὺς τῶν Ἀρκάδων γενόμενος συνεξοστράτευσε μετὰ τῶν Ἑλλήνων κατὰ τῆς Τροίας, μετὰ δὲ τὴν ἄλωσιν αὐτῆς ἐπιστρέφων εἰς τὰ ἴδια προσωρμίσθη εἰς τὴν Κύπρον, ὅπου ἔκτισε τὴν Πάφον.

Τὸν Ἀγκαῖον διεδέχθη εἰς τὴν βασιλείαν ὁ υἱὸς αὐτοῦ Σάμος, ὅστις, νυμφευθεὶς τὴν Παρθενίαν ἔδωκε τὸ ὄνομα αὐτῆς εἰς ὀλόκληρον τὴν νῆσον. Κατ' ἄλλους ἡ νῆσος ἐκαλεῖτο Παρθενία ἐκ τοῦ ποταμοῦ Παρθένου ὅστις ἀργότερον ἐκλήθη Ἴμβρασος, ἐντὸς τοῦ ὁποίου, κατὰ τὴν μυθολογίαν, ἐλούετο ἡ θεὰ Ἥρα. Καὶ ἄλλα δὲ ὀνόματα οἱ ἀρχαῖοι εἶχον διὰ τὴν νῆσον, πλὴν τοῦ ὀνόματος Σάμος· οἶον, Μελάμφυλλος, διὰ τὴν γονιμότητα τοῦ ἐδάφους αὐτῆς, Δρυοῦσα, ἀπὸ τῶν πολλῶν ἐν αὐτῇ δρυῶν, Δόρυσσα, κατὰ τὸν Ἡσύχιον, Ἀνθεμῖς καὶ Φυλλάς διὰ τὰ πολλὰ ἄνθη τῆς, Κυπαρισσία, Στεφάνη, Ἴμβρασία, Παρθενοαρῶσα καὶ Σάμος. Περὶ τῆς παραγωγῆς τοῦ τελευταίου τούτου ὀνόματος ὑπάρχουν πολλαὶ δοξασίαι. Ἄλλοι φρονοῦν ὅτι τὸ ὄνομα τοῦτο ἔδωκεν ὁ Ἀγκαῖος ἐκ τῆς Σάμης τῆς Κεφαλληνίας, ἄλλοι ὅτι ἡ νῆσος ἔλαβε τὸ ὄνομα τοῦ υἱοῦ τοῦ Ἀγκαίου Σάμου καὶ ἄλλοι ἀπὸ τοῦ Σάος, ὅστις ἦτο υἱὸς τοῦ Ἑρμοῦ καὶ τῆς Ρήνης.

Αἱ μετὰ τὸν Τρωϊκὸν πόλεμον ἐπελθοῦσαι συνεχεῖς ἐπιδρομαὶ εἰς τὴν Ἑλλάδα ἠνάγκασαν τοὺς κατοίκους νὰ μεταναστεύωσιν εἰς διάφορα μέρη. Φαίνεται δὲ ὅτι ὁ μεταναστευτικὸς οὗτος βίος διήρκεσεν ἐπὶ πολὺ καὶ διὰ τοῦτο αἱ μεταναστεύσεις τότε τῶν ἀνθρώπων ἀπὸ τοῦ ἑνὸς μέρους εἰς τὸ ἕτερον διεζήγοντο μὲ ὀργάνωσιν, καθόσον οἱ μεταναστεύοντες συνεκρότουν τακτικὰς ομάδας ὑπὸ ἀρχηγούς. Μία τοιαύτη ὁμάς περὶ τὸ 1140 π. Χ. μετηνάστευσεν ἐκ τῆς Λέσβου ὑπὸ τὸν υἱὸν τοῦ βασιλέως αὐτῆς Μακαρέως Κυδρόλαον, ὅστις ἐλθὼν εἰς Σάμον ἀνεκηρύχθη βασιλεὺς αὐτῆς, τυγχρόνως δὲ τότε κάτοικοι τῆς Φλιθούσης μεταεμενίσθησαν εἰς Σάμον ὑπὸ τὸν ἀρχηγὸν αὐτῶν Ἴππασιν. Κατὰ τοὺς χρόνους τούτους ἤρχισαν ἰδρυόμεναι καὶ αἱ ἀποικίαι τῶν Ἰωνῶν ἐν τῇ Μικρᾷ Ἀσίᾳ.

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ βασιλέως τῶν Ἀθηνῶν Κόδρου οἱ Ἀθηναῖοι κατὰργήσαντες τὸ βασιλικὸν ἀξίωμα, κατέστησαν ἰσόβιον ἄρχοντα τὸν υἱὸν αὐτοῦ Μέδοντα, ἀλλ' ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ Νηλεὺς μετὰ τῶν ἄλλων ἀδελφῶν αὐτοῦ χολωθεὶς ἐκ τούτου, ἐγκατέλειψε τὰς Ἀθήνας μετὰ πολλῶν ὀπιδῶν του καὶ ἄλλων ἐπηλύδων κατοίκων τῆς Ἀττικῆς, οἵτινες τότε κατώκησαν πολλὰς νήσους τοῦ Αἰγαίου καὶ Ἰκαρίου Πελάγους ἐκδιώξαντες ἐντεῦθεν τοὺς Κᾶρας, τοὺς Λέλεγας καὶ τοὺς ἄλλους βαρβάρικους λαοὺς, κατὰ τὴν ἐποχὴν δὲ ταύτην ἐκτίσθησαν αἱ περίφημοι δώδεκα πόλεις τῆς Ἰωνίας, μετὰ τῶν ὀπιδῶν καὶ ἡ Σάμος. Μετὰ τὸν δὲ τῶν ἀρχαίων κατοίκων καὶ τῶν νέων συνοικιστῶν τῶν μερῶν τούτων συνήρθησαν μακροὶ ἀγῶνες περὶ τῶν ὀπιδῶν ὁμῶς λεπτομερεῖς διηγήσεις δὲν διεσώθησαν ἐν τῇ ἱστορίᾳ.

Τὸν Νηλεὺς παρηκολούθησαν μετὰ τῶν ἄλλων καὶ οἱ ἐξ Ἐπιδαύρου Τεμβρίων καὶ Προκλῆς οἵτινες ἐλθόντες εἰς Σάμον καὶ καταλαβόντες αὐτὴν διήρσαν εἰς δύο μοίρας, τὴν Χησίαν καὶ τὴν Ἀστυπάλαιαν, ἐπὶ τῶν ὀπιδῶν ἕκαστος ἦρχε, αὐτοὶ δὲ ἐκτίσαν καὶ τὴν πόλιν Σάμον βασιλεύσαντες ἀπὸ τοῦ 1130-1120 π. Χ.

Κατὰ τοὺς χρόνους τούτους, ἱστορεῖ ὁ Ἡρόδοτος, ἦλθεν εἰς Σάμον καὶ ὁ πατὴρ τῆς ποιήσεως Ὅμηρος ἐν ἐποχῇ καθ' ἣν οἱ κάτοικοι ἤγον τὴν ἑορτὴν τῶν Ἀπατουρίων. Διατρίψας δὲ ἐν Σάμῳ οὗτος ἐπὶ ἕνα χειμῶνα ἀνεχώρησεν ἀρχομένου τοῦ ἔαρος, ἵνα μεταβῇ εἰς Ἀθήνας, ὅποτε προσορμισθεὶς εἰς Ἴον καὶ νοσήσας αὐτόθι ἀπεβίωσε.

Περὶ τοῦ Προκλέως καὶ τῶν διαδόχων αὐτοῦ οὐδὲν εἶνε γνωστὸν· ὁ δὲ Τεμβρίων γενόμενος ἀρχηγὸς ἀποικίας μετηνάστευσεν εἰς Θράκην ἀρῆσας διάδοχον αὐτοῦ ἐν Σάμῳ τὸν Λεωγόραν. Αὐτοῦ βασιλεύοντος ἐκήρυξε τὸν πόλεμον ἐναντίον τῶν Σαμίων ὁ βασιλεὺς τῆς Ἐφέσου Ἀνδροκλος, ὅστις μετ' ἐπίμονον ἀγῶνα κατώρθωσε νὰ γείνη κύριος τῆς Σάμου καὶ τῶν παρακειμένων νήσων ἀνακηρυχθεὶς μονάρχης πάσης τῆς Ἰωνίας. Ὁ δὲ Λεωγέρας καταλιπὼν τὴν Σάμον καὶ ἀχυρωθεὶς ἐντὸς τοῦ φρουρίου τῶν Ἀναίων τῆς Μικρασίας ἔ-

μεινεν ἐκεῖ ἐπὶ δέκα ἔτη πορίζομενος διὰ πειρατειῶν τὰ χρειώδη. Μετὰ τὴν πάροδον δὲ τοῦ χρονικοῦ τούτου διαστήματος ἐπελθὼν κατὰ τοῦ Ἀνδρόκλου μετὰ δυνάμειως πολλῆς ἀνέκτησε κατόπιν πεισματωδεστάτου ἀγῶνος τὴν ἀρχὴν ἐκδιώξας ἐκ τῆς Σάμου τοὺς Ἐφεσίους. Δὲν εἶνε γνωστὸν ἐπὶ πόσον χρόνον ὁ Λεωγόρας ἐβασίλευσεν ἐν Σάμῳ, ὑποτίθεται ὁμοίως ὅτι ὁ θάνατος αὐτοῦ θὰ ἐπῆλθε κατὰ τὸ 1110 π. Χ. Κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην οἱ Πριηνεῖς ἐλθόντες εἰς πόλεμον μετὰ τοὺς Κᾶρας ἐζήτησαν παρὰ τῶν Σαμίων βοήθειαν, οὗτοι ὁμοίως μὴ θέλοντες νὰ παράσχωσι τοιαύτην. ἔστειλαν εἰς αὐτοὺς ἀντὶ πάσης ἄλλης ἐπικουρίας μονόξυλον λέμβον. Οἱ Πριηνεῖς ἐδέχθησαν τὴν προσφορὰν ταύτην ὡς ἀπὸ Θεοῦ προερχομένην καὶ ἀγωνισθέντες μετὰ θάρρους ἐνίκησαν τοὺς Κᾶρας, νικηταὶ δὲ ἀναδειχθέντες ἠθέλησαν νὰ φανῶσιν εὐγνώμονες πρὸς τοὺς Σαμίους, πρὸς τοὺς ὁποίους διὰ τὴν προσφορὰν τῶν κατὰ μέγα μέρος ἀπέδιδον τὴν ἐπιτυχίαν τῶν καὶ ἐξεδήλωσαν πρὸς αὐτοὺς τὴν τοιαύτην εὐγνώμονα πρόθεσίν των. Οἱ Σάμιοι δὲ τότε θελήσαντες νὰ ἐπωρεληθῶσι τῆς περιστάσεως, ἐζήτησαν νὰ δοθῶσιν εἰς αὐτοὺς ἐκτάσεις τινες γαιῶν, εἰς τὴν ἀπέναντι τῆς Σάμου καὶ ἐπὶ τῆς Μικρασίας χώραν τῆς Βατινήτιδος, ἔπερ καὶ ἐδέχθησαν οἱ Πριηνεῖς, ἀλλ' αἱ γαῖαι αὗται εἰς μεταγενεστέραν ἐποχὴν ἔγειναν ἀφορμὴ ὥστε νὰ ἀναπτυχθῶσι μίση μεγάλη καὶ καταστρεπτικαὶ ἐριδὲς μεταξὺ τῶν δύο λαῶν.

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Λεωγόρου καὶ ἐπὶ τέσσαρας σχεδὸν αἰῶνας σκότος βαθὺ καλύπτει τὴν ἱστορίαν τῆς Σάμου καὶ εἶνε ἀπολύτως ἄγνωστος ἡ ἐπικρατήσασα κατὰ τὸ μακρὸν τοῦτο διάστημα ἐν τῇ νήσῳ κατὰστασις, μόλις δὲ περὶ τὸ 670 π. Χ. ἀναφαίνεται βασιλεὺς τῆς Σάμου ὁ Ἀμφικράτης, ὅστις, κατὰ τὸν Ἡρόδοτον, ἐκίνησε πόλεμον πρὸς τοὺς Αἰγινήτας, οἵτινες πρὸς ἐκδίκησιν ἐστράφησαν κατὰ τῶν ἐν Κυδωνίᾳ τῆς Κρήτης ἀποίκων Σαμίων, τοὺς ὁποίους καὶ ἐξεδίωξαν ἐκεῖθεν, πάντα δὲ τὰ λάφυρα, τὰ ὁποῖα ἔλαβον παρὰ τούτων ἀνέθεντο εἰς τὸ ἐν Αἰγίνῃ ἱερὸν τῆς Ἀθηνᾶς.

Ὁ Ἀμφικράτης ἦτο ἀνὴρ τυραννικός, διὸ καὶ στάσεως ἐναντίον αὐτοῦ γενομένης, ἐξέπεσε τῆς βασιλείας. ἦν ἀνέλαβον οἱ τὴν στάσιν ὑποκινήσαντες Γεωμόροι, τότε δὲ φαίνεται ἐπισυμβᾶτα καὶ ἡ ἐπανάστασις τῶν δούλων ἐν Σάμῳ, καθ' ἣν χίλιοι ἐξ αὐτῶν ἐξεληθόντες τῆς πόλεως κατέλαβον τὸ ὄρος Ἄμπελον, μετὰ ἐξαετῆ δὲ ἀγῶνα οἱ Σάμιοι ἠναγκάσθησαν νὰ συνθηκολογήσωσι πρὸς τοὺς δούλους αὐτῶν, εἰς τοὺς ὁποίους καὶ ἐπέτρεψαν νὰ ἀναχωρήσωσιν ἀβλαβεῖς εἰς Ἐφεσον.

Ἡ Σάμος κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην ἤρχισε νὰ ἀναπτύσση ἀξιόλογον δύναμιν, ἀπόδειξις δὲ τούτου εἶνε ὅτι τῶν Λακεδαιμονίων ἐλθόντων εἰς πόλεμον μετὰ τοὺς Μεσσηνίους, οἱ Σάμιοι ἐνθουράμενοι ὅσα ὑπέστησαν ὑπὸ τῶν ἐπαναστατησάντων δούλων αὐτῶν, ἔστειλαν πλοῖα πρὸς βοήθειαν τῶν Λακεδαιμονίων, εὐγνωμονοῦντες δ' ἐπὶ τούτῳ οἱ Λακεδαιμόνιοι ἀνταπέδωκαν τὴν χάριν ἀργότερον, ὅτε ἐπὶ τῆς τυραννίας τοῦ Πολυκράτους φυγαδὲς Σάμιοι ἐζήτησαν βοήθειαν ἐναντίον τῆς τυραννίας ταύτης.

Ἡ ἐξουσία τῶν Γεωμόρων ἐν Σάμῳ δὲν διετηρήθη ἐπὶ πολὺ καταλυθείσης τῆς ἐξουσίας ταύτης ὑπὸ τοῦ Συλοσῶντος, ἀνδρὸς δημοφιλῆ, ὅστις εὐρῶν εὐκαιρίαν κατὰ τινὰ ἐορτὴν τῆς θεᾶς Ἥρας εἰσηλθεν ἐν ἑσπέρᾳ νυκτὸς μετὰ τῶν ὀπαδῶν του εἰς τὴν πόλιν καὶ τὴν ἐξουσίαν τῶν Γεωμόρων καταλύσας, περιεβλήθη αὐτὸς τὸ βασιλικὸν ἀξίωμα.

Ἀπὸ τὰς εἰδήσεις τῶν ἀρχαίων συγγραφέων μανθάνομεν ἐπίσης ὅτι διάφοροι πόλεμοι ἔλαβον χώραν κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην μεταξὺ τῶν Σαμίων ἀφ' ἑνὸς καὶ τῶν Αἰολέων ἀφ' ἑτέρου, ἀργότερον δὲ καὶ τῶν Χαλκιδέων. Ἀλλὰ περὶ τῶν πολέμων τούτων οὐδεμίαν λεπτομέρειαν γνωρίζει ἡ ἱστορία. Μετὰ δὲ τὸν Συλοσῶντα βασιλεὺς τῆς Σάμου ἀναφαίνεται ὁ Δημοστέλης φρονευθεὶς κατὰ τὸ 620 π. Χ.

Μετὰ τὸν θάνατον τούτου ἡ ἀρχὴ περιῆλθε καὶ πάλιν εἰς τοὺς Γεωμόρους, ὅτε οἱ Μεγαρεῖς ἔχοντες ἀφορμὰς κατὰ τῶν Περινθίων, ἀποίκων τῶν Σαμίων, ἐξεστράτευσαν ἐναντίον αὐτῶν. Ἀλλ' οἱ Γεωμόροι μαθόντες τοῦτο ἀπεφάσισαν νὰ ἀποστείλωσιν εἰς τοὺς Περινθίους βοήθειαν, θέλοντες ἀφ' ἑνὸς

μὲν νὰ φανῶσι προστάται τῶν ἀποίκων τῶν, ἀφ' ἑτέρου δὲ νὰ ἀπαλλαγῶσιν ἐκ τῆς παρουσίας πολλῶν ἐν Σάμῳ ἀνδρῶν, οἵτινες πολλὰς παρενέβαλλον δυσκολίας πρὸς παγίωσιν τῆς ἀχαλινώτου αὐτῶν ἐξουσίας ἐν Σάμῳ. Ὄθεν ἔστειλαν κατὰ τῶν Μεγαρέων τριάκοντὰ πλοῖα ὑπὸ ἐννέα στρατηγούς, οἵτινες φθάσαντες εἰς Πέρινθον ἐνίκησαν τοὺς Μεγαρεῖς καὶ ἠχμαλώτισαν ἑξακοσίους ἐξ αὐτῶν. Τότε δὲ οἱ στρατηγοὶ οὗτοι ἐπαρθέντες ἐπὶ τῇ νίκῃ ταύτῃ διενοήθησαν τὴν κατχυσιν τῆς ὀλιγαρχίας τῶν Γεωμόρων, καὶ ἐπιστρέφοντες εἰς Σάμον μετὰ τῶν αἰχμαλώτων Μεγαρέων, ἔδωκαν εἰς αὐτοὺς ὄπλα, τὰ ὅποια ἐκεῖνοι ἔκρυψαν ὑπὸ τὰ ἐνδύματα αὐτῶν, ὅτε δὲ ἀπεβιβάσθησαν εἰς Σάμον κατηυθύνθησαν διὰ τῆς Ἀγορᾶς εἰς τὸ Βουλευτήριον, ὅπου ἦσαν πάντες οἱ Γεωμόροι, καὶ ἐκεῖ τοῦ συνθήματος τῆς στραγῆς δεθέντος παρὰ τῶν στρατηγῶν, οἱ αἰχμαλῶτοι Μεγαρεῖς ἀνέσυραν τὰ ξίφη καὶ ἐφόνευσαν πάντας τοὺς ἄρχοντας Γεωμόρους. Πρὸς ἀνάμνησιν δὲ τοῦ γεγονότος τούτου οἱ Σάμιοι ἔκτισαν ἰδιαίτερον καλλιπρεπὲς οἶκημα, ἐν ᾧ κατετέθησαν αἱ πέδαι τῶν αἰχμαλώτων Μεγαρέων, ὄθεν καὶ τὸ κτίριον τοῦτο ὠνομάσθη Πεδήτης οἶκος.

Διάφορα ἄλλα γεγονότα εἶνε ἐκ τῆς ἱστορίας γνωστὰ περὶ Σάμου καὶ Σαμίων κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην. Οὕτως ἱστορεῖται ὅτι οἱ Σάμιοι κατὰ τὸ 590 π. Χ. ἤρπασαν ἐξ αἰσίου τινὰ θώρακα, τὸν ὁποῖον ὁ βασιλεὺς τῆς Αἰγύπτου Ἀμχσις ἔστειλεν ὡς δῶρον εἰς τοὺς Λακεδαιμονίους, ἐν δ' ἔτος κατόπιν ἤρπασαν καὶ καλλιτεχνικώτατον τινὰ κρατῆρα χάλκινον ὃν οἱ Λακεδαιμόνιοι ἔστειλλον εἰς τὸν Κροῖσον πρὸς ἀνταλλαγὴν χρύσου, ὅπερ γεγονὸς ἐγέννησεν ἔριδα μετὰ τῶν Λακεδαιμονίων καὶ τῶν Σαμίων, διότι οἱ μὲν Λακεδαιμόνιοι ἔλεγον ὅτι ὁ κρατῆρ διηρπάγη ἐν Σάμῳ παρὰ τῶν ἐγκατοίκων, οἱ δὲ Σάμιοι ἰσχυρίζοντο ὅτι οἱ τῶν κρατῆρα φέροντες Λακεδαιμόνιοι μαθόντες ὅτι ἠχμαλωτίσθη ὁ Κροῖσος καὶ ἐκυριεύθησαν αἱ Σάρδεις, ἐπώλησαν τὸν κρατῆρα εἰς ἰδιώτας οἵτινες ἀφιέρωσαν αὐτὸν εἰς τὸν ναὸν τῆς Ἥρας.

Κατὰ τοὺς χρόνους τούτους ἀναφέρεται καὶ τὸ ἐξῆς περιστατικὸν λαθὸν γῶραν μετὰ τῶν 580 καὶ 560 π. Χ. Ὁ

τύραννος τῆς Κορίνθου Περίανδρος πεισθεὶς εἰς διαβολὰς παλακίδων αὐτοῦ, ἐφρόνευσε τὴν σύζυγόν του Λυσιδαν ἔγκυον οὔσαν, ἐξώρισε δὲ καὶ τὸν υἱὸν αὐτοῦ Λυκόφρονα εἰς Κέρκυραν ἔνθα οἱ Κερκυραῖοι ἐφρόνευσαν αὐτόν. Ἄλλ' ὁ Περίανδρος ἀγανακτήσας διὰ τοῦτο, συνελαβε καὶ αὐτὸς τριακασίους παῖδας ἐκ τῶν προύχόντων Κερκυραίων. τοὺς ὁποίους ἀπέστειλεν εἰς Σάρδεις πρὸς τὸν Ἀλυάττην ὅπως θυσιάσῃ. Τὰ πλοῖα ὁμῶς τὰ ὅποια ἔφερον αὐτοὺς καταληφθέντα ὑπὸ τρικυμίας κατέφυγον εἰς Σάμον, ὅπότε οἱ Σάμιοι ἔσωσαν τοὺς παῖδας τούτους, τοὺς ὁποίους ἐκ τῶν Κορινθίων παραλαβόντες μετέφερον εἰς Κέρκυραν, ἔνθα οἱ Κερκυραῖοι εὐγνωμονοῦντες ἀπένειμον μεγίστας τιμὰς εἰς τοὺς Σαμίους καὶ ἔκτοτε οἱ δύο οὔτοι νησιωτικοὶ λαοὶ ἐτήρουν ἀναμεταξὺ τῶν φιλικῶν σχέσεις.

Καθὼς ἀνωτέρω ἐλέχθη, μεταξὺ τῶν Σαμίων καὶ τῶν Πριηνέων ἐξ ἀφορμῆς τῶν γαιῶν τῆς Βατινήτιδος χώρας ἀνεπτύχθησαν σφοδραὶ ἔριδες, αἵτινες κατέληξαν εἰς αἱματηρὸν πόλεμον διαρκέσαντα ἐπὶ ἔτη. Κατὰ τὸν πόλεμον τοῦτον ἀμφοτέρω τὰ μέρη ὑπέστησαν μεγάλας καταστροφάς, ἕως οὗ οἱ Πριηνεῖς ἔστειλαν εἰς Σάμον τὸν σοφὸν Βίαντα, ἵνα συνδιαλλάξῃ τοὺς δύο λαοὺς. Ὁ Βίας ἐλθὼν εἰς Σάμον κατῴρθησε διὰ τῆς συνέσεως καὶ τῆς εὐγλωττίας του νὰ ἐξευμενίσῃ τοὺς Σαμίους, διὰ τὸ κατόρθωμά του δὲ τοῦτο ἀπέκτησε τότε μεγίστην δόξαν παρὰ τῶν συγχρόνων του. Ἡ λύσις τῆς διαφορᾶς κοινῇ συναινέσει ἀνετέθη εἰς τοὺς Ῥοδίους, οἵτινες ἐκδώσαντες τὴν ἀπόφασιν αὐτῶν ἐχάραξαν αὐτὴν ἐπὶ πλακὸς καὶ ἀνέθηκαν αὐτὴν εἰς τὸν ναὸν τῆς Ἀθηνᾶς. Ἀλλὰ καὶ ἡ ὑπὸ τῆς Ῥοδίων δοθεῖσα συνδιαλλακτικὴ λύσις προσωρινῶς μόνον κατέστειλε τὴν ἐχθρότητα, διότι καὶ εἰς τοὺς μετέπειτα χρόνους ἠγέρθησαν, ὡς θὰ ἴδωμεν, νέαι ἔριδες μεταξὺ τῶν Σαμίων καὶ Πριηνέων περὶ τῆς κατοχῆς τῶν γαιῶν τῆς Βατινήτιδος χώρας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΔΕΥΤΕΡΟΝ

Πολυκράτης ὁ τύραννος.—Φιλία αὐτοῦ μετὰ τὸν Ἄμασιν.—Ὁ περὶ Πολυκράτους μῦθος.—Ἐντυχεῖς χρόνοι τοῦ Πολυκράτους.—Ὁ Καμβύσης ζητεῖ ἐκ Σάμου ἐπικουρίαν.—Φυγάδες Σάμιοι εἰς Σπάρτην.—Οἰκτρὸν τέλος τοῦ Πολυκράτους.

Κατὰ τοὺς πλείστους ἐκ τῶν γραψάντων περὶ τοῦ Πολυκράτους ἢ τυραννία αὐτοῦ ἐν Σάμῳ ἤρχισε κατὰ τὸ ἔτος 566 ἢ τὸ 542 π. Χ. Ἦτο δὲ ὁ Πολυκράτης υἱὸς τοῦ Αἰάκου καὶ εἶχε δύο ἀδελφοὺς τὸν Παντάγνωτον καὶ τὸν Συλοσῶντα. Ἄνθρωπος μεγαλοφυΐας καὶ δραστήριος ὧν ἀπέκτησε ταχέως μετὰ τὴν τῶν συγχρόνων του ἐν Σάμῳ μεγάλην πολιτικὴν δυνάμιν, ὅπερ οἱ ἐν τοῖς πράγμασι διαβλέποντες ἐφθόνησαν αὐτόν, οὗτος δὲ ὀρεγόμενος τῆς ἐξουσίας, καθότι ἦτο δοξομανής, ἀπεφάσισε νὰ καταλάβῃ διὰ τῆς βίας τὴν ἀργῆν. Ἐν μιᾷ δὲ ἡμέρᾳ καθ' ἣν οἱ Σάμιοι ἔμελλον νὰ τελέσωσι πάνδημον θυσίαν ἐν τῷ ναυῷ τῆς Ἥρας, αὐτὸς ἐπὶ τῇ προφάσει τῆς ἑορτῆς συνέλεξε πολλὰ ὄπλα, διέταξε δὲ τοὺς ἀδελφοὺς αὐτοῦ νὰ ἀκολουθήσωσι μετὰ τοῦ πλήθους τὴν ἑορτήν καὶ ὅταν οἱ πολλοὶ ἦθελον ἀποθέσει τὰς πανοπλίαις πρὸ τοῦ ναοῦ νὰ ἀρπάσωσιν αὐτάς, συγχρόνως δὲ νὰ φονεύσωσι πάντας τοὺς ἀρχηγοὺς τῆς ἐναντίας μερίδος. Αὐτὸς δὲ ὁ Πολυκράτης κατέλαβε μετὰ τῶν φίλων του τὰς ἐπικαιροτέρας θέσεις. Τὸ σχέδιον ἐπέτυχε καθ' ὀλοκληρίαν καὶ ὁ Πολυκράτης ἀνακηρυχθεὶς τοιοῦτοτρόπως τύραννος τῆς Σάμου προσέλαβε παρ' ἑαυτῷ μισθοφόρους παρὰ τοῦ Λυγδάμιδος τυράννου τῶν Ναξίων καὶ περιετείχισε τὴν ἀκρόπολιν Ἀστυπάλαιαν. Διήρесе δὲ τὴν νῆσον εἰς τρεῖς μοίρας, ἐκ τῶν ὁποίων αὐτὸς μὲν ἐκράτησε τῆς Ἀστυπαλαίας, εἰς δὲ τοὺς ἀδελφοὺς του διένειμε τὰς ἄλλας δύο Χησίαν καὶ Αἰσχριωνίαν. Ἀργότερον ὁμοίως φονεύσας τὸν Παντάγνωτον καὶ ἐξορίσας τὸν Συλοσῶντα ἐγένετο αὐτὸς κύριος ὅλης τῆς νήσου.

Ὁ Πολυκράτης θέλων νὰ παγιώσῃ τὴν ἐξουσίαν αὐτοῦ ἐν τῇ νήσῳ συνῆψε σχέσεις πρὸς τὸν Ἄμασιν βασιλέα τῆς Αἰγύπτου, μεθ' οὗ ἀντήλλαξε πλούσια δῶρα. Ἀνέπτυξε δὲ ὁ

Πολυκράτης θαυμασίαν δύναμιν ἤτις ἐρημίσθη καθ' ἅπασαν τὴν Ἰωνίαν καὶ τὴν λοιπὴν Ἑλλάδα, ἐπειδὴ ὑπῆρξεν εὐτυχέστατος εἰς ὅλας τὰς ἐπιχειρήσεις του καὶ ἡ Σάμος ἐπὶ τῆς ἐποχῆς αὐτοῦ ἐμεγαλύνθη καταστᾶσα «πολίων πασῶν πρώτη Ἑλληνίδων καὶ βαρβάρων», σπουδαίως δὲ ἀναπτύξασα τὰς πολεμικὰς αὐτῆς δυνάμεις καὶ ἰδίως τὴν ναυτικὴν δύναμιν, δι' ἧς ὁ Πολυκράτης καταλαβὼν καὶ ἄλλας νήσους, ἐγένετο Ἀχλασσοκράτωρ ἐπὶ τινὰ χρόνον, διεξήγαγε δὲ ἐπανειλημμένας νίκας κατὰ τῶν Λεσβίων καὶ κατὰ τῶν Μιλησίων.

Εἰς τοιαύτην εὐκλείας καὶ δυνάμειος θέσιν ἀνελθὼν ὁ Πολυκράτης, ἀνήγγειλε πρὸς τὸν φίλον αὐτοῦ Ἀμασιν τὴν μεγίστην εὐνοίαν τῆς τύχης του, ὅστις ὁμως εἰς ἀπάντησιν ἔγραψεν εἰς τὸν Πολυκράτην, ὅτι δὲν θεωρεῖ καλὸν σύμπτωμα τὴν σειρὰν τῶν ἐπιτυχιῶν, διότι, ὡς ἔλεγε, οἱ ἄνθρωποι πρέπει νὰ διέσχωνται μετὰ εὐτυχιῶν καὶ δυστυχιῶν τὸν βίον καὶ συνέστησεν εἰς τὸν Πολυκράτην νὰ ἀποβάλῃ ἐν πολύτιμον πρᾶγμα κατὰ τρόπον τοιοῦτον, ὥστε νὰ μὴ εἶνε δυνατὴ πλέον ἡ ἐπανάκτησις αὐτοῦ καὶ τοῦτο διὰ νὰ αἰσθανθῇ λύπην τινὰ, ἢ ὁποία νὰ μετριάσῃ τὴν εὐτυχίαν του.

Ὁ Πολυκράτης τὴν συμβουλήν τοῦ φίλου παραδεχθεὶς ἀπεφάσισε νὰ ἀποβάλῃ πολύτιμον δακτύλιον τὸν ὁποῖον ἔφερε μεθ' ἑαυτοῦ καὶ ἐχρησιμοποίησε ὡς σφραγιδα καὶ ὁ ὁποῖος εἶχε καλλιτεχνηθῆ παρὰ τοῦ Θεοδώρου τοῦ Τηλέκλου. Πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον διέταξε νὰ πληρωθῇ ἐν πλοῖον ὑπὸ πολλῶν ἀνδρῶν καὶ ἐπ' αὐτοῦ ἐπιβάς ἀνήχθη εἰς τὸ πέλαγος, ὅπου ἐπὶ παρουσίᾳ πάντων ἔρριψε τὸν δακτύλιον εἰς τὴν θάλασσαν. Μεγίστην αἰσθανθεὶς ἐπὶ τῇ ἀπωλείᾳ αὐτοῦ λύπην. Ἀλλὰ μετ' ὀλίγων ἡμερῶν ἔλαβεν τὰς πολλοῦν ἰχθύων μέγαν καὶ καλὸν ἔφερε τοῦτον ὡς δῶρον εἰς τὸν Πολυκράτην, ὅταν δὲ οἱ ἐν τοῖς ἀνακτόροις αὐτοῦ ἐκαθάριζον τὸν ἰχθύν, εὔρον ἐντὸς αὐτοῦ τὸν δακτύλιον τοῦ Πολυκράτους, τὸν ὁποῖον καὶ ἐνεχείρισαν μετὰ χαρᾶς εἰς αὐτόν. Ὁ Πολυκράτης ἀποδώσας τὸ πρᾶγμα εἰς θεῖαν δύναμιν ἔγραψε πρὸς τὸν φίλον αὐτοῦ Ἀμασιν, ὅστις ὁμως ἐκ τούτου πεισθεὶς ὅτι τὸ τέλος τοῦ Πολυκράτους θὰ ᾔητο κάκιστον, παρήγγειλεν εἰς τὸν Πολυκράτην

ὅτι, διαλύει τὴν μεταξὺ αὐτῶν ὑπάρχουσαν φιλίαν, καὶ τοῦτο ἵνα μὴ καὶ αὐτὸς, ὅταν ἡ ἀναμενομένη συμφορὰ ἐνσκήψῃ εἰς τὸν Πολυκράτην, αἰσθανθῇ ἄλγος εἰς τὴν ψυχὴν.

Τὸν περὶ τοῦ Πολυκράτους τοῦτον μῦθον ἀναφέρει ὁ Ἡρόδοτος, ὁ Διόδωρος ὁμοίως Σικελιώτης ἱστορεῖ ὅτι, ἐπειδὴ ὁ Πολυκράτης συμπεριεφέρετο βιαίως καὶ δυναστικῶς πρὸς τοὺς πολίτας Σαμίους καὶ τοὺς προσερχομένους ξένους, ὁ Ἄμασις ἔγραψεν εἰς αὐτὸν συνιστῶν μετριότητα, ἀλλὰ τοῦ Πολυκράτους μὴ συμμορφωθέντος πρὸς τὰς συστάσεις του. ὁ Ἄμασις ἔγραψεν εἰς αὐτὸν ἐπιστολὴν δι' ἧς ἐκήρυττε διαλυομένην τὴν μεταξὺ αὐτῶν φιλίαν, διότι, ὡς ἔλεγε δὲν ἤθελε νὰ λυπηθῇ συντόμως, φρονῶν ἀδιστακτῶς ὅτι, τὸ τέλος τυράννου μετὰ τοιαύτης βίας ἐνασκοῦντος τὴν ἐξουσίαν ἔμελλε νὰ εἶνε κάκιστον.

Ἐν τούτοις ἡ τυραννία τοῦ Πολυκράτους παρετείνετο ἐπὶ μακρὸν κρατικωθεῖσα ἔτι μᾶλλον καὶ ἐκ τῆς νέας νίκης ἦν οὗτος ἦρε κατὰ τοῦ Κύρου. Ὁ βασιλεὺς οὗτος, ἀφροῦ ἐνίκησε καὶ κατέστρεψε τὸν πλούσιον βασιλέα τῶν Λυδῶν, Κροῖσον, ἔστειλε πρέσβεις εἰς ὅλας τὰς χώρας τῆς Ἀσίας, ἐξαιτούμενος τὴν ὑποταγὴν τῶν κατοίκων εἰς αὐτόν. Πάντες τότε οἱ Ἴωνες καὶ οἱ Αἰολεῖς ἐκ φόβου ὡμολόγησαν ἑαυτοὺς φόρου ὑποτελεῖς εἰς τὸν Κύρον καὶ μόνον οἱ Σάμιοι ἠρνήθησαν νὰ ἀναγνωρίσωσι τὴν κυριαρχίαν αὐτοῦ, βαρέως δὲ τὴν διαγωγὴν ταύτην τῶν Σαμίων φέρων ὁ Κύρος ἀπεφάσισεν ὅπως καταστρέψῃ τὴν θαλασσοκρατορίαν αὐτῶν. Ἐκστρατεύσας λοιπὸν κατὰ τῆς Σάμου ἐπέτυχεν νὰ πυρπολήσῃ τὸν ναὸν τῆς Ἥρας, ἀλλὰ προσβλήθεις κατὰ θάλασσαν ὑπὸ τῶν Σαμίων καὶ συνάψας μετ' αὐτῶν ναυμαχίαν ὑπέστη μεγάλην ἥτταν. Μετὰ τὸν πόλεμον δὲ τοῦτον ὁ Πολυκράτης ἀναδειχθεὶς νικητῆς συνήγαγε τὰς μητέρας τῶν πεσόντων κατὰ τὸν πόλεμον καὶ ἔδωκεν αὐτὰς εἰς τοὺς πλουσίους ἐκ τῶν πολιτῶν, ἵνα διαθρέψωσι, λέγων εἰς ἕκαστον ἐξ αὐτῶν: «Μητέρα σοι ταύτην δίδωμι», ἐξ οὗ ἔμεινε καὶ ἡ παροιμία: «Πολυκράτης μητέρας νέμει».

Τοιαύτην περιφανῆ καὶ ἀπόλυτον ἰσχὺν ἀποκτήσας ὁ Πολυκράτης ἐν Σάμῳ ἐστρατολόγει ἀδιακρίτως τοὺς πάντας καὶ ἐλαφυραγώγει φίλους καὶ ἐχθροὺς καὶ πολέμους πολλοὺς ἐπιτυχεῖς διενήργει. Ἐξ εὐγνωμοσύνης δὲ πρὸς τὸν τύραννον τῶν Ναξίων Λυγδάμιδα, ὅστις εἶχε βοηθήσει αὐτὸν ἵνα καταλάβῃ τὴν ἀρχὴν, ὁ Πολυκράτης συνέδραμε τὸν Ἀρκεσίλαον τρίτον βασιλέα τῶν Κυρηναίων, ὅπως ἀνακτήσῃ τὴν ἐξουσίαν ἐν Κυρήνῃ καὶ ἐπέτρεψεν εἰς αὐτὸν ὅπως στρατολογήσῃ ἄνδρας ἐκ Σάμου. Συγχρόνως δὲ ὁ Πολυκράτης ἦνωσε δι' ἀλύσεων τὴν νῆσον Ρήνειαν μετὰ τῆς Δήλου, νομίζων ὅτι διὰ τοῦ τρόπου τούτου θὰ μετέδιδε τὴν ἱερότητα τῆς δευτέρας νήσου εἰς τὴν πρώτην καὶ συνέστησεν αὐτόθι ἀγῶνας πρὸς τιμὴν τοῦ Ἀπόλλωνος. Ἐρωτήσας δὲ τὸ ἐν Δελφοῖς μαντεῖον, ἂν ἔπρεπεν οἱ ἀγῶνες οὗτοι νὰ ὀνομασθῶσι Δήλιοι ἢ Πύθιοι, ἔλαβεν εἰς ἀπάντησιν τὸν ἄγρηστον «Ταῦτα σοὶ καὶ Πύθια καὶ Δήλια», δι' οὗ ὑπενοεῖτο τὸ ἐπικείμενον τέρμα αὐτοῦ.

Παρὰ τοῦ Πολυκράτους Καμβύσης ὁ Κύρου προτιθέμενος νὰ ἐκστρατεύσῃ εἰς Αἴγυπτον ἐζήτησε ναυτικὴν ἐπικουρίαν, οὗτος δὲ συναθροίσας, ὅσους ὑπώπτευε δημεγέρτας καὶ ὀχλαγωγούς ἔστειλε πρὸς τὸν Καμβύσην μὲ τὴν παραγγελίαν νὰ μὴ ἐπιτρέψῃ πλέον εἰς αὐτοὺς τὴν ἐπάνοδον εἰς τὰ ἴδια. Οἱ Σάμιοι ὁμῶς οὗτοι προσορμισθέντες εἰς Κάρπαθον ἠρνήθησαν νὰ πλεύσωσι περαιτέρω καὶ ἐκεῖθεν δραπετεύσαντες ἐπανῆλθον εἰς Σάμον. Ἀλλ' ὁ Πολυκράτης ὑποπτευόμενος παρ' αὐτῶν κακὰ κατεδίωξε τούτους, δι' ὃ καὶ ἠναγκάσθησαν οἱ Σάμιοι οὗτοι νὰ καταφύγωσιν εἰς Σπάρτην ἐπικαλούμενοι ἐκεῖθεν βοήθειαν.

Ὁ τότε βασιλεὺς τῆς Σπάρτης Κλεομένης κατ' ἀρχὰς μὲν δὲν ἐδείχθη εὐμενὴς πρὸς τοὺς φυγάδας Σαμίους, διότι ἀφοῦ ἐπέτρεψεν εἰς αὐτοὺς νὰ ὀμιλήσωσι, διέκοψεν ἐν τῷ μέσῳ τοῦ λόγου αὐτοὺς εἰπὼν ὅτι «τὰ μὲν πρῶτα ἐλησμονήσαμεν, τὰ δὲ δεύτερα δὲν ἠννοήσαμεν, διότι ἐλησμονήσαμεν τὰ πρῶτα» θέλων διὰ τῶν λόγων τούτων νὰ ἐμπαίξῃ τὴν Ἰωνικὴν πολυλογία, εἰς ἄλλην ὁμῶς μετ' αὐτοῦ συνέντευξιν, οἱ Σάμιοι προσῆλθον μὲ κενούς σάκκους εἰπόντες ὅτι οἱ σάκκοι ἔχουσιν

ἀνάγκην ἀλφείων, ἀλλ' ὁ Κλεομένης καὶ πάλιν ἔσκωψε τὴν πολυλογίαν των, εἰπὼν ὅτι ἡ λέξις «σάκκοι» ἦτο περιττή, ἀρ' οὔ καὶ ἄνευ ταύτης ἐδήλουν τίνος εἶχον ἀνάγκην, ὑπεσχέθη ὅμως εἰς αὐτοὺς καὶ ἄλφιστα καὶ βοήθειαν καὶ πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον ἐψήφισεν ὁμοφώνως μετὰ τῆς Γερουσίας νὰ μείνωσιν ἐπὶ μίαν ἡμέραν νήστεις πάντες οἱ Λακεδαιμόνες καὶ τὰ ζῶα τὸ δὲ ἐκ τῆς νηστείας ταύτης ὄφελος νὰ δοθῆ εἰς τοὺς Σάμιους. Οὕτω ἐτοιμάσαντες στρατὸν ἀπέστειλαν κατὰ τοῦ Πολυκράτους εἰς τὴν ἐκστρατεῖαν δὲ ταύτην ἔδωκαν ἐπικουρίας καὶ οἱ Κορίνθιοι.

Ὁ στρατὸς οὗτος τῶν Λακεδαιμονίων κατὰρθῆσας μετὰ μεγάλου στόλου εἰς Σάμον προσέβαλε τὸ τεῖχος καὶ ἐπολιορκήσασκε τὴν πόλιν. Ἀλλ' ἡ τύχη ἠνένησε καὶ πάλιν τὸν Πολυκράτην, διότι οἱ Λακεδαιμόνιοι μετὰ πολιορκίαν τεσσαρακονθήμερον, βλέποντες ὅτι οὐδὲν κατώρθουν, ἐπέστρεψαν εἰς τὰ ἴδια, οἱ δὲ φυγάδες Σάμιοι κατέφυγον εἰς τὴν πλουσίαν τότε ἐκ τῶν μεταλλείων τῆς Σίφνου, ὅπου ἐζήτουν παρὰ τῶν Σιφνίων τάλαντα δέκα. Ἀλλὰ τῶν Σιφνίων ἀρνηθέντων, οἱ Σάμιοι ἐν ἀπογνώσει εὐρεθέντες ἤρχισαν νὰ κακοποιῶσιν αὐτοὺς καὶ πολιορκήσαντες εἰς τὸ τέλος τοὺς Σιφνίους ἐντὸς τῆς πόλεως, ἠνάγκασαν αὐτοὺς νὰ δώσωσι πρὸς ἀπαλλαγὴν ἐκ τῶν τάλαντα ἀντὶ τῶν δέκα τὰ ὅποια ἀρχικῶς ἐζήτουν. Ἐκ τῆς Σίφνου δὲ οἱ Σάμιοι οὗτοι, ἀροῦ ἔλαβον καὶ ἄλλας βοήθειας παρὰ τῶν Ἑρμιονέων καὶ τῶν Τροιζηνίων, κατέληξαν εἰς τὴν Κρήτην, κτίσαντες ἐκεῖ τὴν πόλιν Κυδωνίαν, ἣν ὡς ἀνωτέρω εἵπομεν, κατέστρεψαν ἀργότερον οἱ Αἰγινῆται.

Ἀλλὰ καὶ τὸ τέλος τοῦ Πολυκράτους, καθὼς εἶχε προμαντεύσει τοῦτο ὁ Ἄμασις, δὲν ἤργησε νὰ ἐπέλθῃ. Οὐρίτης ὁ Πέρσης, ὑπαρχος Σάρδεων διαμένων ἐν Μαγνησίᾳ παρὰ τὸν ποταμὸν Μαίανδρον μὴ ἀνεχόμενος τὴν ἰσχύϊν τοῦ Πολυκράτους ἐμελέτησε τὴν καταστροφὴν αὐτοῦ. Γνωρίζων δὲ τὴν φιλοδοξίαν καὶ τὴν ἀπληστίαν τοῦ Πολυκράτους, ἔγραψεν αὐτῷ ὅτι, ἐπειδὴ ὑπέπεσεν εἰς τὴν δυσμένειαν τοῦ βασιλέως Καμβύσου, ἤθελε νὰ φύγῃ ἐκ τῆς ἑδρας τῆς διοικήσεώς του καὶ πρὸς τὸν σκοπὸν ταῦτον ἐπεκαλεῖτο τὴν συνδρομὴν τοῦ

Πολυκράτους, ὃν ἐκάλει νὰ ἔλθῃ εἰς Μαγνησίαν, ὑποσχόμενος νὰ δώσῃ αὐτῷ πάντα τοὺς θησαυροὺς του. Ὁ Πολυκράτης μαθὼν ταῦτα, ἔστειλε πρὸς τὸν Ὀροίτην τὸν γραμματέα αὐτοῦ Μαιάνδριον, ὃ δὲ Ὀροίτης, μόλις ἐγνώσθη αὐτῷ ἢ ἄφιξις τοῦ ἀπεσταλμένου τοῦ Πολυκράτους, ἔλαβεν ὀκτὼ μεγάλα κιβώτια τὰ ὅποια ἐπλήρωσεν ἀπὸ λίθους καὶ ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας ἔρριψεν ὀλίγον χρυσόν. τὰ κιβώτια δὲ ταῦτα ἐπέδειξεν εἰς τὸν Μαιάνδριον λέγων αὐτῷ ὅτι εἶχεν ἑτοιμαῖνα ἀποστείλῃ εἰς Σάμον. Ὁ Μαιάνδριος ἰδὼν τοὺς θησαυροὺς τούτους ἐθαύμασε καὶ ἐπιστρέψας εἰς Σάμον διηγήθη ταῦτα εἰς τὸν Πολυκράτην. Τριουτοτρόπως δὲ ὁ Πολυκράτης ἐξαπατηθεὶς μετέβη πρὸς τὸν Ὀροίτην, μετὰ πολλῶν ἐκτῶν φίλων του. Ἀλλὰ μόλις φθάσας ἐκεῖ ὑπέστη ὀδυνηρότατον θάνατον. ἀνασκολοπισθεὶς κατὰ διαταγὴν τοῦ Ὀροίτου ἐπὶ τοῦ ὄρους Μυκάλης.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΤΡΙΤΟΝ

Πυθαγόρας ὁ Σάμιος. — Οἱ γεννήτορες καὶ οἱ πρῶτοι διδύσκαλοι αὐτοῦ. — Περιοδεία καὶ αἰχμαλωσία τοῦ Πυθαγόρου. — Ἐπιστροφή αὐτοῦ εἰς Σάμον. — Ἡ ἀνὰ τὴν Ἰταλίαν φήμη τοῦ Πυθαγόρου. — Πυθαγόρειον σύστημα. — Θάνατος τοῦ Πυθαγόρου.

Κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Πολυκράτους ἤκμασεν ἐν Σάμῳ ἕτερος ἀνὴρ, ὃ μέγας φιλόσοφος Πυθαγόρας, ὅστις διὰ τῆς σοφίας καὶ τῶν ἔργων αὐτοῦ ἐδοξάσθη καὶ δοξάζεται ἀκόμη ἀπὸ ὄλον τὸν κόσμον. Ὁ Πυθαγόρας ἐγεννήθη ἐν Σάμῳ ἐκ πατρὸς Μνησάρχου καὶ μητρὸς Πηθαίδος ἀπογόνου τοῦ πρώτου βασιλέως τῆς Σάμου Ἀγκαίου. Προικισμένος μὲ ἐξαίρετον μεγαλοφυίαν, ἐκ μικρᾶς ἡλικίας ἔδειξε τὴν πρὸς τὴν παιδείαν κλίσιν του, μαθητεύσας ἐν Σάμῳ μὲν παρὰ τοῖς Ἐρμωδάμαντι, Ἀθάριδι τῷ Ὑπερβορείῳ καὶ Ναζαράτῳ τῷ μάγῳ, ἐν Μιλήτῳ δὲ παρὰ τῷ σοφῷ Θάλητι, ὅστις τὴν μεγαλοφυίαν τοῦ Πυθαγόρου διαγνώσας προέτρεψεν αὐτὸν νὰ περιοδεύσῃ εἰς ἄλλας χώρας, ἵνα γνωρίσῃ τὴν σοφίαν καὶ ἄλλων μερῶν καὶ μορφωθῇ, οὕτω δὲ ὁ Πυθαγόρας ἐκ τῆς Μιλή-

του αναχωρήσας, ἐπεσκέφθη κατὰ πρῶτον τὴν Σιδῶνα, ἔνθα ἐδιδάχθη τὰς ἱεροτελεστίας καὶ τὰ μυστήρια τῶν αὐτόθι σοφῶν, ἐκ δὲ τῆς Σιδῶνος μετέβη εἰς Αἴγυπτον, ἔνθα διέτριψεν ἐπὶ εἴκοσι δύο ὁλόκληρα ἔτη. Ἐκ τῆς Αἰγύπτου ὁ Πυθαγόρας μετέβη εἰς τὴν χώραν τῶν Χαλδαίων, ὅπως γνωρίσῃ τὰ μυστήρια τῶν πεφημισμένων αὐτόθι μάγων, ἀλλ' ἐκεῖ συλληφθεὶς αἰχμάλωτος ὑπὸ τοῦ Καμβύσου, ἐκομίσθη εἰς Βαβυλῶνα, ὅπου ἐπωλήθη ὡς δούλος ἐξαγορασθεὶς ὑπὸ τινος πλουσίου Κροτωνιάτου καλουμένου Γίλλου. Ὁ Γίλλος οὗτος γνωρίσας τὴν σοφίαν του, ἠλευθέρωσεν αὐτόν, καὶ ὁ Πυθαγόρας κατόπιν ἐπεσκέφθη τὴν Περσίαν, ἐπιστρέψας δὲ εἰς τὴν Ἑλλάδα ἦλθεν εἰς Ἀθήνας, ὅπου συνέστησε σχολὴν μουσικῆς καὶ εἰς τὴν Σπάρτην ὅπως γνωρίσῃ τοὺς νόμους τοῦ Σόλωνος καὶ τοῦ Λυκούργου. Κατὰ τὸ διάστημα δὲ τοῦτο δις ἀνεκηρύχθη νικητὴς εἰς τοὺς Ὀλυμπιακοὺς ἀγῶνας, καὶ μετὰ ταῦτα κατήλθεν εἰς Κρήτην, ἐκεῖθεν δὲ πλήρης γνώσεων καὶ σοφίας καὶ ἐν ἡλικίᾳ ἐξήκοντα περίπου ἐτῶν ἐπανῆλθεν εἰς Σάμον. Ἀλλ' ἐν Σάμῳ ὁ Πυθαγόρας ἀπεχθανόμενος τὴν τυραννίαν τοῦ Πολυκράτους μικρὸν χρόνον διέτριψε. Ἀναχωρήσας δὲ καὶ πάλιν μετέβη εἰς Κρότωνα τῆς Ἰταλίας, τὴν χώραν ἣτις ἀπετέλει τότε τὴν μεγάλην Ἑλλάδα, ὅπου κυρίως ὁ Πυθαγόρας ἐχρησιμοποίησε τὰς γνώσεις καὶ τὴν σοφίαν αὐτοῦ πρὸς ὄφελος τῆς ἀνθρωπότητος. Ἡ φήμη αὐτοῦ ὡς ἀνδρὸς μεγάλου καὶ σοφοῦ ταχέως διεδόθη ἀνὰ πᾶσαν τὴν Ἰταλίαν καὶ οἱ ἄρχοντες ἐθεώρουν τιμὴν ἔξοχον νὰ ἔχωσι παρ' ἑαυτοῖς τὸν Πυθαγόραν, ἐντὸς μικροῦ δὲ διαστήματος προσῆλθον παρ' αὐτῷ πολυάριθμοι μαθηταί, οἵτινες κατόπιν διασπαρέντες εἰς ὅλον τὸν κόσμον μετέδωκαν τὰ φῶτα καὶ τὴν σοφίαν τοῦ μεγάλου διδασκάλου των.

Ἡ διδασκαλία τοῦ Πυθαγόρου, ὅστις θεωρεῖται καὶ δικαίως ὡς ὁ κατ' ἐξοχὴν μέγας τῆς ἀρχαιότητος σοφός, ἐθαυμάσθη καὶ θαυμάζεται μέχρι τῆς σήμερον. Διδάσκων τὴν μετριοφροσύνην πρῶτος αὐτὸς ἀπεκάλεσεν ἑαυτὸν φιλόσοφον, λέγων ὅτι ἡ σοφία εἶνε κτῆμα τῶν θεῶν, ὁ δὲ ἄνθρωπος μόνον τῆς σοφίας φίλος δύναται νὰ ὀνομασθῇ. Ἐπολέμησε τὴν

ἔκλυσιν καὶ διαφθοράν τῶν κοινωνικῶν ἠθῶν, τὰ κοινωνικὰ μίση καὶ πάθη, κατέκρινε τὴν πολυτέλειαν, τὴν ἀσωτείαν καὶ τὸν τρυφήλὸν βίον καὶ διὰ τῶν ὠραιοτέρων παραστάσεων ἐπήνεσε τὴν ἀρετὴν, διδάσκων εἰς μὲν τοὺς συζύγους τὴν σωφροσύνην καὶ τὴν ἐπιείκειαν, εἰς τοὺς νέους τὸ πρὸς τοὺς γέροντας σέβας καὶ τὸν ἔρωτα πρὸς τὴν παιδείαν καὶ τὰς ἐπιστήμας καὶ εἰς τὰς γυναῖκας τὴν σεμνότητά.

Ἡ σχολὴ αὐτοῦ διείπετο ὑπὸ ἐντελῶς ἐξαρητικοῦ καὶ πρωτοτύπου κανονισμοῦ, οὗ ἡ ἐξέτασις ἀποτελεῖ ἀντικείμενον ἰδιαιτέρας μελέτης. Ἐκ μέρους τοῦ μαθητοῦ τοῦ προσερχομένου εἰς τὴν Σχολὴν ἀπηταιτο πολυετής πείρα καὶ ἀσκησις ἵνα μυηθῇ τῶν κανόνων αὐτῆς, διὰ τοῦτο δὲ καὶ ἡ κοινὴ γνώμη περιέβαλε τότε μὲ μυστηριώδη τινα σεβασμὸν τὴν Σχολήν.

«Ὁ Πυθαγόρας ἦτο ἀριστοκρατικὸς τὸ φρόνημα, ἀλλ' ἐνόει τὴν λέξιν ὑπὸ τὴν ἐτυμολογικὴν τῆς σημασίαν. Δηλαδὴ ἐπρέσβευεν ὅτι ἡ πολιτεία δεῖον νὰ κυβερνᾶται ἀπὸ τοὺς ἀρίστους χαρακτηῖρας. Ὁ μέγας σκοπὸς τοῦ βίου του ἦτο νὰ θεμελιώσῃ κοινωνίαν ρυθμιζομένην κατὰ τὰ ὑψηλὰ ἰδεώδη τοῦ ἀνθρωπισμοῦ. Πρὸς τοῦτο ἐν πρώτοις συνήσπισε τριακασίους νέους εἰς ἐταιρίαν ἧς πρῶτος κανὼν ἦτο τὸ ζῆν λιτῶς, ἀδελφικῶς καὶ ἀναμμάκτως, ἐξ οὗ καὶ ἡ ἀποχὴ ἀπὸ τῆς κρεοφαγίας ἐκλήθη Πυθαγόρειος δίαιτα. Ὁ κανονισμὸς τῆς Ἐταιρείας ἀπῆται ἵνα τὰ μέλη αὐτῆς ἐρευνῶσι καθ' ἑκάστην ἑσπέραν «Τὶ παρέβην σήμερον; Τὶ ἔπραξα; Τὶ παρημέλησα;» Προσέτι νὰ εὐρίσκωσι τροπὸν διὰ τῆς εἰλικρινοῦς ἀβρότητος νὰ μετατρέπωσι τοὺς ἐχθροὺς των εἰς φίλους· νὰ μὴ ζητῶσιν ἀπὸ τὸν Θεὸν ὠρισμένον τι προσωπικὸν ἀγαθόν, διότι οὐδεὶς γνωρίζει τί εἶνε τὸ ἄριστον δι' ἑαυτὸν καὶ νὰ σέβωνται τὴν ζωὴν καὶ αὐτῶν τῶν φυτῶν. Ὁ Πορφύριος ἀναφέρει ὅτι ἡ θεὰ σφαγείου ἢ σφαγέως ἦτο ἀφώρητος εἰς τὸν Πυθαγόραν, ἀλλ' οὐχ ἦττον ἀφώρητοι τῷ ἦσαν οἱ λόγοι τῶν πολιτευομένων περὶ τῆς ἀνείλικρινείας τῶν ὁποίων ἐξεφράζετο σαρκαστικώτατα. Ἰγείαν, πλοῦτον, ἡρεμίαν καὶ διανοητικὴν διαύγειαν ὑπισχνεῖτο ὁ Πυθαγόρας εἰς τοὺς συμμορφωμένους πρὸς τὰς ἀρχάς του. Τὸ Πυθαγόρειον σύστημα περιλαμβάνει τὰς ἀ-

αστρονομικὰς ἀληθείας ἃς ἐπανεῦρεν ὁ Κοπέρνικος, τὰς βάσεις τῆς ἰατρικῆς, τοὺς νόμους τῆς μουσικῆς ἁρμονίας, τὴν μαθηματικὴν ἐπιστήμην καὶ τὴν ἐπιστήμην τῆς ψυχῆς, ὑπῆρξε δὲ ἀναμφισβητήτως ὁ ἥλιος περὶ ὃν ἀπωτέρω ἢ ἐγγυτέρω ἐστράφησαν πάντα σχεδὸν τὰ ἔκτοτε θρησκευτικὰ, φιλοσοφικὰ καὶ ἐπιστημονικὰ συστήματα».

Ὁ Πυθαγόρας νυμφευθεὶς τὴν Θεανώ, θυγατέρα τοῦ Πυθάνκτος, γυναῖκα ἐξόχου παιδείας καὶ ἀρετῆς, ἐγέννησεν ἐξ αὐτῆς πολλὰ τέκνα, μεταξὺ τῶν ὁποίων τὸν Μνήσαρχον, τὸν Ἀρίμνηστον, τὸν Μάμερνον, τὸν Τηλαύγην, τὴν Δαμῶ καὶ τὴν Μυίαν. Ἐτελεύτησε δὲ κατὰ τὸ 497 π. Χ. ἐν Κρότωνι. Ἡ γενέτειρα αὐτοῦ Σάμος δικαίως σεμνύνεται διὰ τὸν μέγαν τοῦτον τῆς ἀρχαιότητος ἄνδρα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΤΕΤΑΡΤΟΝ

Ὁ Μαιάνδριος ἀναλαμβάνει τὴν ἀρχὴν. — Ὁ ἀδελφὸς τοῦ Πολυκράτους Συλοσῶν καθίσταται τῇ βοήθειᾳ τῶν Περσῶν ἄρχων τῆς Σάμου. — Συμμετοχὴ τῶν Σαμίων εἰς τὴν κατὰ τῶν Σκυθῶν ἐκστρατείαν τοῦ Δαρείου. — Ἰωνικὴ ἐπανάστασις. — Ἡ ἐν Αἴδη ναυμαχία.

Ὁ Πολυκράτης μεταβαίνων πρὸς τὸν Ὀροίτην ἄρῃσεν ἐν Σάμῳ ἐπίτροπον αὐτοῦ τὸν Μαιάνδριον, ὅστις μόλις ἔμαθε τὸν οἰκτρὸν θάνατον τοῦ Πολυκράτους, ἐκάλεσεν εἰς συνέλευσιν τοὺς πολίτας Σαμίου, πρὸς οὓς ἀπέτεινε λόγους φρονίμους, κατακρίνας τὴν τυραννικὴν πολιτείαν τοῦ Πολυκράτους καὶ ἀνακηρύξας πάντας ἴσους ἀπέναντι τοῦ νόμου. Ἐπειδὴ ὅμως οἱ ἀδιάλλακτοὶ ἐχθροὶ τοῦ Πολυκράτους δὲν ἠνείχοντο τὸν Μαιάνδριον, οὗτος φοβηθεὶς μήπως καταδιωχθῆ παρ' αὐτῶν, ἀπεφάσισε νὰ διατηρήσῃ μὲ κάθε τρόπον τὴν ἐξουσίαν καὶ εἰσελθὼν εἰς τὴν ἀκρόπολιν ἐκάλεσε παρ' αὐτῶ τοὺς ἰσχύοντας ἐκ τῶν πολιτῶν οὓς συνέλαβε καὶ ἐδέσμευσε. Ἐνῶ δὲ εἶχε τοὺς προκρίτους τούτους εἰς τὰς φυλακὰς, κατελήφθη ὑπὸ νόσου δεινῆς, καὶ τότε ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ Λυκάρατος φοβηθεὶς μήπως τοῦ Μαιανδρίου ἀποθνήσκοντος ἦθελεν ἀναλάβει ἕτερος τὴν ἀρχὴν, ἐφόνευσε πάντας τοὺς ἐν τῇ φυ-

λακῆ κρατουμένους Σαμίους. Καὶ αὐτοῦ μὲν αἱ ἐλπίδες διεψεύσθησαν, διότι ὁ Μαιάνδριος ἀναρρώσας ἀνέλαβε τὴν ἀρχὴν, παρευθὺς ὁμῶς νέος ἀντίπαλος τοῦ Μαιανδρίου ἀνεφάνη. Ὁ ἐπιζήσας ἀδελφὸς τοῦ Πολυκράτους Συλοσῶν ἐπιθυμῶν νὰ ἀνακτήσῃ τὸν θρόνον τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ, κατέφυγε πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον εἰς τὸν Δαρεῖον, ὃν δορυφόρον τοῦ Καμβύσου πρότερον τυγγάνοντα εἶχεν εὐεργετήσῃ ἐν Αἰγύπτῳ, καὶ ἐζήτησε παρ' αὐτοῦ βοήθειαν, ὃ δὲ Δαρεῖος προθύμως διέταξε τὸν στρατηγὸν Ὀτάνην νὰ ἐκπλεύσῃ μετὰ ἰσχυρᾶς δυνάμεως εἰς Σάμον καὶ καθυποτάξῃ αὐτήν. Ὁ Μαιάνδριος, ὅταν εἶδε τὸν Περσικὸν στρατὸν, ἠναγκάσθη νὰ συνθηκολογήσῃ μετὰ τοῦ Ὀτάνου δεχθεὶς νὰ ἀναχωρήσῃ ἐντὸς ὠρισμένου χρονικοῦ διαστήματος. Ἐν τῷ μεταξὺ ὁμῶς ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ Χαρίλαος, ὃν ὁ Μαιάνδριος ἐκράτει εἰς τὰς φυλακάς, ἐξελθὼν τῆς φυλακῆς ἐπέπεσε μετ' ἄλλων Σαμίων κατὰ τῶν Περσῶν, ἀλλ' ἐπελθούσης ὀλοκλήρου τῆς Περσικῆς στρατιᾶς, ὁ Χαρίλαος μετὰ τῶν στρατιωτῶν αὐτοῦ ἠναγκάσθη νὰ κλεισθῇ ἐντὸς τῆς ἀκροπόλεως. Ὁ δὲ Ὀτάνης ὀργισθεὶς, διότι οἱ Σάμιοι παρεβίασαν τὰς συνθήκας, ἐπολιόρκησεν ἐκ νέου τὴν πόλιν καὶ ἐναντίον τῆς ρητῆς τοῦ Δαρείου ἐξηνδραπόδισεν αὐτήν φονεύσας πολλοὺς ἐκ τῶν κατοίκων.

Ὁ Μαιάνδριος, καθ' ὃν χρόνον συνέβαινον ταῦτα, ἀνεχώρησε κρυφίως ἐκ Σάμου διὰ τινος κρυπτῆς διώρυγος, ἥτις ἀπὸ τῆς ἀκροπόλεως ἤγεν εἰς τὴν θάλασσαν, καὶ κατέφυγεν εἰς τὴν Σπάρτην ζητῶν ἐκεῖ τὴν βοήθειαν τῶν Λακεδαιμονίων, ἀλλ' οὗτοι ὄχι μόνον δὲν ἐχορήγησαν τοιαύτην, ἀλλὰ καὶ ἐξεδίωξαν αὐτὸν μετὰ τινα χρόνον ἐκ Σπάρτης κατὰ σύστασιν τοῦ βασιλέως αὐτῶν Κλεομένους τοῦ Ἀναξανδρίδου.

Οὕτω οἱ Πέρσαι καταλαβόντες τὴν Σάμον ἐγκατέστησαν ἐν αὐτῇ ἄρχοντα τὸν Συλοσῶντα, ὅστις ἀναλαβὼν τὴν ἀρχὴν ἐδείχθη τυραννικὸς πρὸς τοὺς πολίτας, διὸ καὶ πολλοὶ ἐκ τούτων μὴ ὑποφέροντες τὸν ἔμμεσον τοῦτον Περσικὸν ζυγὸν μετηνάστευσαν. Ὁ δὲ Συλοσῶν θέλων νὰ ἀναπληρώσῃ τὴν λειψανδρίαν ἐψήφισεν ὅπως οἱ δοῦλοι οἱ πληρώνοντες πέντε στατήρας ἀποκτῶσι τὸ δικαίωμα τοῦ πολίτου. Παρεκτὸς ὁμῶς τού-

του ἦλθεν εἰς Σάμον τότε τῆ προτροπῇ τοῦ στρατηγοῦ Ὀτά-
νου καὶ πολλοὶ ἄποικοι ἐκ ξένων μερῶν, οὕτως ὥστε ἡ ἀραιώ-
σις τοῦ πληθυσμοῦ ἐκ τῆς μεταναστεύσεως τῶν Σαμίων πο-
λιτῶν δὲν ἐγένετο πολὺ αἰσθητή. Ὁ Συλοσῶν ἀπέθανε κατὰ
τὸ 513 π. Χ.

Κατὰ τὴν ἐκστρατείαν τοῦ Δαρείου ἐναντίον τῶν Σκυθῶν
οἱ Σάμιοι ὑπὸ τὸν τύραννον αὐτῶν Λιάκην διαδεχθέντα τὸν
Συλοσῶντα ἔλαβον μέρος μετὰ τῶν ἄλλων Ἰόνων εἰς τὴν
συγκρότησιν τῆς ναυτικῆς τοῦ Δαρείου δυνάμεως. Ὁ μέγας
βασιλεὺς συνήθροισε τότε μεγάλην δύναμιν πεζῶν καὶ ἰππέων
καὶ διεπέρασεν ἐξ Ἀσίας εἰς Εὐρώπην, διὰ γεφύρας ἦν, ἐκ
διάταγῆς αὐτοῦ κατεσκευάσεν, ἐπὶ τοῦ Βοσπόρου, ὁ Σάμιος
ἀρχιτέκτων Μανδρόκλῆς. Ἄλλ' ὅταν μετὰ τὰς πρώτας ἀπο-
τυχίας τῆς ἐκστρατείας ταύτης, οἱ Ἴωνες τῆ ὑποκινήσει τοῦ
Ἀρισταγόρα ἐπαναστάτησαν κατὰ τῶν Περσῶν, εἰς τὴν ἐ-
πανάστασιν ταύτην ἔλαβον ἐνεργὸν μέρος ἐκ τῶν πρώτων καὶ
οἱ Σάμιοι, γενομένης δὲ ναυμαχίας ἐν Κύπρῳ μεταξὺ Φοινί-
κων καὶ Ἰόνων, πρῶτοι ἐκ τῶν Ἰόνων, νικητῶν ἀναδειχθέν-
των, ἐφάνησαν οἱ Σάμιοι, οἵτινες κατὰ τὸν Ἡρόδοτον ἠρίστευ-
σαν κατὰ τὴν ναυμαχίαν ταύτην. Ἀτυχῶς ὁμῶς τὴν φήμην
ταύτην τῶν Σαμίων κατὰ τὴν ρηθεῖσαν ναυμαχίαν ἠμαύρω-
σεν ἢ ὀλίγον ἀργότερον ἐπιδειχθεῖσα ἄναδρος συμπεριφορὰ
μερίδος τινος ἐκ τῶν στρατηγῶν Σαμίων εἰς τὴν ναυμαχίαν
τῆς Λάδης, νήσου μικρᾶς πλησίον τῆς Μιλήτου κειμένης.
Ἐκεῖ εἶχον συνέλθει πάντες οἱ Ἴωνες, ὅπως περιμείνωσι τὴν
ἔφοδον τοῦ βαρβαρικοῦ στόλου. Ἄλλ' οἱ Πέρσαι πρὶν ἐπέλ-
θωσι κατὰ τῶν Ἰόνων ἐπεμψαν τοὺς τυράννους τῶν διαφό-
ρων πόλεων οὓς οἱ ἐπαναστατήσαντες Ἴωνες εἶχον ἐκδιώξει,
ἵνα προτρέψωσι τοὺς κατοίκους εἰς ὑποταγὴν πολλὰ ὑποσχό-
μενοι αὐτοῖς. Μεταξὺ τῶν τυράννων τούτων ἦτο καὶ ὁ τῆς
Σάμου Αἰιάκης. Ἄλλὰ τὰς προτάσεις αὐτῶν πᾶσαι αἱ πόλεις
ἀπέρριψαν μετὰ περιφρονήσεως. Οἱ πλεῖστοι ὁμῶς ἐκ τῶν
Σαμίων στρατηγῶν κρίναντες ὠφελίμους τὰς προτάσεις τοῦ
Αἰιάκου ἐλειποτάκτησαν μετὰ τῶν πλοίων αὐτῶν ἀκριβῶς τὴν
ἡμέραν, καθ' ἣν οἱ δύο στόλοι παρεσκευάζοντο πρὸς ναυμα-

χίαν. Ἦν αἰσχροὺς δὲ ταύτην πράξιν δὲν ἠκολούθησαν ἔνδεκα μόνον ἐκ τῶν τριηράρχων Σαμίων, οἵτινες ἔμειναν μετὰ τῶν ἄλλων Ἰώνων καὶ ἐναυμάχησαν, ἀργότερον δὲ τὰ ὀνόματα τῶν ἔνδεκα τούτων Σαμίων, οἵτινες ἐτίμησαν τὸ ὄνομα τῆς πατρίδος των, οἱ Σάμιοι, οἵονεὶ ἀποκηρύσσοντες τὴν ἀνανδρον λειποταξίαν τῶν ἀποχωρησάντων στρατηγῶν, ἀνέγραψαν ἐπὶ στήλης στηθείσης εἰς ἐπιφανὲς μέρος τῆς πόλεως.

Οἱ ἐν τῇ νήσῳ μείναντες καὶ ἀγωνισθέντες εὐθύς μετὰ τὴν ναυμαχίαν κατέκριναν ἐν συνελεύσει τὴν πράξιν τῶν λειποτακτησάντων στρατηγῶν, βλέποντες δ' ἐπικειμένην τὴν ἐκ νέου ὑποδούλωσιν αὐτῶν εἰς τὸν Αἰάκην, ὃν οἱ Πέρσαι θὰ ἐπέβαλλον ἀναμφισβότως αὐτοῖς, ἐσκέφθησαν πρὶν ἢ οὗτος ἔλθῃ εἰς Σάμον, νὰ μεταναστεύσωσιν ἐκ τῆς νήσου, τῆς σκέψεως δὲ ταύτης ἀποδεκτῆς γενομένης, πλείστοι ἐκ τούτων διαπεραιωθέντες εἰς τὴν ἀπέναντι Μικρασιατικὴν ἀκτὴν ἔκτισαν ἐκεῖ τὴν Ζάγκλην. Ὁ δὲ Αἰάκης τῇ συνοδείᾳ ἰσχυρᾶς ναυτικῆς δυνάμεως ἀποτελουμένης ἐκ Φοινικικῶν πλοίων, τὰ ὅποια ὁ Δαρεῖος διέταξε πρὸς τοῦτο, ἐλθὼν εἰς Σάμον ἀνέλαθεν ἐκ νέου τὴν ἀρχὴν ἐν αὐτῇ. Ἀλλ' ἡ δευτέρα τυραννία τοῦ Αἰάκου ὑπῆρξε βραχυγρόνιος, διότι οὗτος φέρεται ἀποθανῶν ἐν Σάμῳ κατὰ τὸ 497 π. Χ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΠΕΜΠΤΟΝ

Ἡ Σάμος κατὰ τοὺς Περσικοὺς πολέμους.— Ἡ ἐν Μυκάλῃ ναυμαχία.— Ἀποτίναξις τοῦ Περσικοῦ ζυγοῦ.— Μέγα συμβούλιον τῶν Ἑλλήνων στρατηγῶν ἐν Σάμῳ.— Διατριβὴ τοῦ Ἡροδότου ἐν Σάμῳ.— Διάσπασις τῆς Ἑλληνικῆς συμμαχίας.

Ὁ Δαρεῖος ἐπιθυμῶν νὰ ἐκδικηθῇ τοὺς Ἑλληνας, οἵτινες εἶχον παράσχει προθύμως βοήθειαν εἰς τοὺς ἐπαναστατήσαντας κατ' αὐτοῦ Ἴωνας, ἔστειλεν ἐναντίον τῆς Ἑλλάδος πολυάριθμον στρατὸν ὑπὸ τοὺς στρατηγοὺς Δᾶτιν καὶ Ἀρταφέρνην. Ἡ πρώτη αὕτη Περσικὴ ἐκστρατεία κατὰ τῆς Ἑλλάδος ἤρχισε τὸ ἔαρ τοῦ 490 π. Χ. Τότε δὲ ἡ ναυτικὴ τῶν Περσῶν δύναμις συνελθοῦσα ἐν Σάμῳ, ὅπου καὶ συνεπληρώ-

θη, ἐξέπλευσεν ἐξ αὐτῆς τελείως πλέον συγκεκροτημένη καὶ διηυθύνετο πρὸς τὴν Εὐβοίαν. Παρηκολούθουν δὲ τὰ Περσικὰ πλοῖα καὶ πλοῖα τῶν Ἴωνων καὶ Σαμιακὰ τοιαῦτα. Ἡ ναυτική ὁμῶς αὕτη τῶν Περσῶν δύναμις δὲν ἐπρόλαβε τότε νὰ δράσῃ, διότι εἶνε γνωστὸν ἐκ τῆς ἱστορίας ποῖος πανικὸς κατέλαβεν αὐτοὺς εὐθὺς μετὰ τὴν πρώτην καὶ μεγάλην πανωλεθρίαν τὴν ὁποίαν ὑπέστησαν κατὰ τὴν μεγάλην καὶ ἱστορικὴν μάχην τοῦ Μαραθῶνος ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων.

Κατὰ τὴν δευτέραν μεγάλην ἐκστρατείαν τῶν Περσῶν τὴν ὁποίαν ἐπεχείρησεν ὁ υἱὸς τοῦ Δαρείου Ξέρξης, ἵνα ἐκδικήσῃ τὴν ἐν Μαραθῶνι ἥτταν, οἱ Ἴωνες καὶ μετὰ τούτων καὶ οἱ Σάμιοι ἠναγκάσθησαν νὰ λάβωσι μέρος δώσαντες εἰς τὸν Ξέρξην πληρώματα δι' ἑκάτὸ πλοῖα. Δὲν παρέλειψαν ὁμῶς οἱ Ἴωνες νὰ ἀποστείλωσι συγχρόνως πρὸς τοὺς Ἕλληνας ναυάρχους καὶ Σάμιον τινα κήρυκα, ὅστις ἐπρόδωκεν εἰς αὐτοὺς ὅλας τὰς δοθείσας εἰς τοὺς Σαμίους διαταγὰς τοῦ Ξέρξου καὶ πᾶσαν ἄλλην πληροφορίαν περὶ τῶν στρατιωτικῶν δυνάμεων τῶν Περσῶν.

Ἄλλ' ὅπως ἐν Λάδῃ, οὕτω καὶ κατὰ τὴν ἐκστρατείαν τοῦ Ξέρξου εὐρέθησαν Σάμιοι, οἵτινες κατήσχυον τὸ ὄνομα τῆς πατρίδος των, ἦσαν δὲ οὗτοι Θεομήστωρ ὁ Ἀνδροδάμαντος καὶ Φύλακος ὁ Ἰστιαίου, οἵτινες κατὰ τὴν ἱστορικὴν ναυμαχίαν τῆς Σαλαμῖνος τοιαύτην ἔδειξαν ὑπὲρ τοῦ Πέρσου βασιλέως ἀνδρείαν, πολεμοῦντες ἐναντίον ὁμογενῶν, ὥστε ὁ Ξέρξης ἀνταμείβων αὐτοὺς μετὰ το πέρασ τοῦ ἀγῶνος, τὸν μὲν Θεομήστορα κατέστησε τύραννον τῆς Σάμου, τὸν δὲ Φύλακον ἀνεκήρυξεν εὐεργέτην του καὶ ἐδώκεν εἰς αὐτὸν χώραν πολλήν. Ἄλλ' ὁ διορισμὸς τοῦ Θεομήστορος ὡς ἄρχοντος τῆς Σάμου δὲν ἠὲδοκίμησε, διότι οἱ Σάμιοι μὴ βλέποντες τὴν ὥραν πότε νὰ ἀπαλλαγῶσι τοῦ βαρβαρικοῦ ζυγοῦ, ἀνέμενον πρὸς τοῦτο κατάλληλον εὐκαιρίαν καὶ τοιαύτη δὲν ἤργησε νὰ παρουσιασθῇ εἰς αὐτούς.

Ὁ Περσικὸς στόλος μετὰ τὴν ἥτταν, τὴν ὁποίαν ὑπέστη ἐν Σαλαμῖνι, κατέφυγεν ὅπως διαχειμάσῃ μέρος μὲν αὐτοῦ εἰς Κύμην καὶ ἄλλο μέρος εἰς Σάμον. Περὶ δὲ τὸ ἔαρ συνῆλθεν

ολόκληρος ἐν Σάμῳ καὶ παρέμεινεν αὐτόθι φυλάττων τὴν Ἰωνίαν μὴ ἐπαναστατήσει. Ὁ Ἑλληνικὸς στόλος ἀφ' ἑτέρου εὐρίσκετο εἰς Λίγιναν ὑπὸ τοὺς ἀρχηγούς Λεωτυχίδην τὸν Σπαρτιάτην καὶ Ξάνθιππον τὸν Ἀθηναῖον. Ἐκεῖ ἐφθασαν τότε ἀντιπρόσωποι τῶν Ἰώνων παρακκαλοῦντες τοὺς Ἕλληνας νὰ ἀποστείλωσι τὰς δυνάμεις τῶν πρὸς ἀπελειθερωσίων τῶν. Πρὸς τὸν αὐτὸν σκοπὸν ἐστάλησαν εἰς Δῆλον καὶ ἄλλοι Σάμιοι πρεσβευταί. Λάμπων ὁ Θρασυκλέους, Ἀθηναγόρας ὁ Ἀρχεστρατίδου καὶ Ἡγησίστρατος ὁ Ἀρισταγόρου. οἵτινες παρουσιασθέντες ἐνώπιον τῶν Ἑλλήνων στρατηγῶν ἐβεβαίωσαν ὅτι καὶ ἐπὶ μόνῃ τῇ θέᾳ τῶν Ἑλλήνων οἱ Ἴωνες ἤθελον ἐξεγερεθῆ. οἱ δὲ βάρβαροι δειλιάσει.

Εἰς τὰς συστάσεις τῶν ἀντιπροσώπων τούτων πεισθέντες οἱ Ἕλληνες κατέπλευσαν μετὰ 110 πλοίων εἰς τοὺς Καλάμους τῆς Σάμου (τὸ σημερινὸν Ποτοκάκι) καὶ προσορμισθέντες κατὰ τὸ Ἰραῖον ἠτοιμάζοντο πρὸς ναυμαχίαν. Οἱ Πέρσαι δὲ μαθόντες τὴν ἀφίξιν τοῦ Ἑλληνικοῦ στόλου ὑπεχώρησαν μὲ τὰ πλοῖα αὐτῶν πρὸς τὴν Μυκάλην. ἔνθα εὐρίσκετο κατεσκηωμένος καὶ ὁ στρατὸς αὐτῶν ἀνερχόμενος εἰς ἕξ μυριάδας. Ἄλλ' οἱ Ἕλληνες μετὰ τῶν Σαμίων καὶ τῶν ἄλλων Ἰώνων ἔσπευσαν εἰς καταδίωξίν των, τότε δὲ (18 Σεπτεμβρίου 479 π. Χ.) συνήρθη ἡ ἱστορικὴ ναυμαχία, ἥτις ἐταπείνωσεν ἔτι μᾶλλον τὴν ὀφρῦν τοῦ μεγάλου βασιλέως τῶν Περσῶν καὶ ἡ ὁποία συνέπεσε νὰ γείνη ἀκριβῶς καθ' ἡν ἡμέραν οἱ Ἕλληνες ἐπανηγύριζον καὶ ἄλλην αὐτῶν θριαμβευτικὴν νίκην ἐναντίον τοῦ Περσικοῦ στρατοῦ εἰς τὸ πεδίον τῶν Πλαταιῶν. Ἐν Μυκάλῃ οἱ Ἕλληνες κατετρόπωσαν τοὺς Πέρσας καὶ ἐλαφραγώγησαν αὐτούς, οὕτω δὲ νικηταὶ καὶ πλήρεις λαφύρων πλουσίων ἐπέστρεψαν εἰς Σάμον. ἔνθα συνεκροτήθη τότε μέγα συμβούλιον τῶν στρατηγῶν περὶ τοῦ μέλλοντος τῶν Ἰωνικῶν χωρῶν. Καὶ οἱ μὲν στρατηγοὶ τῶν Πελοποννησίων ἐφρόνουσιν ὅτι οἱ Ἴωνες ἔπρεπε νὰ μεταναστεύσωσιν εἰς ἄλλα μέρη τῆς Ἑλλάδος, διὰ τὸν λόγον ὅτι, πλησίον τῶν Περσικῶν κτήσεων εὐρίσκόμενοι, θὰ παρηνωγλοῦντο συχνάκις, τῶν Ἑλλήνων μὴ δυναμένων πάντοτε νὰ βοηθῶσιν

αυτούς, οί δὲ Ἀθηναῖοι στρατηγοὶ ἀντέτειναν εἰς τὴν γνώμην ταύτην, λέγοντες ὅτι, αὐτοὶ ἤθελον πάντοτε βοηθῆν αὐτοὺς εἰς πᾶσαν περίστασιν καὶ ἂν ἔτι πάντες οἱ λοιποὶ Ἕλληνες ἤθελον τοὺς ἐγκαταλείψῃ. Ὑπερίσχυσεν ἡ γνώμη τῶν Ἀθηναίων καὶ οἱ Ἴωνες ἔμειναν εἰς τὰς ἐλευθέρους πατρίδας των λαβόντες μέρος εἰς τὴν συγκροτηθεῖσαν μεγάλην Ἑλληνικὴν συμμαχίαν. Οἱ δὲ Σάμιοι ἀνακτήσαντες τὴν ἐλευθερίαν των ἐξεδίωξαν ἐκ τῆς νήσου τὸν τύραννον Θεομήστορα καὶ ἐκυβερνώντο ἕκτοτε αὐτοὶ οἱ ἴδιοι ὀλιγαρχικῶς. Κατὰ τοὺς χρόνους δὲ τούτους ἱστορεῖται ὅτι ἐπὶ διετίαν καὶ πλεόν διέτριψεν ἐν Σάμῳ ὁ πατὴρ τῆς ἱστορίας Πρόδοτος πρὸς ἐκμάθησιν τῆς Ἴωνικῆς διαλέκτου, εἰς ἣν διάλεκτον ὁ Πρόδοτος ἔγραψε κατόπιν τὴν ἱστορίαν του.

Οὕτω οἱ Σάμιοι τελείως ἐλεύθεροι καταστάντες καὶ ἐγκαταστήσαντες ἐν τῇ νήσῳ τέλειον σύστημα διοικήσεως, ταχέως προήχθησαν ὑπὸ πᾶσαν ἔποψιν, τὰ δὲ πλούτη καὶ ἡ δύναμις αὐτῶν ἐπὶ τοσοῦτον ηὔξηθησαν, ὥστε μετ' ὀλίγον ἠγέρθη ἐναντίον των ἡ ζηλοτυπία τῶν Ἀθηναίων. Κατὰ τὴν συγκρότησιν τῆς Ἑλληνικῆς συμμαχίας εἶχεν υποβληθῆ, τῇ προτάσει τοῦ Ἀριστείδου τοῦ δικαίου, νὰ εἰσφέρωσιν εἰς κοινὸν ταμῆϊον ἅπαντες οἱ σύμμαχοι διάφορα πρὸς ἀναλόγως τῆς θέσεως καὶ τῆς δυνάμεως αὐτῶν. Διὰ τῶν συνεισφορῶν δὲ τούτων κατηρτίσθη μέγα χρηματικὸν ποσὸν τὸ ὁποῖον κατὰ τὰς συνθήκας ἔμενον ἐν Δήλῳ. Ἀλλὰ βαθυηδὸν αἱ εἰσφοραὶ αὐταὶ ἐδιπλασιάσθησαν καὶ ἐτριπλασιάσθησαν, ἤρχισαν δὲ οἱ σύμμαχοι, ἀφότου μάλιστα ἀπέθανεν ὁ Ἀριστείδης καὶ ἐξωστρακίσθη παρὰ τῶν Ἀθηναίων ὁ Θεμιστοκλῆς, νὰ θεωροῦν τὰς εἰσφορὰς ταύτας ὡς ἐπαχθεῖς φόρους καὶ τοὺς ἔχοντάς, κατὰ τὰ συμφωνηθέντα, τὴν προῶδρίαν τῶν συμμάχων ἁπάντων Ἀθηναίους, νὰ θεωρῶσιν ὡς δεσπότας συνεχίζοντας τρόπον τινα τὸν ζυγὸν τῶν βαρβαρων. Οἱ λόγοι οὗτοι καὶ ἡ ὡς ἀνωτέρω, ζηλοτυπία τῶν Ἀθηναίων πρὸς τοὺς Σαμίους ἐπέφερον τὴν ρῆξιν μεταξὺ αὐτῶν καὶ ἐκείνων, ἐπεζητεῖτο δὲ πλεόν διαφορά τις ὅπως κηρυχθῆ ὁ μεταξὺ αὐτῶν πόλεμος καὶ ἡ διαφορά αὕτη δὲν ἐβράδυνεν νὰ παρουσιασθῆ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΕΚΤΟΝ

Ἀκμὴ καὶ ἀνάπτυξις τῶν Σαμίων. — Ἡ ἀρχαία πρωτεύουσα τῆς Σάμου. — Μεγάλα δημόσια ἔργα. — Εὐπαλίνοιον ὄρυγμα. — Ναὸς τῆς Ἥρας. — Λιμὴν. — Ἀποικίαι τῶν Σαμίων. — Γεωργικὴ καὶ βιομηχανικὴ ἀνάπτυξις. — Διάσημοι Σάμιοι.

Ἡ Σάμος, καθὼς καὶ ἐν τοῖς προηγουμένοις εἶπομεν, ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τοῦ Πολυκράτους, μέχρι τῶν εὐτυχῶν χρόνων τῶν Περσικῶν πολέμων ἀνέπτυξε τεραστίαν πρόοδον ὑπὸ πᾶσαν ἔποψιν, ἐξίχθεισιν εἰς μέγιστον βαθμὸν δόξης καὶ ἀκμῆς. Ἡ κατὰ θάλασσαν δύναμις αὐτῆς ἀνεπτύχθη, ὥστε ἐθεωρεῖτο καὶ δικαίως τότε ὡς μία ἐκ τῶν ἰσχυροτέρων κατὰ θάλασσαν Ἑλληνικῶν χωρῶν, πλὴν δὲ τῶν πολεμικῶν αὐτῆς προόδων, ἀνεπτύχθησιν μεγάλως ἐν αὐτῇ τότε τὸ ἐμπόριον καὶ ἡ ἐμπορικὴ ναυτιλία, πλοῦτος πολὺς εἶχε συγκεντρωθῆ εἰς τὴν νῆσον καὶ ἡ πόλις τῶν Σαμίων, ἧς οἱ κάτοικοι εἶχον αὐξήσει κατὰ πολὺ ἀνεργόμενοι εἰς πολλὰς χιλιάδας, εἶχε διακοσμηθῆ ὑπὸ διαφόρων ἔργων μεγάλης σπουδαιότητος καὶ ἀξίας. Ἐξετείνετο ἡ πόλις εἰς τὸ ἄκρον τῆς πρὸς νότον τῆς νήσου ἐκτεταμένης πεδιάδος ἀπὸ τῆς παραλίας μέχρι τῆς κορυφῆς τοῦ πρὸς βορρᾶν μικροῦ ὄρους, ὅπου ὑπῆρχεν ἡ Ἀστυπάλαια καὶ περιεκλείετο ὑπὸ τείχους θαυμασίας κατασκευῆς ἐκ μεγάλων μαρμάρων ἀποτελουμένου καὶ ἔχοντος πάχος ποδῶν δέκα. Περὶ τὸ τεῖχος ὑπῆρχε βαθεῖα τάφος. ἐκτος δὲ τοῦ τείχους ἦσαν τὰ προάστεια. Ἐπὶ τῆς ἀκροπόλεως ἦσαν τὰ ἀνάκτορα τοῦ Πολυκράτους καὶ πρὸς τὸ κάτω μέρος τῆς πόλεως ἦσαν ἡ Ἀγορά, τὸ Ἀγορανόμιον, τὸ Βουλευτήριον ἐνθα συνεδρίαζον οἱ Γεωμόροι, ὁ Ἄνδρων, τὰ Θέατρα, πολλὰ δὲ ἄλλα πολυτελῆ καὶ πλούσια οἰκοδομήματα καὶ ἀιδριάντες ἐκόσμουσαν τότε τὴν λαμπρὰν πρωτεύουσαν τῶν Σαμίων. Ἀπὸ τῆς πόλεως μέχρι τοῦ νοτιοδυτικοῦ ἄκρου τῆς πεδιάδος, ὅπου ἔκειτο ὁ μεγαλοπρεπὴς ναὸς τῆς θεᾶς Ἥρας, ἐξετείνετο εἰς εὐθείαν γραμμὴν ἡ Ἱερὰ λεγομένη ὁδός, ἣτις ἐκαλύπτετο ἐκατέρωθεν ὑπὸ δένδρων ἀειθαλῶν καὶ περιχαλῶν οἰκοδομημάτων, μεταξὺ τῶν ὁποίων διέπρεπον

ὁ ἐν Ἐλειναὸς τῆς Ἀφροδίτης καὶ τὸ Μνημα τῆς Ραδίνης καὶ τοῦ Λεωτύχου. Ἀλλὰ τὰ θαυμασιώτερα ἐν Σάμῳ ἔργα, τὰ ἑποῖα καὶ ὁ Πρόδοτος ὡς τοιαῦτα ἀναφέρει ἐν τῇ ἱστορίᾳ του, ἦσαν τὸ Εὐπαλίνειον ὄρυγμα, ὁ Λιμὴν τῶν Σαμίων καὶ ὁ Ναὸς τῆς Ἥρας.

Τὸ Εὐπαλίνειον ὄρυγμα ἦτο διῶρυξ ἀμφίστομος. ἣτις διέτεινε τὸ ὑπερθεὶν τῆς πόλεως ὄρος, ὕψους 248 μετρῶν καὶ διὰ τῆς ὁποίας διωχετεύετο ὕδωρ εἰς τὴν πόλιν ἀπὸ μεγάλης τινος πηγῆς. Τὸ μέρος ὀπίθεν ἡ πηγὴ αὕτη ἀναβλύζει καλεῖται σήμερον Ἀγιάδες. Καθὼς καὶ ὁ Πρόδοτος ἀναφέρει, τὸ μήκος τοῦ ὄρυγματος τούτου διατηρουμένου καὶ μέχρι σήμερον, ἀλλ' ἐν ἀχρηστία διατελοῦντος καὶ ἡμικατεστραμμένου, εἶνε στάδιοι ἑπτὰ. ἦτοι μέτρα 1310 καὶ εἶνε διπλοῦν, ἐχρησίμευον δὲ τὸ μὲν ἐν ὅπως δι' αὐτοῦ διοχετεύεται τὸ ὕδωρ, τὸ δὲ ἄλλο διὰ τὴν κυκλοφορίαν τῶν ἐργατῶν, εἴτε κατὰ τὴν ὄρυξιν, εἴτε ὅσάκις ὑπῆρχε ἀνάγκη καθαρίσεως ἢ ἐπισκευῆς. Πλάτος δὲ ἔχει τὸ μὲν πρῶτον ὄρυγμα 73 ἑκατοστῶν, τοῦ μέτρου καὶ ὕψος ἐνὸς καὶ ἡμίσεος μέτρου. τὸ δὲ ἕτερον τὸ εἰκοσίπηχυ βάθος ἔχον καθ' Ἡρόδοτον. δι' οὗ διήρχετο τὸ ὕδωρ. ἔχει πλάτος 50 ἑκατοστῶν. Τὸ ὄρυγμα τοῦτο κατασκευάσθη ὑπὸ τοῦ ἀργιτέκτονος Εὐπαλίνου, ἐξ οὗ ἔλαβε καὶ τὸ ὄνομα. Ἦτο δὲ ὁ Εὐπαλίνος ἀνὴρ Μεγαρεὺς υἱὸς Ναυστρόφου τινος. πιθανῶς ἐκ τῶν Μεγαρέων αἰχμαλώτων, εἵτινες, καθὼς εἵπομεν ἐν τοῖς προηγουμένοις, ἐλθόντες εἰς Σάμον συνετέλεσαν εἰς τὴν μετατροπὴν τοῦ πολιτεύματος. Ἡ κατασκευὴ δὲ τοῦ ἔργου τούτου ἤρχισε 50 ἔτη πρὸ τῆς τυραννίας τοῦ Πολυκράτους καὶ συνετελέσθη ἐπ' αὐτοῦ ἢ μικρὸν χρόνον πρὸ αὐτοῦ, καθότι ἡ τοιαύτη διάτρησις τοῦ ὄρους κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους καὶ ὡς ἐκ τῆς φύσεως τοῦ ἔργου καὶ ὡς ἐκ τῆς στενότητος αὐτοῦ εἶχε πλείστας δυσχερείας, καὶ θὰ ἀπήτησεν ἀναμφιβόλως πολλὰ ἔτη.

Ὁ Λιμὴν ἦτο ἐπίσης ἔργον θαυμάσιον, διότι εἶχε πρόσχωμα τεχνητὸν μήκους πλέον τῶν δύο σταδίων ἐντὸς βάρους εἰκοσι ὀργυιῶν, ὅπερ καθίστα αὐτὸν ἀσφαλέστατον καταφύγιον

διὰ τὰ πλοῖα, ἐχρησίμευε δὲ ὁ λιμὴν οὗτος ὡς ἐπὶ τὸ πλείστον διὰ τὰ πολεμικὰ πλοῖα τῶν Σαμίων, τὰ ὅποια προσωρμίζοντο ἐντὸς αὐτοῦ, ἔχνη δὲ τοῦ λιμένος τούτου διακρίνονται καὶ μέχρι τῆς σήμερον. Τοιαῦτα ἔχνη λιμένος παρατηροῦνται καὶ ἐκεῖθεν τοῦ μέρους, ὅπου ἔκειτο ὁ ναὸς τῆς Ἡρας. Ἀλλ' ὁ δεύτερος οὗτος λιμὴν μικρότερος ὢν ἐχρησίμευεν ἀναμφιβόλως μόνον διὰ τὸν προσωρμισμὸν τῶν ἐμπορικῶν πλοίων.

Ὁ ναὸς τῆς Ἡρας ἦτο ἀναμφιβόλως τὸ πάντων θαυμασιώτερον ἔργον ἐξ ὧν ἐκόσμουεν τὴν ἀρχαίαν Σάμον. Ὁ ναὸς οὗτος ἔκειτο εἰς τὸ νοτιοδυτικὸν ἄκρον τῆς πεδιάδος καὶ ἀπέχετο ἀπὸ μὲν τῆς πόλεως 2220 βήματα, ἀπὸ δὲ τοῦ ποταμοῦ Ἰμβράσου 400 καὶ ἀπὸ τῆς θαλάσσης 200 βήματα. Ἐκτίσθη τὸ πρῶτον κατὰ μὲν τὸν Μηνόδοτον ὑπὸ τῶν Λελέγων καὶ τῶν Νυμφῶν, κατὰ δὲ τὸν Παυσανίαν ὑπὸ τῶν Ἀργοναυτῶν τῷ 1360—1350 π. Χ., ὅτε οὗτοι ἐκ τῆς ἐκστρατείας αὐτῶν ἐπανακάμπτοντες ἐκόμισαν σύναμα ἐξ Ἀργούς καὶ τὸ ἄγαλμα τῆς θεᾶς Ἡρας. Ἀνεκτίσθη δὲ τὸ δεύτερον εἰς Δωρικὸν ρυθμὸν (*) ὑπὸ Ροΐκου τοῦ Σαμίου καὶ Θεοδώρου τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ ἐν ἔτει 718 ἢ κατ' ἄλλους ἐν ἔτει 620 π. Χ. Πυρποληθεὶς δὲ ὑπὸ τοῦ Κύρου, ἀνεκτίσθη τὸ τρίτον ἐν ἔτει 535 ἢ 530 π. Χ. κατ' ἐντολὴν τοῦ Πολυκράτους παρ' ἀγνώστου ἀρχιτέκτονος εἰς Ἴωνικὸν ρυθμὸν.

Ὁ Πρόδοτος λέγει ὅτι ἦτο ὁ μεγίστος καὶ πλουσιώτατος πάντων τῶν ναῶν τῆς Ἑλλάδος. Νεώτεροι δὲ ἐρευνηταὶ αὐτοῦ περιγράφουσιν αὐτὸν ὡς ἔχοντα μῆκος μὲν 364 βημάτων καὶ πλάτος 180 ἦτοι ἐμβαδὸν 68,796 βημάτων. Ὁ Πορόκιος λέγει ὅτι ὁ ναὸς εἶχε εἴκοσι μὲν στύλους κατὰ μῆ-

(*) Καὶ ὁ Ἐπιμ. Στοματιάδης καὶ πάντες οἱ περὶ τοῦ ναοῦ γράψαντες παρεδέχοντο ὅτι οὗτος ἦτο ἐκτισμένος εἰς Δωρικὸν ρυθμὸν. Ἐκ τῶν τελευταίων ὁμοῦς ἀνασκαφῶν τῶν γενομένων ἐπὶ τὴν διεύθυνσιν τοῦ Γερμανοῦ ἀρχαιολόγου κ. Θ. Βίγανδ ἐγένετο γνωστὸν ὅτι ὁ ναὸς ἦτο ἐκτισμένος εἰς Ἴωνικὸν ρυθμὸν. Ἡ γνώμη αὕτη τοῦ κ. Βίγανδ, ἣτις πρέπει νὰ εἶνε λίαν πιστευτή, βεβαιεῖται ἐπὶ διαφόρων σοφῶν καὶ ἐπισταμιένων παρατηρήσεων ἀσφαλεστάτου ἐπιστημονικοῦ κύρους.

κος, ὀκτώ δὲ κατὰ πλάτος καὶ ὁ πρόναος τέσσαρας σειρὰς ἐξ ὀκτώ στύλων ἐκάστη. (*) Ἡ στέγη τοῦ ναοῦ συνέκειτο ἐκ πλίνθων ἐπὶ τῶν ὑποίων ὑπῆρχον ἐζωγραφημέναι διάφοροι παραστάσεις. Ἐν δὲ τῷ ὀπισθοδόμῳ ἐφυλάσσοντο πολύτιμα κειμήλια τέχνης, μεταξύ τῶν ὁποίων ἐξείχε τὸ ἄγαλμα τῆς θεᾶς Ἑρας ἐν τῷ μέσῳ ὑψούμενον καὶ τεχνουργηθὲν κατὰ μὲν τὸν Ὀλύμπιον ὑπὸ τοῦ Εὐκλείδου, κατ' ἄλλους δὲ ὑπὸ τοῦ Σμύλιδος. Ἡ θεὰ ἐκάθητο ἐπὶ θρόνου περιβεβλημένη γαμήλιον ἱμάτιον καὶ ὑπὸ τοὺς πόδας αὐτῆς ἔχουσα δύο ταῶ, καθότι ὁ ταῶς ἦτο σύμβολον τῆς Ἑρας, οἵτινες ἦσαν κατεσκευασμένοι ἐκ χαλκοῦ Κυπρίου. Τὸ ἄγαλμα τοῦτο ἐσώζετο μέχρι τῶν Βυζαντινῶν χρόνων, μετακομισθὲν, ὡς λέγεται, ἐπὶ Αὐτοκράτορος Θεοδοσίου εἰς Κωνσταντινούπολιν, ὅπου κατὰ τὸ 480 μ. Χ. ἐκραγείσης πυρκαϊᾶς εἰς τὸ μέρος ἔνθα εἶχεν ἐναποτεθῆ, κατεστράφη μετ' ἄλλων καὶ τὸ ἀριστούργημα ἐκεῖνο. Πολλὰ δὲ ἄλλα πολύτιμα ἀναθήματα καὶ ἀνδριάντες ἐκόσμουσαν τὸν μεγαλοπρεπῆ τοῦτον ναόν, τὰ ὅποια ἀρηρπάγησαν κατὰ διαφόρους καιροὺς καὶ ἰδίως κατὰ τοὺς χρόνους τῆς Ρωμαϊκῆς ἐποχῆς ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων ὑπάρχων. Τὸ κτίριον τοῦ ναοῦ ἐσώζετο ἡμικατεστραμμένον μέχρι τοῦ 1ᾠου αἰῶνος, διότι ὁ Βορδώνης ἐπισκέφθεις τὴν Σάμον τῷ 1547 μνημονεύει τοῦ ναοῦ ὡς μεγάλους καὶ ὑψηλοτάτους κίονας ἔχοντος, ἐνῶ ὁ Τουρνεφόρτιος τῷ 1702 μόνον δύο ἀτελεῖς κίονας ἀναφέρει καὶ τινὰς βάσεις ἄλλων, καθ' ὅσον ἐν τῷ μεταξύ οἱ Τούρκοι κατέστρεψαν τὸν ναόν ἐξ ὀλοκλήρου. Σήμερον δὲ εἰς

(*) Ἐκ τῶν γενομένων τελευταίως ἀνασκαφῶν τοῦ ναοῦ ὑπὸ Γερμανῶν ἐξηκριβώθη ὅτι, τὸ μὲν μῆκος αὐτοῦ ἦτο μέτρα 108 καὶ 730)1000, τὸ δὲ πλάτος μέτρα 52 καὶ 414)1000 καὶ τὸ πλάτος τῆς κλίμακος τῆς εἰσόδου μέτρα 5 καὶ 940)1000. Ὁ γὰρ ἦτο περίπτερος καὶ δίπτερος, ἐκάστη δὲ τῶν κατὰ μῆκος δύο κίονοστοιγιῶν, αἵτινες ἀπετέλουν τὸ περιστύλιον, συνέκειτο ἐξ 24 στηλῶν. Ὁ ὅλος ἀριθμὸς τῶν στηλῶν τοῦ περιστυλίου, τῶν τοῦ προναοῦ καὶ τῶν τοῦ ὀπισθοδόμου, μετὰ τῶν ἐν τῷ ἐσωτερικῷ τοῦ τε προναοῦ καὶ τοῦ ὀπισθοδόμου τοιούτων ἦτο 131. Ὁρθῶς ὅθεν ἀναφέρονσιν οἱ ἀρχαῖοι συγγραφεῖς ὅτι τὸ Ἡραῖον ἦτο ὁ μέγιστος τῶν κατὰ τὴν ἀρχαιότητα γνωστῶν ναῶν ἐν Ἑλλάδι κατ' Ἑλλάσσονι Ἀσίᾳ.

καὶ μόνος κίων σώζεται ὑψούμενος. ὅστις σύγκειται ἐκ δεκατριῶν σπονδύλων καὶ ὅστις φαίνεται ἀπὸ πολὺ μακρινὴν ἀπόστασιν. Διατηροῦνται προσέτι καὶ βάσεις τινες ἄλλων κίωνων καὶ ἐρείσματα τινὰ τοῦ ναοῦ.

Πλὴν δὲ τῆς τοιαύτης ἐσωτερικῆς ἀναπτύξεως τῆς νήσου, οἱ Σάμιοι ἐξέτειναν τὸ ἐπιχειρηματικὸν αὐτῶν πνεῦμα καὶ ἐκτὸς αὐτῆς ἰδρύσαντες πολλαχοῦ ἀποικίας, πλουσίας, οἷαι ἦσαν αἱ ἀποικίαι τῆς Σαμοθράκης, τῶν Ἀναίων, τῆς Περὶνθου, τῆς Ἐφέσου, τῆς Βησσάνθης ἐπὶ τῆς Περσποντίδος, τῆς Ἀμοργοῦ, τῆς Δικαισρχίας ἐν Τηρρυνίᾳ, τῆς Ζάγκλης ἐν Μικρασίᾳ καὶ ἄλλων ἀκόμη μερῶν.

Τοῦ ἐδάφους τῆς Σάμου ὄντος προσφόρου διὰ τὴν καλλιέργειαν πολλῶν προϊόντων οἱ ἀρχαῖοι Σάμιοι ἀνέπτυξαν μεγάλως ἐν αὐτῇ καὶ τὴν γεωργίαν, ὀνομαστὰ δὲ προϊόντα τῆς Σάμου ἦσαν ἀνέκαθεν ὁ οἶνος καὶ τὸ ἔλαιον. Καὶ εἰς τὰς τέχνας δὲ οἱ Σάμιοι ἔσχον μεγάλην ἐπίδοσιν, ἰδίως δὲ περίφημα ἦσαν τὰ προϊόντα τῆς κεραμοπλαστικῆς τέχνης.

Παραλλήλως πρὸς τὴν ἐμπορικὴν καὶ βιομηχανικὴν ἀνάπτυξιν τῆς νήσου ἐβάδιζε καὶ ἡ περὶ τὰ γράμματα καὶ τὰς καλὰς τέχνας ἀνάπτυξις. διότι ἐκτὸς τοῦ μεγάλου σοφοῦ Πυθαγόρου, ἡ Σάμος ἀνέδειξε πολλοὺς ἄλλους ποιητάς, γλύπτας, ζωγράφους, ἰατρούς, μουσικούς, συγγραφεῖς καὶ λοιποὺς ἐξόχους ἄνδρας τῶν ὁποίων τὰ ὀνόματα ἀπαντῶνται εἰς ἀφηγήσεις ἱστορικὰς διαφόρων συγγραφέων καὶ εἰς ἐπιγράμματα ἀρχαῖα. Ἐκ τούτων ἀξιοὶ ἰδιαιτέρας μνείας τυγχάνουσιν, ὁ Ἀρίσταργος, ὁ ἐπισημότετος τῶν ἀστρονόμων κατὰ τὴν ἀρχαιότητα, ὅστις πρῶτος κατενόησε τὴν περὶ τὸν ἄξονα καὶ περίξ τοῦ ἡλίου κίνησιν τῆς γῆς, ὁ Βάθυλλος, περικαλλέστατος μουσικός, ὁ Γλαῦκος, ἄριστος καλλιτέχνης, ὁ Κόνων φίλος καὶ διδάσκαλος τοῦ Ἀρχιμήδου, ὁ Μανδροκλῆς, διάσημος ἀρχιτέκτων, ὁ Μελισσος, φιλόσοφος, πολιτικὸς καὶ στρατιωτικὸς καὶ πολλοὶ ἄλλοι.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΕΒΔΟΜΟΝ

Ὁ μετὰ τῶν Ἀθηναίων πόλεμος τῶν Σαμίων.— Ἀφορμὴ τοῦ πολέμου.— Κατάργησις τοῦ ὀλιγαρχικοῦ πολιτεύματος ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων.— Ἐπιτόπιος ρῆξις.— Κατίσχυσις τῶν ὀλιγαρχικῶν καὶ αἰχμαλωσία τῶν Ἀθηναίων.— Ἐκστρατεία τοῦ Περικλέους.— Πολιορκία τῆς Σάμου καὶ καταστροφή αὐτῆς.— Ὁ ἐπικῆδειος τοῦ Περικλέους.— Ἐὔστοχος παρατήρησις τῆς Ἐλπιρίκης.

Οἱ Σάμιοι περιελθόντες εἰς ἔριδα ἕνεκεν ἀγροτικῶν τινῶν ἐκτάσεων ἐπὶ τῆς Μικρασίας κειμένων μετὰ τοὺς Μιλησίους, ἐκήρυξαν τὸν πόλεμον ἐναντίον αὐτῶν. Πρὸς κατάπυσιν τοῦ πολέμου τούτου παρενέβησαν οἱ Ἀθηναῖοι ὡς διαιτηταί, ἀλλ' ἀρνηθέντων τῶν Σαμίων νὰ ἀναγνωρίσωσι τοὺς Ἀθηναίους ὡς διαιτητάς, οἱ τελευταῖοι οὗτοι ἐκήρυξαν τὸν πόλεμον κατὰ τῶν Σαμίων, τοσοῦτω μᾶλλον, καθόσον ἐν Ἀθήναις τότε ἤκμαζεν ὁ Περικλῆς τοῦ ὁποίου ἡ διάσημος σύζυγος Ἀσπασία κατήγετο ἐκ Μιλήτου. Ἐπεμψαν λοιπὸν οἱ Ἀθηναῖοι τότε δύναμιν ναυτικὴν εἰς Σάμον καὶ κατέλυσαν τὸ ὀλιγαρχικὸν σύστημα, ἐγκατέστησαν δὲ ἀντ' αὐτοῦ τὸ δημοκρατικόν. Καὶ ἀφοῦ ἄφησαν φρουρὰν εἰς Σάμον καὶ ἔλαβον ὡς ὀμῆρους πεντήκοντα ἄνδρας καὶ πεντήκοντα παῖδας, τοὺς ὁποίους κατόπιν ἄφησαν εἰς Λῆμνον, ἀπέπλευσαν. Ἀλλὰ μόλις οἱ Ἀθηναῖοι ἀνεχώρησαν ἐξερράγη ἐν Σάμῳ ἐπιτόπιος ρῆξις μεταξὺ τῶν δημοκρατικῶν, οἱ ὅποιοι ὑπεστηρίζοντο ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων, καὶ τῶν ἀντιπάλων αὐτῶν ὀλιγαρχικῶν, οἵτινες ζητήσαντες ἔλαβον τὴν ὑποστήριξιν τοῦ σατράπου τῶν Σάρδεων Πισούθη. Οὗτος κραδοκῶν τὴν εὐκαιρίαν νὰ ὑποδουλώσῃ τὴν Σάμον ἔδωκε προθύμως 700 ἄνδρας μεθ' ὧν οἱ ὀλιγαρχικοὶ Σάμιοι ἐλθόντες εἰς Σάμον ἐξεδίωξαν τὰς παρὰ τῶν Ἀθηναίων ἐγκατασταθείσας ἀρχάς, ἔστειλαν δὲ πρὸς τὸν Πισούθην τοὺς Ἀθηναίους φρουροὺς αἰχμαλώτους καὶ ἀνίδρυσαν τὸ ὀλιγαρχικὸν πολίτευμα. Ἀμέσως δὲ μετὰ ταῦτα διαπεραιωθέντες εἰς Λῆμνον κατώρθωσαν νὰ παραλάβουν τοὺς ἐκεῖ κρατούμενους ὀμῆρους, μεθ' ὧν ἠτοιμάζοντο νὰ ἐκστρατεύσωσιν εἰς Μίλητον.

Ταῦτα μαθόντες οἱ Ἀθηναῖοι ἐξεστράτευσαν μετὰ 60 μεγάλων πλοίων, ἐντὸς τῶν ὁποίων ἐπέβαινον ἱκανοὶ ἄνδρες ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τῶν δέκα τοῦ ἐνιαυτοῦ στρατηγῶν, μεταξύ τῶν ὁποίων ἦσαν ὁ Περικλῆς καὶ ὁ τραγωδὸς Σοφοκλῆς, ὅστις, καθὼς ἱστορεῖ ὁ Πλούταρχος, κατὰ τὴν ἐκστρατείαν ταύτην συνήντησε τὸν Ἡρόδοτον ἐν Σάμῳ καὶ συνέταξε δι' αὐτὸν τότε λυρικὸν τι ποίημα. Ἐκ τῶν 60 τούτων Ἀθηναϊκῶν πλοίων ἄλλα μὲν ἐπλευσαν εἰς Λέσβον καὶ Χίον, ἵνα λαβῶσιν ἐκ τῶν μερῶν τούτων ἐπικουρίας, καὶ ἄλλα διηυθύνθησαν πρὸς συνάντησιν τοῦ Φοινικικοῦ στόλου, ὅστις ἐλέγετο ὅτι ἔμελλε νὰ πλεύσῃ πρὸς βοήθειαν τῶν Σαμίων. Τὰ δὲ ὑπολειπόμενα μετὰ τοῦ Περικλέους συναντήσαντα παρὰ τὴν Τραγίαν νῆσον τὸν ἐκ Μιλήτου ἐπιστρέφοντα στόλον τῶν Σαμίων ἐναυμάχησαν καὶ ἐνίκησαν αὐτόν. Μετὰ τὴν ναυμαχίαν ταύτην ὁ Περικλῆς λαβὼν καὶ ἄλλας ἐπικουρίας ἀπεβίβασθη εἰς Σάμον καὶ ἐπολιόρκησε τὴν πόλιν ἀπὸ ξηρᾶς καὶ θαλάσσης. Οἱ δὲ Σάμιοι ἔσωθεν τῶν τειχῶν ἠμύνοντο γενναίως. Ἐν τῷ μεταξύ ὁμῶς γνωσθέντος ὅτι Φοινικικὸς στόλος καταπλέει πρὸς βοήθειαν τῶν Σαμίων, ἠναγκάσθη ὁ Περικλῆς λαβὼν ἐξήκοντα τριήρεις νὰ ἐκπλεύσῃ πρὸς τὴν Καρίαν, οὕτω δὲ ἐλαττωθέντος τοῦ Ἀθηναϊκοῦ στόλου, οἱ πολιορκούμενοι Σάμιοι ἐκπλεύσαντες αἰφνιδίως ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ στρατηγοῦ καὶ φιλοσόφου Μελίσσου καὶ ἐπιπεσόντες κατὰ τῶν Ἀθηναίων κατέστρεψαν πολλὰ αὐτῶν πλοῖα, ἠδυνήθησαν δὲ οὕτω νὰ διασπάσουν τὴν πολιορκίαν, καὶ νὰ εἰσαγάγουν ἐντὸς τῆς πόλεως πολλὰ τρόφιμα καὶ πολεμοφόδια ὧν εἶχον ἀνάγκην. Ἐπανελθόντος ὁμῶς μετὰ τινος ἡμέρας τοῦ Περικλέους οἱ Σάμιοι ἐπολιορκήθησαν στενότερον ἐντὸς τῶν τειχῶν. Καὶ ἡ πολιορκία αὕτη κατέστη τοσοῦτω μᾶλλον δεινότερα, καθόσον ἐν τῷ μεταξύ ὁ Περικλῆς ἔλαβε καὶ ἄλλας μεγάλας ἐπικουρίας, πρὸς τούτοις δὲ εἶχε θέσει εἰς ἐνέργειαν νέας πολιορκητικὰς μηχανὰς ἐφευρεθείσας τότε ὑπὸ διασήμεου τινος μηχανικοῦ, καλουμένου Ἀρτέμωνος Περιφορήτου. Ἐν τούτοις οἱ Σάμιοι ἔδειξαν μεγίστην ἐπιμονὴν καὶ ἀνδρείαν, διήρκεσε δὲ ἡ πολιορκία αὕτη ἐπὶ ἐννέα μῆνας. Κατὰ τὸν ἕννατον ὁ-

μῶς μῆνα προδοθέντες καὶ ὑπὸ τινος Μιλησίου ὀνομαζομένου Κιλικῶντος ἠναγκάσθησαν νὰ ὑποκύβουν καὶ διὰ συνθήκης ὑπεχρεώθησαν νὰ κρημνίσωσι τὰ τείχη, νὰ δώσωσιν ὁμήρους, νὰ παραδώσωσιν εἰς τοὺς Ἀθηναίους τὰ πλοῖα αὐτῶν καὶ νὰ πληρώσωσι τὰ ἔξοδα τοῦ πολέμου ὑπολογισθέντα ὑπὸ τοῦ Περικλέους εἰς διακόσια τάλαντα.

Ὁ ἐμφύλιος οὗτος πόλεμος τοὺς μὲν Ἀθηναίους σημαντικῶς ἐζημίωσε, τοὺς δὲ Σαμίους κατέστρεψε. Ἐπιστρέψας δὲ εἰς Ἀθήνας ὁ Περικλῆς ἐτέλεσε, καθὼς συνειθίζετο τότε ἐν Ἀθήναις, μεγαλοπρεπῆ κηδείαν τῶν κατὰ τὸν πόλεμον πεσόντων, καθ' ἣν ὁ ἴδιος ἐξεφώνησε λόγον, δι' οὗ ἐξύμνησεν αὐτοὺς ὡς ἰσοθέους, μεγαλοφρονῶν δὲ καὶ αὐτὸς ἐπὶ τῇ ἐπιτυχεῖ ἐκβάσει τῆς ἐκστρατείας, ἔκρινεν ἑαυτὸν ὑπέρτερον τοῦ Ἀγαμέμνονος, διότι ἐκεῖνος μὲν πολεμῶν τὴν Τροίαν κατέτριψεν αὐτόθι δέκα ὀλόκληρα ἔτη, αὐτὸς δὲ ἠδυνήθη νὰ καθυποτάξῃ τὸν Σάμον εἰς δικστυμα ἑννέα μόνον μηνῶν. Ὁ ἐπιτάφιος οὗτος τοῦ Περικλέους ἐνεθουσίασε τοὺς Ἀθηναίους, διὸ καὶ οἱ συγγενεῖς τῶν πεσόντων καταβάντα ἀπὸ τοῦ βήματος περιέβαλον μὲ στεφάνους καὶ ὁ λαὸς ἐνθουσιωδῶς αὐτὸν ἐπευφήμησε καὶ μόνῃ ἐν τῷ μέσῳ τοῦ κοινοῦ ἐνθουσιασμοῦ ἡ ἀδελφὴ τοῦ μεγάλου Κίμωνος, Ἐλπινίκη, πλησιάσασα τὸν Περικλέα δὲν ἐδίστασε νὰ εἶπῃ εἰς αὐτόν: «Ταῦτα θαυμαστά, Περικλεις, ὅς ἡμῖν πολλοὺς κάγαθοὺς ἀπώλεσας πολίτας, οὐ Φοῖνιξι πολεμῶν, οὐδὲ Μήδοις, ὡσπερ οὐμὸς ἀδελφὸς Κίμων, ἀλλὰ σύμμαχον καὶ συγγενῆ πόλιν καταστρεφόμενος». Διὰ τὴν εὐστοχον δὲ ταύτην καὶ ὀρθὴν παρατήρησιν τῆς Ἐλπινίκης ὁ Περικλῆς ὀργισθεὶς ἐξύβρισεν αὐτήν, εἰπὼν τὸ τοῦ Ἀρχιλόχου. «Οὐκ ἂν μύροισι γραῦς ἐοῦσ' ἠλείφεο».

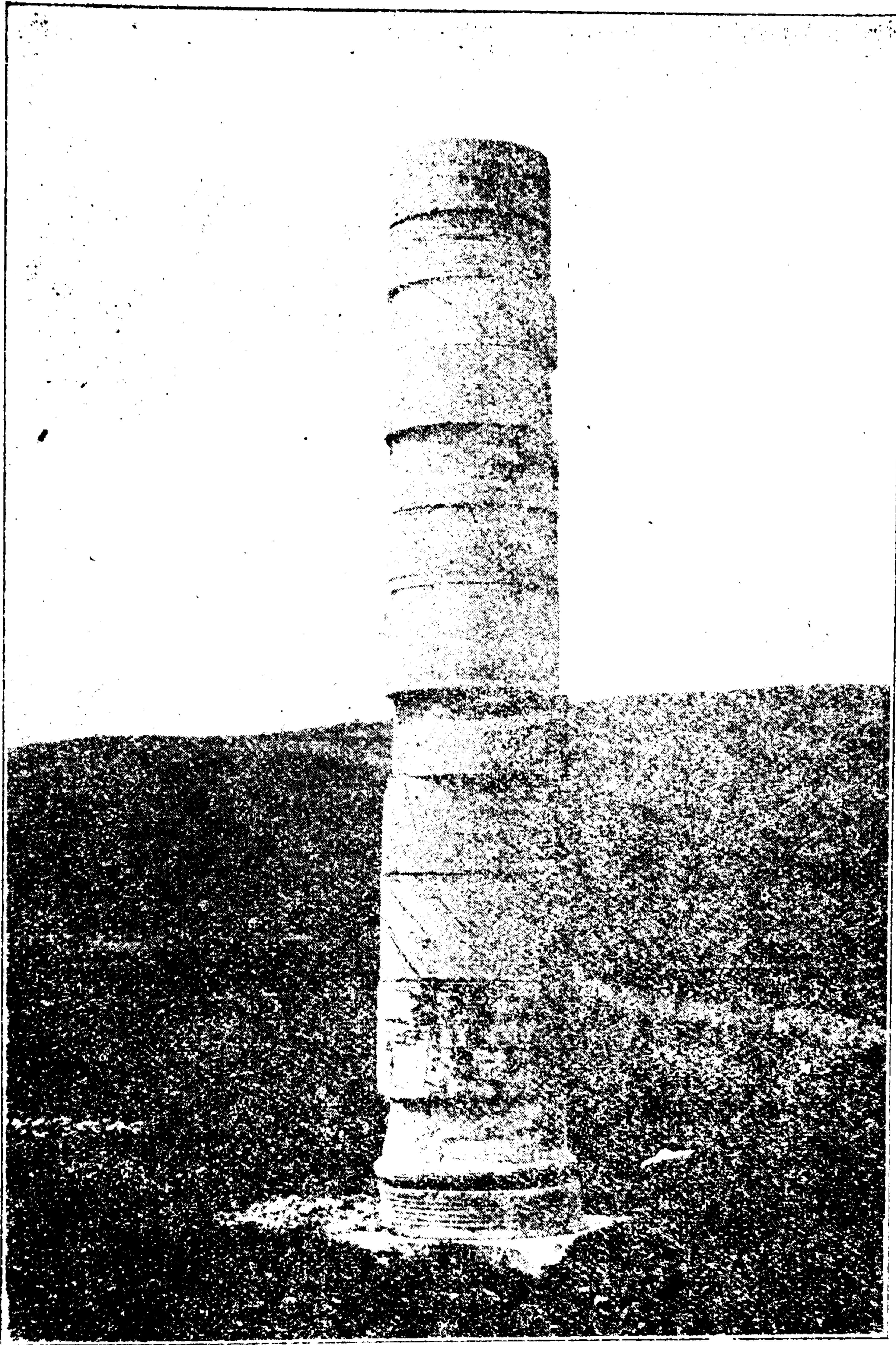
Ἡ ἐκ τοῦ πολέμου τούτου καταστροφὴ τῆς Σάμου συνέβη κατὰ τὸ τέταρτον ἔτος τῆς ὀγδοηκοστῆς τετάρτης Ὀλυμπιάδος, δηλαδὴ κατὰ τὸ 430 π. Χ., ὑπῆρξε δὲ ὁ ἐμφύλιος οὗτος πόλεμος ὡς ἡ ἀπαρχὴ τρόπον τινα ἄλλου πολὺ μεγαλυτέρου, τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου, ὅστις ἐξερράγη κατόπιν καὶ ὅστις παρεσκεύασε τὴν πτώσιν καὶ τὴν παρακμὴν ὀλοκλήρου τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΘΓΔΘΟΝ

Ἡ Σάμος κατὰ τὸν Πελοποννησιακὸν πόλεμον. — Ἀνίδρουσις τοῦ δημοκρατικοῦ πολιτεύματος ἐν Σάμῳ. — Ἡ Σάμος καθίσταται κέντρον σπουδαίων τῶν Ἀθηναϊκῶν δυνάμεων. — Χορήγησις αὐτονομίας καὶ ἀνίδρουσις τῶν Σαμιακῶν τειχῶν ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων. — Ἐξασθένησις τῶν Ἑλλήνων ὑπὸ τοῦ ἐμφυλίου σπαραγμοῦ. — Ἐπέμβασις τῶν Περσῶν. — Συνεντεύξεις σπουδαίων ἀνδρῶν ἐν Σάμῳ. — Ἀλκιβιάδης. — Πολιτικοὶ ἀγῶνες. — Στρατηγὸς Φρόνιγος — Διατήρησις τοῦ δημοκρατικοῦ πολιτεύματος ἐν Σάμῳ. — Οἱ Σάμιοι παρὰ τὸ πλεονὸν τῶν Ἀθηναίων. — Πολιορκία καὶ καθυπόταξις τῆς Σάμου εἰς τοὺς Λακεδαιμονίους. — Ἀνταλκίδειος εἰρήνη. — Ἐπανάστασις τῆς Σάμου ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων.

Ὁ Περικλῆς μετὰ τὴν καταστροφὴν τῆς Σάμου ἀνίδρυσεν ἐν αὐτῇ τὸ δημοκρατικὸν πολίτευμα. Ἄλλ' οἱ πρὸς τὸ πολίτευμα τοῦτο ἐχθρικῶς διακείμενοι ὀλιγαρχικοὶ Σάμιοι ἐγκατέλειψαν τὴν Σάμον μεταβάντες εἰς Ἄναια τῆς Μικρασίας, ὅπου ἦτο τότε τὸ σὺνηθὲς καταφύγιον τῶν ὅπως δῆποτε καταδιωκομένων Σαμίων, καὶ ἐκεῖ ἀνέμενον τὴν μεταβολὴν τῶν πραγμάτων διὰ τὴν ἐπανακάμψωσιν εἰς τὴν νῆσον. Ἐν τούτῳ δὲ τῷ μεταξὺ ἐξερράγη καὶ ὁ Πελοποννησιακὸς πόλεμος, καθ' ὃν οἱ Σάμιοι ἀναγκαστικῶς συνεμάχουν μὲ τοὺς Ἀθηναίους, ἐνῶ τὸναντίον οἱ εἰς Ἄναια εὐρισκόμενοι ἐβοήθουν τοὺς Πελοποννησίους. Καθ' ὅλην τὴν διάρκειαν τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου, ἡ Σάμος ὑπῆρξε σπουδαῖον κέντρον τῶν κατὰ θάλασσαν ἐπιχειρήσεων τῶν Ἀθηναίων, μετέσχον δὲ οἱ Σάμιοι καὶ τῆς ατυχοῦς ἐκστρατείας ἐναντίον τῆς Σικελίας, ἣτις ἐπληρώθη μὲ τὸ αἷμα ἀπείρων θυμάτων. Διαρκούντος ἔτι τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου οἱ Ἀθηναῖοι ἀμείβοντες τοὺς Σαμίους πιστοὺς συμμάχους ἀναδειχθέντας, ἐχορήγησαν εἰς αὐτοὺς εὐρυτάτην αὐτονομίαν, ὠχύρωσαν δὲ καὶ τὴν πόλιν αὐτῶν δι' ἰσχυροτάτων τειχῶν.

Τὰ πράγματα τῆς ὅλης Ἑλλάδος τότε ἕνεκα τοῦ σφοδροῦ καὶ πολυετοῦς ἐμφυλίου σπαραγμοῦ ταχέως περιῆλθον εἰς ἀξιοθρήνητον σημεῖον. Τὰ ἐκ τοῦ ἀπαισίου τούτου σπαραγ-

ΤΟ ΙΙΡΑΙΟΝ
(Ὁ σωζόμενος κίον).

μοῦ προκύψαντα δεινὰ ἔφερον τὸ ἔθνος εἰς τελείαν ἀποσύνθε-
 σιν, ἀλλ' ἡ ἀναπτυχθεῖσα ἐκ τῶν πολυχρονίων ρήξεων ὀξύ-
 τῆς τῶν παθῶν συνεσκότιζε τὰς διανοίας καὶ αὐτῶν ἔτι τῶν
 σοβαροτέρων ἀνδρῶν, οἱ ὅποιοι ὡς ἐκ τούτου δὲν ἠδύναντο
 νὰ ἐννοήσωσι ποῖον οἰκτρὸν καὶ ἐλεεινὸν ἀποτέλεσμα θὰ εἶχον
 οἱ ἐμφύλιοι αὗτοι σπαραγμοί. Ἐπήρχετο μοιραίως ἡ κατα-
 στροφή τοῦ ἔθνους κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην, ἥτις δι' ὅλους
 τοὺς αἰῶνας καὶ διὰ τὸν κόσμον ἅπαντα θὰ μένη ὡς ἡ πλέον
 καταφανὴς ἀπόδειξις, ὅτι οἱ ἐσωτερικοὶ ἐχθροὶ τῶν ἐθνῶν εἶνε
 πολὺ μεγαλύτεροι ἀπὸ τοὺς ἐξωτερικοὺς καὶ ὅτι διὰ τὴν κα-
 ταστροφήν αὐτῶν, οὐδεὶς ἄλλος κίνδυνος εἶνε μεγαλύτερος ἀπὸ
 τὸν κίνδυνον τοῦ ἐσωτερικοῦ καὶ ἐμφυλίου σπαραγμοῦ. Ὁ
 μέγας ἐχθρὸς τῶν Ἑλλήνων ἠλαλάζε τότε ἐκ χαρᾶς βλέπων
 αὐτοὺς ἐξαντλοῦντας πάσας τὰς δυνάμεις αὐτῶν εἰς τοὺς ἀ-
 ναμεταξὺ των ἀγῶνας, μετήρχετο δὲ πᾶν μέσον ὅπως ὑπο-
 κινή καὶ ὑποθάλη τοὺς ἀγῶνας τούτους, διότι ἐβλεπε ὅτι
 μόνον διὰ τῆς διασπάσεως τῶν δυνάμεων τοῦ Ἑλληνισμοῦ
 θὰ ἐπετυγχάνετο ἡ κατὰ πάντα ἄλλον τρόπον ἀδύνατος ἀπο-
 θαινουσα ἐξασθένησις καὶ ὑποδουλωσις αὐτοῦ. Σπουδαιότα-
 τον μέρος πρὸς ἐπιτυχίαν τῆς Περσικῆς ταύτης πολιτικῆς ἔ-
 παιξε τότε ὁ πονηρὸς Τισσαφέρνης, ὅστις διὰ δολίων μέσων
 ἐξηπάτα ἀμρότερα τὰ διαμαχόμενα μέρη, κατορθώσας οὕτω
 νὰ ἐπέμβῃ ἐνεργῶς εἰς τὰ ἐσωτερικὰ πράγματα τῆς Ἑλλάδος.
 Ἐπειδὴ δὲ ἡ Σάμος, ὡς κειμένη ἐγγύτατα τῆς Μικρασίας,
 ἦτο τὸ καταλληλότερον μέρος πρὸς διεξαγωγὴν πάσης συνεν-
 νοήσεως, ἐχρησίμευσεν αὕτη πολλάκις τότε ὡς κέντρον σημαν-
 τικὸν καὶ ὡς ἐντευκτῆριον τῶν πολιτικῶν ἀνδρῶν τῆς ἐποχῆς
 ἐκείνης, πολλὰ δὲ σχέδια ἐλήφθησαν ἐν αὐτῇ μεταξύ ἐξεχόν-
 των στρατιωτικῶν καὶ πολιτικῶν ἀνδρῶν. Μεταξὺ τῶν ἀν-
 δρῶν τῶν δρασάντων κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην μᾶλλον ὀνο-
 μαστὸς κατέστη ὁ Ἀθηναῖος Ἀλκιβιάδης, συγγενῆς τοῦ Περι-
 κλέους, ὅστις ἦτο ἀνὴρ μὲ μεγάλην εὐφυΐαν, ἀνδρείαν καὶ ἰ-
 κανότητα, «ἀλλ' ἅπασαι αὐταὶ τῆς φύσεως καὶ τῆς τύχης αἰ-
 εὐλογίαι εἰς οὐδὲν ἄλλο ἀπέληξαν εἰμὴ εἰς τὸ νὰ διαμορφώ-
 σωσιν ἄνδρα ἀνθαδέστατον μὲν τῶν νόμων βιαστήν, ἀτεβέ-

στατον δὲ τῆς πατρίδος προδότην». Διότι οὗτος διὰ τῆς ἀπερισκεψίας του συνετέλεσεν ὥστε νὰ ἀποτύχουν αἱ ἀρξάμεναι διαπραγματεύσεις περὶ εἰρήνης, εἰς αὐτὸν δὲ προσέτι καὶ κατὰ μέγιστον μέρος ὀρεῖλεται καὶ ἡ εἰς Σικελίαν θλιβερὰ ἐκστρατεία τῶν Ἀθηναίων. Δὲν ἐδίστασεν ἀκόμη ὁ Ἀλκιβιάδης χάριν τῶν φιλοδόξων αὐτοῦ σκοπῶν νὰ ἔλθῃ εἰς συνεννόησιν καὶ μὲ τοὺς ἐχθροὺς τῶν Ἀθηναίων Πελοποννησίους καὶ μὲ αὐτὸν ἔτι τὸν Τισσαφέρην. Μέχρι τοιούτων εὐτελῶν καὶ προδοτικῶν μέσων ἐξώθουν δυστυχῶς τοὺς Ἕλληνας τότε ἡ διχόνοια καὶ ἡ φιλαρχία, τὰ δύο ταῦτα σπουδαῖα ἐλαττώματα πρὸς τὰ ὁποῖα ἡ Ἑλληνικὴ φυλὴ ἀνέκαθεν καὶ μέχρι τῆς σήμερον ὀρεῖλει τὰς μεγαλυτέρας τῶν συμφορῶν.

Ὁ Ἀλκιβιάδης ἐν τῇ ἐξορίᾳ εὕρισκόμενος καὶ γνωρίζων ὅτι δὲν θὰ ἐπιτύγχανε τὴν εἰς Ἀθήνας ἐπάνοδόν του ἄνευ τῆς μετατροπῆς τοῦ πολιτεύματος, κατέφυγε τότε εἰς πολλὰ μέσα. Ἐπειδὴ δὲ ἐγνώριζεν ὅτι καὶ οἱ τριήραρχοι καὶ οἱ ἄλλοι ἀνώτεροι ἀξιωματικοὶ τοῦ Ἀθηναϊκοῦ στόλου, ὅστις κύριον ὀρμητήριον εἶχε κατὰ τὰ ἔτη ταῦτα τὴν Σάμον, ἐπόθουν τὴν κατάργησιν τῆς ἀκολάστου δημοκρατίας, ἀπετάθη πρὸς αὐτούς, ὑποσχεθεὶς τὴν φιλίαν τοῦ Τισσαφέρους καὶ τὴν ἀπόσπασιν αὐτοῦ ἀπὸ τῆς συμμαχίας τῶν Σπαρτιατῶν, ἤρκει μόνον ὅπως ἐγκριθῆ ἡ εἰς Ἀθήνας κἀθοδος αὐτοῦ, οἱ δὲ μετ' εὐχαριστήσεως ἀπέβλεψαν εἰς τὰς προτάσεις ταύτας. Μόνον ὁ ἐν Σάμῳ ἐπίσης διαμένων Ἀθηναῖος στρατηγὸς Φρύνιχος μὴ ἀνεχόμενος νὰ βλέπῃ ἐπιτυγχάνοντα τὰ σχέδια τοῦ Ἀλκιβιάδου, ἐνήργησεν ἀφ' ἑτέρου ὅπως ἐκμηδενίσῃ τὰ σχέδια ταῦτα, ἐπειδὴ δὲ εἰς τὸ τέλος ἔβλεπε ὅτι ἦτο ἐνδεχομένη ἡ ἐπιτυχία τοῦ Ἀλκιβιάδου καὶ φοβηθεὶς μήπως, ὅταν οὗτος ἐπανέκαμπεν εἰς Ἀθήνας, ἡ θέσις αὐτοῦ τοῦ Φρυνίχου ἤθελε καταστῆ δυσχερής, ἕνεκα τῆς ἐπιδειχθείσης ἔχθρας πρὸς τὸν Ἀλκιβιάδην, ἔγραψε πρὸς τοὺς Λακεδαιμονίους ὅτι, ὁ Ἀλκιβιάδης ἐνεργεῖ, ὅπως καταστήσῃ τὸν Τισσαφέρην φίλον εἰς τοὺς Ἀθηναίους, ἀλλὰ τοῦτο μαθὼν ὁ Ἀλκιβιάδης ἔγραψε καὶ οὗτος κατόπιν ἐκ Μαγνησίας πρὸς τοὺς ἐν Σάμῳ Ἀθηναίους ὅτι, ὁ Φρύνιχος ἔχει σχέσεις μὲ τοὺς Λακεδαιμονίους.

Τοῦτο δὲ καὶ συνέβαινε πράγματι, διότι ὁ Φρύνιχος πλὴν τῶν ἄλλων ἔγραφε πρὸς τὸν ναύαρχον τῶν Λακεδαιμονίων Ἀστύοχον ὑποδεικνύων αὐτῷ τὸ σχέδιον δι' οὗ ἠδύνατο νὰ κυριεύσῃ τὴν πόλιν τῶν Σαμίων καὶ αἰχμαλωτίσῃ ὅλον τὸν αὐτόθι στρατὸν τῶν Ἀθηναίων καὶ τὰ πλοῖα. Καὶ ἔπραξε μὲν τοῦτο ὁ Φρύνιχος, ἀλλὰ φρονηθεὶς ἀφ' ἑτέρου μὴ ἐξελεγχθῆ ὡς προδότης, ἂν ὁ Ἀστύοχος ἔκαμνε χρῆσιν τῶν ἐπιστολῶν αὐτοῦ, καὶ θέλων νὰ ἔχη ἑτοιμον τὴν ἀπόδειξιν ὅτι, αἱ ἐνέργειαι αὐτοῦ αὐταὶ δὲν ἦσαν ἄλλο ἢ σχέδια στρατηγικά, προεῖπε συγχρόνως εἰς τοὺς Σαμίους ὅτι, οἱ ἐχθροὶ πρόθεσιν ἔχουν νὰ προσβάλουν τὴν πόλιν καὶ συνέστησεν ὅπως ἀσχοληθῶσιν εἰς τὸν ἀσφαλῆ περιτειχισμὸν αὐτῆς. Καὶ οἱ μὲν Σάμιοι ἤρχισαν ἀσχολούμενοι εἰς τοῦτο διὰ κάθε ἐνδεχόμενον, μετ' ὀλίγον ὁμοῦς ἔφθασαν εἰς Σάμον νέα ἐπιστολαὶ τοῦ Ἀλκιβιάδου, ὅστις κατήγγειλε τὸν Φρύνιχον ὅτι καταπροδίδει τὸν στρατὸν. Ἡ εἶδησις δὲν ἐγένετο κατ' ἀρχὰς πιστευτή, ἀλλὰ βαθμηδὸν ἤρχιζε νὰ λαμβάνῃ ὑπόστασιν τινα, διὸ καὶ εἰς ἓκ τῶν ὀπλιτῶν ὀνόματι Ἑρμῶν παραμονεύσας ἡμέραν τινα ἐφόνευσε τὸν Φρύνιχον δι' ἐγχειριδίου, δίκης δὲ γενομένης καὶ ἔλων τούτων ἀποκαλυφθέντων, ὁ μὲν φονεὺς ἐκρίθη ἄξιος στεφάνου, ὁ δὲ Φρύνιχος καὶ θανὼν κατεδικάσθη ὡς ἔνοχος ἐσχάτης προδοσίας καὶ τὰ μὲν ὑπάρχοντα αὐτοῦ ἐδημεύθησαν, ἡ δὲ οἰκία του κατεστράφη ἐκ θεμελίων, ἀνεγράφη δὲ εἰς χαλκίνην στήλην ἡ καταδίκη αὐτῆ τοῦ Φρυνίχου ὡς καταπροδόσαντος τὸν δῆμον αὐτοῦ ἐν τῇ νήσῳ Σάμῳ.

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Φρυνίχου ἐστάλησαν εἰς Ἀθήνας ἐκ Σάμου τῇ ὑποκινήσει, ὡς ἐλέχθη, τοῦ ἐν Μαγνησίᾳ διατρίβοντος Ἀλκιβιάδου καὶ τῶν συμμεριζομένων τὰ φρονήματα αὐτοῦ ὀλιγαρχικῶν, πρεσβευταί, οἵτινες παρώτρυνον τὸν δῆμον τῶν Ἀθηναίων νὰ τροποποιήσῃ τὸ πολίτευμα καὶ προσκαλέσῃ τὸν Ἀλκιβιάδην εἰς Ἀθήνας. φέροντες ὡς λόγους πρὸς τοῦτο, ὅτι σὺν τῇ ἀλλαγῇ τοῦ πολιτεύματος ἠθέλων ἀποκτήσῃ τὴν συμμαχίαν τοῦ βασιλέως τῶν Περσῶν καὶ ὅτι οὕτω θὰ ἠδύναντο ἐπιτυχέστερον νὰ καταπολεμήσωσι τοὺς Πελοποννησίους. Τῶν πρεσβευτῶν τούτων ἤρχεν ὁ Πείσανδρος, εἰς

τὰς συστάσεις τοῦ ὀπίου ὁ δῆμος Ἀθηναίων κατ' ἀρχὰς μὲν δὲν ἤθελε νὰ συμμορφωθῆ, ἀλλ' εἰς τὸ τέλος ἐπέστη νὰ ψηφίσῃ τὴν πρὸς τὸν Τισσαφέρην καὶ τὸν Ἀλκιβιάδην ἀποστολὴν αὐτοῦ τούτου τοῦ Πείσανδρου καὶ ἄλλων δέκα ἱπρεσβευτῶν, πρέσβη δὲ συγχρόνως καὶ εἰς τὴν ἀντικατάστασιν τῶν ἐν Σάμῳ νκυάρχων διορίσας νέους τοιούτους, τὸν Διομέδοντα καὶ τὸν Λέοντα.

Ὁ Πείσανδρος ἀπελθὼν μετὰ τῶν ἄλλων πρεσβευτῶν εἰς Μαγνησίαν καὶ συναντήσας αὐτόθι τὸν Ἀλκιβιάδην, ἐπανάηθε κατόπιν εἰς Σάμον ὅπως προτρέψῃ καὶ τοὺς Σαμίους νὰ καταλύσωσι τὸ δημοκρατικὸν πολίτευμα. Ἀφοῦ δὲ διὰ τὸν σκοπὸν τοῦτον ἔμεινε σύμφωνος μὲ τοὺς Σαμίους, ὁ Πείσανδρος μετὰ τῶν πέντε πρεσβευτῶν ἐπέστρεψεν εἰς Ἀθήνας, οἱ δὲ ἄλλοι πρεσβευταὶ ἀπεστάλησαν εἰς διάφορα μέρη, ὅπως καταργήσουν πανταχοῦ τὰ δημοκρατικὰ πολίτεύματα. Ταῦτα ἐγένοντο πρὸς εἰρηνικὴν ἀνατροπὴν τοῦ δημοκρατικοῦ πολιτεύματος, τὸ ὁποῖον παρὰ πολλοῖς τότε ἐθεωρεῖτο ὡς ἡ αἰτία τῶν δεινῶν, ἀλλ' ὡς εἶνε γνωστὸν ἐκ τῆς ἱστορίας, οὐδεμία μεταπολίτευσις δύναται νὰ γείνη ποτε, χωρὶς νὰ ἐπέλθῃ διάταραξις τις τῆς τάξεως καὶ τῆς εἰρήνης, τοῦτο δὲ καὶ ἀπεδείχθη μετ' ὀλίγον χρόνον ἐν Ἀθήναις. ὅπου τῶν πνευμάτων διηνεκῶς διερεθιζομένων, ἐξερράγη ἐπὶ τέλους ἐπανάστασις, καθ' ἣν τὸ δημοκρατικὸν πολίτευμα διεδέχθη ἢ ὀλιγαρχία τετρακοσίων ἀνδρῶν ἐκ τῶν πρωτίστων τῆς πόλεως. Πρὶν δὲ οἱ ἀποσταλέντες πρεσβευταὶ φθάσωσιν εἰς Σάμον καὶ ἀναγγείλωσι καὶ εἰς τοὺς αὐτόθι ὁμορρονοῦντας τὴν κατὰ τὴν τοῦ δημοκρατικοῦ πολιτεύματος, τριακόσιοι ἄνδρες συνωμόσαντες εἶχον ἐπαναστατήσῃ καὶ ἐν Σάμῳ καὶ κατώρθωσαν νὰ καταλάβουν οὗτοι τὴν ἀρχήν, ἀφοῦ πρότερον ἐφόνευσαν τὸν στρατηγὸν Χαρμῖνον καὶ ἄλλον τινα Ἀθηναῖον δημαγωγὸν ὀνομαζόμενον Ἰπέροβλον. Οἱ Ἀθηναῖοι ὅμως στρατηγοί, οἱ ἐν Σάμῳ διαμένοντες, μὴ θέλοντες τὴν ὀλιγαρχίαν, παρέκίνησαν τοὺς κατ' αὐτῆς νὰ μὴ στέρξωσιν εἰς τὴν μετὰβολὴν τοῦ πολιτεύματος, ὅθεν ἐπελθούσης σφοδρᾶς ρήξεως μεταξύ τῶν δύο ἀντιθέτων μερῶν, οἱ δημοκρατικοί, βοηθούμενοι καὶ ὑπὸ

τῶν Ἀθηναίων, κατίσχυσαν καὶ τριάκοντα μὲν ἐκ τῶν καταλαβόντων τὴν ἀρχὴν τριακονσίων ἐφόνευσαν. πάντας δὲ τοὺς ἀρχηγούς καὶ συνεργούς τοῦ κινήματος αὐστηρῶς ἐτιμώρησαν, στηρίξαντες οὕτω τὸ δημοκρατικὸν πολίτευμα. Τόσην δὲ σημασίαν οἱ ἐν Ἀθήναις ἀπέδωκαν εἰς τὸ γεγονός τοῦτο, ὥστε οὗτοι ἀργότερον ἕστησαν στῆλην ἐπὶ τῆς ἀκροπόλεως, ἐν ἣ παρίστατο ὁ λαὸς τῶν Ἀθηναίων στέφων τὸν λαὸν τῆς Σάμου καὶ ψήφισμα ἔγραψαν ὅπως, καθ' ἂν οἰουδήποτε οἱ Σάμιοι ἤθελον ἀποφασίσαι θάνατον, φυγὴν ἢ δήμευσιν, ἢ ποινὴ αὐτῆ νὰ θεωρῆται ὡς παρ' αὐτῶν τῶν Ἀθηναίων ἐπιβαλλομένη.

Τὰ ἀνωτέρω συνέβησαν ἐν Σάμῳ πρὶν γείνη γνωστὸν αὐτάθι ὅτι ἐν Ἀθήναις εἶχε καταλυθῆ τὸ δημοκρατικὸν πολίτευμα, διὰ τοῦτο οἱ Σάμιοι καὶ οἱ στρατηγοὶ Ἀθηναῖοι ἔστειλαν ταχέως ἀπεσταλμένον εἰς Ἀθήνας, τὸν Χαιρέαν τοῦ Ἀρχεστράτου, ἵνα ἀναγγεῖλῃ τὰ ἐν Σάμῳ γινόμενα. Πρὶν ὅμως τὸ πλοῖον τὸ φέρον τὸν ἀπεσταλμένον τοῦτον φθάσῃ εἰς Πειραιᾶ, εἶχεν ἐκραγῆ ἢ ἐπανάστασις ἐν Ἀθήναις καὶ οἱ ὀλιγαρχικοὶ εἶχον ἀναλάβει τὴν ἀρχὴν, μόλις δὲ τὸ πλοῖον τὸ φέρον τὸν Χαιρέαν ἔφθασεν εἰς Πειραιᾶ, οἱ ἐπικρατήσαντες ὀλιγαρχικοὶ, ἄλλους μὲν ἐκ τῶν ναυτῶν συλλαβόντες ἐφυλάκισαν, ἄλλους δὲ ἀπέστειλαν εἰς Εὐβοίαν, ὁ δὲ Χαιρέας κατώρθωσε νὰ ἀποδράσῃ, διαπεραιωθεὶς εἰς Σάμον καὶ ἀρηγήθῃς τὰ συμβάντα, ἅπερ γνωσθέντα προεκάλεσαν μεγίστην ἀνησυχίαν.

Ἐν τούτοις οἱ ἐν Σάμῳ στρατηγοὶ Ἀθηναῖοι πᾶσαν προσπάθειαν κατέβαλον ὅπως παγιώσωσι τὴν δημοκρατίαν ἐρκίσαντες πάντας τοὺς στρατιώτας καὶ αὐτοὺς ἔτι τῆς ὀλιγαρχικῆς μερίδος. ἵνα ὁμονοοῦντες ἐξακολουθήσωσι μὲν τὸν πόλεμον κατὰ τῶν Πελοποννησίων, τηρήσωσι δὲ τὴν δημοκρατίαν καὶ θεωροῦσιν ἐχθρούς τοὺς ἐν Ἀθήναις τετρακονσίους ὀλιγαρχικούς. Τοιοῦτοτρόπως ἐγένετο καταρρωτὴ ἢ διατήρησις τοῦ δημοκρατικοῦ πολιτεύματος ἐν Σάμῳ. καίτοι τὸ πολίτευμα τοῦτο εἶχε καταργηθῆ ἐν Ἀθήναις. ἡ δὲ Σάμος διὰ τοῦτο ἐγένετο τότε σπουδαιότερον ἔτι ὀρμητήριον τῶν Ἀθηναϊκῶν δυνάμεων, καθόσον τὸ μεγαλύτερον μέρος τοῦ στρατοῦ τῶν Ἀθηναίων εἶχε τότε φρονήματα δημοκρατικά.

Μετὰ πάροδον ὀλίγου χρόνου ἦλθεν εἰς Σάμον ἐκ Μαγνησίας καὶ ὁ Ἀλκιβιάδης, ὅστις μόλις ἀφίχθεις συνεκάλεσεν ἔκκλησίαν, πρὸς τὴν ὁποίαν ὠμίλησεν εὐγλώττως κατορθώσας νὰ πείσῃ τοὺς πάντας ὅτι πολλὰ ἠδύνατο οὗτος νὰ ἐπιτελέσῃ.

Τοὺς λόγους τοῦ Ἀλκιβιάδου οἱ ἐν Σάμῳ ἀκούσαντες μετ' ἐνθουσιασμοῦ ἀμέσως ἀνεκήρυξαν αὐτὸν στρατηγόν, ὁ δὲ Ἀλκιβιάδης μετὰ τέχνης πολιτευόμενος, ἀπέφυγε πᾶσαν πολιτικὴν ἀνατροπὴν, καθόσον ἤθελε ταχέως νὰ συγκεντρώσῃ περὶ ἑαυτὸν ὅσον τὸ δυνατόν περισσοτέρας δυνάμεις καὶ τοὺς ἐν τῷ μεταξὺ ἐλθόντας πρεσβευτὰς ὅπως ἐξαγγείλωσι τὰ ἐν Ἀθήναις γινόμενα καὶ συστήσωσι τὴν μεταλλαγὴν τοῦ πολιτεύματος, φρονίμως ἀπέπεμψε, καὶ τοῦτο ἵνα μὴ παράσχη ὑπόνοιάν τινα ὅτι οὗτος ἀπέβλεπεν εἰς κομματικούς σκοπούς. Μετὰ τοῦ Τισσαφέρνους δὲ πάντοτε συνεννοούμενος κατώρθωσε νὰ συσφίγξῃ ἔτι μᾶλλον τὴν μετ' αὐτῶν φιλίαν τοῦ σατράπου καὶ ἐνῶ ἀφ' ἐνὸς διὰ τῶν ἐν Ἀθήναις φίλων του παρεσκεύαζε τὰ πνεύματα ὑπὲρ αὐτοῦ, ἀφ' ἑτέρου διὰ τῶν δραστηρίων ἐνεργειῶν του ἐπέτυχε νὰ συγκροτήσῃ ἀξιόλογον στρατιωτικὴν δυνάμιν ἐν Σάμῳ, μεθ' ἧς ἐκπλεύσας καὶ συναντήσας παρὰ τὴν Προκόννησον τοὺς Πελοποννησίους συνῆψε μετ' αὐτῶν ναυμαχίαν, ἣτις διὰ τοὺς Πελοποννησίους, ἀπέβη ὀλεθριωτάτη, διότι ἅπας μὲν ὁ στόλος αὐτῶν ἐληλατήθη καὶ κατεστράφη, ἐφρονεύθη δὲ καὶ αὐτὸς ὁ ναύαρχος Μίνδαρος.

Αἱ ἐπιτυχίαι αὗται τοῦ Ἀλκιβιάδου ἐξύψωσαν αὐτὸν ἐν τῇ συνειδήσει ὄλων τῶν Ἀθηναίων, οὗτος δὲ ἐπιστρέψας μετὰ τὴν ναυμαχίαν εἰς Σάμον διένειμε ὄλα τὰ ἐκ τοῦ πολέμου λάφυρα, μεγάλως κολακεύσας διὰ τοῦτο τὸν λαόν, ἀναχωρήσας δὲ κατόπιν ἐκ Σάμου μετέβη εἰς Ἀλικαρνασσόν, ὅπου εἰσέπραξε πολλὰ χρήματα. Ἐξεπόρθησε κατόπιν τὴν Μεροπίδα καὶ μετὰ τοῦτο κατέπλευσεν εἰς Πάρον καὶ ἐκεῖθεν εἰς Γύθειον, ἐπὶ τέλους δὲ ἀφίκετο εἰς Πειραιᾶ καὶ ἀνελθὼν εἰς Ἀθήνας ἐγένετο δεκτὸς μετ' εὐφημιῶν καὶ ἐνθουσιασμοῦ ὡς ἥρωος καὶ σωτῆρ τῆς πατρίδος. Μικρὸν δὲ χρόνον διατρίψας ἐν Ἀθήναις ἔπλευσε πρὸς τὴν Ἄνδρον, ἣτις τότε εἶχεν ἀποστατήσῃ τῶν Ἀθηναίων, ἵνα καθυποτάξῃ αὐτήν, ἀφοῦ δὲ

ἔπέτυχέ κἀ τὸν σκοπὸν τοῦτον, ἐπανῆλθεν εἰς Σάμον, ἐκ τῆς ὁποίας ὀρμώμενος ἐπολέμει τοὺς Λακεδαιμονίους.

Τοῦ Μινδάρου φονευθέντος, ἐγένετο ναύαρχος τῶν Λακεδαιμονίων ὁ Λύσανδρος, τότε δὲ καὶ ὁ Ἀλκιβιάδης ἀναχωρήσας ἐκ Σάμου ἄφησεν αὐτόθι ἐπίτροπον τὸν Ἀντιόχον, ὅστις παρὰ τὴν διαταγὴν, ἣν εἶχε παρὰ τοῦ Ἀλκιβιάδου νὰ μὴ προβῆ εἰς οὐδεμίαν πολεμικὴν ἐνέργειαν, ἐξελθὼν πρὸς κατάδιωξιν τοῦ Λυσάνδρου καὶ συμπλακείας μετ' αὐτοῦ ὑπέστη ἦταν δεινὴν. Ὁ Ἀλκιβιάδης μαθὼν τοῦτο ἔσπευσεν εἰς Σάμον, ἀλλ' ἐν τῷ μεταξὺ ἀγγελθείσης τῆς ἥττης τοῦ Ἀντιόχου εἰς Ἀθήνας. εὖρον εὐκαιρίαν οἱ ἐχθροί, τοῦ Ἀλκιβιάδου νὰ ἐξολοθρεύσωσιν αὐτόν, ὅπερ καὶ ἐπέτυχον ἀφαιρέθεισης ἀπ' αὐτοῦ τῆς στρατηγίας καὶ ἀντ' αὐτοῦ διορισθέντων δέκα ἀρχηγῶν, ἐκ τῶν ὁποίων εἰς ἣτο καὶ ὁ Κόνων, ὅστις μετὰ τῶν δύο συστρατῆγων αὐτοῦ Λέοντος καὶ Ἐρασηνίδου ναυμαχήσας ἐν Μυτιλήνῃ κατὰ τοῦ Καλλικρατίδα διαδόχου τοῦ Λυσάνδρου, κατενικήθη. μόλις κατορθώσας καὶ αὐτὸς ὁ ἴδιος νὰ διαφύγῃ τὴν αἰχμαλωσίαν. Ἡ νέα αὕτη καταστροφὴ κατέπληξε τοὺς ἐν Ἀθήναις οἵτινες κατάρτισαντες νέαν ἰσχυρὰν μοῖραν στόλου ἀπέστειλαν εἰς Σάμον, ἔνθα προσετέθησαν καὶ δέκα Σαμιαὶ καὶ τριήρεις ὑπὸ τὸν Σάμιον στρατηγὸν Ἰππέα καὶ ἄλλαι τριάκοντα τῶν διαφόρων συμμάχων. Ὁ στόλος οὗτος συμπλακείας παρὰ τὰς Ἀργινούσας μετὰ τὸν Πελοποννησιακὸν κατεναυμάχησεν αὐτοῦ ὑποστάντος τρομερὰν πανωλεθρίαν καὶ αὐτοῦ τοῦ Καλλικρατίδα φονευθέντος. Οἱ Ἀθηναῖοι μετὰ τὴν νίκην ταύτην ἐπανῆλθον εἰς Σάμον. οἱ δὲ Λακεδαιμόνιοι ἀνασυντάξαντες τὰς ναυτικὰς αὐτῶν δυνάμεις καὶ διορίσαντες ναύαρχον τὸν Λύσανδρον, ἐζήτησαν ὅπως, διὰ νέας τινας νίκης ἀνακτήσωσι τὸ ἀπολεσθὲν γόητρον. Πράγματι δὲ ναυμαχίας γενομένης παρὰ τοὺς Αἰγὸς Ποταμούς, οἱ Ἀθηναῖοι ὑπέστησαν ἦτταν καταστρεπτικωτάτην. κατὰ τὴν ναυμαχίαν δὲ ταύτην διέπρεψε καὶ ὁ Σάμιος Κλεομήδης συμπολεμήσας ἀνδρείως μετὰ τῶν Ἀθηναίων.

Μετὰ τὴν καταστροφὴν ταύτην τῶν Ἀθηναίων ἀπέστησαν ἀπ' αὐτῶν πάντες οἱ σύμμαχοι πλὴν τῶν Σαμίων, οἵτινες

σφάζαντες τοὺς ἐν τῇ πόλει ἀποπειραθέντας νὰ προκαλέσωσιν ἐπαναστάσεις, ἐξακολούθησαν διοικούμενοι δημοκρατικῶς. Ὄταν δὲ οἱ Λακεδαιμόνιοι ἰδρυσαν ἐν Ἀθήναις τὴν περίβοητον ἐν τῇ ἱστορίᾳ ἀρχὴν τῶν τριάκοντα τυράννων, ὁ ναύαρχος αὐτῶν Λύσανδρος ἐκπλεύσας μεθ' ἅπαντες τοῦ στόλου αὐτοῦ ἐγκαθίδρυσεν ἀνευ ἀντιστάσεως εἰς ὅλας τὰς Ἑλληνικὰς πόλεις τὸ ὀλιγαρχικὸν πολίτευμα, ἦλθε δὲ καὶ εἰς Σάμον πρὸς τὸν αὐτὸν σκοπὸν. Ἄλλ' οἱ Σάμιοι ἤρνηθησαν νὰ δεχθῶσι τοῦτο, διὰ τοῦτο ὁ Λύσανδρος ἀποκλείσας τὴν νῆσον ἐπολιόρκησε τοὺς Σαμίους, οἵτινες μετὰ τινὰ χρόνον ἰναγκάσθησαν νὰ συνάψωσι συνθήκην μετὰ τοῦ Λυσάνδρου καθ' ἣν ἕκαστος τῶν δημοκρατικῶν Σαμίων ὑπεχρεῶτο νὰ ἀπέλθῃ τῆς νήσου παραλαμβάνων μεθ' ἑαυτοῦ ἐν μόνον ἔνδυμα. Μετὰ τὴν ἔξωσιν ταύτην ὁ Λύσανδρος ἐκάλεσεν εἰς Σάμον ὅλους τοὺς Σαμίους ὀλιγαρχικούς, οἵτινες ὡς φυγάδες ἕμενον ἐν Ἀθήναις καὶ ἀλλαγοῦ καὶ παρέδωκεν εἰς αὐτοὺς τὴν πόλιν, ἰδρύσας ἀρχὴν ἐκ δέκα Ἀρχόντων ὑπὸ τὸν Λακεδαιμόνιον Θώρακα, ὅστις ἔλαβε τίτλον ἀρμοστοῦ. Ἐν Σάμῳ δὲ ὁ Λύσανδρος μένων, συνέστησε, κατὰ τὸν Πλούταρχον, μουσικούς ἀγῶνας, εἰς τοὺς ὁποίους ὁ ἐξ Ἡρακλείας Νικήρατος ἐνίκησε τὸν νεαρὸν τότε Ἀντίμαχον.

Τοιουτοτρόπως ὑπετάγη καὶ ἡ Σάμος εἰς τοὺς Λακεδαιμόνιους πρὸς μεγίστην μὲν λύπην τῶν Ἀθηναίων, οἵτινες τόσοσὺ ἠσθάνθησαν τὴν ἀπώλειαν αὐτῆς, ὥστε ἔπεμψαν πρεσβευτὰς εἰς τὸν Λύσανδρον, ἵνα παραιτήσῃ εἰς αὐτοὺς τὴν πίστιν ἐκείνην σύμμαχον, οὗς ὁμῶς ὁ ἀγέρωχος νικητὴς ἀπέπεμψε σαρκαστικῶς, πρὸς χαρὰν δὲ τῶν ὀλιγαρχικῶν Σαμίων, οἵτινες ἐπανελθόντες εἰς Σάμον ἐξύμνησαν τὸν Λύσανδρον δι' ὕμνων καὶ παιάδων, μετωνόμασαν δὲ πρὸς τιμὴν αὐτοῦ τὴν ἑορτὴν τῶν Ἡραίων Λυσάνδριχ, καὶ ἀνέθηκαν ἀγάλματα αὐτοῦ μετ' ἐπιγραμμάτων ἐν Ὀλυμπίᾳ.

Ἄλλὰ καὶ ἡ ἐξουσία τῶν Λακεδαιμονίων ἐν Σάμῳ δὲν διήρκεσεν ἐπὶ πολὺ. Ἐν τῇ θλιβερᾷ καταστάσει εἰς τὴν ὁποίαν διετέλει τότε τὸ Ἑλληνικὸν ἔθνος ἀλληλοσυγκρουόμενον καθ' ἑκάστην καὶ ἀλληλοσπαρασσόμενον, οὐδεμία οὐδαμοῦ

ἀρχὴ ἴδύνατο νὰ θεωρῆται μόνιμος καὶ διαρκής. Ἐπεκράτει ἄκρα ἀνωμαλία τῶν πάντων καὶ πανταχοῦ. Οἱ μακροὶ ἐμφύλιοι ἀγῶνες ἐνῶ ἀφ' ἐνὸς ἐξήντησαν πᾶσαν ἐθνικὴν δύναμιν, ἐμόλυναν ἀφ' ἐτέρου καὶ διέστρεψαν τὴν ἐθνικὴν ψυχὴν ἐπιτοσοῦτον, ὥστε αὕτη ἔπαυσε πλέον νὰ ἐμπνέηται ὑπὸ τῶν γενναίων καὶ μεγάλων αἰσθημάτων δι' ὧν ἐγαλουχοῦντο αἱ προγενέστεραι γενεαί. Εἰς τὸν Ἑλληνικὸν ὀρίζοντα δὲν ἐκυριάρχει πλέον τὸ μεγαλουργὸν ἐκεῖνο πνεῦμα τὸ ὁποῖον παρέφερέν ἄλλοτε τὴν ἐθνικὴν ψυχὴν καὶ τὸ ὁποῖον ἐγέννησε τοὺς Μαραθωνομάχους καὶ Σαλαμινομάχους, τοὺς ἀθανάτους ἐκείνους ἥρωας, τοὺς ὁποῖους γεραίρει καὶ θαυμάζει ἕσαυτὴ ἡ πᾶγκόσμιος ἱστορία. Ἡ ἐκ τοῦ ἐμφυλίου δὲ σπαραγμοῦ δημιουργηθεῖσα εἰς τὸ ἔθνος τοιαύτη κατάστασις, οἰκτρὰ ὑπὸ πᾶσαν ἐποψίν, ἐξήντησε βαθμηδὸν πᾶσας τὰς δυνάμεις αὐτοῦ καὶ ἐπέφερεν, οὐχὶ μετὰ πολὺν χρόνον ἔκτοτε, τὴν ταπείνωσιν καὶ τὴν παρακμὴν καὶ τὴν υποδούλωσιν αὐτοῦ ὑπὸ ξένον ζυγόν.

Ὁ Ἀθηναῖος ἀρχηγὸς Κόνων μετὰ τὴν ἥτταν, ἦν ὑπέστη εἰς τοὺς Αἰγὸς ποταμοὺς, προσέφυγεν εἰς Κύπρον, ὅπου διὰ τοῦ βασιλέως αὐτῆς Εὐαγόρα κατώρθωσε νὰ λάβῃ τὴν βοήθειαν τῶν Περσῶν, οὕτω δὲ ἐπέτυχεν νὰ ἄρῃ νέαν νίκην κατὰ τῶν Λακεδαιμονίων παρὰ τὴν Κνίδον, τότε δὲ καὶ ἡ Σάμος ἀπέσεισε τὸν ζυγὸν τῶν Λακεδαιμονίων, ἀλλ' οὐχὶ μετὰ πολὺν χρόνον καὶ πάλιν τρεῖς Σπαρτιάται στρατηγοί, ὁ Εὐδόκιμος, ὁ Διοφίλας καὶ ὁ Φιλόδικος ἐλθόντες εἰς Σάμον κατέλυσαν τὸ δημοκρατικὸν πολίτευμα καὶ ἀνίδρυσαν τὸ ἀριστοκρατικόν, ἕτερος δὲ στρατηγὸς Σπαρτιάτης, ὁ Τελευτίας, ἐλθὼν εἰς Σάμον ἔλαβε διὰ τῆς βίας ὅλα τὰ πλοῖα αὐτῆς, ὅπως καταπολεμήσῃ τοὺς Ἀθηναίους, οὕτω δὲ καὶ ἡ Σάμος ἀπεγυμνώθη τελείως πασῶν τῶν πολιτικῶν αὐτῆς δυνάμεων.

Ταῦτα συνέβησαν περὶ τὸ τέλος τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου, ὅστις, ὡς εἶπομεν, κατέστρεψε πᾶσας τὰς δυνάμεις τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους, τὸ ὁποῖον εἰς τὴν κατάστασιν, ἐν ᾗ διετέλει ἠναγκάσθη νὰ υποκύβῃ εἰς τὰ ἀποφασισθέντα κατὰ τὴν

ἐν ἔτει 338 π. Χ. κλεισθεῖσαν αἰσχροῦ Ἀνταλκίδειον εἰρήνην, καθ' ἣν αἱ κατὰ τὴν Μικρὰν Ἀσίαν πόλεις μεταξὺ τῶν ὁποίων καὶ ἡ Σάμος περιῆλθον ἐκ νέου εἰς τὴν κατοχὴν τῶν Περσῶν, ἀπαρτίσασαν ἰδίαν σατραπίαν. ὑπόχρεων οὖσαν νὰ καταβάλλῃ εἰς τὸν μέγαν βασιλέα τῶν Περσῶν φόρον τετρακοσίων ταλάντων.

Ἀλλὰ καὶ ἡ νέα κατάστασις εἰς ἣν ὑπήχθη ἡ Σάμος δὲν διήρκεσε ἐπὶ πολὺ, διότι μετὰ τινα ἔτη ὁ Ἀθηναῖος στρατηγὸς Τιμοθέος ὁ Κόνωνος ἔχων μεθ' ἑαυτοῦ ἰκανὸν ἀριθμὸν μισθωτῶν ὀπλιτῶν ἦλθεν εἰς Σάμον καὶ κατώρθωσε νὰ κυριεύσῃ αὐτήν, οὕτω δὲ ἡ νῆσος ἐπανῆλθεν ὑπὸ τὸ κράτος τῶν Ἀθηναίων, τοῦ Τιμοθέου δὲ τούτου εἶχε στηθῆ ἀνδριάς ἐν τῷ Ἡραίῳ πρὸς ἀνάμνησιν τῆς ὑπ' αὐτοῦ ἀλώσεως τῆς νήσου.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ἘΝΑΤΟΝ

Μακεδονικὴ ἐποχὴ. — Φίλιππος ὁ Μακεδῶν ἀρχηγὸς ὄλων τῶν Ἑλλήνων. — Ἡ Σάμος ἐπὶ τοὺς Μακεδόνας. — Ὑποκαθίσταται καὶ πάλιν ὑπὸ τοὺς Ἀθηναίους. — Σχέσις τῶν Ἀθηναίων μετὰ τῆς Σάμου. — Ἡ μεταξὺ Πριηνέων καὶ Σαμίων διαφύρα. — Ἰσόνοι ἀδοξίας καὶ παρακμῆς.

Ἐμενε λοιπὸν ἡ Σάμος ὑπὸ τὴν κυριαρχίαν τῶν Ἀθηναίων ποικίλα δεινὰ ὑφίσταμένη, μεθ' ὄλων τῶν ἄλλων μερῶν τῆς Ἑλλάδος, τὰ ὁποῖα εἶχον ἐξασθενήσει καὶ μαράνει οἱ μακροὶ ἐμφύλιοι ἀγῶνες, ὅτε ἀπὸ τῆς Μακεδονίας ἀνεφάνη νέα ἀκμὴ καὶ νέα δύνამις πρὸ τῆς ὁποίας ἡ Ἑλλὰς δὲν ἠδυνήθη νὰ πράξῃ ἄλλως, παρὰ νὰ ὑποκύβῃ. Ὁ βασιλεὺς τῆς Μακεδονίας Φίλιππος φιλοδοξήσας νὰ καταστῆ ἄρχων ὅλης τῆς Ἑλλάδος ἐπέτυχε τοῦτο ταχέως, διότι ἀφ' ἑνὸς ἡ Μακεδονία γῶρα μεγάλη καὶ πλουσία ἐνέκλειε τότε εἰς τὰ στήθη τῆς παρθένου δυνάμιν ὀργῶσαν πρὸς τὴν δόξαν, ἡ δὲ Σπάρτη καὶ αἱ Ἀθηναὶ καὶ ὅλαι αἱ ἄλλαι Ἑλληνικαὶ γῶραι ἀπὸ πολλοῦ ἐξασθενήσασαι δὲν ἠδύναντο νὰ προτάξωσι σοβαρὰ ἐμπόδια εἰς τὴν ἐκτέλεσιν τῶν σκοπῶν τοῦ μεγαλεπιβόλου βασιλέως τῆς Μακεδονίας. Ἡ Σπάρτη συντετριμμένη ἐκ τῶν

πολέμων αὐτῆς κατὰ τῶν Θηβαίων καὶ ἀποβαλοῦσα τοὺς πλείστους καὶ ἀρίστους τῶν ἰδίων πολιτῶν, οὐδὲν ἠδύνατο πλέον νὰ πράξῃ εἴτε πρὸς ἀνάκτησιν τῆς ἐσωτερικῆς ἡγεμονίας, εἴτε πρὸς ἀπόκρουσιν ἐξωτερικοῦ πολεμίου, εἰς δὲ τὰς Ἀθήνας ὁ μέγας ρήτωρ Δημοσθένης εἰς μάτην ἐζήντλει πᾶσαν τὴν χειμαρῶδη εὐγλωττίαν του, ὅπως διεγείρῃ τὸ πολεμικὸν μένος τῶν συμπολιτῶν αὐτοῦ. Ἡ Μακεδονικὴ δύναμις ἐξετείνετο ἀκάθεκτος, ἕως ὅτου ἡ ἐν Χαιρωνείᾳ συγκροτηθεῖσα κατὰ τὸ ἔτος 338 π. Χ. ἀπελπιστικὴ μάχη ἀνέδειξε κυρίαρχον πάσης τῆς Ἑλλάδος τὸν μεγαλόνοα Φίλιππον, τὴν τύχην δὲ αὐτὴν ἠκολούθησεν ἐντὸς ὀλίγου χρόνου καὶ ἡ Σάμος γενεομένη ὡσαύτως κτῆσις Μακεδονικῆ. Ἀλλ' οἱ Σάμιοι μετ' ὀλίγον χρόνον δὲν ἐδίστασαν νὰ ἐπαναστατήσωσι καὶ κατὰ τῶν Μακεδόνων, οὓς ἐξεδίωξαν ἐκ τῆς νήσου, ἔμεινε δὲ καὶ πάλιν ἡ νῆσος ὑπὸ τοὺς Ἀθηναίους ὑποτελεῖς ὄντας πρὸς τὸν Φίλιππον. Μετὰ τὸν θάνατον αὐτοῦ ὁ ἔτι μεγαλεπήβολος καὶ μεγαλόδοξος αὐτοῦ υἱὸς Ἀλέξανδρος, γενόμενος κύριος ὅλης τῆς Ἀσίας, παρήτησε τὴν Σάμον εἰς τοὺς Ἀθηναίους, ἀλλὰ καὶ τότε ἡ πολυπαθὴς νῆσος δὲν ἔπαυσεν ὑφισταμένη τὰ δεινὰ ἀλλεπαλλήλων, στρατιωτικῶν ἐπιδρομῶν. Ὑπὸ τοὺς Ἀθηναίους ἐπίσης ἔμεινε ἡ Σάμος καὶ ἐπὶ τῶν διαδόχων τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου. πόση δὲ ἦτο τότε ἡ ἀναπτυχθεῖσα σχέσις μεταξὺ τῆς Σάμου καὶ τοῦ περικλεοῦς Ἄστεος μαρτυροῦσι καὶ τὰ γεγονότα, ὅτι ὁ μὲν Δημοσθένης ὁ ρήτωρ εἶχε λάβει Σαμίαν γυναῖκα, ὁ δὲ ἀντίπαλος αὐτοῦ Λίσχίνης φεύγων τὰς Ἀθήνας ἐγκατεστάθη εἰς Σάμον, ὅπου καὶ ἀπέθανε κατὰ τὸ 314 π. Χ.

Οἱ διάδοχοι τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου περιῆλθον μετὰ τὸν θάνατον αὐτοῦ εἰς αἰματηρὸν πρὸς ἀλλήλους ἀγῶνα, δὲν εἶνε ὅμως γνωστὸν ἂν καὶ κατὰ πόσον ἡ Σάμος ἔλαβε μέρος εἰς τὸν ἀγῶνα τοῦτον, γνωστὸν δὲ μόνον εἶνε ὅτι, κατὰ τὴν γενομένην ναυμαχίαν ἐν Σαλαμῖνι τῆς Κύπρου, Σαμιὸς τις στρατηγὸς Θεμίσων ὀνόματι διηύθυνε τὰ ἐλαφρὰ πλοῖα τοῦ Δημητρίου κατὰ τοῦ Πτολεμαίου. Μνημονεύεται ἐπίσης ὡς τύραν-

νος τῆς Σάμου κατὰ τοὺς χρόνους τούτους Δούρις ὁ ἱστοριογράφος.

Ἐν τῷ μέσῳ δὲ τοιούτων καὶ τοσούτων μεγάλων γεγονότων καὶ μετὰ παρέλευσιν τόσων αἰώνων οἱ Σάμιοι ἐξηκολούθουν νὰ τρέφουν τὴν ἀρχαίαν ἔχθραν πρὸς τοὺς κατοίκους τῆς Πριήνης ἐξ ἀφορμῆς πάντοτε τῶν ἀγρῶν τῆς Βατινήτιδος χώρας. Τοῦτο δὲ γίνεται γνωστὸν ἐξ ἀνευρεθείσης ἐν τοῖς εἰρειπίοις τοῦ ἐν Πριήνη ναοῦ τῆς Ἀθηνᾶς πλακῆς. ἐφ' ἧς ὑπάρχει χαραγμένον ψήφισμα τοῦ Βασιλέως Λυσιμάχου πρὸς λύσιν τῆς πολυθρυλλήτου ταύτης καὶ διαιωνισθείσης μεταξὺ τῶν Σαμίων καὶ τῶν Πριηνέων διαφορᾶς. Φαίνεται ὁμῶς ὅτι καὶ ἡ ὑπὸ τοῦ Λυσιμάχου δοθεῖσα λύσις δὲν εὐηρέστησε τοὺς Σαμίους, οἵτινες καὶ πάλιν ἀργότερον ἀνέθεσαν τὴν λύσιν τῆς διαφορᾶς εἰς τὸν Πτολεμαῖον τὸν Φιλοπάτορα, ὅστις εἶχε γένη κύριος τῆς Σάμου διατηρῶν εἰς τοὺς λιμένας αὐτῆς πολυάριθμον στόλον. Ἀλλὰ καὶ ἡ ἀπόφασις τοῦ Πτολεμαίου δὲν ὑπῆρξε σύμφωνος πρὸς τὰς ἐπιθυμίας τῶν Σαμίων.

Ποία ἐν λεπτομερεῖ ἀκριβείᾳ ἦτο ἡ θέσις τῆς Σάμου κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην δὲν εἶνε γνωστὸν ἀπὸ τὰς περισωθείσας εἰδήσεις τῶν συγγραφέων. Ἐξετάζοντες ὁμῶς τὴν ἐν γένει κατάστασιν τοῦ ἔθνους κατὰ τοὺς χρόνους τούτους, δὲν δυνάμεθα ἢ νὰ παραδεχθῶμεν ὅτι καὶ ἡ Σάμος ἀκολουθοῦσα τότε τὴν τύχην τῶν ἄλλων Ἑλληνικῶν μερῶν ἐφθινε βαθμηδόν, καὶ ὅτι παραλυσία καὶ διαφθορὰ εἰσεχώρουν ἐντὸς αὐτῆς ἐν τε τῇ πολιτείᾳ καὶ τῇ κοινωνίᾳ. Εἶχεν ἐκλείψει τὰ πολεμικὸν μένος, τὸ ὁποῖον εἰς προγενεστέραις ἐποχᾶς ὠδήγει τοὺς Σαμίους πρὸς ἔνδοξα κατορθώματα καὶ πρὸς τοὺς ἀγῶνας τῆς ἀρετῆς. Ὁ βίος ἔπαυσε τότε νὰ εἶνε ὑπερήφανος, ὅπως ἄλλοτε. Ἐκυριάρχει ἤδη ἡ ἰδιοτέλεια, ἥτις εἶνε πάντοτε πρόξενος τῆς καταστροφῆς καὶ τῆς ἐξοντώσεως τῶν ἐθνῶν. Ἡ εὐτέλεια δὲ τοῦ φρονήματος, ὅπερ διεῖπε τοὺς Σαμίους τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, καταφάνεται καὶ ἐκ τῶν ταπεινώσεων καὶ τῶν χαμερπῶν κολακειῶν, εἰς ἃς μετὰ μεγίστης εὐκολίας ἐξετίθεντο οὗτοι ἐνώπιον παντὸς νέου αὐτῶν κυριάρχου.

Τοιαύτη ὁμως ἀπελπιστικὴ κατάστασις ἐβάρυνε τότε γενικῶς ὅλον τὸ ἔθνος. Τὸ ἄστρον τῆς Ἑλληνικῆς δυνάμεως, ὅπερ ἄλλοτε εἶχε καταυγάσει ὅλον τὸν κόσμον διὰ τοῦ ἀπλήτου αὐτοῦ φωτός, ἐκλινε τότε πρὸς τὴν δύσιν του. Πυκνὰ νέφη εἶχον κατακαλύψει ὅλα τὰ ὠραῖα μέρη, εἰς τὰ ὁποῖα ἔλαμψεν ἄλλοτε περιφανῶς τὸ Ἑλληνικὸν πνεῦμα καὶ ἤδη ἤρχιζε νὰ ἀμαυροῦται τέλεον ὁ ὀρίζων τῆς Ἑλληνικῆς δόξης καὶ ἀκμῆς. Καὶ ἡ Μακεδονικὴ δύναμις προσβληθεῖσα καὶ αὕτη δυστυχῶς, εὐθύς μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου, ὑπὸ τῆς ἐπαράτου νόσου τῶν ἐμφυλίων σπαραγμῶν εὐρίσκετο ἐν παραλυσίᾳ. Τοιαύτη εἶνε ἡ μοῖρα ὅλων τῶν πραγμάτων ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ. Καὶ ἡ Σάμος λοιπόν, ὡς Ἑλληνικὴ χώρα, ἀκολουθοῦσα τὴν τύχην τοῦ ὅλου ἔθνους, ἐβαδίζει τότε ἀκατασχέτως πρὸς τὴν ἀδοξίαν καὶ τὴν παρακμὴν καὶ οὐδεὶς οὐδαμῶθεν ἠδύνατο νὰ μεταβάλῃ τὴν τοιαύτην κατάστασιν τῆς ὠραίας, καὶ πολυπαθοῦς νήσου, ἐν τῇ ὁποίᾳ τὸ Ἑλληνικὸν πνεῦμα ἐκυριάρχησεν ἐπὶ πολὺ θαυμασίως καταλιπὼν ἐπ' αὐτῆς μνημεῖα ἀθάνατα ὑπερόχου καὶ περιφανοῦς μεγαλείου.

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΝ

**Τὰ ἀπὸ τῆς Ρωμαϊκῆς κυριαρχίας μέχρι
τῆς ἐρημώσεως τῆς Σάμου.**

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΠΡΩΤΟΝ

*Ρωμαϊκὴ κυριαρχία.—Νέοι ἐμφύλιοι πόλεμοι.—Ἡ Σάμος κατὰ τοὺς
μεταξὺ Φιλίππου καὶ τῶν Αἰτωλῶν πολέμους.—Πανσίμαχος καὶ
Πολυξενίδας.—Ὁ βασιλεὺς τῆς Συρίας Ἀντίοχος γίνεται κύριος
τῆς Σάμου.—Συγκέντρωσις Ῥωμαϊκῶν στόλων ἐν Σάμῳ καὶ κατα-
τρόπωσις τοῦ Ἀντιόχου.—Οἱ Σάμιοι ὑποτελεῖς τῶν Περγαμη-
νῶν.—Κατάλυσις τοῦ βασιλείου τῆς Περγάμου καὶ κατοχὴ τῆς Σά-
μου ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων.*

Τὸ μέγα βασίλειον τῶν Μακεδόνων μετὰ τὸν θάνατον τοῦ
Μεγάλου Ἀλεξάνδρου, ὅστις βασιλεύσας ἐπὶ δώδεκα ἔτη καὶ
ὀκτῶ μῆνας, κατώρθωσε τόσα πολλὰ μεγάλα καὶ θαυμαστά
ἔργα, ὅσα καὶ ὅποια οὐδεὶς τῶν πρὸ αὐτοῦ καὶ μετ' αὐτὸν
βασιλευσάντων, διετέλει ἐν σπαραγμῷ. Οἱ ἔνεκα ἐλλείψεως
ἀξίου κληρονόμου τῆς βασιλείας τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου
ἀναλαθόντες τὴν ἐξουσίαν ἐν τῷ κράτει ἐπιστημότεροι Μακε-
δόνες στρατηγοὶ περιῆλθον εἰς δεινὰς ἔριδας ἀναμεταξύ των,
καθόσον ἕκαστος ἤθελε νὰ συγκροτήσῃ ὅσον ἦτο δυνατόν με-
γαλύτερον δι' ἑαυτὸν βασίλειον, ἐξ ἄλλου δὲ καὶ αἱ Ἑλλη-
νικαὶ πολιτεῖαι, αἰτινες ἦσαν ἠνωμένοι μετὰ τὸ Μακεδονικὸν
βασίλειον, συνειθισμένοι ἀνεκάθεν νὰ κυβερνῶνται ἀνεξαρτή-
τως, ἐπέζητουν τότε πᾶσαν εὐκαιρίαν, ὅπως ἀνακτήσωσι τὴν
ἀνεξαρτησίαν αὐτῆς. Τὸ ἐλευθὲρον πνεῦμα τοῦ τοπικισμοῦ καὶ
τῆς διαιρέσεως, τὸ ὁποῖον πάντοτε ἐκυριάρχει μεταξὺ τῶν
Ἑλλήνων καὶ τὸ ὁποῖον ὑπῆρξεν ἡ ἀφορμὴ τῶν μεγαλυτέρων

συμφορῶν διὰ τὸ Ἑλληνικὸν Ἔθνος, δὲν ἄφηνε τοὺς Ἑλληνας νὰ ἐννοήσωσι τί συνέφερε διὰ τὴν ἀκμὴν καὶ τὴν δόξαν τοῦ ἔθνους, διότι δὲν θὰ συνετρίβοντο εὐκόλως αἱ Ἑλληνικαὶ πολιτεῖαι ἐὰν ἦσαν ἠνωμένοι καὶ ἀπετέλουν ὅλα ὁμοῦ ἐν ἰσχυρὸν ὁμογενὲς βασιλείον. Ἀκόμη δὲν εἶχεν ἀποθάνει ὁ Μέγας Ἀλέξανδρος, ὅστις ἠγωνίζετο νὰ διαδώσῃ τὴν φήμην τοῦ Ἑλληνικοῦ ὀνόματος εἰς τὰ πέρατα τοῦ κόσμου καὶ οἱ Σπαρτιᾶται εἶχον ἐπαναστατήσῃ κατ' αὐτοῦ, ἀλλὰ κατετροπώθησαν τότε ὑπὸ τοῦ Ἀντιπάτρου. Τὸ αὐτὸ δὲ ἐπαθάν καὶ οἱ Ἀθηναῖοι, οἵτινες ἅμα ἀποθανόντος τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου ἠθέλησαν νὰ ἀποβαλῶσι τοὺς Μακεδόνας ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα. Ἀλλ' ὅ,τι δὲν ἐπέτυχαν οἱ Ἀθηναῖοι καὶ οἱ Σπαρτιᾶται, ἐπέτυχαν οἱ Αἰτωλοὶ, οἱ μᾶλλον μαχητοὶ ἐκ τῶν τότε Ἑλλήνων, οἵτινες ἐπὶ πολλὰ ἔτη ἐπολέμουν μὲ τοὺς Μακεδόνας, ἕως ὅτου ὁ βασιλεὺς Φίλιππος, ἂν καὶ νικήσας τοὺς Αἰτωλοὺς, ἐνόμιζε φρόνιμον νὰ συνομολογήσῃ εἰρήνην πρὸς αὐτοὺς καὶ νὰ ἀναγνωρίσῃ τὴν αὐτονομίαν των, διότι νέοι ἐχθροὶ τῶν Ἑλλήνων ἐφάνησαν τότε ἀπὸ δυσμῶν, οἱ Ῥωμαῖοι. Κατὰ δὲ τοὺς μεταξὺ τοῦ Φιλίππου καὶ τῶν Αἰτωλῶν πολέμους, καὶ ἡ Σάμος φαίνεται ὅτι ὑπέστη οὐκ ὀλίγα δεινὰ, διότι, κατὰ τινα εἶδησιν ἱστορικῆν, οἱ Σάμιοι ἀνεφέρθησαν εἰς τοὺς Ῥωμαίους ζητήσαντες παρ' ἐκείνων τὴν ἀπολύτρωσίν των ἀπὸ τῆς τυραννίας τοῦ Φιλίππου, οὗτος δὲ εἰς ἀντεκδίκησιν συναγαγὼν στόλον ἐκυρίευσεν τὴν Σάμον καὶ τὴν Χίον εἰς πολλὰ δεινὰ ἐξαναγκάσας τοὺς κατοίκους τῶν δύο νήσων.

Οἱ Ῥωμαῖοι θέλοντες νὰ καταπολεμήσωσι τὸν Φίλιππον καὶ μὴ δυνάμενοι ὑπεκίνησαν κατ' αὐτοῦ τοὺς Αἰτωλοὺς, εἰς τὸν πόλεμον δὲ αὐτὸν οἱ μὲν Σπαρτιᾶται συνεμάχησαν μὲ τοὺς Αἰτωλοὺς, οἱ δὲ Ἀγαιοὶ μὲ τὸν Φίλιππον. Ὁ πόλεμος διήρκεσεν ἐπὶ ἑπτὰ ἔτη ἐξασθενήσας πάντας τοὺς διαμαχομένους. Τότε δὲ καὶ οἱ Ῥωμαῖοι, οἵτινες εἶχον καθυποτάξει τὰς ἐν Σικελίᾳ Ἑλληνικὰς ἀποικίας, ἐπολέμησαν καὶ οἱ ἴδιοι ἐναντίον τοῦ Φιλίππου καὶ διὰ τοῦ στρατηγοῦ αὐτῶν Τίτου Φλαμίνιου κατώρθωσαν νὰ νικήσωσι κατὰ κράτος τὸν Φίλιπ-

ΤΟ ΙΡΑΙΟΝ
(Μετά τὰς ἀνασκαφάς).

πον παρά τὰς Κυνὸς Κεφαλὰς ἐν ἔτει 197 π. Χ. Μετὰ τὴν ἤτταν ταύτην τῶν Μακεδόνων καὶ οἱ ἄλλοι Ἕλληνες δὲν ἠδυνήθησαν νὰ ἀντιστῶσι κατὰ τῆς ὀρμῆς τῶν Ρωμαίων, βαθμηδὸν δὲ ὑπετάγησαν εἰς αὐτοὺς καὶ οἱ Αἰτωλοὶ καὶ οἱ Ἀχαιοί, ἕως ὅτου διὰ τῆς καταστροφῆς τῆς Κορίνθου ὑπὸ τῶν Ρωμαϊκῶν στρατευμάτων, τοῦ τελευταίου τούτου Ἑλληνικοῦ προπυργίου, ἅπασα ἡ Ἑλλάς καθυπεβλήθη εἰς τὴν ἐξουσίαν τῶν Ρωμαίων.

Οἱ Ρωμαῖοι γενόμενοι κύριοι ὄλων τῶν Ἑλληνικῶν μερῶν εἴτε ἐξ ὀρθῶν πολιτικῶν ὑπολογισμῶν, εἴτε καὶ ἐκ φόβου πρὸς τὸν ἐξ Ἀσίας κατερχόμενον Ἀντίοχον, τὸν μέγαν βασιλέα τῆς Συρίας, ἐκήρυξαν αὐτονόμους πάσας τὰς Ἑλληνικὰς πολιτείας, τότε δὲ μετὰ τῆς ἄλλης Ἑλλάδος συναπήλαυσε καὶ ἡ Σαμος ἐπὶ μικρὸν χρόνον σχετικῆς τινος ἐλευθερίας.

Περὶ τὸ 192 π. Χ. οἱ Αἰτωλοὶ ἦλθον εἰς συνεννόησιν μετὰ τὸν βασιλέα τῆς Συρίας Ἀντίοχον, ὅπως οὗτος ἔλθῃ εἰς Ἑλλάδα καὶ ἀπαλλάξῃ αὐτὴν ἀπὸ τοῦ Ρωμαϊκοῦ ζυγοῦ. Ὁ Ἀντίοχος οὗτος ἀφίκετο εἰς τὴν Ἑλλάδα τῷ 191 π. Χ., ἀλλ' ὑποστὰς ἤτταν δεινὴν ἐν Θερμοπύλαις ὑπὸ τῶν Ρωμαίων, ἠναγκάσθη νὰ καταφύγῃ εἰς Ἑλλάτειαν καὶ ἐκεῖθεν εἰς Ἐφεσον, ὅπου εὕρισκετο καὶ ὁ στόλος αὐτοῦ, τοῦ ὁποίου ναύαρχος ἦτο ὁ Ρόδιος Πολυξενίδας. Τότε δὲ ἕτερος Ρόδιος ὁ Παυσίμαχος ἐναυάρχει εἰς τὸν στόλον τῶν Ρωμαίων μετὰ τῶν ὁποίων συνεμάχουν οἱ Ρόδιοι. Ὁ Πολυξενίδας ἔχων λόγους νὰ ἀπεχθάνηται τὸν Παυσίμαχον καὶ θέλων νὰ τὸν ἐξοντώσῃ, εἰδουποίησεν αὐτὸν ὅτι, μὴ ἐπιθυμῶν νὰ μάχηται ἐναντίον τῆς ἰδίας αὐτοῦ Πατρίδος, ἦτο πρόθυμος νὰ παραδώσῃ εἰς τὸν Παυσίμαχον ὁλόκληρον τὸν στόλον τοῦ Ἀντιόχου, ἤρκει μόνον νὰ ἐνεργήσῃ οὗτος, ὅπως ὁ Πολυξενίδας ἐπανέλθῃ εἰς Ρόδον, ἐκ τῆς ὁποίας ἦτο φυγὰς. Ὁ Παυσίμαχος ἐδέχθη τὴν πρότασιν καὶ μετέβη εἰς Πάνορμον, πόλιν Ἀσιατικὴν ἀνήκουσαν εἰς τοὺς Σαμίους, ὅπως ἐκεῖ διασκερθῆ καλύτερον ἐπὶ τῆς προτάσεως τοῦ Πολυξενίδα. Ἐκεῖνος δὲ, ὅπως ἔτι μᾶλλον ἐξαπατήσῃ αὐτὸν, ἔστειλεν εἰς Πάνορμον δι' ἀπεσταλμένου ἔγγραφον τὴν ἀνωτέρω πρότασιν, τοιοῦτο

τρόπως δὲ ἀπατηθεὶς ὁ Πausίμαχος διέταξε μέρος μὲν τοῦ στόλου νὰ πλεύσῃ εἰς Ἀλικαρνασσὸν πρὸς προμήθειαν τροφῶν, μέρος δὲ ἀπέστειλεν εἰς Σάμον, αὐτὸς δὲ ἔμεινε ἐν Πανόρμῳ ἀναμένων τὴν πραγματοποίησιν τῆς προδοτικῆς προτάσεως τοῦ Πολυξενίδα. Ἐν τούτῳ τῷ μεταξύ στρατιώτης τοῦ Ἀντιόχου ἔλθων εἰς Σάμον ἐνεκεν ἰδίων ὑποθέσεων καὶ θεωρηθεὶς ὡς κατάσκοπος συνελήφθη καὶ ὠδηγήθη εἰς Πάνορμον, ὅπου ἀπεκάλυψεν εἰς τὸν Πausίμαχον τὸ στρατήγημα τοῦ Πολυξενίδα. ἀλλ' οὗτος δὲν ἠθέλησε νὰ δώσῃ πίστιν εἰς τοὺς λόγους τοῦ στρατιώτου. Ὁ δὲ Πολυξενίδας παρασκευάσας τὸν στόλον του ἀνεχώρησεν ἐν καιρῷ νυκτὸς ἐξ Ἐφέσου καὶ φθάσας εἰς Πάνορμον ἐπετέθη ἐναντίον τοῦ ὑπὸ τὸν Πausίμαχον προσωρμισμένου Ροδιακοῦ στόλου, τὸν ὅποιον καὶ κατέστρεψε, μόλις πέντε πλοίων ἐξ αὐτοῦ δυνηθέντων νὰ σωθῶσιν εἰς Σάμον. Μετὰ τὴν νίκην ταύτην τοῦ Πολυξενίδα ὁ Ἀντιόχος ἠδυνήθη νὰ γείνη κύριος τῆς Σάμου, εἰς αὐτὸν δὲ τότε οἱ Σάμιοι ἀνέθηκαν καὶ πάλιν τὴν λύσιν τῆς ἀτελευτήτου διαφορᾶς των μετὰ τῶν Πριηνέων, ἀλλὰ μὴ εὐχαριστήθεντες καὶ ἐκ τῆς ἀποφάσεως αὐτοῦ ἐξεκάλεσαν αὐτὴν καὶ αὐθις εἰς τοὺς Ροδίους, τῶν ὁποίων ἡ κρίσις ἐνεχαράχθη εἰς πλάκα εὑρεθεῖσαν τελευταίως μεταξύ τῶν ἐρειπίων τοῦ ἐν Πριήνῃ ναοῦ τῆς Ἀθηνᾶς.

Μετὰ τὴν ἥτταν τοῦ Πausιμάχου ἐν Πανόρμῳ οἱ Ῥωμαῖοι συγκεντρώσαντες τὰς ἑαυτῶν καὶ τὰς συμμαχικὰς δυνάμεις, ἦλθον εἰς Σάμον, ὁ δὲ Πολυξενίδας μετὰ τοῦ στόλου του ἐκρύπτετο εἰς τὴν μικρὰν νῆσον Αἰθαλίαν ἀποφεύγων τὴν ναυμαχίαν. Ἐν τῷ μεταξύ ἦλθεν εἰς Σάμον ἐκ Ῥώμης καὶ νέος στρατηγός, ὁ Ρηγίλλος, ὅστις, ἀναλαβὼν τὴν γενικὴν ἀρχηγίαν, ἔστειλε μίαν μὲν μοῖραν στόλου ὑπὸ τὸν Λίθιον εἰς Πάτταρα, ἵνα προσλάβῃ καὶ τὴν πόλιν ταύτην μετὰ τὴν συμμαχίαν τῶν Ῥωμαίων, αὐτὸς δὲ μετὰ τοῦ λοιποῦ στόλου ἀπεφάσισε νὰ ἐκπλεύσῃ μέχρις Ἐφέσου. Ἀλλὰ μετ' οὐ πολὺ καὶ αἱ δύο αὐταὶ μοῖραι ἐπανῆλθον εἰς Σάμον, διότι ὁ μὲν Λίθιος εὗρεν ἐπίμονον ἀντίστασιν εἰς Πάτταρα, ὁ δὲ Ρηγίλλος ἐνεκα τρικυμίας δὲν ἠδυνήθη νὰ φθάσῃ εἰς Ἐφεσον.

Καθ' ὃν δὲ χρόνον ἐγίνοντο ταῦτα, ὁ Ἀντίοχος θέλων νὰ φέρῃ περισπασμὸν εἰς τοὺς Ῥωμαίους ἐστράφη ἐναντίον τοῦ βασιλέως τῆς Περγᾶμου. Τοῦτο δὲ μαθὼν ὁ ἐν Σάμῳ μετὰ τοῦ στέλου ἀ' τοῦ διαμένων βασιλεὺς τῆς Περγᾶμου καὶ σύμμαχος τῶν Ῥωμαίων Εὐμένης ἔσπευσε πρὸς ὑπεράσπισιν τοῦ ἰδίου κράτους, εἰς βοήθειαν δὲ τοῦ Εὐμένους ἀπέπλευσαν ἐκ Σάμου καὶ Ῥωμαῖοι καὶ Ρόδιοι. Ἀποκρουσθέντος ὁμῶς τοῦ Ἀντιόχου ὑπὸ τοῦ Ἀχαιοῦ Διοφάνους καὶ ἐκδιωχθέντος ἐκ Περγᾶμου, ἐπανῆλθον καὶ οἱ σύμμαχοι εἰς Σάμον. Ὀλίγον δὲ κατόπιν ἠττηθέντος κατὰ κράτος καὶ τοῦ Πολυξενίδα ἐν Ἐφέσῳ, οἱ σύμμαχοι προσέβαλον τὸν Ἀντίοχον παρὰ τὴν Μαγνησίαν, καὶ κατατροπώσαντες αὐτὸν ἠνάγκασαν νὰ ὑποχωρήσῃ πέραν τοῦ Ταύρου.

Μετὰ τὴν καταστροφὴν ταύτην τοῦ Ἀντιόχου οἱ Ῥωμαῖοι διένειμον τὰ λείψανα τοῦ κράτους αὐτοῦ εἰς τοὺς συμμάχους αὐτῶν Ροδίους καὶ εἰς τὴν βασιλέα τῆς Περγᾶμου, εἰς αὐτὸν δὲ μετὰ τῶν ἄλλων περιῆλθε τίτλω προστασίας καὶ ἡ Σάμος. Ὡς ὑποτελεῖς τῶν Περγαμηνῶν οἱ Σάμιοι μετέσχον τῶν πολέμων τοὺς ἑποίους ἐκίνησαν τότε οἱ βασιλεῖς Ἄτταλος ὁ Β' καὶ Ἄτταλος ὁ Γ' κατὰ τῶν βασιλείων τῆς Βιθυνίας. Ὁ Ἄτταλος Γ' ἀπεθανὼν κατέλιπε διαθήκην διὰ τῆς ὁποίας καθίστα κληρονόμον αὐτοῦ τὸν δῆμον τῶν Ῥωμαίων, τῆς εὐκαιρίας δὲ ταύτης δεσζόμενοι οἱ Ῥωμαῖοι κατέλυσαν τὸ βασίλειον τῆς Περγᾶμου, ἀλλ' ἐν τῷ μετὰ ἐπαναστατήσας κατ' αὐτῶν ὁ υἱὸς τοῦ βασιλέως Εὐμένους Ἀριστόνικος ἐνίκησε τὸν Ῥωμαῖον ὑπάτην Λικίνιον καὶ ἀννυχεύθη αὐτὸς ὑπὸ τῶν Περγαμηνῶν βασιλεὺς. Μετὰ τὸν νεὸν ταῦτον βασιλέα τῆς Περγᾶμου συνετάχθησαν πολλαὶ πόλεις, ἡ δὲ Σάμος, Μύνδος καὶ Κολοφῶν ἀρνήθησαν ὅπως ὑποταχθῶσιν, ἐπολιορκήθησαν ἐπ' αὐτοῦ καὶ ἐκυριεύθησαν μετὰ πεισματιῶδη ἀγῶνα. Ὀλίγον ὁμῶς κατόπιν ὁ Ῥωμαῖος στρατηγὸς Περπέννας προσέβαλον μετὰ πολλῆς δυνάμεως τὸν Ἀριστόνικον παρὰ τὴν Στρατονίκειον κατετρόπωσε τὸν στρατὸν αὐτοῦ, αὐτὸν δὲ τὸν Ἀριστόνικον συνέλαβεν οἰγμαλώτην καὶ ἐφόνευσε, τοιοῦτοτρόπως δὲ κατελύθη τέλος τὸ βασίλειον τῆς Περγᾶμου καὶ ἡ

Σάμος καθὼς καὶ αἱ ἄλλαι Ἑλληνικαὶ πόλεις τῆς Ἀσίας, περιελθοῦσαι εἰς τὴν κυριαρχίαν τῶν Ῥωμαίων, κατέστησαν κτήσεις Ῥωμαϊκῆς ὑπὸ τὸ ὄνομα Ἐπαρχία Ἀσίας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΔΕΥΤΕΡΟΝ

Ἡ Σάμος ὑπὸ τοὺς Ῥωμαίους.—Μιθριδάτης καὶ Σύλλας—Πειρατῶν ἐπιδρομαί.—Ἡ τυραννία τῶν Ῥωμαίων Ἰππίων.—Διατριβὴ τοῦ αὐτοκράτορος Ἀντωνίου ἐν Σάμῳ.—Κατατρόπῳσις αὐτοῦ.—Ὁ Ὀκτάβιος Αἰγυπτος διαμείνας ἐν Σάμῳ παρέχει χάριτας τοῖς Σαμίοις.—Ἐπαρχία τῶν νήσων.

Κατὰ τοὺς πρώτους χρόνους μετὰ τὴν τελείαν κατάκτησιν τῆς Ἑλλάδος ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων ἐπεκράτησεν εἰρήνη τις καθ' ἅπασαν τὴν Ἀνατολήν. Ἡ ὑποδουλωθεῖσα ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων Ἑλλὰς ἐστερήθη μὲν πάσης αὐτονομίας, οὐχ' ἤττον ἐξηκολούθει νὰ εἶνε σεβαστὴ εἰς τοὺς κατακτητὰς αὐτῆς διὰ τῆς ὑπεροχῆς τῆς εἰς τὰ γράμματα καὶ εἰς τὰς τέχνας. Διότι, εἶνε μὲν ἀληθὲς ὅτι καὶ οἱ Ῥωμαῖοι εἶχον ἀρχίσει πρὸ καιροῦ νὰ ἐκπαιδεύωνται, ποτὲ ὅμως δὲν εἰμπόρεσαν κατὰ τοῦτο νὰ ἐξισωθῶσι μὲ τοὺς Ἕλληνας, ὅθεν καὶ οἱ ἐπιστημότεροι ἐκ τῶν Ῥωμαίων ἐσέβοντο τοὺς Ἕλληνας διὰ τὴν παιδείαν των καὶ ἤρχοντο εἰς τὴν Ἑλλάδα διὰ νὰ αὐξήσωσι τὰς γνώσεις των, νὰ ἐκμάθωσι τὴν ὡραίαν Ἑλληνικὴν γλῶσσαν καὶ νὰ θαυμάσωσι τὰ λαμπρὰ μνημεῖα τῆς τέχνης, τὰ σωζόμενα ἀκόμη ἀπὸ τοὺς ἀρχαίους καὶ ἐνδόξους χρόνους τῆς ἐλευθερίας, πολλάκις δὲ προσεπάθησαν νὰ δείξωσι τὴν εὐγνωμοσύνην των πρὸς τὴν Ἑλλάδα, τὴν ὁποίαν ὠνόμαζον δικαίως μητέρα πάσης σοφίας καὶ ἀρετῆς, εὐεργετοῦντες καὶ προστατεύοντες τὰς διαφοροὺς Ἑλληνικὰς πόλεις. Τοιοῦτον εἶνε τὸ προτέρημα τῆς παιδείας, ὥστε ὁ πεπαιδευμένος ἄνθρωπος ἢ λαός, καὶ ἂν στερηθῇ ὅλα τὰ ἄλλα ἀγαθὰ τοῦ κόσμου τούτου, πάλιν εἶνε σεβαστὸς καὶ ἀγαπητός. Τὴν σωτηρίαν του δὲ τὸ Ἑλληνικὸν ἔθνος κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους ὀφείλει εἰς τὴν ἐξαίρετον προκοπὴν αὐτοῦ εἰς τὰ γράμματα καὶ εἰς τὰς τέχνας.

Εἶπομεν ὅτι κατὰ τοὺς πρώτους χρόνους μετὰ τὴν κατάκτησιν τῆς Ἑλλάδος ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων ἐπεκρατήσεν εἰρήνη τις καὶ οἱ κάτοικοι ὅλων τῶν Ἑλληνικῶν μερῶν καὶ δὴ καὶ τῆς Σάμου ἠσχολοῦντο ἡσυχῶς εἰς τὰ ἰδιωτικὰ αὐτῶν ἔργα ἀπολαύοντες σχετικῆς τινος εὐζωίας. Ἀλλὰ δὲν παρῆλθε πολὺς χρόνος καὶ ἰδοὺ ἐν τῇ ἀρχῇ τῆς τελευταίας πρὸ Χριστοῦ ἑκατονταετηρίδος νέος ἐχθρὸς ἄνεσάνη, ὁ βασιλεὺς τοῦ ἐν Ἀσίᾳ Πόντου Μιθριδάτης, ὅστις ἀφοῦ κατώρθωσε νὰ ἐκδιώξῃ τοὺς Ῥωμαίους ἀπὸ τὴν Μικρὰν Ἀσίαν, ἀπεφάσισε νὰ καταπολεμήσῃ αὐτοὺς καὶ εἰς τὴν Εὐρώπην. Ἐπὶ τούτῳ δὲ ἐζήτησε νὰ προσλάβῃ συμμάχους τοὺς Ἕλληνας, καὶ διὰ νὰ τοὺς ἐνθαρρύνῃ, ἔστειλεν εἰς τὴν Ἑλλάδα διαφόρους στρατοὺς καὶ στρατηγούς. τῶν ὁποίων ὀνομαστότερος εἶνε ὁ Ἀρχέλαος. Αἱ Ἀθηναῖοι τότε καὶ μετ' αὐτῶν αἱ πλείστοι ἐκ τῶν Ἑλληνικῶν πόλεων, μετὰξὺ τῶν ὁποίων καὶ ἡ Σάμος, ἐφάνησαν πρόθυμοι νὰ ἐπαναστατήσωσι κατὰ τῶν Ῥωμαίων. Ἀλλ' ὅτε μετ' ὀλίγον ἐν τῇ ἀρχῇ τοῦ 87 π. Χ. ὁ περίφημος στρατηγὸς τῶν Ῥωμαίων Σύλλας ἦλθεν εἰς τὴν Ἑλλάδα διὰ νὰ καταβάλλῃ τὴν ἐπαναστασιν ταύτην καὶ νὰ ἐξώσῃ τοὺς στρατοὺς τοῦ Μιθριδάτου, οἱ πλείστοι ἐκ τῶν ἐπαναστατησάντων Ἑλλήνων, καταληφθέντες ἐκ τρόμου ἱπετάχθησαν ἀμέσως, μόνοι δὲ ἐκ πάντων οἱ Ἀθηναῖοι θελήσαντες νὰ ἐπιμείνωσι ὑπέστησαν φοβερὰν καταστροφὴν ὑπὸ τοῦ Σύλλα. ὅστις ἀφοῦ ἐκυρίευσεν τὸν Πειραιᾶ καὶ τὰς Ἀθήνας, διήρπασεν καὶ κατέστρεψεν ἀμφοτέρως τὰς πόλεις καὶ ἐξηνδραπόδισε τοὺς κατοίκους, ἐκ τῶν ὁποίων πλείστοι ἐσφάγησαν καὶ πολλοὶ ἐπωλήθησαν ὡς δούλοι. Ἡ δὲ Σάμος τότε, ἀφοῦ ὁ ἐκ τῶν Ῥωμαίων στρατηγῶν Πομπήιος ἐπεισε τοὺς Κνιδίους καὶ τοὺς Κώους νὰ συνεχστρατεύσωσι κατὰ τῶν ἐπαναστατησάντων κατοίκων τῆς, ἠναγκάσθη νὰ ὑποκύβῃ ἐκ νέου ἄνευ πολέμου εἰς τὴν κυριαρχίαν τῶν Ῥωμαίων.

Ὀλίγον μετὰ τὸ τέλος τοῦ Μιθριδατικοῦ πολέμου πειραταὶ ἐκ τῆς Κιλικίας ὀρμώμενοι κατώρθωσαν νὰ θαλασσοκρατήσωσιν ἐπὶ τινα χρόνον εἰς ὅλην τὴν Μεσόγειον καὶ συμμορῖαι αὐτῶν ἐλεηλάτουν τότε ὅλας τὰς Ἑλληνικὰς νήσους καὶ

παραλίαις. Ἐκ τῶν πειρατῶν τούτων οὐχὶ μικρὰς καταστροφὰς ὑπέστη καὶ ἡ Σάμος. Οἱ πειραταὶ οὗτοι κτεβλήθησαν ἐπὶ τέλους ὑπὸ τοῦ στρατηγοῦ Πομπηίου, ὅστις ὁμῶς ὑπέχρεωνε τοὺς ἐν Ἀσίᾳ Ἕλληνας νὰ καταβάλλωσι τὰ χρήματα, τὰ ὁποῖα οὗτος ἐδαπάνηεν πρὸς συντήρησιν τῶν στρατευμάτων του. Ἄλλ' οἱ Ἕλληνες οὗτοι ἐξηντλημένοι ἐκ τῶν πολέμων καὶ στερούμενοι χρημάτων ἠναγκάζοντο νὰ δανείζωνται ἐπὶ ὑπερόγκοις τόκοις παρὰ τῶν πλουσίων, εἰς οὓς ἐδιδόν ἐνέχυρα οἱ μὲν τὰ θεάτρα, οἱ δὲ τὰ Γυμνάσια, ἄλλοι δὲ τοὺς λιμένας καὶ τὰ τείχη τῶν πόλεων.

Ἡ Σάμος κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην διετέλει ἐν ἀξιοθρηνητῷ καταστάσει. καθόσον ἐκτὸς τῶν πειρατικῶν ἐπιδρομῶν, τὰς ὁποίας εἶχεν ἀλλεπαλλήλως ὑποστῆ, ὑφίστατο συγχρόνως καὶ ἄπειρα ἄλλα δεινὰ ἐκ τῶν καταπιέσεων καὶ καταχρήσεων τῶν Ῥωμαίων ὑπάτων, οἵτινες ἐλαφυραγωγῶν αὐτὴν ἀπλήστως. Ἱστορεῖτε ὅτι καὶ ἀγροτικά ἐν Ῥώμῃ οἰκίαι τῶν Ῥωμαίων τούτων ὑπάτων κατέστησαν τότε ἀποθήκαι τοῦ πλοῦτου τῆς Σάμου, τῆς Χίου, τῆς Μιλήτου καὶ τῶν ἄλλων Ἰωνικῶν πόλεων. Ἐξ ὅλων δὲ τῶν ὑπάτων ὁ μᾶλλον αἰσχροκερδῆς καὶ φιλάρπαγος ὑπῆρξεν ὁ περιβόητος ὑπατος Γάιος Λικίνιος Οὐῆρρος, ὅστις ἀφοῦ ἐλαφυραγωγῆσε τοὺς μεγαλύτερους ναοὺς τῆς Ἑλλάδος καὶ ὑπεξήρесе παρ' αὐτῶν ἀμύθητον πλοῦτον καὶ ἀνεκτίμητα κειμήλια τῆς τέχνης, μὴ ἀρκεσθεῖς εἰς ὅλας ταύτας τὰς διαρπαγὰς, ἦλθεν ἐπὶ τέλους καὶ εἰς Σάμον ὡς τοποτηρητῆς ὑπὸ τοῦ Δολαβέλλα, ὁπότε εὔρε τὸν καιρὸν νὰ ληστεύσῃ ὅλην τὴν νῆσον, καθὼς καὶ τὸν ναὸν τῆς Ἥρας, ἀπὸ τοῦ ὁποίου ἤρπασε πολυτιμοτάτα ἀντικείμενα. Τὸν Οὐῆρρον δὲ τοῦτον ἐμιμήθησαν καὶ πάντες οἱ ἄλλοι ὑπαργοὶ ἀπὸ τοῦ Ὀκταβίου μέχρι τοῦ Γαλιηνοῦ, καὶ ἐκ τούτων ἐξηγεῖται πῶς οἱ ἀπὸ τοῦ Μιθριδατικοῦ πολέμου καὶ ἐντεῦθεν Ῥωμαῖοι στρατηγοὶ τοσοῦτους ἀπέκτων ἠθσαυρούς, οὓς εἰς Ῥώμην ἐπανακάμπτοντες ἐσπατάλουν εἰς κραιπάλας καὶ τρυφὰς διαφόρους.

Μικρὸν μετὰ τὴν κατατρόπωσιν τῶν Ἀσιανῶν πειρατῶν ὑπὸ τοῦ Πομπηίου ἐγένετο μεταξὺ αὐτοῦ καὶ τοῦ ἄλλου ἐπι-

σημου τῆς Ρώμης στρατηγοῦ Ἰουλίου Καίσαρος ἐμφύλιος πόλεμος, ὅστις ἔλαθε χώραν ἐν Ἑλλάδι, γενόμενος πρόξενος εἰς αὐτὴν πολλῶν δυστυχημάτων. Μάχης γενομένης μεταξὺ τῶν δύο τούτων στρατηγῶν εἰς τὰ Φάρσαλα τῆς Θεσσαλίας, κατετροπώθη ὁ Πομπήιος, ὅλη δὲ ἡ Ἑλλὰς ὑπέκυψεν εἰς τὴν ἐξουσίαν τοῦ Καίσαρος, ὅστις ἐκ τῆς νίκης ταύτης κατώρθησε νὰ μοναρχήσῃ τοῦ Ρωμαϊκοῦ κράτους μέχρι τοῦ 44 π. Χ. ὅτε ἐδολοφονήθη ὑπὸ τοῦ Μάρκου Ἰωνίου Βρούτου, ὁ ὁποῖος ἐν ἔτος πρὶν εἶχε διατρίψει ἐν Σάμῳ. Ὁ Βρούτος μετὰ τὴν δολοφονίαν τοῦ Καίσαρος ἦλθεν ἐκ νέου εἰς Ἑλλάδα, ὅπου συνεννοηθεὶς μετὰ τοῦ Κασσίου καὶ τοῦ Πομπηίου ἐκίνησε πόλεμον κατὰ τῶν ἄλλων Ρωμαίων στρατηγῶν, τοῦ Ἀντωνίου καὶ τοῦ Ὀκταβίου. Εἰς τὸν πόλεμον δὲ τοῦτον οἱ μὲν Λακεδαιμόνιοι ἦσαν σύμμαχοι τῶν Ἀντωνίου καὶ Ὀκταβίου, οἱ δὲ Ἀθηναῖοι τῶν ἐτέρων δύο στρατηγῶν Βρούτου καὶ Κασσίου. Μὲ αὐτοὺς δὲ, ὡς φαίνεται, συνεμάχουν καὶ οἱ Σάμιοι, ἀλλ' οὐχὶ μετὰ πολλῆς προθυμίας. Ὁ Βρούτος καὶ ὁ Κάσιος ἐνίκηθησαν εἰς Φιλίππους τῆς Μακεδονίας, τῷ 42 π. Χ., ὁ δὲ Ἀντώνιος καὶ ὁ Ὀκτάβιος διένειμαν πρὸς ἀλλήλους κατ' ἀρχὰς τὸ Ρωμαϊκὸν κράτος, ὁπότε ἡ Ἑλλὰς ἐπέσεν εἰς τὸ μερίδιον τοῦ Ἀντωνίου.

Ἀργότερον, ὅτε ὁ Ἀντώνιος καταλιπὼν τὴν σύζυγόν αὐτοῦ Ὀκταβίαν προσεκολλήθη εἰς τὴν διαβόητον ἐπὶ κάλλει βασίλισσαν τῆς Αἰγύπτου Κλεοπάτραν καὶ ὑπὸ τοῦ δήμου ἐκκηρυχθεὶς κατεπολεμεῖτο ὑπὸ τῶν στρατηγῶν τῆς Ρώμης, ἡ Σάμος κατέστη ἐπ' ὀλίγον τὸ σημεῖον τῆς συγκεντρώσεως τῶν στρατῶν καὶ στόλων τοῦ Ἀντωνίου. Τότε συνῆλθον ἐν Σάμῳ ὀκτακόσκιαι νῆες καὶ πολυάριθμοι στρατοί, στρατιαὶ δὲ ἄλλαι ἠθοποιῶν, γελωτοποιῶν, χορευτῶν καὶ μουσικῶν παρηκολούθουν ὡταύτως πρὸς τέρψιν καὶ διασκέδασιν τοὺς δύο ἐστεμμένους ἐραστάς, οἵτινες κατὰ τὴν ἐν Σάμῳ βραχεῖαν παραμονὴν τῶν παρεδόθησαν ἀπλήστως εἰς ὅλας τὰς ἀπολαύσεις. Εὐνόητον εἶνε ὅτι ἡ διαμονὴ αὕτη τοῦ ἄρχοντος Ρωμαίου ἐν Σάμῳ θὰ συνετέλεσε τότε ὄχι ὀλίγον πρὸς χειροτέρευσιν

τῶν ἠθῶν καὶ ἐξάπλωσιν τῆς διαφορᾶς ἐν τῇ Σαμιακῇ κοι-
νωνίᾳ.

Μικρὸν διαμείνας ὁ Ἀντώνιος ἐν Σάμῳ ἐξῆλθεν ἐντεῦθεν
μετὰ τῶν στρατιωτικῶν αὐτοῦ δυνάμεων καὶ συνάψας ναυ-
μαχίαν τῷ 31 π. Χ. εἰς τὸ παρά τὴν εἰσοδὸν τοῦ Ἀμβρακι-
κοῦ κόλπου κείμενον ἀκρωτήριον Ἄκτιον ἐνίκηθη κατὰ κρά-
τος ὑπὸ τοῦ Ὀκταβίου Αὐγούστου, ὅστις μετὰ τὴν ἱστορικὴν
ταύτην ναυμαχίαν ἀνηγερέυθη μόνος κύριος τοῦ Ρωμαϊκοῦ
κράτους. Ὁ Ὀκτάβιος Αὐγούστος, ἐδείχθη εὐνοϊκὸς πρὸς
τοὺς Ἕλληνας, καίτοι οἱ πλείστοι ἐξ αὐτῶν εἶχον τεθῆ, μὲ τὸ
μέρος τοῦ Ἀντωνίου, καὶ πρὸς τοὺς Σαμίους δὲ ἐφάνη προ-
στάτης πολλὰ δείγματα εὐνοίας παρασχὼν εἰς τὴν νῆσον,
ἀπεδώσας πρὸς τοῖς ἄλλοις αὐτῇ καὶ δύο ἀγάλματα, τὰ ὅποια
εἶχον ἀφαιρηθῆ παρά τοῦ Ἀντωνίου. Φαίνεται δὲ ὅτι τὸ κλί-
μα καὶ αἰφύσικαὶ καλλοναὶ τῆς Σάμου εἶχον μαγεύσει καὶ τὸν
Ρωμαῖον τοῦτον ἄρχοντα, διότι ὁ Ὀκτάβιος Αὐγούστος διέ-
τριψεν ἐν Σάμῳ ἐπὶ δύο χειμῶνας καὶ αὐτόθι διατρίβων συνέ-
λεξεν εἰς βιβλίον τοὺς Σιβυλλικοὺς γρησμούς, πολλὰς δὲ ἐ-
λευθερίας καὶ χάριτας τοῖς Σαμίοις παρέσχε, ἐπιτρέψας συγ-
χρόνως αὐτοῖς νὰ καταλάβωσι τὴν παρακειμένην νῆσον Ἰκα-
ρίαν πρὸς νοτιὰν καὶ μέγα μέρος γῆς ἐπὶ τῆς παραλίας τῆς
Ἐφέσου πρὸς καλλιέργειαν. Κατὰ τὴν ἐν Σάμῳ διαμονὴν
τοῦ Ὀκταβίου Αὐγούστου ἦλθον εἰς τὴν νῆσον πρὸς ἐπίσκεψιν
αὐτοῦ πλὴν τῶν ἄλλων καὶ πρέσβεις ἐξ Ἰνδιῶν κομίσαντες εἰς
τὸν ἔνδοξον Ρωμαῖον ἄρχοντα πολυτίμα δῶρα, ἐν οἷς καὶ
τίγρεις ζῶσας καὶ μεϊράκιον τι ἄνευ βραχιόνων, ὅπερ διὰ τῶν
ποδῶν ἠδύνατο νὰ ἐντείνῃ τὸ τόξον καὶ νὰ ρίπτῃ τὸ βέλος,
νὰ σαλπίζῃ καὶ πλεῖστα ἄλλα ἀξιοθαύμαστα νὰ ἐκτελῇ. Ἐπι-
τῆς μοναρχίας τοῦ Ὀκταβίου Αὐγούστου ἐγεννήθη ἐν Ναζα-
ρέτ τῆς Γαλιλαίας ὁ Κύριος ἡμῶν **ΙΗΣΟΥΣ ΧΡΙΣΤΟΣ**.

Ὁ διάδοχος τοῦ Αὐγούστου Τιβέριος διετήρησε τὰς ὑπ'
αὐτοῦ δοθείσας ἐλευθερίας εἰς τὴν Σάμον, τὴν αὐτὴν δὲ εὐνοίαν
πρὸς τὴν νῆσον ἔδειξε καὶ ὁ τὸν Τιβέριον διαδεχθεὶς Καλλι-
γούλας, ὅστις εἶχεν ἀποφασίσῃ νὰ ἀνοικοδομήσῃ τὰ βασίλεια
τοῦ Πολυκράτους, δὲν ἠδυνήθη ὁμῶς νὰ πραγματοποιήσῃ τὴν

ἀπόφασιν ταύτην. Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Καλλιγούλα ἀνῆλθεν εἰς τὸν αὐτοκρατορικὸν θρόνον ὁ Νέρων, ὅστις ἀνεγνώρισε τὴν αὐτονομίαν πασῶν τῶν Ἑλληνικῶν πόλεων καὶ δὴ καὶ τῆς Σάμου, δὲν παρέλειψεν ὁμῶς καὶ οὗτος νὰ ἀρπάσῃ ἐξ αὐτῆς καὶ μεταφέρῃ εἰς Ρώμην ὅ,τι ἄξιόν λόγου ὑπελείπετο ἐν τῇ νήσῳ. Πρὸς τὴν σύζυγόν τοῦ Νέρωνος οἱ Σάμιοι, ἀποβαλόντες τότε πᾶσαν πολιτικὴν ἀξιοπρέπειαν καὶ συνειθίσαντες ἐκ τῶν μακρῶν ἀτυχιῶν νὰ κύπτωσι χαμέρπῶς πρὸς τοὺς ἐκάστοτε ἰσχυροὺς, κατεσκεύασαν καὶ ἐδώρισαν πολύτιμον ἀνδριάντα.

Ἐπὶ τοῦ αὐτοκράτορος Οὐεσπεσιανοῦ ἀνελθόντος εἰς τὸν θρόνον τῷ 70 μ. Χ. ἡ Σάμος, καθὼς καὶ ἄλλαι αἱ ἄλλαι Ἑλληνικαὶ γῶραι, ἐστεργήθησαν τῶν ἐλευθεριῶν των ἐξομοιωθεῖσαι τελείως πρὸς τὰς ἄλλας κτήσεις τῆς Ρώμης. Ἐπὶ τοῦ αὐτοκράτορος δὲ τούτου οἱ Σάμιοι ὑπεβάλον καὶ πάλιν εἰς τὴν Σύγκλητον τῆς Ρώμης τὴν λύσιν τῆς μεταξὺ Σαμίων καὶ Πριηνέων μακραίωνος διαφορᾶς, ὡς μαρτυρεῖ δόγμα τι τῆς Ρωμαϊκῆς Συγκλήτου ἐπὶ τῆς διαφορᾶς ταύτης, τὸ ὁποῖον, καθὼς καὶ ἀλλαγῶν εἶπομεν, ἀνευρεθῆ ἐν τοῖς ἐρειπίοις τῆς Πριήνης.

Ἡ ἐποχὴ τῶν πρώτων μετὰ Χριστὸν αἰώνων εἶνε ἡ εὐδαιμονεστέρα ἐποχὴ τοῦ Ρωμαϊκοῦ κράτους τὸ ὁποῖον τότε ἀπέτελει μίαν ἀπεραντὸν αὐτοκρατορίαν ἐκτεινομένην ἀπὸ τῶν βορείων ἄκρων τῆς Εὐρώπης μέχρι τῶν ἀπωτάτων μερῶν τῆς Ἀσίας, περιλαμβάνουσαν δηλαδὴ τὸ πλεῖστον μέρος ἐκ τοῦ γνωστοῦ τότε κόσμου. Κατὰ τὸ 92 μ. Χ. ἐγένετο νέος διαμερισμὸς τοῦ Κράτους εἰς τέσσαρα τμήματα, εἰς ἕκαστον τῶν ὁποίων ἦρχεν εἷς ἡγεμῶν, ἐκ τούτων δὲ τὸ ὑπὸ τὸν ἐν Κωνσταντινουπόλει ἡγεμόνα περιελάμβανε 64 ἐπαρχίας μεταξὺ τῶν ὁποίων συγκαταλέγετο καὶ ἡ Ἐπαρχία Νήσων (*provincia insularum*). Εἰς τὴν ἐπαρχίαν ταύτην, ἥτις ἦτο εἰκοστὴ ἐνάτη κατὰ σειράν καὶ ἦτις εἶχε πρωτεύουσαν τὴν Ρόδον ὑπήγετο μετὰ τῶν ἄλλων νήσων καὶ ἡ Σάμος. Εἰς ἐκάστην δὲ τῶν νήσων ἐστέλλετο ὡς διοικητὴς εἰς Ρωμαῖος ὑπαρχος, ὅστις ἀπέβαιεν ἀληθὴς τύραννος, διότι ἡρ-

χεν ὡς ἀπόλυτος κύριος καὶ δεσπότης καὶ διεχειρίζετο αὐθαί-
 ρέτως καὶ τυραννικῶς τὰ καινά, ἀλλοίμονον δὲ εἰς ἐκείνον δ-
 στικὸν ἀπετόλμα νὰ ἐκφέρῃ ποτε φωνὴν τινὰ διαμαρτυρίας κα-
 τὰ τῆς φαύλης διοικήσεως τοῦ Ρωμαίου τούτου ὑπάρχου.
 Τριάκοντα καὶ εἰς ἀριθμοῦνται οἱ ἀποσταλέντες εἰς Σάμον
 μέχρι τοῦ Γαλιηνοῦ τοιοῦτοι ὑπαρχοὶ, πάντες δὲ κατὰ τὸ
 μᾶλλον καὶ ἥττον ὑπῆρξαν ἄρπαγες ἀνάσχυντοι, πρὸς οὐδὲν
 ἄλλο στρέψαντες τὴν προσοχὴν αὐτῶν ἢ πρὸς τὰς καταχρή-
 σεις καὶ τὴν ἄρπαγὴν πλούτου εἰς βᾶρος τῶν πτωχῶν κατοί-
 κων, τοὺς ὁποίους ἐκυβέρνην καὶ τοὺς ὁποίους ποικιλοτρόπως
 ἐτυράνουν καὶ ἀπεγύμνωνον.

ΚΕΦΑΛΛΙΟΝ ΤΡΙΤΟΝ

*Χριστιανικοὶ χρόνοι. — Ἡ διὰ τῆς Ἑλληνικῆς δυνάμεως διάδοσις τοῦ
 Χριστιανισμοῦ. — Αἱ μόναι ὑπάρχουσαι ἄτελεῖς ἱστορικαὶ εἰδήσεις
 περὶ τῆς ἐν Σάμῳ Ἐκκλησίας κατὰ τοὺς μέχρι τῆς ἐρημώσεως αὐ-
 τῆς χρόνους.*

Ὅτε ἐν ἔτει 30 τῆς τοῦ Αὐγούστου μοναρχίας ἐγένετο ἐν
 Παλαιστίνῃ τῆς Ἰουδαίας ἡ θεία ἐνανθρώπησις τοῦ Κυρίου
 ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὁ Ἑλληνισμὸς ἔκυπτε μὲν πολιτικῶς
 ὑπὸ τὸν Ρωμαϊκὸν ζυγόν, ἀπετέλει ὅμως δύναμιν ἠθικὴν με-
 γίστην πρὸ τῆς ὁποίας πολλάκις ἠναγκάζετο νὰ κύπτῃ τὰ
 βλέφαρα καὶ αὐτὴ ἡ κραταιὰ ἰσχὺς τοῦ δυνάστου, ἡ δὴ δύναμις
 δὲ αὕτη ἐχρησιμοποιήθη, τῇ θείᾳ βεβαίως ἐπινεύσει πρὸς διά-
 νοιξίν τῆς λεωφόρου, δι' ἧς ἐμελλε νὰ βαδίσῃ ὁ χριστιανισμὸς.

« Ὁ ἀνατολικὸς Ἑλληνισμὸς ἐνόησεν ἐκ πρώτης ἀφετη-
 ρίας ὅτι τὸ κήρυγμα τοῦ Εὐαγγελίου παρουσιάζει νέαν τινὰ
 καὶ μεγάλην ἐν τῷ κόσμῳ δύναμιν, εἰς ἣν οὐδ' ἡ παντοκρα-
 τορία τῆς Ρώμης δὲν ἐπέπρωτο νὰ ἀνθῆξῃ. Ὅθεν συνεμάχησεν
 ἀμέσως μετὰ τοῦ χριστιανισμοῦ, ἐξεπαίδευσεν αὐτὸν διὰ τῆς
 Ἑλληνικῆς παιδείας, ὠργάνωσε καὶ διώκησε διὰ τῶν ἰδίων
 ἀστικῶν θεσμῶν καὶ ἐταύτισε μετ' αὐτοῦ τὴν ἰδίαν αὐτοῦ
 τύχην. Ἐπὶ πολὺν χρόνον ἡ ρωμαϊκὴ κυριαρχία δὲν ἐνόει τὰ
 συμβαίνοντα. Ἐπὶ τέλους ὅμως ἐπεχείρησε νὰ καταβάλλῃ

τὴν λεληθότως κρατυνθείσαν νέαν ταύτην ἀντίπαλον διὰ διωγμῶν φοβερῶν, ἀλλὰ μετ' οὐ πολὺ ἐπείσθη ὅτι ἀκατόρθωτον ἐπεχείρησεν ἔργον».

Καὶ κατ' ἀρχὰς μὲν ὁ λόγος τοῦ Κυρίου εὗρεν ὑποδοχὴν εἰς τὰς χώρας τῆς Παλαιστίνης καὶ τῆς Συρίας κυρίως παρ' Ἰουδαίων, ἀλλ' ὅτε τὸ κήρυγμα αὐτοῦ ἀνέλαβεν ὁ θεόπνευστος ἀπόστολος τῶν ἐθνῶν, ὁ χριστιανισμὸς ἤρχισε νὰ λαμβάνῃ χαρακτῆρα οἰκουμενικόν καὶ νὰ διαδίδεται ὄχι μόνον μεταξὺ τῶν Ἰουδαίων, ἀλλὰ καὶ μεταξὺ τῶν Ἑλλήνων, οἵτινες μολίς ἐδέχθησαν τὴν νέαν θρησκείαν, ἐπροθυμοποιήθησαν ἀμέσως νὰ δώσουν εἰς αὐτὴν τὰς βάσεις θαυμασίου ὀργανισμοῦ, δι' οὗ κυρίως ἤκμασαν αἱ ἰδρυθεῖσαι συγχρόνως σχεδὸν ἑπτὰ ἐκκλησίαι τῆς Μικρασίας.

Πότε ἀκριβῶς καὶ ὑπὸ τίνων εἰσήχθη ὁ χριστιανισμὸς καὶ ἐν Σάμῳ δὲν εἶνε γνωστόν. Εἰκάζεται ὁμῶς ὅτι εὐθὺς μετὰ τὴν διδασχὴν τοῦ θείου κηρύγματος ὑπὸ τοῦ Ἀποστόλου Παύλου εἰς τοὺς Ἐφεσίους, αἱ χριστιανικαὶ ιδέαι θὰ μετεδόθησαν καὶ εἰς Σάμον, ὥστε καὶ οἱ κάτοικοι αὐτῆς πρέπει νὰ θεωρῶνται μεταξὺ τῶν πρώτων ἐκχριστιανισθέντων Ἑλλήνων εἰς τὰ μέρη τῆς Μικρασίας. Ἐκ τῶν Ἀγίων Γραφῶν γνωρίζομεν μόνον ὅτι ὁ Ἀπόστολος Παῦλος καὶ οἱ μετ' αὐτοῦ ἄλλοι μαθηταὶ τοῦ Κυρίου κατερχόμενοι ἐκ Μακεδονίας καὶ διερχόμενοι τὸ μεταξὺ Σάμου καὶ Ἀσίας στενὸν τῆς θαλάσσης, προσήγγισαν καὶ εἰς Σάμον καὶ διέμειναν αὐτόθι καὶ ἴσως ἐντὸς τοῦ πλοίου μολίς μίαν νύκτα. «Ἀναλαβόντες δὲ τὸν Παῦλον ἦλθομεν εἰς Μιτυλήνην· κἀκεῖθεν ἀποπλεύσαντες, τῇ ἐπιούσῃ κατηντήσαμεν ἀντικρὺ Χίου· τῇ δὲ ἐτέρᾳ παρεβάλομεν εἰς Σάμον· καὶ μείναντες ἐν Τρωγυλλίῳ, τῇ ἐχομένη ἦλθομεν εἰς Μίλητον» (Πράξ. τῶν Ἀποστ. Κεφ. Κ'. ἐδ. 15). Μόνον ἐνταῦθα ἀναφέρεται τὸ ὄνομα τῆς Σάμου εἰς τὰ ἱερά κείμενα τῶν Ἀγίων Γραφῶν. Τὸν λόγον λοιπὸν τοῦ Κυρίου δὲν ἐδίδαξε μὲν αὐτοπροσώπως εἰς τὴν Σάμον οὔτε ὁ Παῦλος, οὔτε ἄλλος τις ἐκ τῶν μαθητῶν, ἀλλ' ἡ γειτνίασις τῆς Σάμου πρὸς τὴν Ἐφεσον, ἧς ἡ Ἐκκλησία ἦτο μεταξὺ τῶν πρώτων, συνέβαλεν ἀναμφιβόλως εἰς τὴν ταχεῖαν καὶ ἀπρόσκο-

πτειν μετάδοσιν τῶν χριστιανικῶν ιδεῶν παρὰ τοῖς τότε Σαμίοις. Ὅχι ὀλίγον σπουδαῖον ἐν σχέσει πρὸς τὸν ἐκχριστιανισμὸν τῆς Σάμου εἶνε καὶ τὸ γεγονός, ὅτι Ἰωάννης ὁ Θεολόγος διέτριψεν ἐπὶ πολὺ ἐν τῇ νήσῳ Πάτμῳ, ἣτις ἀπέχει ὀλίγα μίλια τῆς Σάμου καὶ ἡ διατριβὴ αὐτοῦ ἐκεῖ βεβαίως δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ μὴν ἔχη ἐπιρροὴν τινα εἰς τὰ πνεύματα τῶν κατοίκων τῶν πλησιοχώρων μερῶν. Πιθανωτάτη δὲ εἶνε καὶ ἡ ιδέα ὅτι ὁ Ἰωάννης ὁ Θεολόγος ἦλθε καὶ εἰς Σάμον, μὲ τὴν ὁποίαν σχετίζεται καὶ ἡ μέχρις ἡμῶν φθάνουσα παράδοσις, ὅτι τὸ ἅγιον αὐτοῦ λείψανον ἔμεινεν ἐπ' αὐτῆς καὶ ἐπὶ τῶν ἀποκρήμνων μερῶν τοῦ ὄρους Κερκετέως. Ἐπόθεν ἐκ τοῦ λόγου τούτου, κατὰ τὴν παραδοσιν, ἀναφαίνεται μέχρι σήμερον καὶ κατὰ τὴν νύκτα μυστηριῶδες εἶδος ὄρατόν ἀπὸ μακρὰν εἰς ὄλους τοὺς διαπλεοντας τὴν πλησίον τοῦ Κερκετέως θάλασσαν ναυτικούς, οἵτινες τὸ μέρος τοῦτο ἐνομάζουσι «Καντῆλι».

Ὅπως δὴποτε ὁ Χριστιανισμὸς ἐν Σάμῳ εἰσήχθη ἐντὸς βραχέος διαστήματος, χωρὶς πολὺν κόπον καὶ χωρὶς τὰς αἰματηρὰς θυσίας, αἵτινες εἰς ἄλλα μέρη ἀπητήθησαν πρὸς διάδοσιν καὶ στερέωσιν τῆς νέας θρησκείας. Δι' αὐτὸν τὸν λόγον δὲν ἀνευρίσκομεν εἰς τὸ μαρτυρολόγιον τῆς Ἐκκλησίας μεταξὺ τῶν μυριάδων μαρτύρων, οἵτινες ἔλαβον τὸν θάνατον χάριν τοῦ ὀνόματος τοῦ Χριστοῦ, οὐδένα Σάμιον, καὶ δι' αὐτὸν βεβαίως τὸν λόγον ἡ Σάμος δὲν ἔχει σημαντικὸν τι μέρος ἐν τῇ χριστιανικῇ ἱστορίᾳ. Ἐδέχθη λοιπὸν μετὰ τῶν τόσων ἄλλων Ἑλληνικῶν μερῶν καὶ ἡ Σάμος τὰ σωτήρια διδάγματα τοῦ Εὐαγγελίου ἀκολουθήσασα τὴν νέαν θρησκείαν καὶ εἰς τὸν τόπον ὅπου μέχρι πρὸ ὀλίγου ἐμέλποντο ὕμνοι πρὸς τὴν Ἥραν, τὴν πολιοῦγον θεάν, ἤδη ἤρχισαν νὰ ἀνεγείρωνται ναοὶ πρὸς τιμὴν καὶ δόξαν τοῦ ἐν μικρᾷ πολίχνῃ τῆς Ἰουδαίας γεννηθέντος ἀληθινοῦ Θεοῦ καὶ τῶν πιστῶν μαθητῶν καὶ ἀποστόλων αὐτοῦ, τῶν ὁποίων τὴν λατρείαν ἔταξεν ἡ χριστιανικὴ Ἐκκλησία ἀντικαθιστῶσα δι' αὐτῶν τοὺς ἀρχαίους θεοὺς.

Ὅποιος δὲ ἦτο κατὰ τοὺς πρώτους χριστιανικοὺς χρόνους ὁ ὀργανισμὸς τῆς ἐν Σάμῳ ἐκκλησίας δὲν δυνάμεθα νὰ γνωρί-

ζωμεν. Γνωρίζομεν μόνον ὅτι ἡ Σάμος μετὰ τὸν τέταρτον αἰῶνα ἀπετέλει ἐπισκοπὴν ὑποκειμένην τῷ ἀρχιεπισκοπικῷ θρόνῳ τῆς Ρόδου, εἰς ὃν ὑπήγοντο συγχρόνως καὶ αἱ ἐπισκοπαὶ Χίου, Κῶ, Νάξου, Θήρας, Πάρου, Τήνου, Μήλου, Πισήνης, Ἰκαρίας, Λέρου, Ἀστυπалаίᾶς, Τραχείας καὶ Νισήρου. Ἰεράρχαι δὲ τῆς ἐκκλησίας Σάμου κατὰ τοὺς πρὸ τῆς ἐρημώσεως αὐτῆς χρόνους γνωστοὶ μόνον τυγχάνουσιν: Ἰσίδωρος Α΄., κατὰ τὸν πέμπτον αἰῶνα, Ἀναστάσιος, λήγοντος τοῦ ἕκτου αἰῶνος, Ἰσίδωρος Β΄., οὗ τὸ ὄνομα φαίνεται εἰς τοὺς κανόνας τῆς πενθέκτης Συνόδου δηλαδὴ τῷ 691 μ. Χ., Ἡράκλειος, οὗ τὸ ὄνομα ἐπίσης ἀπαντᾶται εἰς τὰ πρακτικὰ τῆς ἐβδόμης Συνόδου κατὰ τὸ 787 μ. Χ., Λέων, Γεώργιος καὶ Ἀρσένιος ὁ τελευταῖος πρὸ τῆς ἐρημώσεως τῆς Σάμου ἱεράρχης ἀκμάσας κατὰ τὸ 1410, οὗ ἡ ὑπογραφή αὐτοῦ ὡς ἐπισκόπου τῆς Σάμου καὶ Ἰκαρίας, σώζεται ἐν χειρογράφῳ τινι. Πλὴν δὲ τῶν ὡς ἀνωτέρω ἱεραρχῶν, γνωστοὶ τυγχάνουσι προσέτι καὶ οἱ ἀκόλουθοι δύο ἐν Σάμῳ μονασταί: Ρουφανὸς ζήσας περὶ τὸ 400 μ. Χ., ὅστις, κατὰ τὸν Ἀρμένιον ἱστορικὸν Μωσῆν τὸν ἐκ Κορύνης, ἐν Σάμῳ διακένων ἐδέχθη τὴν ἐπίσκεψιν τοῦ ἐξ ἀπορρήτων συμβούλου τοῦ Βασιλέως Οὐράμ Σκχύου, Μεσρώπου, ἀνδρὸς λογίου, καθόσον ὁ ρηθεὶς Ρουφανὸς ἦτο θαυμασίως ἐξησκημένος περὶ τὴν Ἑλληνικὴν καλλιγραφίαν, μετ' αὐτοῦ δὲ ὁ Μέσρωπος τότε ἐσχημάτισε τοὺς καὶ νῦν ἔτι ἐν χρήσει χαρακτῆρας τοῦ ἀρμενικοῦ ἀλφαβήτου. Ἄλλος ἐπίσημος ἀναχωρητῆς ἐν Σάμῳ μνημονεύεται ὁ ἐπὶ Βασιλείου τοῦ Μακεδόνα ἢ Κωνσταντίνου τοῦ Περρυρογεννήτου ἀκμάσας ὅσιος Παῦλος, οὗ τὴν μνήμην ἡ ἐκκλησία τελεῖ τῇ 15ῃ Δεκεμβρίου.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΤΕΤΑΡΤΟΝ

Παρακμὴ τοῦ Ρωμαϊκοῦ κράτους. — Βαρβάρων καὶ πειρατῶν ἐπιδρομαί. — Ἀγῶνες αἱματηροὶ τῶν πρώτων χριστιανῶν.

Ἀπὸ τοῦ δευτέρου μ. Χ. αἰῶνος ἄρχεται ἡ παρακμὴ τοῦ Ρωμαϊκοῦ κράτους, διότι ἡ διαφθορὰ ἐν αὐτῷ ἢ τε πολιτικὴ

καὶ κοινωνικὴ εἶχε φθάσει εἰς τὸ κατακρῦψεν. Ἐμφύλιος στάσεις ἐξεργήγνυντο σχεδὸν καθ' ἑκάστην εἰς ὅλα τὰ σημεῖα τοῦ κράτους, τῶν ἐσωτερικῶν δὲ ἀνωμαλιῶν ἐπωφελοῦμενοι οἱ ἀποτελοῦντες τὰ ἔμορφα ἔθνη, Γερμανοί, Ἀλαμάννιοι, Γότθοι καὶ Πέρσαι συχνάκις εἰσέλαυνεν μετὰ καταστρεπτικῶν δυνάμεων εἰς τὸ κράτος. ἂν δὲ καὶ ἐπὶ αὐτοκράτορος Ἀυρηλιανοῦ περιεστῆλησαν αἱ τοιαῦται τῶν ξένων ἐθνῶν ἐπιδρομαί, κατὰ τὸ 267 μ. Χ. μεγάλη μοῖρα Γότθων κατῆλθεν ἀπὸ τοῦ Εὐξείνου Πόντου, εἰσῆλθεν εἰς τὴν Θράκην, ἐκυρίευσεν τὸ Βυζάντιον, προεχώρησεν ἀκωλύτως διὰ τοῦ Ἑλλησπόντου εἰς τὸ Αἰγαῖον πέλαγος καὶ διῆλθε σχεδὸν ἅπασαν τὴν κυρίως Ἑλλάδα. Μετὰ δύο ἔτη κατῆλθον πολυαριθμότερα στίφη Γότθων. Ἡδυνήθησαν ὁμοῦ οἱ Ῥωμαῖοι καὶ τὴν μίαν καὶ τὴν ἄλλην φορὰν νὰ ἐκδιώξωσιν αὐτοὺς ἐκ τοῦ κράτους, ἀλλ' οὐχὶ ἄνευ μεγάλου κόπου καὶ ζημιῶν σημαντικωτάτων, αἵτινες ὑπέσκαψαν ἄρδην αὐτὰ τὰ θεμέλια τοῦ Ῥωμαϊκοῦ κράτους. Ὑπέστη δὲ τότε τὸ Ἑλληνικὸν ἔθνος πολλὰς καὶ μεγάλας συμφορὰς ἐκ τῶν εἰσβολῶν τῶν βαρβάρων, διότι ὅλαι σχεδὸν αἱ σημαντικώτεραι Ἑλληνικαὶ πόλεις, ἐλενητατήθησαν παρ' αὐτῶν, καὶ αὐταὶ δὲ αἱ Ἀθήναι δὲν εἰμπέρεσαν νὰ διαφύγουν τὴν κοινὴν συμφορὰν. Κατὰ τοὺς χρόνους τῶν βαρβαρικῶν τούτων ἐπιδρομῶν εὐδεμία περὶ Σάμου γίνεται μνεία εἰς ἕλας τὰς περιωθεῖσας ἱστορικὰς εἰδήσεις. Τοῦτο δὲ ἀποδοτέον ἀφ' ἑνὸς μὲν εἰς τὴν μεγίστην ἔκπτωσιν, εἰς τὴν ἢ νῆσος εἶχε περιελθεῖ, ἀφ' ἑτέρου δὲ εἰς τὴν παντελῆ ἀπραξίαν ἐν ἣ διετελεῖ. τῶν κατοίκων αὐτῆς ἐπιδοθέντων ἀποκλειστικῶς εἰς τὰ ἰδιωτικὰ αὐτῶν ἔργα καὶ εἰς βίον ἐν γένει ταπεινὸν καὶ εὐτελεῆ.

Καὶ ἐπὶ μίαν μὲν κατόπιν ἑκατονταετηρίδα τὸ Ἑλληνικὸν ἔθνος δὲν προσεβλήθη ἀπὸ τὰς ἐπιδρομὰς τῶν βαρβάρων, ἔπαθεν ὁμοῦ ἄλλας συμφορὰς οὐχὶ τῶν βαρβαρικῶν ἐπιδρομῶν κατωτέρας. Μεταξὺ τῶν Ἑλλήνων ἐξυπλοῦτο εὐρέως ἤδη ἡ νέα θρησκεία τοῦ Χριστιανισμοῦ, ἀλλ' ἡ ἐξάπλωσις αὐτοῦ ἐγένετο ἐν μέσῳ φοβερᾶς αἱματοχυσίας, διότι οἱ εἰδωλολάτραι ἀγανακτοῦντες ἐπεχείρησαν κατὰ τὴν τρίτην ἑκα-

τονταετρίδα, προστατευόμενοι ὑπὸ τῶν Ρωμαίων αὐτοκρατόρων, δεινστάτους διωγμούς κατὰ τῶν ὀπαδῶν τοῦ λόγου τοῦ Κυρίου καὶ μυριάδες τότε ἐχριστιανισθέντων Ἑλλήνων ἔπεσαν μάρτυρες τῆς ἀγίας ιδέας εἰς ὅλας τὰς Ἑλληνικὰς χώρας. Πλὴν τῶν διωγμῶν τούτων, ἐπῆλθον ἄλλαι μεγάλαι φυσικαὶ καταστροφαί, οἷον ἐπιδημικαὶ νόσοι, λιμοὶ καὶ λοιμοὶ καὶ σεισμοὶ καταστρεπτικώτατοι, οἵτινες φρικαλέας ἐπήνεγκον ζημίας εἰς ὅλα τὰ παράλια τῆς Μικρασίας καὶ τὰς νήσους, πρὸς τούτοις δὲ καὶ ἐπιδρομαὶ πειρατῶν περὶ τὸ 364 μ. Χ., οἵτινες ἐπιπίπτοντες συνεπλήρωνον τὸ ἔργον τῆς καταστροφῆς.

ΚΕΦΑΛΛΙΟΝ ΠΕΜΠΤΟΝ

Ἡ Σάμος θέμα τοῦ Βυζαντινοῦ Ἑλληνικοῦ κράτους.—Ὁ Ἄραψ Μουχαμέτ Ἀβδουλλὰχ λεηλατεῖ τὴν Σάμον.—Συνεχεῖς ἐπιδρομαὶ τῶν Ἀράβων.—Οἱ Σάμιοι συνεκστρατεύουσι μετὰ τῶν Βυζαντινῶν εἰς Κρήτην.—Οἱ στρατηγοὶ τῆς Σάμου.

Καὶ οἱ μὲν διωγμοὶ κατὰ τῶν Χριστιανῶν ἔπαυσαν ἀφότου ἀνῆλθεν εἰς τὸν Αὐτοκρατορικὸν θρόνον ὁ Κωνσταντῖνος ὁ μέγας, ὅστις ἐδέχθη τὸν Χριστιανισμὸν ὡς ἐπίσημον θρησκείαν τοῦ κράτους, «καὶ αὕτη, κατὰ τὴν σοφὸν Παπαρρηγόπουλον, εἶνε ἡ πρώτη καὶ μεγίστη ἱστορικὴ ἐντολὴ ἣν ἐξεπλήρωσεν ὁ μεσαιωνικὸς Ἑλληνισμὸς», ἀλλὰ δὲν ἔπαυσαν καὶ αἱ ἐπιδρομαὶ τῶν βαρβάρων καὶ τῶν πειρατῶν ἐξακολουθήσασαι καὶ ἐν τοῖς μετέπειτα χρόνοις. Ἀπὸ τῆς ἐποχῆς δὲ ταύτης τοῦ Μεγάλου Κωνσταντίνου τὸ Ρωμαϊκὸν κράτος στερούμενον τῶν ἠθικῶν δυνάμεων, διὰ τῶν ὁποίων, ὡς εἵπομεν, ἦτο ὠπλισμένον τὸ κατακτηθὲν μὲν, ἀλλὰ μὴ καταβληθὲν Ἑλληνικὸν ἔθνος, ἤρχισε νὰ μεταβάλη ἀσυναίσθητως καὶ βαθμηδὸν χαρακτῆρα καὶ συνείδησιν καὶ ἀπὸ καθαρῶς Λατινικόν, ὡς ἦτο, νὰ γίνεταί καθαρῶς Ἑλληνικόν. Αὐτὸς ὁ Κωνσταντῖνος ἐθεώρει καύχημά του νὰ καλῆται στρατηγὸς τῶν Ἀθηναίων. Ἔως τότε ἡ Ἑλληνικὴ ιδέα εἶχεν ὑποστῆ μὲν μυρίους ὅσους πολέμους, ἀλλ' ἐξηκολούθει νὰ παραμένῃ ἀκλόνητος καὶ σταθερά, τὸ δὲ Ἑλληνικὸν ἔθνος, ὡς εἵπομεν, τὸ ὁποῖον ἔκπα-

λαι διὰ τῶν ἀποικιῶν αὐτοῦ καὶ διὰ τῶν κατορθωμάτων τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου διέδωκε τὴν γλῶσσαν καὶ τὰ ἔθνη του εἰς ὅλην τὴν Ἀνατολήν, ἐξηκολούθει νὰ εἶνε τὸ κυριώτερον ἔθνος τῆς γῶρας ταύτης, καὶ ἀφοῦ αὕτη κατεκτήθη ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων. Ἐπειτα, ἡ Ἀνατολή ἐξελληνίσθη ἔτι μᾶλλον διὰ τοῦ Χριστιανισμοῦ· διότι ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς ἐγεννήθη μὲν εἰς Ἰουδαίαν, ἀλλὰ μετεχειρίσθη πρὸς διάδοσιν τοῦ λόγου αὐτοῦ, τὸ Ἑλληνικὸν ἔθνος, ἀποδεικνύων διὰ τούτου, ὅτι ἂν καὶ τὸ ἔθνος τοῦτο ἦτο τότε ὑπόδουλον, ἡ θέλησις ὁμως τῆς θείας Προνοίας ἦτο νὰ γίνῃ πάλιν ὀνομαστὸν καὶ μέγα. Ἀπὸ τῆς ἐποχῆς δὲ ταύτης ἄρχεται ἡ ἱστορία τοῦ Βυζαντινοῦ Ἑλληνικοῦ κράτους τὸ ὁποῖον εἶχεν ὡς ἑδραν τὴν Κωνσταντινούπολιν καὶ τοῦ ὁποῖου σημαντικώτεροι βασιλεῖς ἐγένοντο μέχρι τοῦ ἐβδόμου αἰῶνος ὁ Ἰουστινιανὸς ὁ Λαός, ὁ Ἡράκλειος καὶ ὁ Λέων ὁ Ἰσαυρός. Διηρεῖτο δὲ τότε τὸ κράτος εἰς ὀκτὼ Θέματα μεταξύ τῶν ὁποίων ἦτο καὶ τὸ Θέμα τῆς Σάμου εἰς τὸ ὁποῖον ὑπήγετο πλὴν τῆς νήσου ταύτης καὶ πᾶσα ἡ μεσημβρινὴ παραλία τῆς Μικρᾶς Ἀσίας. Ἡ ἐξαιρετικὴ αὕτη σημασία ἡ ὁποία ἀπεδόθη εἰς τὴν Σάμον, μητρόπολιν τοῦ ἐβδόμου Θέματος καταστᾶσαν, πρέπει νὰ ἀποδοθῇ, ἀφ' ἑνὸς μὲν εἰς τὸ εὐκλεές παρελθὸν τῆς νήσου, ἀφ' ἑτέρου δὲ εἰς τὸ σημαντικὸν τῆς γεωγραφικῆς αὐτῆς θέσεως. Τὰ δὲ ἀφορῶντα εἰς τὴν κατάστασιν, πολιτικὴν καὶ κοινωνικὴν, ὑφ' ἣν διετέλει ἡ Σάμος κατὰ τοὺς εὐτυχεῖς τούτους χρόνους τοῦ Βυζαντινοῦ Ἑλληνισμοῦ, πρέπει κατ' ἀνάγκην νὰ συμπεράνωμεν ἐκ τῆς μελέτης τῆς ἐν γένει καταστάσεως, ὑφ' ἣν τότε διετέλει τὸ ὅλον ἔθνος, ἐπειδὴ ἱστορικαὶ πληροφορίαι εἰδικῶς τὴν Σάμον ἀφορῶσαι κατὰ τοὺς χρόνους τούτους δὲν σώζονται, πλὴν τῆς ἱστορικῆς εἰδήσεως, τὴν ὁποίαν μᾶς παρέδωκεν ὁ Κωνσταντῖνος ὁ Πορφυρογέννητος καὶ κατὰ τὴν ὁποίαν ἡ μὲν ρόγα, ἦτοι ἡ μισθοδοσία τοῦ στρατηγοῦ τῆς Σάμου ἐπὶ τῆς βασιλείας Λέοντος τοῦ Ἰσαύρου ἀνήρχετο εἰς λίτρας χρυσίου δέκα, ἰσοφαριζούσας πρὸς 10,382 δραχμάς, ἡ δὲ δόξα, ἦτοι ὁ βαθμὸς αὐτοῦ, ἦτο εἰκοστὸς ὀγδοὸς ἐκ τῶν ἐξήκοντα πέντε, οὓς ἀπένεμεν ὁ αὐτοκράτωρ, καὶ ἐν ταῖς τραπέ-

Ζαις τῶν βασιλέων παρεκάθητο εἰκοστὸς πέμπτος τῶν ἀνθυ-
πάτων καὶ πατρικίων στρατηγῶν.

Περὶ τὰ μέσα τοῦ ἐβδόμου αἰῶνος, Μωαβιάχ, ὁ υἱὸς τοῦ
Ἄμποῦ Σοφίαν, ὁ διοικητὴς τῆς Συρίας ἐπέδραμε μετὰ ἰσχυ-
ροῦ στόλου πρὸς τὴν Κύπρον τὴν ὁποίαν κατέλαβε, κατόπιν
δὲ προχωρήσας πρὸς τὸ Αἰγαῖον πελάγος ἐληλάτησε πολλὰς
νήσους τοῦ Ἰκαρίου μεταξύ τῶν ὁποίων τὴν Χίον καὶ τὴν
Σάμον. Τὸ παράδειγμα δὲ τοῦ Σύρου τούτου ἄρχοντος ἐμι-
μήθη, οὐχὶ μετὰ πολὺν χρόνον, καὶ ὁ Ἄραψ λήστάρχος Μω-
χαμέτ Ἀβδουλλάχ, ὅστις ἔχων ἰσχυρὸν στόλον ἐπέδραμεν ἐξ
Αἰγύπτου καὶ Συρίας καὶ ἐκυρίευσε τὴν Σμύρνην, ἐληλάτη-
σε δὲ ἀπηνῶς τὴν Ἐφέσον, τὴν Σάμον καὶ ἄλλας νήσους τοῦ
Αἰγαίου καὶ Ἰκαρίου πελάγους. Σώζονται εἰσέτι ἐν Ἐφέσῳ
καὶ ἐν ἄλλοις μέρεσι ἐρείπια ντζαμιῶν καὶ ἄλλων κτιρίων τὰ
ὅποια ἔκτοτε ἤρχισαν νὰ οἰκοδομῶσιν οἱ Ἄραβες ἐπιδρομεῖς
οἵτινες εἶχον καταστῆ τὸ φόβητρον τῶν Ἑλλήνων κατοίκων,
διὸ καὶ πολλοὶ αὐτῶν τότε ἐκ τοῦ φόβου τῶν Ἀράβων μετη-
νάστευσαν ἐκ τῶν μερῶν τούτων.

Ὁ θῖος λοιπὸν τῶν κατοικούντων τὰ παράλια τῆς Μικρα-
σίας καὶ τὰς νήσους κατὰ τοὺς χρόνους τούτους ἦτο πλήρης
δεινῶν ἀφορήτων ἐνεκα τῶν συχνῶν καὶ ἀγρίων ἐπιδρομῶν τῶν
Ἀράβων, πρὸς τὰ δεινὰ δὲ ταῦτα προσετέθη καὶ ἄλλο κα-
κὸν μεγαλύτερον, ἡ πανώλης, ἥτις κατὰ τοὺς χρόνους τού-
τους ἐνσκήψασα εἰς τὰ μέρη ταῦτα ἐπήνεγκε φοβεράν κατα-
στροφὴν εἰς τοὺς κατοίκους.

Οἱ Ἄραβες, γνηστοὶ ὑπὸ τὸ ὄνομα Σαρακηνοί, ἦσαν ἡ
μάστιξ τοῦ Βυζαντινοῦ κράτους κατορθώσαντες κατὰ τὰς
διαφόρους ἐπιδρομὰς αὐτῶν νὰ καταλάβωσι πλὴν τῆς Κύπρου
καὶ τὴν μεγαλήνησον Κρήτην καὶ πολλὰ σπουδαῖα μέρη τῆς
Μικρασίας, νὰ λεηλατήσωσι δὲ πάσας σχεδὸν τὰς νήσους τοῦ
Ἑλληνικοῦ πελάγους. Μετὰ τῶν Συρακηνῶν οἱ Αὐτοκράτο-
ρες τοῦ Βυζαντίου συνῆψαν διαφόρους πολέμους, ἡ δὲ Αὐτο-
κράτειρα Θεοδώρα θελήσασα νὰ ἀνακτήσῃ τὴν Κρήτην κατε-
χομένην ὑπ' αὐτῶν ἀπέτυχε, τοῦ στρατηγοῦ αὐτῆς Θεοκτί-
στου μεγίστην παθόντος ἦτεαν, τὴν αὐτὴν δὲ ἀποτυχίαν

ἔσχε καὶ ἐπὶ Αὐτοκράτορος Μιχαήλ τοῦ Γ'. ὁ στρατηγὸς Πετρωνᾶς, ὅστις διοικητὴς ὦν πάσης τῆς Ἰωνίας καὶ Λυδίας καὶ δὴ καὶ τῆς Σάμου διετάχθη νὰ ἀποκρούσῃ μετὰ πολυαριθμοῦ στόλου τὰς ἐπιδρομὰς τῶν Σαρακηνῶν, ἀλλ' αἱ προσπάθειαι αὐτοῦ ἀπέτυχον, διότι καὶ ἐν Βυζαντίῳ τότε ἐπεκράτουν διόφοροι ἐσωτερικαὶ ἔριδες, εἰς τὰς ὁποίας κατὰ τὸ πλεῖστον ὀφείλεται ἡ παρακμὴ τοῦ Βυζαντινοῦ κράτους. Κατὰ τὸ ἔτος 881 ἐπὶ Βασιλείου τοῦ Μακεδόνα οἱ Σαρακηνὸς ἄρχων τῆς Κρήτης ἀπέστειλεν ἰσχυρὸν στόλον ὑπὸ τὸν ἀρχηγὸν Φῶτ, χριστιανὸν ἐξωμότην, ἐναντίον τῶν στρατιωτικῶν δυνάμεων τοῦ Βυζαντινοῦ κράτους, ἡδυνήθησαν δὲ τότε οἱ Ἀραβες νὰ φθάσωσι μέχρι Προκονήσου, καὶ ἀροῦ ἠλεηλάτησαν τὰς πλείστας τῶν Κυκλάδων καὶ Σποράδων νήσων, ἠπειλήσαν καὶ αὐτὴν τὴν Κωνσταντινούπολιν, ἀλλ' ἐπελθὼν ὁ στρατηγὸς Νικήτας ἀπέδιώξεν αὐτοὺς καταστρέψας τὸ πλεῖστον τοῦ στόλου των διὰ τοῦ ὑγροῦ πυρός. Ἡ Σάμος δὲ κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ὑποστᾶσα τόσας κατ' ἐπανάληψιν προσβολὰς τῶν βαρβάρων, ἔπαθε δεινότερα ἐπὶ Λέοντος τοῦ ΣΤ' κατὰ τὸ ἔτος 889, ὅποτε ἐπολιορκήθη καὶ ἐκυριεύθη ἐξ ὀλοκλήρου ὑπὸ τῶν Σαρακηνῶν, αἰχμαλωτισθέντος παρ' αὐτῶν καὶ τοῦ στρατηγοῦντος ἐν αὐτῇ Κωνσταντίνου Πατρικίου τοῦ Πασπαλά.

Ἐκ τῶν ἀλλεπαλλήλων τούτων ἀτυχιῶν ἤρχιζε νὰ κλονίζεται καὶ αὐτὴ ἡ ὑπόστασις τοῦ Βυζαντινοῦ Κράτους, ἀλλ' οἱ ἐν Κων)πόλει, ἀδιαφοροῦντες πρὸς πάντας τοὺς περιστοιχοῦντας αὐτοὺς κινδύνους, ἐζήντλουν τὰς δυνάμεις αὐτῶν εἰς πολιτικὰς καὶ θρησκευτικὰς ἔριδας, τῶν διχονοιῶν δὲ τούτων ἐπωφελοῦμενοι οἱ Σαρακηνοὶ ἐγένοντο ὀλοὲν θρασύτεροι κυριεύοντες καὶ λεηλατοῦντες τὰ παράλια καὶ τὰς νήσους, ἐμίρης δὲ τις τῆς Τριπόλεως ὀνόματι Λέων, χριστιανὸς ἀρνησιθρησκός, προέβη μέχρις Ἑλλησπόντου, ὅπως προσβάλλῃ τὴν Κωνσταντινούπολιν, ἀλλ' ἀποτυχὼν εἰς τοῦτο ἐξηκολούθησε τὰς ἐπιδρομὰς εἰς τὰς νήσους. Παραπλέων δὲ τὴν Σάμον ὁ Λέων οὗτος μετ' ἄλλου τινος ἐμίρου ἐπίτης ἀρνησιθρήσκου χριστιανοῦ ὀνόματι Δαμιανοῦ, συνῆψε ναυμαχίαν μετὰ τοῦ

Βυζαντινοῦ στόλου, ὅστις ὑπέστη τότε δεινὴν ἥτταν παρὰ τῶν Σαρακηνῶν, τοῦ Λογοθέτου Ἱμερίου διοικοῦντος τὸν στόλον μόλις δυνηθέντος νὰ σωθῆ, εἰς Μυτιλήνην. Μετὰ τοῦ Ἱμερίου συνεπολέμησαν τότε καὶ Σάμιοι ἐπὶ δέκα δρομόνων, ἕκαστος τῶν ὁποίων περιελάμβανεν ἀνὰ διακοσίους τριακοντακωπηλάτας καὶ ἀνὰ ἑβδομήκοντα πολεμιστάς καὶ ἐπὶ παμφύλων, πλοίων μικροτέρων, δώδεκα, ὧν ἕκαστον περιελάμβανε ἀνὰ 160 ἢ 130 κωπηλάτας καὶ ἀναλόγους πολεμιστάς. Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ στρατηγοῦ τῶν Σαρακηνῶν Δαμιανοῦ, ἡ Σάμος ἐπανῆλθεν εἰς τὸ Βυζαντινὸν κράτος, ἐν ἔτει δὲ 949 γενομένης ἐκστρατείας εἰς Κρήτην κατὰ τῶν Σαρακηνῶν ἔλαβε μέρος εἰς τὴν ἐκστρατείαν ταύτην καὶ ἡ Σάμος, τοῦ στρατηγοῦ αὐτῆς παραλαβόντος μεθ' ἑαυτοῦ δώδεκα πλοῖα, ἐντὸς τῶν ὁποίων ἐπέβαινον 1600 ἄνδρες. Κατὰ τὸν Πορφυρογέννητον ἡ ρόγα τοῦ στρατοῦ τοῦ Θέματος τῆς Σάμου τότε ἦσαν 134 λίτραι χρυσοῦ καὶ νοῦμια εἴκοσιν, ἧτοι 139, 120 δραχμῶν.

Ἰῶν Σαρακηνῶν αἱ ἐπιδρομαὶ κατεστάλησαν ἐπὶ Νικηφόρου τοῦ Φωκᾶ καὶ Ἰωάννου τοῦ Τσιμισκῆ. Ὁ Νικηφόρος ἔχων ὡς ὀρμητήριον τῶν ναυτικῶν του δυνάμεων τὸν ἀπέναντι τῆς Σάμου λιμένα τῶν Πυγελῶν ἐκυρίευσε μετὰ ἑπτάμηνον πολιορκίαν τὴν Κρήτην καὶ ἐξεδίωξεν ἐκ τῆς Κύπρου τοὺς Σαρακηνούς. Τοιοῦτοτρόπως ἀνεκτήθησαν πᾶσαι αἱ Ἑλληνικαὶ γῶραι καὶ νῆσοι μετὰξὺ τῶν ὁπίων, ὡς εἶπομεν, καὶ ἡ Σάμος, καὶ ὑπεβλήθησαν αὐταὶ ὑπὸ τὴν κυριαρχίαν τοῦ αὐτοκράτορος τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Τότε δὲ συνέπεια τῶν νικῶν τούτων ἐπὶ τῶν ὡς ἀνωτέρω αὐτοκρατόρων καὶ τὰ πράγματα τοῦ Βυζαντινοῦ κράτους ἐβεβλιώθησαν κατὰ πολὺ.

Ἐν Σάμῳ, ἧτις, ὡς εἶπομεν, ἀπετέλει Μητρόπολιν ἐνὸς ἐκ τῶν ὀκτῶ Θεμάτων τῆς Βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας, ἠδρανε τότε στρατηγὸς ἐκ τῶν ἐπιστημοτέρων ἐν τῷ κράτει βεβαίως οὐχὶ δι' ἄλλον λόγον, ἀλλὰ διὰ τὴν γεωγραφικὴν θέσιν τῆς νήσου ἧτις ἐγγύτατα τῆς Μικρασίας καὶ εἰς τὸ μέσον σχεδὸν τοῦ κράτους κειμένη, ἠδύνατο ἀρίστα νὰ χρησιμεύῃ ὡς ὀρμητήριον τῶν στρατιωτικῶν δυνάμεων ἐναντίων τῶν ἐξ Ἄνα-

τολῆς ἐπιδρομῶν τῶν βαρβάρων, ὅπως ἐχρησίμευεν ὡς τοιοῦτον ὀρμητήριον καὶ κατὰ τοὺς ἀρχαίους χρόνους. Καὶ τοῦτο συμπεραίνομεν ἐκ τοῦ ὅτι πάντες οἱ χρηματίσαντες στρατηγοὶ ἐν Σάμῳ ἔλαβον ἐκ τῆς Πρωτευούσης διαταγὰς νὰ ἐπιχειρήσωσι σημαντικὰς ἐκστρατείας εἰς ἐκτακτοὺς καὶ δεινὰς περιστάσεις τοῦ ἔθνους. Κατὰ τὸ ἔτος 1016 ἐπὶ Βασιλείου τοῦ Β΄ στρατηγὸς τῆς Σάμου ἦτο ὁ Βασίλειος Ἀργύρης, ὅστις διετάχθη νὰ πλεύσῃ μετὰ τοῦ στρατηγοῦ τῆς Κεφαλληνίας Κοντολέοντος εἰς Βάριδα τῆς Νεαπόλεως ἐναντίον τοῦ ἐπαναστατήσαντος Μέλητος, τὸν ὁποῖον καὶ καθυπέταξεν, ὀλίγα δὲ ἔτη μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Βλαδимиρῶν εἰς ἐκ τῶν συγγενῶν αὐτοῦ, ὀνόματι Χρυσόχειρ, ἐλθὼν εἰς Κωνσταντινούπολιν κατώρθωσε νὰ ἀνατρέψῃ τὰς ἀρχὰς τοῦ κράτους καὶ εἰς αὐτὰ ἔτι τὰ παρὰ τῆς Προποντιδῆς καὶ νὰ νικήσῃ τὸν Ἡγεμόνα τῆς Ἀθύδου. Ἐναντίον τοῦ νέου τούτου ἐχθροῦ ἐπέμψθη καὶ πάλιν ὁ τῆς Σάμου στρατηγὸς Δαυίδ εἰς ἀπὸ Ἀχριδῶν καὶ ὁ τῆς Θεσσαλονίκης Νικηφόρος Καβάσιλας, οἵτινες συναντήσαντες τὸν Χρυσόχειρα εἰς Ἀἴμνον κατεπολέμησαν αὐτὸν καὶ ἐρόνευσαν μετὰ ὀκτακοσίων αὐτοῦ στρατιωτῶν. Τέσσαρα δὲ ἔτη μετὰ τὴν νίκην ταύτην ἄλλος στρατηγὸς τῆς Σάμου, Γεώργιος ὁ Θεοδωρόκανος, μετὰ τοῦ ἀρχηγοῦ τῆς Χίου Περιβόη κατετρόπωσαν στόλοι Ἀγαρηνῶν ἐκπλέοντα ἐναντίον τῶν Κυκλάδων νήσων. Κατὰ τὸ ἔτος 1042 ἡ Σάμος ἐφιλοξένησεν ἕνα ἐκ τοῦ βασιλικοῦ γένους τῆς Κωνσταντινουπόλεως, τὸν Κωνσταντῖνον, συγγενῆ τοῦ Μιχαῆλ τοῦ Ε΄ τοῦ Καλαφάτου, ὅστις εἶχεν ἀποπεμθῆ ἐκ τῆς πρωτευούσης, καθόσον ἐτύγχανεν ὑποπτος εἰς τὸν τότε ἀνεληθόντα ἐπὶ τὸν Αὐτοκρατορικὸν θρόνον Κωνσταντῖνον Η΄, τὸν Μονομάχον.

Δὲν εἶχον δὲ εἰσέτι λησμονηθῆ τὰ δεινὰ τὰ ὁποῖα ὑπέστη ἡ Αὐτοκρατορία ἐκ τῶν ἐπιδρομῶν τῶν Σαρακηνῶν καὶ νέοι ἐχθροὶ αὐτῆς ἀνέκυψαν αὐθις ἐκ διαφόρων μερῶν. Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἰωάννου Τσιμισκῆ ἐπεχείρησαν γενικὴν ἐξέγερσιν οἱ Βούλγαροι, οὓς ἠδυνήθη νὰ ταπεινώσῃ καὶ συντρίψῃ ὁ Βυζαντινὸς αὐτοκράτωρ, ὅστις τυγχάνει γνωστὸς ἐν τῇ

ιστορία ὑπὸ τὴν ἐπωνυμίαν «Βουλγαροκτόνος», ἔλιγον δὲ μετὰ τοὺς Βουλγάρους παρουσιάζονται ἐπὶ τῆς σκηνῆς οἱ Πατσινᾶκαι. πληγὴ τῶν βορειότερων τοῦ Βυζαντινοῦ κράτους μερῶν. οἵτινες εἰδέποτε κατώρυσαν νὰ ὑπερέωσι τὸν Ὀλυμπόν, καὶ οἱ Οὐζοί. οἱ ἑποῖοι περιορίσθησαν εἰς ληστρικὰς μόνον ἐπιδρομὰς. Πανταχόθεν ἡ Βυζαντινὴ Αὐτοκρατορία ἤπειλειτο τότε καθ' ἑκάστην ὑπὸ σοβαρωτάτων κινδύνων καὶ ἐχθροὶ πολυάριθμοι ἐπενόμενον αὐτὴν καὶ εἰργάζοντο διὰ τὴν καταλύσιν τῆς. Ἀλλὰ τῶν ἐξωτερικῶν τούτων κινδύνων σοβαρώτεροι καὶ μεγαλύτεροι ἦσαν οἱ ἐσωτερικοί. οἱ ἐκ τῶν ἀκαταπαύστων πολιτικῶν καὶ θρησκευτικῶν ἐρίδων, οἵτινες ὀπλισθόντες καὶ τὸν αὐτοκράτορα καὶ τοὺς αὐλικούς καὶ ὅλας τὰς κοινωνικὰς τάξεις. Τὴν περὶ τῆς θείας τιμῆς καὶ ἀνθρωπίνης φύσεως ἐν Χριστῷ διαφορὰν ἠκολούθησεν ἡ περὶ τῶν ἁγίων εἰκόνων, ἣτις διήρκεσεν ὑπὲρ τὰ ἑκατὸν ἔτη, καὶ ταύτην τοῦ ἐξ ἀφορμῆς τῶν Βουλγάρων προκλήθην σχίσμα τῆς δυτικῆς ἀπὸ τῆς Ἀνατολικῆς ἐκκλησίας. Αἱ ἐσωτερικαὶ αὗται καὶ ἐξωτερικαὶ κρίσεις ἐπελθοῦσαι ἢ μία μετὰ τὴν ἄλλην παρεσκεύασαν τὴν παρακμὴν τῆς Βυζαντινῆς Αὐτοκρατορίας. τῆς ἑποῖας ἡ ἐν γένει κατάστασις κατὰ τοὺς χρόνους τούτους δὲν ἦτο διόλου εὐχάριστος. «καίτοι τὸ κράτος αὐτῆς ἐξηκολούθει ἔτι νὰ εἴνε τὸ πλουσιώτερον καὶ τὸ τεχνικώτερον διοικούμενον τῶν ἐπὶ γῆς κρατῶν».

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΕΚΤΟΝ

Ἐμφάνισις τῶν Μωαμεθανῶν. — Ὁ Τοῦρκος Τζαχῆς κυριεῖει τὴν Σάμον. — Ἀνάκτησις αὐτῆς ὑπὸ τῶν στρατηγῶν Δούκα καὶ Δαλασσηνοῦ. — Σταυροφόροι. — Ὁ δόγης τῆς Ἑνετίας κυριεῖει καὶ λεηλατεῖ τὴν Σάμον. — Γενικὴ ἄποψις τοῦ μεσαιωνικοῦ Ἑλληνισμοῦ.

Ὁ μεσαιωνικὸς Ἑλληνισμὸς ἐνῶ ἠγωνίζετο ὑπὲρ τῆς ἰδίας σωτηρίας, ὑπῆρξε συγχρόνως τὸ προπύργιον τῆς τότε Εὐρώπης κατὰ τῆς ἰσχυρᾶς τότε Ἀσίας. Ἀπὸ τοῦ 1078 ὁ Σελτζουκίδης Σουλεῦμὰν ἐξεγερθεὶς, κατέιχε κατὰ τὸ 1080 τὸν Πόντον, τὴν Παφλαγονίαν, τὴν πρὸς μεσημβρίαν τῆς Νι-

καίας Βιθυνίαν, τὴν Ἰσχυρίαν, μέρος τῆς Κιλικίας, καὶ τὴν μέχρι τῆς Ἀτταλείας Παμφυλιακὴν παραλίαν, τῷ δὲ 1085 ἐκυρίευσεν καὶ αὐτὴν τὴν Ἀντιόχειαν. Ταῦτα συνέβησαν ἐπὶ τοῦ αὐτοκράτορος Ἀλεξίου τοῦ Κομνηνοῦ, ὅστις ἐνῶ ἀπησχολεῖτο εἰς τοὺς κατὰ τῶν Σκυθῶν πολέμους, Τούρκος τις πειρατής, Τζαχᾶς ὀνόματι, ἐγένετο ἀπὸ τοῦ 1089 κύριος οὐ μόνον τῆς Σμύρνης τῶν Κλαζομενῶν καὶ τῆς Φωκαίας, ἀλλὰ καὶ αὐτῶν τῶν νήσων Χίου, Λέσβου καὶ Σάμου, ὥστε ὁ αὐτοκράτωρ Ἀλέξιος, ἀντὶ νὰ ζητῇ νὰ κυριεύσῃ ὅσα εἶχεν ἀπολέσει ἐπὶ τῆς στερεᾶς Μικρᾶς Ἀσίας, ἐδέησε νὰ ἀσχοληθῇ εἰς τὸ νὰ μὴ ἀρῆσῃ τοὺς Τούρκους νὰ ἐπεκτείνωσι τὴν κυριαρχίαν αὐτῶν καὶ ἐπὶ τῆς θαλάσσης. Αἱ νῆσοι ἀνεκτῆθησαν τῶντι τῷ 1092, τοῦ Τζαχᾶ κατατροπωθέντος ὑπὸ τῶν στρατηγῶν Ἰωάννου Δούκα καὶ Κωνσταντίνου τοῦ Δαλασσηνοῦ. Ἀλλὰ μετὰ τὸν Τζαχᾶν ἕτερος Τούρκος, Ὀμούρ καλούμενος, ἄρχων τῶν παρὰ τῇ Σμύρνη πολιχνίων, τολμηρὸς ὢν ἠδυνήθη νὰ ἀρπάσῃ τὴν ἡγεμονίαν αὐτῆς καὶ κατασκευάσας στόλον ἐπόρθησε δι' αὐτοῦ πολλὰς τῶν νήσων, μετὰ ξὺ τῶν ὁποίων καὶ τὴν Σάμον, κατεστράφη ὁμοίως καὶ οὗτος ἐντὸς ὀλίγου χρόνου ὑπὸ τῶν στρατιωτικῶν δυνάμεων τῆς Αὐτοκρατορίας.

Ὀλίγον μετὰ τοὺς χρόνους τούτους ἐπηκολούθησαν οἱ πόλεμοι τῶν σταυροφόρων καθ' οὓς καὶ ἡ Σάμος συνεμερίσθη τῶν δεινῶν τὰ ὅποια τότε ὑπέστη ἅπασα ἡ Ἀνατολὴ ἀπὸ τοὺς ἐπιδρομῆς τούτους τῆς δύσεως, οἵτινες φαινομενικῶς μὲν ἐπηγγέλλοντο τὴν σωτηρίαν τῶν χριστιανῶν, πράγματι δὲ ἀπεδείχθησαν καταστροφεῖς αὐτῶν. Καὶ ἐνῶ οἱ σταυροφόροι ἐκυρίευσαν τὴν Ἀντιόχειαν, περιβόητός τις Τούρκος λήσταρχος, ὀνόματι Ταγγρίπερπος κατέκτα τὴν Σμύρνην, Ἔφεσον, Σάμον, Χίον καὶ Ρόδον προξενῶν μεγάλα δεινὰ εἰς τοὺς κατοίκους τῶν μερῶν τούτων.

Ὁ Βυζαντινὸς αὐτοκράτωρ Ἀλέξιος Α΄ Κομνηνὸς μανθάνων περιδεῆς τοὺς ἐξοπλισμοὺς τῆς Δύσεως ἤρχιζε νὰ προετοιμάζῃ πυρετωδῶς τὰς πολεμικὰς δυνάμεις τοῦ κράτους. Μὴ ἔχων ὁμοίως στόλον ἀξιόμαχον ἠναγκάσθη νὰ ζητήσῃ πρὸς

τοῦτο τὴν συνδρομὴν τῶν Ἑνετῶν. Ἡ Ἑνετία ἀπετέλει τότε τὸ κέντρον κραταιᾶς ναυτικῆς πολιτείας, πρὸς τοὺς Ἑνετοὺς δὲ ὁ Ἀλέξιος μὴ δυνάμενος νὰ πληρώσῃ τὰς ὑπηρεσίας αὐτῶν διὰ χρημάτων, ὑπεχρεώθη νὰ χορηγήσῃ εἰς αὐτοὺς μεγάλα καὶ ἐξαιρετικὰ προνόμια, δι' ὧν ἅπαν σχεδὸν τὸ ἔμποριον τῆς Ἀνατολῆς περιήργετο εἰς χεῖρας τῶν Ἑνετῶν, καὶ διὰ τῶν ὁποίων κυρίως ἡ Ἑνετικὴ δημοκρατία ἔκτοτε ἐγιγαντώθη ἰδρύσασα πανταχοῦ καὶ εἰς ὅλα τὰ σπουδαιότερα τῆς Ἀνατολῆς κέντρα, ἀποικίας ἰσχυρὰς καὶ πολλοῦ λόγου ἀξίας. Καὶ εἶνε μὲν ἀληθὲς ὅτι οἱ Ἑνετοὶ κατ' ἀρχὰς ὄχι μόνον ἀπέσχον τῶν πολέμων, οὐς οἱ ἐπελθόντες ἐκ τῆς Δύσεως σταυροφόροι συνῆψαν μετὰ τῶν στρατιωτικῶν δυνάμεων τῆς αὐτοκρατορίας, ἀλλὰ καὶ ἐβοήθησαν τὸν Ἀλέξιον εἰς τοὺς κατὰ τοῦ Νορμαννοῦ Ροβέρτου ἀγῶνας αὐτοῦ, ὅταν ὁμοῦς ὁ Ἀλέξιος ἐπολέμει τὸν Βοημοῦνδον εἰς Κιλικίαν καὶ ὁ τελευταῖος οὗτος ἐζήτησε καὶ ἔλαβε τὴν συνδρομὴν τῶν Πισατῶν, λεηλατησάντων πολλὰ μέρη τῆς Μεσσηνίου, ὁπότε ἐναντίον αὐτῶν ἐστάλησαν ὑπὸ τοῦ Ἀλεξίου οἱ ἡγεμόνες Τατίκιος καὶ Λαντεῦλφος, οἵτινες διῆλθον διὰ τῆς Σάμου πλέοντες πρὸς τὴν Ρόδον, τότε καὶ οἱ Ἑνετοὶ ἰδόντες ποίων ὠφελημάτων ἀπελάμβανον οἱ Πισαταὶ καὶ οἱ Γενουαῖοι ἐκ τῶν λεηλασιῶν τὰς ὁποίας ἔκαμνον εἰς τὰς διαφόρους χώρας τοῦ Ἑλληνικοῦ κράτους, ἀπεφάσισαν παραιτοῦντες τὸν ἔμπορικὸν βίον νὰ μετάσχῃσι τῶν σταυροφορικῶν πολέμων κηρυχθέντες οὕτω καὶ αὐτοὶ ἐχθροὶ τῆς Αὐτοκρατορίας. Τὴν αὐθάδειαν δὲ ταύτην τῶν Ἑνετῶν τιμωρῶν κατόπιν ὁ διαδεχθεὶς τὸν Ἀλέξιον Ἰωάννης Β'. ὁ Κομνηνός, ὁ ἐπικληθεὶς Καλοῖωάννης, κατήργησε πάντα τὰ ὑπὸ τοῦ πατρὸς του εἰς τοὺς Ἑνετοὺς χορηγηθέντα προνόμια, ὅπερ ὁ τότε Δόγης τῆς Ἑνετίας Δομένικος Μικέλης μὴ ἀνεχθεὶς, ἀπεφάσισε νὰ ἐπιβιεύσῃ διὰ στόλου ἀξιολόγου καὶ ἀφοῦ πρῶτον κατὰ τὸ ἔτος 1122 ἐπολιόρησεν τὴν Κέρκυραν, ἐπολιόρησεν κατόπιν καὶ ἐλεηλάτησεν τὴν Ρόδον, κυριεύσας δὲ καὶ τὴν Χίον καὶ αὐτὴν ἔχων ὡς ὀρμητήριον ἐκυρίευσεν καὶ ἐλεηλάτησεν μέχρι τοῦ 1125 πάσας σχεδὸν τὰς νήσους τοῦ Αἰγαίου, μετὰξὺ τῶν ὁποίων καὶ τὴν Σά-

μον κατασφάζας καὶ αἰχμαλωτεύσας μετὰ σκληρότητος ἀνηκύστου τοὺς κατοίκους. Ἀναμφιβόλως δὲ ἡ Σάμος θὰ ὑπέστη κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην τῶν σταυροφοριῶν καὶ ἄλλα πολλὰ δεινά, διότι τὰ κατεργόμενα ἐκ τῆς Δύσεως στίφη τῶν πολεμιστῶν κατέκλυζον τότε ὅλα τὰ μέρη τῆς Ἀνατολῆς πρὸ πάντων δὲ τὰ παράλια καὶ τὰς νήσους, λεηλατοῦντα καὶ εἰς ποικίλας ἄλλας πιέσεις ὑποβάλλοντα τοὺς κατοίκους.

Ὁ διάδοχος τοῦ Ἰωαννοῦ Κομνηνοῦ, Μανουὴλ Κομνηνός, ἔχων νὰ ἀντιμετωπίσῃ διαφόρους ἐχθροὺς ἐπιβουλεύοντας αὐτὴν τὴν ὑπόστασιν τοῦ κράτους, ἔπως ἀπαλλαγῆ ἀπὸ τοῦς Ἑνετοῦς, ἠναγκάσθη νὰ παραχωρήσῃ εἰς αὐτοὺς καὶ πάλιν ὅλα τὰ προνόμια ὅσα ὁ προκατοχος αὐτοῦ εἶχε καταργήσει καὶ νὰ προσλάβῃ αὐτοὺς συμμάχους ἐναντίον τοῦ βασιλέως τῆς Σικελίας Ρογέρου, ὅστις εἶχε καταλάβει τὴν Κέρκυραν καὶ εἶχε ληστεύσει τὰς Θήβας καὶ τὴν Κόρινθον καὶ πολλὰ ἄλλα πλήγματα εἶχεν ἐπενέγκει εἰς τὴν αὐτοκρατορίαν. Καὶ κατ' ἀρχὰς μὲν οἱ Ἑνετοὶ ἐδείχθησαν πιστοὶ σύμμαχοι καὶ συνεπολέμησαν μετὰ τῶν αὐτοκρατορικῶν δυνάμεων πρὸς ἐκδίωξιν τοῦ στρατοῦ τοῦ Ρογέρου ἐκ τῆς Κερκύρας, μετ' ὀλίγον ὁμως καὶ διαρκούσης ἔτι τῆς πολιορκίας τῆς Κερκύρας τὰς συνθήκας ἀθετήσαντες καὶ μετὰ τοῦ Ρογέρου συνεννοηθέντες ἐκηρύχθησαν ἐχθροὶ τῆς αὐτοκρατορίας καὶ τὴν παλαιὰν τακτικὴν αὐτῶν ἀκολουθοῦντες ἤρχισαν νὰ κυριεύωσι διάφορα μέρη τοῦ κράτους μεταξὺ τῶν ὁποίων καὶ τὴν Σάμον. Ὁ Αὐτοκράτωρ Μανουὴλ ἀπησυχολημένος τότε εἰς ἄλλους πολέμους ἐνόμισεν ὅτι θέλει τιμωρήσει τοὺς Ἑνετοὺς, ἐὰν ἐχορήγῃ εἰς ἄλλην Ἰταλικὴν πόλιν ἀνάλογα προνόμια, ὅθεν συνωμολόγησε περὶ τὸ 1157 συνθήκην μετὰ τοῦς Γενουαίους παραχωρήσας αὐτοῖς πολλὰς προνομίαις ἐντὸς τοῦ κράτους, ἐπὶ τῷ ὄρω νὰ ἔχη αὐτοὺς πιστοὺς συμμάχους. ἄλλ' ἀντὶ νὰ διορθώσῃ διὰ τοῦ τρόπου τούτου τὸ κακόν, γύξησεν αὐτό, ἐγκαθιδρύσας ἐντὸς αὐτῆς τῆς πρωτεύουσας νέαν πολιτείαν ξένην, ἣτις δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ ἀποβῆ εἰλικρινεστέρα τῶν Ἑνετῶν. Καὶ διεξήγαγε μὲν πολέμους τινὰς κατ' αὐτῶν, οἵτινες ὑπῆρξαν ἀτυχεῖς κατὰ τὸ πλεῖστον, ἀλλ' ἐπὶ τέλους

συναμολογηθείσθαι εἰρήνης μετ' αὐτῶν. ἐπανῆλθε καὶ ἡ ὑπὸ τὴν τυραννίαν τῶν Ἐνετῶν διατελοῦσα Σάμος ὑπὸ τὸ σκῆπτρον τοῦ Βυζαντινοῦ Αυτοκράτορος.

Ἄρα ὁ τις γεωγράφος ὀνόματι Ἐδρισῆς συντάξας γεωγραφίαν κατὰ προτροπὴν τοῦ βασιλέως Ρογέρου τοῦ Β'. τῷ 1153 ἀναφέρει τὴν Σάμον ὡς «ἔχουσαν πολλοὺς κατοίκους καὶ πλούσια προϊόντα», ἐξ οὗ δυνάμεθα νὰ συμπεράνωμεν ὅτι, ἡ Σάμος, μεθ' ὅλας τὰς ἐπιδρομὰς καὶ λεηλασίας τὰς ὁποίας εἶχεν ὑπεστῆ, ἕως τότε, διατηρεῖτο οὖν ἡ ἴσότης καὶ κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ἐν ἀξιολόγῳ ἀκμῇ. Ἄλλ' ἡ σχετικὴ αὐτῆς ἀνθηρότης δὲν θὰ παρατηρεῖτο βεβαίως ἢ μόνον ὡς πρὸς τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ φυσικοῦ πλούτου αὐτῆς. διότι δὲν δυνάμεθα νὰ εἰπώμεν ὅτι καὶ ἡ πολιτικὴ καὶ κοινωνικὴ κατάστασις καὶ ἡ ἐν γένει πνευματικὴ ἀνάπτυξις αὐτῆς εὕρισκετο εἰς σημεῖον εὐχάριστον. Τὸ Βυζαντινὸν κράτος παρίστα κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους εἰκόνα ἐξαχρειώσεως καὶ διασπορᾶς καὶ ἐν τῷ μέσῳ τοιαύτης καταστάσεως δὲν ἠδύνατο βεβαίως νὰ ἀποτελεῖ ἐξάίρεσιν μίαν μικρὰ νησιωτικὴν γῶρα. Γενικὴν εἰκόνα τῆς ἐθνικῆς καταστάσεως τὴν ὁποίαν δέον νὰ ἔχωμεν ὑπ' ὄψιν πρὸς καλυτέραν κατανόησιν τῶν χρόνων τούτων καὶ τῶν γεγονότων τὰ ὁποῖα ἐπιχειροῦμεν νὰ ἴστο ἡσώμεν μᾶς δίδει ὁ μέγας ἐκ τῶν συγχρόνων Ἑλλήνων ἱστορικῶν Κωνσταντῖνος Παπαρρηγόπουλος.

«Ἡ μεσαιωνικὴ ἡμῶν μοναρχία, γράφει ὁ Παπαρρηγόπουλος, ἀπρητίσθη ἀνέκαθεν ἐκ κράματος ποικίλων ἄλλων φυλῶν, τῶν ὁποίων ἐπρώτευσεν μὲν προϊόντος τοῦ χρόνου ἡ Ἑλληνικὴ, πολιτικῶς καὶ κοινωνικῶς, τὰς ὁποίας ἔμως αὐτὴ οὐδέποτε ἠδυνήθη νὰ συγχωνεύσῃ ἐν ἑαυτῇ καθ' ὁλοκληρίαν διὰ τὸν λόγον ὅτι ἀδιάκοποι ἐπιδρομαὶ καὶ ἐγκαταστάσεις ἄλλοφύλων ἐπολλοπλασίαζον τὰ πληθῆ αὐτῶν ὥστε ἐπὶ τέλους, ἀφοῦ ἀπωλέσθη ὁλόκληρος ὁ Ἑλληνισμὸς τῆς Αἰγύπτου καὶ τῆς Συρίας, ἔτι δὲ τὸ ἡμισυ καὶ ἐπέκεινα τοῦ Ἑλληνισμοῦ τῆς μικρᾶς Ἀσίας, ἡ Ἑλληνικὴ φυλὴ κατῆντησε λόγῳ ἀριθμητικῶ νὰ μειονοφηθῇ ἐντὸς τοῦ κράτους. Πλὴν τούτου ὁ μεσαιωνικὸς οὗτος Ἑλληνισμὸς ἐξ ἡσθ ἐν ἡσθ

καὶ ἡθικῶς πολὺ διὰ τε τὰς ἡμαρτημένους θρησκευτικὰς δοξασίας, αἵτινες ἐπεκράτησαν παρ' αὐτῶ καὶ τὴν δεινὴν φουλοῦ ἀπαιδευσίαν· πᾶσαι δὲ αἱ ἀπόπειραι αἱ γινόμεναι κατὰ τὴν ὀγδόην καὶ τὴν ἐνάτην ἑκατονταετηρίδα πρὸς ἐπανόρθωσιν τῆς πλημμελοῦς ταύτης κατστάσεως ἐματαιώθησαν. εἶναι ἀληθές ὅτι διὰ τοῦ ἐπιτηδείου διοικητικοῦ, οἰκονομικοῦ καὶ στρατιωτικοῦ ὀργανισμοῦ, ὅστις ἀνέκαθεν διεῖπε τὸ Ἑλληνικὸν κράτος, ἐπὶ δὲ τῆς μακεδονικῆς δυναστείας ἐβελτιώθη καὶ ἐτελειώθη, ὁ μεσαιωνικὸς Ἑλληνισμὸς κατώρθωσε κατὰ τὰς δύο ἐπομένους ἑκατονταετηρίδας οὐ μόνον νὰ συντηρηθῆ, ἀλλὰ καὶ εἴπερ ποτε ἰσχυρὸς νὰ ἀποθῆ. Ἐν ἐλλείψει ὁμῶς ἀποχρώντων ἠθικῶν ἐλατηρίων, ὁ ὅλος τεχνητὸς ἐκεῖνος ὀργανισμὸς ἐφθάρη δι' αὐτῶν τούτων τῶν ἰδίων αὐτοῦ συστατικῶν. Ἰδίως δέ, ἐπειδὴ τὸ πλεῖστον τῶν ὑπηκόων δὲν ἐστράτευε, μέγα τοῦ στρατοῦ μέρος συνέκειτο ἐκ ξένων μισθοφόρων, οἵτινες οὐδεμίαν παρεῖχον ἐγγύησιν πίστεως καὶ ἀφροσύσεως, καὶ ἐπὶ τέλους πολλάκις ἐπρόδωκαν πολὺτιμα τῆς πολιτείας συμφέροντα. Καὶ ἡ δυσκολία αὕτη ἦν ἀπῆντων οἱ ἡγεμόνες περὶ τὴν συγκρότησιν τοῦ ἀπαιτουμένου ἰθαγενοῦς στρατοῦ ἐγένετο πρόξενος τοῦ ὀλεθριωτάτου τῶν δεινῶν, ὑπὸ τῶν ὀποίων κατεβιβρώσκετο ἤδη τὸ κράτος. Διότι αὕτη ὑπεχρέωσε τοὺς Κομνηνοὺς νὰ ἀγοράσωσιν ἀλληλοδιαδόχως τὴν συμμαχίαν τῶν Ἐνετῶν, τῶν Γενουαίων καὶ τῶν Ἡισατῶν διὰ τῆς εἰς αὐτοὺς παραχωρήσεως προνομίων καὶ δικαιωμάτων, ἅτινα συνεπήγαγον πολυειδῆ τοῦ κράτους ἐξασθένησιν. Ναὶ μὲν ἀπὸ τῆς ἐνδεκάτης ἑκατονταετηρίδος πολλὴν ἔλαβεν ἐπίδοσιν ἡ τοῦ μεσαιωνικοῦ Ἑλληνισμοῦ πρὸς τὸν ἀρχαῖον συνοικειώσις. Ἀλλὰ ἡ νέα αὕτη τοῦ Ἑλληνισμοῦ φάσις, ἣτις βραδύτερον ἔμελλε νὰ συντελέσῃ εἴπερ τι καὶ ἄλλο εἰς τὴν ἀναζωπύρησιν καὶ ἀνάπλασιν τῆς Ἑλληνικῆς ἐθνότητος, δὲν εἶχεν ἔτι τότε συμπληρωθῆ ἐπὶ τοσοῦτον ὥστε νὰ ἀναπληρώσῃ τὸν ἤδη παρανομήσαντα μεσαιωνικὸν Ἑλληνισμόν. Κατ' ἀρχὰς μάλιστα, ἦτοι ἀπὸ τοῦ τέλους τῆς μακεδονικῆς δυναστείας μέχρι τῆς εἰς τὸν θρόνον ἀναρρήσεως τοῦ Ἀλεξίου Α' Κομνηνοῦ, ὁ νέος ἐκεῖνος Ἑλληνισμὸς διὰ τοῦ ἀνταγωνισμοῦ

πρὸς τὸν καθιστώτα μεσαιωνικόν, προδήλως ἐπετάχυνε τὴν τοῦ κράτους κατὰ λυσιν. Ἐάν δὲ εἰς ταῦτα προσθέσωμεν τοὺς ἀδιαλείπτως ἐπιτιθεμένους ἐξωτερικοὺς πολεμίους, ὧν δύο μάλιστα κατὰ τὴν δωδεκάτην ἑκατονταετηρίδα ἀπέβησαν τροβερώτατοι, ἀπ' ἀνατολῶν οἱ Τούρκοι καὶ ἀπὸ δυσμῶν οἱ σταυροφόροι. καὶ προσέτι τὴν ὡς ἐκ τῶν περισπασμῶν τῆς κεντρικῆς κυβερνήσεως κορυφώθεισαν ἐν ταῖς ἐπαρχίαις πολυαρχίαν καὶ ἀναρχίαν, θέλομεν κατανοήσει πῶς ὁ φαινόμενος ἐκεῖνος κολοσσὸς δὲν ἦτο δυνατὸν ν' ἀνθέξη ἤδη εἰς τὴν πνοὴν τοῦ ἐλαχίστου σφοδροῦ ἀνέμου. Γὰρ ἐπαρχίας ἐνέμοντο ἢ μεγιστᾶνες αὐτοκέφαλοι, ἢ ξένοι ἐπίβουλοι, καὶ αὐτὴν τὴν βασιλεύουσαν ἐπηπεῖλουν ἀδιακόπως 60,000 ἀλλόφυλοι ἔχοντες ἐν αὐτῇ ἴδια φρούρια καὶ ἰδίους στόλους. Ἐν τῇ δωδεκάτῃ ἑκατονταετηρίδι τὸ κράτος δὲν διετηρήθη εἰμὴ διὰ τῆς ποικίλης καὶ ἐξαιρέτου προσωπικῆς ἀξίας τῶν τριῶν Κομνηνῶν Ἀλεξίου, Ἰωάννου καὶ Μανουήλ».

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΕΒΔΟΜΟΝ

Τὰ μέχρι τῆς ἐρημώσεως τῆς Σάμου. — Περιπετειώδης ἐποχὴ — Κατάκλυσσις τῆς Ἀνατολῆς ὑπὸ τῶν Φράγκων. — Ἰδανικοὶ ἄρχοντες. — Τούρκων ἐπιδρομαί. — Ὁ ἐκ τῶν πειρατῶν φόβος. — Οἱ ἐν Χίῳ Ἰουστινιῶναι ἐπεκτείνουσι τὸ κράτος των καὶ εἰς Σάμον. — Τελεία ἐρημωσις τῆς Σάμου κατὰ τὸ 1476.

Πλήρης περιπετειῶν λοιπὸν καὶ σοδάρωτάτων συμβάντων εἶνε ἡ ἱστορία τῆς Βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας κατὰ τὴν 12ην καὶ 13ην ἑκατονταετηρίδα. Τὰ στίφη τῶν σταυροφόρων πολεμιστῶν προεχώρουν ἀκαθέκτως μετατρέποντα εἰς πᾶσαν νέαν ἐπιδρομὴν αὐτῶν πόλεις ὀλοκλήρους εἰς σωροὺς ἐρειπίων. Αἱ δυνάμεις τοῦ κράτους εἶχον παραλύσει τελείως. Ἡ Θεσσαλονίκη καὶ ἄλλαι σημαντικαὶ πόλεις ἐκυριεύθησαν βαθμηδὸν ἢ μία μετὰ τὴν ἄλλην καὶ ἐλεηλατήθησαν ὑπὸ τῶν ἀγρίων τούτων ἐπιδρομῶν τῆς Δύσεως. Ἐπὶ τέλους δὲ κατ' Ἀπρίλιον τοῦ 1204 καὶ αὐτὴ ἡ Βασιλεύουσα ἐκυριεύθη ὑπὸ τῶν σταυροφόρων καὶ τῶν Ἐνετῶν, μετὰ δὲ τὴν ἄλωσιν τῆς Κων-

σταντινουπόλεως ἡ αὐτοκρατορία διηρέθη εἰς πολλὰς μικρὰς ἡγεμονίας τὰς ὁποίας μεταξύ των διένειμον οἱ δορυκτῆτες. Καὶ οἱ μὲν Γάλλοι σταυροφόροι ἔλαβον τὴν Βιθυνίαν, Θράκην, ἄπασαν τὴν ἀπὸ Θερμοπυλῶν μέχρι Σουνίου Ἑλληνικὴν χώραν, καὶ τὴν νῆσον Κρήτην. οἱ δὲ Ἕνετοί, ἀφοῦ κατὰ τὰ προσυμπεφωνημένα προεχειρίσθη ὑπ' αὐτῶν πατριάρχης ὁ ἐξ ἐπιφανοῦς καταγόμενος γένους Θωμᾶς Μοροζίνης. τὴν πραγματικὴν ὠφελειαν ἐπιδιώκοντες ἐξείλεξαν τὸ εὐθετώτερον καὶ πλησιέστερον αὐτῶν κείμενα μέρη. ἤτοι ἄπασαν τὴν παρὰ τὸν Ἀδριατικὸν κόλπον καὶ τὸ Αἰγαῖον πέλαγος παραλίαν, τὰς Ἰονίους νήσους, ἐκ τῆς Πελοποννήσου τὴν Λακωνίαν. ἀγοράσαντες μετ' οὐ πολὺ ἀπὸ τοῦ Βοιωτικῆς καὶ τὴν Κρήτην ἐπὶ εὐτελεῖ χρηματικῷ ποσῷ. ἡ δὲ Σάμος κατὰ τὴν διανομὴν ταύτην διέμεινεν ὑπὸ τὴν ἄμεσον κυριαρχίαν τοῦ Λατινικοῦ Θρόνου τῆς Κωνσταντινουπόλεως.

Ἐπὶ τῆς Φραγκικῆς ταύτης κατακλύσεως καὶ μερικοὶ ἐκ τῶν ἐπιφανῶν Βυζαντινῶν κατώρθωσαν νὰ ἰδρύσωσιν ἡγεμονίας τινάς. Οὕτω ἐν μὲν τῇ Ἠπείρῳ καὶ Αἰτωλίᾳ ἐγένετο ἰδρυτῆς μεγάλης ἡγεμονίας ὁ Μιχαὴλ Κομνηνός· ἐν δὲ τῇ Τραπεζοῦντι ὁ Ἀλέξιος Δ'. καὶ ἐν τῇ Νικαίᾳ ὁ Θεόδωρος Λάσκαρις ὅστις ἀνὴρ συνετὸς καὶ δραστήριος ὢν. κατώρθωσε νὰ αὐξήσῃ τάχιστα τὸ ὑπ' αὐτοῦ ἰδρυθὲν μικρὸν κράτος διὰ τῆς προσθήκης εἰς αὐτὸ ὅλης τῆς Φρυγίας, Μυσίας, Ἰωνίας, καὶ Λυδίας, ἐν δὲ τῇ πρωτεύουσά του τῇ Νικαίᾳ κατέστησε καὶ πατριαρχικὴν ἔδραν ἀναδείξας πατριάρχην τὸν Μιχαὴλ Αὐτοριανόν, παρ' οὗ ἄμέσως ἐστεφθῆ αὐτοκράτωρ, ὥστε οὕτως ἡ Νίκαια τότε ἀπέβη τὸ κέντρον τῶν Βυζαντινῶν δυνάμεων. ἐπόθεν ἔμελλε μετ' οὐ πολὺν χρόνον νὰ ἐξορμήσῃ ὁ καθαιρέτης τῆς αὐτοσχεδίου Λατινικῆς αὐτοκρατορίας.

Ὁ Θεόδωρος Λάσκαρις λαβὼν τὸν τίτλον τοῦ αὐτοκράτορος ἐβασίλευσε μέχρι τοῦ 1222, ἐπότε ἀπεθανὼν ἀνέλαβε τὴν βασιλείαν ὁ Ἰωάννης Δούκας Βατάτζης, ὅστις καταρτίσας στόλον προήγαγεν εἰς μεγίστην ἀκμὴν τὸ κράτος τῆς Νικαίας κυριεύσας ἐντὸς ὀλίγου πολλὰ μέρη τοῦ Λατινικοῦ

κράτους καὶ ὅλας τὰς νήσους τοῦ Αἰγαίου μετὰ τῶν ὁποίων καὶ τὴν Σάμον.

Τὸ ἔργον δὲ αὐτοῦ ἔφερον εἰς πέρας ὁ Μιχαὴλ Παλαιολόγος ὅστις ἐλευθέριος καὶ ἀφελῆς ὢν ἠγαπήθη παρὰ τῶν ὑπηκόων του καὶ ἐπαγίωσε τὴν ἀρχὴν αὐτοῦ, τὴν δὲ κατάλυσιν τῆς Λατινικῆς αὐτοκρατορίας καὶ τὴν ἀνάκτησιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως παρεσκεύασε διὰ τῆς μετὰ τῶν Γενουατῶν συμμαχίας καὶ τῆς καταπολεμήσεως τοῦ δεσπότη τῆς Ἡπείρου. Ἡ Κωνσταντινούπολις ἀνεκτήθη τῇ 25 Ἰουλίου 1261 ὑπὸ τοῦ στρατηγοῦ Ἀλεξίου Στρατηγοπούλου, τῶν Λατίνων μετὰ τοῦ αὐτοκράτορος αὐτῶν Βαλδουίνου ἀποδράντων ἐκ φόβου, μετὰ τρεῖς δ' ἡμέρας εἰσῆλθεν εἰς τὴν ἀνακτηθεῖσαν πόλιν μετὰ πομπῆς ὁ Μιχαὴλ Παλαιολόγος μεταθέσας ἐν Κωνσταντινουπόλει τὴν ἑδρὰν τῆς κυβερνήσεως.

Ὁ Βαλδουῖνος καὶ οἱ ἀπόγονοι αὐτοῦ ἐπλανήθησαν εἰς τὴν Εὐρώπην ἐπικαλούμενοι τὴν βοήθειαν τῶν βασιλέων καὶ τῶν Παπῶν πρὸς ἀνάκτησιν τοῦ κράτους, εἶνε δὲ γνωστὸν ὅτι ἐν Βιτέρβη τῆς Ἰταλίας ὁ Βαλδουῖνος οὗτος συνῆψε συνθήκην ἐνώπιον τοῦ Πάπα Κλήμεντος Δ' μετὰ τοῦ Καρόλου βασιλέως τῆς Νεαπόλεως, ὅπως προσλάβῃ αὐτὸν σύμμαχον πρὸς ἀνάκτησιν τοῦ κράτους του, δι' ἧς παρεχώρει εἰς τὸν βασιλέα τοῦτον πλείστας Ἑλληνικὰς χώρας καὶ τὴν κυριότητα ὅλων τῶν νήσων, πλὴν τῆς Λέσβου, Σάμου, Κῶ, καὶ Χίου, τὰς ὁποίας ἐπεφύλαττε δι' ἑαυτὸν καὶ τοὺς ἀπογόνους του. Ἀλλ' ὅλα αὐτὰ αἰ ἐνέργειαι τοῦ Βαλδουίνου καὶ τῶν ἀπογόνων αὐτοῦ ἀπέβησαν εἰς μάτην.

Ὁ Μιχαὴλ Παλαιολόγος ἀνελθὼν εἰς τὸν θρόνον τοῦ Κωνσταντίνου ἐκάλεσε πάντας τοὺς Ἑλληνας ἡγεμόνας, δεσπότης καλουμένους, νὰ ἀναγνωρίσωσι τὸ αὐτοκρατορικὸν αὐτοῦ ἀξίωμα, κατῴρθησε δὲ συγχρόνως νὰ ἐκδιώξῃ μετ' οὐ πολὺ τοὺς Λατίνους ἐκ διαφόρων μερῶν, διότι μέγα μέρος ἀκόμη τοῦ κράτους ἐξηκολούθει νὰ παραμένῃ ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν τῶν Ἰνετῶν ἢ τῶν Φράγκων ἡγεμόνων, ἀλλὰ τότε προέκυπτεν ἀκαθέκτως ἀπὸ τὴν Ἀσίαν νέος καὶ φοβερὸς ἐχθρὸς, οἱ

Τοῦρκοι, οἵτινες ἔμελλον νὰ ἐπιφέρωσι τὴν τελευταίαν καιρίαν πληγὴν εἰς ὀλόκληρον τὸ Βυζαντινὸν κράτος.

Ἀπὸ τοῦδε φανερώτατα πλεον ἤρχισαν νὰ ἀναφαίνωνται τὰ συμπτώματα τῆς μελλούσης τελείας ἀποσυνθέσεως τῆς Βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας. Ἐχθροὶ ἐξωτερικοὶ ἠπειλοῦν καὶ περιέσφιγγον πανταχόθεν τὸ κράτος καὶ ἀφήρουν καθ' ἑκάστην ἐξ αὐτοῦ σημαντικὰς κτήσεις, αἱ δὲ ἐσωτερικαὶ ταραχαὶ ὡς ἀπαίσιοι δαίμονες κατέσειον αὐτὰ τὰ θεμέλια τῆς αὐτοκρατορίας. Καὶ ἐνῶ τοιαύτη ἀπελπιστικὴ κατάστασις ἐκυριάρχει, πᾶσαι δὲ αἱ παραθαλάσσιαι κτήσεις τοῦ Βυζαντινίου, ἀπὸ Προποντίδος μέχρι τοῦ Μαιάνδρου, ἦσαν χωρισμέναι σχεδὸν ἀπὸ τοῦ λοιποῦ κράτους, καθόσον οἱ Τοῦρκοι ἔφθانون ἤδη μέχρι τῶν παραλίων τῆς Προποντίδος, οἱ ἐν Κωνσταντινουπόλει αὐτοκράτορες μὴ δυνάμενοι νὰ κατέχωσιν ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν των τὰς χώρας ταύτας, ἐδώριζον αὐτὰς εἰς οἰκείους αὐτῶν καὶ εἰνοουμένους ἐπιδεικνύοντες διὰ τῆς ἀκαίρου ταύτης μεγαλοφροσύνης των ἀνυπόφορον ἔπαρσιν καὶ πτωχαλαζονείαν. Ὁ αὐτοκράτωρ Ἀνδρόνικος Β' ὁ πρεσβύτερος, βασιλεύσας ἀπὸ τοῦ 1281 μέχρι τοῦ 1327, διὰ Χρυσοβούλλου παρεχώρησεν εἰς τὴν συγγενῆ αὐτῷ οἰκογένειαν τῶν Μελισσηνῶν καὶ ἰδίως εἰς τὸν Γρηγόριον τὸν Μελισσηνὸν τὴν δεσποτείαν πάσης τῆς Χερσονήσου, τοῦ Ἑλλησπόντου, τῆς Λίνου, τῆς Ξάνθης, τοῦ Περιθεωρίου, τῆς Σάμου, τῆς Μιλήτου, τοῦ Ἀμβρακικοῦ κόλπου καὶ τοῦ Μεσσηνιακοῦ ἐν τῇ Πελοποννήσῳ. Τὴν φανταστικὴν δὲ ταύτην δεσποτείαν διετήρησεν ἔκτοτε ἡ οἰκογένεια τῶν Μελισσηνῶν, ἣτις ἦτο μία ἐκ τῶν ἀρχαιοτέρων καὶ ἐπιφανεστέρων οἰκογενειῶν τοῦ Βυζαντινοῦ κράτους, διότι μεταξύ τῶν προγόνων αὐτῆς κατέλεγε Μιχαὴλ Ραγκαβὴ τὸν αὐτοκράτορα καὶ Νικηφόρον Μελισσηνὸν γενόμενον Καίσαρα. οἱ δὲ ἀπόγονοι αὐτῆς ἐξηκολούθουν ἐπὶ πολλὰ ἔτη νὰ φέρουν τὸν ψιλὸν τίτλον τοῦ δεσπότη τοῦ Σάμου καὶ τῶν ἄλλων γῶρῶν τῶν ἐσίων ἦσαν κύριοι δυνάμει τοῦ αὐτοκρατορικοῦ Χρυσοβούλλου.

Ἀλλὰ περιεργότεροι τῶν ψιλῶ ὀνόματι δεσποτῶν τούτων ἦσαν οἱ ἀπόγονοι τοῦ τελευταίου Λατίνου αὐτοκράτορος τῆς

Κωνσταντινουπόλεως Βαλδουίνου, ὅστις ἀφοῦ μάτην περιῆλθε πᾶσαν τὴν Εὐρώπην ἐπαιτῶν τὴν συνδρομὴν τῶν ἡγεμόνων αὐτῆς πρὸς ἀνάκτησιν τοῦ θρόνου αὐτοῦ, ἀποβιώσας ἐξ ἀνίας τῷ 1272 ἐν Ἰταλίᾳ ἐκληροδότησε τὸν ψιλὸν τίτλον τοῦ αὐτοκράτορος τῆς Κωνσταντινουπόλεως εἰς τὸν υἱὸν αὐτοῦ Φίλιππον, τοῦ ὁποίου ἀποθανόντος, τὰ κατὰ φαντασίαν κληρονομικὰ δικαίωματα τοῦ Βυζαντινοῦ θρόνου περιῆλθον εἰς τὴν θυγατέρα του Λικατερίνην, ἣτις νυμφευθεῖσα ἔτεκεν ἐπίσης θυγατέρα ὁμώνυμον αὐτῇ, πρὸς τὴν ὁποίαν περιῆλθον αἱ φαντασιώδεις ἀξιώσεις ἐπὶ τοῦ στέμματος τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Συμφώνως δὲ πρὸς τὰς ἀξιώσεις ταύτας ἡ Λικατερίνη αὕτη καὶ ὁ σύζυγος αὐτῆς Φίλιππος, αὐτοκράτορες κατὰ φαντασίαν τοῦ Βυζαντινοῦ κράτους, συνέστησαν τὴν Μικρὰν Ἀσίαν μετὰ τῶν παρακειμένων νήσων Θίνουσῶν, Πρικοινησίου, Τενέδου, Λέσβου, Χίου, Σάμου, καὶ Ἰκαρίας εἰς βασιλεῖον καὶ βασιλέα αὐτοῦ ἀνηγόρευσαν τὸν Μαρτίνον Ζαχαρίαν δὲ Κάστρον.

Ταῦτα καίτοι οὐδεμίαν ἱστορικὴν ἀξίαν ἔχοντα, ἀλλὰ μᾶλλον τὴν ἀνθρωπίνην κουρόνοιαν καὶ ματαιοδοξίαν καταδεικνύοντα, ἀναφέρομεν ἐνταῦθα ἵνα μᾶλλον ἰκανοποιήσωμεν τὴν περιέργειαν τῶν ἀναγνωστῶν καὶ ἵνα μὴ ποτε ὁ μὴ γνωρίζων τὴν ἱστορικὴν ἀλήθειαν καὶ ἐκ τύχης ἀναγνώσῃ κάπου τὰ ὀνόματα τῶν κατὰ φαντασίαν τούτων δεσποτῶν τῆς Σάμου καὶ τῶν ἄλλων, ὡς εἴρηται, μερῶν εἰς διασωθέν τι παλαιὸν ἔγγραφον, παραπλανηθῇ ἀπὸ τὴν ἀλήθειαν. Διότι καὶ οἱ ἀπόγονοι τῆς οἰκογενείας τῶν Μελισσηνῶν καὶ οἱ τῆς τῶν Φράγκων δὲ Κάστρων ἐξηκολούθησαν ἐπὶ πολλὰ ἔτη κατόπιν νὰ φέρωσι τὰς κυριαρχικὰς αὐτῶν ἀξιώσεις ἐπὶ τοῦ ἰδανικοῦ τούτου βασιλείου τῆς Ἀνατολῆς.

Καὶ ἐνῶ οἱ αὐτοκράτορες τοῦ Βυζαντίου δαψιλῶς παρεχώρουν πόλεις καὶ νήσους τῶν ὁποίων τὴν ἐξουσίαν δὲν ἠθύναντο αὐτοὶ νὰ διατηρήσουν, δύο Τοῦρκοι ἀρχηγοί, ὁ Ἀιδῆν καὶ ὁ Σαρουγὰν καταλαβόντες πᾶσαν τὴν ἐν τῇ Ἀσίᾳ χώραν, ἣτις ἔκτοτε φέρει τὸ ὄνομά των, ἔστρεψαν τὰς βλέψεις αὐτῶν καὶ πρὸς τὰς νήσους, πρώτη δὲ ἡ Σάμος τότε διὰ τὴν

γειτνίασιν αὐτῆς πρὸς τὴν Ἀσίαν. ὑπέκυψε κατὰ τὸ 1312 εἰς τὸν ἰσχυρὸν Ἀϊδὴν, ὅστις εἶχε στόλον ἐκ τριακοσίων πλοίων καὶ στρατὸν ἐκ 30,000 ἀνδρῶν. Αἱ βαρβαρικά αὐταὶ ὀρδαὶ στερούμεναι πάσης τάξεως καὶ πειθαρχίας, ἐπορίζοντο τὰ διὰ τὴν συντήρησιν ἑαυτῶν ἐκ λεηλασιῶν καὶ ἐξανδραποδισμῶν, οὗ ἕνεκεν οἱ κάτοικοι τῶν νήσων καὶ τῶν παραλίων ὑπέφερον τότε τὰ πάνδεινα. Ἐξ ἄλλου στίφη ὀλόκληρα πειρατῶν ἐλυμαίνοντο κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ὅλας τὰς νήσους, ἐκ τοῦ φόβου δὲ τῶν πειρατῶν τούτων καὶ οἱ Σάμιοι ἠναγκάσθησαν τότε νὰ ἀποσυρθῶσιν ἐκ τῶν παραλίων τῆς νήσου καὶ εἰς τὰ ἐνδότερα αὐτῆς συσπειρωθέντες νὰ ἀνεγείρωσι φρούρια εἰς μέρη ἀπρόσιτα τῶν ὁποίων ἔχγη σωζόνται καὶ μέχρι τῆς σήμερον, ὡς εἶνε τὸ Κάστρο τῆς Λουλούδας, τὸ Κάστρο τῶν Σαραντίδων, τὸ Κάστρο τοῦ Λαζάρου καὶ ἄλλα μικρότερα. Ὡς νὰ μὴ ἔρκουν δὲ ὅλα ταῦτα τὰ δεινοπαθήματα, λοιμὸς καταστρεπτικὸς ἐνσκήψας κατὰ τὸ ἔτος 1367 καὶ ἐπὶ τρία ἔτη διαρκέσας ἐπῆνεγκε μεγίστην καταστροφὴν εἰς ὅλας τὰς νήσους.

Κατὰ τὴν θλιβεράν ταύτην ἐποχὴν τὸ κράτος τῶν νόμων εἰς τὰ μέρη ταῦτα εἶχε παραλύσει τελείως καὶ οὐδεμία ἄλλη μεταξὺ τῶν ἀτόμων καὶ τῶν ομάδων ἐξουσία ἦτο σεβαστή, πλὴν τῆς φυσικῆς ἐξουσίας ἣτις ἀπορρέει ἐκ τῆς δυνάμεως τοῦ ἰσχυροτέρου. Πειραταὶ καὶ λησταὶ διέπλεον τότε ὅλας τὰς θαλάσσας, ἀπεγύμνωνον καὶ ἐφόνευον τοὺς ναυτιλλομένους, οὗς καθ' ὁδὸν συνήντων, καὶ διέσπειρον τὴν φρίκην καὶ τὴν καταστροφὴν εἰς πᾶσαν γῶραν. Πρὸς τὰς ἐπιδρομὰς δὲ τῶν ἀγρίων τούτων ὀρδῶν οἱ φιλήσυχοι νησιῶται δὲν ἠδύναντο νὰ ἀντιτάσσωσιν ἀποτελεσματικὴν ἄμυναν καὶ διὰ τοῦτο ἄλλοι μὲν ἐξ αὐτῶν μετηνάστευον καὶ ἄλλοι μὴ ἔχοντες τὰ μέσα τῆς ἀναχωρήσεως ἀπεσύροντο εἰς ἀπόκρημνα καὶ δύσβατα μέρη, ὅπου ἔζων βίον κτηνώδη ἀποβάλλοντες βαθμηδὸν πᾶν ἔχγος πολιτισμοῦ. Ἔνεκα δὲ τῶν αἰτίων τούτων ἡ Σάμος ἤρχισε νὰ ἐρημοῦται εὐθύς ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τῆς δεκάτης τετάρτης ἑκατονταετηρίδος.

Κατὰ τὸ ἔτος 1363 ὁ αὐτοκράτωρ Ἰωάννης Παλαιολόγος

συνήψε συνθήκην μετὰ τῶν Γενουαίων, οἵτινες εἶχον ἰδρύσει ἐντὸς τῆς αὐτοκρατορίας ἀνεξαρτήτους ἀποικίας, ἀποτελοῦντες οὕτω κράτος ἐν κράτει. Διὰ τῆς συνθήκης ταύτης παρεχωρήθη εἰς αὐτοὺς ἢ τότε ἀκμᾶζοντα ὀπωτοῦν νῆσος Χίος, τέσσαρα δὲ ἔτη μετὰ ταῦτα οἱ Γενουαῖοι Ἰουστινιάναι ἐπέξτειναν τὸ κράτος αὐτῶν καὶ ἐπὶ τῆς Σάμου, Ἰκαρίας, Οἰνουσῶν, Παναγίας καὶ Φωκαίας. Ὡστε ἀπὸ τῆς ἐποχῆς ταύτης ἡ Σάμος εἶχεν ὑποκύψει εἰς τοὺς ἐν Χίῳ Ἰουστινιάναις πληρώνουσα εἰς αὐτοὺς κατὰ πᾶν ἔτος 260 μάρκας ἀργυρίου παρ' αὐτῶν δὲ διωρίζετο καὶ ὁ τῆς Σάμου διοικητής. Δύο τοιούτων διοικητῶν τῆς Σάμου κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην τὰ ὀνόματα εἶνε γνωστὰ, τὸ τοῦ Παύλου Ρόστη, τῷ 1419, καὶ τὸ τοῦ Ἰακίνθου Καλικίνη, τοῦ ὁποίου διαμένοντος ἐν Σάμῳ εἰς τῶν ἱπποτῶν τῆς Ρόδου, ὀνομαζόμενος Ἄγγελος Γαστίνης, καταρτίσας στολίσκον ἐλυμκίνετο δι' αὐτοῦ τὰς νήσους, ἐλθὼν δὲ καὶ εἰς Σάμον ἀπήτησε παρὰ τῶν ἐξησθενημένων κατοίκων αὐτῆς μεγάλην χρηματικὴν ποσότητα. Ἄλλ' ὁ διοικῶν Ἰακίνθος ἐνεδρεύσας μετὰ πολλῶν Σαμίων καθ' ἣν ὥραν οἱ στρατιῶται τοῦ ἱππότου ἀπεβιβάζοντο εἰς τὸν νῆσον ἐπέπεσεν αἰφνιδίως κατ' αὐτῶν καὶ ἐρόνευσε πολλοὺς καταδιώξας αὐτοὺς μέχρι τῶν πλοίων. Τότε δὲ ὁ ἱππότης Γαστίνης ἠναγκάσθη νὰ ἀναχωρήσῃ ἄπρακτος ἐκ Σάμου καὶ εἰς τὴν νῆσον Κῶν μετὰβὰς διήρπασεν αὐτὴν ἐκδικούμενος αὐτόθι τὰ ἐν Σάμῳ πάθημά του.

Τριαιῦτα καὶ ἄλλα δεινὰ ἔπασχεν ἡ Σάμος κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην, ὁπότε καὶ ἡ Βυζαντινὴ αὐτοκρατορία περιελθούσα εἰς ἐλβεινήν θέσιν κατέρρεεν ἀκρατήτως, μέχρις οὗ ὁ Μωάμεθ Β' ὁ κατακτητῆς συναγαγὼν μεγάλας στρατιωτικὰς δυνάμεις, ἐκυρίευσε πολλὰ μέρη τῆς Ἀσίας καὶ Εὐρώπης, τῇ δὲ 29 Μαΐου τοῦ 1453 ἡμέρᾳ Τρίτῃ ἐκυρίευσε καὶ αὐτὴν τὴν περίδοξον Πρωτεύουσάν τοῦ Βυζαντινοῦ κράτους τὴν Κωνσταντινούπολιν, καταλύσας τέλος τὴν ἄλλοτε ἰσχυρὰν καὶ μεγάλην αὐτοκρατορίαν. Τότε δὲ καὶ οἱ ἐν Χίῳ Ἰουστινιάναι, καθὼς καὶ οἱ ἄλλοι ἄλλων διαφόρων μερῶν δεσπότηι, προβλέποντες ὅτι δὲν θὰ ἠδύναντο ἐν ἀνάγκῃ νὰ

ἀντιταχθῶν κατὰ τοῦ ἰσχυροῦ κατακτητοῦ, ἀπέστειλαν πρὸς αὐτὸν πρέσβεις διὰ τῶν ὁποίων ἐδήλωσαν ὑποταγὴν καὶ προσεφέρθησαν νὰ πληρώνουν ἐτήσιον φόρον, ἐὰν ὁ Μωάμεθ ἐδέχετο νὰ μὴ ἀφαιρέσῃ ἀπ' αὐτῶν τὴν κατοχὴν τῆς Χίου καὶ τῶν ἄλλων χωρῶν τὰς ὁποίας οὗτοι εἶχον ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν των. Ὁ Σουλτᾶνος ἐδέχθη τοὺς πρεσβευτὰς τῶν Ἰουστινιανῶν καὶ ἀντὶ τῆς πληρωμῆς φόρου ἐτησίου ἐκ 4,000 δουκάτων συγκατένευσε νὰ μένωσιν ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν τῶν Ἰουστινιανῶν αἱ νῆσοι Χίος, Σάμος, Ἰκαρία, Οἰνουῖσαι, Παναγία, ἐχορήγησε δὲ προσέτι εἰς αὐτοὺς τὸ δικαίωμα τοῦ νὰ ἐμπορεύωνται ἐλευθέρως.

Εἶπομεν ὅτι ἡ Σάμος πρὸ πολλοῦ ἤδη ἤρχισε νὰ ἐρημεῖται ἔνεκα τῶν αἰτίων τὰ ὁποῖα ἀνεφέραμεν, ἀλλ' ἀπὸ τῆς ἐντελοῦς καταλύσεως τῆς Βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας καὶ ὀλίγον χρόνον μετ' αὐτὴν ἡ ἐρήμωσις τῆς νήσου ἦτο ὀλοσχερής. Ὁ μετέπειτα ἀρχιερεὺς τῆς Σάμου Ἰωσήφ Γεωργειρήνης ἱστορεῖ ὅτι ἐπὶ τῆς ἀλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἡ Σάμος ἦτο ἀκατοίκητος, ἀλλ' ὁ ἐκ Φλωρεντίας χρονογράφος Βένζης ἀφηγούμενος τὰς μετὰ τὴν ἀλωσιν φρικαλέας τῶν Ἰούρκων ἐπιδρομὰς ἐν ἔτει 1456, ἀναφέρει μεταξὺ τῶν ἄλλων, ὅτι ἐκ τῶν ἐπιδρομῶν τούτων τὰ μέγιστα ἔπασχον καὶ οἱ Σάμιοι. ἐξ οὗ δῆλον γίνεται ὅτι ἐπὶ τῆς νήσου ὑπῆρχον εἰσέτι ὀλίγοι κάτοικοι.

Ὁ δὲ Ἐνετὸς ἱστοριογράφος Σαβέλλικος ἀναφέρει ὅτι κατὰ τὸ 1472 συνῆλθον ἐν Σαμῶ ὁ ἐνετικὸς στόλος ὑπὸ τὸν Πέτρον Μοτζενίγον, ὁ τῆς Νεαπόλεως καὶ ὁ τοῦ Πάπα, ἵνα συνδιασκεφθῶσι κατὰ ποῖον τρόπον ἠδύναντο νὰ πολεμήσωσι τοὺς Τούρκους καὶ ὅτι τότε ἡ νῆσος διετέλει ἐν ἐρημώσει.

Τὴν ἀμέσως ἀπὸ τῆς ἀλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἐπεληθῶσαν τελείαν ἐρήμωσιν τῆς Σάμου συμπεραίνομεν καὶ ἐκ τῶν ἐξῆς. Ἐν ἔτει 1455 ὁ Ὀθωμανικὸς στόλος ὑπὸ τὸν Χαμζᾶ πασᾶν διετάχθη ὑπὸ τοῦ Μωαμεθ νὰ πλεύσῃ εἰς τὰς Σποράδας νήσους διὰ νὰ ἐξαναγκάσῃ τοὺς κατοίκους εἰς τὴν πληρωμὴν τῶν φόρων. Τότε, ἱστοροῦσιν οἱ χρονογράφοι, πᾶσαι αἱ νῆσοι ἐπλήρωσαν τοὺς φόρους, ἠρνήθησαν δὲ μόνον νὰ

πληρώσουν αὐτοὺς αἰνῆτοι Χίος καὶ Ρόδος. Περὶ τῆς Σάμου δὲν γίνεται κανεὶς λόγος, ὅπερ ἀποδείκνυει ὅτι κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ἡ νῆσος εὐρίσκετο ἐν ἐρημώσει, καὶ ἂν ὑπῆρχον ὀλίγοι κάτοικοι ἐπ' αὐτῆς. ὁ ἀριθμὸς αὐτῶν θὰ ἦτο μικρὸς καὶ ἡ κατάστασις τῶν θὰ ἦτο οἰκτρὰ, ὥστε δὲν ἠδύναντο οὗτοι νὰ ἀξιωθοῦν οὐδεμιᾶς προσοχῆς ἐκ μέρους τοῦ Τούρκου δυνάστου. Ὁ Χαμζᾶ πασᾶς προσεπάθησε νὰ ἐξαναγκάσῃ τοὺς κατοίκους Χίου καὶ Ρόδου εἰς τὴν πληρωμὴν τῶν φόρων, ἀλλ' ἀπέτυχε καθ' ὀλοκληρίαν κατὰ τὴν πολιορκίαν τῆς Ρόδου. Ἐπανέλθων δὲ εἰς Ἀδριανούπολιν ἔλαβε σφοδρὰν ἐπίπληξιν παρὰ τοῦ Σουλτάνου καὶ ἀντεκατεστάθη ὑπὸ τοῦ νεαροῦ ναυάρχου Γιουνὶς Πασᾶ. ὅστις ἐκήρυξε τὸν πόλεμον τῇ 30 Ἰουνίου 1455. Ἀλλ' ὁ στόλος αὐτοῦ καταληφθεὶς ὑπὸ τρικυμίας ἐξώθεν τοῦ Ἑλλησπόντου διεσκορπίσθη, ὁ δὲ νέος ναύαρχος περιορίσθη νὰ ἐκπορθήσῃ τὴν Φωκαίαν, ἀφοῦ δὲ ἐκυριεύθησαν αἰ νῆσοι Αἶνος, Θάσος, Σαμοθράκη καὶ Ἰμβρος, διετάχθη ὁ στόλος νὰ ἐπιτεθῇ κατὰ τῆς Χίου, ἣτις εἶχεν ἀρνηθῆ τὴν πληρωμὴν τοῦ φόρου εἰς τὸν Χαμζᾶ πασᾶν, ἀλλὰ τότε οἱ ἐν Χίῳ ἠναγκάσθησαν νὰ δεχθῶσιν εἰρηνικὴν λύσιν δόντες δῶρα 30.000 δουκάτων ἐφ' ἅπαξ καὶ ὑποσχεθέντες ἐτήσιον φόρον 10,000.

Οἱ φόροι οὗτοι μεγάλως κατέθλιβον τοὺς κατοίκους. ἐξ οὗ σφοδρὰ οἰκονομικὴ ἔνδεια ἐβασίλευσε τότε εἰς ὅλας τὰς νήσους. Πλὴν δὲ τούτων αἱ προσβολαὶ τῶν πειρατῶν, οἵτινες διέπλεον τὰς θαλάσσας ἐξηκολούθουν ἀκαταπαύστως ἐναντίον τῶν δυστυχῶν κατοίκων. οὓς ἐφόνευον ἢ ἐξηνδραπόδιζον. Κατὰ τὸ 1475 ὁ Μωάμεθ ἠπειλῆσε τοὺς δεσπότες τῆς Χίου Γενομαίους ὅτι θὰ ἀφῆρει τελείως ἀπ' αὐτῶν τὴν ἐξουσίαν τὴν ὁποίαν οὗτοι εἶχον ἐπὶ τῆς Χίου καὶ τῶν ἄλλων νήσων, τότε δὲ καὶ οἱ Ἰουστινιάναι βλέποντες τὸν ἐπικείμενον μέγαν κίνδυνον καὶ τὸ γόητρον τῆς ἐξουσίας αὐτῶν τελείως καταπεσόν, ἠναγκάσθησαν νὰ παραιτήσωσι πᾶν δικαίωμα ἐπὶ τῆς Σάμου τὴν ὁποίαν δὲν ἠδύναντο νὰ προστατεύωσι καὶ τῆς ὁποίας διοικητὴς ἦτο τότε ὁ Θωμᾶς Ἰουστινιάνης Φερνέτος, θέλοντες οὕτω νὰ συγκεντρώσωσι πάσας τὰς ἐαυτῶν δυνάμεις ἐν Χίῳ, διὰ τὸν λόγον δὲ τοῦτον προέτειναν καὶ εἰς τοὺς ἐν

Σάμω ἐνχομείναντας ὀλίγους κατοίκους νὰ ἐγκαταλείψωσι τὴν νῆσον των καὶ νὰ ἔλθωσιν εἰς Χίον ὑπόσχομενοι νὰ χορηγήσωσιν εἰς αὐτοὺς γαίας καὶ τὰ ἄλλα μέσα τοῦ ζῆν. Τὴν πρότασιν δὲ ταύτην ἐδέχθησαν οἱ ἐν ἀπογνώσει εὐρισκόμενοι Σάμιοι καὶ κατὰ τὸ ἔτος 1476 μετηνάστευσαν πάντες εἰς Χίον. Οἱ ὑπολειφθέντες ἐν Σάμω, ἐλάχιστα τὸν ἀριθμὸν, τὸν ποιμενικὸν βίον ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον διάγοντες, ἀπεχώρησαν εἰς τὰ ἐνδότερα τῆς νήσου καὶ ἐκεῖ ἐπὶ τῶν ἀποκορήμων μερῶν ἔζων βίον ἡμιάγριον προσπαθοῦντες νὰ ἀποκρύπτωνται πάντοτε ἀπὸ τὰ ὄμματα τῶν πειρατῶν, οἵτινες δὲν ἔπαυον ἐπισκεπτόμενοι τὰς παραλίας τῆς νήσου.

Τοιοιουτρόπως ἡ πάλαι ποτε ἐνδοξος καὶ ἰσχυρὰ Σάμος, ἣτις κατὰ τοὺς ἀρχαίους χρόνους εἶχε κατὰστῆ τὸ κέντρον τοῦ Ἰωνικοῦ πολιτισμοῦ, κατὰ τὸ ἔτος 1476 ἔκειτο παντελῶς ἔρημος κατοίκων καὶ ἐπὶ τῶν εὐγράμμων ὄρέων αὐτῆς τῶν πρασινοστολίστων κοιλάδων, ὅπου ἄλλοτε φαιδραὶ ἀντήχουν αἱ ἰαχὰὶ τῶν κατοίκων καὶ τῶν πολεμιστῶν οἱ παιᾶνες δὲν ἠκούοντο τῶρα ἢ αἱ ὠρυγαὶ τῶν σκύμων καὶ ἡ μελαγχολικὴ φωνὴ τῆς γλαυκῆς θρηνούσης ἐπὶ τῶν σκυθρωπῶν ἐρειπίων τὰ κλέη τοῦ εὐτυχοῦς παρελθόντος.

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟΝ

**Τὰ ἀπὸ τοῦ συνοικισμοῦ τῆς Σάμου μέχρι
τῆς ἐπαναστάσεως τοῦ 1821**

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΠΡΩΤΟΝ

Συνοικισμὸς τῆς Σάμου ὑπὸ τοῦ ναυάρχου Κιλίτζ Ἀλῆ πασᾶ.— Νικόλαος Σαρακίνης.— Τὰ ἐκδοθέντα Σουλτανικὰ Φερμάνια περὶ τοῦ συνοικισμοῦ.— Οἱ πρῶτοι ἄποικοι.

Ἐπὶ δεκάδας ἐτῶν ὀλοκλήρους ἀγρία γαλήνη ἐβασίλευεν εἰς ὅλην τὴν Σάμον, ἐρημωθεῖσαν ἤδη, ὡς εἶδομεν, παντελῶς ἀπὸ τοῦ ἔτους 1476. Κατὰ τὴν ἐποχὴν δὲ ταύτην τῆς ἐρημώσεως, τὸ φύσει γόνιμον ἔδαφος τῆς νήσου ἐκαλύφθη ὑπὸ ἀγρίων δένδρων καὶ δάση πλούσια καὶ πυκνὰ ἐσχηματίσθησαν ἐπὶ τῶν ὀρέων αὐτῆς καὶ τῶν λόφων, ὅπου ἀπὸ πολλοῦ ἔπαυσε νὰ ἀντηγῆ ὁ πέλεκυς τοῦ ξυλοκόπου καὶ ἡ ἀξίνη τοῦ καλλιεργητοῦ.

Ἐν τοιαύτῃ καταστάσει διετέλει ἡ Σάμος ὅτε περὶ τὸ 1550 (*) ὁ Ὄθωμανὸς ναύαρχος Κιλίτζ Ἀλῆ πασᾶς διερχόμενος μετὰ τοῦ στόλου αὐτοῦ τὸ Αἰγαῖον καὶ καταλι-

(*) Ὁ χρόνος τοῦ κατάπλου εἰς Σάμον τοῦ Κιλίτζ Ἀλῆ πασᾶ δὲν εἶνε ἐξηκριβωμένος. Ὁ Ἐπαμ. Σταματιάδης γράφει ὅτι ὁ ὑπὸ τὸν Κιλίτζ ὀθωμανικὸς στόλος προσήγγισε τὴν Σάμον κατὰ τὸ ἔαρ τοῦ 1562. Ἐν τούτοις ἡ διαθήκη τοῦ Σαρακίνη ἢ σωζομένη ἐν Πάτρῳ φαίνεται γεγραμμένη κατὰ τὸ 1560. Ὅτε πρέπει κατ' ἀνάγκην νὰ ὑποθέσωμεν ὅτι ὁ ὑπὸ τοῦ Κιλίτζ Ἀλῆ πασᾶ σχεδιασθεὶς συνοικισμὸς τῆς Σάμου ἔλαβε χώραν πρὸ τοῦ 1560 καὶ διὰ τοῦτο ἡ χρονολογία τοῦ 1550 τὴν ὁποίαν παρεδέχθη καὶ ὁ Ἐπαμ. Φραγκούλης ἐν τῇ «Πραγματείᾳ περὶ τοῦ ἐν Σάμῳ πολιτεύματος», μᾶς φαίνεται ἡ ἀκριβεστέρα.

φθείς ὑπὸ σφοδρᾶς τρικυμίας προσωμίσθη εἰς Σάμον καὶ πλησίον τοῦ μέρους ὅπου ἔκειτο ὁ ἀρχαῖος ναὸς τῆς θεᾶς "Ηρας. Ὁ Κιλίτζ Ἀλῆ πασᾶς ἦτο καταγωγῆς χριστιανικῆς καὶ διῆγε κατὰ τὴν παιδικὴν ἡλικίαν του μετὰ πειρατῶν, ἀσπασθεὶς δὲ τὸν Μωαμεθανισμόν καὶ ὀνομασθεὶς ὑπὸ τῶν Τούρκων Οὐλούτζ Ἀλῆς κατώρθωσε βαθμηδὸν διὰ τῆς ἰκανότητος αὐτοῦ νὰ ἀναδειχθῆ εἰς βεηλέρβειν τῆς Ἀλγερίας καὶ μετὰ τὴν ναυμαχίαν τῆς Ναυπάκτου πολεμῶν πρὸς Ἰωάννην τὸν Αὐστριακὸν νὰ ἀναγορευθῆ ἀρχιναύαρχος τοῦ Ὀθωμανικοῦ στόλου, λαβὼν προσέτι παρὰ τοῦ τότε Σουλτάνου Σελῆμ τοῦ Β'. ἔνεκα τῶν ἀνδραγαθημάτων αὐτοῦ καὶ σπάθην ἀδάμαντοκόλλητον, ὁπότε ἔλαβε τὴν ἐπωνυμίαν Κιλίτζ Ἀλῆ πασᾶς ἀπὸ τῆς σπάθης, ἣτις τουρκιστὶ καλεῖται κιλίτζ.

Μετὰ τοῦ Κιλίτζ Ἀλῆ πασᾶς συνεταξείδευε τότε καὶ Ἕλληνας οὐνομαζόμενος Νικόλαος Σαρακίνης χρέη πρῶτός ἐν τῇ ναυαρχίᾳ ἐκπληρῶν, ὅστις εἶλκε μὲν τὸ γένος ἐκ Κρήτης, ἀλλ' εἶχε γεννηθῆ ἐν τῇ νήσῳ Πάτμῳ περὶ τὸ 1520, μετὰ τοῦ Σαρακίνη δὲ τούτου ὁ Κιλίτζ Ἀλῆ πασᾶς ἐξελθὼν εἰς τὴν Σάμον ἐθαύμασεν ἰδὼν τὰ πλούσια δάση καὶ τὰς ἄλλας φυσικὰς καλλονὰς τῆς νήσου καὶ ἠπόρησε πῶς τοιαύτη γόνιμος νῆσος ἔστερεῖτο κατοίκων. ἔστειλε δὲ ἀνθρώπους αὐτοῦ εἰς τὰ ἐνδότερα τῆς νήσου, ὅπως μάθωσιν ἂν ὑπῆρχον ἄνθρωποι ἐπ' αὐτῆς καὶ ποῖοι ἦσαν οὗτοι. Οἱ πρὸς εὕρεσιν κατοίκων ἀποσταλέντες ἀκόλουθοι τοῦ Ὀθωμανοῦ ναυάρχου κατώρθωσαν νὰ συναντήσουν εἰς ἀπόκρυφόν τι μέρος δύο ἀνθρώπους παρὰ τῶν ὁποίων ἔμαθον ὅτι εἰς ὄλην τὴν νῆσον δὲν εὕρισκοντο τότε ἢ 30-40 οἰκογένεια, αἵτινες ἔζων χωριστὰ ἀπ' ἀλλήλων ἐντὸς πενιχροτάτων καλυβῶν κτηνώδη σχεδὸν βίον διάγοντες. Τοὺς ὀλίγους τούτους ἡμιαγρίους κατοίκους ὁ Κιλίτζ Ἀλῆ πασᾶς μετὰ πολλὰς προσπαθείας κατώρθωσε νὰ συναθροίσῃ καὶ νὰ πείσῃ ὅπως ὅλοι ὁμοῦ ἀποτελέσωσιν ἓνα μικρὸν συνοικισμόν πλησίον τοῦ μέρους ὅπου κεῖται σήμερον ἡ κωμόπολις Παγώνδας.

Ἐπιστρέψας δὲ μετὰ τινα χρόνον ὁ Κιλίτζ Ἀλῆ πασᾶς εἰς Κωνσταντινούπολιν ἐζήτησε παρὰ τοῦ Σουλτάνου Σουλεϊμᾶν

ὅπως δοθῆ εἰς αὐτὸν ἡ ἄδεια νὰ συνοικίση τὴν Σάμον. Ὁ δὲ Σουλτᾶνος ἐπὶ τῇ αἰτήσῃ ταύτῃ τοῦ Κιλίτζ Ἀλῆ, ὅστις ἀπελάμβανε παρὰ τοῖς Τούρκοις μεγίστης ὑπολήψεως καὶ φήμης, ὄχι μόνον ἐπένευσεν εἰς τὴν αἴτησιν ταύτην, ἀλλὰ καὶ ἐξέδωκεν ἑγγράφον αὐτοκρατορικόν, δι' οὗ ἐδωρεῖτο τὴν νῆσον ἅπασαν εἰς τὸν Κιλίτζ Ἀλῆ πασᾶν, δι' ἑτέρου δὲ ἑγγράφου παρεχώρει εἰς τοὺς κατοίκους τῆς Σάμου προνόμια εὐρυτάτης ἐλευθερίας, ἄγνωστα ἕως τότε εἰς ὅλας τὰς ὑπὸ τὴν Ὀθωμανικὴν κυριαρχίαν διατελούσας χώρας. Διὰ τοῦ δευτέρου τούτου Αὐτοκρατορικοῦ Διατάγματος, τοῦ ὁποίου ἡ ἔκδοσις κατωρθώθη ἀνακριβῶς χάρις εἰς τὰ μέσα καὶ τὴν ὀξυδερκειαν τοῦ Κιλίτζ Ἀλῆ πασᾶ, ὅστις διείδεν εὐθὺς ἔκτοτε, ὅτι, διὰ νὰ ἐπιτευχθῆ ὁ συνοικισμὸς τῆς νήσου καὶ διὰ νὰ εἴνε ἠσφαλισμένη ἡ εὐημερία τῶν μελλόντων κατοίκων αὐτῆς, οἵτινες οὐδὲν ἄλλο θὰ ἦσαν ἢ Χριστιανοί, ἔπρεπε νὰ ἀποκλεισθῆ ἡ δεσπόζουσα φυλὴ, πρωτίστως ἀπηγορεύετο εἰς πάντα Ὀθωμανὸν νὰ κατοικήσῃ ἢ πρὸς ὥραν νὰ διατρίψῃ ἐν Σάμῳ, καὶ ἂν δέ ποτε κανεὶς ἐκ τῶν Τούρκων ναυάρχων ἤθελε λάβει ἀνάγκην νὰ προσορμισθῆ εἰς Σάμον, μόνον εἰς ἓν μέρος ἐπετρέπετο αὐτῷ νὰ ἀποβῆ, ὅπερ μέρος ἐπὶ πολὺ ἔκτοτε ἐτήρησε τὴν ἐπωνυμίαν Πασᾶ-ὀδασῆ. Πρὸς τούτοις ἐπιτρέπατο εἰς πάντα ἔποικον ἐρχόμενον εἰς Σάμον νὰ καταλάβῃ ὅσωνδήποτε γῆν ἤθελεν ὅπως καλλιέργησῃ, μένων ἀσύδοτος ἐπὶ ἐπταετίαν, ἡ δὲ ἐσωτερικὴ διοίκησις ἀνετίθετο εἰς Χριστιανὸν ἐπίσης, τὸν ὁποῖον ἐδικαιοῦντο νὰ ἐκλέγῳσιν οἱ κάτοικοι, ἀνεγνώριζε δὲ ὁ Σουλτᾶνος. Τὰ μέτρα ταῦτα ἦσαν τότε προσφορώτατα διὰ τὸν ἐπιδιωκόμενον σκοπὸν τοῦ συνοικισμοῦ, ὅθεν δικαίως ἀνωμολογήθη ὅτι ἡ Σάμος ἐν τῷ προσώπῳ τοῦ Κιλίτζ Ἀλῆ πασᾶ ἠτύχησε τότε νὰ εὖρη ἰσχυρότατον, ἀλλὰ καὶ ὀξυδερκέστατον προστάτην.

Μετὰ τὴν ἔκδοσιν τῶν Σουλτανικῶν τούτων Φερμανίων, ἐκ τῶν ὁποίων τὸ δεύτερον ἐσώζετο ἐν Σάμῳ μέχρι τοῦ 1834 ὁ Κιλίτζ Ἀλῆ πασᾶς ἀπέστειλε τὸν ὡς ἀνωτέρω ἀκόλουθον αὐτοῦ Νικόλαον Σαρακίνην νὰ περιέλθῃ τὴν Ἀσίαν καὶ τὰς νήσους, ἵνα διακηρύξῃ εἰς πάντας τοὺς Χριστιανούς ποίων

εὐεργετημάτων θὰ ἀπήλαυον ὅσοι ἤθελον νὰ μεταναστεύσωσιν εἰς Σάμον, τὴν ὁποίαν ὁ Κιλίτζ Ἀλῆ πασᾶς ὑπέσχετο ὡσαύτως ὅτι θὰ φροντίζη νὰ προφυλάττῃ ἀπὸ πάσης πειρατικῆς ἐπιδρομῆς. Ὁ Σαρακίνης ἐξετέλεσε μετὰ προθυμίας τὴν διαταγὴν τοῦ προϊσταμένου του, εὐθύς δὲ ὡς ἐγνώσθησαν ταῦτα, οἱ ἐν Χίῳ μένοντες ἀπόγονοι τῶν ἀρχαίων κατοίκων τῆς Σάμου ἦλθον μετὰ τῶν πρώτων καὶ κατώκησαν εἰς τὴν πετρίδα τῶν προγόνων των. Πλὴν δὲ τούτων καὶ ἄλλοι χριστιανοὶ ἐκ τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, ἐκ τῶν νήσων τοῦ Αἰγαίου πελάγους, ἐκ τῆς Πελοποννήσου καὶ ἐκ τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος φεύγοντες τὴν μάχαιραν τοῦ δυνάστου καὶ τὰς ἀπηνεῖς καταδιώξεις, τὰς ὁποίας παρ' αὐτοῦ ὑρίσταντο εἰς τὰς ἐχυτῶν πετρίδας καὶ λαβόντες γνῶσιν τῶν ἐλευθεριῶν, τὰς ὁποίας θὰ εἶχον εἰς τὴν ὑπὸ τὴν αἰγίδα τοῦ κρατικοῦ ναυάρχου Κιλίτζ Ἀλῆ πασᾶ διατελοῦσαν νῆσον, κατῆλθον εἰς Σάμον καὶ ἐγκατεστάθησαν ἐν αὐτῇ κορμὰ τῆς ὅλης Ἑλληνικῆς φυλῆς ἀποτελέσαντες. Ἐπειδὴ δὲ κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον εἶχε περιέλθει ὑπὸ τὴν κυριότητα τῶν Γούρκων καὶ ἡ νῆσος Μυτιλήνη, πολλοὶ τῶν κατοίκων αὐτῆς, λαβόντες γνῶσιν τῆς διακηρούσεως τοῦ Κιλίτζ Ἀλῆ πασᾶ μετηνάπτυσαν τῇ προτροπῇ αὐτοῦ εἰς Σάμον καὶ ἐκτίσαν τὴν κομόπολιν Μυτιληνοὶ λαβοῦσαν ἕκτοτε ἀπὸ τῶν πρώτων αὐτῆς οἰκιστῶν τὸ ὄνομα τοῦτο. Καὶ αὐτὸς δὲ ὁ Σαρακίνης ἐλθὼν εἰς τὴν Σάμον συνώκισεν ἐν θέσει εὐφορώτατῃ παρὰ τὴν ποταμὸν Ἰμβρασον καὶ εἰς τὸ μέρος ὅπου σήμερον εὐρίσκεται τὸ χωρίον «Μύλοι» μικρὰν κώμην, ἣτις ἐπὶ τινα χρόνον διετέλεσεν ὡς πρωτεύουσα τῆς Σάμου, καλούμενη χωρίον τοῦ Κιλίτζ Ἀλῆ πασᾶ, κατέλαβε δὲ ὁ Σαρακίνης τῇ ἀδείᾳ τοῦ Κιλίτζ μεγάλην ἔκτασιν γῆς πλησίον τοῦ χωρίου πεδινῆς ὅλης καὶ εὐφορώτατης, ἐν τῷ μέσῳ δὲ ταύτης ὁ ἴδιος κατὰ τὸ ἔτος 1577 ὠκοδόμησε καὶ πύργον, ὅστις ἀποτελεῖ τὸ πρῶτον σημαντικὸν κτίριον τοῦ νεωτέρου συνοικισμού τῆς Σάμου καὶ ὁ ὁποῖος σώζεται μέχρι τῆς σήμερον φέρων τὴν ἐπωνυμίαν Πύργος τοῦ Σαρακίνη. Ἡ κτηματικὴ αὕτη περιοχὴ μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Σαρακίνη θανόντος ἐν Πάτρῳ κατὰ τὸ 1590*

περιῆλθεν εἰς τὸν μονογενῆ υἱὸν αὐτοῦ Βασίλειον, ἀποβιώσαντος δὲ καὶ αὐτοῦ ἀτέκνου, τὸ τε χωρίον καὶ πᾶσα ἡ κτηματικὴ περιοχὴ περιῆλθον εἰς τὴν κυριότητα τῆς ἐν Πάτρῳ Ἱερᾷ Μονῆς Ἰωάννου τοῦ Θεολόγου δυνάμει τῆς διαθήκης, ἣν ζῶν εἶχε συνταξεί ὁ Νικόλαος Σαρακίνης καὶ ἥτις σώζεται εἰς τὰ ἀρχεῖα τῆς Μονῆς ταύτης μέχρι σήμερον. Τοιουτοτρόπως ἀπὸ τῆς ἐποχῆς ταύτης ἤρχισε βαθμηδὸν ὁ νεώτερος τῆς Σάμου συνοικισμός. Ἐφρόντιζον δὲ οἱ νέοι κάτοικοι τῆς Σάμου ἔνεκα τοῦ φόβου τῶν πειρατῶν νὰ κτίζωσι τοὺς συνοικισμοὺς αὐτῶν ἐπὶ δυσπροσίτων μερῶν, ἀφανῶν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἐκ τῆς θαλάσσης.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΔΕΥΤΕΡΟΝ

Τὰ μετὰ θάνατον τοῦ Κιλίτζ Ἀλῆ πασᾶ. — Πειρατῶν ἐπιδρομαί. — Ἐπιβολὴ φόρων πρὸς ὄφελος τοῦ τεμένους Τοπχανέ. — Βιαιόπραγαί τῶν Ἐνετῶν. — Ὁ ἀρχιεπίσκοπος τῆς Σάμου Χριστόφορος σίπτεται εἰς τὰ κάτεργα ὑπὸ τῶν Ἐνετῶν.

Ὁ πληθυσμὸς τῆς Σάμου ηὔξησε ταχέως διὰ τῆς συρροῆς πολλῶν ἀποίκων ἐκ διαφόρων μερῶν τοῦ Ἑλληνισμοῦ, οἵτινες, ἐφ' ὅσον ἔζη ὁ Κιλίτζ Ἀλῆ πασᾶς, διῆγον ἡσυχον καὶ εὐτυχῆ βίον ἀνέτως ἀπολαμβάνοντες ὄλων τῶν ἀγαθῶν τὰ ὅποια ἀφθόνως παρεῖγον εἰς αὐτοὺς τὸ θαλλπερὸν κλίμα καὶ τὸ παρθένον ἔδαφος τῆς Σάμου. Εὐθύς ὁμως μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Κιλίτζ Ἀλῆ πασᾶ, ἐπισυμβάντα ἐν ἔτει 1587, ἤρχισαν καὶ αἱ δοκιμασίαι αὐτῶν, διότι μόλις ἐγνώσθη ὁ θάνατος αὐτοῦ καὶ κατὰ τὸ ἴδιον ἔτος πολυάριθμοι πειραταὶ ἐπέδραμον εἰς τὴν νῆσον καὶ ἐν μιᾷ ἐβδομάδι ἐπήνεγκον τότεν καταστροφὴν, ὥστε οἱ κάτοικοι ὑπὸ μεγάλου τρόμου καταληρθέντες συνῆλθον εἰς γενικὸν συμβούλιον καὶ συνδυσκέφθησαν ἂν ἔπρεπε νὰ μένωσι πλέον ἐν τῇ νήσῳ ἢ νὰ μεταναστεύσωσιν εἰς ἄλλο μέρος, ὑπερίσχυσεν ὁμως ἡ πρώτη γνώμη, διότι ἄλλως κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην οὐδεμίαν ἀσφαλῆς γωνίαν ὑπελείπετο εἰς τοὺς δυστυχεῖς Ἑλληνας χριστιανοὺς κύπτοντας πανταχοῦ ὑπὸ τὸν ζυγὸν τῆς ἐλεεινοτέρας δουλείας.

Καὶ ἐφ' ὅσον μὲν ἔζη ὁ Κιλίτζ Ἀλῆ πασᾶς ἐτηροῦντο ἀπροσβλήτως τὰ χορηγηθέντα προνόμια καὶ οἱ πρόκριτοι ἐκ τῶν Σαμίων, τοὺς ὁποίους προέτεινε μὲν ὁ Σαρακίνης, ἐπεκύρου δὲ ὁ Κιλίτζ Ἀλῆ πασᾶς, διώκουν τὴν νῆσον, μετὰ τὸν θάνατον ὁμῶς αὐτοῦ, τῆς μὲν κινητῆς περιουσίας αὐτοῦ περιελθούσης εἰς τὸ αὐτοκρατορικὸν ταμεῖον, τῆς δὲ ἀκινήτου διατεθείσης πρὸς ὄφελος τοῦ κράτους, αἱ πρόσοδοι τῆς Σάμου παρεχωρήθησαν ὑπὸ τὴν ἐποπτεῖαν τοῦ κατὰ καιροῦ Σείχου-λίσλάμη εἰς τὸ τέμενος, ὅπερ ἐν ἔτει 1580 εἶχεν ἀνεγείρει ὁ Κιλίτζ Ἀλῆ πασᾶς εἰς τὸ Τοπχανέ τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ὅπου εἶνε καὶ ὁ τάφος αὐτοῦ, οὕτω δὲ οἱ τέως ἀτύθοτοι Σάμιοι ἐξήναγκάσθησαν ἔκτοτε εἰς τὴν πληρωμὴν φόρων, οἵτινες εἰσεπράττοντο ὑπὸ τῶν διοικούντων δημογερόντων ἐξ ὅλων τῶν κατοίκων καὶ ἐπέλλοντο κατ' ἔτος εἰς τὸν Σείχου-λίσλάμη. Καὶ κατὰ τοὺς πρώτους μὲν χρόνους οἱ φόροι οὗτοι ἦσαν ἀσήμαντοι, ἀερχόμενοι εἰς ὀλίγας χιλιάδας γροσίων, βαθμηδὸν ὁμῶς οὗτοι ἐπολλαπλασιάζοντο, πλήν δὲ τῶν φόρων τούτων τοὺς ὁποίους ἀγογγύστως ἐπλήρωνον πάντοτε οἱ Σάμιοι, ἤρχισαν νὰ αἰσθάνωνται καὶ ἄλλας πιέσεις, ἀφοῦτο μάλιστα ἐν τῇ ἐσωτερικῇ διοικήσει τῆς γῶρας τοὺς ἐντοπίους προκρίτους ἤρχισαν νὰ ἀντικαθιστῶσιν Ὀθωμανοί, ὑπάλληλοι τῆς Πύλης. Ἡ καταπάτησις αὕτη τῶν προνομίων τῆς Σάμου ὑπὸ τῆς Πύλης ἐγένετο βαθμηδὸν καὶ ὑπούλως. Οὕτω ὁ πρῶτος Τοῦρκος ἀγᾶς ὁ ὁποῖος ἐπάτησεν εἰς Σάμον καὶ ὁ ὁποῖος ἀντεκατέστησε τοὺς ἐντοπίους διοικητὰς ἦλθε, καθὼς εἶχε δηλώσει, διὰ νὰ μείνη προσωρινῶς, ἀλλ' ἀποῦ ἀπαξ ἐγκατεστάθη, οἱ Σάμιοι δὲν ἐτόλμησαν ἔκτοτε νὰ ζητήσωσι τὴν ἀπέλασίν του. Μετὰ τὸν ἴδιον τρόπον ἐγκατεστάθη καὶ ὁ Καδῆς, διότι ὁ πρῶτος τοιοῦτος ἐλθὼν εἰς Σάμον, δὲν ἤρχετο διὰ νὰ μείνη ὀριστικῶς ἐν αὐτῇ, ἀλλὰ διὰ νὰ κρίνη περιστατικῆν τινα ὑπόθεσιν καὶ μετὰ τὴν ἀπόρμην αὐτὴν ἔμεινεν εἰς τὴν Σάμον, οὐδέποτε πλέον μέχρι τῆς ἐπαναστάσεως ἐγκαταλείψας αὐτήν.

Ἐν τούτοις, καίτοι ἡ Τουρκικὴ κυριαρχία εἶχεν ἐξαπλωθῆ τότε εἰς ὅλον τὸ Αἰγαῖον, δυνάμει δὲ τῆς συναφθείσης συν-

Θήκης μεταξύ τῶν Ἑνετῶν καὶ τοῦ Σουλτάνου Βαγιαζήτ ἐτέθη ὑπὸ τὴν ὀριστικὴν κυριαρχίαν αὐτοῦ πλὴν τῶν ἄλλων μερῶν καὶ ἡ νῆσος Σάμος, οἱ Ἕλληνες τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος καὶ τῆς Πελοποννήσου, μετ' αὐτῶν δὲ καὶ οἱ τῶν νήσων δὲν ἔπαυον ἀγωνιζόμενοι πρὸς ἀνάκτησιν τῆς ἐλευθερίας των, ἄλλοτε μόνοι καὶ ἄλλοτε ὑπὸ τὴν σημαίαν τῶν Ἑνετῶν, οἵτινες, οὐχ' ἦττον, πολλάκις ἀπέβαινον χειρότεροι τύραννοι τῶν Τούρκων, διότι ἱστορικαὶ ἀπέμειναν αἰσθηταὶ ἀνοσιουργίαι καὶ βιαιοπραγίαι, ὅσας κατὰ τοὺς μεταξύ τῶν Τούρκων καὶ Ἑνετῶν ἀγῶνας περὶ τῆς κυριαρχίας τῆς Κρήτης διαρκέσαντας ἐπὶ πολλὰ ἔτη διέπραξεν ὁ Ἑνετικὸς στόλος εἰς ὅλας τὰς νήσους τοῦ Αἰγαίου πελαγους καὶ δὴ καὶ εἰς τὴν Σάμον, ἐπὶ τῷ λόγῳ δῆθεν ὅτι προσέβαλλε χώρας ὀσμανικᾶς. Τοιοῦτοτρόπως οἱ δυστυχεῖς κάτοικοι τῶν νήσων, οἵτινες ἤθελον νὰ διάγωσι βίον εἰρηνικὸν καὶ ἡσυχον, ἐδοκίμαζον πολλάκις κατὰ τοὺς χρόνους τούτους τὰς τρομερὰς συνεπείας τῆς ὀρμῆς καὶ τῆς ἀκολασίας ἀμφοτέρων τῶν διαμαχομένων. Ἡ δὲ Σάμος καίτοι μὴ λαβοῦσα ποτὲ μέρος παντάπασι ὑπερὸ ὕδενός ἐκ τῶν διαμαχομένων, ὑπέστη οὐχ' ἦττον πολλάκις καὶ αὕτη τὰς θλιβερὰς συνεπείας, τὰς ὁποίας εἶχον οἱ πόλεμοι καὶ αἱ ἀνωμαλίαι κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους.

Τὴν κατὰ τὸ ἔτος 1649 ἐπισυμβᾶσαν φρικαλέην διαρπαγὴν τῆς Σάμου ὑπὸ τοῦ Ἑνετοῦ ναυάρχου Ἰακώβου Ρίβα ἐπηκολούθησεν ἡ κατὰ τὸ ἔτος 1653 μικροτέρα διαρπαγὴ τοῦ Τουρκικοῦ στόλου ὑπὸ τὸν ναύαρχον Μεχμέτ πασᾶν, ὅστις φεύγων τὸν διώκοντα αὐτὸν ναύαρχον τῆς Μελίτης Λάσκαριν προσωρμίσθη εἰς Σάμον, μετ' ὀλίγους δὲ πάλιν μῆνας ὁ αὐτὸς ναύαρχος διῆλθεν ἐκ Σάμου ἀναχθέντων τὸν κατάπλου τῶν ἐκ Βαρβαρίας συμμαχικῶν αὐτοῦ πλοίων. Κατὰ τὸν αὐτὸν δὲ περίπου χρόνον προσήγγισαν ἐπανειλημμένως εἰς Σάμον καὶ οἱ στόλοι τῶν Ἑνετῶν, κατὰ δὲ τὸ 1661 οἱ Ἑνετοὶ λαφυραγωγῆσαντες τὴν Κάλυμνον ἤλθον εἰς Σάμον, παρὰ τῶν κατοίκων τῆς ὁποίας βιαίως ἔλαβον τότε πλείστας τροφὰς καὶ οὐκ ὀλίγα φορτηγὰ ζῶα.

Διαρκοῦντος τοῦ πολέμου ἐν Κρήτῃ μεταξύ τῶν Τούρκων

καὶ τῶν Ἐνετῶν, ὁ ἀρχηγὸς τῶν τελευταίων, Μοροζίνης, βλέπων τὰς πολεμικὰς δυνάμεις αὐτοῦ καθημερινῶς ἐλαττουμέναις καὶ θείων διὰ παντὸς τρόπου νὰ λάβῃ νέας ἐνισχύσεις, ἀπέστειλε μοῖραν στόλου εἰς τινὰς τῶν νήσων τοῦ Αἰγαίου, ὅπως ἐκθιάσῃ τοὺς κατοίκους εἰς τὴν πληρωμὴν φόρων. Ὁ στόλος οὗτος ἐφ' οὗ ἐπιβραίνον Ἐνετοὶ καὶ οἱ σύμμαχοι αὐτῶν Γάλλοι, τοὺς ὁποίους εἶχεν ἀποστείλει πρὸς βοήθειαν τῶν Ἐνετῶν ὁ βασιλεὺς τῆς Γαλλίας Λουδοβίκος Ε΄, ἦλθε καὶ εἰς Σάμον, ἐπὶ τῷ σκοπῷ τοῦ νὰ καταστήσῃ αὐτὴν φοροῦ ὑποτελή. Ἀλλ' οἱ πρόκριτοι Σάμιοι, μόλις ἔλαβον γνῶσιν τῶν προθέσεων τῶν Ἐνετῶν, φοβηθέντες μήπως, ἐὰν ἐδέχοντο τὰς προτάσεις των, ἐτιμωροῦν ὁ κατόπιν ἀπηνῶς ἐπὶ τῶν Τούρκων ὡς ὁμοφρονήσαντες μετὰ τῶν Φράγκων καὶ ἐπαναστατήσαντες, ἐγκατέλειψαν τὴν Χώραν καὶ κατέφυγον εἰς τὰ ὄρη. Τὴν διαγωγὴν δὲ ταύτην τῶν Σαμίων ἐκδικούμενοι οἱ Ἐνετοὶ καὶ οἱ Γάλλοι εἰσελθόντες εἰς τὴν Χώραν, τὴν πρωτεύουσαν τῆς Σάμου, διήρπασαν αὐτήν, κατέστρεψαν δὲ τότε καὶ τὸ μόνον ὑπόλοιπον αὐτόθι ντζαμίον, τὸ ὁποῖον ἔκτοτε δὲν ἐπεσκευασθῆ, οὐδ' ἀνηγέρθη ἕτερον τοιοῦτον πλέον ἐν Σάμῳ.

Μετὰ τὴν διαρπαγὴν ταύτην τῆς πρωτεύουσας, οἱ Σάμιοι, τῇ συγκατανεύσει καὶ τοῦ Τούρκου Βοεβόδα τῆς Σάμου Σουλεϊμάν ἀγᾶ καὶ τοῦ Τούρκου Καδῆ Ἐλγυμῆ Κιαμῆλ, ἠναγκάσθησαν νὰ συνθηκολογήσωσι πρὸς τοὺς Φράγκους, ὑποσχεθέντες νὰ πληρώνωσιν εἰς αὐτοὺς κατ' ἔτος 8,000 κορώνας, τοῦ τότε ἀρχιεπισκόπου τῆς Σάμου Χριστοφόρου ἐγγυηθέντος τὴν ἔγκαιρον πληρωμὴν. Ληξασθῆς ὁμως τῆς προθεσμίας τῆς πληρωμῆς καὶ τῶν Σαμίων μὴ δυνηθέντων ἐξ ἀνεχείας νὰ ἀποτίσωσι τὸν φόρον, ὁ Ἐνετὸς ναύαρχος συλλαβὼν τὸν ἱεράρχην, ἔριψεν αὐτὸν ἀσεβῶς εἰς τὰ κάτεργα καὶ σκληρῶς αὐτὸν κατέβασάνισε. Τὰ αὐτὰ δὲ καὶ χειρότερα διέπραξεν ὁ στόλος τῶν Ἐνετῶν καὶ κατὰ τὸ ἔτος 1663, ὅτε ἐκ νέου προσωρμίσθη εἰς Σάμον. Οὕτω δὲ ἐξ αἰτίας τῆς Κρήτης οἱ δυστυχεῖς κάτοικοι τῶν ἄλλων μικροτέρων νήσων ἦσαν ἠναγκασμένοι νὰ δέχωνται τὰς ἐπιδρομὰς, ἄλλοτε μὲν τῶν

Ἐνετῶν καὶ ἄλλοτε τῶν γενιτζάρων καὶ τῶν ἄλλων Ἀσιανῶν, οἵτινες διευθυνόμενοι εἰς Κρήτην, διήρπαζον καθ' ὁδὸν ὅλας τὰς νήσους, εἰς τὰς ὁποίας προσωρμίζοντο, λεηλατοῦντες καὶ ἐξανδραποδίζοντες τοὺς κατοίκους. Πλὴν δὲ τῶν δεινοπαθημάτων τούτων, τὰ ὁποῖα ὑφίσταντο ἀπὸ τοὺς ἀντιμαχομένους πολεμιστὰς καὶ πολυάριθμοι πειραταὶ συχνάκις ἐνσκήπτοντες ἐλεηλάτουν καὶ ἐξανδραποδίζον τοὺς κατοίκους, πωλοῦντες αὐτοὺς ὡς κτήνη. ὡς δὲ ἀρηγεῖται ὁ περιηγητὴς Βελῶν, οἱ μὲν ἄνδρες ἐπωλοῦντο τότε παρ' αὐτῶν ἀντὶ ἐξήκοντα δουκάτων, αἱ δὲ εὐεῖδεις γυναῖκες ἀντὶ ὀγδοήκοντα ἢ ἑκατόν, αἱ γραιῖαι ἀντὶ τεσσαράκοντα ἢ τριάκοντα καὶ οἱ παῖδες ἀντὶ πεντήκοντα.

Ὁ περὶ τῆς κυριαρχίας τῆς Κρήτης ἀγὼν μεταξὺ τῶν Τούρκων καὶ τῶν Ἐνετῶν ἔληξεν ἐπὶ τέλους κατὰ τὸ 1669, ὁπότε ἐθριάμβευσεν ὀριστικῶς ἡ ἡμισέληνος, τῆς Κρήτης περιελθούσης εἰς τὴν κατοχὴν τῶν Τούρκων, ἀλλὰ καὶ μετὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Κρήτης δὲν ἐπαύσαν οἱ ἀγῶνες τῶν Τούρκων μετὰ τῶν Ἐνετῶν, τοσοῦτω μᾶλλον, καθόσον ἡ Ἐνετία ἠδυνήθη ὀλίγον κατόπιν νὰ κατακτήσῃ νέας Ἑλληνικὰς χώρας προσλαμβάνουσα ὡς συμπολεμιστὰς προθύμως καὶ τοὺς Ἕλληνας, τῶν ὁποίων ὑπεξέκακτον τὸν ἐνθουσιασμὸν οἱ εὐγλώττως τότε ἀντηγήσαντες στεναγμοὶ τοῦ τυραννουμένου ἔθνους καὶ αἱ πρὸς τὸν Ἰψιστον ὑπὲρ τῆς ἀπολυτρώσεως αὐτοῦ δεήσεις διὰ τοῦ στόματος τοῦ περιωνύμου ἱεροκήρυκος τοῦ Γένους ἡμῶν, Ἡλία τοῦ Μηνιάτη. Κατὰ τὴν μετέπειτα δὲ ἐξακολούθησιν τοῦ ἀγῶνος ἄπαξ μόνον ὁ Ἐνετικὸς στόλος προσήγγισεν εἰς τὴν Σάμον πρὸς ὑδρευσιν κατὰ τὸ 1695, ὁπότε οἱ Σάμιοι ἰδόντες ἐπερχόμενον συγχρόνως καὶ τὸν Τουρκικὸν στόλον ὑπὸ τὸν Μεζομόρτην καὶ φοβηθέντες μήπως ἐκτεθῶσιν εἰς τὴν ὀργὴν τῶν Τούρκων, διότι δῆθεν συνετάσσοντο μὲ τοὺς ἐχθροὺς τοῦ Σουλτάνου, παρεκάλεσαν τὸν Ἐνετὸν ναύαρχον Ἐρρίκον Στένον νὰ φύγῃ ἐκ Σάμου, τὸ ὁποῖον καὶ ἔπραξεν οὗτος ἀποχωρήσας πρὸς τὰς Οἰνούσας, διότι ἄλλως δὲν ἐπεθύμει καὶ νὰ συγκρουσθῇ μετὰ τῶν Τούρκων ὑστερον ἀπὸ τὴν ἤτταν τὴν ὁποῖαν οὐχὶ πρὸ πολλοῦ χρόνου

εἶχεν ὑποστῆ ἐκ μέρους αὐτῶν. Πολλὰς δὲ προσβολὰς ἐκ μέρους τῶν Ἑνετῶν ὑπέστησαν οἱ Σάμιοι καὶ ἐν ἔτις πρὶν. ὅποτε ὁ Ἑνετικὸς στόλος ὑπὸ τὸν ναύαρχον αὐτοῦ Ζήνωνα ἐναυλόγει ἐν Χίῳ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΤΡΙΤΟΝ

Περιγραφή τῆς Σάμου ὑπὸ τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Ἰωσήφ Γεωργειρήνη — Ὁ πολιτικὸς καὶ κοινωνικὸς βίος τῶν Σαμίων. — Ἡ ἐν γένει κατάστασις τῆς νήσου.

Ὁ περὶ τὰ μέσα τοῦ δεκάτου ἐβδόμου αἰῶνος διατελέσας ἀρχιεπίσκοπος ἐν Σάμῳ λόγιος Ἰωσήφ Γεωργειρήνης, περὶ τοῦ ὁποίου θὰ λάβωμεν ἀφορμὴν νὰ κάμωμεν λόγον ἐν τοῖς κατόπιν, κατέλιπεν ἡμῖν περιγραφὴν περὶ Σάμου, ἡ ὁποία ἐξεικονίζει πιστῶς τὴν ἐπικρατοῦσαν ἐν τῇ νήσῳ κατὰ τοὺς πρώτους αἰῶνας μετὰ τὸν συνοικισμὸν αὐτῆς πολιτικὴν καὶ κοινωνικὴν κατάστασιν. Ἐκ τῆς περιγραφῆς ταύτης μανθάνομεν ὅτι ἡ Σάμος ἐπὶ τῆς ἐποχῆς αὐτοῦ εἶχε δεκαοκτὼ κωμοπόλεις καὶ χωρία ἐκ τῶν ὁποίων μεγαλυτέρα ἦτο ἡ Χώρα, ὅπου εἶχον τὴν ἑδραν τῶν οἱ ἀρχόντες τῆς νήσου, ἦτοι ὁ ἀρχιεπίσκοπος, ὁ καδῆς μετὰ τριῶν ἢ τεσσάρων Ὀθωμανικῶν οἰκογενειῶν καὶ ὁ ἀγᾶς μετὰ δέκα ἢ δωδεκα Τούρκων. Ἔργον τοῦ καδῆ ἦτο τὸ δικάζειν, τοῦ δὲ ἀγᾶ τὸ ἐκτελεῖν τὰς ἀποφάσεις ἐκείνου καὶ εἰσπράττειν τοὺς φόρους. Εἰς τὴν ἑλευσιν νέου καδῆ ἢ νέου ἀγᾶ οἱ προεστῶτες τῶν διαφόρων χωρίων συνήρχοντο ἐν Χώρῃ, τὸ αὐτὸ δὲ ἔπραττον καὶ εἰς πᾶσαν ἄλλην περίστασιν, ὅτε ἐπρόκειτο περὶ δημοσίας τινος ὑποθέσεως, καὶ ἰδίως ὅταν ἤρχετο εἰς τὴν νήσον ὁ ἐντεταλμένος τὴν εἰσπραξίαν τοῦ κεφαλικοῦ φόρου, τοῦ ὀνομαζομένου χαράτζι, ὅστις ἀπετέλει τὴν μόνην πρόσοδον ἣν ὁ Σουλτάνος εἶχε παρὰ τῆς Σάμου, διότι πᾶσαι αἱ ἄλλαι πρόσοδοι τοῦ τόπου ἦσαν βακούρια, ἦτοι ἦσαν ἀφιερωμέναι, ὡς ἐλέγη καὶ ἐν τοῖς ἔμπροσθεν, εἰς τὸ ἐν Κωνσταντινουπόλει θεησκευτικὸν τέμενος τοῦ Τοπχανέ. Ἐπλήρωνον δὲ κεφαλικὸν φόρον μόνον οἱ ἔγγαμοι Σάμιοι. Ἄλλ' ἐὰν ἔγγαμὸς τις ἀπο-

θνήσκων ἄφηνεν ἄρρεν τέκνον, ὁ κεφαλικὸς φόρος τοῦ τέκνου ἐζητεῖτο, ἐκτὸς ἐὰν αὐτὸ ἐθῆλαζεν ἔτι. Οἱ δὲ ἀλλοδαποὶ ὑπήκοοι τοῦ Σουλτάνου, εἴτε ἑγγαμοὶ ἦσαν, εἴτε ἄγαμοι, ἐπλήρωνον τὸν φόρον τοῦτον, καθὼς καὶ οἱ ἐκ τῆς πατρίδος αὐτῶν ἀναχωροῦντες Σάμιοι, ὅπως ἀλλαγῶ μετέλθωσι τὸ ἐπάγγελμα αὐτῶν, ἐπλήρωνον τὸν φόρον τοῦτον καὶ ἐὰν ἦσαν ἄγαμοι. Ὅταν δὲ ἀπέθνησκε τις, ὁ καθῆς κατέγραφε πᾶσαν τὴν κινητὴν αὐτοῦ περιουσίαν καὶ ἐπ' αὐτῆς, ἐκτιμωμένης, ἐλάμβανε τρία τοῖς ἑκατὸν οὔτος, δὲν ἀνεμιγνύετο δὲ εἰς τὴν ἀκίνητον αὐτοῦ περιουσίαν, ἣτις ἀνήκεν εἰς τὸ τέμενος τοῦ Τοπχανέ. Ἄν δέ τις ἀπέθνησκεν ἄνευ τέκνου ἄρρενος, ὁ ἀγᾶς ἐδικαιοῦτο νὰ καταλάβῃ τὰ κτήματα αὐτοῦ καὶ νὰ πωλήσῃ αὐτὰ εἰς ὄντινα ἤθελε, τῆς δὲ μητρὸς τὴν περιουσίαν οὔτε τὰ ἄρρενα, οὔτε τὰ θηλεα ἠδύναντο νὰ κληρονομήσωσι, διότι ἅπανσα αὕτη περιήρχετο εἰς τὸν ἀγᾶν. καὶ ἐὰν δέ τις ἄφηνεν ἐπὶ ἐπτὰ ἔτη τὰς γαίας αὐτοῦ ἀκαλλιεργήτους, ἐδικαιοῦτο ὁ ἀγᾶς νὰ πωλήσῃ αὐτάς, ἵνα εἰσπράξῃ τὰ δικαιώματα τὰ ὁποῖα θὰ εἰσέπραττεν ἐὰν αἱ γαῖαι ἐκαλλιεργοῦντο κατὰ τὰ ἐπτὰ ἐκεῖνα ἔτη.

Περιγράφων τὰ χωρία τῆς Σάμου ὁ Ἰωσήφ Γεωργειρῆνης λέγει περὶ τοῦ χωρίου Μύλοι ὅτι εἶχε 200 οἰκίας μετὰ μιᾶς ἐκκλησιάς καὶ περὶ τοῦ Παγώνδου ὅτι ἦτο ἡ ὑγιεινωτέρα καὶ εὐαερωτέρα κωμοπολις τῆς νήσου. ἔγρουσα 300 οἰκίας μετὰ δύο ἐκκλησιῶν καὶ ὅτι ἐν αὐτῇ ἤκμαζεν ἡ σιροτροφία. Γράφων δὲ περὶ τῆς ἀπέναντι τοῦ ἐκ πεντήκοντα οἰκῶν ἀποτελουμένου χωρίου. Σπαθαράϊοι κειμένης νησίδος Σαμιοπούλας, ἀναφέρει ὅτι ἐν αὐτῇ εὕρισκετο ἐν ἀρθονίχ ἰδιὸν τι ἄνθος εὖοσμον τὸ ὁποῖον ὑπό τινων μὲν ὠνομαζετο μοσκοῦλια, παρ' ἄλλων δὲ κόρες καὶ ὅτι τὸ ἄνθος τοῦτο ἐξετιμᾶτο τόσον ἐν Τουρκίᾳ, ὥστε στελλόμενον εἰς Κωνσταντινούπολιν, ἐκαλλιεργεῖτο αὐτόθι μετὰ πολλῆς φροντιδὸς καὶ αὐτός δὲ ὁ Σουλτᾶνος ἔφερεν αὐτὸ ἐπὶ τῆς κιδάρεως. Περὶ τοῦ χωρίου Πύργου ἀναφέρει ὅτι συνέκειτο ἐξ 100 οἰκιῶν καὶ δύο ἐκκλησιῶν καὶ ὅτι αὐτόθι κατασκευαζετο τὸ ἐκλεκτότερον μελι, περὶ δὲ τοῦ χωρίου Ἀρθανίται ὅτι ἦτο ἀποικία

Ἰαλβανῶν καὶ ὅτι οἱ κάτοικοι αὐτοῦ διετήρουν τὴν πάτριον γλῶσσαν. Τὸ χωρίον Πλότανος, κατὰ τὴν περιγραφὴν πάντοτε τοῦ Ἰωσήφ Γεωργειρήνη, εἶχε 300 οἰκίας καὶ δύο ἐκκλησίας. ὁ δὲ Μαραθόκαμπος 200 οἰκίας καὶ δύο ἐκκλησίας. Τὸ χωρίον Καστανέα ἐκλήθη οὕτω ἕνεκα τοῦ πλήθους τῶν ἐν αὐτῷ καστανεῶν, εἶχε δὲ 50 οἴκους καὶ μίαν ἐκκλησίαν καὶ ἡ Λέκα εἶχεν ὡσαύτως 50 οἰκίας καὶ μίαν ἐκκλησίαν. Τὸ Καρλόβασι ἦτο ἡ μεγαλυτέρα μετὰ τὴν Χώραν κωμόπολις τῆς νήσου, ἔχουσα πεντακοσίους οἴκους καὶ πέντε ἐκκλησίας, οἱ δὲ κάτοικοι αὐτῆς ἦσαν οἱ εὐπορώτεροι ἕνεκα τοῦ ἐμπορίου τὸ ὅποιον μετήρχοντο οὗτοι μετὰ τῆς Ἀνατολῆς καὶ τῶν πέριξ νήσων. Ἡ κωμόπολις Φοῦρνοι ἔχουσα 200 οἰκίας καὶ δύο ἐκκλησίας ἦτο ἀξία λόγου διὰ τὰ αὐτόθι κατασκευαζόμενα πήλινα ἀγγεῖα. Τὸ χωρίον Βουρλιῶται ἀποικία τῶν παρὰ τῇ Σμύρνη Βουρλιῶν εἶχεν 100 οἰκίας καὶ μίαν ἐκκλησίαν, ἡ μεγαλυτέρα δὲ τῶν κατοίκων αὐτοῦ ἐνασχόλησις συνίστατο εἰς τὸ κόπτειν ζυλείαν καὶ κατασκευάζειν πίσσαν. Ἡ κωμόπολις τοῦ Βαθέος εἶχε 400 οἰκίας, καὶ τέσσαρας ἐκκλησίας, τὸ πλησίον δὲ αὐτῆς κείμενον Παλαιόκαστρον εἶχεν 100 οἰκίας καὶ μίαν ἐκκλησίαν. «Τέσσαρα μίλλια δὲ ἀπώτερον αὐτοῦ,» γράφει ὁ Ἰωσήφ Γεωργειρήνης. «εὐρηται λιμὴν, Βουρκαριὰ ὀνομαζόμενος, (*) ᾧ παράκειται θέσις ἀρμοδία πρὸς ἀλοπηγίαν, οἱ κάτοικοι ὁμῶς, φοβούμενοι τὴν ἐπιβολὴν νέων ὑπὸ τῶν Τούρκων φόρων, δὲν θέλωσι νὰ καλλιεργήσωσιν αὐτήν, χρώμενοι τῷ ἄλατι τῷ προερχομένῳ ἐκ Μήλου καὶ Νάξου». Τὸ χωρίον Μυτιληνοὶ εἶχε διακοσίας οἰκίας καὶ δύο ἐκκλησίας καὶ ἦτο, ὡς ἐλέχθη καὶ πρότερον, ἀποικία τῆς νήσου Μυτιλήνης.

(*) Εἰς τὸ μέρος τοῦτο κατεσκευάσθη ἐπὶ Ἡγεμόνος Μιλτιάδου Ἀριστάρχου καὶ ὑπὸ τοῦ ἐκ Παγώνδου Μ. Καψάλη ἀλικῆ, ἣτις καὶ λειτουργεῖ μέχρι σήμερον, περιελθοῦσα εἰς τὴν κυριότητα τοῦ Δημοσίου τῆς Σάμου, ἐξ ἧς ἡ νῆσος προμηθεύεται τὸ ἄλας. Ἐσχάτως δὲ ἡ ἀλικῆ αὕτη ἐμισθώθη ἐπὶ τῆς ἐταιρείας τοῦ Δημοσίου Ὀθωμανικοῦ χρέουσι, σὺντι 1500 λιγῶν ἐτησίως.

Ἡ νῆσος ἅπασα περιελάμβανε πλούσια ποίμνια προβάτων καὶ αἰγῶν, ἐπληρῶνετο δὲ φόρος δύο ἄσπρων δι' ἕκαστον πρόβατον καὶ δι' ἕκαστην αἶγα ἄσπρον ἓν, ὅστις φόρος ἐστέλλετο, ὡς ἐλέγχθη, εἰς τὸ ἐν Κωνσταντινουπόλει τέμενος τοῦ Γομπρανέ. «Ὁ νόμος οὗτος», γράφει ὁ Ἰωσήφ Γεωργεζιρῆνης, «κατὰ γράμμα ἐφαρμόζομενος, ἦτο ἂν καλὸς διὰ τοὺς κατοίκους· ἀλλ' οἱ ἀγᾶδες παρὰ νόμῳ εἰσπράττουσιν ὅσον δυνηθῶσι περιστότερα, καὶ ὁ λαὸς δὲν δύναται νὰ ἀποφύγῃ τὴν παράλογον πληρωμὴν, διότι τῆς δίκης τὰ ἐξόδα ἤθελον κατὰ πολὺ ὑπερβῆ τὸν καταχρηστικῶς ἀποτινόμενον φόρον· ἄλλως δὲ ἡ διαφορὰ τῶν Ὀθωμανικῶν δικαστηρίων εἶνε τοιαύτη, ὥστε ὅταν τὸ ἀποτέλεσμα μιᾶς δίκης εἶνε ἀβέβαιον, τοσοῦτο καὶ ἡ εἰς τὰ δικαστήρια προσφυγὴ θεωρεῖται ἐπισφαλῆς».

Ἐκτὸς τούτων ὁ ἀγᾶς ἐλάμβανε παρὰ τῶν κτηνοτρόφων ὅλον τὸ βούτυρον ὅσον εὑρίσκε παρ' αὐτοῖς καθ' ἡν ἡμέραν ἐπρόκειτο νὰ καταμετρήσῃ τὰ ποίμνια αὐτῶν καὶ λάβῃ τὸν φόρον τοῦ βακουρίου. Ἐπεβλήθη δὲ ἡ φορολογία αὕτη ἐκ τοῦ ἐξῆς περιστατικῶ. Ἐὑπορός τις κτηνοτρόφος θέλων νὰ φανῇ εὐχρεστός τῷ ἀγᾶ προσέφερεν αὐτῷ καθ' ἡν ἡμέραν ἐγένετο ἡ καταμέτρησις τοῦ ποιμνίου του ὅσην ποσότητα βουτύρου εἶχε, ἔκτοτε δὲ ὁ ἀγᾶς ἐνομιμοποίησε τὴν προσφορὰν ὡς τακτικὸν φόρον. Ἄλλοτε δὲ ἀγᾶ τινος ζητήσαντος ὀλίγην μέτρεξεν ἵνα κατασκευάσῃ ζώνην καὶ τῶν κατοίκων φιλοφρόνως προσεγγόντων αὐτῷ κἀνίστρον πλήρες τοιαύτης, καθιερώθη ἔκτοτε φόρος ἐπ' αὐτῆς, καθ' ὅσον ὁ ἀγᾶς ἀπήτησε καὶ τὸ ἐπιῶν ἔτος τὴν αὐτὴν ποσότητα τῆς μετᾶξῃς ὡς ὀφειλομένην δῆθεν αὐτῷ. Πρὸς τούτοις ὁ ἀγᾶς ἐδικαιοῦτο κατ' αὐτοκρατορικὸν διάταγμα νὰ λαμβάνῃ παρ' ἑκάστου ποιμένου ἀνὰ ἓν πρόβατον καὶ ἀνὰ ἓν ἐρίριον, ἀλλ' οὕτως παρὰ τὸ διάταγμα ἐλάμβανεν οὐγὶ ὀλιγώτερα τῶν πέντε ἢ ἑξ.

«Ὅθεν δὲν εἶνε παράδοξον», γράφει ὁ Ἰωσήφ Γεωργεζιρῆνης, «ἂν ἡ τοιαύτη τῶν Γούρκων ἀρχόντων καταπίεσις διατηρῆ τοὺς κατοίκους πτωχοὺς, ἀμαθεῖς καὶ ταπεινόφρονας. Συνοικίζων ὁ Κιλίτζ πασᾶς τὴν Σάμον, ἔφερε μεθ' ἑαυτοῦ ἀνθρώπους ἀπόρους, ἡ δὲ τυραννία ὑπὸ τῆ ὀποῖα διάγου-

σι τοιούτους διατηρεῖ εἰσέτι αὐτούς. Πρὸς δ' ἐπὶ τούτοις τὰς πάθη πολλῶν ὀκνηρῶν καὶ ἡ δουλοφροσύνη ματαῖοι πᾶσαν παντός φιλοπάτριδος ἀπόπειραν ὑπὲρ ἀπαλλαγῆς ἢ θεραπείας τῶν δεινῶν αὐτῶν. διότι δὲν λείπουν πάντοτε μετὰ τῶν ἐγγυρίων προδότες, οἵτινες δι' ἴδιον συμφέρον ἐξαγγέλλουσι τοῖς ὑπαλλήλοις τοῦ ἀγᾶ πᾶν κίνημα ἢ πάντα λόγον ἐλευθεριάζοντα ὑπὲρ τῆς θεραπείας τῶν δεινοπαθημάτων αὐτῶν. Κυριώτερα δὲ τοῦ ἀγᾶ ὄργανα εἶνε ἐν τῇ αὐλῇ αὐτοῦ οἱ καλούμενοι μουσαβίριδες ἢ ἕτεροι αὐτοῖς παραπλήσιοι. οἵτινες εἶνε διεσπαρμένοι καθ' ἅπασαν τὴν νῆσον. Οἱ δὲ ἀκόλουθοι αὐτοῦ γραμματεῖς καὶ διερμηνεῖς εἶνε πάντοτε σχεδὸν Ἑλληνας τὸ γένος. ἐφ' ὅσον ὁ Τοῦρκος θεωρεῖ ὑβριστικὸν τὸ ἐκμαθεῖν χριστιανικὴν τινα γλῶσσαν· πλάσματα δὲ αὐτοῦ εἶνε οἱ τῶν χωρίων προσεστῶτες, οἵτινες ἐνεκα τῶν ἰδίων συμφερόντων προθύμως πράττουσι πᾶν τὸ ἀρέσκον αὐτῷ. Ὅθεν μετὰ πλείονος ζήλου τρέχουσιν εἰς τὸν οἶκον τοῦ ἀγᾶ ἢ εἰς τοὺς ναοὺς τοῦ Θεοῦ, ἵνα προσενέγκωσι μετὰ τῶν λοιπῶν τὰς ἑαυτῶν εὐχαριστίας. ὡσανεὶ θεότης αὐτῶν ἦτο τὸ συμφέρον καὶ τὸ κέρδος. Ἐτι δὲ ἀκριβέστεροι εἶνε εἰς τὸ κατατρίβειν τὸν χρόνον αὐτῶν, δουλικῶς παραμένοντες ἐν τοῖς προθύροις τῆς οἰκίας τοῦ ἀγᾶ μετὰ τῶν θυρῶν καὶ τῶν ταπεινοτέρων ἐκείνου δούλων ἢ εἰς τὸ παρίστασθαι εἰς τὰς ἱεράς συνάξεις τῶν ἀδελφῶν αὐτῶν Χριστιανῶν ἐν τῷ ναῷ τοῦ Ὑψίστου ὥστε, καίτοι Χριστιανοὶ τὸ ἔνομα, κατὰ τὰς ἐορτασίμους ὁμῶς ἡμέρας θρησκευτικὸν καθῆκον λογιζονται νὰ μεταβῶσιν εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ ἀγᾶ καὶ εἰπῶσιν αὐτῷ, ἐξεληθόντι διὰ τὰς ἑαυτοῦ ἐρέξεις, τὸ Κατήμερα, πῶσι δὲ καρὶν καὶ κοπνίσωσι μετὰ τῶν δούλων αὐτοῦ, περὶ οὐδενὸς ἑτέρου λαλοῦντες, ἀλλ' ἢ περὶ τοῦ δυναμένου νὰ κατασκευαθῇ τὴν ὑπερφανίαν ἢ χρησιμεύσῃ εἰς τὴν φιλοφρονηματίαν αὐτοῦ. Οὐδ' ὑπαρχει γωρίον ἐπὶ τῆς νῆσου, ἔσω ὅποτε μικρὸν, τὸ ὅποιον στερεῖται τοιούτων λυμεῶνων».

Ἐκ τῶν ὀλίγων τούτων τὰ ἑποῖα διέσωσεν ἡμῖν ὁ Γεωργιερῆνης καὶ ἐξ ἑσῶν εἶπομεν ἐν τοῖς πρόσθεν, δύναται ὁ ἀναγνωστὴς νὰ λαβῇ σαφεῆ ἰδέαν περὶ τῆς κρατούσης ἐν τῇ νήσῳ

πολιτικῆς καὶ κοινωνικῆς καταστάσεως κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους. Ἡ νῆσος Σάμος ἔχουσα ἕδαφος γόνιμον διὰ τὴν παραγωγὴν ποικίλων προϊόντων ἠδύνατο νὰ ἀναπτυχθῆ μεγάλως ὑπὸ πᾶσαν ἐποψίν, ὅπως τοιαύτην ἀνάπτυξιν ἔλαβε καὶ κατὰ τὴν ἀρχαίαν ἐποχὴν, ἀλλ' ἡ παντελὴς ἔλλειψις πάσης κυβερνητικῆς προνοίας καὶ αἱ καταπιέσεις εἰς ἃς ὑπεβάλλοντο οἱ κάτοικοι ἐκ μέρους τοῦ συγκεντροῦντος ἐν ἑαυτῷ ἅπασαν τὴν ἐξουσίαν Τούρκου ἀγᾶ, ἠμπόδιζαν πᾶσαν ἀκμὴν καὶ πρὸς δὲν γεωργικὴν ἢ βιομηχανικὴν.

Ὁ διανοητικὸς βίος, ὅστις ἔχει πάντοτε πολλὴν σχέσιν πρὸς τὴν πολιτικὴν καὶ κοινωνικὴν κατάστασιν, ἦτο ἐπίσης ταπεινότητος ἢ σχεδὸν δὲν ὑπῆρχε τοιοῦτος. Ἐπεκράτει πνεῦμα δουλοφροσύνης. Ἀμάθεια δὲ καὶ δεισιδαιμονία ἐκυριάρχουν εἰς τὴν κοινὴν συνείδησιν. Ὁ Γεωργειρῆνης παρέλειψε νὰ γράψῃ τι καὶ περὶ τῆς παιδείας τῶν χρόνων ἐκείνων ἐν Σάμῳ, φαίνεται ὅμως ὅτι τοιαύτη δὲν ὑπῆρχε, μόνοι δὲ διδάσκαλοι καὶ καθηγηταὶ ἦσαν οἱ ὀλίγοι ἀμόρφωτοι καὶ ἄξεστοι ἱερεῖς οἱ ὅποιοι ἐντὸς τῶν οἴκων των ἐδίδασκον εἰς τοὺς προσερχομένους αὐτοῖς μαθητὰς τὰ ὀλίγα κολουβογράμματα, τὰ ὅποια οὗτοι ἐμάθαιον κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον. Ἡ ὅλη πνευματικὴ κίνησις περιστρέφετο εἰς μόνην τὴν ἀνάγνωσιν τῶν ἐκκλησιαστικῶν βιβλίων, ἣτις γινομένη τυπικῶς καὶ ἄνευ ἐπιγνώσεως, ἐλογίστην ἢ οὐδεμίαν ἠδύνατο νὰ ἔχῃ μερφωτικὴν ἐπιρροὴν εἰς τὰ πνεύματα τῶν κατοίκων. Κανὲν κέντρον δὲν ὑπῆρχε δυνάμενον νὰ φωτίσῃ καὶ διαπαιδαγωγῆσῃ τὸν ἀμαθῆ λαόν. ὅστις ἀπὸ τοῦ κονακίου τοῦ ἀγᾶ καὶ ἀπὸ τῶν περιστοιχοῦντων αὐτὸν ἰσχυρῶν μουσαβίριδων ἐμνησθάνε νὰ γίνεταί ψεύστης, ὑποκριτής, δουλοφρων καὶ νὰ μὴν αἰσθάνεταί οὐδεμίαν θερμὴν διαθέσιν διὰ τὴν κοινὴν πρῶδον καὶ ἀνάπτυξιν τοῦ τόπου. Οἱ ἐκ τοῦ ἐξωτερικοῦ ὡσαύτως ἐρχόμενοι εἰς τὴν νῆσον ξένοι δὲν ἦσαν ἢ ἄποροι καὶ πενητῆς, θύματα τοῦ γενικοῦ τότε καταδιωγμοῦ, ταπεινοὶ ραγιαδες, ἀνίκανοι νὰ μεταδώσουν ὑψηλόν τι καὶ εὐγενὲς φρόνημα εἰς τὸν τόπον. Ἄν δὲ καὶ καμμίαν φορὰν ἐξ οἴουδῆποτε λόγου ἐβλάστηνε κάπου τὸ εὐγενὲς φυτόν τῆς ἐλευθερίας, ἐνωρὶς καὶ

ἀκάρπως κατεπνίγετο τοῦτο, «διὰτι, ὅπως ἀφηγεῖται καὶ ὁ Γεωργειρήνης, δὲν ἔλειπον μετὰξὺ τῶν ἐγγωρῶν οἱ προδόται, οἵτινες δι' ἴδιον συμφέρον ἐξήγγειλλον εἰς τοὺς ὑπαλλήλους τοῦ ἀγαθῆς πάν κίνημα ἢ πάντα λόγον ἐλευθεριάζοντα ὑπὲρ τῆς θεραπείας τῶν δεινοπαθημάτων αὐτῶν».

Χρόνοι πικροὶ ἦσαν οἱ χρόνοι ἐκεῖνοι τῆς δουλείας δι' ὅλον τὸ ἔθνος. Καὶ ἡ μικρὰ καὶ μόλις συνοικισθεῖσα νῆσος Σάμος συμμεριζομένη ὅλους τοὺς ἐθνικοὺς πόπους, ταπεινὴ καὶ ἄσημος τότε ἔκυπτεν ἐντὸς τοῦ ζόφου, ὁ ὁποῖος εἶχε περικαλύψει ἐλὴν τὴν ἀρχαίαν εὐκλείαν. Μόνη δὲ παρηγορία ἔμεινε δι' αὐτὴν τὸ ὅτι αὕτη ἔπασχε πολὺ ὀλιγώτερα δεινὰ ἀπὸ ὅσα ὑφίσταντο οἱ ὀρθόδοξοι Ἕλληνες εἰς τὰ διάφορα ἄλλα μέρη τοῦ ἄλλου Ἑλληνισμοῦ. Καὶ τοῦτο ἦτο μία ἀλήθεια ἀναμφήριστος τὴν ὁποῖαν πάντοτε δύναται νὰ ἀντιληφθῇ τις μελετῶν τὴν γενικὴν ἱστορίαν τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους κατὰ τοὺς θλιβεροὺς ἐκείνους καὶ πικροὺς χρόνους.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΤΕΤΑΡΤΟΝ

Οἱ ἀπὸ τοῦ συνοικισμοῦ μέχρι τῆς ἐπαναστάσεως Ἀρχιερεῖς τῆς Σάμου.—Βραχεῖα ἀφήγησις περὶ τῶν ἐν Σάμῳ Μονῶν.

Ὀλίγα ἔτη μετὰ τὸν συνοικισμόν τῆς νήσου καὶ ζῶντος εἰσέτι τοῦ συνοικιστοῦ καὶ προστάτου αὐτῆς Κιλίτζ Ἀλῆ πασᾶ ἐπὶ τοῦ Πατριάρχου Μητροφάνους τοῦ Γ'. κατὰ τὴν δευτέραν αὐτοῦ πατριαρχίαν, ἣτις διήρκεσεν ἀπὸ τοῦ 1559 μέχρι τοῦ 1580, ἡ Σάμος κατεστάθη ἀποφάσει τῆς Ἱερᾶς Συνόδου Σταυροπήγιον Πατριαρχικὸν ὑποκείμενον εἰς τὴν Μεγάλην Ἐκκλησίαν, εἰς τὴν ὁποῖαν ὑπήχθησαν καὶ πάντα τὰ νενομισμένα ἐκκλησιαστικὰ δικαιώματα. Μετὰ δὲ τὸν Μητροφάνην, ὁ Πατριάρχης Ἱερεμίας Β'. ἐν τῇ δευτέρᾳ ἐπίσης πατριαρχείᾳ αὐτοῦ (1580—1584) κατέστησεν ἕξαρχον καθολικὸν τῆς Σάμου καὶ τῶν νήσων Ἰκαρίας, Ἀστυπάλαιας καὶ Ψαρῶν τὸν Κωνσταντῖνον τὸν Πρωταποστολάριον, παραχωρήσας αὐτῷ καὶ ὅλας τὰς ἐκκλησιαστικὰς προσόδους ἐκ τῶν μερῶν τούτων. Ἀνατραπέντος ὄραως τοῦ Ἱερεμίας ἐκ

τοῦ Πατριαρχικοῦ θρόνου κατὰ τὸ 1584, ὁ διαδεχθεὶς αὐτὸν Πατριάρχης Παχούμιος διώρισεν ἐπίσκοπον Σάμου Νεόφυτον τινα, ἀλλ' ἐκπεσόντος καὶ τοῦ Παχουμίου μετὰ ἑν ἔτος ὁ διάδοχος αὐτοῦ Θεόκλητος Β'. καθήρεσε κατὰ Μάρτιον τοῦ 1585 τὸν ρηθέντα ἐπίσκοπον Νεόφυτον ἀναδείξας καὶ πάλιν μετὰ τὰ αὐτά, ὡς καὶ πρότερον, δικαιώματα, ἔξαρχον τῆς Σάμου καὶ τῶν νήσων Ἰκαρίας, Ἀστυπαλαίας καὶ Ψαρῶν τὸν ὑπὸ τοῦ Ἱερεμίου τὸ πρῶτον ὡς τοιοῦτον διορισθέντα Κωνσταντῖνον τὸν Πρωτοπρωτοπλάριον. Φαίνεται δὲ ὅτι καὶ κατὰ τὴν ἐρήμωσιν τῆς Σάμου καὶ κατὰ τοὺς χρόνους, καθ' οὓς ἐγίνοντο οἱ ἀνωτέρω ἐκκλησιαστικοὶ διορισμοί, ὁ τίτλος τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Σάμου ἐξηκολούθει νὰ ὑφίσταται ἀπονεμόμενος εἰς διαφόρους ἱεράρχας ψιλῶ ὀνόματι μόνον κατέχοντας τὸν τίτλον τοῦτον. διότι ἐν Πατριαρχικῶ τινι γράμματι τοῦ ἔτους 1585 μεταξὺ τῶν ἄλλων ἀρχιερέων φέρεται ὑπογεγραμμένος καὶ ὁ Σάμου Σωφρόνιος. Σὺν τῷ χρόνῳ δέ, τοῦ πληθυσμοῦ τῆς Σάμου αὐξήθέντος, κατεστάθη αὕτη ἔδρα ἀρχιεπισκόπου ἔχοντος ἐπίσκοπον ἐν Ἰκαρίᾳ καὶ φέροντος τὸν τίτλον τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Σάμου καὶ Ἰκαρίας μέχρι τοῦ ἔτους 1864, ὅποτε διὰ Πατριαρχικοῦ ἐγγράφου προσέλαβεν οὗτος καὶ τὸν τίτλον τοῦ Ἐξάρχου Κυκλάδων νήσων.

Ὁ Ἀρχιεπίσκοπος Σάμου κατὰ τοὺς χρόνους ἐκεῖνους εἶχε τὰ ἐξῆς εἰσοδήματα. Πάντες οἱ ἐρημέριοι ὅλων τῶν νησῶν τῆς νήσου ἀφικνουμένου νέου ἀρχιεπισκόπου ὑπεχρεοῦντο νὰ προσφέρωσιν εἰς αὐτὸν χρηματικὸν τι ποσὸν οὐχὶ ὀλιγώτερον τῶν πέντε ταλήρων, ἀναλόγως τῆς ἐνορίας καὶ τῶν πόρων ἐνὸς ἐκάστου, ἐκτὸς δὲ τούτου ὑπεχρεοῦτο νὰ πληρώνη ἕκαστος κληρικὸς εἰς τὸν ἀρχιεπίσκοπον τέσσαρα τάληρα κατ' ἔτος, ἕκαστος δὲ λαϊκὸς εἴκοσι τέσσαρα ἄσπρα. Δι' ἀδείας γάμου οἱ μὲν ἐντόπιοι ἐπλήρωνον εἰς τὸν ἀρχιεπίσκοπον ἐντάληρον, οἱ δὲ ἄλλοθι οἱ δύο, τὴν ποσὴν δὲ τοῦτο ἐδιπλασιάζετο ἢ ἐτριπλασιάζετο εἰς δεύτερον ἢ τρίτον γάμον. Πλὴν τούτων ὁ ἀρχιεπίσκοπος εἶχε καὶ τὰ ἄλλα συνήθη εἰσοδήματα ἐκ χειροτονιῶν, ἀγιασμῶν, μνημοσύνων κλπ. καὶ δῶρα δὲ εἰς εἶδη διάφορα ἐλάμβανε παρὰ τῶν κτηματιῶν καὶ τῶν

κτηνοτρόφων. Ὄποτε ἡ ὄλη πρόσοδος τοῦ Ἀρχιερέως τῆς Σάμου κατ' ἔτος ὑπερέβαινε τότε τὰς 3,000 σκῦδα συμπεριλαμβανόμενων εἰς ταῦτα καὶ τῶν 300 σκῦδων, τὰ ὅποια εἰσέπραττεν ἐκ τῆς νήσου Ἰκαρίας. Ἱεράρχαι δὲ τῆς Σάμου μετὰ τὸν συνικιτητὸν αἰτῆς ἐγένοντο οἱ ἑξῆς:

Παρθένιος διορισθεὶς τῷ 1623 καὶ ἐπὶ διετίκην μόνον ἀρχιερατεύσας, ἀντικαταστάθεις ὑπὸ τοῦ Μαθθαίου, ὀλίγα ἔτη ἐπίσης ἀρχιερατεύσαντος. Τοῦτον διεδέχθη ὁ Ἀθανάσιος, ἐγγύριος ἱερεὺς ἐγγυμῶς, ὅστις μετὰ τὸν θάνατον τῆς πρεσβυτέρως αὐτοῦ χειροτονήθη ἀρχιερεὺς καὶ ὡς τοιοῦτος διετέλεσεν μέχρι τοῦ 1630, ὁπότε ἀντικαταστάθη ὑπὸ τοῦ Ἀνθίμου ἐκ Κίου τῆς Βιθυνίας, ὃν διεδέχθη ὁ Παρθένιος πρῶτον Θεῶν, ὅστις διετέλεσεν ἀρχιερεὺς ἐπὶ ὀκταετίαν ἀντικαταστάθεις ὑπὸ τοῦ Χριστοφόρου Σαμίου τὴν πατρίδα, ὅστις, καθὼς ἐν τοῖς προηγούμενοις εἶπομεν, συνελήθη ὑπὸ τῶν Ἐνετῶν καὶ ἐρρίφη εἰς τὰ κάτεργα, διότι οἱ κάτοικοι τῆς Σάμου δὲν ἐπλήρωσαν τὸν φόρον τὸν παρ' αὐτοῦ ἐγγυηθέντα, ἐσώθη δὲ ἐκ τοῦ κατέργου, ἀφοῦ δανεισθεὶς ἐν Κωνσταντινουπόλει ἐπλήρωσεν εἰς τοὺς Ἐνετοὺς τὰ ζητούμενα χρήματα. Ἀλλὰ τὸ δάνειον τοῦτο δὲν ἠδυνήθη κατόπιν νὰ ἐξοφλήσῃ ἐμπροθέσμω, καὶ διὰ τοῦτο ἐξέπετεν οὗτος τῆς ἀρχιεπισκοπῆς, ἀντικαταστάθεις ὑπὸ τοῦ Κορνηλίου, Μυτιληναίου τὴν πατρίδα, κατὰ Μάιον τοῦ 1654. Τοῦτου δὲ ἐν Σάμῳ ἀποθανόντος, ἀνεδέχθη ἱεράρχης κατὰ τὸ 1661 ὁ Νεόφυτος ἐκ Σίφου, τὸν ὁποῖον καθαιρέθέντα δι' αἰσχρὰν διαγωγὴν δεδέχθη ὁ Ἰωσήφ Γεωργειρήνης, ἐκ τῆς νήσου Μήλου, χειροτονηθεὶς ἀρχιεπίσκοπος Σάμου κατὰ τὸ ἔτος 1666. Ὁ κληρ οὗτος εἶχεν εὐρεῖαν μὲν ῥωτὴν, ὅποιαν σπανίως ἠδύνατό τις νὰ ἀπαιτήτῃ μετὰ τῶν ἀποτελούντων τῶν Ἑλληνικῶν κληρῶν αἰδρῶν κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους. Τρέφων δὲ ἐν ἐκυτῷ φρονήματα φιλελεύθερα δὲν ἠδυνήθη νὰ παρκαμείνῃ ἐπὶ μακρῶν ἐν Σάμῳ, τὴν ὅποιαν τότε αἰκαταπιέσεις τῶν Τούρκων, αἱ ἐπιδρομαὶ τῶν πειρατῶν καὶ τὰ ἄλλα δεινοτάτημα ἐκράτουν ἐν ταπεινότητι καὶ οἰκτρᾷ ἀδοξίᾳ. Ὄθεν μετὰ πενταετῆ ἐν Σάμῳ διχμονίην με-

τέβη εἰς Πάτμον μὲ τὸν σκεπὸν νὰ διέλθῃ ἐν ἀπομονώσει τὸν βίον εἰς τὰ αὐτόθι οἰκήματα τοῦ σπηλαίου τῆς Ἀποκαλύψεως, τὴν ἐπικαρπίαν τῶν ὁποίων ἐξέμισθωτεν ἰσοβίως. Ἄλλ' ὁ Ἰωσήφ Γεωργειρῆνης φλόγα δράσεως καὶ ζωῆς ἐν ἑαυτῷ τρέφων, δὲν ἦτο προωρισμένος διὰ τοιοῦτον ἀπράγμονα καὶ μοναχικὸν βίον καὶ διὰ τοῦτο μετ' ὀλίγον χρόνον, ἦτοι κατὰ τὸ ἔτος 1674 βλέπομεν αὐτὸν διερχόμενον τὴν Ἰταλίαν καὶ ἐν Φλωρεντίᾳ μετὰ τῶν Λατίνων κληρικῶν συνεννοούμενον περὶ ἐνώσεως τῆς Ὀρθοδόξου μετὰ τῆς Ρωμικῆς ἐκκλησίας, μετὰ δύο δὲ ἔτη συναντῶμεν αὐτὸν ἐν Λονδίῳ ἀκολούθουμένον ὑπὸ ἑκατὸ περίπου οἰκογενειῶν Σαμίων καὶ Μηλίων, οἵτινες συνενωθέντες μετὰ τῶν ἄλλων ἐν Λονδίῳ Ἑλλήνων ἀπετέλεσαν ἰδίαν συνοικίαν ἐν ὁδῷ, ἣτις καὶ μέχρι τῆς σήμερον φέρει τὸ ὄνομα Ἑλληνικὴ ὁδός. Ἐν Λονδίῳ ὁ Ἰωσήφ διαμένων εἰργάσθη καὶ ἐπέτυχε, ὅπως δι' ἐράνων ἰδρυθῆ αὐτόθι ὀρθόδοξος ναὸς ἀφιερωθείς εἰς τὴν Κοίμησιν τῆς Θεοτόκου, ὅστις καὶ σώζεται μέχρι τῆς σήμερον, δραστηρίας δὲ κατέβηκε φροντίδας καὶ διὰ τὴν πνευματικὴν ἀνάπτυξιν τῶν Ἑλλήνων ἐνεργήσας διὰ τὸν κατάρτισμὸν γυμνασίου ἐν Ὀξῶνῃ χάριν τῶν ἐξ Ἀνατολῆς σπουδαστῶν καὶ ἐν γένει πολλὰ διενεργήσας καὶ πολλὰ ἐπιτυχῶν κατὰ τὴν ἐν Ἀγγλίᾳ διαμονὴν αὐτοῦ συντελεστικὰ εἰς τὴν ἀναγέννησιν τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους, τὴν ὁποίαν ἐπόθει νὰ ἴδῃ πραγματοποιημένην καὶ ὑπὲρ τῆς ὁποίας κατηνάλωσεν ἅπαντα τὸν βίον αὐτοῦ.

Τὸν Ἰωσήφ Γεωργεῖ ἡ γὰρ διεδέχθη ἐν τῇ ἀρχιεπισκοπῇ τῆς Σάμου ὁ ἐκ Σίφνου Φιλάρετος, οὔτινος προσβληθέντος ἐκ παραλυσίας διεκυβέρνησεν τὰ τῆς ἀρχιεπισκοπῆς ἐπὶ πολλὰ ἔτη ἐπιτροπεία ἐξ ἐγγυρίων ἱερέων, κατὰ δὲ τὸ 1680 ἀνεδείχθη ἀρχιεπίσκοπος ὁ Δωρόθεος ἐπὶ πέντε ἔτη μόνον ποιμάνας τὴν ἐκκλησίαν τῆς Σάμου ἀντικατασταθεὶς κατὰ Ἰούνιον τοῦ 1685 ὑπὸ τοῦ Ἰγνατίου, ὃν διεδέχθη ἀπὸ τοῦ 1690 ὁ Γεδεών. Τοῦ ἀρχιερέως τούτου καθὼς καὶ τῶν διαδόχων αὐτοῦ Μισαήλ, Ἰωαννικίου, Γρηγορίου καὶ Καλλινικίου δὲν εἶνε ἀκριβῶς γνωστὸς ὁ

χρόνος τῆς ἀρχιερατείας αὐτῶν. Ὁ τελευταῖος ἐκ τούτων
 ἀπέθανε κατὰ τὸ 1772 ἀντικατασταθεὶς ὑπὸ τοῦ Μελετίου
 διακόνου τοῦ ἰσχυρόντος τότε ὁμωνύμου αὐτῷ Μητροπολίτου.
 Προύσης, ἀλλὰ τοῦ διορισμοῦ αὐτοῦ πρὸ τῆς ἐπίξεως του εἰς
 Σάμον ἀκυρωθέντος, ἀρχιερεὺς Σάμου ἀνεδείχθη ὁ ἐκ Πάτμου.
 Ἀκᾶκιος ἀνὴρ ματαιόδοξος καὶ βίαιος πρὸς τοὺς ὑφιστα-
 μένους αὐτοῦ. Ὁ Ἀρχιερεὺς οὗτος ἐκόσμησε μεγαλοπρεπῶς
 τὸν ἐν Χώρᾳ Μητροπολιτικὸν αὐτοῦ οἶκον διὰ πολυτελεῶν ἐ-
 πίπλων καὶ πολλοῦς ἐκ τῶν προκρίτων ὠνόμασε ρεφερενδαρί-
 ους, νομοφύλακας, λογιθετάς. Ἡδὼν οὕτω διὰ τῆς ἀπονομῆς
 τῶν ἐκκλησιαστικῶν τούτων τίτλων νὰ περιστοιγίζετο ὑπό-
 αὐλῆς καὶ ὀιαπαῦτα διὰ νὰ ἱκανοποιῆ μόνον τὸν κοῦρον ἐ-
 γωισμὸν του, διότι οὐδεμίαν ἀλλήτην ἀρετὴν ἐδείξεν ἐν τῇ ἐν-
 ασκήσει τῶν μητροπολιτικῶν αὐτοῦ καθηκόντων βαναυσό-
 τατα φερόμενος πρὸς τοὺς ὑποτακτικούς αὐτοῦ ἐφημερίους
 καὶ μοναχοὺς. Κυρίαρχοις δὲ ποτὲ ἐν περιοδείᾳ ἐπέβαλεν
 εἰς μοναχὸν τινα ὀνοματι Ἰωακείμ. Μανωλοῦκον ἕνεκεν ἐλα-
 φροῦ παραπτώματος πρωτάκουστον καὶ βάναισεν τιμωρίαν
 διατάξας νὰ δέσῃαι τὸν μοναχὸν ἀπὸ τὸν πώγωνα αὐτοῦ. Ὁ
 δὲ οὕτω τιμωρηθεὶς μοναχὸς ἐκδίχθησιν πνέων κατῴρησε νὰ
 πείσῃ γινώριμόν του τινα ὀθωμανόν. Καζλῆ Μεϊμέτ καλούμε-
 νον, ὅπως φονεύσῃ τὸν ἱεραρχόν, τὸ ὅποιον καὶ ἔπραξεν οὗτος
 τῇ 16 Αὐγούστου 1780 ἐν τῇ Μονῇ τοῦ Βροντᾶ, καθ' ἣν
 στιγμήν ὁ ἀρχιερεὺς Ἀκᾶκιος πρὸ τῆς θύρας κελλήτου τινος κα-
 τήμενος ἀνεδίξαι τὸν καδίκᾳ τῆς Μονῆς. Διαδοχῶς δὲ τοῦ
 τοιοῦτον οἰκτρὸν τέλος λαθόντος ἱεράρχου ἐγένετο ὁ Γαβρι-
 ῆλ, ὅστις ὑπέργητος ὢν μόλις τρία ἔτη ἀρχιεράτευσε τῆς Σά-
 μου ἀποθανὼν τῷ 1783, μὴ προεθάσας νὰ ἴδῃ περατωμένην
 τὴν ὑπ' αὐτοῦ θεμελιωθεῖσαν οἰκοδομήν τῆς Μητροπόλεως ἐν
 Χώρᾳ, τοῦτον δὲ διεδέχθη Δανιήλ ὁ Κομνηνὸς Πελοποννήσιος
 τὴν πατρίδα, ἀνὴρ εὐπαιδευτος, ἀγαθός, πρᾶος, ταπεινός, ἀ-
 ληθῆς λειτουργὸς τοῦ Ἰψίστου. Ὁ ἱεράρχης οὗτος ὑπῆρξε
 προστάτης τῶν πενήτων καὶ τῶν ἀδικουμένων, πατὴρ ἀλη-
 θῆς τῶν χηρῶν καὶ τῶν ὀρφανῶν, ἀμεμπτος εἰς τὸ ἠθικὸν μέ-
 ρος, ἀνυπόκριτος τοὺς τρόπους καὶ πρὸς πάντας εἰθὺς καὶ

ειλικρινής. Ἡ δρᾶσις δὲ τοῦ ἀγαθοῦ τούτου ἀρχιερέως ἀπέβη εὐεργετικὴ εἰς ὅλην τὴν Σαμιακὴν κοινωνίαν, τὴν ὁποίαν ἐσπάρασσον τότε, ὡς θὰ ἴδωμεν κατόπιν, οἱ ἀγνοοῦντες κομματικοὶ ἀγῶνες μεταξὺ τῶν Καρμυνησίων καὶ Καλλιχωνεύζων, ἐπὶ πολὺ δὲ οἱ Σάμιοι διετήρουν μετ' εὐλαθείας τὴν μνήμην τοῦ ἀνδρός. Ὁ Δανιὴλ διετέλεσεν ἀρχιερεὺς Σάμου ἐπὶ ἔτη τριάκοντα καὶ ἕν, αἰσθανθεὶς δὲ τὸ τέλος αὐτοῦ προσεγγίζον ἐξέδωκεν ἐγκυκλίους διὰ τῶν ὁποίων προαναγγέλλων εἰς τοὺς χριστιανούς τὸν ἐπικείμενον θάνατον αὐτοῦ, ἐξῆτει συγχώρησιν παρὰ πάντων. Ἀπέθανε δὲ τῇ 3 Μαΐου 1815 ἐν ἡλικίᾳ 72 ἐτῶν καὶ ἐτάφη ἐν Χώρα ἐντὸς τοῦ Μητροπολιτικοῦ ναοῦ τῆς Ἁγίας Παρασκευῆς. Μετὰ τὸν θάνατον αὐτοῦ ἐστάλη ὡς ἐξάρχος ἐν τῇ νήσῳ Σάμιός τις ἱερεὺς, ἐν τοῖς Πατριαρχείοις τότε διατρίβων, ὀνόματι Δαυὶδ, υἱὸς σιδηρουργοῦ τινὸς ἐκ τῆς κωμοπόλεως Καρλοθάσου, καὶ μετὰ μικρὸν χρόνον προεχειρίσθη εἰς Ἀρχιερέα ὁ Κύριλλος, ἐκ Τρικαλίων τῆς Θεσσαλίας ἔλκων τὴν καταγωγὴν, ἀφίχθεις εἰς Σάμον τῇ 8 Σεπτεμβρίου τοῦ ἔτους 1815. Ἀλλὰ τὰ περὶ τοῦ Κυρίλλου τούτου δράσαντος ἐν Σάμῳ κατὰ τὸν ἱερὸν ὑπὲρ τῆς ἀνεξαρτησίας ἀγῶνα θελομεν ἐκθέσει ἐν τοῖς κατόπιν.

Ἐνταῦθα δὲ δὲν θεωροῦμεν ἄσκοπον νὰ παραθέσωμεν καὶ βραχεῖάν τινα ἀφήγησιν περὶ τῶν ἐν Σάμῳ Μονῶν, αἵτινες ἀπὸ τοῦ συνοικισμού καὶ ἐντεῦθεν ἰδρύθησαν ἐν τῇ νήσῳ.

Ὁ κατὰ τὸ ἔτος 1699 περιελθὼν τὴν Σάμον Εὐρωπαῖος περιηγητὴς Δελλα-Μοντρέη ἀφηγεῖται ὅτι κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ὑπῆρχαν ἐν Σάμῳ περὶ τοὺς 100 ἱερεῖς καὶ διακόνους, εἰς ἐνοριακὰς ἐκκλησίας καὶ ὡσεὶ 400 μοναχοὶ καὶ μοναχῆς ἐν ταῖς διαφόροις Μοναῖς. Ὁ ἀριθμὸς αὗτος τῶν μοναχῶν δὲν πρέπει νὰ θεωρηθῇ ὑπερβολικός, γνωστοῦ ὄντος ὅτι κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους τῶν διωγμῶν καὶ τῶν πιέσεων μόνον ἐν τῷ μοναχικῷ βίῳ οἱ Ἕλληνες χριστιανοὶ εὕρισκον τὴν ποθητὴν γαλήνην καὶ διὰ τοῦτο πολλοὶ τότε ἠσπάζοντο τὸν βίον τοῦτον. Πάντες δὲ οἱ Ὀρθόδοξοι, κληρικοὶ καὶ λαϊκοί, τῶν καιρῶν ἐκείνων καὶ ἐξ εὐλαθείας θρησκευτικῆς παραινόμενοι καὶ τὸν ρόθον τοῦ νὰ κηρυχθῶσι τὰ κτήματα αὐτῶν βε-

κούφια καὶ νὰ κατασχεθῶσιν ὑπὸ τῶν Τούρκων ἔχοντες ὑπ' ὄψιν, ἀφιέρωνον ταῦτα εἰς τὰς Μονὰς, ἐκ τούτων δὲ ἐξηγεῖται πῶς αἱ Μοναὶ εἰς χρόνους ὑπερτάτης ἐνδείας ἀπέκτησαν περιουσίας ἐξ ἀκινήτων κτημάτων λίαν ἀξιολόγους.

Ἀρχαιότερα ἐξ ὅλων τῶν ὑπαρχουσῶν ἐν Σάμῳ Μονῶν εἶνε ἡ πλησίον τῆς κωμοπόλεως Βουρλιωτῶν κειμένη Μονὴ τοῦ Βροντᾶ τιμωμένη ἐπὶ τῇ μνήμῃ τῶν Γενεθλίων τῆς Θεοτόκου. Ἐκτίσθη δὲ ἡ Μονὴ αὕτη ὑπὸ δύο ἀδελφῶν μοναχῶν, Ἰακώβου καὶ Μακαρίου καλουμένων κατὰ τὸ ἔτος 1566, ἦτοι ἅμα τῷ συνοικισμῷ τῆς νήσου καὶ ἐπὶ τῶν ἐρειπίων τοῦ ἀρχαίου ναοῦ.

Σύγχρονος σχεδὸν μὲ τὴν Μονὴν τοῦ Βροντᾶ εἶνε ἡ Μονὴ τῆς Μεγάλης Παναγίας πλησίον τῆς κωμοπόλεως Πύργου κειμένη, τιμωμένη εἰς τὴν μνήμην τῆς Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου καὶ ἐν τοῖς Πατριαρχικοῖς ἐγγράφοις ἀναγραφομένη Παναγία τῶν πέντε ὀσπητίων. Ἐν τῇ Μονῇ ταύτῃ ἐκτίσαν δύο ἀδελφοὶ μοναχοὶ ὀνομαζόμενοι Νεῖλος καὶ Διονύσιος κατὰ τὸ ἔτος 1586. Ἡ Μονὴ αὕτη σὺν τῷ χρόνῳ κατέστη ἡ πλουσιωτέρα ἐξ ὅλων τῶν ἄλλων ἐν Σάμῳ Μονῶν, διὸ καὶ οἱ ἐν αὐτῇ μονάζοντες ὑπέστησαν κατὰ διαφόρους καιροὺς πολλὰ δεινοπαθήματα ὑπὸ ληστῶν καὶ πειρατῶν, οἱ ὅποιοι πολλάκις ἀπεγύμνωσαν αὐτήν. σῶζονται δὲ ἀκόμη εἰς τὴν μνήμην τῶν συγχρόνων ἐκ προαδόσεων διάφορα τρομακτικὰ ἐπεισόδια τῶν αγρίων τούτων ἐπιθέσεων τῶν ληστῶν.

Ὁ εἰς τῶν ὡς ἀνωτέρω κτιτόρων τῆς Μονῆς Μεγάλης Παναγίας Νεῖλος περιελθὼν εἰς ἔριδας πρὸς τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ ἐκτίσε κατὰ τὸ 1592 τὴν μεταξὺ Χώρας καὶ Μχυρατζαίων κειμένην Μονὴν τοῦ Τιμίου Σταυροῦ ἡ ὁποία σήμερον συγκεντρώνει κατὰ τὴν ἐπέτειον αὐτῆς ἐοοτὴν πολυαρίθμους προσκυνητὰς ἐξ ὅλης τῆς Σάμου καὶ τῆς Μικρασίας.

Κατὰ τὸ ἔτος 1625 εὐσεβῆς τις ὀνόματι Νικόλαος Ἰακώμου ἀνήγειρε πλησίον τῆς κωμοπόλεως Καρλοβάσου καὶ ἐπὶ ρωμαντικῆς θέσεως ναὸν ἐπ' ὀνόματι τοῦ Προφήτου Ἡλιοῦ τιμώμενον, ὃν ἐν Χίῳ ἀργότερον διατρέβων, ἀφιέρωσεν εἰς τὴν ἐκεῖ Νέαν Μεγάλην Μονήν, τῆς ὁποίας δύο ἱερομέναχοι

Γρηγόριος καὶ Νεόφυλος ἐλθόντες εἰς Σάμον, σὺν τῷ χρόνῳ, τῇ συνδρομῇ καὶ τῷ ζήλῳ τῶν εὐσεβῶν, μετέτρεψαν εἰς Μονὴν, διατελοῦσαν πάντοτε ὑπὸ ἐξέχρησιν ἀπὸ τῆς ἐν Χίῳ Νέας Μονῆς καὶ, κατὰ συμφωνίαν γενομένην ἐν ἔτει 1846 μετὰ τοῦ ἡγουμένου ἐκείνης Μαξίμου Μότχα, ὑπόχρεων οὗσαν νὰ πληρῶνῃ κατ' ἔτος λόγῳ ὑποτελείας εἰς αὐτὴν 150 γρόσια.

Ἡ πλησίον τῆς σημερινῆς πρωτεύουσας τῆς Σάμου Λιμένος Βαθίος καὶ ἐν τῇ κοιλάδι τῆς Βλαμαρῆς κειμένη Μονὴ τῆς Ἁγίας Ζώνης ὠκοδομήθη, ὡς μαρτυρεῖ σημείωμά τι τοῦ κώδικος τῆς ἰδίας Μονῆς, κατὰ τὸ ἔτος 1695, καὶ εἰς μέρος ἐνθα προὔπηρχε γὰρ ἐπ' ὀνόματι τῆς Ἁγίας Ζώνης τῆς Παναγίας τιμῶμενος.

Ἡ δὲ πλησίον τῆς ἀνωτέρω Μονῆς καὶ ἐπὶ θέσειως μεγαλοπρεποῦς καὶ περιόπτου κειμένη Μονὴ τῆς Ζωοδόχου Πηγῆς ἐκτίσθη κατὰ τὸ ἔτος 1756 ὑπὸ τινος ἱερομονάχου Δωροθέου καλουμένου καὶ κατὰ τὸ 1782 ὠκοδομήθη ὁ ἐντὸς τῆς Μονῆς ταύτης περικαλλῆς ναός, διὰ τὴν κατασκευὴν τοῦ οὐοίου ἐχρησιμοποιήθησαν καὶ κίονες τινες ἀρχαῖοι ἐκ Μιλήτου μετὰ πολλῆς δυσκολίας μετακομισθέντες εἰς τὴν Μονὴν κειμένην ἐπὶ δυσβάτου μέρους. Ἐν τῇ Μονῇ ταύτῃ σώζεται μέχρι σήμερον πολύτιμος ἀρχιερατικὸς μανδύας, ὅστις, ὡς λέγεταί, ἀνῆκεν εἰς τὸν ἀπαγχονισθέντα Πατριάρχην Γρηγόριον, μετακομισθεὶς ἐν Σάμῳ ὑπὸ τοῦ Ἀρχιερέως Ἀριστάρχου εἰς οὗ τὴν κατοχὴν ὁ μανδύας εἶχε περιέλθει ὅτε ὁ ρηθεὶς Ἀρχιεπίσκοπος διέτριβεν ἐν Κωνσταντινουπόλει.

Ἡ νεωτέρα ὄλων τῶν ἐν Σάμῳ Μονῶν εἶνε ἡ Μονὴ τῆς Νέας Ζωοδόχου Πηγῆς ἢ, ὡς εἶνε κοινῶς γνωστὴ, Μονὴ τῆς Ἁγίας Τριάδος, κτισθεῖσα κατὰ τὸ ἔτος 1836 ὑπὸ τινος ἱερομονάχου Νεοφύτου καὶ ἀναγνωρισθεῖσα κατὰ τὸ αὐτὸ ἔτος ὑπὸ τῶν Πατριαρχείων διὰ Σιγγιλίου ἐπὶ τοῦ Πατριάρχου Γρηγορίου.

Πᾶσαι αἱ ἀνωτέρω Μοναὶ πλὴν τῆς τοῦ προφήτου Ἡλιοῦ καὶ τῆς ἐν Μαραθοκάμπῳ κειμένης μικρᾶς γυναικείας Μονῆς τῆς Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου, εἶνε Σταυροπηγιακαὶ ἀπὸ τοῦ Πατριάρχου τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἐξαρτῶμεναι. Καθο-

λικός δ' ἑξαρχος αὐτῶν ἦτο ὁ κατὰ καιροὺς μέγας Λογοθέτης τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας, ἔχων ἐν Σάμῳ ἐπιτροπὸν αὐτοῦ τὸν Ἀρχιεπίσκοπον, ὅστις, εἰσπράττων, ἀπέστειλεν εἰς ἕκείνον τὰ δικαιώματα. Κατὰ τὸ ἔτος 1796 τὰ δικαιώματα ταῦτα ὠρίσθησαν εἰς γρόσια 84 δι' ἑκάστην Μονήν, ἀργότερον δὲ ἡ ἑξαρχία ἤρθη ἀπὸ τοῦ Μεγάλου Λογοθέτου καὶ ἀνετέθη εἰς τὸν πρῶτον Ὀστιάριον, κατόπιν δὲ καὶ εἰς τὸν Μέγαν Ῥήτορα. Σήμερον παντελῶς κατηργήθη ὁ θεσμὸς οὗτος τῆς ἑξαρχίας. Τὰς δὲ περιουσίας τῶν Μονῶν, κατὰστασῶν ὄλων ἰδιορρύθμων, πλὴν τῆς Μονῆς τῆς Ἁγίας Τριάδος, ἧτις, ἑξακολουθεῖ οὖσα κοινεθιακὴ, διαχειρίζεται ἐπιτροπὴ ὑπὸ τῆν προεδρείαν τοῦ Μητροπολίτου Σάμου διατελοῦσα, τῶν πλείστων μοναστηριακῶν κτημάτων ἐκμισθουμένων εἰς κοσμικοὺς. Συντάσσονται δὲ κατ' ἔτος ἰδίαι προϋπολογισμοὶ ἐσόδων καὶ ἐξόδων δι' ἑκάστην Μονήν ὑπὸ τῆς ρηθείσης ἐπιτροπῆς.

Αἱ Μοναὶ ἐν Σάμῳ ὑπῆρξαν εἰς δυσχερεῖς χρόνους κατὰ φύσιν καὶ τόποι ἀνγκουρίσεως καὶ παρηγορίας δι' ὅλους τοὺς χριστιανούς, ἀνεδείχθησαν δὲ ἐκ τῶν Μονῶν τούτων καὶ κληρικοὶ τινες διαπρέψαντες ἐν τῇ καθόλου ἐκκλησιαστικῇ κινήσει τοῦ Γένους. Πλὴν δὲ τῶν ὡς ἀνωτέρω μονῶν ἰδρύθησαν ἐν Σάμῳ κατὰ διαφόρους καιροὺς καὶ διαφορὰ μετόχια ἑξαρχώμενα ἀπὸ διαφόρων μεγάλων μονῶν εἰς ἄλλα μέρη, ὡς εἶχε τὸ παρὰ τὸ Τυγάρι μετόχιον τῆς Σπηλιανῆς ἑξάρτημα τῆς ἐν τῇ νήσῳ Ἀμοργῷ μονῆς τῆς Χοζοβιωτίσσης καὶ ἄλλα τινά.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΠΕΜΠΤΟΝ

Διοικητικὴ ὀργάνωσις τῆς Σάμου ἐπὶ Τουρκοκρατίας.—Βοιθόδας, Καδδῆς, Σουμπασῆδες καὶ Προεστώτες.—Αἱ φορολογίαι τῶν κατοίκων.—Φόρος Τούρκου χαρατῆϊ.—Μεγάλοι Προεστοί.—Σάμιος ἀγῆς.—Οἱ Ἰησουῆται ἀποπειροῦνται τὸν προσηλυτισμὸν τῶν Σαμίων.

Ἡ ὑπὸ τοῦ Ἰωάννου Γεωργερίδη διανοθεῖσα περιγραφή τῆς Σάμου ἀπεβλέπει εἰς τὴν σύγχρονον αὐτῆς ἐποχὴν, δηλαδὴ τὰ τελετὰ τοῦ δεκάτου ἑβδόμου αἰῶνος. Ἀλλὰ καὶ ὁ

ἔπελθῶν δέκατος ὄγδοος αἰὼν οὐδαμῶς μετέβαλε τὴν ὄψιν τῆς Σάμου, μᾶλλον δὲ ἐχειροτέρευσε ἢ ἐν γένει κατάστασις αὐτῆς, καθόσον πλὴν τῶν ἄλλων ἤρχισαν τότε νὰ ὀξύνωνται εἰς τὸ ἔπακρον αἱ ἀναπτυχθεῖσαι διαίρεσεις μετὰ τῶν κατοίκων, τὰς ὁποίας ὑπέθαλπεν ὁ Τουρκικὸς δεσποτισμὸς, ὅστις συμφέρον εἶχε νὰ βλέπῃ τοὺς κατοίκους διίσταμένους πρὸς ἀλλήλους, ἵνα εὐκολώτερον οὗτος ἐπιτυγχάνῃ τὰ τυραννικά του θελήματα. Εἶδομεν ἐν τοῖς προηγουμένοις ποία ἦτο ἡ πολιτεία τοῦ ἐκάστοτε Τούρκου διοικητοῦ τῆς νήσου Βοεβόδα ἢ ἀγᾶ ἐπικαλούμενου. Ἡ διοικητικὴ ὀργανωσις ἦτο ἀπλουστάτη. Ἄρχων διοικητικὸς ἦτο ὁ Βοεβόδας, ὅστις εἰσέπραττε συγχρόνως καὶ πάντα τοὺς φόρους τῶν ὁπίων μέρος ἔστελλεν εἰς τὸ ἐν Κωνσταντινουπόλει τέμενος τοῦ Τοπχανέ. Παρηκολούθουν δὲ ὡς ὑπάλληλοι τὸν Βοεβόδαν οἱ γραμματεῖς καὶ διερμηνεῖς αὐτοῦ, πάντες σχεδὸν Ἕλληνες ὄντες, καὶ δέκα ἢ δώδεκα Τούρκοι ὀπλίται, οὓς μετ' ἑαυτοῦ ἔφερέν καὶ ἐχρησιμοποιοῖε ὡς ὄργανα πρὸς ἐκτέλεσιν τῶν διαταγῶν αὐτοῦ. Δικαστικὸς δὲ ἄρχων ἦτο ὁ Καδδῆς. Οἱ ἀνωτατοὶ οὗτοι ἄρχοντες εἶχον τὰς ἐδρας αὐτῶν, ὡς εἶδομεν, ἐν Χώρα, ἐν δὲ τοῖς χωρίοις τὴν διοικητικὴν ἐξουσίαν εἶχον οἱ ἀντιπρόσωποι τοῦ Βοεβόδα Συμπασῆδες καλούμενοι καὶ οἱ Προεστῶτες ἐκάστου χωρίου εἰς ἢ δύο, ἀναλόγως τοῦ πληθυσμοῦ αὐτοῦ, ἐκτὸς τῆς Χώρας. τοῦ Βαθείος καὶ τοῦ Καρλοβάσου, ἐνθα προεστῶτες διωρίζοντο δύο ἱερεῖς καὶ τέσσαρες λαϊκοί. Οἱ ἐκ τῶν ἐγχωρίων ἀποτελοῦντες τὴν κατωτέρα διοικητικὴν ὑπηρεσίαν καὶ ἰδίως οἱ ἀπολαύοντες τῆς ἐμπιστοσύνης τοῦ ἀγᾶ ἦσαν κατὰ φυσικὸν λόγον μισητοὶ παρὰ τῷ λαῷ, ὅστις, ἐνῶ ἔβλεπε τὰς καταχρήσεις των δὲν ἠδύνατο οὔτε ἀπλὴν διαμαρτυρίαν νὰ ἐκφέρῃ, ἀλλ' ἦτο ἠναγκασμένος νὰ πληρώνῃ ὅλους τοὺς φόρους, ποῖτινες εἰς οὐδὲν ἐχρησίμευον διὰ τὴν ἰδίαν ὑλικὴν ἢ ἠθικὴν αὐτοῦ εὐημερίαν. Ὁ Καδδῆς, ὁ καὶ Ναίπης ἐπικαλούμενος ἐστέλλετο παρὰ τοῦ Καδηλασκέρη τῆς Ἀνατολῆς ὡς ἀντιπρόσωπος τοῦ Σεῖχουλισλάμη καὶ εἰς αὐτόν, ὡς εἶπομεν, συνεκεντρῶνετο πᾶσα ἡ δικαστικὴ ἐξουσία. Πολλάκις δὲ τοῦ ἔτους οὗτος

φέρων ἐντὸς σάκκου τὰ ἀργεῖα αὐτοῦ καὶ τὰ κετάρια. ἐν οἷς περιείχοντο οἱ δικαστικοὶ νόμοι. περιήρχετο ὅλην τὴν νῆσον καὶ ἐν ταῖς πλατείαις τῶν χωρίων καθήμενος ἐδίκαζε πάσας τὰς διαφορὰς μετὰ τῶν κατοίκων. Πρὸς εἰσπραξίν τοῦ κεφαλικοῦ φόρου ἤρχετο εἰς Σάμον εἰδικὸς εἰσπράκτωρ, χαρατζίης ἢ κουραματζίης καλούμενος, ὅστις μόλις ἔφθανεν εἰς τὴν Χώραν ἐπορεύετο κατὰ πρῶτον εἰς τὸν οἶκον τοῦ Καδδῆ, εἰς τὸν ὁποῖον ἐδείκνυε τὸ αὐτοκρατορικὸν τῆς ἀποστολῆς τοῦ Διάταγμα. ἐκεῖνος δὲ συγκαλῶν ἐν Χώρᾳ τοὺς προεστῶτας τῶν διαφόρων χωρίων, προέτρεπεν αὐτούς, ἵνα συντελέσωσιν εἰς τὴν εἰσπραξίν τοῦ φόρου. Μεθ' οὗ ὁ χαρατζίης περιήρχετο τὰ χωρία ζητῶν παρὰ τῶν ἱερέων κατάλογον τῶν ὀνομάτων τῶν κατοίκων τῶν ὑποκειμένων εἰς τὴν πληρωμὴν τοῦ κεφαλικοῦ φόρου, ἂν δέ τις ἐκ τῶν ἱερέων παρημελεῖ νὰ δώσῃ τοιοῦτον κατάλογον ἢ ἀπεκαλύπτετο χαριζόμενος καὶ ἀπέκρυπτεν ὀνόματα τῶν ὀφειλόντων νὰ πληρώσωσι, ἐτιμωρεῖτο διὰ μαστιγώσεως. Διότι εἰς τὴν πληρωμὴν τοῦ κεφαλικοῦ φόρου οὐδεμία συγκατάθεσις ἐγένετο, πᾶς δὲ μὴ πληρώων συνελαμβάνετο δέσμιος καὶ ἀπήγετο ὡς αἰγμάλωτος, ἕως δούτου κατῶρθωνε διὰ τῆς πωλήσεως τῶν ὑπαρχόντων τοῦ ἢ δι' ἐράνων τῶν οἰκείων αὐτοῦ νὰ πληρώσῃ τὸν ζητούμενον φόρον.

Ὁ κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ δεκάτου ἐβδόμου αἰῶνος περιελθὼν τὸς νήσους Μαρκήσιος Φιερὺ ἀναφέρει ὅτι ὁ ἀριθμὸς τῶν κατοίκων τῆς Σάμου τῶν πληρωνόντων κεφαλικὸν φόρον ἀνήρχετο εἰς δεκακισχιλίους. Ὁ ἀριθμὸς αὗτος μᾶς φαίνεται ὑπερβολικὸς λαμβανόμενος ὑπ' ὄψιν ὅτι μόνον οἱ ἐγγράμμοι Σάμιοι ἐπλήρωνον κεφαλικὸν φόρον, ὁ δὲ κατὰ τὸ 1712 περιηγηθεὶς τὴν Σάμον Τουρνεφόρτιος ἀναφέρει ὅτι οἱ κάτοικοι τῆς Σάμου ἐπλήρωνον διακόσια ἐνενηκόντα χαρατζογάρτια πρὸς πέντε σκουῖδα ἕκαστον. Ἐκτὸς δὲ τούτων ὁ Βαεβοδὰς, σφραγίζων ἕκαστον χαρατζογάρτιον ἐλάμβανεν ἀνά ἓν σκουῖδον καὶ οἱ ἱερεῖς οἱ διανέμοντες αὐτὰ, ἐλάμβανον ἀνά δέκα σολδία, ὥστε οἱ φορολογούμενοι ἐπλήρωνον ἐτησίως διὰ κεφαλικὸν φόρον ἕκαστος σκουῖδα ἕξ καὶ δέκα σολδία. Ὁ δὲ περιηγητὴς

Ποκώκ ἐλθὼν εἰς Σάμον κατὰ τὸ 1739 ἀναφέρει ὅτι οἱ Σά-
 μιοὶ ἐπλήρωνον χίλια διακόσια καὶ ἐξήκοντα χαρατζοχάρτια,
 ἐκ τῶν ὁπίων εἰσεπράσσοντο εἴκοσι καὶ δύο πουγγία, ἤτοι
 ἔνδεκα χιλιάδες γροσίων. Σχετικῶς πρὸς τὴν εἰσπραξίν τοῦ
 κεφαλικοῦ φόρου συνέβη κατὰ τὸ 1768 καὶ τὸ ἐξῆς περιστα-
 τικόν. Εἶχεν ἔλθει τότε ἐκ Κωνσταντινουπόλεως χαρατζῆς
 τις ὀνόματι Κεσανλῆ Σαλήχ ἀγᾶς, ὅστις περιερχόμενος τὴν
 Σάμον ἦλθε μετὰ τῆς συνοδείας αὐτοῦ καὶ εἰς Βαθὺ πρὸς εἰσ-
 πραξίν τοῦ κεφαλικοῦ φόρου. Αὐτόθι δὲ ἐσπέραν τινα κάτοι-
 κοὶ τινες ἐν μετῇ διατελοῦντες διήλθον ὑπὸ τὸν οἶκον, ἔνθα ὁ
 χαρατζῆς ἔμενε. ἄδοντες καὶ θορυβοῦντες. Εἷς δὲ ἐκ τῶν ἀ-
 κολουθῶν ἐξεληθὼν τῆς οἰκίας ἐπετίμησεν αὐτοὺς δι' ὕβρεων,
 ἀλλ' οὗτοι ἀνταπήντησαν ἐπίσης δι' ὕβρεων, δι' ὅπερ ὀργι-
 σθεὶς ἐκεῖνος ἐπυρεβόλησε κατ' αὐτῶν καὶ ἐφόνευσεν ἓνα ἐξ
 αὐτῶν, ὅστις ἔπαιζε τὴν λύραν καὶ προηγείτο τῶν ἄλλων.
 Ὁ φόνος ὁμῶς οὗτος ἐξηρέθισε τὸν λαὸν τοῦ Βαθέος τοσοῦτον
 μᾶλλον, καθόσον τοὺς τοιοῦτους εἰσπράκτορας ἐβδελύσσετο ὁ
 λαός, ἐνεκα τῶν καταχρήσεων καὶ τῶν πιέσεων, τὰς ὁποίας
 οὗτοι ἐξήσκουν καὶ ἐντὸς ὀλίγου πλῆθος πολὺ ἐκ τῶν κατοί-
 κων ἐπολιόρχησε τὴν οἰκίαν, ἐν τῇ ὁποίᾳ εἰσελθόντες οἱ κάτοι-
 κοὶ ἐφόνευσαν καὶ τὸν Σαλήχ ἀγᾶν καὶ πάντας τοὺς ἀκολου-
 θοὺς του. Ἡ πράξις αὕτη τολμηροτάτῃ οὖσα, κατὰ τὴν ἐ-
 ποχὴν ἐκείνην ἰδίως, ἐτάραξε μεγάλως πάντας τοὺς προεστῶ-
 τας τῆς νήσου ἀναλογιζομένους ποίας θλιβερᾶς συνεπείας ἦ-
 δύνατο αὕτη νὰ ἔγῃ. διὸ καὶ συνεννοηθέντες ἅπαντες, κα-
 τώρθωσαν νὰ πείσῃ τὸν ἐν Χώρα Βοεβόδαν ἔτι τὸν φόνον
 διεπράξαν κλέπται ἐκ τῆς ξυνης ἐλθόντες, διὰ τῆς πληρωμῆς
 δὲ ἐξ ἑξαδων γροσίων ἠδυνήθησαν ν' ἀπαλλάξῃσι πασης
 εὐθύνης. Τὸ γεγονός δὲ τοῦτο συνετέλεσεν ὥστε νὰ ἀπαίλο-
 γῶσιν οἱ κάτοικοι εἰς τὸ μέλλον καὶ ἐκ τῶν οἰγί εὐχαρίστων
 ἐπισκέψεων τῶν τοσούτων χαρατζῆδων καθόσον ἕκαστε ἐκὼνο-
 νίσθη ἵνα ἡ εἰσπραξὶς τοῦ κεφαλικοῦ φόρου γίνεταί διὰ τῶν
 προεστῶτων ἑκάστου χωρίου. Τουτέστι τὰ στελλόμενα κατ'
 ἔτος ἐκ Κωνσταντινουπόλεως χίλια ἑνακόσια χαρατζοχάρτια
 εἰς τὸν Βοεβόδαν διενεμεν ὁὗτος εἰς τοὺς προεστῶτας τῶν

χωρίων, οὗτοι δὲ εἰσέπραττον τὸ ἀντίτιμὸν αὐτῶν παρὰ τῶν κατοίκων. Διηροῦντο δὲ τὰ γκαρτζογάρτια εἰς τρεῖς τάξεις· εἰς ἀαλιὰ, εἰς ἐφσάτκαὶ εἰς ἐτνά. Οἱ τῆς πρώτης τάξεως ἐπλήρωνον ἀνά τριάκοντα γρόσια ἑτησίως, οἱ τῆς δευτέρας ἀνά εἴκοσι καὶ οἱ τῆς τρίτης ἀνά ὀκτώ.

Ἄλλ' ὁ φόρος ἐκ τοῦ ὁποίου εἰσεπράττοντο μεγάλυτερα ποσὰ ἦτο ἡ δεκάτη παντὸς προϊόντος, οὐδ' αὐτῶν τῶν ὀπωρικῶν ἐξαίρουμένων. Ἐκ τῆς προσόδου ταύτης ὁ κατὰ κειρὸν Βοεβόδης ὤφειλε νὰ συντηρῇ μίαν γαλιέραν τοῦ Τουρκικοῦ στόλου. Ἐκ τῆς γαιοκτημῶν ὤφειλε κατὰ τὴν συγκομιδὴν τῶν καρπῶν οἰουδήποτε προϊόντος νὰ δηλώσῃ τοῦτο εἰς τὴν ὀκίαν, τότε δ' ἐστελλετο ὑπάλληλός τις τὴν ὀροῖον ὤφειλεν ἐπίτης νὰ ξενίξῃ ὁ γαιοκτημῶν καὶ ὁ ὀροῖος, ὠρίζεν αὐθιχρέτως τὸ ποσὸν τῆς δεκάτης εἰς χρήματα. Ἐνεκὰ τούτου οἱ γαιοκτήμονες ὑπεχρεοῦντο νὰ παρεχωρίων εἰς τοὺς ὑπάλληλους τούτους διαφόρους περιποιήσεις. Μόνον διὰ τὸ ἔλαιον ἦτο ὠρισμένον τὸ ποσὸν τὸ ὀροῖον ὤφειλε νὰ πληρώνη ἡ Σάμος. Ἐπλήρωνε δηλαδὴ ὡς φόρον διὰ τὸ προϊόν τοῦτο κατὰ πᾶν μὲν πρῶτον ἔτος αὐτῆ 15.000 γροσίων, κατὰ πᾶν δὲ δεύτερον, το συνήθως θεωρούμενον ἕκαρπον, τὰ ἡμίση. Εἰς ἕκαστον δὲ νεωστὶ ἐοχόμενον Βοεβόδην προσεφέροντο ὡς δικάσιμα εἰσχωγῆς 10,000 γροσίων.

Ὁ οἶνος κατ' ἀρχὰς δὲν ὑπεβάλλετο εἰς οὐδένα δασμὸν. Ἐπλήρωνε δὲ ἕκαστος κτηματίας δι' ἕκαστην ἄμπελον μήκους 50 βημάτων καὶ πλάτους 20 τεσσαράκοντα ἕατρα. Ἀλλὰ κατόπιν γνωστοῦ γενομένου ὅτι ἡ Σάμος παρήγε πολλὸν οἶνον, ἡ ἐν Κωνσταντινουπόλει κυβέρνησις ἀπέστειλε κατὰ τὸ 1770 μωμπασίρην ἵνα ἐπιβάλῃ φορολογίαν καὶ ἐπὶ τοῦ οἴνου. Ἐπὶ τῇ ἀρίξει ὅμως τοῦ ὑπάλληλου τούτου, συνελθόντες οἱ πρόκριτοι ἔπεισαν τὸν λαὸν νὰ μὴ κατασκευάσῃ κανεὶς οἶνον κατὰ τὸ ἔτος ἐκεῖνο, ἀλλὰ μόνον σταφίδας. Ἐνὸς δὲ ἀπειθήσαντος εἰς τὴν συμρωνίαν ταύτην, οἱ λοιποὶ κάτοικοι εὐρόντες τὰ περιέχοντα τὸν οἶνον ἀγγεῖα, συιέτριψαν ταῦτα. Ὁ Τούρκος ἀπεσταλμένος περιελθὼν τὴν Σάμον καὶ οὐδαμοῦ εὐρών οἶνον ἐπέστρεψεν εἰς Κωνσταντινούπο-

λιν καὶ ἐξέθηκε τὸ ἀποτελέσμα τῶν παρατηρήσεων αὐτοῦ εἰς τὴν κεντρικὴν διοίκησιν, ἣτις τότε ἐπέβαλεν εἰς τοὺς Σαμίους νέον φόρον ἐπὶ τῶν οἰνοπνευμάτων. τοῦ ὁποίου ἡ εἰσπραξις ἐξεμισθούτο εἰς ὀθωμανούς. Ἐπειδὴ δὲ περὶ τὴν εἰσπραξιν συνέβαινον πολλὰ κατὰχρήσεις, οἱ Σάμιοι ὑπέβαλον κατὰ τὸ 1794 εἰς Κωνσταντινούπολιν ἀναφορὰν ζητοῦντες ἵνα ἡ εἰσπραξις τοῦ φόρου τούτου ἀνατεθῆ εἰς αὐτοὺς ἀντὶ 15,000 γροσίων, ὅπερ ἐγένετο δεκτὸν διὰ Σουλτανικοῦ διατάγματος. Ὅπως δὲ καλύπτεται τὸ ποσὸν τοῦτο, τὸ ὁποῖον ἔδει νὰ κατβάλληται κατ' ἔτος τὴν 23ην Ἀπριλίου, ἀπερασίσθη ὑπὸ τῶν προκρίτων ἵνα, πάντες οἱ κάτοικοι πληρῶνως δύο μὲν παράδες ἐρ' ἐκάστης ὀκάς οἴνου, τέσσαρες δὲ ἐρ' ἐκάστης ὀκάς οἰνοπνεύματος, ἀπηλλάσσοντο δὲ πάσης φορολογίας τὰ πρὸς οἰκιακὴν χρῆσιν.

Μετὰ τοῦ Βοεβόδα καὶ τοῦ Καδδῆ συνέπραττον εἰς τὴν διοίκησιν τῆς νήσου καὶ οἱ λεγόμενοι Μεγάλοι Προεστοί, τέσσαρες τὸν ἀριθμὸν, εἰς ἐξ ἐκάστου τῶν τεσσάρων τμημάτων τῆς νήσου, ἐκλεγόμενοι κατ' ἔτος ὑπὸ τοῦ λαοῦ διὰ βοῆς. οὗτοι δὲ διεβίβαζον εἰς τοὺς κατοίκους τὰ κυβερνητικὰ διατάγματα. Κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ δεκάτου ὀγδόου αἰῶνος εἰς ἐκ τούτων ὀνόματι Χριστόδουλος Πηπαχατζῆς, υἱὸς ἱερέως τινος ἐκ Βαθέος, κατῴρθωσε δωρίσας, ὡς λέγεται, εἰς τὸν Σεῖγουλισλάμην χρυσελεφάντινον ἄγαλμα, τὸ ὁποῖον εἶχεν ἀνεύρει ἐν τῷ ἀγρῷ αὐτοῦ, νὰ λάβῃ τὸν τίτλον τοῦ ἀγᾶ καὶ τὸ ἀξίωμα τοῦ βεκιλ μουκατὰ Σισάμ, ἦτοι Ἐπίτροπος ἐπὶ τῶν προσόδων τῆς Σάμου. Ὁ Σάμιος οὗτος ἀγᾶς ἐξήσκησε τὴν ἐξουσίαν αὐτοῦ ἐν τῇ νήσῳ ἐπὶ τινα χρόνον μόνον, διότι ἡ δύναμις καὶ τὰ πλοῦτη τὰ ὁποῖα εἶχεν ἀποκτήσει εἶχον κινήσει τὸν φθόνον πολλῶν ἐναντίον του, διαφυγὼν δὲ τὴν ἐνεδραν ἦν κατὰ τὸ 1717 ἔστησεν ἐναντίον του συγγενῆς τῆς αὐτοῦ ὀνόματι Μανουὴλ Μιζάκης, ὅστις ἀπεπειράθη τότε νὰ φονεύσῃ αὐτὸν καὶ ἀρπάσῃ τοὺς θησαυροὺς του, ἐφρονεύθη ἐπὶ τέλους κατὰ τὸ 1736 ὑπὸ ληστῶν πολιορκησάντων τὸν ἐν Χώρα πύργον αὐτοῦ, ὃν οὗτοι διήρπασαν, ἐνὸς ἐκ τούτων λαβόντος ὡς σύζυγον αὐτοῦ καὶ τὴν

θυγατέρα τοῦ Παπαχατζῆ ὀνομαζομένην Βασιλικήν. Πλήν τοῦ τοιοῦτον τέλος λαβόντος ἀγᾶ Χριστοδούλου Παπαχατζῆ, οὐδεὶς ἄλλος Σάμιος ἢ ὁμογενὴς ἔλαβεν ἔκτοτε τὴν θείαν τοῦ ἀγᾶ ἐν Σάμῳ μέχρι τῆς επαναστάσεως.

Τὴν ἐπικρατοῦσαν ἀμάθειαν καὶ ἀθλιότητα ἐν γένει τῶν χριστιανῶν κατοίκων ὅλων τῶν μερῶν τῆς Ἀνατολῆς κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους διαβλέποντες οἱ ρωστικοὶ ὀπαδοὶ τοῦ Καθολικισμοῦ, πολλάκις ἀπεπειράθησαν ἐπωρελοῦμενοι τῶν δυσχερῶν περιστάσεων αἱ ὁποῖαι περιεστοίχουν τοὺς ὀρθόδοξους πληθυσμούς τῆς Ἀνατολῆς νὰ προσηλυτίσωσιν αὐτοὺς πρὸς τὸ Καθολικὸν θρησκεῦμα. Μὲ τὸν σκοπὸν δὲ τοῦτον πολλοὶ τότε ἱεραπόστολοι τῆς Δύσεως διέτρεχον τὴν Ἀνατολήν διὰ παντὸς μέσου προσπαθοῦντες νὰ μεταβάλωσι τὸ θρησκευτικὸν φρόνημα τῶν ἀπλοϊκῶν κατοίκων. Τοιοῦτοι ἱεραπόστολοι ἀρίκοντο πολλάκις καὶ εἰς Σάμον, τινὲς δὲ ἐκ τούτων, ὡς εἶνε ὁ Μαρτίνος, ὁ Ταριλλὼν καὶ τινες ἄλλοι, ἔγραφον καὶ τὰς ἐντυπώσεις των, ἅς εἶχον ἀποκομίσει ἐκ τῆς νήσου, περιστρεφομένας ὁμῶς ἰδίως εἰς τὰ ἀφορῶντα τὸ θρησκευτικὸν πάντοτε ζήτημα, περὶ τοῦ ὁποίου οὗτοι μόνον ἐφρόντιζον. Κατὰ τὰς ἀρχὰς δὲ τοῦ δεκάτου ὀγδόου αἰῶνος προσωρμίσθησαν εἰς τὴν παρὰ τὸν ἀρχαῖον ναὸν τῆς Ἡρας παραλίαν δύο πλοῖα Καταλωνίων ἐντὸς τῶν ὁποίων εὕρισκοντο καὶ ἔξαρχοι τοῦ Πάπα, οἵτινες ἀνελθόντες εἰς Χώραν ἤρχισαν προτρέποντες τοὺς κατοίκους νὰ ἀναγνώρισωσι τὸν Πάπαν ὡς ποιμενάρχην αὐτῶν καὶ τοῦτον νὰ μνημονεύωσιν ἐν ταῖς ἐκκλησίαις, χωρὶς νὰ μεταβάλωσι κατὰ τὰ ἄλλα τὸ πατρῶον θρησκεῦμα καὶ ὅτι διὰ τοῦ μέσου τούτου θὰ ἐτίθεντο ὑπὸ τὴν προστασίαν τῆς Εὐρώπης καὶ οὕτω θὰ ἔπαυον τὰ δεινὰ ὅσα παρὰ τῶν Τούρκων τότε ὑφίσταντο. Αἱ Ἰησουϊτικαὶ αὐταὶ ὑποσχέσεις ἐκλόμισαν πρὸς στιγμὴν τὰς πεποιθήσεις τῶν εὐπίστων καὶ ἀπλοϊκῶν Σαμίων, οἵτινες ἐζήτησαν προθεσμίαν ἵνα διασκεφθῶσι καὶ ἀπαντήσωσι. Ἐν Χώρῃ ὁμῶς τότε εὕρισκετο διδάσκαλός τις εὐπαίδευτος ὀνόματι Βασίλειος, ὅστις ἔπεισε τοὺς κατοίκους νὰ ἀπορρίψωσι πάσας τὰς δολίαις ταῖτας προτάσεις τῶν Ἰησουϊτῶν, οἵτι-

νες οὕτω ἀνεγώρησαν ἀπράκτοι ἐκ τῆς νήσου. Ὁ διδάσκαλος οὗτος πιθανῶς νὰ ἦτο ὁ ἐκ Πάτμου λόγιος Βασίλειος Γριμάνης.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΕΚΤΟΝ

Ρωσικὴ ἐξουσία ἐν Σάμῳ. — Ὁ κουμαντάντης Λάσκαρης ἀντικαθιστῆ τὸν Τυῦρκον ἀγῶν. — Σάμιοι ἐθέλονται εἰς τὸν Ρωσικὸν στόλον. — Πρόσφυγες ἐκ Πελοποννήσου. — Ἡ Σάμος ἀποδίδεται εἰς τὴν Πύλην δυνάμει τῆς συνθήκης τοῦ Κιοντσούκ Καϊναρτζῆ.

Ὁ ὑπὸ τὸ βᾶρος σκληροτάτου ζυγοῦ κύπτων Ἑλληνισμὸς φυσικὸν ἦτο ἐν τῇ δυσχερεστάτῃ θέσει εἰς ἣν εὕρισκετο νὰ στρέφῃ κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους μεγάλας ἐλπίδας διὰ τὴν ἀπολύτρωσίν του πρὸς τὴν κραταιὰν καὶ ὁμόδοξον Ρωσσίαν, ἣτις ἐξ ἄλλου πολλάκις ἐφάνη ἐπιζητούσα τὴν ἀποκλειστικὴν προστασίαν τῶν ὀρθοδόξων χριστιανῶν τῆς Ἀνατολῆς. Αἱ ἐλπίδες δὲ αὗται τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους ἤρχισαν νὰ μεταβάλλωνται εἰς πεποιθήσεις ἰδίως ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τοῦ μεγαλοπράγμονος Αὐτοκράτορος τῆς Ρωσσίας Πέτρου τοῦ μεγάλου, ὅστις ἀπέβη ὁ ἐπικινδυνότερος ἐχθρὸς τῶν ὀσμανιδῶν, διότι οὗτος ἐμελέτησε τὴν κατάλυσιν τοῦ ὀσμανικοῦ κράτους. Ἐκτοτε εἶχε ριζωθῆ παρὰ τῷ Ἑλληνισμῷ ἡ ἰδέα ὅτι ἡ Ρωσσία ἔμελλε νὰ ἀποβῆ ὡς ἐλευθερώτρια αὐτοῦ δυνάμεις, μέχρις οὗ ἐπὶ τῆς Αὐτοκρατείας Λίκατερίνης κατόπιν τῶν ἐνεργειῶν αὐτῆς πρὸς ἐξέγερσιν τῶν χριστιανῶν ἐκηρύχθη ὁ μεταξὺ Τουρκίας καὶ Ρωσσίας πόλεμος, διαρκουῦντος τοῦ ὁποίου τὸ ταλαίπωρον Ἑλληνικὸν ἔθνος ὑπέστη οὐκ ὀλίγα δεινά. Ἀφοῦ δὲ πρῶτον διὰ καταλλήλων ἀποστόλων ὑπεκινήθη ἡ ἐξέγερσις πολλῶν Ἑλλήνων εἰς διάφορα μέρη, ἔφθασε κατὰ τὸ 1770 λήγοντος τοῦ Φεβρουαρίου εἰς τὰ ἑλληνικὰ ὕδατα καὶ ἡ πρώτη μοῖρα τοῦ ἐκ Βαλτικῆς εἰς τὴν Μεσόγειον καταπλεύσαντος Ρωσικοῦ στόλου ὑπὸ τὸν Θεόδωρον Ὀρλώφ. Ὀλίγον δὲ ἀργότερον ἔφθασε καὶ ἄλλη μοῖρα στόλου ὑπὸ τοὺς ναυάρχους Σπιρίδωφ καὶ Ἐλφινστων. Ἡ ἐκραγείσα ὁμῶς τότε ἐπανάστασις ἐν Πελοποννήσῳ κατὰ πρῶτον κατεστάλη τα-

χέως, τὸ κίτμα δὲ ἐκεῖνο ἐπύγασε φερεντάτας συρραῖας εἰς τὸ Ἔθνος. Ὁ ἐκ τῶν ρώστων ναυάρχων Σπυρίδωφ μετὰ τῆς ὑπ' αὐτὸν μοίρας κρίνας εὐλογικὸν νὰ διαχειμάσῃ ἐν τῷ Λιγκίῳ ἐξέλεξεν ὡς κύριον σταθμὸν αὐτοῦ τὴν Πάρον, ἀπὸ τῆς ὀπρίας ἐρμώμενος ἐκυρίευσεν κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ 1771 πάσης τῆς Κυκλάδας. Κατὰ Ἰούλιον δὲ τοῦ αὐτοῦ ἔτους στόλος Ρωσικὸς ἐξ εἰκοσι πλοίων συγκείμενος καὶ ὑπὸ τοῦ ναυάρχου Ἀλεξίου Ὀρλώφ διοικούμενος προσωρμίσθη καὶ εἰς Σάμον καὶ ἀγκυροβόλησεν ἀπὸ τοῦ Πραιου μέχρι τοῦ Μεσοκάμπου. Ἀξιωματικὴ δὲ Ρώσσοι ἀποβάντες εἰς τὴν νῆσον διένειμαν εἰς τὰς κατοίκους προκηρύξεις τῆς αὐτακρατίρας Αἰκατερίνης, διὰ τῶν ὁποίων αὕτη ἐπηγγέλλετο τὴν ἀπελευθέρωσιν πάντων τῶν χριστιανῶν ἀπὸ τοῦ Τουρκικοῦ ζυγοῦ καὶ ὑπέσχετο ὅτι τὸ Ρωσικὸν κράτος δὲν θὰ ἔπαυε καὶ εἰς τὸ μέλλον «νὰ δίδῃ εἰς τοὺς ἀδελφοὺς χριστιανούς ὅλα τὰ μέσα καὶ ὅλην τὴν προστασίαν καὶ διαφεντευσιν διὰ νὰ λάβουν ὅλας τὰς ὠφελείας, τὰς ὁποίας θὰ ἀπολαύσουν μετὰ τὰ πολεμικὰ αὐτῶν κατορθώματα εἰς τὸν πόλεμον τοῦτον τῶν Ρώσων ἐναντίον τοῦ ἀπίστου ἐχθροῦ».

Ἡ ἐμφάνισις τοῦ Ρωσικοῦ στόλου κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ἐξῆψε τὸν ἐνθουσιασμὸν τῶν Σαμίων, πολλοὶ τῶν ὁποίων ἀνεπέτασαν εἰς τὰς ἰδιοκτησίας αὐτῶν τὴν Ρωσικὴν σημαίαν, μετὰ τοῦ αὐτοῦ δὲ ἐνθουσιασμοῦ ἐγένοντο ὑπὸ πάντων τῶν κατοίκων δεκτοὶ καὶ οἱ ἀποβάντες εἰς τὴν νῆσον πρὸς διανομὴν τῶν προκηρύξεων Ρώσσοι ἀξιωματικοί. Ὁ Τουρκὸς Βοεβόδας καταληρθεὶς ὑπὸ φόβου ἐκρύβη παρά τινι ἐκ τῶν προκρίτων στενωῶς μετ' αὐτοῦ συνδεομένου, ἀντ' αὐτοῦ δὲ ἀνέλαβε τὴν διοικητικὴν ἐξουσίαν ἐν τῇ νήσῳ ὁμογενὴς τις ὀνόματι Λάσκαρης, ὅστις ὠνομάσθη ὑπὸ τοῦ Ρώσσοι ναυάρχου Κομαντάντης καὶ συνέστησε Καντζελαρίαν, δηλαδὴ γραφεῖον διοικητικὸν, προσλαβὼν ὡς συμβούλους καὶ τρεῖς ἄλλους Σαμίους, οἵτινες ὠνομάσθησαν Σύντυχοι. Διώκησε δὲ ὁ Λάσκαρης οὗτος τὴν Σάμον καθ' ὅλην τὴν διάρκειαν τῆς Ρωσικῆς ἐξουσίας ἐν τῷ Ἑλληνικῷ πελάγει, ἐξασκῶν πάντα τὰ τοῦ νομίμου κυριάρχου καθήκοντα καὶ δικαιώμα-

τα, ἢ δὲ σφραγίς αὐτοῦ τῆς ὁποίας ἔκαμνε χρῆσιν ἔφερον ἐν τῷ μέσῳ μὲν τὸν δικέφαλον ἀετόν, κύκλῳ δὲ τὰς λέξεις Καν-
τ ζ ε λ α ρ ί α τ ῆ ς ν ῆ σ ο υ Σ ά μ ο υ 1772. Μέχρι τῆς σήμε-
ρον σώζονται ἐν τῇ νήσῳ ἔγγραφα φέροντα τὴν σφραγίδα
ταύτην καὶ τὴν ὑπογραφήν τοῦ ὡς εἴρηται Κομαντάντου.

Ὁ Ρωσικὸς στόλος, ὠφελούμενος καὶ ἐκ τῆς συνδρομῆς
τοῦ Ἑλληνικοῦ ναυτικοῦ καὶ ἐκ τῶν πληγῶν τὰς ὁποίας ἐκ
διαλειμμάτων κατῆνεγκεν εἰς τὴν Τουρκίαν ὁ Ρωσικὸς στρα-
τὸς περὶ τὸν Ἰστρον καὶ ἐν τῇ Τουρκικῇ χερσονήσῳ, ἠδύνατο
οὐ μόνον ἀπάσης τῆς ἐκτὸς τοῦ Ἑλλησπόντου θαλάσσης νὰ
ἄρξῃ, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τῆς Ἑλληνικῆς ἠπείρου νὰ ὑποθρέψῃ τὴν
ἐπανάστασιν. Ἡ Ρωσσία ὁμως περιεσπᾶτο ὑπὸ ἐτέρων ποι-
κίλων φροντίδων καὶ ἰδίως ὑπὸ τοῦ τότε δι' αὐτὴν σπουδαι-
οτέρου Πολωνικοῦ ζητήματος. Ὄθεν ἀπὸ τοῦ 1772 ἤργισε
διαπραγματεύσεις περὶ εἰρήνης καὶ κατὰ Ἰούλιον τοῦ 1774
συνωμολόγησεν αὐτὴν εἰς Κιουτσούκ Καϊναρτζῆ, ἀρκεσθεῖσα
νὰ ἀποσπάσῃ ἀπὸ τῆς ὀσμανικῆς κυριαρχίας τὰς περὶ τὸν
Εὐξείνου Ταταρικός γώρας, ἀποδοῦσα δὲ τὰς ἐν τῷ Αἰγαίῳ
πελάγει κατεχομένας νήσους, μεταξύ τῶν ὁποίων καὶ τὴν
Σάμον. Διὰ τοῦ ἄρθρου πρώτου τῆς γενομένης συνθήκης
συνωμολογήθη γενικὴ ἀμνηστία ὑπὲρ ὅλων ὅσοι μετέσχον τοῦ
πολέμου. Διὰ τοῦ ἄρθρου 7 ἡ Πύλη ἀνέλαβεν ἐπισήμως τὴν
ὑποχρέωσιν τοῦ νὰ προστατεύῃ πάσῃ δυνάμει τὴν χριστιανι-
κὴν θρησκείαν καὶ τὰς ἐκκλησίας αὐτῆς καθ' ὅλον τὸ κράτος.
Διὰ δὲ τοῦ ἄρθρου 17, δι. οὗ ἀπεδόθησαν εἰς τὴν Πύλην
αἱ ὑπὸ τῶν Ρώσων κατεχόμεναι νῆσοι τοῦ Αἰγαίου πελάγους,
ἢ Ρωσσία οὐ μόνον γενικὴν ὑπὲρ τῶν κατοίκων τῶν νήσων
τούτων ἀπήτησεν ἀμνηστίαν, ἀλλὰ καὶ τὴν ρητὴν ὑπόσχε-
σιν ἔλαβεν ὅτι δὲν θέλουσιν οὗτοι παρεκωλύεσθαι περὶ τὴν
ἐκτέλεσιν τῆς λατρείας αὐτῶν, ὅτι θέλουσιν ἐλευθέρως ἐπι-
σκευάζει καὶ ἀνοικοδομεῖ τὰς ἐκκλησίας αὐτῶν, ὅτι ἀπαλλάτ-
τονται ἐπὶ διετίαν παντὸς φόρου καὶ ὅτι δύνανται ὅσοι θελου-
σιν ν' ἀποδημήσωσιν, ἔχοντες πρὸς τοῦτο προθεσμίαν ἐνὸς ἔ-
τους, ἵνα ἐν τῷ μεταξύ ρυθμίσωσι τὰς ἰδίας ὑποθέσεις. Ὡ-
στε ἂν ἢ ὑπὸ τῆς Ρωσσίας ὑποκινηθεῖσα ἐπανάστασις ἐκείνη

ἐπήγαγε μεγάλας συμφορὰς εἰς τὸ ἔθνος, ἐπέφερεν ὄμωσ καὶ ὠφελήματα τινά, ὡς ἐκ τῶν ἄρθρων τῆς ἀνωτέρω συνθήκης καταφαίνεται.

Ἐν τούτοις αἱ διατάξεις τῆς συνθήκης ταύτης οὐδὲν ἢ ἐν μέρει μόνον ἐξετελέσθησαν. Ἡ δὲ Σάμος, καθὼς καὶ αἱ ἄλλαι νῆσοι, ἐπὶ μικρὸν μόνον χρόνον γνωρίσασαι ἄλλην ἐκτὸς τῆς ὀθωμανικῆς διοικήσιν, ἦτις καὶ διότι ἐπεβλήθη ἄνευ τινος προδιεσκευμένης ὀργανώσεως καὶ διότι δὲν ἀπέρρεεν ἐκ τῶν ἐνδομύχων πόθων καὶ διαθέσεων τοῦ λαοῦ δὲν κατέλιπεν οὐδεμίαν πρακτικὴν ἢ ἠθικὴν ὠφέλειαν. ἐπανῆλθεν ὑπὸ τὸ πρῶην καθεστῶς, χωρὶς καὶ νὰ τηρηθῶσιν αἱ διατάξεις τῆς συνθήκης, διότι καὶ εἰς τὴν πληρωμὴν τῶν φόρων ὑπεβλήθησαν εὐθὺς ἀμέσως οἱ κάτοικοι καὶ ἡ στάσις τῆς Πύλης πρὸς αὐτοὺς δὲν μετεβλήθη παντάπασι. Κατὰ τὴν διάρκειαν δὲ τῆς Ρωσικῆς κατοχῆς πολλοὶ Σάμιοι προσελήφθησαν ὡς ἐθελονταὶ εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ Ρωσικοῦ στόλου, καθόσον εἰσερχόμενοι εἰς τὴν ὑπηρεσίαν ταύτην ἀπηλλάσσοντο πάσης φορολογίας, ἐκ τούτων δὲ τινες διαμείναντες καὶ μετὰ τὴν συννομολόγησιν τῆς εἰρήνης ἐν τῇ ὑπηρεσίᾳ κατώρθωσαν νὰ λάβουν σημαντικὰς θέσεις ἐν Ρωσίᾳ, ὅπου καὶ ἔκτοτε ἐγκατεστάθησαν, ἐκρωσισθέντες τελείως. Εὐθὺς δὲ μετὰ τὴν συννομολόγησιν τῆς εἰρήνης πολλοὶ κάτοικοι τῆς Πελοποννήσου, ἦτις ἐξ ὅλων τῶν ἄλλων μερῶν ὑπέστη τότε τὰ περισσότερα καὶ τὰ μεγαλύτερα δεινά, ἦλθον ὡς πρόσφυγες εἰς τὴν Σάμον ἐνθα ἔτυχον φιλόφρονος ὑποδοχῆς, συστήσαντες εἰς διάφορα μέρη ἰδίας συνοικίας, ὡς εἶνε ἢ ἐν Βαθεῖ μέχρι τῆς σημερινῆς ὀνομαζομένη Μωραϊτοχωρί.

Ταύτη ὑπῆρξεν ἡ ρωσικὴ ἐξουσία ἐν Σάμῳ ἐπὶ τριετίαν διαρκέσασα καὶ πρὸς στιγμὴν μόνον ἐξεγείρασα καὶ διαθερμάνασα τοὺς πόθους τῶν Σαμίων, οἵτινες ὡς ἐν ὄνειρῳ τότε εἶδον κυματίζουσιν ἐν τῇ νήσῳ αὐτῶν τὴν σημαίαν τῆς ὀμοδόξου δυνάμεως καὶ πρὶν νὰ δυνηθῶν νὰ ἀντιληφθῶν ἀκριβῶς τὰ περισταχοῦντα αὐτοὺς ἔκτακτα περιστατικά, εἶδον ἐκυτοὺς καὶ πάλιν περιπίπτοντας εἰς τὸ πρῶην καθεστῶς.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΕΒΔΟΜΟΝ

Ἡ θέσις τῆς Σάμου κατὰ τοὺς πρὸ τῆς ἐπαναστάσεως χρόνους. — Φα-
 τρία Καλικαντζάρων καὶ Καρμανιόλων. — Αἱματηραὶ συγκρούσεις.
 — Δολοφονίαι καὶ ἀπαγχονισμοί. — Συμπλοκὴ μετὰ τῶν Τούρκων.
 — Ὁ τελευταῖος Βαεβόδας τῆς Σάμου.

Ἀκολουθοῦντες τὴν ἱστορικὴν ἐξελιξίν τῶν ἀφορώντων τὴν Σάμον κατὰ τοὺς χρόνους, καθ' οὓς ἅπαν τὸ Ἑλληνικὸν ἔκυπτεν ὑπὸ τὸν Τουρκικὸν ζυγόν, ὀφείλομεν νὰ παρατηρήσωμεν ὅτι, ἡ Σάμος ἀπέναντι τῆς λοιπῆς ὁμογενείας δὲν ἀπετελεῖ τότε πρόσωπον σημαντικὸν καὶ ὑπελείπετο εἰς πολλὰ ἀπὸ ἄλλας τινὰς μικροτέρας νήσους τοῦ Αἰγαίου, αἵτινες κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους ἐπρόκοπτον θαυμασίως ἀποτελοῦσαι σπουδαῖα κέντρα τοῦ ὅλου Ἑλληνισμοῦ, παρ' ὅλην τὴν φυσικὴν πτωχείαν καὶ τὴν ξηρότητα τοῦ ἐδάφους των. Ἀλλὰ τοῦτο δὲν συνέβαινε μόνον διὰ τὴν Σάμον. Αἱ μεγαλύτεραι νῆσοι τοῦ Αἰγαίου, αἵτινες ἦσαν καὶ αἱ πλουσιώτεραι καὶ αἱ ὁποῖαι ἄλλοτε ἀπετέλεσαν ἴδια κράτη ἔχοντα στόλους καὶ διεξάγοντα ἐμπορίαν ποικίλην καὶ προσοδοφόρον, ὁποῖαι ἦσαν ἡ Κρήτη, ἡ Ρόδος, ἡ Κύπρος, ἡ Μιτυλήνη, κατὰ τοὺς χρόνους τούτους ἐμαραίνοντο πᾶσαι ὑπὸ τὴν ὀσμανικὴν διοίκησιν. Αἱ δὲ μικρότεραι, καίπερ ἦσαν αἱ πλεῖσταὶ ἄγονοι, ἄνυδροι καὶ ἀλίμενοι, ἐπειδὴ ὅμως διέφυγον τὴν ἀδιάλειπτον τῆς διοικήσεως ἐκείνης πίεσιν, ἠκμαζόν καὶ ἐπρόκοπτον σημαντικῶς. Ἐξαιρέσιν ἀπετελεῖ ἡ Χίος, ἥτις καίτοι περιλαμβανούσα κατοίκους ὀθωμανοὺς καὶ ὑποκύπτουσα εἰς ἴδιον ὀθωμανὸν διοικητὴν, δὲν ἐμαράνθη, ὅπως αἱ ἄλλαι νῆσοι τοῦ Αἰγαίου, ἀλλὰ διὰ τῆς φιλεργίας καὶ τῆς εὐφρείας τῶν κατοίκων αὐτῆς ἠὺδαιμόνησεν ἐπὶ μακρὸν χρόνον, ἀρότου μάλιστα οἱ Χῖοι ἐπιδοθέντες εἰς τὴν μεγάλην ἐμπορίαν ἰδρυσάσθαι καταστήματα εἰς μεγάλα Εὐρωπαϊκὰ κέντρα καὶ ἀνεδείχθησαν οἱ κράτιστοι τῶν Ἑλλήνων ἐπὶ μεγαλεπήβολῳ κερδοσκοπικῷ πνεύματι.

Τὸ ἐμπόριον τὸ ὁποῖον οἱ Σάμιοι τότε διεξῆγον περιωρίζετο εἰς μικρὰς μόνον δοσοληψίας, ἰδίως μετὰ τῶν κατοίκων τῆς ἀντίπεραν Μικρασίας, δὲ αὐτοῦ δὲ οὔτε πλοῦτον ξένον ἠδύ-

ναντο νὰ συγκεντρώσωσιν εἰς τὴν νῆσον. οὔτε τὴν ἠθικὴν κα-
τάστασιν καὶ τὸ ἐπικρατοῦν ἐν τῇ νήσῳ πνεῦμα νὰ μεταβά-
λουν. Ἀνάλογος δὲ πρὸς τὸ ἐμπόριον ἦτο καὶ ἡ ναυτιλία,
ὡς ὑπηρετικὴ αὐτοῦ δύναμις, δρῶσα καὶ αὕτη ἐντὸς στενοῦ
καὶ λίαν περιορισμένου κύκλου. Ὁ βίος λοιπὸν τῶν Σαμίων
ἦτο, ὡς καὶ ἐν τοῖς προηγουμένοις εἶπομεν, στενόχωρος, τα-
πεινὸς καὶ ἄδοξος. Τοῦτο δὲ καθίσταται εὐνόητον καὶ ἐκ τοῦ
ὅτι ἀπὸ τοῦ συνοικισμοῦ τῆς Σάμου μέχρι τῶν χρόνων τῆς
ἐπαναστάσεως ἡ Σάμος δὲν ἀνέδειξεν ἄνδρας διαπρέψαντας
οὔτε εἰς τὸ ἐμπόριον, οὔτε εἰς τὰ γράμματα, οὔτε εἰς τὰς τέ-
χνας, ἐνῶ ἄλλα μέρη μικρότερα ἔχουν νὰ ἐπιδείξουν πολλοὺς
ἐπιφανεῖς ἄνδρας ἀκμάσαντας κατὰ τοὺς πικροὺς τούτους
χρόνους.

Ἡ κοινοτικὴ ὀργάνωσις τῆς νήσου ἦτο ἐν πᾶσι ὁμοία σχε-
δὸν πρὸς τὴν ὀργάνωσιν, ἥτις τότε διεῖπε τὴν πλείστας ἐκ
τῶν ὁμογενῶν κοινοτήτων. Πᾶσα κώμη, πᾶν χωρίον εἶχον
τοὺς ἰδίους αὐτῶν ἄρχοντας, οἵτινες ἐκλεγόμενοι ὑπὸ τοῦ κοι-
νοῦ, ὠνομάζοντο δημογέροντες, παρὰ δὲ τῶν Τούρκων ἐκα-
λοῦντο κοτσαμπάσιδες. Αὐτοὶ διώκουν τὰς κοινότητας
καὶ ἔκρινον ὡς δικαιοσύνη τὰς ἀστικάς διαφοράς τῶν κατοίκων.
Διότι αἱ ποινικαὶ ὑπήγοντο εἰς τὴν αποκλειστικὴν δικαιοδο-
σίαν τοῦ καδῆ. Οἱ προϊστάμενοι οὗτοι τῶν κοινοτήτων εἰσέ-
πραττον προσέτι καὶ διεχειρίζοντο τοὺς κοινοτικούς φόρους,
διώκουν τὴν κοινοτικὴν περιουσίαν, διένειμον εἰς τὰς οἰκογενείας
τοὺς καταβλητέους φόρους κατὰ τὸ μέτρον τῶν πόρων ἐκά-
στης οἰκογενείας, ἦσαν οἱ φυσικοὶ προστάται, καὶ σύμβουλοι
παντὸς καταδιωκομένου ἢ καταπιεζομένου κατοίκου τῆς κοι-
νότητος καὶ πλὴν τούτων μετεῖχον, ὡς εἶδομεν καὶ ἐν τοῖς
πρόσθεν, τῆς ὅλης διοικήσεως ὡς σύμβουλοι ἢ πάρεδροι τοῦ
ὀθωμανοῦ διοικητοῦ.

Βαθμηδὸν οἱ κοινοτικοὶ οὗτοι προϊστάμενοι ἀπετέλεσαν ἰ-
δίαν τάξιν, ἥτις ἀπελάμβανε μὲν σεβασμοῦ ἐκ μέρους τῶν
ἄλλων κατοίκων, ἀλλ' ἐν τῷ σεβασμῷ τούτῳ ἐνυπῆρχε καὶ
ἀπέχθειά τις μὴ ἐκδηλουμένη ἢ σπανίως μόνον, ἀλλὰ πάντοτε
ἐνεδρεύουσα ἄσβεστος ἐν τῇ ψυχῇ τοῦ λαοῦ. Οἱ χριστιανὰ

κοτζαμπάσιδες ἀναγκαζόμενοι νὰ περιστοιχῶσι τὸν ἄγαν καὶ τοὺς ἄλλους ἐν τῇ νήσῳ Τούρκους ἐτήρουν καὶ ὡς πρὸς τὰς σκέψεις καὶ ὡς πρὸς τὰς ἐκφράσεις αὐτῶν θέσιν διαφορὸν τῶν ἄλλων κατοίκων, εἴτε εἰς τὴν ἀνάγκην ὑποκύπτοντες, εἴτε εἰς τὸ ἴδιον αὐτῶν συμφέρον ἀποβλέποντες. Διότι δὲν πρέπει νὰ παρασιωπηθῇ ὅτι ἡ τάξις τῶν προκρίτων καὶ ἔνεκα τῆς συχνῆς αὐτῶν προστριβῆς μετὰ τῆς Τουρκικῆς ἐξουσίας καὶ ἔνεκα τῆς προνομιακῆς αὐτῶν θέσεως ἐγένετο πολλάκις ἀλαζονικὴ λησμονοῦσα οὐχὶ σπανίως καὶ τοὺς μυχίους πόθους τοὺς ὁποίους διηνεκῶς ἔπρεπε νὰ τρέφῃ τὸ καταδυναστευόμενον ἔθνος. Παρὰ ταῦτα ὅμως δὲν δυνάμεθα ἐπίσης νὰ ἀρνηθῶμεν ὅτι τὸ ἔθνος ὀφείλει καὶ εἰς τὴν τάξιν ταύτην τῶν προκρίτων μεγάλας χάριτας, διότι οὗτοι τὸ μεσότοιχον μετὰ τοῦ λαοῦ καὶ τῆς κυριάρχου ἐξουσίας ἀποτελοῦντες, ἐν στιγμαῖς κινδύνων ἐδείχθησαν πρόθυμοι σωτῆρες περιστείλαντες τὴν αὐθάδειαν καὶ ἀτασθαλίαν τῶν κατακτητῶν. Μετὰ τὸ δὲ τῶν ἐν Σάμῳ προκρίτων ὀνομαστὸς κατέστη ἀρχομένου τοῦ δεκάτου ὀγδόου αἰῶνος Χιὸς τις ὀνόματι Χατζῆ Μανώλης, ὁστις ἐπιστρέφων ἐξ Ἱεροσολύμων καὶ διελθὼν ἐκ Σάμου εὗρε τὴν διαμονὴν αὐτόθι εὐχάριστον καὶ ἐγκατεστάθη ἐν Βαθειῖ, ὅπου καὶ ἐνυμφεύθη τὴν θυγατέρα ἑνὸς τῶν προυχόντων. Εὐφυῆς δὲ καὶ ἱκανὸς ὢν ὁ Χατζῆ Μανώλης ἐσχημάτισεν ἐντὸς ὀλίγων ἐτῶν περιουσίαν ἀρκετὴν, οἱ δὲ πέντε υἱοὶ αὐτοῦ ἀνδρωθέντες καὶ συνδεδεμένοι ὄντες πρὸς ἀλλήλους ἐπηύξησαν τὴν πατρικὴν ἐπιρροήν, ὥστε σὺν τῷ χρόνῳ ἡ οἰκογένεια τοῦ Χατζῆ Μανώλη συνεκέντρωνε τὴν μεγαλύτεραν ἠθικὴν καὶ ὑλικὴν δύναμιν ἐν οἴκῳ τῇ Σάμῳ.

Ἄλλ' ἡ τοιαύτη πρόοδος τῶν ἀπογόνων ἑνὸς ἀλλοδαποῦ δὲν εὐηρέσκει βεβαίως εἰς τοὺς πλείστους ἐκ τῶν Σαμίων τοὺς ἀποτελοῦντας τὰς λαϊκὰς τάξεις, ἐκ τούτου δὲ καὶ ἡ προὔπαρχουσα ἀπέχθεια τοῦ λαοῦ ἐναντίον τῶν προκρίτων ἤρχισε νὰ μεταβάλληται εἰς μῖσος, τοσοῦτω μᾶλλον, καθόσον κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ἐξερράγη ἐν Γαλλίᾳ ἡ μεγάλη ἐπανάστασις τῆς ὁποίας τὰ σωτήρια δόγματα διέσεισαν ἅπαντα τὸν κόσμον, καὶ ἡ ὁποία διήνδιξε τοὺς ὀφθαλμοὺς τῶν ἀνθρώπων

καὶ ἐγάρραξε νέας ὁδοὺς διὰ τὴν ἀνθρωπότητα, ὅση δὲ καὶ ἂν ἦτο ἡ ἀμάθεια ἢ ἐπικρατοῦσα τότε παρὰ τοῖς λαοῖς τῆς Ἀνατολῆς, ἀδύνατον ἦτο νὰ μὴν εἶχεν ἀσκήσῃ ἠθικὴν τινὰ ἐπίδρασιν καὶ παρ' αὐτοῖς ἢ κηρυχθεῖσα Γαλλικὴ ἐπανάστασις, ἢ ὁποία δικαίως ἐθεωρήθη ὡς ἐπανάστασις τῆς ἀνθρωποτητος πάσης. Καὶ ἐν Σάμῳ δὲ ὑπῆρξαν κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην τινες, οἱ ὁποῖοι ἤρχισαν νὰ τρέφουν ἐλευθεριώτερα πῶς φρονήματα καὶ οἱ ὁποῖοι ὑπεκίνουν τὰς κατωτέρας τάξεις ἐναντίον τῶν κοτζαμπάσιδων, οὓς καὶ κατεμύφοντο ἐπὶ καταχρήσεσι διαφόροις καὶ ἐθεώρουν ὡς τυραννικοὺς πρὸς τὸν λαόν.

Ἐννοεῖται ὅτι τὴν ὑποκίνησιν ταύτην τῶν αἰσθημάτων τοῦ λαοῦ ἐναντίον τῶν προκρίτων ἐπηκολούθησεν ἢ διέγευσις ἀδιλλάκτων παθῶν μεταξὺ τῶν κατοίκων, τὴν ὁποίαν καθίστα σφοδροτέραν ἢ ἐπικρατοῦσα παρ' αὐτοῖς μεγάλη καὶ γενικὴ ἀμάθεια καὶ ἡ πλήρης σχεδὸν ἔλλειψις πάσης στοιχειώδους πολιτικῆς καὶ κοινωνικῆς μορφώσεως. Τὴν τοιαύτην δὲ διαίρεσιν τῶν Σαμίων μετ' εὐχαριστήσεως ἔβλεπεν ἢ Ὀθωμανικὴ ἐξουσία, διότι ἀνέκαθεν εἶνε παρατηρημένον ὅτι ὁ δεσποτισμὸς καὶ ἡ τυραννία συμφέρον ἔχουν νὰ ὑποθάλπουν καὶ καλλιεργοῦν τὰς διαίρεσεις μεταξὺ τῶν ὑποδούλων, ἵνα οὕτω εὐχερέστερον ἐπιτυγχάνωσι τὰ θελήματά των. Ἀληθὲς εἶνε ὅτι καὶ πολὺ πρότερον οἱ Σάμιοι δὲν ἔπαυσαν ἀλληλομαχοῦντες, ἀλλὰ κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην τὰ πάθη ἐν τῇ νήσῳ ἔλαβον μεγίστην ἔντασιν καὶ ὁ ἀδελφοκτόνος ἀγὼν εἶχε συστηματοποιηθῆ τότε διὰ τοῦ σχηματισμοῦ ἐν τῇ νήσῳ δύο φατριῶν, τῆς τῶν Καλλικάντζάρων, τὴν ὁποίαν ἀπετέλουν αἱ τάξεις τῶν προκρίτων καὶ τῆς τῶν Καρμανιόλων, τὴν ὁποίαν ἀπετέλουν οἱ ἐναντίοι τούτων, οἱ ἐλευθεριάζοντες, μετὰ τῶν ὁποίων συνεπάθουν οἱ περισσότεροι ἐκ τῶν κατωτέρων λαϊκῶν τάξεων. Ἐκ τίνος ἀφορμῆς ἔλαβον τὰς προσωυμίας ταύτας καὶ δύο φατρίαι δὲν εἶνε ἀκριβῶς γνωστόν. Πιθανὴ εἶνε ἡ ἰδέα ὅτι οἱ Καλλικάντζαροι ὠνομάστησαν οὕτω, διότι οὗτοι ἔκαμνον τὰς διασκέψεις των συνήθως ἐν καιρῷ νυκτός, ἵνα μὴ γίνωνται ὄρατοί, καὶ οἱ Καρμανιόλοι διότι ἦσαν ἄξιοι τῆς καρ-

μυανιόλας κατὰ τοὺς ἐναντίους αὐτῶν, ἢ διότι πολλοὶ ἐξ αὐτῶν ἀπεμυμούντο εἰς τὰς ὁδοὺς τῆν καρμυανιόλαν, χορὸν συνειθιζόμενον τότε ἐν Γαλλίᾳ. Ἡ συνήθεια δὲ αὕτη τοῦ νᾶ διακρίνωνται αἱ ὑπάρχουσαι ἐν τῇ νήσῳ πολιτικά φατρία μετὰ διαφορὰς προσωνυμίας παραμένει καὶ μέχρι τῆς σήμερον.

Ἐν τοιαύτῃ θλιβερᾷ καταστάσει διετέλει τότε ἡ Σάμος τῶν κατοίκων αὐτῆς ἀλληλοσπαρασσόμενων καὶ ἐξαντλούντων τὰς πενιχρὰς αὐτῶν δυνάμεις εἰς ἀγῶνα ταπεινότητα, εὐτελέστατον καὶ ἐπιζημιώτατον διὰ τὸν τόπον. Ἐκ τῆς παραμικρᾶς δὲ ἀφορμῆς οἱ ἀντιμαχόμενοι εὕρισκον τὴν εὐκαιρίαν νᾶ ἐπιτίθενται ἐναντίον ἀλλήλων καὶ νᾶ ἀλληλοκαταγγέλλωνται εἰς τὴν Τουρκικὴν διοίκησιν μεταχειριζόμενοι ὅλα τὰ μέσα, θεμιτὰ καὶ ἀθέμιτα, ὅπως κατορθώσωσιν οἱ μὲν νᾶ ὑπερισχύσωσι τῶν ἄλλων. Ἀρχομένου τοῦ ἔτους 1806 οἱ Καρμυανιόλοι ἠδυνήθησαν νᾶ ἀνατρέψουν τοὺς ἀντιπάλους αὐτῶν τοὺς ὁποίους, ὡς εἶπομεν, κατηγοροῦν ὡς τυραννικούς καὶ καταχραστὰς καὶ νᾶ καταλάβουν αὐτοὶ τὰς κοινοτικὰς θέσεις, ἔπεμψαν δὲ τότε ἐπιτροπὴν εἰς Κωνσταντινουπόλιν ὅπως ἐπιτύχωσι τὴν ἐκδοσὶν Σουλτανικοῦ διατάγματος, ὀρίζοντος τὴν ἐξέλεξις τῶν κοινοτικῶν λογαριασμῶν. Κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην διέτριβεν ἐν Κωνσταντινουπόλει ὁ κατόπιν περίδοξος καταστάς Σάμιος Γεώργιος Λογοθέτης, ὅστις γραμματεὺς καὶ σύμβουλος τοῦ πρώην ἡγεμόνος τῆς Μολδοβλαχίας Ἀλεξάνδρου Σούτσου τότε τυγχάνων συνώδευεν αὐτόν, ἐν Κωνσταντινουπόλει ἐπίσης τότε εὕρισκόμενον. Οἱ ἀποτελοῦντες τὴν ἐπιτροπὴν τῶν Καρμυανιόλων συναντήσαντες ἐν Κωνσταντινουπόλει τὸν Γεώργιον Λογοθέτην καὶ τυγχόντες παρ' αὐτοῦ πολλῆς προστασίας, παρεκάλεσαν αὐτόν ὅπως κατέλθῃ εἰς τὴν νήσον καὶ ἀναλάβῃ αὐτὸς τὴν διεύθυνσιν τῶν κοινῶν. Κατὰ Μάιον λοιπὸν τοῦ ἴδιου ἔτους οἱ ἀποτελοῦντες τὴν ρηθεῖσαν ἐπιτροπὴν μετὰ τοῦ Γεωργίου Λογοθέτου καὶ τινος Ὀθωμανοῦ ἀπεσταλμένου, Μεχμέτ βέη καλουμένου, ἔρθασαν εἰς Σάμον. Ἀλλὰ μετ' οὐ πολὺ συνελθόντες ἐν Χώρᾳ οἱ πρόκριτοι τῶν Καλικαντζάρων, οἵτινες ἄλλως ἠύνοοῦντο ὑπὸ τοῦ Τούρκου βοεβόδα, καὶ πάντες οἱ ὀπαδοὶ

αὐτῶν κατώρθωσαν, ἀφοῦ ἐκ τῶν κοινοτικῶν χρημάτων ἔδωκαν εἰς μὲν τὸν Μεγμέτ βέην 8.000 γροσίων, εἰς δὲ τὸν τότε καδῆν Χαλίλ ἐφένδην καὶ τὸν ἀγᾶν ἄλλα διάφορα ποσά, νὰ ἐπιτύχωσι τὴν ἀποδοκιμασίαν τῶν ἐνεργειῶν τῆς ἀντιθέτου ἐπιτροπῆς καὶ τὴν ἐξουσίαν τοῦ Γεωργίου Λογοθέτου ἐκ Σάμου τὸν ὁποῖον ἐθεώρησαν ὡς λίαν ἐπικίνδυνον εἰς τὰ συμφέροντά των. Μετ' αὐτοῦ δὲ ἐφυγαδεύθη ἐκ τῆς νήσου καὶ ὁ μόνος πρὸ ὀλίγου χρόνου τότε ἐκ τοῦ ἐξωτερικοῦ ἐλθὼν Κωνσταντῖνος Λαχανᾶς.

Κατὰ Δεκέμβριον τοῦ ἰδίου ἔτους 1806 ἐκηρύχθη νέος Ρωσοτούρκικος πόλεμος, ὅτε ὁ Ρῶσσοσ ναύαρχος Σνιέβην καταπλεύσας εἰς Τένεδον προσεπάθησε δι' ἀπεσταλμένων νὰ ἐξεγείρῃ μετὰ τῶν ἄλλων εἰς ἐπανάστασιν καὶ τὴν Σάμον. Οἱ τότε δὲ ἰσχύοντες πρόκριτοι τῶν Καλικαντζάρων βλέποντες τὴν ἀστάθειαν τῶν πολιτικῶν πραγμάτων καὶ φοβούμενοι τὴν ἐκδίκησιν τῶν Τούρκων, ἴσως δὲ καὶ μὴ θέλοντες νὰ ἀπολέσωσι τὴν ἀρχὴν, ἐν τῇ ὁποίᾳ ἀρμονικῶς διῆγον μετὰ τοῦ Τούρκου διοικητοῦ, ἔγραψαν πρὸς τὸν Ρῶσσον ναύαρχον ἐκδηλοῦντες μὲν ὑποταγὴν εἰς αὐτέν, ἀλλὰ παρακαλοῦντες αὐτὸν συγχρόνως, ὅπως μὴ ἀποπέμψῃ ἐκ τῆς νήσου τὸν Τούρκον διοικητὴν μεθ' οὗ διεβίουν εἰρηνικῶς καὶ ἡσυχῶς. Τὸ πρᾶγμα περιορίσθη ἕως ἐδῶ μόνον, διότι ἀμέσως τότε νέαι σπουδαῖαι περιπλοκαὶ ἐκραγεῖσαι ἠνάγκαζον καὶ τὴν Πύλην καὶ τὰς Εὐρωπαϊκὰς Δυνάμεις, νὰ ἀποβλέπωσιν εἰς ἄλλα πολὺ σπουδαιότερα, δι' ὧν ἐμελετῶντο μεταβολαὶ μέλλουσαι νὰ ἔχωσι ἐπίδρασιν παγκοσμίαν. Τῶν ὅλως ἐκτάκτων δὲ καὶ μεγίστων ἐκείνων ἀνωμαλιῶν ἐπωφελοῦμενοι καὶ οἱ ἐκτὸς τῆς ἀρχῆς Καρμανιόλοι λήγοντος τοῦ ἔτους 1808 ἐπεχείρησαν γενικὴν ἐξέγερσιν πρὸς ἀνατροπὴν τῶν ἀντιθέτων ἀπειλήσαντες νὰ φονεύσωσι καὶ τὸν ἐν Χώρα βοεβόδαν Μουσᾶ ἀγᾶν, καθὼς καὶ τοὺς ἐν Βαθεῖ διαμένοντας προξένους, τοὺς ὁποίους ἐθεώρουν ὡς προστάτας τῶν ἀντιπάλων των. Πλὴν τούτων συμπλοκὴ αἱματηρὰ ἔλαβε χώραν τότε μεταξύ τῶν ἀντιμαχομένων ἐξώθεν τῆς Χώρας καὶ παρὰ τὸν χειμῆρον Καλαθῆ, ἧτις θὰ εἶχε πολὺ σοφὰ ἀποτελέσματα, ἂν ἐγκαί-

πως δὲν ὑπεχώρουν οἱ Καλικάντζαροι. Ταῦτα βλέπων ὁ ἐν Χώρα ἄγᾶς ἐζήτησε βοήθειαν παρὰ τοῦ ἐν Νέῃ Ἐρέσῳ διοικητοῦ Ἐλέζογλου ὅστις ἀπέστειλεν εἰς Σάμον ἀξιωματικόν τινα ὀνόματι Γσκαλόγλου μὲ ἐὶ ὀπλίτας. Οὗτος δὲ ἐλθὼν εἰς Σάμον προσέβη εἰς διαφόρους βίαιοπραγίας, συλλαβῶν πολλοὺς ἐκ τῶν πολιτῶν ὡς ταραχοποιούς θεμισομένους καὶ φονεύσας δύο, τοὺς ἐκ Παγώνδου Ἰωάννην Καψάλην καὶ Κωνσταντῖνον Λαγόν. Καὶ οἱ δύο οὗτοι ἐδολοφονήθησαν ἐν Χώρα, ὁ μὲν πρῶτος καθ' ἣν στιγμὴν ἀσπλος καὶ ἀλύποπτος ἐζήρχετο ἐν κειρῷ νυκτὸς ἐκ τινος φιλικοῦ οἴκου του, ὁ δὲ δεύτερος, ὅστις φίλος ὦν τοῦ Καψάλη μόνις ἔμαθε ὅτι Τοῦρκοι μετέβησαν νὰ φονεύσωσιν αὐτόν, ἔδραμε πρὸς σωτηρίαν του, ἀλλὰ συλληφθεὶς ἀπηγχονίσθη ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ δένδρου. ἔρ' οὐ οἱ Τοῦρκοι εἶχον κρεμασεὶ τὸ πτώμα τοῦ φίλου του Καψάλη.

Μετὰ τινὰς ἡμέρας ἐφρονεύθη καὶ ὁ ἐκ Νεοχωρίου Δημητρίος Φλεβάρης, συλληφθεὶς διὰ δόλου ὃν παρεσκεύασεν ἐναντίον του ὁ ἀρχηγὸς τῶν Καλικαντζάρων Μανουὴλ Στεφανῆς, ὡς ἀκολούθως. Τοῦ Δημητρίου Φλεβάρη εἶχεν ἐκδοθῆ τὸ ἐλάμι του, ἀλλ' ἐπειδὴ οὗτος κρυπτόμενος εἰς Νεοχώριον δὲν συνελαμβάνετο, ἀπεφασίσθη ἐν συμβουλίῳ γενομένῳ ἐνώπιον τοῦ ἄγᾶ καὶ τῶν Καλικαντζάρων νὰ μεταχειρισθῶσι τὸν δόλον πρὸς σύλληψιν αὐτοῦ. Ὅθεν ὁ Μανουὴλ Στεφανῆς ἔγραψεν αὐτῷ νὰ κατέλθῃ ἀρόβως εἰς Χώραν, διότι ὁ Ἄγᾶς ἐπεθύμει νὰ τὸν κάμῃ φίλον του καὶ ἀξιωματικὸν τῆς φρουρᾶς. Ὁ Φλεβάρης δὲν ἐπείσθη μὲ τὴν πρώτην αὐτὴν ἐπιστολὴν τοῦ Μαν. Στεφανῆ καὶ ἀπήντησε διὰ τρίτου προσώπου ὅτι δέχεται μὲν νὰ ἔλθῃ, ἀλλ' ἐζήτησεν ἀσφαλείας ἐγγράφους καὶ ἰσχυρὰς ἐγγυήσεις. Ὁ Μαν. Στεφανῆς ἀνταπήντησεν αὐτῷ ὅτι παρέχει τὴν ἰδίαν ζωὴν καὶ περιουσίαν του ὡς ἐγγυὸν τῆς ἀσφαλείας του, διαβεβαιῶνων αὐτὸν ἐπὶ λόγῳ τιμῆς ὅτι δὲν εἶχε νὰ φοβηθῆ τίποτε. Τότε δὲ ὁ Φλεβάρης πεισθεὶς κατῆλθε, παρὰ τὰς συστάσεις τῶν συγγενῶν του, εἰς Χώραν καὶ ἐνεφανίσθη ἔνοπλος πρὸς τὸν Μ. Στεφανῆ, ἀλλ' ἐπὶ τῇ παρατηρήσει αὐτοῦ ὅτι ἄτοπον ἦτο νὰ με-

ταβή ἔνοπλος εἰς τὸν Ἄγᾶν συνήνεσε νὰ ἀροπλισθῆ· μόλις ὁμοῦς εἰσῆλθεν εἰς τὸ κονάκι τοῦ Ἄγᾶ, εἴκοσι στρατιῶται Τούρκοι συλλαβόντες αὐτὸν ἔδεσαν καὶ αὐθωρεῖ ἐντος αὐτοῦ τοῦ κονακίου τοῦ Ἄγᾶ ἀπηγχόνισαν αὐτόν.

Ἄλλὰ τὰ αὐστηρὰ καὶ ἀποτρόπαια ταῦτα μέτρα ἀντὶ νὰ καταττείλουν, ἐξήρεθισαν ἀπ' ἐναντίας τὸν λαόν, διὸ πολλοὶ ἐκ τῶν διαφορῶν χωρίων λαβόντες τὰ ὄπλα ἔδραμον εἰς Χώραν, ὅπου συμπλοκῆς μετὰ τῶν Τούρκων γενομένης ἐφρονεύθησαν δεκαοκτῶ ἐξ αὐτῶν, αὐτὸς δὲ ὁ Μουσαῖ ἄγᾶς καταληφθεὶς ὑπὸ φόβου ἔδραπέτευσεν ἐκ τῆς νήσου. Τότε οἱ ἀποτελοῦντες τὴν φατρίαν τῶν Καλικαντζάρων πρόκριτοι μεταξὺ τῶν ὁποίων προεξήρχεν ὁ ἐπὶ πολὺ χρηματίσας μέγας προεστὴς τῆς νήσου Μανουὴλ Στεφανῆς καὶ Χατζηγιάννης Ἄνδρεαδάκης, συμπέθερος τοῦ προρηθέντος Χίου Χατζῆ Μανώλη καὶ ἄλλοι, φοβούμενοι τὰς συνεπείας, διότι ἔβλεπον ὅτι ἐναντίον αὐτῶν θὰ ἐξέσπα ἡ δικαία ὀργὴ τοῦ λαοῦ καὶ ὅτι οἱ ἐχθροὶ αὐτῶν θὰ εὔρισκον εὐκαιρίαν νὰ ἱκανοποιήσωσι τὸ κατ' αὐτῶν πάθος των, ἀνεχώρησαν κρυφίως ἐκ τῆς νήσου καὶ κακῆν κακῶς διεσπάρησαν. Οἱ δὲ ἀποτελοῦντες τὴν φατρίαν τῶν Καρμανιόλων ἔχοντες ἤδη μὲ τὸ μέρος των τὸν λαόν καὶ τὰς εὐθύναι πάσας διὰ τὰ γενόμενα ἐπιρρίπτοντες εἰς τοὺς φυγάδας καὶ πολλὰ κατ' αὐτῶν καταλαλοῦντες, προσέβησαν εἰς τὴν δήμευσιν τῶν κτημάτων των καὶ ἀπέστειλαν ἀναφορὰν πρὸς τὸν ἐν Νέῃ Ἐφέσῳ βαλῆν τῆς Μικρασίας Ἐλέζογλου δι' ἧς ἐγνωστοποιῶν αὐτῷ ὅτι τὰ γενόμενα ὀφείλονται εἰς τὸν παρ' αὐτοῦ ἀποσταλέντα Τούρκον ἀξιωματικὸν Γσακάλογλου, ὅστις ἐπολιτεύθη ἀπανθρώπως καὶ διὰ τοῦτο ἐξήρεθισε τόσον τὸν λαόν μέχρι τοῦ σημείου, ὥστε νὰ λάβῃ τὰ ὄπλα καὶ ἐναντίον τῶν ἀνθρώπων τοῦ Δοβλετίου.

Κατόπιν τῆς διαγωγῆς ἦν οἱ Σάμιοι ἐπέδειξαν πρὸς τὴν Τουρκικὴν ἐξουσίαν ἐπερίμενέ τις τότε σοβαρὰ διαβήματα τῆς Πύλης, οὐχ' ἥττον αὐτὴ ἀπασχολημένη οὖσα εἰς τὸν μετὰ τῆς Ρωσσίας πόλεμον καὶ εἰς τὰ τοῦ Μεγάλου Ναπολέοντος, μικρὰν προσοχὴν ἔδωκεν εἰς τὰ ἐν Σάμῳ, ἀρκεσθεῖσα μόνον εἰς τὴν ἀποστολὴν ἐνὸς ὑπαλλήλου Ὀμάρ ἐφένδη, ὅστις ἔ-

λαβε τὴν ἐντολὴν νὰ μεταβῆ εἰς Σάμον καὶ ἐξετάσῃ τὰ γινόμενα, σύντομα δὲ συλλαβῆ καὶ μεταφέρῃ εἰς Κωνσταντινούπολιν τοὺς ἐξῆς Σαμίους ὡς ταραξίας θεωρουμένους ὑπὸ τῆς Πύλης: Δ. Καμπουρογιάννην ἐκ Χώρας. Χ. Βαρβούνην ἐκ Βαθέος, Α. Ἀμίονσας ἐκ Βουρλιωτῶν. Χ. Καψάλην ἐκ Παγώνδου καὶ Χ. Ν. Κατεβαίνην ἐκ Κάρλοβάσου. Καὶ αἱ μὲν συλλήψεις τῶν προσώπων τούτων δὲν ἐπραγματοποιήθησαν, ἠναγκάσθη ὁ τόπος τότε νὰ πληρώσῃ μεγάλας χρηματικὰς ἀποζημιώσεις πρὸς ἐξοικονόμησιν τῶν ὁποίων ἐδέησε νὰ ἀναβιβάσθῃ ὁ ἀτομικὸς φόρος εἰς 80 γρόσια. Ἡ δὲ Πύλη ἐξοικονομοῦσα τὸ πρᾶγμα, ἔστειλεν ἀπλῶς νέον Βοεβόδαν, τὸν Βελῆ ἀγᾶν, ὅστις ἐλθὼν εἰς Σάμον συνεκυβέρνα αὐτὴν μετὰ τῶν ὑπερισχυσάντων Καρμανιόλων. Ἀλλὰ καὶ ἡ ἐσχὺς αὐτῶν δὲν διήρκεσε παρὰ μέχρι τοῦ 1813, διότι τότε οἱ Καλικάντζαροι μεταβληθείσης τῆς ἐν γένει καταστάσεως ἐν Ἀνατολῇ, ἐνεκα τῆς κλειθείσης εἰρήνης μετὰ τῆς Ρωσσίας καὶ τῆς καταστροφῆς τοῦ Ναπολέοντος, λαβόντες θάρρος ἐπυνήλθον εἰς Σάμον καὶ τὴν ἀρχὴν καταλαβόντες ἀπέδωκαν τὰ ἴσα εἰς τοὺς ἀντιθέτους αὐτῶν, δημεύσαντες τὰς περιουσίας αὐτῶν καὶ ἐξαναγκάσαντες αὐτοὺς νὰ ζητήσωσιν ἄσυλον εἰς τὴν ξένην.

Ἐκαστος ἐννοεῖ ὅπόσον μέγα ἦτο τὸ κακὸν τὸ ὁποῖον ἐπροξενεῖτο εἰς τὸν τόπον ἐκ τοῦ ἀπαισίου τούτου ἀλληλοφωγώματος μεταξὺ τῶν δύο φατριῶν, αἱ ὁποῖαι ἔτρεφον θανάσιμον μῖσος πρὸς ἀλλήλας καὶ πρὸς συνδιαλλαγὴν τῶν ὁποίων οὐδὲν μέσον ἦτο ἀρκετὸν. Ἀλλ' ὅπως λέγει ἀρχαῖον πιλόγιον, «Οὐδὲν κακὸν ἄμικτον καλοῦ,» καὶ ἐν τῇ περιστάσει ταύτῃ πρέπει νὰ ὁμολογηθῇ ὅτι οἱ μεταξὺ τῶν Σαμίων ἀπαισίοι ἐκεῖνοι καὶ βδελυροὶ ὄντως ἀγῶνες προὔξενησαν μὲν ἀφ' ἑνὸς εἰς τὸν τόπον ἄπειρα κακὰ μὴ ἐπιτρέψαντες ποτὲ νὰ ἐπικρατήσουν ἡ γαλήνη καὶ ἡ εὐδαιμονία ἐν Σίμῳ, ἀφ' ἑτέρου ὁμως ἐξῆψαν τὸ πνεῦμα τοῦ παλληκαρισμοῦ μεταξὺ τῶν κατοίκων, ἐξήσκησαν αὐτοὺς εἰς τὸν περιπετειώδη καὶ ἐνοπλιον βίον καὶ παρεσκεύασαν αὐτοὺς διὰ τὴν μετ' ὀλίγον ἐπεληθοῦσαν ἐθνικὴν ἐξέγερσιν ἐναντίον τοῦ κοινοῦ καὶ μεγάλου ἐχθροῦ.

Πλήν δὲ τῶν δεινῶν τὰ ὅποια ἡ Σάμος ὑφίπτατο κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους ἐκ τῶν ἀκαταπύστων ἐσωτερικῶν ἐριδῶν καὶ συγκρούσεων καὶ ἄλλα συμφορὰ ἐπληξάν αὐτήν. Κατὰ Ὀκτώβριον τοῦ 1804 συνέβη ἰσχυρὸς σεισμὸς προξενήσας εἰς διάφορα μέρη τῆς νήσου ζημίας τινάς. Κατὰ δὲ τὰ ἔτη 1812 καὶ 1814 τὸ φοβερὸν νόσημα τῆς πανώλους μεταδοθὲν ὑπὸ τινος ἐξ Ἀνατολῆς ἐλθόντος ἐπήνεγκεν ἀπανταχοῦ τῆς νήσου καταπληκτικὴν φθορὰν, ἡ ὅποια μετὰ φρίκης ἀνεκαλεῖτο ἔτι πρὸ ὀλίγου χρόνου εἰς τὴν μνήμην τῶν μεταγενεστέρων. Κατὰ τὰς διηγήσεις τῶν γεροντοτέρων ἐν μόνοις τοῖς χωρίοις τῶν Καρλοβάσιων ἀπέθανον κατὰ τὸ 1814 τετρακόσια ἄτομα ἐκ λοιμοῦ, πλείστοι δὲ καὶ ἐν Βαθεῖ, κατὰ δὲ τὸ ἐπόμενον ἔτος 1815 ἀπέθανον ἐν Νέφ καὶ Μεταίφ Καρλοβάσῳ περὶ τοὺς ἑξακοσίους.

Κατὰ τὸ 1820 ὁ τότε Βοεβόδας Βελῆ ἀγᾶς ἐζήτησε παρὰ τῶν Σαμίων 40,000 γροσίων ὡς δῆθεν ὀφειλόμενα παρ' αὐτῶν εἰς τὸ ταμεῖον τῆς Κωνσταντινουπόλεως, αὐτῶν δὲ ἀρνηθέντων νὰ ἐκπληρώσωσι τὴν παράλογον ταύτην ἀπαίτησιν, ὁ Βοεβόδας πλήρης ὀργῆς ἀνεχώρησεν ἐκ Χώρας ἀπειλῶν ὅτι ἤθελε τιμωρήσει τοὺς ἀπειθεῖς Σαμίους, οὗτοι δὲ ὁμῶς συνελθόντες ἐδωροδόκησαν τὸν Καδδῆν καὶ ἔπεισαν αὐτὸν νὰ ὑποβάλῃ εἰς Κωνσταντινούπολιν ἔκθεσιν εὐνοικὴν ὑπὲρ τῶν Σαμίων καὶ διὰ τοῦ μέσου τούτου προεκλήθη ἡ ἀντικατάστασις τοῦ ἀπλήστου Βοεβόδα Βελῆ ἀγᾶ διὰ τοῦ Ἀχμέτ Σελαχώρ ἀγᾶ, ὅστις ἐγένετο ὁ τελευταῖος τῶν Τούρκων διοικητῶν ἐν Σάμῳ, διότι ἐπὶ τῆς ἐποχῆς αὐτοῦ ἐκηρύχθη ἡ ἐπανάστασις, περὶ τῆς ὁποίας γίνεται λόγος ἐν τοῖς ἐπομένοις.

ΜΕΡΟΣ ΤΕΤΑΡΤΟΝ

Τὰ ἀπὸ τῆς ἐπαναστάσεως τοῦ 1821 μέχρι τοῦ
ἔτους 1834.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΠΡΩΤΟΝ

Αἱ ἐν Σάμῳ ἐνέργειαι τῶν Φιλικῶν. — Κατάπλους δύο Σπετσιωτικῶν πλοίων — Ὁ Κωνσταντῖνος Λαγαπᾶς ἐψώνει πρῶτος ἐν Βαθεῖ τὴν σημαίαν τῆς ἐπαναστάσεως. — Τελεία κατάλυσις τῆς Τουρκικῆς ἐξουσίας καὶ γενίκευσις τοῦ κινήματος. — Λυκοῦργος Λογοθέτης. — Ἐστρατιωτικὴ ὀργάνωσις τῆς Σάμου. — Τὸ κατὰ τῶν Σαμίων Σουλτανικὸν Φερμάνιον. — Κατάπλους τῆς Τουρκικῆς ἀρμύδας καὶ ἀμυνα τῶν Σαμίων. — Κάβο-Φοριᾶς. — Ἀφίξις τοῦ Ἑλληνικοῦ στόλου. — Σωτηρία τῆς Σάμου. — Αἱ εἰς τὴν Μικρασίαν ἐπιδρομαὶ τῶν Σαμίων.

Ἡ ἀπὸ τοῦ ἔτους 1814 συστηθεῖσα Ἐταιρεία τῶν Φιλικῶν, ἥτις σκοπὸν εἶχε τὴν ὑποκίνησιν τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους εἰς ἐπανάστασιν, ἀπέκτησε καὶ ἐν Σάμῳ λήγοντος τοῦ ἔτους 1818 μερικοὺς ὀπαδοὺς διὰ τοῦ Ἀριστείδου Παπαῦ, ἀποστόλου τῆς Ἐταιρείας ἐλθόντος κατὰ τὸ ἔτος ἐκεῖνο εἰς Σάμον. Τῶν σκοπῶν τῆς Ἐταιρείας ἐμυήθησαν κατὰ πρῶτον ὁ τότε ἀρχιεπίσκοπος Σάμου Κύριλλος καὶ ὀλίγοι τινες ἄλλοι ἐκ τῶν προκρίτων, ὥστε μέχρι τοῦ 1821 οὗτοι γινῶσιν ἔχοντες τῶν μυστικῶς ὑπὸ τῆς Ἐταιρείας ἐνεργουμένων περιέμενον ἐναγωνίως τὴν ἐναρξιν τοῦ κινήματος. Οἱ πλεῖστοι ἄλλοι ὅμως ἐκ τῶν σημανόντων Σαμίων καθὼς καὶ ἅπαντες οἱ λοιποὶ κάτοικοι ἐν παντελεῖ ἀγνοοῖα διατελοῦντες ἐκπληκτοὶ ἐμάνθανον ἀρχομένου τοῦ 1821 τὰς φήμας περὶ τῆς καθόδου τοῦ Ἀλεξάνδρου Ὑψηλάντου ἐκ Βλαχίας μετὰ πολυαρίθμου

Ἑλληνικῆς στρατιᾶς, οὐχὶ δὲ ἄνευ φρίκης καὶ σοβαρᾶς περι-
 σκέψεως ἐπληροφόροῦντο ὡσαύτως τοὺς κατόπιν ἐπελθόντας
 τρομεροὺς διωγμοὺς τοῦ Ἑλληνικοῦ Γένους, τὸν ἀπαγχονι-
 σμὸν τοῦ Πατριάρχου καὶ τὰς ἄλλας σφαγὰς. Ἀρχομένου δὲ
 τοῦ Ἀπριλίου κατέφθανον διάφοροι συγκεχυμένα· εἰδήσεις
 περὶ τῆς ἐξεγέρσεως τοῦ Μωρηᾶ, τῆς Ρούμελης καὶ τῶν νή-
 σων, αἰτινες εἰδήσεις ἐκράτουν εἰς διαρκῆ ἀγωνίαν ὅλην τὴν
 νῆσον, καὶ πολλῶν τὰς καρδίας ἤρχιζε τότε νὰ καταλαμβάνη
 τὸ πῦρ τοῦ πατριωτικοῦ ἐνθουσιασμοῦ, ὅτε τὴν 14ην Ἀπρι-
 λίου ἡμέραν Παρασκευὴν ἐθεάθησαν ἀπὸ τοῦ νοτιοδυτικοῦ
 μέρους τῆς νήσου δύο πλοῖα ὑπὸ σημαίαν Ὀθωμανικὴν πλέ-
 οντα πρὸς τὸ μεταξὺ Σάμου καὶ Μικρασίας στενὸν Δάρ-
 Μ π ο γ ᾶ ζ. Ἐκεῖ ἐναυλόγει τότε πολεμικὸς τις Τουρκικὸς
 πάρων ἐξ τηλεβόλων πρὸς ἐπιτήρησιν τῶν πειρατῶν καὶ τῶν
 λαθρεμπόρων. Ὁ πλοίαρχος τοῦ πάρωνος τούτου βλέπων τὰ
 δύο πλοῖα ἐρχόμενα πρὸς αὐτόν, ἀνέσυρε τὴν ἄγκυραν καὶ
 ἔσπευσε πρὸς συνάντησίν των, ἀλλὰ τότε εἶδεν αὐτὰ νὰ λαμ-
 βάνωσιν ἐχθρικὴν διεύθυνσιν καὶ εὐθὺς συλλαβῶν ὑποναΐας,
 ἔστρεψε πρῶρον πρὸς τὴν Ἀσίαν, δὲν ἐπρόφθασεν ὁμως νὰ δι-
 αφύγη, διότι τὰ δύο πλοῖα ταχυπλωώτερα τυγχάνοντα, κα-
 τέφθασαν αὐτόν καὶ οἱ ἀπὸ τῶν πλοίων εἰσορμήσαντες ὀπλο-
 φόροι τὸν μὲν πάρωνα ἠγμολώτευσαν ὑψώσαντες ἐπ' αὐτοῦ
 τὴν Ἑλληνικὴν σημαίαν, τὸ δὲ πλήρωμα αὐτοῦ μετέφερον
 εἰς τὰ ἴδια πλοῖα, τὰ ὅποια μετὰ τοῦτο ἠγκυροβάλησαν παρὰ
 τὴν Ψῆλὴν Ἄμμον μεταξὺ Σάμου καὶ Μυκάλης. Τὰ δύο
 ἐκεῖνα πλοῖα ἦσαν ἐκ Σπετσῶν καὶ ἐκυβερνῶντο ὑπὸ τῶν πλοι-
 ἀργῶν Δημητρίου Σκλιᾶ καὶ Ἰωάννου Μπούκουρη. Ἐμει-
 ναν δὲ πλησίον τῆς Σάμου ἐπὶ εἰκοσάήμερον περίπου καὶ κατὰ
 τὸ διάστημα τοῦτο συνέλαβον πλὴν τοῦ ὡς ἀνωτέρω Τουρκι-
 κοῦ πάρωνος, μίαν μαρτιγάναν ἐξ Ἀλεξανδρείας προ-
 ερχομένην καὶ ἀνήκυσαν κατὰ τὸ ἡμισυ εἰς τὸν Μεχμέτ Ἀ-
 λῆ πασᾶν καὶ ἓνα τζικτιρμὲν πλέοντα ἐκ Κωνσταντινου-
 πόλεως εἰς Ρόδον. Εὐθὺς δὲ μετὰ τὴν αἰχμαλωσίαν τοῦ
 πρώτου πάρωνος οἱ ρηθέντες πλοίαρχοι τῶν δύο πλοίων ἐ-
 ξελθόντες εἰς τὴν νῆσον ἐπληροφόρησαν ἀκριβῶς τοὺς προκρί-

τους τὰ περὶ τῆς γενικῆς ἐξεγέρσεως τοῦ ἔθνους, τὰ περὶ τῆς κατὰ θαλασσαν ὀργανώσεως τῶν πολεμικῶν δυνάμεων εἰς τὰς τρεῖς νήσους Ἰδραν, Σπέτσας καὶ Ψάρὰ καὶ ἐπέδειξαν αὐτοῖς τὰ ἔγγραφα δι' ὧν ἐξουσιοδοτοῦντο ὑπὸ τῆς ἀρχῆς τῶν Σπετσῶν νὰ ἐκπλεύσωσι πρὸς καταδίωξιν τῶν Τουρκικῶν πλοίων, ἀλλὰ συγχρόνως συνεβούλευσαν τοὺς Σαμίους νὰ μένωσιν ἠσυχοὶ μέχρις οὗτου ἴδου τὸ ἀποτέλεσμα, διότι τῆς Σάμου παλὺ πλησίον τῆς Ἀνατολῆς κειμένης, ἡ δύνατο ἡ ἐξεγέρσις αὐτῆς νὰ προκαλέσῃ πῆν ἐπιδρομὴν πολυαρίθμων βαρβαρικῶν ὀρδῶν.

Φρόνιμος καὶ συνετὴ ἦτο ἡ γνώμη αὕτη καὶ ὁ κίνδυνος τὸν ὁποῖον διέτρεχεν ἡ Σάμος τότε ἦτο πιθανώτατος, ἀλλ' οἱ μεμυημένοι εἰς τὰ τῆς Φιλικῆς Ἑταιρείας καὶ οἱ πλέον ἐνθουσιώδεις ἐκ τῶν Σαμίων, μετὰ τῶν ὁποίων προεξῆρχεν ὁ ἐκ Βαθείος Κωνσταντῖνος Λαχανᾶς, δὲν ἔδωκαν εἰς τὰς συμβουλάς ταύτας οὐδεμίαν προσοχὴν. ἀλλ' ὑπὸ τοῦ πατριωτικοῦ ἐνθουσιασμοῦ παρακινούμενοι συνῆλθον ἐλαχιστοὶ κατ' ἀρχὰς ἐν μιᾷ οἰκίᾳ τοῦ Βαθείος καὶ ἐκεῖ, ἀφοῦ ἔμειναν σύμφωνοι νὰ δώσουν εὐθύς τὸ σύνθημα τῆς ἐξεγέρσεως, ὠρκίσθησαν ἢ νὰ ἐλευθερώσωσι τὴν Πατρίδα αὐτῶν ἢ νὰ ἀποθάνωσιν. Ἐν Βαθεῖ τότε διέμενον προσωρινῶς ἐξ Τουρκῶν πρὸς ἐμπορίαν, οἵτινες μετὰ τῶν διοικητικῶν ὑπαλλήλων δώδεκα τὸν ἀριθμὸν ἐπέπρωτο νὰ πέσωσι τὰ πρῶτα θύματα εἰς τὸν περὶ ἐλευθερίας ἀγῶνα τῶν Σαμίων. Τὴν νύκτα λοιπὸν τῆς 17ης πρὸς τὴν 18ην Ἀπριλίου τοῦ 1821 ὁ Λαχανᾶς μετὰ τῶν περὶ αὐτὸν ἐπιτεθεῖς κατὰ τῶν δώδεκα Τούρκων ὑπαλλήλων ἐν μιᾷ καὶ τῇ αὐτῇ οἰκίᾳ διαμενοντῶν ἐφόνευσεν αὐτούς, τὴν δ' ἐπομένην ἡμέραν ἀπέκτεινεν ὡσαύτως καὶ τοὺς ὑπολειφθέντας ἐμπόρους, δημεύσας συγχρόνως καὶ τὰς περιουσίας αὐτῶν. ἵνα χρησιμεύσωσι αὐταὶ εἰς τὸν ἀρχόμενον ἤδη ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας ἀγῶνα.

Ὁ Κωνσταντῖνος Λαχανᾶς ἦτο ἐκ Βαθείος γεννηθεὶς αὐτόθι κατὰ τὸ ἔτος 1769. Παιδιόθεν ἐπεδόθη εἰς τὴν ναυτιλίαν καὶ πλοίαρχος γενόμενος περιῆλθε πολλὰ μέρη τῆς Εὐρώπης, Ἀσίας καὶ Ἀφρικῆς. Κατὰ τὸ ἔτος 1798 μαθὼν

ὅτι συνέστη Ἑλληνικὴ λεγεῶν ὑπὲρ τῶν Γάλλων εἰς τὴν ἐκστρατείαν αὐτῶν ἐν Αἰγύπτῳ ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ Μεγάλου Ναπολέοντος. κατετάχθη εἰς τὴν λεγεῶνα ταύτην παλεμήσας ἀνδρείως. Εἰς τὴν λεγεῶνα ταύτην κατετάχθησαν τότε μετὰ τοῦ Λαχανᾶ καὶ ἄλλοι Σάμιοι μεταξὺ τῶν ὁποίων καὶ ὁ Μανουὴλ Μελαχροινός, ὅστις εἶχε διορισθῆ ὑπὸ τοῦ Ναπολέοντος διὰ τὴν μεγάλην ἀνδρείαν του διοικητῆς τῆς λεγεῶνος ἀριστεύσας εἰς ὅλας τὰς μάχας καὶ ὅστις ἀπετέλεσεν ἐν τῶν κυριωτέρων προσώπων τὰ ὁποῖα ἐδράσαν ἐν Σάμῳ κατὰ τὴν ἐπανάστασιν, ὡς θὰ ἴδωμεν κατόπιν. Μετὰ τὴν ἐξ Αἰγύπτου ἀναχώρησιν τοῦ Ναπολέοντος καὶ τὴν διαλύσιν τῆς Ἑλληνικῆς λεγεῶνος, ὁ Λαχανᾶς ἐπανῆλθεν εἰς Σάμον ἐπαγγελλούμενος τὸν ναυτικόν. Τρέφων δὲ ζωηρὰ καὶ γενναῖα αἰσθήματα, ἔλαβε μέρος εἰς τοὺς πολιτικούς ἐν Σάμῳ ἀγῶνας, συνταχθεὶς μετὰ τὸ μέρος τῶν Κερμανιόλων, οἵτινες ἐθεωροῦντο ὡς οἱ μᾶλλον φιλελεύθεροι καὶ μετὰ τῶν ὁποίων συνέπραττε καὶ ὁ Γεώργιος Λογοθέτης. Ἀλλὰ κατὰ τὸ 1806 ἐπικρατησάντων τῶν Καλλικαντζάρων ἐξωρίσθησαν, ὡς εἶδομεν, ἀμφότεροι ἐκ Σάμου. Ὁ δὲ Λαχανᾶς τότε ἀναχωρήσας ἐκ Σάμου μετέβη εἰς Θεσσαλονίκην, ὅπου συναντήσας τὸν περιβόητον ἀρματωλὸν Νίκον Τζάραν παρηκολούθησεν αὐτὸν ὡς ὁπαδὸς του καθ' ὅλην τὴν ἐν Μακεδονίᾳ ἐκστρατείαν τοῦ ἐνδόξου ἀρματωλοῦ καὶ ἐδοξάσθη πολεμῶν ἐν Ζίγνῃ, ἐν Χάντακι καὶ ἰδίως κατὰ τὴν περὶ τὸ Πράβι διάβασιν τοῦ Στρυμόνος ποταμοῦ, ὅτε οἱ ὀλίγοι Ἕλληνες διασπάσαντες τρισχιλίους ἐχθροὺς διῆλθον ἐν τῷ μέσῳ σφοδροῦ πυρὸς τὴν γέφυραν ἀφῆσαντες ὀπισθεν αὐτῶν τοὺς Τούρκους τοῦ Λαχανᾶ τότε κόψαντος διὰ τῆς σπάθης τὴν ἄλυσον, ἣτις συνέϊχε τὴν γέφυραν. Φονευθέντος δὲ τοῦ Νίκου Τζάρα ὁ Λαχανᾶς προσελήφθη ὑπὸ τοῦ διοικητοῦ τῆς Θεσσαλονίκης ἄλλοτε Βοεβόδα ἐν Σάμῳ χρηματίσαντος, ὡς πλοίαρχος ἐνὸς πλοίου, τὸ ὁποῖον ἐστάθμευεν ἐντὸς τοῦ λιμένος τῆς Θεσσαλονίκης καὶ εἰς τὴν ὑπηρεσίαν ταύτην ἔμεινεν ἐπὶ τριετίαν, μεθ' ἧς ἐπέστρεψεν εἰς Σάμον, ὅπου καὶ διέμεινε μέχρι τῆς ἐν-ἀρξέως τοῦ ἀγῶνος.

Τὴν πρωίαν τῆς ἐπομένης ἡμέρας μετὰ τὸν φόνον τῶν Τούρκων οἱ κώδωνες ὄλων τῶν ναῶν τοῦ Βαθέος ἔκρουον συνεχῶς καλοῦντες εἰς γενικὴν συνάθροισιν τοὺς κατοίκους, οἵτινες τὸ κίνημα τοῦ Λαχανᾶ μαθόντες καὶ τὰς παροτρύνσεις αὐτοῦ καὶ ἄλλων τινῶν ξένων ἐκ Σμύρνης, εὐρισκομένων τότε ἐν Βαθεῖ, πρὸς κατάλυσιν τῆς τυραννίας ἀκούσαντες, κατελήφθησαν ὑπὸ σφοδροῦ ἐνθουσιασμοῦ. αὐθημερόν δὲ ἐν μέσῳ κωδωνοκρουσιῶν καὶ ζητωκραυγῶν καὶ θερμοτάτων ἐλπίδων ἀνεπετάσθη κατόπιν πανδήμου ἐκκλησιαστικῆς τελετῆς εἰς τὴν θείαν Πηγαδάκι ἡ σημαία τῆς ἐλευθερίας φέρουσα γύρω τοῦ Σταυροῦ τὰς λέξεις ἐλευθερία ἢ θάνατος. Σύναμα δὲ συνέστη ἐπιτροπὴ πρὸς ἐπέκτασιν τοῦ κινήματος καὶ χρηματικά εἰσφορὰ ἐγένοντο πρὸς ἀγορὰν ὄπλων καὶ πολεμοφοδίων καὶ ὅλα τὰ δυνατὰ μέτρα ἐλήφθησαν πρὸς τήρησιν τῆς τάξεως καὶ πρὸς ἀπόκρουσιν πάσης ἐνδεχομένης ἐξωτερικῆς προσβολῆς.

Τὸ παράδειγμα τῶν κατοίκων τοῦ Βαθέος συνεμερίσθησαν ἀμέσως οἱ κάτοικοι τοῦ χωρίου Μυτιληνῶν, μετ' αὐτῶν δὲ συναπεφασίσθη νὰ συνεκστρατεύσωσι πάντες εἰς Χώραν, ἐνθα ἦτο ἡ ἔδρα τῆς Τουρκικῆς ἐξουσίας καὶ καταλύσωσιν αὐτήν. Οἱ ἀποτελοῦντες τὸν πυρῆνα τοῦ κινήματος ἀνῆκον πάντες εἰς τὴν μερίδα τῶν Καρμανιόλων, διὰ τοῦτο οἱ ἐν Χώρα πρόκριτοι καὶ πάντες οἱ προεξέχοντες τῆς μερίδος τῶν Καλικαντζάρων δὲν εἶδον εὐθύς ἐξ ἀρχῆς τὸ κίνημα μὲ εὐάρεστον ὄμμα. Ἰδίως δὲ οἱ ἐν Χώρα πρόκριτοι θεωρήσαντες ὅτι τὸ κίνημα ἐστρέφετο ἐναντίον τῶν, συνέστησαν, μόλις ἔμαθον τὰ γενόμενα ἐν Βαθεῖ, δωδεκαμελῆ ἐπιτροπεῖαν ἵνα περιφρουρῇ τὸν διοικητὴν Ἀχμέτ Σελαχώρ Ἀγᾶν. Καὶ τοῦτο πρὸ πάντων ἔδωκε λαβὴν εἰς τοὺς Καρμανιόλους, ἵνα κατηγορῶσιν αὐτοὺς τότε ὡς ἀπάτριδας καὶ προδοτάς. Ἡ τοιαύτη διχόνοια προερχομένη ἐκ τοῦ ἐπαράτου κομματισμοῦ, ὅστις πάντοτε ὑπῆρξεν ἡ αἰτία τῶν μεγαλυτέρων δεινῶν εἰς τὸ ἔθνος μας, ἐν τοιαύταις κρίσιμοις στιγμαῖς παρατεινομένη, θὰ εἶχεν ἀναποφεύκτως πολὺ θλιβεράς συνεπειάς. Ἀλλ' ὅμως οἱ ἐν Χώρα πρόκριτοι μαθόντες τὰ σχέδια καὶ τὰς ἐτοιμασίας

τῶν ἐπαναστατησάντων συνήλθεν εἰς κοινὴν διάσκεψιν, καθ' ἣν ἔλαβον μέρος καὶ οἱ ὡς ἄνωτέρω διὰ Σπεισιῶται πλοίαρχοι, ἀπερασίσθη δὲ ὅπως ἀποπεμφθῶσιν εὐτυχῶς ἐκ τῆς νήσου ὁ τε ἀγᾶς καὶ καθῆς, καθῶς καὶ οἱ λοιποὶ Τούρκοι ὑπάλληλοι. Ὅθεν καλέσαντες αὐτοὺς εἰς τὴν παραλίαν ὡς ἐπὶ δεῖπνον, παρῆστησαν τὸν ἐπαπειλοῦντα αὐτοὺς κίνδυνον καὶ ἔχοντες ἐκ τῶν προτέρων ἑτοιμον πλοίαριον ἐπειθανάγκασαν αὐτοὺς νὰ ἀπέλθωσιν ἐκ τῆς νήσου, ἀφήσαντας μόνον ἐπ' αὐτῆς δύο ὑπηρέτας, ἵνα ἐπιστατῶσιν εἰς τὰ τῶν οἰκῶν αὐτῶν.

Τῆ 20 Ἀπριλίου, ἡμέρᾳ Τετάρτῃ, ἄνδρες ἑνοπλοὶ ἐκ Βαθέος διὰ πλοίου μετέβησαν εἰς Ποτοκάκι καὶ ἐκεῖθεν ἀνῆλθον εἰς Χώραν μὲ τὸν σκοπὸν νὰ φρονεύσωσι τὸν Τούρκον διοικητὴν καὶ τοὺς σὺν αὐτῷ, τῶν ὁποίων τὴν ἐκ Σάμου ἀναχώρησιν οὗτοι ἠγνόουν. Ἐλθόντες δὲ εἰς Χώραν καὶ μὴ εὐρόντες αὐτοὺς, ἐφόνευσαν τοὺς δύο ὑπηρέτας, καὶ τὰς οἰκίας αὐτῶν διαρπάσαντες, προέτρεψαν εἰς ἐπανάστασιν τοὺς κατοίκους. Οἱ κάτοικοι τῆς Χώρας προθύμως ἔλαβον μέρος εἰς τὴν ἐπανάστασιν καὶ τοιοῦτοτρόπως τὸ κίνημα ἐξηπλώθη ταχέως εἰς ὅλην τὴν νήσον, πανταχοῦ τῆς ὁποίας συνέστησαν ἐπιτροπεῖαι πρὸς τήρησιν τῆς δημοσίας τάξεως καὶ ἐτάχθησαν φρουροὶ εἰς τὰ ὑψηλότερα μέρη καὶ πλοῖα ἐστάλησαν ἵνα ἐγκαίρως ἐξαγγέλλωσι πάντα κίνδυνον, πάντες δὲ οἱ δυνάμενοι νὰ φέρωσιν ὅπλα ἔλαβον αὐτὰ πρὸς ὑπεράσπισιν τῆς πατρίδος καὶ οἱ ἱερεῖς καὶ οἱ ἐν ταῖς Μοναῖς ἀνέπεμπον δεήσεις εἰς τὸν Ὑψιστον ὑπὲρ τῆς κοινῆς σωτηρίας καὶ ἐν γένει ἡ νῆσος ἅπασα ἔλαβεν ἐμπόλεμον ὄψιν. Ἐπειδὴ δὲ ὑπῆρχεν ἔλλειψις ὀπλων καὶ πολεμοφοδίων, ἀπεστάλησαν εἰς Ψαρὰ ὁ Ἰωάννης Διακοηλίας καὶ ὁ Μανουὴλ Παπλωματᾶς ἵνα προμηθευθῶσιν ἐκεῖθεν τοιαῦτα· οἱ Ψαριανοὶ δὲ τότε ἐκθειάζοντες τὴν ἀπόφρασιν τῶν Σαμίων, ἐφωδίασαν τοὺς ἀπεσταλμένους αὐτῶν δι' ὅσων πραγμάτων εἶχον ἀνάγκην.

Ἡ ἀπόφρασις αὕτη τῶν Σαμίων τοῦ νὰ συμμετάσχωσι τότε μετὰ τῶν πρώτων εἰς τὸν ὑπὲρ τῆς ἀνεξαρτησίας τοῦ ἔθνους ἀγῶνα, ἀπὸ οἵαςδὴποτε ἀπόψεως καὶ ἂν ἐξετασθῇ, εἶνε τόσοσιν μεγάλη καὶ τόσοσιν ὑψηλή, ὥστε δικαίως ἐθαυμάσθη καὶ

ἢ ἂν θαυμάζεσθε παρὰ πάντων, κάμνοντες δὲ ἡμεῖς σήμερον τὴν περιγραφὴν τῶν τότε κατορθωμάτων, δὲν δυνάμεθα νὰ ἀποκρύψωμεν τὴν στιγμὴν ταύτην ἐν αἴσθημα ὑπερηφανείας τὸ ὅποιον καταλαμβάνει τὴν ψυχὴν μας διὰ τοὺς γενναίους ἐκείνους προπάτορας ἡμῶν, ὧν τὴν μνήμην θὰ γεραίρουν παῖσαι αἱ γενεαί. Παρεστήσαμεν ἤδη ἐν ὀλίγοις τὴν κατάστασιν, ἣτις ἐπεκράτει ἐν Σάμῳ κατὰ τοὺς πρὸ τῆς ἐπαναστάσεως χρόνους. Ἐλευσινή βεβαίως ἦτο ἡ διοίκησις αὐτῶν καὶ ἡ θέσις ἐν γένει τῶν κατοίκων δὲν ἦτο εὐχάριστος, ἀλλὰ ποῖα μέρη τοῦ Ἑλληνισμοῦ εἶχον καλλιτέραν διοίκησιν κατὰ τοὺς πικροὺς ἐκείνους τῆς δουλείας χρόνους; Δυνάμεθα μάλιστα νὰ ἐσχυρισθῶμεν ὅτι οἱ Σάμιοι ἐν συγκρίσει πρὸς ἄλλους ἄλλων μερῶν ὁμογενεῖς ἔζωον ἐν σχετικῇ εὐημερίᾳ. Ἀπὸ τοῦ συνοικισμοῦ ἢ Σάμος τυχούσα νοήμονος προστατοῦ καὶ ἀπηλλαγμένου προλήψεων εἶχε προικισθῆ διὰ πολιτεύματος σχεδὸν αὐτονόμου.

Καὶ εἶνε μὲν ἀληθές, ὡς εἶδομεν ἤδη ἐν τοῖς προηγουμένοις, ὅτι τὰ λαμπρὰ αὐτῆς προνόμια, τὰ ὅποια ἀπεκτήθησαν διὰ τῆς προστασίας τοῦ Κιλίτζ Ἀλή πασᾶ σὺν τῷ χρόνῳ ἔπαθον ἰσπουδαίας κολοβώσεις, ἀλλὰ παρ' ὅλας τὰς κολοβώσεις ταύτας καὶ τὰς ἐπεμβάσεις τοῦ κυριάρχου, ἡ Σάμος ἐξηκολούθει καὶ μέχρι τῶν χρόνων τῆς ἐπαναστάσεως νὰ θεωρῆται ὡς μέρος ἐνθα ὁ βίος ἦτο ἀπηλλαγμένος τῶν διηνεκῶν βασάνων καὶ τῶν ἀφορήτων πιέσεων τὰς ὁποίας ἐδοκίμαζον τότε οἱ ἀπανταχοῦ σχεδὸν Ἕλληνες χριστιανοί. Τὴν ἄκραν καὶ ἀνυπόφορον ὑπεροφίαν τοῦ δυναστοῦ καὶ τῶν γενιτσάρων τὰς ἀτασθαλίαις ἐξ ἀκοῆς μόνον ἐγνώριζον οἱ προπάτορές μας. Διότι Τούρκους κατοίκους, πλὴν τῶν ὑπαλλήλων, ποτέ δὲν ἔσχεν ἡ Σάμος. Οὗτοι δὲ οἱ ὑπάλληλοι καὶ αὐτὸς ὁ ἀγᾶς. Ἴσως διότι ἔβλεπον ὅτι ἦσαν πάντοτε ἐλάχιστοι μετὰ τῶν χιλιάδων χριστιανῶν, ἐφέροντο πρὸς αὐτοὺς μετὰ πραότητος καὶ σκληρὰ μέτρα ἐκ μέρους τῆς ἀρχῆς σπανίως ἐπεβλήθησαν εἰς τοὺς Σαμίους. Ὅτι λοιπόν, καθ' ἣν ἐποχὴν ἐξέλαμψεν ὁ δημιουργικὸς ἐκεῖνος σπινθήρ, ὅστις ἀπὸ τῶν ὄχθων τοῦ Δουνάβεως μέχρι τῶν Λευκῶν ὄρεων ἀστράψας προανήγγειλε τὴν πολι-

τικὴν ἀνάστασιν τῆς μεγάλης ἡμῶν Πατρίδος, ἐνεκολπώθησαν προθύμως τὰς περὶ ἐξεγέρσεως ἀρχὰς οἱ κατοικοῦντες τὴν Ἡπειρόν, τὴν Μακεδονίαν, τὴν Στερεὰν Ἑλλάδα καὶ τὴν Πελοπόννησον, τὸ εὐρίσκομεν φυσικώτατον. Ἀπὸ τῶν βράχων τοῦ Ζαλόγγου, τῶν τραγικῶν καὶ ἐνδόξων. ἠκούετο ὁ θανάσιμος γδοῦπος τοῦ τετιμημένου χοροῦ καὶ ὑπὸ τὸν στοιχειωμένον πλάτανον τῶν Ἰωαννίνων ὄρθιοι ἴσταντο εἰσέτι οἱ ἄκμῶνες, ἐφ' ὧν ἐσφυρηλατήθησαν οἱ Κατσάντωναῖοι καὶ ἐβασανίσθησαν οἱ ἀετιδεῖς τοῦ Ὀλύμπου. Ἡ Πελοπόννησος ἦτο ἀχανὲς ἐρείπιον, μνημεῖον σπαραξικάρδιον τῆς Ἀλβανικῆς ἀπληστίας καὶ ὁμότητος καὶ ἐν γένει πάντα τοῦ τῆς ἄλλης Ἑλλάδος καθ' ἐκάστην παρουσιάζοντο πράγματα καθιστώμενα τὴν δουλικὴν ζωὴν πλέον ἐπαχθῆ παρά τὸν σκληρότερον θάνατον. Μηδεμίαν λοιπὸν ἐλπίδα ἔχοντες οἱ καταδυναστευόμενοι Ἕλληνες ἦτο φυσικὸν νὰ ριφθῶσι περιχαρεῖς εἰς τὰς ἀγκάλας ἔκφρονος ἀπελπισίας, ἐν ταῖς ὁποῖαις ἤλπιζον νὰ εὕρωσι σωτηρίαν ἢ τετιμημένον θάνατον. Θαυμάζομεν καὶ γεραίρομεν τοὺς ἄνδρας τῆς παλιγγενεσίας καὶ δικαίως κάμνομεν τοῦτο· ἀλλ' ἂν θαυμάζωμεν τοὺς δι' ὑπερανθρώπων ἀγῶνων ζητήσαντας ἐν τῇ ἀνορθώσει τῆς Πατρίδος νὰ λυτρώσουν καὶ ἑαυτοὺς ζυγοῦ ἐπαχθεστάτου, ποῖον σεβασμὸν πρέπει νὰ ἀπονεύωμεν εἰς τὴν μνήμην τῶν πάππων ἡμῶν, οἵτινες, χωρὶς ὁ βίος αὐτῶν νὰ εἶνε τόσο ἀπεχθὴς καὶ ἀνυπόφορος, ἀπεφάσισαν νὰ θυσιάσουν πάντα τὰ ἀγαθὰ αὐτῶν ἀγωνιζόμενοι ὑπὲρ τῆς ἀναστάσεως τοῦ ἔθνους καὶ τῆς ἐντελοῦς ἀπελευθερώσεως τῆς ἰδίας αὐτῶν πατρίδος: Ὁμολογούμενως ἢ ἀπόφασις αὐτῶν εἶνε ὑπερτέρα παντός θαυμασμοῦ καὶ αὐτὴ μόνη ἀποτελοῦσα ἐν περίλαμπρον σημεῖον τῆς Σαμιακῆς ἱστορίας ἀρκεῖ νὰ ἐξαγνίση ὅλον τὸν βίον τῶν ἡρωικῶν προγόνων μας καὶ νὰ συγκαλύψῃ πᾶσαν ἄλλην ἀξιόμειπτον πράξιν αὐτῶν εἴτε κατὰ τὴν ἐπανάστασιν, εἴτε κατὰ τοὺς πρῶτους αὐτῆς χρόνους. Τὴν προθυμίαν δὲ μεθ' ἧς πάντες οἱ κάτοικοι τῆς νήσου ἔσπευσαν νὰ ταχθῶσιν ὡς ὀπαδοὶ τοῦ ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας ἀγῶνος ἐξετάζοντες ἤδη, διαβλέπομεν εὐχαρίστως ὅτι τὸ φρόνημα τῶν κατοίκων ὑπὸ τοῦ χρόνου καὶ τῶν περι-

στάσεων εἶχε μαρτυρηθῆ μὲν ὅπως δήποτε. ἀλλ' οὐχ' ἤπτον διετηρεῖτο σταθερὸν πάντοτε καὶ δὲν ἐπερίμενε ἢ τὴν κατάλληλὸν εὐκαιρίαν ὅπως ἐκδηλωθῆ πανηγυρικώτατα, ὅπως καὶ συνέβη. μόλις ἐδόθη ἀλλαγῶ τὸ σύνθημα τῆς ἐξεγέρσεως. Ἄλλ' ἄς ἐξακολουθήσωμεν τὴν σειράν τῶν ἱστορικῶν γεγονότων.

Ἦδη τὸ ἐπαναστατικὸν κίνημα εἶχεν ἐξαπλωθῆ εἰς ὅλην τὴν νῆσον. ὅτε τῆ 24 Ἀπριλίου ἀφίκετο ἐκ Σμύρνης ὁ Γεώργιος Λογοθέτης. ὁ προσονομαζόμενος Λυκοῦργος, ὃν ἡ Θεία Πρόνοια εἶχε προωρίσει νὰ διαδραματίσῃ τὸ σπουδαιότερον πρόσωπον εἰς τὴν ἐπανάστασιν τῶν Σαμίων. Ὁ ἀνὴρ οὗτος ἐγεννήθη ἐν Καρλοβασίῳ τῆς Σάμου τῆ 10 Φεβρουαρίου τοῦ ἔτους 1772 ὑπὸ γονέων ἀσήμεων καὶ ὠνομάζετο Γεώργιος Παπλωματᾶς. Τὰ πρῶτα γράμματα ἐδιδάχθη εἰς τὴν ἐν Καρλοβασίῳ ἔκτοτε λειτουργοῦσαν Πορφυριᾶδα Σχολὴν, εἰς ἡλικίαν δὲ δεκαεξέτων μετέβη μετὰ τοῦ πρεσβυτέρου αὐτοῦ ἀδελφοῦ Ἀλεξάνδρου εἰς Κωνσταντινούπολιν, ἔνθα ὁ μὲν ἀδελφὸς αὐτοῦ κληρικὸς γενόμενος μετωνομάσθη Ἄνθιμος, αὐτὸς δὲ ἀκολουθήσας τὰ γράμματα εἰσήχθη εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τῶν Πατριαρχείων, ὅπου διετέλεσεν ὡς γραμματεὺς ἐπὶ τινὰ χρόνον. Κατὰ τὸ 1795 μετέβη εἰς Βλαχίαν, ἧς τότε ἡγεμῶν ἦτο ὁ Ὑψηλάντης παρ' οὗ διορίσθη γραμματεὺς τῆς Κούρτης καὶ κατόπιν γραμματεὺς τοῦ Ἡγεμονικοῦ Γραφείου. Μετὰ τινὰ χρόνον δὲ καταλαβόντος τὸν ἡγεμονικὸν θρόνον τῆς Βλαχίας τοῦ Ἀλεξάνδρου Σούτσου, ὁ Γεώργιος εὐνοηθεὶς διὰ τὴν ἰκανότητά του ὑπὸ τοῦ νέου ἡγεμόνος προήχθη παρ' αὐτοῦ εἰς τὸ ἀξίωμα τοῦ δευτέρου Λογοθέτου, τὸν τίτλον δὲ τοῦτον ἔλαβεν ἔκτοτε ὡς ἐπώνυμον. Ἐν Βούκουρεστίῳ σχετισθεὶς πρὸς τινὰ Οὐγγρον ἰατρὸν ἐδιδάχθη παρ' αὐτοῦ τὴν Λατινικὴν γλῶσσαν, ἔλαβε δὲ καὶ τινὰ μαθήματα ἰατρικῆς. Ἀργότερον ὁ ἡγεμῶν Σούτσος ἔστειλε τὸν Λογοθέτην Γεώργιον ὡς σύμβουλον τοῦ γαμβροῦ αὐτοῦ Ἰωάννου Σαμουρκάση εἰς Μολδαυίαν, τότε δὲ ὁ Λογοθέτης διαμείνας ἐν Ἰασίῳ ἐπὶ τινὰ ἔτη ἀπέκτησε καὶ περιουσίαν τινὰ, καθόσον ὁ ἡγεμῶν εἰς ἀμοιβὴν τῶν ὑπηρεσιῶν του

εἶχεν ἀρήσει αὐτῷ ἐπὶ δεῖαν τὰς εἰσπράξεις ἐνὸς πλουσίου δημοσίου κτήματος. Ὅτε δὲ κατὰ τὸ 1802 διορισθέντος ἡγεμόνος τοῦ Κωνσταντινίου Ὑψηλάντου, ὁ Ἀλεξάνδρος Σούτσος ἐπανέκαμψεν εἰς Κωνσταντινούπολιν, τότε καὶ ὁ Λογοθέτης Γεώργιος συνοδεύων τὸν προϊστάμενόν του ἦλθεν εἰς Κωνσταντινούπολιν, ὅπου διαμένων συνηντήθη, ὡς εἶδομεν, μετὰ τῶν ἐπιτρόπων Σαμίων, οἵτινες εἶχον ἔλθει ἐπίσης αὐτόθι ἀρχομένου τοῦ 1806, καὶ μετὰ τῶν ὁμοίων ἦλθεν εἰς Σάμον, ἀλλ' ἐφυγαδεύθη ἐξ αὐτῆς οὐχὶ μετὰ πολὺν χρόνον ἐπικρατησάσης καὶ αὐθις τῆς ἐναντίας αὐτῷ μερίδος τῶν Καλλικαντζάρων.

Τότε ὁ Λογοθέτης ἐπανῆλθεν εἰς Κωνσταντινούπολιν, ἀλλὰ καὶ αὐτόθι μένων δὲν ἐλησμονήθη ὑπὸ τῶν ἐν Σάμῳ ἐχθρῶν αὐτοῦ, οἵτινες φοβούμενοι μήπως ὁ Λογοθέτης μένων ἐν Κωνσταντινουπόλει κατῶρθωνε διὰ τῶν σχέσεών του καὶ τῆς ἰκανότητός του νὰ φέρῃ πράγματα εἰς αὐτοὺς καὶ εἰς τὴν ἐν Σάμῳ ἀρχήν, δὲν ἐδίστασαν νὰ συκοφαντήσουν αὐτὸν παρὰ τῆ Πύλῃ ὡς τρέφοντα ἀνταρτικὰ σχέδια διὰ τὴν Σάμον. Ὅθεν καὶ κατεδιώχθη τότε ὑπὸ τῆς Τουρκικῆς ἐξουσίας καὶ μόλις ἠδυνήθη τῇ μεσολαβήσει ἰδίως τοῦ Κωνστ. Ὑψηλάντου νὰ διαφύγῃ τὸν θάνατον κρυπτόμενος ὑπὸ φίλων αὐτοῦ. Μετὰ τινα δὲ χρόνον συλληφθεὶς ἐρρίφθη εἰς τὰς φυλακὰς, μεθ' ὅ διὰ Σουλτανικοῦ ὀρισμοῦ ἀπεστάλη ἐξόριστος εἰς Ἄγιον Ὅρος, ἐνθα ἐπὶ πολλοὺς μῆνας διέμεινε κλεισμένος ἐντὸς πύργου τινος. κατόπιν δὲ διὰ τῶν ἐνεργειῶν τῶν ἐκεῖ μοναχῶν ἐξήχθη ἐκεῖθεν καὶ διωρίσθη γραμματεὺς τοῦ κοινοῦ τοῦ Ἄγιου Ὁρους ἐν ἧ' θέσει διετέλεσε μέχρι τοῦ 1810. Ἀνακληθεὶς δὲ τῇ ἐνεργείᾳ τῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει φίλων αὐτοῦ ἐκ τῆς ἐξορίας περὶ τὰ τέλη τοῦ ἔτους τούτου ἦλθεν εἰς Σάμον ὅπου καὶ ἐνυμφεύθη τὴν ἀδελφὴν τοῦ Καπετὰν Σταμάτη Λουλουδίτσαν, σκοπὸν ἔχων νὰ ἐγκατασταθῇ πλέον ὀριστικῶς εἰς τὴν νῆσον. Ἐκ τοῦ γάμου τούτου ἀπέκτησεν ἐννέα τέκνα, πέντε θήλεα καὶ τέσσαρα ἄρρενα. Τῷ δὲ 1812 διωρίσθη προεστὴς τῶν ἑπτὰ χωρίων τοῦ τμήματος Καρλοβασίων, ἀλλὰ μετὰ ἐν ἔτος κατὰδιωχθεὶς καὶ πάλιν ὑπὸ τῶν ἀντιθέ-

των αὐτοῦ ἠναγκάσθη νὰ ἀναχωρήσῃ ἐκ Σάμου μεταβὰς εἰς Μύκονον καὶ κατόπιν εἰς Κερκυραν διατελοῦσαν τότε ὑπὸ τὴν κυριαρχίαν τῶν Γάλλων. Μετὰ δύο ἔτη νομίσας ὅτι οἱ ἐν Σάμῳ ἐχθροὶ αὐτοῦ θὰ ἐλησμόνουν τὸ κατ' αὐτοῦ μῖσος ἐπα- νῆλθεν εἰς Σάμον, ἀλλὰ μόλις ἀπεβιβάσθη εἰς Βαθὺ συνελή- φθη καὶ ὠδηγήθη εἰς Χώραν, ὅπου ἔμεινε φυλακισμένος ἐπὶ πολλοὺς μῆνας κατορθώσας διὰ τῆς πληρωμῆς πολλῶν χρη- ματῶν καὶ διὰ τῶν μεσολαβήσεων τῶν συγγενῶν αὐτοῦ νὰ ἀπελευθερωθῇ. Μόλις ὁμῶς ἐξῆλθε τῆς φυλακῆς οἱ ἐχθροὶ αὐ- τοῦ λαβόντες ὑπονοίας ὅτι οὗτος ἐθήρευε τὴν ἀρχήν, κατεδι- ῶχθη καὶ πάλιν, προλαβὼν δὲ κατώρθωσε νὰ διαφύγῃ κρυ- πτόμενος ἄλλοτε εἰς οἰκίας φίλων καὶ ἄλλοτε εἰς τὰ σπήλαια τοῦ Κερκετέως, μέχρις οὗ ἐπιβὰς τοῦ πλοίου τοῦ Μανουῆλ Ἀγγελίνας μετέβη εἰς Νέαν Ἐρεσον καὶ ἐκεῖθεν μετὰ τινῶν μηνῶν διατρίβην εἰς Σμύρνην, ὅπου ἐξαντληθεὶς οἰκονομικῶς ἕνεκα τῶν καταδρομῶν τούτων ἠναγκάσθη νὰ μετέρχῃται τὸ ἐπάγγελμα τοῦ ἱατροῦ, ὅπως πορίζηται τὰ δι' ἑαυτὸν καὶ τὴν οἰκογένειάν του χρειώδη. Ἐν Σμύρνη διαμένων ἐμυήθη κατὰ τὸ 1819 ὑπὸ τοῦ Ἀριστείδου Παπᾶ εἰς τὰ τῆς Φιλικῆς Ἑταιρείας λαβῶν, κατὰ τὸ ἔθος τῶν Φιλικῶν, τὸ ὄνομα Λυ- κοῦργος, ἐξ οὗ μετέπειτα ὠνομάσθη Λυκοῦργος ὁ Λογοθέτης.

Ὅτε ἐξερράγη ἡ Ἑλληνικὴ ἐπανάστασις ὁ Λυκοῦργος συναισθανόμενος ὅτι αἱ ἐθνικαὶ περιστάσεις ἐπέβαλλον αὐτῷ τὴν ἐν Σάμῳ παρουσίαν του, ἀνεχώρησεν εὐθὺς μὲ τὸν σκο- πὸν τοῦτον ἐκ Σμύρνης, ἀλλὰ τὸ φέρον αὐτὸν πλοῖον κατα- ληφθὲν ὑπὸ ἐναντίων ἀνέμων προσωρμίσθη πρῶτον μὲν εἰς Ψαρά, κατόπιν δὲ εἰς Πάτριον, ἔνθα τότε διέτριβεν ὁ Δημή- τριος Θέμελης εἰς ἓκ τῶν πρωτεργατῶν τῆς Φιλικῆς Ἑται- ρείας. Οὗτος εἶχε λάβει τότε τὴν ἐντολήν νὰ ἐνεργήσῃ εἰς τὰς νήσους διαφόρους προκατηχήσεις πρὸς ἑναρξίν τοῦ ἀγῶνος, λήγοντος δὲ τοῦ Μαρτίου τοῦ 1821 εἶχεν ἔλθει καὶ εἰς Σάμον ὅπως ἐπιδώσῃ ἐπιστολὰς τοῦ Ἀλεξάνδρου Ὑψηλάντου μετα- ξὺ τῶν ὁποίων καὶ ἐπιστολὴν πρὸς τὸν Λυκοῦργον δι' ἧς ἀνε- τίθετο αὐτῷ ἡ ἀρχιστρατηγία τῆς Σάμου. Ὁ Θέμελης μὴ εὐρών κατὰ Μάρτιον τὸν Λυκοῦργον εἰς Σάμον μετέβη εἰς

Πάτμον, ἔνθα ἔμεινε κρυπτόμενος, καθόσον ἐν τῷ μεταξύ εἶχε προδοθῆ ὑπὸ τῶν δημογερόντων τῆς Σμύρνης, ὅταν δὲ κατ' Ἀπρίλιον ἔμαθε τὴν ἄριξιν τοῦ Λυκούργου ἐν Πάτμῳ ἔσπευσε νὰ συναντήσῃ αὐτὸν καὶ νὰ ἀνακοινώσῃ αὐτῷ ὅλα τὰ σχέδια τῆς κεντρικῆς ἀρχῆς τῶν Φιλικῶν, ἐγχειρίσας συγχρόνως τῷ Λυκούργῳ καὶ τὴν ἐπιστολὴν τοῦ Ἰψηλάντου δι' ἧς ἀνετίθετο αὐτῷ ἡ ἀρχιστρατηγία τῆς Σάμου. Ἀμφότεροι δὲ ἐκ Πάτμου ἀναχωρήσαντες ἦλθον εἰς Σάμον, τοῦ Θεόκλητος μετὰ βραχείαν αὐτόθι διαμονὴν ἀπελθόντος δι' ἄλλας ἐνεργείας εἰς ἄλλα μέρη.

Ὁ Λυκούργος διαμείνας δύο ἡμέρας ἐν Χώρῳ, καθ' ἃς ἔσχε διαφοροὺς συνεννοήσεις μετὰ τοῦ Λαχχανᾶ καὶ ἄλλων σημερινῶν προσώπων, μετέβη κατόπιν εἰς τὸ Κερλόβτσι, τὴν γεννέτεiran αὐτοῦ κωμόπολιν. Ἐκεῖ δὲ μόλις ἀνέτειλεν ἡ πρώτη Κυριακή, ἀποβαλὼν τὴν ἐνδυμασίαν τὴν ὁποῖαν ἔφερε περιεβλήθη λαμπρὰν ἀρχαϊκὴν στολὴν καὶ περικέφαλαίαν ἀργυροποίκιλον καὶ περιστοιχούμενος ὑπὸ τινῶν πιστῶν φίλων αὐτοῦ συνεκάλεσε πάντας τοὺς κατοίκους καὶ ἀφοῦ προέτρεψεν αὐτοὺς νὰ δράμωσιν ὅλοι προθύμως εἰς τὸν κοινὸν καὶ μέγαν ἀγῶνα, ἐξάπτων διὰ λόγων ἐνεθουσιαστικῶν τὸ πατριωτικὸν φρόνημα, ἀνήγγειλεν αὐτοῖς τὴν ἀποστολὴν τὴν ὁποῖαν εἶχεν ἐκ μέρους τῆς ἀνωτάτης ἐπαναστατικῆς ἀρχῆς τοῦ ἔθνους. Οἱ λόγοι τοῦ Λυκούργου, ὁ παράδοξος, ἀλλὰ καὶ σοβαρὸς καὶ ἐπίσημος τρόπος ὃν μετεχειρίσθη πρὸς ἀναγγελίαν τοῦ διορισμοῦ του, ἐνεθουσίασαν τοὺς κατοίκους διαβλέποντας ἐν τῷ προσώπῳ αὐτοῦ οὐχὶ κοινὸν τινα ἄνδρα, εὐθὺς δὲ ἀπὸ τῆς πρώτης ἡμέρας ὁ Λυκούργος, τοῦ ὁποίου ἄλλως ἢ πνευματικὴ ὑπεροχὴ μεταξύ πάντων τῶν τότε σημερινῶν Σαμίων ἦτο προφανής, ἐπέβληθη εἰς τὴν κοινὴν συνείδησιν, διότι παρὰ πάντων ἀνωμολογήθη, ὅτι εἰς τὰς ἐκτάκτους καὶ κρίσιμους ἐκεῖνας περιστάσεις ἀπητεῖτο ἄνθρωπος τῆς ἀξίας τοῦ Λυκούργου, ἵνα ἀναλάβῃ τὴν γενικὴν διεύθυνσιν τῶν κοινῶν.

Τοιοιουτρόπως ἀναγνωρισθεὶς ὁ Λυκούργος ὡς ἀρχηγὸς τοῦ ἐν Σάμῳ ἐπαναστατικῆς κινήματος πρῶτιστον καθῆκον αὐτοῦ ἐθεώρησε νὰ διοργανώσῃ κατὰ τὸ ἐνὸν τὰς πολεμικὰς.

δυνάμεις τῆς νήσου. Ὄθεν καὶ συνέστητε τέσσαρας χιλιαρχίας εἰς τὰ τέσσαρα τμήματα τῆς νήσου τῶν ὁποίων τὴν διοίκησιν ἀνέθηκεν εἰς τοὺς χιλιάρχους ὀνομασθέντας, Κωνσταντῖνον Λαχανᾶν, ὅστις πρῶτος, ὡς εἶδομεν, ὕψωσεν ἐν Βαθεῖ τὴν σημαίαν τῆς ἐπαναστάσεως, εἰς τὸν Κωνσταντῖνον Κονταξῆν ἐκ τοῦ χωρίου Πύργου, εἰς τὸν Μανουὴλ Μελαχροινὸν ἐκ Καρλοβασίων καὶ εἰς τὸν Σταμάτην Γεωργιάδην ἐκ Μαραθοκάμπου. Περὶ τοῦ Λαχανᾶ εἶπομεν ἤδη τὰ δεόντα ἐν τοῖς προηγουμένοις, ὁ δὲ Κωνσταντῖνος Κονταξῆς ἂν καὶ δὲν εἶχε ζήσει εἰς τὴν ξένην, ὅπως οἱ ἄλλοι, ἦτο ὁμοῦς ἀνὴρ γενναῖος καὶ ἀτρόμητος εἰς τοὺς κινδύνους, ὡς τοῦτο εἶχεν ἀποδείξει εἰς πολλὰς δυσχερεῖς περιστάσεις κατὰ τοὺς πρὸ τῆς ἐπαναστάσεως χρόνους καὶ τὸ ὄνομά του ἦτο πρὸ πολλοῦ εὐφρόμως γνωστὸν μεταξὺ ὅλων τῶν συμπατριωτῶν. Ὁ Μανουὴλ Μελαχροινὸς ἐκ Καρλοβάσου ἦτο ὁ ἀνὴρ τὸν ὁποῖον εἶδομεν πολεμοῦντα ἐν Αἰγύπτῳ καὶ ὁ ὁποῖος ἐνεκα τῆς ἀξιοθχυμάστου ἀνδρείας αὐτοῦ εἶχε διορισθῆ παρὰ τοῦ Μεγάλου Ναπολέοντος ὡς διοικητῆς τῆς Ἑλληνικῆς Λεγεῶνος. Ὁ Μελαχροινὸς παιδιόθεν ἀποδημήσας ἐκ Σάμου, ἐζήσεν εἰς διάφορα μέρη, πανταχοῦ δὲ ὅπου διέμεινε ἐγένετο γνωστὴ ἡ ἀνδρεία καὶ γενναιότης του, καὶ εἰς Αἴγυπτον μεταθὰς κατώρθωσε νὰ προσελκύσῃ τὴν εὐνοίαν τοῦ Μεχμέτ Ἀλῆ πασᾶ, ὅτε δὲ οὗτος ἐγένετο ἀντιβασιλεὺς, ὁ Μελαχροινὸς εἰς τὴν ὑπηρεσίαν αὐτοῦ προσκληθεὶς, ἔλαβε τὸν βαθμὸν τοῦ χιλιάρχου. Ἀλλ' ὅτε οἱ Γάλλοι ἤλθον εἰς Αἴγυπτον, παραιτήσας τὴν θέσιν καὶ τὰ ἀξιώματα αὐτοῦ, προσεκολλήθη εἰς τὴν Ἑλληνικὴν Λεγεῶνα τῆς ὁποίας ταχέως διωρίσθη διοικητῆς λαβὼν μέρος καὶ ἀριστεύσας εἰς ὅλας τὰς μάχας καὶ πολλὰ λαβὼν βραβεῖα καὶ παράσημα διὰ τὴν ἐπιδειχθεῖσαν τότε ἑκτακτὸν αὐτοῦ γενναιότητα. Περαιτωθέντος δὲ τοῦ πολέμου ἐκείνου ὁ Μελαχροινὸς ἐπανῆλθεν εἰς Σάμον ἔνθα καὶ διέμεινε, ἔκτοτε. Ὁ δὲ Σταμάτης Γεωργιάδης ἐκ Μαραθοκάμπου καταγόμενος, παιδιόθεν εἶχεν ἐπιδοθῆ εἰς τὸ ναυτικὸν ἐπάγγελμα, διαγαγὼν καὶ οὗτος ἐπίσης βίον πολυκύμαντον, διότι προσκληθεὶς ὑπὸ τοῦ περιβοήτου καταδρομέως Νικολάου Κεράλα, τσαχύτην

ἐπέδειξεν ἀνδρείαν εἰς διαφόρους περιστάσεις ἐπικινδύνους, ὥστε ὁ Κεφάλας διώρισεν αὐτὸν ὑποπλοίαρχον. Ἀποχωρήσας δὲ ἐκ τῆς ὑπηρεσίας ταύτης ὁ Σταμάτης καὶ ἐπιβὰς πλοίου Ἀγγλικοῦ ἔκαμε δι' αὐτοῦ μακρὰς περιοδείας εἰς τὴν βόρειον Ἀμερικὴν, εἰς τὴν Νότιον Ἀφρικὴν καὶ εἰς τὴν Βραζιλίαν, ταξείδια τὰ ὅποια τότε ἕνεκα τῆς ἀτελείας τῶν μέσων τῆς συγκοινωνίας ἐθεωροῦντο δυσκολώτατα· κατόπιν δὲ προσκολληθεὶς εἰς ἄλλον διασημὸν καταδρομέα, τὸν Ἀντώνιον Ἀνδρόνικον, διηύθυνεν ἐπίσης ὡς ὑποπλοίαρχος τὸ καταδρομικὸν ἐκείνου. Τοιοῦτον πολυτάραχον καὶ κινδυνώδη βίον ζήσας ἐν τῇ ξένη, ὁ Σταμάτης Γεωργιάδης ἦλθε κατόπιν εἰς Σάμον, ὅπου δὲν ἔμεινεν ἡσυχος, διότι πολλάκις καὶ ἐν Σάμῳ μένων ἐπεχείρησε μετ' ἄλλων διάφορα κινήματα εἰς τὰ παράλια τῆς Μικρασίας ἐναντίον τῶν Τούρκων, τοὺς ὁποίους θανασίμως ἐμίσει.

Εἰς τοιοῦτους ἄνδρας ἀναθέσας τὴν ἀρχηγίαν τῶν συσταθεισῶν τεσσάρων χιλιαρχιῶν ὁ Λυκοῦργος, οἵτινες τότε διὰ τὴν πανθομολογουμένην ἀνδρείαν των ἐζήσκουν μέγα γόητρον εἰς τὰ πνεύματα ὅλων τῶν Σαμίων, ἐφρόντισεν ὡσαύτως τῇ συνεινοήσει μετ' αὐτῶν νὰ διορίσῃ καὶ ἄλλους κατωτέρους βαθμοῦχος, ἵνα ὀργανωθῇ οὕτω μία τακτικὴ ὅπως δῆποτε στρατιωτικὴ ὑπηρεσία. Ἐκάστη λοιπὸν χιλιαρχία ἀπετελέσθη ἐκ τοῦ ἀρχηγοῦ αὐτῆς χιλιάρχου, ἐξ ἑνὸς ὑποχιλιάρχου, πέντε συνταγματάρχων, δέκα ἑκατοντάρχων, εἴκοσι πεντηκοντάρχων, ὀγδοήκοντα δωδεκάρχων, ἑνὸς γραμματέως, καὶ ἐκ χιλίων περίπου στρατιωτῶν. Πάντες οὗτοι κατατασσόμενοι ἔδιδον ὄρκον ὅτι θὰ ἦσαν εὐπειθεῖς εἰς τοὺς ἀνωτέρους αὐτῶν καὶ ὅτι θὰ ἐθυσίαζον προθύμως τὴν ζωὴν αὐτῶν ὑπὲρ τῆς Πατρίδος. Ὅπως δὲ ἐξάπτηται ἔτι μᾶλλον ἢ ἀμιλλα μεταξὺ τῶν ἀνδρῶν, ὁ Λυκοῦργος διέταξε νὰ φέρωσιν οἱ ἀξιωματικοὶ καὶ ὑπαξιωματικοὶ περικεφαλαίας μὲ σταυρὸν καὶ τὰ γράμματα Ε Π Θ ἅπερ ἐσήμαινον Ἐλευθερία ἢ θάνατος, καὶ ἄλλα διακριτικὰ σημεῖα, οἷον χρυσᾶ καὶ λευκὰ σειρήνια ἀναλόγως τοῦ βαθμοῦ ἐκάστου. Οἱ δὲ διορισμοὶ ἐγίνοντο διὰ διπλωμάτων τὰ ὅποια ἐχορήγει ὁ Λυκοῦργος καὶ ὑπέγραφε

ταῦτα ὡς Τοποτηρητῆς τῆς Λύτου Ἐκλαμπρότητος τοῦ πο-
 λεμαρχοῦ Ἀλεξάνδρου Ὑψηλάντου. Διὰ τῶν μέσων τούτων
 ἀνερριπίσθη τότε ἐν ὅλῃ τῇ Σάμῳ τὸ στρατιωτικὸν φρόνημα
 μέχρι τοιοῦτου βαθμοῦ, ὥστε πάντες μικροὶ καὶ μεγάλοι ἔ-
 σπευδον νὰ καταταχθῶσιν εἰς τὰς τάξεις τοῦ οὕτω προχείρου
 διοργανωθέντος στρατοῦ καίτοι μηδεμίαν ὑλικὴν ἀπόλαυσιν
 ἔχοντες, τὸν δὲ ὀπλισμὸν αὐτῶν ἀπετέλουν διάφορα ὅπλα, οἷ-
 ον καρβίνακι, τουφέκια, ξίφη καὶ μάχαιρα, τὰ πλείστα ἐκ
 τῶν ὁποίων ἦσαν, ὡς ἐννοεῖται, πεπαλαιωμένα καὶ κακῆς
 κατασκευῆς.

Οὕτω διοργανώσας στρατιωτικῶς τὴν νῆσον ἄπασαν ὁ
 Λυκοῦργος, τῇ 8 Μαΐου τοῦ 1821 ἡμέρα Τετάρτη ὑψωσεν
 ἐν Μεσαίῳ Καρλοβασίῳ, παρόντος τοῦ κλήρου ἅπαντος καὶ
 πλήθους πολλοῦ τὴν σημαίαν τῆς ἐπαναστάσεως, ἣν δακρύων
 ἠυλόγησεν ὁ τότε ἐνθουσιώδης Ἀρχιερεὺς τῆς Σάμου Κύριλ-
 λος, ὅστις ἀπὸ τῆς πρώτης ἡμέρας τῆς ἐκρήξεως τοῦ κινήμα-
 τος δὲν ἔπαυσε παροτρύνων διὰ λόγων ἐνθουσιαστικῶν καὶ
 ἐνθαρρύνων τὸ ὑπ' αὐτὸν ποίμνιον εἰς τὸν μέγαν ἀγῶνα, ὁ ἴ-
 διος δὲ ἀπὸ τῶν πρώτων ἡμερῶν ἐκράτει ὑψωμένην νύκτα καὶ
 ἡμέραν ἐν τῷ Μητροπολιτικῷ αὐτοῦ οἴκῳ ἐν Χώρῳ τὴν ση-
 μαίαν τῆς ἐπαναστάσεως.

Κατόπιν τούτων ὁ Λυκοῦργος τῇ συνοδείᾳ πολλῶν ὀπλοφό-
 ρων ἦλθεν εἰς Χώραν, ὅπου συγκροτηθείσης γενικῆς συνελεύ-
 σεως, ἐπεδοκιμάσθησαν ἐνθουσιωδῶς τὰ γενόμενα καὶ συγ-
 χρόνως ἀπεφασίσθη, ἵνα σὺν τῇ στρατιωτικῇ ὀργανώσει ἡ νῆ-
 σος ἀποκτήσῃ καὶ πολιτικὴν τοιαύτην, ἐνεκρίθη δὲ ὅπως πᾶσα
 κωμόπολις ἐκλέξῃ ἀναλόγως τοῦ πληθυσμοῦ αὐτῆς δύο ἢ τρεῖς
 προεστῶτας, οἵτινες ἐκλήθησαν Ἐφοροὶ, ὅλη δὲ ἡ νῆσος
 διατελῆ ὑπὸ τὴν διεύθυνσιν τοῦ Γενικοῦ Διοικητοῦ καὶ τῶν
 παρ' αὐτῷ τριῶν συμβούλων, οἱ ὁποῖοι ὠνομάσθησαν Πολι-
 τικοὶ Κριταί. Ἐξελέγησαν δὲ ὡς τοιοῦτοι τότε ὁ Μα-
 νουήλ Παπλωματᾶς ἐκ Βαθέος, ὁ Χριστόδουλος Παρμαξίζης
 ἐκ Μυτιληνῶν καὶ ὁ Χριστόδουλος Καψάλης ἐκ Παγώνδου,
 γενικὸς δὲ γραμματεὺς διωρίσθη ὁ Ἰωάννης Λεκάτης ἀνὴρ
 νοήμων καὶ συνετὸς καὶ εἰς ἐκ τῶν μᾶλλον μορφωμένων ἀν-

δρῶν, οὓς εἶχε τότε ἡ Σάμος. Τοιοῦτοτρόπως ὑπὸ τὴν σοφὴν καὶ ἔμπειρον διεύθυνσιν τοῦ Λυκούργου, ὅστις καὶ κατήρτισεν ἐν εἰδῶς συνταγματίου εἰς τὸ ὁποῖον ὠρίζοντο τὰ καθήκοντα ὅλων τῶν ὑπουργῶν τοῦ ἰδρυθέντος νέου πολιτειακοῦ καθεστῶτος ἐν τῇ νήσῳ, ἦτοι τοῦ Γενικοῦ Διοικητοῦ, ὅπερ ἀξίωμα ἀνετέθη εἰς τὸν ἴδιον Λυκούργον, τῶν Πολιτικῶν Κριτῶν, τοῦ γραμματέως τοῦ Γενικοῦ Διοικητηρίου, τῶν Ἐφόρων, τοῦ Ἀστυνόμου, τοῦ Διμενάρχου, τῶν τελωνῶν καὶ πάντων τῶν ἀποτελούντων τὸ στρατιωτικὸν σῶμα ἀνδρῶν, ὠργανώθη τελείως ἢ τε πολιτικὴ καὶ ἢ στρατιωτικὴ ὑπηρεσία τῆς χώρας, διὰ τῆς τοιαύτης δὲ διοργανώσεως κατωρθώθη ὥστε νὰ πηγιωθῇ εὐθὺς ἄκρα τάξις ἐν ὅλῃ τῇ νήσῳ. ἦτις καίτοι μικρὰ καὶ ἀδυνατος οὖσα, κατώρθωσεν οὐχ ἥτιον νὰ ἀντιπαρταχθῇ αποτελεσματικῶς ἀπέναντι τῶν κολοσσιαίων δυνάμεων τῶν Τούρκων, οἱ ὅποιοι ἐν Σάμῳ, ἐνεκὰ τῆς τοιαύτης διοργανώσεώς της, ἀπήντησαν σοβαρὰν ἀντίστασιν, ὁποῖαν ὀλίγα Ἑλληνικὰ γῶρα ἐκ τῶν μετασχευσῶν εἰς τὸν ἱερὸν ἀγῶνα εἰμπόρεσαν νὰ ἀντιτάξουν.

Τὸ ὑπὸ τοῦ Λυκούργου εἰσχυθὲν τότε ἐν Σάμῳ νέον διοικητικὸν σύστημα δὲν ἀπεμακρύνετο καὶ πολὺ ὡς πρὸς τὴν ὀργάνωσιν ἀπὸ τὸ ἐπὶ Τουρκοκρατίας καὶ τοῦτο ἦτο μία σοφὴ πρόβλεψις ἐκ μέρους τοῦ Λυκούργου, διότι, ἵνα τὸ σύστημα τοῦτο ἀρχίσῃ ἀμέσως λειτουργοῦν κανονικῶς, ἔδει ὁ λαὸς νὰ ἦτο ἐξοικειωμένος ὅπως οὖν μὲ αὐτό. Ὁ Γενικὸς Διοικητὴς ἀνεπλήρωσε τὸν Ὀθωμανὸν Ἐπαρχον, οἱ δὲ τρεῖς Πολιτικοὶ Κριταὶ οἵτινες ἔδει νὰ ἐκλέγωνται κατ' ἔτος ὑπὸ τῶν Ἐφόρων ὅλων τῶν χωρίων καὶ τῶν ὁποίων ἡ δικαιοδοσία ἦτο μᾶλλον δικαστικὴ, διότι αὐτοὶ ἐπρεπε νὰ κρίνωσιν ὅλας τὰς πολιτικὰς ὑποθέσεις καὶ διαφορὰς μεταξὺ τῶν κατοίκων κατὰ τοὺς πολιτικοὺς νόμους τοῦ Ἀρμενοπούλου καὶ κατὰ τὰ ἰσχύοντα ἐγγῶρια ἔθιμα, ἀνεπλήρωσαν τοὺς μεγάλους προεστῶτας, οἱ δὲ Ἐφοροὶ ἦσαν ὡς καὶ οἱ δημογέροντες πρὶν, ἐκλεγόμενοι κατ' ἔτος διὰ βοῆς ὑπὸ τοῦ λαοῦ. Πάντες οἱ λοιποὶ ὑπάλληλοι διωρίζοντο ὑπὸ τοῦ Γενικοῦ Διοικητοῦ, ὅστις ὤρειλε διὰ πᾶσαν ὑπόθεσιν τῆς τρεχούσης ὑπηρεσίας

ΛΥΚΟΥΡΓΟΣ ΛΟΓΟΘΕΤΗΣ

νά συνδιασκέπτηται μετὰ τῶν Πολιτικῶν Κριτῶν. διὰ δὲ τὰς ἐκτάκτους καὶ σπουδαίας ὑποθέσεις ὄφειλε νὰ συγκροτῆ συνέλευσιν τῶν δεκαοκτῶ χωρίων καὶ νὰ συσκέπτηται μετὰ τῶν πληρεξουσίων αὐτῶν.

Τοῦ ἐπαναστατικοῦ κινήματος τῶν Σαμίων γνωσθέντος εἰς ὅλην τὴν Μικρασίαν, οἱ Τούρκοι ἐκδίκησιν τρέφοντες ἐφύνησον πάντα ἄνθρωπον ἐκ Σάμου καταγόμενον εἰς οἶον δῆποτε μέρος τῆς Ἀνατολῆς καὶ ἄν συνήντων αὐτόν. Εἰς τὰ Βουρλά ἅπαντες οἱ ἐκεῖ εὑρισκόμενοι ἐργατικοὶ Σάμιοι 74 τὸν ἀριθμὸν συλληφθέντες ἐρρίφθησαν εἰς τὰς φυλακάς, ὅπου, ἀφοῦ ἐκ τῆς πείνης ἠναγκάσθησαν νὰ καταφαγῶν καὶ αὐτὰ τὰ ἐνδύματά των, ἀπεκεφαλίσθησαν εἰς τὸ τέλος πάντες μέχρις ἐνός. Τὰ αὐτὰ δὲ συνέβησαν εἰς τὰ περίχωρα τῆς Σμύρνης καὶ εἰς ὅλα τὰ μέρη τῆς Μικρᾶς Ἀσίας ὅπου ὑπῆρχον Σάμιοι. Ταῦτα δὲ μανθάνοντες οἱ ἐν Σάμῳ ἐσκέφθησαν ὅτι καὶ πρὸς σωτηρίαν τῶν ἐν Μικρασίᾳ ὁμογενῶν καὶ πρὸς ἐνίσχυσιν τῶν πενιχρῶν αὐτῶν ἐν τῇ νήσῳ δυνάμεων δὲν θὰ ἦτο ἄσκοπον νὰ ἐπιχειρήσωσιν αὐτοὶ οὗτοι ἐπιδρομὴν ἐπὶ τῆς ἀπέναντι ἠπειρωτικῆς γῶρας. διὸ περὶ τὰ μέσα τοῦ Μαΐου τριακόσιοι ἄνδρες ὑπὸ τὴν ἡγεσίαν τοῦ Κωνσταντίνου Λαχανᾶ διαπλεύσαντες τὸ στενὸν μετέβησαν εἰς Τσαγκλίον, χωρίον τῆς Μικρασίας, ὅπου, ἀφοῦ παρέλαβον τοὺς χριστιανοὺς κατοίκους, ἐπυρπόλησαν τὴν ἐξ 100 περίπου οἰκιῶν ὀθωμανικὴν συνοικίαν καὶ διήρπασαν τὰ περίξ κτήματα τῶν Τούρκων, οἵτινες μὴ ἀναμένοντες τοιαύτην ἔροδον διεσπάρησαν περίτρομοι διαλαλοῦντες καὶ εἰς τὰ ἄλλα Τουρκικὰ χωρία. ὅτι πολυάριθμοι Σάμιοι ἐπέδραμον καταστρέφοντες τὰς Τουρκικὰς κωμοπόλεις. Ὁ τρόμος ἐκ τούτου τῶν Τούρκων κατοίκων ἐγενικεύθη. οἱ δὲ Σάμιοι παραλαβόντες τὴν πλουσίαν αὐτῶν λείαν ἐπέστρεψαν ἀβλαβεῖς εἰς τὴν νῆσον. Ἡ πρώτη αὕτη ἐπιτυχία ἐνεθάρρυνε τοὺς Σαμίους, διὰ τοῦτο παρόμοιοι ἐπιδρομαὶ ἐξηκολούθησαν ἕκτοτε συχνόταται, πρὸς μεγίστην μὲν ὠφελείαν αὐτῶν, πρὸς ἀνυπολόγιστον δὲ ζημίαν καὶ τρόμον τῶν ὀθωμανῶν κατοίκων τῆς Μικρασίας, οὕτως ὥστε εἰς διάστημα ὀλίγου χρόνου ὑπὸ τῶν ἄλλεπαλλήλων τούτων

ἐπιδρομῶν πᾶσα ἢ ἀπὸ Ἀλατσαίων μέχρι τοῦ Ἰασηκοῦ κόλπου παραλία περιῆλθεν εἰς ἐρήμωσιν· πολλάκις δὲ οἱ Σάμιοι ἐπιδρομεῖς ἔσχον τὸ θάρος νὰ προχωρήσωσιν ἄβλαβῶς καὶ εἰς τὰ ἐνδότερα τῆς Μικρασίας. Γὰρ εἰς τὴν νῆσον κομιζόμενα λάφυρα ἐκ τῶν ἐπιδρομῶν τούτων ἦσαν πολλοῦ λόγου ἀξία, ἐντεῦθεν δὲ ἡ Σάμος τότε ἐπληρώθη ἵππων καὶ βοῶν καὶ προβάτων πωλουμένων ἀντὶ εὐτελεστάτων τιμῶν.

Τὸ ἐπαναστατικὸν κίνημα καὶ τὰς ἐπιδρομὰς ταύτας τῶν Σαμίων μανθάνουσα ἡ ἐν Κωνσταντινουπόλει Τουρκικὴ ἐξουσία ἐφρούαπτεν ἐξ ὀργῆς. αὐτὸς δὲ ὁ Σουλτάνος μὴ ἀνεχόμενος νὰ ἀκούῃ ὅτι μία μικρὰ νῆσος παρεῖχε τόσας σπουδαίας ἐνοχλήσεις εἰς τὴν Ὀθωμανικὴν Ἀυτοκρατορίαν, ἐξέδωκε τρομερὸν Φερμάνιον διατάσσον, νὰ φονευθῶσι πάντες οἱ Σάμιοι ἐξαιρέσει τῶν μικρῶν παιδίων τῶν ἔχόντων ἡλικίαν κατωτέραν τῶν ὀκτῶ ἐτῶν. τὰ ὅποια ἔπρεπε νὰ ἐξισλαμισθῶσι, καὶ τῶν γυναικῶν, ἵνα αὐταὶ κοσμήσωσι τὰ γαρέμια τῶν Μουσουλμάνων. Συγχρόνως δὲ ἐδόθησαν διατάγαι ἵνα συνέλθωσιν ἐν Νέῃ Ἐφέσῳ πολυάριθμα στρατεύματα καὶ ὡσιν ἔτοιμα αὐτόθι ὅπως μὲ τὴν πρώτην εὐκαιρίαν ἀποβιβάσθωσιν εἰς Σάμον καὶ ὁ στόλαρχος Καραλῆς ἔλαβε τὴν ἐντολὴν νὰ ἐτοιμάσῃ τὸν στόλον καὶ ἐκπλεύσῃ μετ' αὐτοῦ ὁ ἴδιος εἰς Σάμον. Τόσαύτη δὲ ἦτο ἡ ὀργὴ τότε τῶν Τούρκων ἐναντίον τῶν Σαμίων, ὥστε ὑπὸ τοῦ πάθους τούτου τυφλούμενοι, ἐσκέρθησαν πρὸς στιγμὴν. ὡς λέγεται, νὰ ἐνώσουν τὴν Σάμον μετὰ τῆς ἠπειρωτικῆς ἀκτῆς διὰ τῆς ἐπιχώσεως τοῦ χωρίζοντος αὐτὴν ἑπτασταδίου πορθμοῦ καὶ πρὸς τοῦτο ἤρχισαν χιλιάδες ἐργατῶν νὰ μεταφέρωσι καὶ νὰ ρίπτωσι γῶμα καὶ λίθους εἰς τὴν θάλασσαν. Ἐννοεῖται ὅτι ταχέως οἱ ἴδιοι ἀντελήφθησαν τὸ ἀδύνατον τῆς τοιαύτης ἀνοήτου ἐπιχειρήσεως.

Ἐν τούτοις μετὰ τὴν ἔκδοσιν τοῦ ὡς ἀνωτέρω Σουλτανικοῦ Φερμάνιου ταχέως συνέρρευσαν ἐπὶ τῶν ἀπέναντι παραλίων τῆς Μικρασίας στίφη πολυάριθμα ἀγρίων Τούρκων, τῶν ὁποίων αἱ χεῖρες ἤγχιζον ἀκόμη ἐκ τοῦ αἵματος τῶν ἐν Σμύρῃ καὶ ἀλλαχοῦ σφαγιασθέντων χριστιανῶν, καὶ οἱ ὅποιοι ἀ-

νυπομόνως ανέμενον τὴν ἡμέραν καθ' ἣν ἐπὶ τῶν γυναικῶν
 καὶ παιδίων τῆς Σάμου θὰ ἐχόρταινον τὰς ἀκολάστους αὐτῶν
 ὀρέξεις. Στίφη ἐπίσης πολυαριθμὰ Τούρκων διὰ τὸν αὐτὸν
 σκοπὸν συνεκεντρώθησαν καὶ ἐν Νέᾳ Ἐφέσῳ. Ἀρχηγὸς δὲ
 πάντων τούτων τῶν στρατευμάτων τὰ ὅποια ἔμελλον νὰ ἐ-
 πιτεθῶσιν ἐναντίον τῆς Σάμου διορίσθη ὁ τότε διοικητῆς ἐν
 Νέᾳ Ἐφέσῳ καὶ ἄρχων τῆς Μικρασίας Ἐλέζογλους. Ἀγα-
 θὴ τύχη ὁ Τούρκος οὗτος μεγιστάν, διάδοχος τῶν σατραπῶν
 τῆς Κιρίας καὶ βλαστὸς οἰκογενείας τσοῦτον ἀρχαίς, ὅσον
 καὶ ἡ ὀθωμανικὴ δυναστεία, ἦτο πρᾶος καὶ καλόψυχος καὶ
 ἡ εὐσπλαχνικὴ καρδίᾳ αὐτοῦ δὲν ἠνείχετο νὰ βλέπῃ τὰ δια-
 πραττόμενα αἱματηρὰ κακουργήματα, ὅθεν καὶ ἐπάσχισε διὰ
 παντὸς μέσου νὰ ἀποτρέψῃ τοὺς ἀποτελοῦντας τὴν πολυά-
 ριθμον ἐκείνην στρατιάν ἄνδρας ἀπὸ τοῦ νὰ ἱκανοποιῶσι τὰ
 ἄγρια αὐτῶν ἐνστικτὰ ἐναντίον τῶν δυστυχῶν χριστιανῶν
 τῆς Νέας Ἐφέσου. ἦτις τότε μετεβλήθη εἰς σφαγεῖον ἀξιο-
 θρήνητον, ἀλλ' εἰς μάτην ἀπέβησαν ὅλαι αἱ προσπάθειαι αὐ-
 τοῦ. Πολλοὶ ἐκ τῶν χριστιανῶν κατοίκων τῆς Νέας Ἐφέ-
 σου κατώρθωσαν νὰ δραπετεύσουν καταφυγόντες εἰς Σάμον,
 οἱ περισσότεροι ὅμως ἔπεσαν ὑπὸ τὴν μάχαιραν τῶν ἀγρίων
 βαρβάρων καὶ ἡ πρῶτη ἀκμάζουσα πόλις μετεβλήθη τότε εἰς
 σωρὸν ἐρειπίων, ὁ δὲ Ἐλέζογλους ἐνεκα τῶν συμπαθειῶν τὰς
 ὁποίας ἔδειξε πρὸς τοὺς ἀθῶους χριστιανούς πεσῶν κατόπιν
 εἰς τὴν δυσμένειαν τῆς Τουρκικῆς κυβερνήσεως καὶ ἐξορισθεὶς
 ἀντεκατεστάθη ὑπὸ τινος εὐήθους πασᾶ. Ἐν τῷ μεταξύ ἡ
 κυβέρνησις τῆς Σμύρνης προεκήρυξεν ἐν ὀνόματι τοῦ Σουλτά-
 νου «ὅτι πάντες οἱ Μουσουλμάνοι, οἵτινες ἤθελον καταταχθῆ
 διὰ τὴν ἐκπόρθησιν τῆς Σάμου, θὰ ἠδύναντο ἐκεῖ νὰ ἱκανο-
 ποιήσωσι τὸν θρησκευτικὸν αὐτῶν ζῆλον· ὅτι ἐπέτρεπεν αὐτοῖς
 νὰ περάσωσιν ἐν στόματι μαχαιρᾶς ὅλους τοὺς γκιοῦρηδες·
 ὅτι θὰ ἐφείδοντο μόνον τῶν ἀρσενικῶν παιδίων τῶν ἐχόντων
 ἡλικίαν κατωτέραν τῶν ὀκτῶ ἐτῶν, ἅτινα ἦσαν προωρισμένα
 νὰ περιταμῶσι, καὶ τῶν γυναικῶν καὶ παρθένων, αἵτινες θὰ
 ἐπωλοῦντο πρὸς ὄφελος τῶν νικητῶν.»

Τοιαῦτα προκηρύξεις φυσικὸν ἦτο νὰ ἐξάψωσιν ὄγλον ἀ-

κόρεστον εἰς στραγῆς, διό, ὡς εἶπομεν, πᾶσα ἡ ἀπὸ Νέας Ἐφροῦ μέχρι τῶν ἀκτῶν τῆς Καρίας παραλία ἐπληρώθη τότε ὑπὸ στειρῶν, ὀπλοφόρων ἀγρίων, καρδοκούντων τὴν εὐκαιρίαν νὰ ἐπιτεθῶσι κατὰ τῆς τλήμονος Σάμου.

Ἐν τούτοις ὁ Λυκοῦργος καὶ οἱ ἄλλοι καπεταναῖοι καὶ Ἐφοροὶ τῆς νήσου μινθάνοντες τὰς κατ' αὐτῶν προετοιμασίας τῶν Τούρκων, δὲν ἀπεθαρρύνθησαν, ἀλλ' ἀναλαβόντες ὅλον τὸ ψυχικὸν αὐτῶν σθένος ἔκαμαν προκήρυξιν εἰς ὅλον τὸν λαὸν τῆς Σάμου νὰ ἔχη θάρρος εἰς τὸν Θεὸν καὶ ὅλοι μικροὶ καὶ μεγάλοι νὰ συνδράμωσι τὸν μέγαν ἀγῶνα. ἔσπευσαν δὲ συγχρόνως διὰ τοῦ Μανουῆλ Σοφοῦλη νὰ στείλουν ἐπίστολας πρὸς τοὺς προκρίτους τῶν τριῶν ναυτικῶν νήσων, Ἰδρίας, Σπερτσῶν καὶ Ψαρῶν καὶ πρὸς τοὺς γενναίους πλοιάρχους αὐτῶν ἐκλιπαροῦντες αὐτοὺς νὰ δράμωσι διὰ τοῦ στόλου των πρὸς σωτηρίαν τῆς Σάμου. Πρὸς τούτοις ἐρρόντισαν νὰ ὀχυρώσουν κατὰ τὰ ἐνὸν ὅλα τὰ παράλια τῆς νήσου καὶ ἰδίως τὰ μέρη ἐκεῖνα ἀπὸ τῶν ὀποίων ἦτο μᾶλλον ἐνδεχομένη ἢ μελετωμένη ἀπόβασις τοῦ ἐχθροῦ, ἐσύστησαν δὲ καὶ φρουρὰς διαρκεῖς εἰς τὰ ἐπικαιρότερα καὶ ὑψηλότερα μέρη τῆς νήσου, ἵνα παρακολουθῶσι τὰς κινήσεις τοῦ ἀναμενομένου Τουρκικοῦ στόλου καὶ ἀναλόγως τῶν κινήσεων αὐτοῦ νὰ κινητοποιῶσι καὶ οὗτοι τὰς ἑαυτῶν δυνάμεις. Λίαν αἰσθητὴ ἐγένετο τότε ἡ ἔλλειψις τηλεβόλων. διότι δὲν ὑπῆρχον ἢ πέντε μόνον τοιαῦτα καὶ αὐτὰ δὲ μικρᾶς ὀγκῆς. Ἀλλὰ καὶ πυρίτιδος δὲν ὑπῆρχεν ἀρκετὴ ποσότης, διδάσκαλός δέ τις ἐκ Βαθέος ὀνόματι Ἰγνάτιος, ἔχων γημικᾶς γνώσεις ἀνέλαθε νὰ κατασκευάσῃ πυρίτιδα, στήσας τὸ ἐργαστήριόν του ἐν τῇ θέσει Ἀγιάδες καὶ διὰ τῶν ἀτελῶν μέσων τὰ ὅποια εἶχε κατορθώσας νὰ κατασκευάσῃ περὶ τὰς 500 ὀκάδας πυρίτιδος, τῆς ὁποίας ὅμως ἡ ποιότης ἦτο τόσῳ ἀθλία, ὥστε μετὰ δύο ἢ τρεῖς βολὰς, ἕκαστον πυροβόλον εἶχεν ἀνάγκη καθαρισμοῦ.

Τῇ 3 Ἰουλίου ἡμέρᾳ Κυριακῇ περὶ ὥραν 4ην μ. μ. οἱ ἐν ταῖς κορυφαῖς τῶν ὄρεων ἀναμένοντες Σάμιοι φρουροὶ διέκρινον πρὸς τὸ μέρος τῆς Νίου τὸν ὑπὸ τὸν ναύαρχον Καραλήν Τουρκικὸν στόλον πλέοντα πρὸς τὴν Σάμον. Ἐντὸς ὀλίγου

ἡ εἶδησις διεδόθη καθ' ἅπασαν τὴν Σάμον καὶ οἱ δειλότεροι τότε ἐκ τῶν Σαμίων ἤρχισαν νὰ προτείνωσι τρόπους περὶ ἐξοικονομήσεως τοῦ πράγματος διὰ τινος συνθήκης καὶ ἐμέμνοντο τὸν Λυκούργον, ὅτι οὗτος ἐμελλε νὰ καταστρέψῃ τὴν Σάμον. Ὑπερίσχυσεν ὁμῶς ἡ γνώμη τῆς μέχρι τέλους ἀντιστάσεως, τοσοῦτω μᾶλλον, καθόσον τὴν πρωίαν τῆς ἐπομένης ἡμέρας ἐλήφθη ἐπιστολὴ ἐκ Ψαριῶν διὰ τῆς ὁποίας ἡ Βουλὴ τῆς νήσου ἐκείνης εἰδοποιούσα τοὺς Σαμίους περὶ τοῦ κατὰ πλου τῆς Τουρκικῆς ἀρμάδας, προέτρεπεν αὐτοὺς συγχρόνως νὰ δειχθῶσιν ἀνδρείοι καὶ ἀντισταθῶσι μικρὸν τι διάστημα ἕως ὅτου φθάσουν εἰς Σάμον τὰ πλοῖα τῶν Ψαριανῶν πλοιαρχῶν μετὰ τῶν Ὑδραίων καὶ Σπετσιωτῶν. «Σταθῆτε μὲ γενναιότητα καὶ ἀγάπην ἀδελφοὶ Σάμιοι!» ἔλεγεν ἡ ἐπιστολὴ «κατὰ τῶν Ἀγαρηνῶν καὶ τυράννων τοῦ γένους μας καὶ εἰς διάστημα δύο ἢ τριῶν ἡμερῶν εἴμεθα αὐτοῦ. Μὴν ἀμφιβάλλετε διόλου διὰ τὸν ἐρχομὸν μας, ἀδελφοί, ἀλλ' ἀνδρίζεσθε ἐξ ὅλης ψυχῆς, καὶ καρδίας διὰ νὰ καταβάλωμεν τὸν ἀσθενῆ τύραννον. Καὶ εἴμεθα ὅλος ὁ Ἑλληνικὸς στόλος μετὰ τῶν Ὑδραίων καὶ Σπετσιωτῶν κομμάτια πολεμικὰ ἑκατὸν καὶ διὰ μπουρλότα μὲ τὰ καυστηρὰ τῆς πυρκαϊᾶς ἐφόδια δώδεκα ἕως δεκατρία καράβια».

Ἡ ἐπιστολὴ αὕτη τῶν Ψαριανῶν ἐνέπνευσε θάρρος εἰς τοὺς Σαμίους, ὅθεν ἔσπευσαν πάντες νὰ ἀσφαλίσουν τὰ γυναικόπαιδα καὶ τοὺς γέροντας εἰς τὰ μᾶλλον δυσπρόσιτα μέρη τῆς νήσου, οἱ δὲ ἄνδρες ἠτοιμάσθησαν νὰ ἀποθάνουν ὑπὲρ τῆς πατρίδος. Ὀλίγοι μόνον λιπόψυχοι καίτοι ἔχοντες καὶ δυνάμενοι νὰ φέρωσιν ὅπλα ἐπροτίμησαν νὰ κρύπτονται ἐπὶ τῶν ὀρέων μετὰ τῶν γυναικοπαίδων, καὶ πρὸς αὐτοὺς δὲ ὁ Λυκούργος παρήγγειλε μετὰ τρεῖς ἡμέρας μὲ γράμμα νὰ πάρουν ὅλοι τὰ ὅπλα των καὶ νὰ κατέλθωσιν εἰς τὰς παραλίας, «διότι» ὅπως ἔγραφε, «ὅποιος κάθεται ἐπάνω εἰς τὰ βουνὰ καὶ φοβεῖται νὰ κατεβῆ νὰ σταθῆ εἰς τὰ ἄρματα, ὁ τοιοῦτος ὡς δειλὸς καὶ ἀνανδρὸς καὶ ἀνάξιος τοῦ Ἑλληνικοῦ ὀνόματος καὶ τοῦ Γένους νὰ δίδῃ τὰ ἄρματά του καὶ παρούτια εἰς ἄλλον, ὅπου εἶνε ἄξιος· εἰ δὲ ἐκ τοῦ ἐναντίου ἀπειθήσῃ εἰς τὸ

νά κάμη ἢ τὸ ἓνα ἢ τὸ ἄλλο, θέλει μείνει τὸ ὄνομά του εἰς κα-
ταισχύνην αἰώνιον καὶ θέλει παιδευθῆ καὶ ἐν καιρῷ τῷ δέοντι.»

Ὁ Καραλῆς μετὰ τοῦ στόλου του προσεγγίζων εἰς τὴν
Σάμον κατώπτευσε κατὰ πρῶτον τὰ πρὸς τὸ μέρος τοῦ
Βαθέος παράλια τῆς νήσου, ἀλλὰ βλέπων ὅτι ὅλα τὰ μέρη
ταῦτα ἦσαν ἀπότομα, ἔκαμψε τὴν ἀνατολικὴν ἄκραν τῆς
νήσου καὶ διαπλεύσας τὸν ἑπταστάδιον πορθμὸν ἤγκυ-
ροβόλησε κατὰ πρόσωπον τῆς Σάμου καὶ πρὸς τὸ νότιον
μέρος αὐτῆς ἀπὸ τοῦ ἑμπροσθεν τοῦ Τηγανίου ἀκρωτηρίου τοῦ
κοινῶς καλουμένου Κάβου Τζωρτζῆ μέχρι τοῦ Ἄσπρου Κά-
βου, προαπέστειλε δὲ συγχρόνως καὶ ἑννέα πλοῖα φορτηγὰ
εἰς Τσαγκλίον ἵνα μεταφέρωσι τὰ ἐπὶ τῆς ἀπέναντι Μικρα-
σιατικῆς παραλίας κατεσκηνωμένα στίφη τῶν ὀπλιτῶν. Ὁ-
λίγον δὲ πρὸ τῆς ἠγκυροβολήσεως τοῦ Τουρκικοῦ στόλου ὁ
Καραλῆς συλλαβὼν ἐν τῇ θέσει Καναπίτσα πλοιάριον τι ἀ-
νήκον εἰς τὸν ἐκ Σπαθαραίων τῆς Σάμου Χριστόδουλον Βαρ-
δίκον, ἐφ' οὗ ἐπέβαινον οὗτος καὶ δύο ἄλλοι Σάμιοι ὀνομαζό-
μενοι Γεώργιος Κωνσταντάκης καὶ Νικόλαος Καλατζῆς, αὐ-
τοὺς μὲν ἐκράτησε τὸν δὲ Βαρδίκον ἀπέστειλε μὲ γράμμα πρὸς
τοὺς Σαμίους προκρίτους Μανωλάκη Στεφανῆν καὶ Κώσταν
Δημητρίου ἐκ Μαραθοκάμπου εἰς τὸ ὁποῖον ὁ Καραλῆς ἔγρα-
φε νὰ μεταβοῦν οἱ Σάμιοι καὶ προσκυνήσουν, «εἰδὲ μὴ καὶ
δὲν ἔρθητε» ἔλεγε τὸ γράμμα, «ἔχει νὰ περάσῃ ὁ Ἐλέζογλους
μὲ ἀσκέρι νὰ σᾶς χαλάσῃ ὅλους μικροὺς καὶ μεγάλους.»

Τὰ κινήματα τοῦ Τουρκικοῦ στόλου παρακολουθῶν ἅμα
τῇ ἐμφανίσει του καὶ ἐκ τούτων τὰς διαθέσεις τοῦ Καραλῆ
κατανοήσας ἐγκαίρως ὁ Λυκοῦργος, συνεκέντρωσεν εὐθὺς τοὺς
ἀρχηγούς καὶ στρατιώτας ἐν τῇ πεδιάδι τῆς Χώρας ἀπέναντι
τῆς ὁποίας παρετάχθη κατόπιν ἠγκυροβολήσεως ὁ Τουρκικὸς
στόλος καὶ αὐτὸς μὲν ὁ Λυκοῦργος μετὰ τοῦ ὑποχιλιάρχου
Ἐμμανουὴλ Ἀγγελίνας καὶ ἄλλων ἀξιωματικῶν καὶ τετρα-
κοσίων περίπου ἀνδρῶν κατέλαβε τὰ περὶ τὴν θέσιν Ποτοκά-
κι μέρη στήσας αὐτόθι τὸ στραταρχεῖον, ὁ δὲ χιλιάρχος Στα-
μάτης Γεωργιάδης μετὰ τῶν ἀνδρῶν αὐτοῦ παρετάχθη εἰς
τὰ περὶ τοῦ Κάβου Τζωρτζῆ, ὁ χιλιάρχος Κωνσταντῖνος

Κονταξής κατέλαβε τὰς περὶ τὸν Ἄσπρον Κάβον θέσεις καὶ ὁ γιλιάρχος Κωνσταντῖνος Λαχανᾶς τὰς περὶ τὸν Μεσόκαμ-
πον ἀπὸ τὸ Κατσοῦνι μέχρι τῆς Ταβέρνας, ἄλλοι δὲ κατώ-
τεροι ἀξιωματικοὶ καὶ στρατιῶται ἐτοποθετήθησαν ἀραιῶς
εἰς διάφορα σημεῖα τῆς νήσου. Ὁ ἕτερος τῶν γιλιάρχων
Μανουὴλ Μελαχροινῆς εὕρισκετο κατ' ἀρχὰς μετὰ τῶν ἀν-
δρῶν αὐτοῦ εἰς τὰ μέρη τῶν Καρλοθασίων, ὅπου ἦτο ἐπίσης
ἐνδεχόμενον νὰ ἐπιχειρήσῃ ἀποβίβασιν ὁ ἐχθρός, ἀλλ' ὅταν ὁ
Τουρκικὸς στόλος παρακάμψας ὅλην τὴν βορειοδυτικὴν παρα-
λίαν τῆς νήσου ἠγκυροβόλησε πρὸς τὸ νότιον αὐτῆς μέρος,
τότε καὶ ὁ Μελαχροινὸς ἰδὼν ὅτι ἡ τύχη τῆς Σάμου ἐμελλε
νὰ κριθῆ, πρὸς τὸ μέρος τῆς Χώρας, ἔσπευσεν ἐκεῖ πρὸς συν-
άντησιν τοῦ Λυκούργου καὶ τῶν ἄλλων ὀπλαρχηγῶν.

Μὲ τὰς ἀσθενεῖς ταύτας δυνάμεις οἱ ἐνδοξοὶ πρόγονοι ἡ-
μῶν ἀνέλαβον τότε νὰ ὑπερασπίσουν τὴν Πατρίδα ἐναντίον
πολυαρίθμου καὶ ἰσχυροτάτου ἐχθροῦ, ἀλλ' ὅμως εἶχον εἰς
τὰς ψυχὰς αὐτῶν ἀκμαῖον τὸ θάρρος ἐνισχυόμενον ἀπὸ τὴν
πρὸς τὸν Θεὸν ἐλπίδα καὶ τὴν πρὸς τὴν πατρίδα ἀγάπην,
τὸ ψυχικὸν δὲ τοῦτο σθένος ἐδεκαπλασίαζε τὰς δυνάμεις αὐ-
τῶν. Ἐν ταῖς Μοναῖς καὶ ἐν τοῖς ναοῖς οἱ ἱερεῖς καὶ οἱ μονα-
χοὶ μετὰ τῶν γερόντων καὶ τῶν γυναικοπαίδων ἐτέλουν ἀκα-
ταπαύστως νύκτα καὶ ἡμέραν λιτανείας πρὸς τὸν Θεόν, νεα-
ρὸς δὲ τις καὶ ἐνθουσιώδης ποιητῆς ἐκ Καρλοθασίων ὁ Γεώρ-
γιος Κλεάνθης ἐξήγειρε τότε διὰ τῶν ἐνθουσιαστικῶν ποιη-
μάτων τοῦ τὸ φρόνημα τῶν πολεμιστῶν.

Τὴν νύκτα τῆς 3ης πρὸς τὴν 4ην Ἰουλίου τῆς νυκτὸς οὐ-
σης ἀσελήνου καὶ σκότους βαθέος ἐπικρατοῦντος Τοῦρκὸς τις
τῆς ὑπηρεσίας τοῦ Καραλή ὀνόματι Καρα-Μουσταφᾶς, δια-
τελέσας ἄλλοτε ἐπὶ πόλλα ἔτη ὑπάλληλος τοῦ ἀγᾶ ἐν Σάμῳ
καὶ γνωρίζων καλῶς τὴν νήσον, φρονῶν δὲ ἴσως ὅτι ὡς γνω-
στὸς θὰ ἐγίνετο δεκτὸς ὑπὸ τῶν Σαμίων καὶ ὅτι θὰ κατώρ-
θονε νὰ ἐπιτύχῃ συνεννόησιν τινα μετ' αὐτῶν, ἐπεβιβάσθη
λέμβου καὶ ἐξῆλθεν εἰς τὴν νήσον κομίζων γράμμα τοῦ Κα-
ραλή πρὸς τὸν Μανουὴλ Στεφανῆν, ὁ ὁποῖος, καθὼς φαίνε-
ται, ἦτο ὁ γνωστότερος τότε ἐξ ὄλων τῶν ἄλλων προκρίτων

Σαμίων εἰς τὴν Πύλῃν ἀπολαύων τῆς εὐνοίας αὐτῆς, περὶ ὑποταγῆς. Ἀλλὰ πρὶν ὁ ἀτυχῆς Καρα-Μουσταφᾶς προφθάσῃ νὰ συναντήσῃ τὸν Στεφανῆ, συνήντησε, μόλις ἐξελθὼν εἰς τὴν νῆσον, ἄνδρας ἐκ τοῦ ὑπὸ τὸν Κωνσταντῖνον Λαχανᾶν στρατιωτικοῦ σώματος, ἐκεῖ που ἐνεδρεύοντας, οἵτινες αἰχμαλωτεύσαντες αὐτόν, ἀπέστειλαν ἐκεῖ ὅπου δὲν θὰ δυναθῆ νὰ ἐπιστρέψῃ ποτὲ πλέον.

Οὕτω ἐν μέσῳ ὑπερτάτης ἀγωνίας διήλθεν ἡ πρώτη νύξ-τὴν δ' ἐπομένην ἴην Ἰουλίου, ἡμέραν Δευτέραν, ὁ Καραλῆς μὴ βλέπων οὔτε τὸν Καρα-Μουσταφᾶν ἐπιστρέφοντα, οὔτε ἄλλην τινα ἀπάντησιν λαβὼν ἐκ μέρους τῶν Σαμίων, διέταξε τὸν στόλον νὰ ἄρῃ τὰς ἀγκύρας καὶ νὰ ἐτοιμασθῆ εἰς προσβολήν. Ἀλλὰ καὶ οἱ Σάμιοι βλέποντες τὰς κινήσεις τοῦ ἐχθροῦ παρεσκευάζοντο διὰ τὴν ἀμύνην, συγκεντρούμενοι ἰδίως πρὸς τὸ μέρος τῆς Χώρας, ὅπου ἠπειλεῖτο ἀπόβασις τῶν Τούρκων, καθόσον τὸ μέρος ἐκεῖνο, ὡς πεδινόν, ἦτο ἐπιτηδειότερον διὰ ταύτην. Μετ' ὀλίγον ὅλα τὰ Τουρκικὰ πλοῖα εἶχον ἀναπεπταμένα τὰ ἱστία, περὶ δὲ τὴν δεκάτην ὥραν πρὸ μεσημβρίας ἤρχισαν οἱ κανονιοβολισμοί. Αἱ σφαῖραι ἐπιπτον ἐπὶ τῆς παραλίας ὡς γάλαζα, αἱ δὲ βρονταὶ τῶν τηλεβόλων ἀντήχουν τρομερῶς εἰς ὅλην τὴν νῆσον, ὥστε οἱ ἐπὶ τῶν ὀρέων καταφυγόντες γέροντες καὶ τὰ γυναικόπαιδα ἤρχισαν ἐκβάλλοντες γοερὰς φωνὰς τρόμου καὶ ἀπελπισίας. Οἱ ἱερεῖς μὲ τὰς στολὰς τῶν γονυπετεῖς ἔκυπτον πρὸ τῶν ἀγίων εἰκόνων ἀναπέμποντες μετὰ δακρύων θερμὰς δεήσεις πρὸς τὸν Ὑψίστον ὑπὲρ τῆς σωτηρίας τῆς Σάμου. Οἱ δὲ ἐν ταῖς παραλίας πολεμισταὶ μὴ δυνάμενοι νὰ μένωσιν ἐκτεθειμένοι ὑπὸ τὴν βροχὴν ἐκείνην τῶν σφαιρῶν ἀπεχώρησαν πρὸς τὰ ὑψηλότερα μέρη.

Ἄφου οὕτω παρήλθεν ἀρκετὴ ὥρα χωρὶς ἐκ μέρους τῶν Σαμίων νὰ παρατηρηθῆ ἀντίστασις τις, ὁ Καραλῆς ἐνθαρρυνθεὶς διέταξεν ἀπόβασιν πρὸς τὸ μέρος τοῦ Ποτοκακίου. Τότε ὅμως καὶ οἱ περὶ τὸν Λυκουῦργον ὀχυρωθέντες ὀπισθεν τοίχων καὶ προχωμάτων ἤρχισαν σφοδροῦ πυροβολισμοῦ κατὰ τῶν Τούρκων διὰ τῶν πέντε τηλεβόλων τὰ ὅποια εἶχεν στήσει εἰς

διάφορα επίκαιρα σημεῖα καὶ διὰ τῶν ὄπλων, ὥστε ὁ Καραλῆς ἐκμανεῖς πρὸ τῆς ἀπροσδοκίτου αὐτῆς ἀντιστάσεως ἀνέστειλε τὴν ἀπόβασιν, ἐπανελάβε δὲ σφοδρότερον τὸν πυροβολισμόν. Ἀλλ' αἱ σφαῖραι τῶν Τουρκικῶν τηλεβόλων ἔπιπτον μετὰ τόσης ἀστοχίας, ὥστε πολλοὶ ἐκ τῶν πολεμιστῶν Σαμίων βλέποντες τοῦτο ἤρχισαν νὰ ἀπεβάλωσι πάντα φόβον καὶ τρέχοντες ἤρπαζον τὰς σφαῖρας, ἵνα μεταχειρισθῶσιν αὐτὰς εἰς τὰ ἴδια τηλεβόλα. Διαρκούσης τῆς μάχης ὁ Λυκούργος κατέφυγεν εἰς τὸ ἐξῆς τέγνασμα. Ἐνέδυσέ πολλὰς γυναῖκας μὲ ἀνδρικὰ φορέματα καὶ διέταξεν αὐτὰς νὰ καταβαίνωσιν ἐκ τῆς ὁδοῦ τῆς Λαύρας πρὸς τὴν θάλασσαν κρατούσαι ξύλα μακρὰ δίκην πυροβόλων, ὅταν δὲ ἔφθανον μέχρι τίνος νὰ ἐπιστρέψωσι κρυφίως, καὶ πάλιν νὰ κατέρχωνται. Ὡστε οἱ Τοῦρκοι βλέποντες αὐτὰς ἐνόμιζον ὅτι ἀδιακόπως ἐξηκολούθουν νὰ κατέρχωνται ἐκ τοῦ ἐσωτερικοῦ τῆς νήσου πάμπολλοι πολεμισταί. Τοιοῦτοτρόπως ἔληξεν ἡ πρώτη ἡμέρα τοῦ πολέμου, καθ' ἣν τὸ θάρρος τῶν Σαμίων ἀνεπτερώθη, διότι εἶδον ὅτι οἱ Τοῦρκοι μετὰ τοιούτων δυνάμεων πυροβολοῦντες καθ' ὅλην σχεδὸν τὴν ἡμέραν οὐδὲν ἄλλο κατώρθωσαν ἢ τὴν καταστροφὴν ἐνὸς μικροῦ κωδονοστασίου ἐπὶ τοῦ ἐν Ποτοκακίῳ ναύσκου τοῦ Ἀγίου Νικολάου.

Καθ' ὅλην τὴν ἐπειθοῦσαν νύκτα οἱ Τοῦρκοι δὲν ἔδειξαν καμμίαν ἐνέργειαν, ἀλλ' οἱ Σάμιοι φρουροὶ ἠγρύπνουν διὰ κάθε ἐνδεχόμενον. Τὴν ἐπομένην δὲ λίαν πρωΐ οἱ Τοῦρκοι ἐπανελάβον τὴν προσβολὴν καθ' ὅλην τὴν παραλίαν. Δώδεκα τότε ἐκ τῶν Τουρκικῶν πλοίων πλησιάσαντα περισσότερον εἰς τὴν ξηρὰν πρὸς τὸ μέρος τοῦ Τηγαλίου καὶ εἰς τὸν Κάβου Τζωρτζῆ ἐξηρεύγοντο φοβερὸν πῦρ. Οἱ Σάμιοι εἰς τὸ μέρος ἐκεῖνο δὲν ὑπωπτεύοντο ἀπόβασιν καὶ διὰ τοῦτο δεκαπέντε μόνον ἄνδρες ἐφρούρουν ἐκεῖ. Τοῦτο καιανήσας ἴσως ὁ Καραλῆς διέταξεν ἀπόβασιν εἰς τὸ ἀκρωτήριο ἐκεῖνο, καὶ ἐντὸς ὀλίγου πολυάριθμοι λέμβοι ἐπὶ τῶν ὁποίων ἐπέβαινον χίλιοι περίπου στρατιῶται ἐπλησίασαν τὴν ξηρὰν. Οἱ δεκαπέντε Σάμιοι, καίτοι ἠγωνίσθησαν γενναίως, ἀλλὰ καὶ διότι ἦσαν ὀλίγοι ἀπέναντι πολυαρίθμων ἐχθρῶν καὶ διότι αἱ σφαῖραι

τῶν Τουρκικῶν τηλεβόλων δὲν ἄφινον αὐτοὺς νὰ πλησιάσωσι, δὲν ἠδυνήθησαν νὰ ἐμποδίσωσι τὴν ἀπόβασιν ἀναγκασθέντες νὰ ὑποχωρήσωσι. Ἐντός ὀλίγων λεπτῶν πλείστοι ἐκ τῶν Τούρκων ἀποβιβάσθηντες εἰς τὴν ξηρὰν ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν ἐνὸς γεγαντοσώμου Τουρκαλθανοῦ ὀνομαζομένου Καπλᾶν ἀγᾶ ἔστησαν τὴν σημαίαν των ἐπὶ τῆς παραλίας. Ἡ στιγμή ἦτο κρισιμωτάτη. Τὸν κίνδυνον δὲ τοῦτον ἀντιληφθέντες οἱ χιλίαρχοι Σταμάτης Γεωργιάδης καὶ Μανουὴλ Μελαχροινὸς ἔσπευσαν αὐθωρεὶ μετὰ εἰκοσάδος ἀνδρῶν εἰς τὸ μέρος ἐκεῖνο. Ταχέως ὁμως εἶδον ὅτι διὰ τῶν πυροβόλων δὲν θὰ ἠδύναντο νὰ φέρουν ἀποτέλεσμα, διότι οἱ Τούρκοι ἦσαν πολυάριθμοι καὶ ἐντός ὀλίγου θὰ ὀχυροῦντο ἐπὶ τῆς νήσου. Πρὶν λοιπὸν οὗτοι ἐγκαταλείψωσι τὴν παραλίαν, ὁ καπετὰν Σταμάτης ξιφουλκήσας φωνάζει πρὸς τοὺς περὶ αὐτόν: « Ἀδελφια, μὲ τὸ τουφέκι δὲν θὰ κάμωμεν τίποτε, ἐμπρὸς θὰ ὀρμήσωμε μὲ τὰ σπαθιά καὶ ὁ Θεὸς βοηθός. » Πρῶτος δὲ αὐτὸς ὁ ἴδιος, ἀφ' οὗ ἔκαμε τὸν σταυρόν του τρεῖς φορές, ὤρμησεν ὡς λέων κατὰ τῶν ἐχθρῶν. Τὸν ἠκολούθησαν ὁ λεοντόκαρδος Μελαχροινὸς καὶ οἱ ὀλίγοι ἄλλοι ἀνδρεῖοι Σάμιοι μετὰξὺ τῶν ὁποίων καὶ δύο ἢ τρεῖς Κρητικοί. Τὸ ἔγεινε τότε κατὰ τὸν Ὀμηρικὸν ἐκεῖνον ἀγῶνα δὲν εἶνε δυνατὸν κάλαμος ἀνθρώπου νὰ περιγράψῃ. Οἱ πλείστοι ἐκ τῶν ἐχθρῶν Τουρκαλθανοὶ καὶ Τουρκοκρητικοὶ ὄντες εἶχον καὶ ἀνδρείαν πολλὴν καὶ στρατιωτικὴν ἰκανότητα. Ἀλλ' οἱ Σάμιοι ὤρμουν ὡς θηρία ἀνήμερα ἀψηφροῦντες ἐντελῶς τὸν θάνατον. Τὰ ἀστραπτέρᾳ ξίφη ἔκοπτον ἀνηλεῶς τὰς σάρκας καὶ ἡ γῆ ἔκοκκίνησεν ἀπὸ αἷμα. Μὲ ἓνα δυνατὸν ξιφισμόν τὸν ὁποῖον ὁ Καπετὰν Σταμάτης κατέφερε μὲ ὅλην τὴν δύναμιν τῆς ψυχῆς του χωρίζει εἰς δύο τὸν φοβερὸν Καπλᾶν ἀγᾶν καὶ μαζὺ με τὸ σῶμα του ἐχωρίσθη εἰς δύο καὶ τὸ σελάχι καὶ ἡ ἀργυρὴ ταμβακοθήκη του πλήρης φλωρίων, τὰ ὁποῖα ἐσκορπίσθησαν κατὰ γῆς. Μερικὰ ἀπὸ αὐτὰ τὰ φλωρία λαθῶν κατόπιν ὁ Καπετὰν Σταμάτης τὰ ἐκρέμασεν ὡς ἀφιέρωμα ἐμπρὸς εἰς τὴν εἰκόνα τῆς Θεοτόκου ἐν τῇ Μονῇ τῆς Μεγάλης Παναγίας. Ἐν τῷ μετὰξὺ γνωσθείσης τῆς συμπλοκῆς μετὰξὺ ὄλων τῶν Σαμίων

ἔτρεξαν εἰς τὸν τόπον αὐτῆς καὶ ἄλλοι πολλοὶ Σάμιοι, ὥστε τὸ ἀριθμὸς αὐτῶν θὰ ἔφθανε τοὺς τριακοσίους. Ὁ ἀγὼν οὕτω ἐξηκολούθησε πεισματώδης ἐπὶ πολλὴν ὥραν. Ἀλλ' ὅταν προσῆλθον καὶ οἱ ἄλλοι Σάμιοι, οἱ Τούρκοι ἰδόντες τὸ ἀδύνατον τῆς παραμονῆς αὐτῶν ἐπὶ τῆς ξηρᾶς, καταληφθέντες ὑπὸ τρόμου ὤρμησαν πρὸς τὰς λέμβους. Ἀπωλέσθησαν ὁμῶς ἅπαντες, οἱ μὲν φονευθέντες, οἱ δὲ πνιγέντες. Ὀλίγοι ἐξ αὐτῶν ὀχυρωθέντες ὀπισθεν τῶν βράχων ἐξηκολούθουν μαχόμενοι μέχρι τῆς ἑσπέρας, ἀλλ' ὅταν ὁ ἥλιος ἐγρύσωνε τὰς κορυφὰς τοῦ Ἀμπέλου καὶ τοῦ Κερκετέως μὲ τὰς τελευταίας του ἀκτῖνας, δὲν ὑπῆρχε πλέον ἐπὶ τῆς Σαμιακῆς γῆς οὐδεὶς Τούρκος ζωντανός. Ἔως ἑπτακόσια σώματα νεκρὰ αὐτῶν ἔκειντο ἐξηπλωμένα ἐπὶ τῶν βράχων. Ἐκ δὲ τῶν Σαμίων δὲν ἐφονεύθησαν παρὰ τέσσαρες καὶ ἐπληρώθησαν ὀλίγοι. Ἀπὸ τῆς ἱστορικῆς ἐκείνης ἡμέρας ὁ κάβος ἐκεῖνος ἐκλήθη Κάβο—φρονιάς. Τοιοῦτοτρόπως ὀλίγοι Σάμιοι ἔσωσαν τότε ὀλόκληρον τὴν πατρίδα ἀπὸ φοβερᾶς καταστροφῆς. Λίωνία καὶ σεβαστὴ καὶ ἱερὰ θὰ μὲνη ἢ μνήμη τῶν γενναιοτάτων τούτων ἀνδρῶν. Ὅποιονδήποτε δὲ καὶ ἂν εἶνε τὸ γῶμα τὸ ὁποῖον ἐκάλυψε τὰ ἥρωικά σώματά των, ἄς εἶνε εὐλογημένον τὸ γῶμα ἐκεῖνο.

Τὴν ἐπομένην ἡμέραν ὁ Καραλῆς φρουάπτων ἐξ ὀργῆς διὰ τὴν ἥτταν τῶν Τούρκων ἐπανέλαβε σφοδρότατον, ἀλλ' ἄσκοπον κατὰ τῆς νήσου πυροβολισμόν. ἐκδικούμενος δὲ ἀνάνδρως διέταξε καὶ ἤλειψαν μὲ πίσσαν τοὺς δύο Σαμίους, οὓς εἶχε συλλάβει ἐπὶ τοῦ πλοίου τοῦ Χριστοδούλου Βαρδίκου καὶ κρεμάσας αὐτοὺς ἀπὸ τῶν κεραίων τῶν πλοίων κατέκαυσεν αὐτούς. Τὴν βάρβαρον ταύτην καὶ ἀποτρόπαιον πράξιν ἰδόντες οἱ Σάμιοι ἀπὸ τῆς ξηρᾶς ἐγένοντο λυσσωδέστεροι εἰς τὸν ἀγῶνα, ὁ ὁποῖος ἐξηκολούθησε καθ' ὅλην ἐκείνην τὴν ἡμέραν, τῶν μὲν Τούρκων προσπαθούντων διὰ πολυαρίθμων λέμβων νὰ ἀπόβιθασθῶσιν εἰς τὴν ξηράν, τῶν δὲ Σαμίων ματαιοῦντων διὰ γενναίας ἀμύνης τὰς τοιαύτας ἀποπεύρας τῶν ἐχθρῶν.

Μετὰ τὰς ἐπανελημμένας ἀποτυχίας ὁ Καραλῆς ἀπεφά-

σισε νὰ ἀναμείνη ἐπικουρίας ἵνα ἐπαναλάβῃ τὴν κατὰ τῆς Σάμου ἐπίθεσιν, ἐπὶ δύο δὲ ἡμέρας ἔμεινε προσωρισμένος ὁ ὑπ' αὐτὸν στόλος χωρὶς νὰ ἐνεργήσῃ τι. Οἱ δὲ Σάμιοι καίτοι ἦσαν πλήρεις θάρρους διὰ τὰς νίκας των, ἠδημόνου ἐν τούτοις μὴ βλέποντες τὸν ἀπὸ στιγμῆς εἰς στιγμὴν ἀναμενόμενον Ἑλληνικὸν στόλον. Αἰφνης ὁμως τὸ ἑσπέρας τῆς 8ης Ἰουλίου, ἡμέρας Παρασκευῆς, ἐφάνησαν ἀπὸ τὸ βόρειον μέρος τῆς νήσου δύο πλοῖα, ἅτινα ἦσαν οἱ πρόσκοποι τοῦ Ἑλληνικοῦ στόλου. τὴν δ' ἐπιούσαν λίαν πρωὶ ἐθεάθη σύμπας ὁ ὑπὸ τὸν Ἰάκωβον Τομπάζην στόλος συγκείμενος ἐξ 88 πλοίων καὶ τεσσάρων πυρπολικῶν πλέων παραθαλασσίως ἀπὸ Καρλοθασίων εἰς Νέαν Ἐφέσον, ὅπου οἱ διευθύνοντες τὸν Ἑλληνικὸν στόλον ἐνόμιζον ὅτι ἔμεινε ὁ ὑπὸ τὸν Καραλῆν στόλος. Ὡς δελφίνες τὰ Ἑλληνικὰ πλοῖα πρὸ τοῦ κόλπου τῆς Νέας Ἐφέσου ἐξετελεσαν τὰς λαμπροτέρας κινήσεις τῆς ναυτικῆς στρατηγικῆς. οἱ δὲ ἀπὸ τῆς Σάμου θεώμενοι αὐτὰ ἠλαλαζον ἐκ τοῦ ἐνθουσιασμοῦ. Μὴ εὐρών δὲ τὸν Καραλῆν ἐν τῷ κόλπῳ τῆς Νέας Ἐφέσου, ὁ Ἑλληνικὸς στόλος, ἐπροχώρησε πρὸς τὸν Ἑπταστάδιον πορθμὸν καὶ καθ' ὁδὸν συναντήσας τὰ ἐννέα Τουρκικὰ πλοῖα, ἅτινα κατὰ διαταγὴν τοῦ Καραλῆ ἔμεινον παρὰ τὴν Ἀσιατικὴν ἀκτὴν, ἵνα παραλάβωσι τὰ στίφη τῶν ὀπλιτῶν τὰ προσωρισμένα νὰ ἀποβιβάσθωσιν εἰς Σάμον, κατέκαυσεν αὐτὰ. Ὁ Καραλῆς μόλις ἐπληροφορήθη τὴν ἀφίξιν τοῦ Ἑλληνικοῦ στόλου ἀνέλαθεν ἐσπευσμένως τὰς ἀγκύρας καὶ ἐπλευσε πρὸς τὴν μεταξὺ Γέροντος καὶ Ἀγαθονήσου θάλασσαν. ὁ δὲ Ἑλληνικὸς στόλος διαπλεύσας τὸν Ἑπταστάδιον πορθμὸν ἦλθε καὶ ἠγκυροβόλησεν ἐκεῖ ὅπου ἦτο πρὶν ὁ Τουρκικὸς μεταξὺ Μεσοκάμπου καὶ Κολώνας. Τότε ὁ ναύαρχος Τομπάζης σκοπῶν νὰ συναντήσῃ τὸν ἐχθρὸν παρελάβε πρὸς συμπλήρωσιν τῶν πληρωμάτων τῶν πλοίων περὶ τοὺς 200 Σαμίους καὶ ἐτράπη πρὸς καταδίωξιν τοῦ Τουρκικοῦ στόλου, ὅστις ἐν τῷ μεταξύ εἶχε καταφύγει εἰς Ἀλικαρνασσόν. Τὴν ἐπομένην ἡμέραν συνηντήθησαν οἱ δύο στόλοι εἰς τὸν μεταξὺ Ἀλικαρνασσοῦ καὶ Κῶ πορθμὸν, ἀλλ' ἐπικρατούσης ἄκρας νηνεμίας δὲν συνεπλάκησαν, πρὸς

τὸ ἑσπέρας δέ, ἀνέμου σφοδροῦ πλεύσαντος, ὁ μὲν Τουρκικὸς ἔπλευσεν εἰς Κῶν, ὁ δὲ Ἑλληνικὸς, θεωρῶν ἀκατάλληλον τὸ μέρος, ἐκεῖνο πρὸς συγκρότησιν ναυμαχίας, ἀνεχώρησε, μέρος μὲν αὐτοῦ πρὸς τὴν Κάλυμνον, μέρος δὲ πρὸς τὴν Σάμον, ἔνθα κατόπιν συγκεντρωθεὶς ἀπέπλευσεν ἐκ Σάμου τῇ 22 Ἰουλίου, ἀφοῦ πρῶτον ἀπεβίβασεν εἰς τὴν νῆσον οὓς εἶχε παραλάβει Σαμίους ναύτας. Οἱ ἐπὶ τῆς Ἀσιατικῆς παραλίας παραμένοντες Τούρκοι ἀπελπισθέντες ἤρχισαν διαλυόμενοι, οἱ δὲ Σάμιοι ὑπὸ τοὺς Καπετὰν Σταμάτη καὶ Κ. Λαχανᾶ μεταβάντες διὰ πλοίων εἰς τὴν θέσιν Καλαμάκι, ὅπου εἶχον πυρποληθῆ τὰ Τουρκικὰ πλοῖα ὑπὸ τοῦ Ἑλληνικοῦ στόλου, ἐξήγαγον ἐκ τῆς θαλάσσης πολλὰ τηλεβόλα, ἀποβάντες δὲ καὶ εἰς τὴν ξηρὰν ἐλεηλάτησαν τὰ περὶ ἧς χωρία καὶ πλήρεις λαφύρων ἐπανῆλθαν εἰς Σάμον, ὅπου οἱ πάντες ἐπανηγύριζον τότε καὶ ἐτέλουν εὐχαριστίας πρὸς τὸν Θεὸν διὰ τὴν σωτηρίαν τῆς Πατρίδος.

Τὰς ἡμέρας τὰς ὁποίας ὑπέστησαν οἱ Τούρκοι ἐν Σάμῳ ἐκδικούμενοι ἀνάνδρως ἐστράφησαν καὶ πάλιν κατὰ τῶν δυστυχῶν χριστιανῶν τῆς Μικρασίας ἐκ τῶν ὁποίων ἄπειροι τότε ἔπεσαν ὑπὸ τὴν μάχαιραν τῶν βαρβάρων. Ὄθεν καὶ οἱ κάτοικοι τῶν χριστιανικῶν χωρίων Γέροντος καὶ Ἀκκιοῦ βλέποντες τὸν κίνδυνον τῆς παντελοῦς αὐτῶν ἐξοντώσεως παρεκάλεσαν τὸν Λυκοῦργον νὰ τοὺς σώσῃ, οὗτος δὲ προθύμως ἔσπευσε νὰ στείλῃ πλοῖα καὶ ἄνδρας ὑπὸ τὸν Καπετὰν Σταμάτην πρὸς παραλαβὴν τῶν. Οἱ Σάμιοι μεταβάντες μετὰ τῶν πλοίων εἰς τὴν πλησίον τῶν ρηθέντων χωρίων ἀκτὴν κατώρθωσαν νὰ παραλάβουν καὶ νὰ μεταφέρουν εἰς Σάμον περὶ τὰς 3,000 ψυχάς, οὐχὶ ὅμως ἄνευ κινδύνου, διότι τὴν ἀναχώρησιν τῶν χριστιανῶν μαθόντες οἱ κάτοικοι τῶν περὶ τὰ Τουρκικῶν χωρίων ἔσπευσαν μὲ ὄπλα, θέλοντες νὰ ἀναγκασίωσιν τὴν φυγὴν τῶν χριστιανῶν, ἀλλ' εὖρον ἰσχυρὰν ἀντίστασιν ὑπὸ τούτων καὶ ὑπὸ τῶν Σαμίων, οἵτινες εἶχον μεταβῆ πρὸς παραλαβὴν αὐτῶν. Τὸ αὐτὸ ἔπραξαν οἱ Σάμιοι καὶ διὰ τοὺς κατοίκους τοῦ Μικρασιατικοῦ Χριστιανικοῦ χωρίου Δωμάτια, οἵτινες ἐπίσης εἶχον ἀνενεχθῆ εἰς τὸν Λυκοῦργον ζη-

τοῦντες παρ' αὐτοῦ τὴν σωτηρίαν των. Αἱ δὲ ἐπιδρόμαί τῶν Σαμίων καὶ μετὰ ταῦτα εἰς τὴν ἀπέναντί Μικρασίαν ἐξηκολούθησαν ἀδιάκοποι, τοσοῦτω μᾶλλον καθόσον ἡ συντήρησις τοῦ στρατοῦ καὶ τῶν προσφύγων ἀπῆται πολλὰς δαπάνας, τὰς ὁποίας δὲν ἠδύναντο νὰ καλύπτουν μόνοι οἱ πόροι τῆς Σάμου καὶ ὡς ἐκ τούτου ἡ λαφυραγωγία τότε τῶν Μικρασιατικῶν χωρίων ἦτο ἐπιβεβλημένη.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΔΕΥΤΕΡΟΝ

Ὁ Λυκούργος διορίζεται ὑπὸ τοῦ Ὑψηλάντου ἀρχιστράτηγος τῶν Σαμίων.— Ἐσωτερικὴ κατάστασις.— Αἱ κομματικαὶ διχόνοιαὶ δὲν ἔπαυσαν καὶ μετὰ τὴν ἐπανάστασιν.— Ὀχύρωσις τῆς νήσου καὶ ὀργάνωσις τῶν πολεμικῶν αὐτῆς δυνάμεων.

Παρελθόντος τοῦ σοβαρωτάτου κινδύνου τὸν ὅποιον διέτρεξεν ἡ Σάμος κατὰ τὸν Ἰούλιον τοῦ 1821, ὁ Λυκούργος φρονίμως ποιῶν ἡσυχολήθη ἀμέσως εἰς τὴν ὀχύρωσιν τῆς νήσου, καθόσον εὐλογωτάτη ὑπῆρχεν ὑπόνοια περὶ νέας προσβολῆς τοῦ ἐχθροῦ μετὰ περισσοτέρων δυνάμεων. Ὅθεν διέταξε νὰ στηθῶσιν εἰς διάφορα ἐπίκαιρα μέρη τὰ ὀρειχάλκινα τηλεβόλα τὰ ὁποία, ὡς εἶδομεν, οἱ Σάμιοι ἔλαβον παρὰ τῶν Τούρκων, κατεσκευάσθησαν διάφορα ὀχυρωματικὰ ἔργα καὶ προμαχῶνες καὶ πολλὰ ἄλλα μέτρα πρὸς ἀπόκρουσιν νέας ἐνδεχομένης ἐπιθέσεως τοῦ ἐχθροῦ ἐλήφθησαν. Δι' ὅλα ταῦτα οἱ Σάμιοι ἀναγνωρίζοντες τότε τὴν παρατηρηθεῖσαν ἐν ἔργοις ὑπεροχὴν τοῦ Λυκούργου, συνελθόντες συνέταξαν ψήφισμα δι' οὗ ἐκδηλοῦντες τὴν εὐγνωμοσύνην των ἀνεκήρυξαν αὐτὸν « Ἀρχιστράτηγον τῶν ἐν τῇ πατρίδι δυνάμεων καὶ πρόεδρον τοῦ αὐτῆς βουλευτηρίου », συγχρόνως δὲ ἐψήφισαν δι' αὐτὸν ἑτησίαν ἐπιχορήγησιν ἐκ 12,000 γροσίων. Πλὴν τούτων οἱ Ἐφοροὶ τῆς Κοινῆς Καγκελαρίας, ὡς ὠνομάζοντα τότε οἱ συμπαραδρεύοντες τῷ Λυκούργῳ ἄρχοντες τῶν Σαμίων, διὰ συντόμου ἐκθέσεώς των πρὸς τὸν Δημήτριον Ὑψηλάντην, ἀνεκοίνωσαν κατὰ καθῆκον τὰ λαβόντα χώραν ἐν

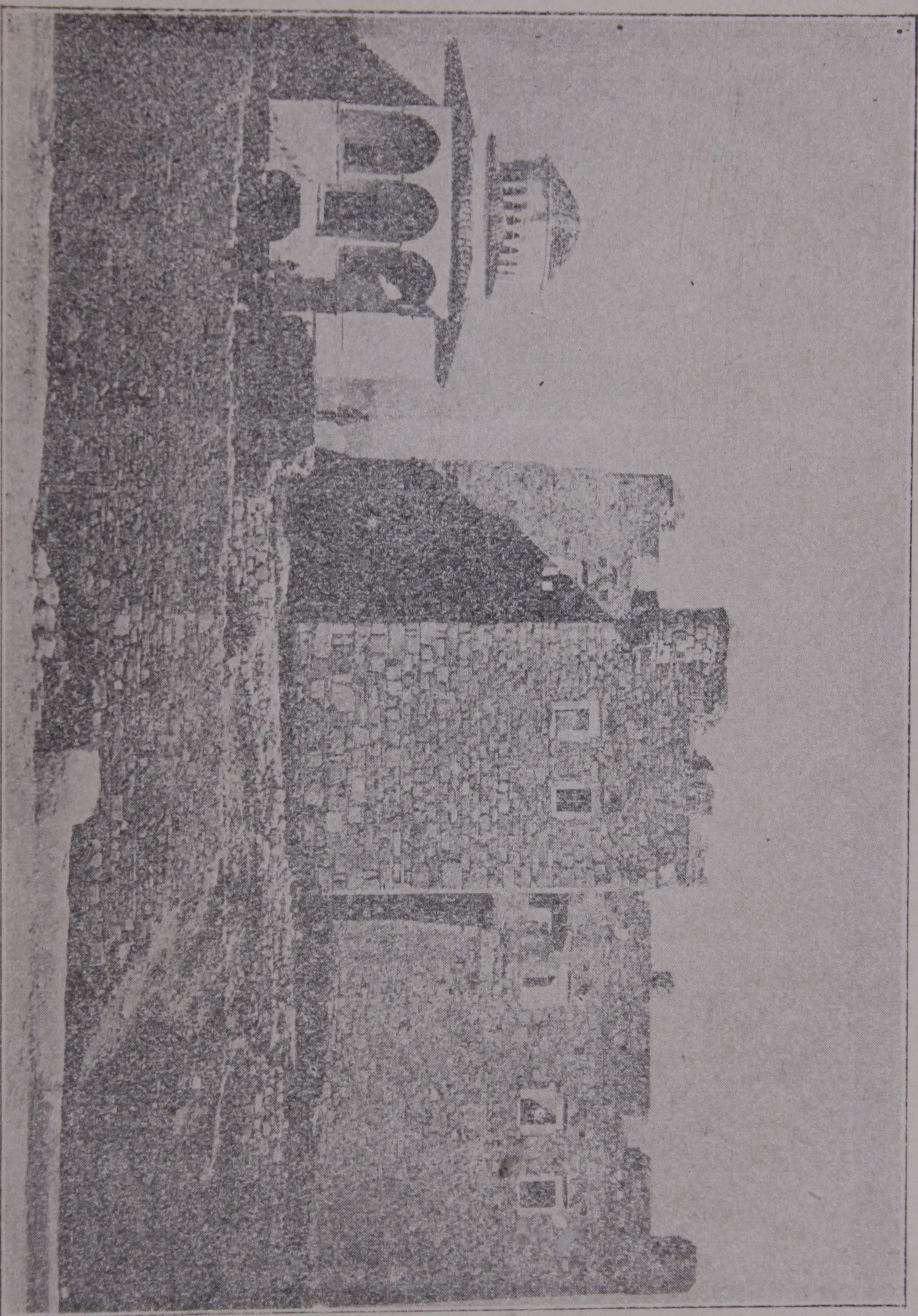
Σάμῳ κατὰ τὴν πολιορκίαν αὐτῆς ὑπὸ τῶν Τούρκων, ἐκ-
θειάζοντες ἰδίως τὸν ζῆλον τοῦ ἄρχοντος Λυκούργου τοῦ Λο-
γοθέτου, ὁ δὲ Ἰψηλάντης εἰς ἀπάντησιν τῆς ἐκθέσεως ταύ-
της διεβίβασε τῷ Λυκούργῳ συγχαρητήριον γράμμα, δι' οὗ
διώριζεν αὐτὸν πληρεξούσιον ἀρχιστράτηγον τῆς Σάμου.
«διὰ νὰ παύῃ τὰς διχονοίας». ὡς ἔγραψε τὸ σχετικὸν δίπλω-
μα τοῦ τοιούτου διορισμοῦ, «διὰ νὰ συστέλλῃ τοὺς Τουργο-
λάτρας καὶ νὰ ἀνατρέπῃ τοὺς ἀσεβεῖς καὶ προδοτικούς σκο-
ποὺς των, νὰ ὑπερασπίζεταί τοὺς φιλοπατρίδας καὶ διὰ νὰ
ἀνταμείβῃ τοὺς ἀξιόους στρατιώτας καὶ ἀξιωματικούς».

Ἀντάξιαι πρὸς τὰς ἀρετὰς καὶ τὴν ἰκανότητα τοῦ ἀνδρός
ἦσαν αἱ τιμαὶ αὐταὶ αἱ ἀποδοθεῖσαι εἰς τὸν Λογοθέτην Λυ-
κούργον. Διότι ἡ διοργάνωσις καὶ ἡ ἐπιτυχία τοῦ ἐπαναστα-
τικῆς ἐν Σάμῳ κινήματος ὀφείλεται κυριώτατα εἰς αὐτόν.
Ἄνευ τοῦ Λυκούργου ἀμφιβάλλομεν ἂν θὰ ἦτο δυνατόν.
ὥστε ὅλαι αἱ δυνάμεις τῆς νήσου νὰ χρησιμοποιηθῶσι διὰ
τὸν μέγαν καὶ εὐγενῆ σκοπὸν τὸν ὁποῖον πρῶτος διεκήρυξεν
ἐν Βαθεῖ ὁ Κ. Λαγαγᾶς. Ἰπῆρχον μετὰ τῶν κατοίκων
πάθη πρὸ πολλῶν ἐτῶν ἐρριζωμένα καὶ αἱ κομματικαὶ διχό-
νοιαὶ αἱ ὁποῖαι, ὡς εἶπομεν, κατεσπάραττον πρὸ πολλοῦ τὸν
τόπον, βεβιατότατα δὲν θὰ κατεστέλλοντο, οὔτε προσωρινῶς,
ἐὰν δὲν εὐρίσκετο ὑπέρκοβος τις ἀνὴρ νὰ ἐπιβληθῆ εἰς τὴν κοι-
νήν συνείδησιν καὶ μὲ ὅλον τὸ κῦρος καὶ τὴν αὐθεντίαν τῆς
γνώμης τοῦ καὶ τὴν σθεναρότητα τοῦ χαρακτῆρός του νὰ πα-
τάξῃ πᾶσαν ἀντιδραστικὴν ἐνέργειαν καὶ νὰ καταστήσῃ ὑ-
πήκοον ἅπαν τὸ λαϊκὸν φρόνημα πρὸς τὰ μεγαλεπήβολα αὐ-
τοῦ σχέδια. Τὴν σπουδαίαν δὲ ταύτην ἀποστολὴν ἐξεπλήρω-
σε κατὰ τὴν δεινὴν ἐκείνην περίστασιν μετ' ἀπροσδοκῆτος
ἐπιτυχίας ὁ Λυκούργος, ἐν τῷ προσώπῳ τοῦ ὁποῖου ἡ Σάμος
κτύπησε νὰ εὕρῃ ἀρχηγὸν ἰκανώτατον, ἀτρόμητον μὲν καὶ
ἀκατάβλητον ἐν πολέμῳ, ἐν εἰρήνῃ δὲ δεξιότατον καὶ χρη-
στότατον κυβερνήτην.

Οὐχ' ἦπτον, ἡ ἐσωτερικὴ διχόνοια κατεστάλη μὲν πρὸ τῆς
δι' ἔργων ἐπιβληθείσης ὑπεροχῆς τοῦ Λυκούργου, ἀλλὰ καὶ
δὲν ἔπαυσεν ὀλοτελῶς. Οἱ πρῶτοι τυραννίσκοι ἐκ τῶν προ-

κρίτων Σαμίων, οἵτινες πρὸ τῆς ἐπαναστάσεως ἀπετέλουν τὴν αὐλὴν τοῦ Γούρκου ἀγᾶ, ἀπογυμνωθέντες ἤδη πάσης πολιτικῆς ἐσχύος, δὲν προσέβλεπον μὲ πολλὴν εὐχαρίστησιν τὸ δημιουργηθὲν νέον καθεστῶς. Καί δὲν ἐτόλμουν μὲν νὰ ἀντιπολιτευθοῦν τὸν Λυκούργον, τοῦ ὁποίου διέβλεπον τὴν μεγάλην δύναμιν ἕνεκα τῆς ὑπολήψεως καὶ τοῦ σεβασμοῦ μεθ' ὧν περιέβαλεν αὐτὸν σύμπας ὁ λαὸς τῆς νήσου, ἀλλὰ καὶ δὲν ἔλειπον ἀπὸ τοῦ νὰ γύνουν τὸ δηλητηριῶδες τοῦ πάθους τῶν μεταξὺ τῶν κατωτέρων μὲ τὸν σκοπὸν νὰ διασπάσουν τὴν συγκεντρωτικὴν ἀρχὴν τοῦ Λυκούργου, ποῦ μὲν διαβάλλοντες καὶ ποῦ τὰς συνήθειαι ἐκ μικροφιλοτιμιῶν καὶ μικροσυμφερόντων προκυπτούσας διαφορὰς μεταξὺ τῶν στρατιωτῶν καὶ τῶν πολιτῶν ἐκμεταλλευόμενοι ἀνοσίως. Τὴν διαταγὴν δὲ ταύτην καὶ τὰς προθέσεις τῶν ὀλίγων δυστρόπων Σαμίων, οἵτινες σὺν τῇ ἀποκηρύξει τῆς τυραννίας δὲν ἠγνόουν νὰ ἀποδυθῶσι καὶ τὸν πάλαιον ἄνθρωπον πληροφορηθεὶς φαίνεται καὶ ὁ τότε διευθύνων τὴν ἐπανάστασιν, ὡς πληρεξούσιος τοῦ ἀδελφοῦ του, Δημήτριος Ὑψηλάντης, ἔγραψε μεταξὺ τῶν ἄλλων εἰς τὸν Λυκούργον ἐκ τοῦ στρατοπέδου τῆς Τριπολιτζᾶς τῇ 30 Αὐγούστου 1821: «Μεῖ ἄξιαν μου εὐχαρίστησιν ἀνέγνων τὴν περιγραφὴν τῶν γενναίων κατὰ τῶν τυράννων ἀνδραγαθημάτων σας. Οἱ Σάμιοι ὑπὸ τὴν στρατηγίαν σου ἀνεκάλεσαν τὸν λαμπρὸν ἐκείνον αἰῶνα τῆς Ἑλληνικῆς ἀνδρείας καὶ φιλελευθερίας. Γι δὲν δύνανται νὰ κατορθώσουν οἱ Ἕλληνες, ὅταν διεγερθῶσιν εἰς τὰς ψυχὰς τῶν τὰ αἰσθηματικὰ τοῦ πατριωτισμοῦ: Λυπούμαι ὁμῶς ἀκούων ὅτι ἡ ὀλεθρία διχόνοια ζητεῖ νὰ εἰσχωρήσῃ εἰς τὰ τροπαιοῦχα τάγματα σας καὶ ὅτι εἰσεχώρησεν ἤδη εἰς τὰς ψυχὰς τινῶν. Προσέχετε το ὑποῦλον αὐτὸ θηρίον. Ἐμφοράττετε εἰς αὐτὸ πᾶσαν εἴσοδον. Ἡ διχόνοια εἶναι κατὰ τῆς ἐλευθερίας τῶν λαῶν τὸ ἐχυρότατον ὄπλον τῶν τυράννων».

Δυστυχῶς ὁμῶς οὔτε αἱ ἐκ τοῦ ἀνωτάτου ἐπαναστατικοῦ κέντρου ἀπευθυνόμεναι συμβουλαί, οὔτε αἱ προσπάθειαι καὶ αἱ πατρικαὶ μέριμναι τοῦ ἐν Σάμῳ φιλοπάτριδος καὶ ἐνθουσιώδους Ἀρχιερέως Κυρίλλου, ὅστις δὲν ἔπαυε νοουθετῶν καὶ

Ο Ναός τῆς Μεταμορφώσεως καὶ ὁ Πύργος τοῦ Ἀγοσθέτου.

παροτρύνων πάντας τοὺς κατοίκους εἰς κοινὴν συνεργασίαν κατὰ τοῦ κοινοῦ καὶ μεγάλου ἐγθροῦ, οὔτε καὶ ἡ δεξιότης τοῦ Λυκούργου ἴσχυσαν νὰ καταπνίξουν τὸ ἀπαισίον τέρας τοῦ κομματισμοῦ, τὸ ὁποῖον ὅσον παρήργετο ὁ καιρὸς, τόσον ἀνέκυπτε καὶ ἀνελάμβανε καὶ περιέστρεφε τὴν ἀπαισίαν αὐτοῦ κεραλὴν ζητοῦν νὰ ἐκχύσῃ τὸ θανάσιμον δηλητήριο αὐτοῦ καὶ δι' αὐτοῦ νὰ ἀποναρκώσῃ τὴν πτωχὴν Σάμον, οὔτε ἀκόμη ὁ ἀπὸ στιγμῆς εἰς στιγμὴν ἀπειλῶν ὅλην τὴν νῆσον μέγας κίνδυνος δὲν ἐτρόμαξε τοὺς ἐργάτας τοῦ κομματισμοῦ καὶ δὲν ἀπέτρεπεν αὐτοὺς ἐκ τοῦ μυσταροῦ ἔργου των. Καὶ ἡ ἐφαρμοσθεῖσα ὑπὸ τοῦ Λυκούργου νέα ὀργανωσις ὅλων τῶν δυνάμεων τῆς νήσου, ἐδείχθη ἀνίσχυρος, ὅπως παραλύσῃ τελείως τὰς κομματικὰς ὀργανώσεις τῶν Καρμανιολῶν καὶ Καλλιαντζάρων. οἱ ὁποῖοι καὶ μετὰ τὰ γεγονότα τοῦ 1821 δὲν ἔπαυσαν ἀνταγωνιζόμενοι πρὸς μεγίστην ζημίαν τοῦ κοινοῦ καὶ μεγάλου ἀγῶνος. Ἦδη ὁ προεξάρχων ἐν τῇ μερίδι τῶν Καλλιαντζάρων, ὅστις δὲν ἠνείχετο τὴν ἀρχὴν τοῦ Λυκούργου, Μανουὴλ Στεφανῆς, εἶχεν ἀναχωρήσει ἐκ Σάμου μεταβὰς εἰς Πάτριον, ἐπειδὴ δὲν ἠδύνατο νὰ βλέπῃ τὴν ὑπεροχὴν τῶν κομματικῶν αὐτοῦ ἀντιπάλων. Ἐγνωστῆς καὶ στενοκέφαλος ἄνθρωπος δὲν ἠδύνατο νὰ καταπνίξῃ ἐν τῇ ψυχῇ αὐτοῦ πᾶν ἄλλο ταπεινὸν καὶ ἀλόγιστον αἰσθημα πρὸ τοῦ αἰσθηματος τῆς πρὸς τὴν Πατρίδα ἀγάπης. Δις καὶ αὐτὸς καὶ οἱ ἄλλοι κατὰ τὴν ἐναρξίν τοῦ κινήματος συμπροεστῶτες τῆς Σάμου ἐκλήθησαν παρὰ τοῦ Λυκούργου νὰ λησμονήσουν τὰς παλαιὰς ἐριδας καὶ νὰ συνεργασθοῦν ἅπαντες ἐν τῷ κοινῷ ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας ἀγῶνι, ἀλλ' οὔτοι ὑπὸ τοῦ ἀνοσίου κομματικοῦ πάθους παραφερόμενοι ἀντέταξαν εἰς τὰς ἐπανειλημμένας ταύτας προσκλήσεις τοῦ Λυκούργου ἐπίμονον ἄρνησιν.

Πρὸ τῆς ἐναρξέως τοῦ ἐπαναστατικοῦ κινήματος οἱ ἐγθροὶ τοῦ Λυκούργου κατηγοροῦν αὐτὸν εἰς τὸν λαόν, ὅτι ἐνεργεῖ πρὸς κατάληψιν τῆς ἐν Σάμῳ ἀρχῆς, μόνον καὶ μόνον χάριν ἰδιοτελῶν σκοπῶν, παριστῶντες αὐτὸν ὡς φιλόργυρον καὶ ἄρπαγα πλουτήσαντα ἐν Βλαχίᾳ ἐκ καταγρήσεων, μετὰ δὲ τὴν ἐναρξίν τοῦ ἐπαναστατικοῦ κινήματος δὲν ἔπαυσον ὡσαύτως

καταβοῶντες ἐναντίον τοῦ Λυκούργου καὶ λέγοντες, ὅτι οὗτος διὰ τῆς ἀνοησίας του ἔμελλε νὰ γείνη ὁ αἴτιος τῆς καταστροφῆς τῆς Σάμου. καὶ κατὰ τὰ γεγονότα τοῦ Ἰουλίου τοῦ 1821 καταπλαγέντες ἐκ τῆς ἐπιδειχθείσης ἐκτάκτου στρατιωτικῆς καὶ πολιτικῆς ἰκανότητος τοῦ ἀνδρός, ἐφιμώθησαν μὲν τατ' ἀρχὰς μὴ ἔχοντες τί νὰ εἰπωσιν ἐναντίον του, διότι τὰ πράγματα διεψεύδον αὐτούς, ἀλλ' οὐγὶ μετὰ παρέλευσιν πολλοῦ χρόνου δὲν ἔλειψαν σατανικῶς καὶ ἐπιτηδείως νὰ διαδίδουν καὶ πάλιν ὅτι αἱ βλέψεις τοῦ Λυκούργου δὲν εἶνε εὐγενεῖς, διότι δῆθεν οὗτος δὲν ὀρμάται ἐκ πατριωτικῶν λόγων, ἀλλ' ἐξ ἀτομικῶν τοιούτων, ἐπιθυμῶν, ὡς ἔλεγον, νὰ ἀνακηρυχθῆ ἀπόλυτος κυρίαρχος καὶ ἐξουσιαστής καὶ δικτάτωρ ὅλης τῆς νήσου. Αἱ πρῶται κατηγορίαι κατὰ τοῦ Λυκούργου διεψεύσθησαν, ὡς εἶπομεν, ἐξ αὐτῶν τῶν πραγμάτων. Διότι ἅπασα ἢ ἐν Σάμῳ πολιτεία αὐτοῦ ἀπέδειξεν ὅτι ὁ Λυκούργος ὄχι μόνον δὲν ἦτο φιλάργυρος καὶ ἄρπαξ, ἀλλὰ καὶ εἰς ἄκρον ἀφιλοχρήματος καὶ ὀλιγαρκῆς καὶ διαχειριστῆς τίμιος τῶν κοινῶν, οὐδέποτε καταδεχθεὶς νὰ μεταχειρισθῆ τὴν ἐξουσίαν του πρὸς ἰδίαν ὑλικὴν ὠφέλειαν, εἰς πολλὰς δὲ περιστάσεις καὶ ἐξ ἰδίων δαπανήσας χάριν πατριωτικῶν σποπῶν. Ἡ δὲ ἐπιτυχία τοῦ ἐπαναστατικοῦ κινήματος, ἐνῶ ἀφ' ἐνὸς ἀπέδωκε πλήρη καὶ τελείαν ἐλευθερίαν εἰς τὸν Σαμιακὸν λαόν, ἀφ' ἑτέρου ἐξῆρε τὸ ὄνομα τῆς Σάμου καὶ τῶν Σαμίων εἰς τὴν ὑπόληψιν καὶ τὸν θαυμασμόν. ὄχι μόνον πάντων τῶν ὁμογενῶν, ἀλλὰ καὶ τῶν ξένων λαῶν τῆς Δύσεως. Ὡστε καὶ ἡ δευτέρα κατηγορία τῶν ἐχθρῶν τοῦ Λυκούργου ἀπεδείχθη ἀνυπόστατος. διότι ἐκ τῆς ἐπαναστάσεως ὄχι μόνον δὲν προεκλήθη ἡ καταστροφή τῆς Σάμου, ὡς ἐφρόνουσιν οἱ ἐχθροὶ τοῦ Λυκούργου, ἀλλὰ τοῦναντίον ἐσώθη αὕτη καὶ ἐξυψώθη εἰς τὴν κοινὴν συνείδησιν ἀποκτήσασα σημαντικὸν γάητρον καὶ διαφημισθεῖσα ἀνὰ τὸν κόσμον σύμπαντα ὡς ἐστὶ τέκνων ἡρωικῶν καὶ γενναίων γνωρίζοντων νὰ μάχωνται καὶ νὰ ἀποθνήσκωσι ὑπὲρ τῆς Πατρίδος. Εἶνε ἄλλως τε κοινῶς γνωστὸν ὅτι τὸ πρὸς τὴν Πατρίδα καθῆκον τυγχάνον ἐκ τῶν ἱερωτάτων, δὲν εἶνε δυνατὸν νὰ συσχετισθῆ με ταπεινοῦς καὶ εὐτε-

λεῖς ὑλικούς ὑπολογισμούς. διότι ἡ πρὸς τὴν Πατρίδα ἀγάπη, καθὼς ἐδόξαζον καὶ οἱ ἀρχαῖοι ἡμῶν πρόγονοι, εἶνε καὶ πρέπει νὰ εἶνε ἀνωτέρα ἀπὸ πάσης ἄλλης ἀγάπης.

Καὶ ἡ τελευταία δὲ κατὰ τοῦ Λυκούργου κατηγορία ἦτο ἐπίσης ἀβάσιμος. Ἀληθῶς ὁ Λυκούργος ἀναλαβὼν διὰ τὴν πανθομολογουμένην ἀξίαν αὐτοῦ τὴν ἀνωτάτην ἀρχὴν ἐν Σάμῳ μετὰ τὴν ἐναρξίν τοῦ ἐπαναστατικοῦ κινήματος καὶ ἀρχηγὸς τῆς ἐπαναστάσεως γενόμενος ἐκυβέρνησεν τὴν νῆσον κατὰ τρόπον κάπως δικτατορικόν, τῆρῶν ἀπέναντι πάντων τὴν πρέπουσαν εἰς τὸν ἀνώτατον ἄρχοντα ἀξιοπρέπειαν καὶ τοῦτο οὐχὶ χάριν τῆς ἐκανοποιήσεως προσωπικῶν αὐτοῦ παθῶν, ἀλλὰ χάριν τοῦ συμφέροντος τῆς Πατρίδος, ἐπειδὴ ἐκ πείρας ἐγνώριζε, ὅτι ὅπου διεθύνουν πολλοὶ εἶνε ἀδύνατον νὰ διατηρηθῇ ὀργανωμένη ὑπηρεσία. Τοιοῦτος ὅμως τρόπος διοικήσεως τῶν κοινῶν ἦτο ἐπιβεβλημένος ἐκ τῶν περιστάσεων κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους. Εἰς τοιαύτας πρὸ πάντων ἐκτάκτους καὶ ἀνωμαλούς ἐποχὰς μία πρέπει νὰ εἶνε κορυφή καὶ εἰς καὶ μόνος ἡγέτης, διότι ἄλλως ἡ ἐπανάστασις ἀνευσίθαστος ἀρχηγὸς συγκεντροῦντος ἐν ἑαυτῷ ὅλην τὴν δύναμιν τῆς ἐξουσίας εὐκόλως μετατρέπεται εἰς ὀλιγακρατίαν, ὁ δὲ Λυκούργος διοικῶν μὲ σθένος καὶ ἐπιβολὴν, καὶ θέλων ἐν ἐν πᾶσι νὰ γίνεταί σεβαστός, ἵνα οὕτω στερεοῦται ἡ ἀπαραίτητος πειθαρχία μετὰξὺ ὄλων τῶν τάξεων, ἔπραττεν ἀκριβῶς ἐκεῖνο τὸ ὅποιον ἔπρεπε καὶ τὸ ὅποιον ἀπήτουν ἡ σωτηρία καὶ ἡ τιμὴ τῆς Πατρίδος. πᾶσαι δὲ αἱ κατ' αὐτοῦ σκευωρίαι τῶν ἐχθρῶν αὐτοῦ δὲν ἦσαν ἢ ἐμπαθείας κινήματα ἄστοχα καὶ αἰσθήματος εὐγενεοῦς καὶ τιμίου καὶ πολιτικῆς πατριωτικῆς ἔλλειψιν ἀποδεικνύοντα.

Ἀλλὰ τῶν τοιούτων ἐχθρῶν τοῦ Λυκούργου αἱ τοιαῦται ἐνέργειαι κατ' ἀρχὰς εἰς οὐδὲν ἴσχυσαν, διότι, ὡς εἶπομεν, ὁ Σαμιακὸς λαὸς διείδεν ἐκ τῶν ἔργων τὴν ἀξίαν καὶ τὰς ἀρετὰς τοῦ Λυκούργου, ὃν ἀνεγνώρισεν ὡς σωτῆρα. ἐνώπιον δὲ τῆς τοιαύτης δημοτικότητος καὶ τοῦ σεβασμοῦ ὃν ἀπῆλαυσεν ὁ ἀνὴρ ὑπὸ τοῦ λαοῦ, συνετρίβετο καὶ ἐξηρανίζετο πᾶσα ἄλλη ἐμπαθείας καὶ σατανικῆς ἐνέργεια τῶν εὐαρίθμων

ἄλλως ἐχθρῶν αὐτοῦ, οὕτω δὲ, ὁ Λυκοῦργος ἀπολαύων τῆς κοινῆς ἐμπιστοσύνης καὶ ἐκτιμῆσεως, ἠδυνήθη τότε νὰ ἐξακολουθήσῃ τὸ ἅγιον αὐτοῦ ἔργον ἰδρύων ὀχυρώματα εἰς ὅλην τὴν νῆσον, φροντίζων περὶ τῆς κατασκευῆς καὶ ἐπισκευῆς πυροβολῶν, ὀργανῶν τὰς κατὰ θάλασσαν δυνάμεις τῆς νήσου διὰ τῶν ὑπαρχόντων πλοίων, ἐκ τῶν ὁποίων ἄλλα μὲν μετεβλήθησαν εἰς καταδρομικὰ καὶ ἄλλα εἰς κατασκοπικὰ, καὶ ἐμπνέων διὰ τῶν ἐνεργειῶν τούτων τὸ θάρρος καὶ τὴν εὐψυχίαν εἰς ὅλους τοὺς κατοίκους. Ἐσχημάτισε προσέτι ὁ Λυκοῦργος κατασκοπείας ἐν Κωνσταντινουπόλει, Σμύρνη καὶ Ἀλεξανδρείᾳ, ὅπως πληροφορητῆι περὶ τῶν κινήσεων τῶν ἐχθρῶν καὶ τοῦ ἀριθμοῦ τῶν πλοίων αὐτῶν καὶ τῶν μαχητῶν καὶ διέταξεν εἰς ὅλους τοὺς λιμένας τῆς Σάμου νὰ ἐξετάζωνται οἱ πλοίαρχοι πλοίων ἐρχομένων εἰς Σάμον ὑπὸ τῶν λιμεναρχῶν, ὧν ἡ ἐκθεσις ὑπεβάλλετο εἰς τὸ Διοικητήριον. Ἡ ἔλλειψις μόνον ἐπαρκοῦς πυρίτιδος ἐν Σάμῳ ἀνησύχει πλειότερον παντὸς ἄλλου τὸν Λυκοῦργον καὶ τοὺς ὑπ' αὐτὸν πολεμιστάς. ἄλλα καὶ ἡ ἔλλειψις αὕτη ἐξοικονομήθη διὰ τῶν Ἰδραίων καὶ Σπετσιωτῶν πρὸς τοὺς ὁποίους διὰ τοῦτο ἀπετάθησαν τότε οἱ τῆς Σάμου Ἐφοροί.

Με τοιαύτας ἀγωνιώδεις δοκιμασίας καὶ προσπάθειας ἔληξε τὸ πρῶτον ἔτος τῆς ἐπαναστάσεως διὰ τὴν Σάμον, ἥτις, τότε, κατὰ τὸν Φιλήμονα «ἐσώθη διὰ τῆς μεγαλοψυχίας τοῦ Ἀρχηγοῦ αὐτῆς, τῆς αὐταπαρνήσεως τῶν ὑπ' αὐτὸν ἀξιωματικῶν καὶ τῆς ἀνδρείας τῶν ἐνόπλων Σαμίων».

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΤΡΙΤΟΝ

Ἀτυχῆς ἐκστρατεία τῶν Σαμίων εἰς Χίον. — Ἐνέργειαι Χίων πρὸς ἐξέγερσιν τῆς Πατρίδος των. — Ὁ Ἀρτώριος Βουρβιῆς καὶ ἄλλοι Χίοι ἐκλιπαροῦν τὸν Λυκούργον νὰ σπεύσῃ εἰς ἀπελευθέρωσιν τῆς νήσου των. — Ἀποστολὴ Σαμίων προσκόπων εἰς Χίον. — Μετάβασις τοῦ Σαμιακοῦ στρατοῦ εἰς Χίον. — Πολιορκία τοῦ φρουρίου τῆς Χίου. — Ἀναξία συμπεριφορὰ τῶν Χίων καὶ διχόνοια μεταξὺ αὐτῶν καὶ τῶν Σαμίων. — Ὁ Βουρβιῆς ὀργανώνει ἰδιαιτέραν ὑπηρεσίαν. — Ἀφίξις τοῦ Τουρκικοῦ στόλου. — Ἡ ἀκαταστασία καὶ ἡ διχόνοια γίνονται παραίτιοι τῆς καταστροφῆς τῆς Χίου. — Ἐποχώρησις καὶ φυγὴ τῶν Σαμίων. — Ἀπολογία τοῦ Λυκούργου.

Αἱ μογθηραὶ ἐνέργειαι τῶν ἐχθρῶν τοῦ Λυκούργου, καθὼς εἶδομεν ἀνωτέρω, δὲν ἔφερον εὐτυχῶς κατὰ τὸ πρῶτον ἔτος οὐδὲν ἀποτέλεσμα. Ὁ λαὸς τῆς Σάμου ἐνθαρρυνθεὶς ἐκ τῶν πρώτων ἐπιτυχιῶν τοῦ ἀγῶνος ἔμεινεν ἀφοσιωμένος εἰς τὸν ἀρχηγὸν αὐτοῦ προθύμως ὑπακούων πρὸς πάντα αὐτοῦ τὰ κελεύσματα εἰς πείσμα τῶν ὀλίγων ἀχρείων καὶ κακομαθημένων κοτσαμπασίδων, οἱ ὅποιοι δὲν ἐδίσταζον νὰ θυσιάξουν εἰς τὸ ἀνόσιον πάθος τῆς ἀρχομανίας των αὐτὰ τὰ ὑψίστα συμφέροντα τῆς Πατρίδος. Πόσον δὲ ἦτο τὸ θάρρος ὑφ' οὗ ἐνεπνέοντο τότε οἱ Σάμιοι πολεμισταὶ ἀποδεικνύουν αἱ εἰς Μικρασίαν ἐπιδρομαὶ αὐτῶν. αἰτινες ἐξηκολούθουν ἀκαταπαύστως πάντοτε ἐπιτυχῶς διεξαγόμεναι. Διὰ τῶν ἐπιδρομῶν δὲ τούτων τῶν Σαμίων ὠφελεῖτο μεγάλως καὶ ἡ καθόλου Ἑλληνικὴ ἐπανάστασις. καθόσον ἡ Τουρκικὴ Κυβέρνησις ἦτο ἠναγκασμένη νὰ ἀπασχολῆ μέγα μέρος στρατοῦ ἐν Μικρασίᾳ πρὸς ἀπόκρουσιν τῶν Σαμίων, οἱ ὅποιοι μὴ ὄλα ταῦτα οὐδέποτε ἔπαθον ἡτταν τινα. Πνεῦμα ἡρωϊκὸν ἔπνεε τότε εἰς ὅλην τὴν νῆσον, ἄνδρες δὲ καὶ γυναῖκες καὶ παιδία ὡς πρῶτιστον αὐτῶν μέλημα ἐθέωρουν νὰ συνεισφέρῃ ἕκαστος τὸ κατὰ δύναμιν διὰ τὴν ἐνίσχυσιν τοῦ κατὰ τῶν ἀπίστων ἀγῶνος ὑπὲρ τῆς πίστεως καὶ τῆς Πατρίδος. Τὴν εὐγενῆ ταύτην ἀμιλλαν μεταξὺ τῶν κατοίκων, ὅπως διεγείρη ἔτι μᾶλλον ὁ Λυκούργος εἶχε διατάξῃ ὅπως κάθε χωρίον τῆς Σάμου ἔχη

καὶ τὴν ἰδιαίτεράν του σημαίαν. Τὴν σημαίαν δὲ ταύτην συνήθως ἔνηθον, ἔπλεκον, ἔρραπτον καὶ ἐχρωμάτιζον τεσσαράκοντα παρθένοι ἐντὸς τῆς αὐτῆς ἡμέρας καὶ πρὸ τῆς δύσεως τοῦ ἡλίου.

Οἱ Σάμιοι κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην, γράφει ὁ Ἐπαμεινώνδας Σταματιάδης, ἐνθαρρυνθέντες ἐκ τῶν πρώτων πολεμικῶν ἐπιτυχιῶν καὶ ἐκ τοῦ τρόμου, ὃν τὸ ἑαυτῶν ὄνομα ἐπέπνεε πρὸς τοὺς κατοικοῦντας τὴν Ἀσιατικὴν παραλίαν, ὠμοιάζον πρὸς νεοσύλλεκτον στρατιώτην ἐπιχειρηματίαν, ὑπὸ δυσκαθέκτου κατεχόμενον ἡρωϊσμοῦ ἐνεκα τῆς εὐμενοῦς πρὸς τὰς πρώτας αὐτοῦ πράξεις διακειμένης τύχης. Τῶντι, εὐθὺς ἀπὸ τῶν πρώτων ἡμερῶν τοῦ ἐπαναστατικοῦ κινήματος, ἰδίως δὲ μετὰ τὰ γεγονότα τοῦ 1821, ἡ Σάμος εἶχεν ὄψιν στρατοπέδου διαρκῶς προετοιμαζομένου πρὸς ὑποδοχὴν τοῦ ἐχθροῦ. Οἱ πρώην ἤρεμοι καὶ ταπεινοὶ ἀγρόται ταχέως ἐγένοντο πρώτης τάξεως πολεμισταί, ὀρμῶντες μετὰ θαυμαστῆς γενναιότητος πρὸς πάντα κίνδυνον. Ἡ δὲ ἐπιπνεύσασα ζεῖδωρος αὔρα τῆς ἐλευθερίας καὶ αἱ πρώται ἐπιτυχίαι κατὰ τῶν προαιωνίων ἐχθρῶν ἐπέτειναν τὸ πολεμικὸν μένος τῶν τότε Σαμίων. Ἦδη ὁ εἰρηνικὸς βίος καθίστατο ἀνυπόφορος καὶ ἀνιαρὸς δι' αὐτούς. Ἀπαξ ἀτενίσαντες μετὰ θάρρους τὸν περιπετειώδη πολεμικὸν βίον, καὶ διελθόντες ἀβλαβῶς τοσούτους κινδύνους, δὲν ἠδύναντο πλέον νὰ διάγωσιν ἀπράγμονα καὶ εἰρηνικὴν ζωὴν, ἥτις ἦτο ἀσφυκτικὴ δι' αὐτούς. Τοὺς ἐνεθουσία ἡ ὀσμὴ τῆς πυρίτιδος καὶ ἐπειδὴ ἐν Σάμῳ δὲν ὑπῆρχον ἐχθροί, ἔπρεπε νὰ ἀναζητῶσιν αὐτοὺς ἐκτὸς τῆς νήσου· ἔβλεπον ἄλλως τε ὅτι ἡ παρ' αὐτῶν ἀποτελουμένη τοσαύτη δύναμις δὲν ἔπρεπε νὰ μένη ἀδρανὴς καὶ ὅτι ἀφοῦ ἡ Πατρίς των δὲν εἶχεν ἀνάγκην, καθήκον εἶχον οὗτοι νὰ σπεύσουν πρὸς σωτηρίαν ἄλλων ἀδελφῶν καὶ πρὸς ἐνίσχυσιν τοῦ γενικοῦ τῆς Πατρίδος ἀγῶνος.

Ἀρχυρένου τοῦ 1821 ὁ Λυκῶργος συνεννοήθεις μετὰ τῶν ἄλλων ὀπλαρχηγῶν εἶχεν ἀποφασίσει νὰ ἐκστρατεύσῃ πρὸς κατάληψιν τοῦ φρουρίου τῆς Νέας Ἐφέσου, ὅπερ καὶ διὰ τὰς εἰς Μικρὰν Ἀσίαν ἐπιδρομὰς καὶ πρὸς ἀπόκρουσιν τῶν ἐκ

Μικρασίας ὀρμωμένων ἐχθρῶν ἐναντίον τῆς Σάμου ἦτο ὠφέλιμον· ἀλλὰ τὴν μελετηθεῖσαν ταύτην ἐπιχείρησιν, ἣτις ἐπιτυγχανόμενή θά εἶχεν ἴσως πολὺ μεγάλα καὶ ἐπωφελεῖ ἀποτελέσματα, ἐμχταίωσεν ἡ εἰς Χίον ἀτυχῆς ἐκστρατεία τῶν Σαμίων λαβοῦσα γῶραν ὑπὸ τὰς ἀκολούθους περιστάσεις.

Ἀπὸ ἀρχῆς τῆς ἐπαναστάσεως πολλοὶ διάσημοι καὶ λόγοιοι ἄνδρες τῆς νήσου Χίου πολλὰς κατέβαλον ἐνεργείας ὅπως καὶ ἡ πατρις αὐτῶν συμμετάσχη εἰς τὴν γενικὴν τοῦ ἔθνους ἐξέγερσιν, διὰ τῶν ἐνεργειῶν δὲ τούτων ἐπείσθη ὁ ναύαρχος Τομπάζης νὰ πλεύσῃ μετὰ τοῦ ὑπὸ αὐτὸν στόλου τῆ 27 Ἀπριλίου 1821 εἰς Χίον, ἀφίχθεις δὲ αὐτόθι διένειμε προκλήρουζιν εἰς τοὺς κατοίκους καλῶν αὐτοὺς νὰ συνδράμωσι τὸν μέγαν καὶ ἱερὸν τοῦ ἔθνους ἀγῶνα. Ἄλλ' οἱ Χῖοι τότε ἀπήντησαν ὅτι ἦτο ἀδύνατον νὰ λάβωσι τὰ ὄπλα καὶ παρεκάλεσαν τὸν Ἕλληνα ναύαρχον νὰ ἀναχωρήσῃ ταχέως ἐκ τῆς νήσου, ἵνα μὴ, ὡς ἔγραφον, προκαλέσῃ τὸν πανέστιον ὄλεθρον αὐτῆς. Ὅθεν ὁ Ἑλληνικὸς στόλος ἰδὼν ὅτι ὁ λαὸς τῆς Χίου ἐτρέπετο πρὸς τὰ ὄρη, ὅσάκις εἰς τὴν ξηρὰν ἐπλησίαζε πλοιάριόν τι Ἑλληνικόν, καὶ μαθὼν ὅτι οἱ Τούρκοι πρὸς ἀσφάλειαν συνέλαβον ὡς ὁμήρους τὸν Μητροπολίτην καὶ μερικοὺς ἐκ τῶν προκρίτων ἐν τῷ φρουρίῳ τῆς Χίου, ἀπέπλευσαν ἐκ τῆς νήσου ἄνευ οὐδενὸς ἀποτελέσματος.

Ἄλλ' οἱ μᾶλλον φιλελεύθεροι ἐκ τῶν Χίων καὶ μετὰ τὴν πρώτην ταύτην ἀποτυχίαν ἐξηκολούθησαν τὰς ἐνεργείας των παρὰ τῷ Δημητρίῳ Ὑψηλάντῃ, ὅστις συγκατατεθείς νὰ ὑποστηρίξῃ τὴν ἐξέγερσιν τῆς Χίου συνέστησεν εἰς τοὺς Χίους ἀπεσταλμένους Γ. Ράλλην καὶ Ν. Μυλωνᾶν νὰ μεταβῶσιν εἰς Σάμον καὶ συμπαραλάβωσι κοινωνὸν τῆς ἐπιχειρήσεως αὐτῶν τὸν Λυκοῦργον. Ἐνῶ δὲ εἶχεν ἀρχίσῃ ἡ τοιαύτη ἐτοιμασία, ἐπεκράτησαν νέαι σκέψεις περὶ ἀναβολῆς τοῦ ἐν Χίῳ κινήματος, καὶ ὁ Λυκοῦργος ἤρχισε τότε νὰ ἀσχολῆται ἐκ νέου διὰ τὴν κατὰ τῆς Νέας Ἐφέσου μελετωμένην ἐκστρατείαν, ὅτε ἀφίκετο εἰς Σάμον ὁ Χατζῆ Αντώνιος Βουρνιάς, Χῖος ἀνὴρ, διατελέσας λοχαγὸς τοῦ Ναπολέοντος Α΄. εἰς τὰ ἐν Αἰγύπτῳ τάγματα τῶν εὐζώνων, ὅστις ἐνεργῶν καὶ αὐτὸς

ὕπερ τῆς ἀπελευθέρωσός τῆς Χίου καὶ πολλὰς συστάσεις ἔχων περὶ τοῦ Λυκούργου ἦλθεν εἰς Σάμον ἐκλιπαρῶν αὐτὸν νὰ ἐκστρατεύσῃ εἰς Χίον μετὰ τῶν ὑπ' αὐτὸν Σαμίων πολέμιστῶν, λέγων ὅτι ὁ Λιακὸς λαὸς ἦτο ἕτοιμος καθ' ὅλα καὶ ὅτι θὰ ἐξηγείρετο μάλιστα οἱ Σάμιοι ἐνεφανίζοντο εἰς Χίον, τῶν Τούρκων κατοίκων ἐτοιμῶν ὄντων πρὸς ἀναχώρησιν. Τὰ αὐτὰ ἔγραφε συγχρόνως τότε πρὸς τὸν Λυκούργον καὶ ἕτερος Χίος πρόκριτος, ἐπίτροπος τῶν Μαστιχοχωρίων τῆς Χίου, ὀνομαζόμενος Νικόλαος Συννεριᾶς.

Πρὸς ταῦτα ὅμως ὁ Λυκούργος δὲν ἔδωκε κατ' ἀρχὰς οὐδεμίαν σοβαρὰν προσοχὴν, δηλώσας ὅτι δὲν ἠδύνατο νὰ προβῆ εἰς τοιοῦτον σπουδαῖον ἐγχείρημα ἄνευ τῆς ἐντολῆς τῆς κεντρικῆς τοῦ Ἑλληνικοῦ ἀρχῆς, ἀλλ' ὁ Βουρνιαῖς διαβεβαίωνε τὸν Λυκούργον ὅτι εἶχε προφορικὰς διαταγὰς τοῦ Δ. Ὑψηλάντου μεθ' οὗ. ὡς ἔλεγε, εἶχε συνεννοηθῆ ὁ ἴδιος, οἱ δὲ ἐν Σάμῳ διαμένοντες Χῖοι μανθάνοντες τοὺς δισταγμοὺς τοῦ Λυκούργου ἤρχισαν νὰ καταβοῶσιν ἐναντίον αὐτοῦ λέγοντες ὅτι ἐνῶ εἶχε τὰ μέσχα νὰ συντελέσῃ πρὸς ἀπελευθέρωσιν πλουσίας καὶ μεγάλης Ἑλληνικῆς νήσου, αὐτὸς ἐπρωτίμα νὰ ἀσχολῆται εἰς ἐπουσιώδη, ὑπονοοῦντες μὲ τοῦτο τὰς εἰς Μικρασίαν ἐπιδρομὰς· ἡ στάσις δὲ αὕτη τῶν ἐν Σάμῳ Χίων, αἱ ἐπιστολαὶ τοῦ Ν. Συννεριᾶ καὶ ἄλλων Χίων προκρίτων καὶ αἱ διαβεβαιώσεις τοῦ Ἀντωνίου Βουρνιαῖ ἔπεισαν εἰς τὸ τέλος τὸν Λυκούργον νὰ ἀναβάλῃ τὴν ἐκστρατείαν τῆς Νέας Ἐρέσου καὶ νὰ λάβῃ ὑπ' ὄψιν τὰς παρακλήσεις τῶν Χίων.

Ἐν τούτοις πρὶν ἢ ὀριστικῶς ἀποφασίσῃ τὴν εἰς Χίον ἐκστρατείαν ὁ Λυκούργος ἔστειλεν εἰς Χίον τὸν Δημ. Παπαντωνίου, ὅπως ἀντιληφθῆ τὴν κατάστασιν τῆς νήσου καὶ τὰς διαθέσεις τῶν κατοίκων αὐτῆς, οὗτος δὲ μεταβὰς εἰς Θυμαίναν τῆς Χίου, εὔρε πολλοὺς φιλελευθέρους διαβεβαιώοντας ὅτι οἱ Χῖοι μετ' ἀγωνίας ἀναμένουσι τὴν ἐπικουρίαν τῶν Σαμίων ἵνα κηρύξωσι τὴν ἐπανάστασιν εἰς τὴν νήσον, μὴ ἀρκεσθεῖς δὲ ὁ Λυκούργος εἰς τὰς διαβεβαιώσεις τοῦ Δ. Παπαντωνίου, ἀπέστειλεν ἐκ νέου εἰς Χίον τοὺς Μανουὴλ Σοφούλην καὶ Γεώργιον Χ' Ἀνδρέου, οἵτινες ἐπανελθάντες εἰς Σάμον

καὶ συνοδευόμενοι ὑπὸ Χίων τινων πολιτῶν καὶ ἱερέων διαβεβαίωνον μετ' αὐτῶν ὅτι οἱ Χιοὶ εἶνε καθ' ὅλα ἔτοιμοι νὰ ἐπαναστατήσωσι μὲν ἰδίως τὰς ἐπικουρίας τῶν Σαμίων καὶ ὅτι ἐν Χίῳ ὑπῆρχεν ἀφθονία πολεμοφοδίων. Τὰς διαβεβαιώσεις δὲ ταύτας ἐνίσχυον καὶ γράμματα ἐκ μέρους τῶν προεστώτων τῆς Χίου ἀποστελλόμενα, τὰ ὅποια ἐσώζοντο ἐν τῷ φρουρίῳ τοῦ Λυκούργου μέχρι τοῦ 1834, κατασχεθέντα τότε ὑπὸ τοῦ Τούρκου ναυάρχου Χασάν βέη καὶ τοῦ ἀντιπροσώπου τοῦ ἡγεμόνος Βογορίδου Κ. Μουσοῦρου.

Κατόπιν τῶν διαβεβαιώσεων τούτων ὁ Λυκούργος ἐπέισθη νὰ ἀναλάβῃ τὴν εἰς Χίον ἐκστρατείαν τὴν ὁποίαν ἐπόθουν καὶ πάντες οἱ Σάμιοι ἐμπνεόμενοι ἀπὸ τὸν ζῆλον τοῦ νὰ ἐλευθερώσωσιν ἀδελφούς των. Μόλις δὲ διεκηρύχθη τοῦτο ὑπὸ τοῦ Λυκούργου εἰς ὅλην τὴν Σάμον συνῆλθον ἐντὸς ὀλίγων ἡμερῶν εἰς Βαθὺ τέσσαρες περίπου χιλιάδες ἀνδρῶν ὑπὸ τοὺς τέσσαρας χιλιάρχους μετὰ δύο μεγάλων τηλεβόλων καὶ δέκα μικροτέρων. Ὁ ἐνθουσιασμός τῶν Σαμίων εἰς τὴν περίστασιν ἐκείνην ἦτο ἀπερίγραπτος. «Οἱ ἄνδρες», ἔγραφε κατόπιν ἐν τῇ ἀπολογίᾳ τοῦ Λυκούργου «συνελογίζοντο εἰς διαφόρους λόγους, οἱ πατέρες ἐνηγκαλίζοντο τοὺς υἱούς, οἱ ἀδελφοὶ τὰς ἀδελφάς, αἱ γυναῖκες τοὺς ἀνδρας των, αἱ μητέρες τὰ τέκνα των· θέαμα τῶνόντι ἐκπληκτικώτατον.» Πλὴν δὲ τῶν καταρτισθέντων τεσσάρων χιλιαρχιῶν συνέστη καὶ Ἱερὸς Λόγος ἐξ 180 ἐπιλέκτων, ὠργανώθη κατὰ τὸ δυνατὸν μία ὑγειονομικὴ ὑπηρεσία καὶ 60 πλοῖα προσωρμισθέντα ἐν τῷ κόλπῳ τοῦ Βαθέος ἦσαν ἔτοιμα νὰ μεταφέρουν εἰς Χίον τοὺς Σαμίους πολεμιστάς, οὓς ἠκολούθησαν καὶ 27 Ρουμελιῶται ὑπὸ ἀρειμάνιον τινα ἱεροδιάκονον ὀνόματι Ἀγάπιον. Τὴν γενικὴν δὲ ἀρχηγίαν τῆς ἐκστρατείας ἀνέλαβεν ὁ Λυκούργος.

Τῇ 9 Μαρτίου τοῦ 1822 ἡμέρα πέμπτη ἀπεφασίσθη ἡ ἀναχώρησις. Αὐθημερὸν ἐψάλη ἐν τῷ ναῷ τοῦ Ἁγίου Σπυρίδωνος τελεταρχοῦντος τοῦ Ἀρχιερέως Κυρίλλου δέησις ἐκτενὴς μεθ' ἧς ἐξεφώνησε λόγον ἐνθουσιώδη ὁ εὐγλωττος ἀρχιμανδρίτης Μακρόβιος, πρὸς τὸ ἐσπέρας δὲ ὑπὸ τοὺς ἤχους τῶν κωδῶνων καὶ τὰς ἐπευφημίας τοῦ λαοῦ ἐπεβιβάσθησαν

οὗτοι ἄνδρες εἰς τὰ πλοῖα καὶ τὴν νύκτα τῆς ἐπομένης προσωρμίσθησαν εἰς τὸν μεγάλον λιμένα τῆς Χίου. Εὐθύς δὲ κατὰ τὰς μεταμεσονυκτίους ὥρας ἀπεβιβάσθησαν εἰς τὴν παραλίαν τοῦ Κονταρίου μίαν ὥραν μακρὰν τῆς πόλεως Χίου καὶ διαιρεθέντες εἰς ἀποσπάσματα κατέλαβον μετὰ τοῦ πυροβολικοῦ τὰς ἐπικαιροτέρας θέσεις. Οὕτω στρατοπεδεύσαντες οἱ Σάμιοι ἀνέμενον ἐν τῇ παραλίᾳ τοῦ Κονταρίου, ὅτε πρὶν ἀκόμη ἀνατεῖλῃ ὁ ἥλιος ἠκούσθησαν κυμβαλισμοὶ καὶ μετ' ὀλίγον ἐθεάθησαν ἐρχόμενοι πρὸς τὸ μέρος των πολυάριθμοι πεζοὶ καὶ ἵππεις. Ὁ Λυκοῦργος μὴ δυνάμενος ἐξ ἀποστάσεως ἕνεκα τῆς πρωϊνῆς ὥρας νὰ διακρίνῃ ἂν οἱ ἐπερχόμενοι ἦσαν φίλοι ἢ ἐχθροὶ διέταξε τὸν χιλιάρχον Καπετὰν Σταμάτην νὰ καταλάβῃ μετὰ 400 ἀνδρῶν τὰς περὶ τὸ Βασιλιόνικόν ἐπικαίρους θέσεις καὶ ἐμποδίσῃ οὕτω πᾶσαν ἐπίθεσιν ἐκ τῶν πλαγίων. Τοῦτο ἀντιληφθέντες οἱ ἐπερχόμενοι ἀνέπτυξαν καὶ αὐτοὶ τὰς τάξεις των καὶ τότε οἱ Σάμιοι ἐπείσθησαν ὅτι εὐρίσκοντο ἀπέναντι Τούρκων καὶ ἠτοιμάσθησαν εἰς μάχην. Τῶν Τούρκων πλησιασάντων ἤρχισαν ἑκατέρωθεν σφοδροὶ πυροβολισμοί. Ἐπὶ δύο ὥρας διήρκεσεν ἡ μάχη καὶ τὰ δύο μέρη ἐτήρουν τὰς θέσεις των. Μεγάλην ὅμως φθορὰν προὔξεναι εἰς τοὺς Τούρκους τὸ πυροβολικὸν τῶν Σαμίων. Ὅταν δὲ πλοῖον τι Σαμιακὸν πλησιάσας εἰς τὴν ξηρὰν ἤρχισε νὰ πυροβολῇ αὐτούς καὶ ἐκ τῶν πλαγίων, οἱ μὲν Τούρκοι ἀποθαρρυνθέντες ἐτράπησαν εἰς φυγὴν, πολεμοῦντες δὲ καὶ πολεμούμενοι εἰσῆλθον κατησχυμένοι ἐντὸς τοῦ φρουρίου, οἱ δὲ Σάμιοι κατεδίωξαν αὐτούς καὶ πρὸς τὸ ἑσπέρας γεγόμενοι κύριοι τῆς πόλεως εἰσῆλθον θριαμβευτικῶς ἐν αὐτῇ. Εἰς τὴν μάχην ταύτην ἐκ μὲν τῶν Τούρκων ἐφρονεύθησαν 260 καὶ ἐπληγώθησαν πολλοί, ἐκ δὲ τῶν Σαμίων ἔπεσεν εἰς καὶ ἐπληγώθησαν δύο. Αἱ πολεμικαὶ ἐργασίαι ἐξηκολούθησαν μέχρι τῆς νυκτός, τῶν Σαμίων ἀσχολουμένων εἰς τὸ νὰ καταλάβωσι καὶ ὀχυρώσωσι διαφόρους ἐπικαίρους περὶ τὸ φρούριον θέσεις.

Τὴν ἐπομένην ἡμέραν, ἥτις ἦτο ἡ 12η Μαρτίου οἱ Τούρκοι ἐπεχείρησαν ἔξοδον ἐκ τοῦ φρουρίου, ἀλλ' ἀποκρουσθέντες ἠναγκάσθησαν νὰ ἐπιστρέψουν κατησχυμένοι, ἀποῦ ἀπώλε-

σαν περὶ τοὺς 60 ἄνδρας. Οἱ δὲ Σάμιοι ἐξηκολούθησαν ὀχυρούμενοι εἰς τὰ πέραξ τοῦ φρουρίου, ἵνα καταστήσωσι στενοτέραν τὴν πολιορκίαν αὐτοῦ, σκοπὸν ἔχοντες νὰ ἐξαναγκάσωσιν εἰς παράδοσιν τοὺς ἐντὸς αὐτοῦ διαμένοντας Τούρκους. Ἐν τῷ φρουρίῳ ἐκρατοῦντο ὡς ὄμηροι καὶ μερικοὶ ἐκ τῶν Χίων προκρίτων, οὓς εἶχε συλλαβεῖ ὁ τότε διοικητὴς τῆς Χίου Βαχῆτ πασᾶς, θέλων διὰ τοῦ μέσου τούτου νὰ εἶνε ἐξησφαλισμένος περὶ τῆς διατηρήσεως τῆς ἡσυχίας ἐν τῇ νήσῳ. Ὁ πασᾶς οὗτος ὀλίγον χρόνον πρὸ τῶν ἀνωτέρω γεγονότων, εἶχε συλλάβει καὶ φονεύσει Σαμίους τινὰς χάριν ἐμπορίας μεταβάντας εἰς Χίον. Ἀργότερον δὲ καὶ ἄλλοι δεκαοκτὼ Σάμιοι ἀναγκασθέντες ὑπὸ τῆς τρικυμίας νὰ προσορμισθῶσιν εἰς τὸ χωρίον Πέραμα τῆς Χίου τὴν αὐτὴν θὰ εἶχον τύχην, ἐὰν δὲν προελάβανον νὰ κρυβῶσιν ἐντὸς σπηλαίων.

Τῇ 14ῃ Μαρτίου ὁ Λυκοῦργος προέτεινεν εἰς τοὺς Τούρκους τὴν ἐντὸς τριῶν ἡμερῶν παράδοσιν τοῦ φρουρίου, καθόσον ἡ πολιορκία αὐτοῦ εἶχε καταστῆ ἤδη στενοτάτη, ἐκείνην δὲ τὴν ἡμέραν ὁ Σάμιος πλοίαρχος Ἐμμανουὴλ Ἀγγελίνας ἐξελθὼν ἐκ τοῦ πλοίου εἰς τὴν ξηρὰν κατέλαβε τὸν ἀπέναντι τοῦ φρουρίου πύργον τοῦ Ροδοκανάκη καὶ ἐπέτυχεν ὅπως ἀποκόψη τὸ διοχετευόμενον ὕδωρ εἰς τὸ φρούριον. Θλίψις καὶ ἀπόγνωσις κατέλαβε τότε τοὺς ἐν τῷ φρουρίῳ Τούρκους καὶ πολλοὶ ἐξ αὐτῶν παρώτρυνον τὴν Διοικητὴν νὰ ἔλθῃ εἰς διαπραγματεύσεις μὲ τοὺς πολιορκητάς.

Εἰς τοιοῦτον εὐχάριστον σημεῖον εὐρίσκοντο τὰ πράγματα, ἡ δὲ ἐκπόρθησις τοῦ φρουρίου δὲν θὰ ἦτο. ὅπως ἐφρόνει καὶ ὁ Λυκοῦργος, ἡ ζήτημα δύο ἢ τριῶν ἡμερῶν μόνον. ἂν τὸ ἀπαίσιον τέρας τῆς διχονοίας μεταξὺ τῶν Σαμίων καὶ τῶν Χίων δὲν ἐνέκυπτεν εἰς τὰς κρίσιμους ἐκείνας στιγμὰς. Ἀθημερὸν ὁ Λυκοῦργος θέλων νὰ ρυθμίση τὴν ἐν Χίῳ κατάστασιν διώρισεν Ἐφόρους γενικοὺς πέντε Χίους προκρίτους ἵνα ἐφορεύωσι καὶ διοικῶσι τακτικῶς ὅλην τὴν κατρίδα εἰς τοὺς ὁποίους συνηθροισμένους συνέστησε νὰ ἔχωσι ζῆλον, ἀγάπην καὶ ὁμόνοιαν πρὸς ἀλλήλους. Σύναμα δὲ ἀπέστειλεν εἰς Ἰκαρίαν πλοῖον ἵνα παραλάβῃ ἐκεῖθεν ὅσους ἠδύνατο ἄνδρας

καὶ δύο ἄλλους ἀποστόλους ἔπεμψεν εἰς τὴν ἐν Κορίνθῳ Κυβέρνησιν, ἵνα ζητήσωσι παρ' αὐτῆς πολεμοφόδια καὶ ἐπικουρίας. Κατὰ προτροπὴν δὲ τοῦ Λυκούργου ὡσαύτως οἱ νεοδουρισθέντες Ἔφοροι τῆς Χίου ἔγραψαν ἐπίσης πρὸς τὴν Βουλὴν τῶν Ψαρῶν ζητοῦντες ἐπικουρίας, ἧτις ἐν τάχει ἔπεμψεν εἰς Χίον 1000 ὀκάδας πυρίτιδος, 9 κιβώτια πυριτοβολῶν καὶ ἄλλα χρειώδη.

Ἄλλ' ἐνῶ ταῦτα ἔπραττεν ὁ Λυκούργος, ὁ Ἀντώνιος Βουρνιαῆς καὶ τινες ἄλλοι συμπολίται αὐτοῦ ὑπὸ δοξομανίας καταληφθέντες, ἔβλεπον ζηλοτύπως τὸν Λυκούργον ὡς ἀρχηγόν, ὅθεν συνεννοηθέντες οἱ Ἔφοροι παρεκίνησαν τὸν Βουρνιαῆν νὰ συστήσῃ χωριστὴν διοίκησιν, πολιτικὴν καὶ στρατιωτικὴν, οὗτος δὲ ἀνσῆτως φερόμενος, «συλλαμβάνει», κατὰ τὴν ἔκφρασιν τοῦ Λυκούργου, «γυμνασιακὰς ἰδέας εἰς τὴν κεφαλὴν τοῦ καὶ ἀρχίζει νὰ σχηματίξῃ γραφεῖα *al europa*, νὰ μαζέξῃ ἀξιώματα καὶ παράσημα καὶ τέλος νὰ κτίξῃ οἰκίαν χωρὶς θεμέλια». Αἱ ἰδιαίτεροι δὲ αὐταὶ ἐνέργειαι τῶν Χίων ὀργανωθεῖσαι μυστικῶς κατ' ἀρχάς, καὶ φανερωθεῖσαι κατόπιν, προεκάλεσαν τὴν ἀκαταστασίαν καὶ τὴν διχόνοιαν ἐν στιγμαῖς κρισιμωτάταις, καθ' ἃς οἱ πάντες ἔπρεπε νὰ εἶνε ἠνωμένοι καὶ σύμφωνοι κατὰ τοῦ κοινοῦ ἐγθροῦ. Ἡ ἀνάπτυχθεῖσα δὲ ἐκ τούτων διχόνοια προεκάλεσε τὴν καταστροφὴν τῆς Χίου, ἐνῶ ἦτο ἀναμφισβήτητον ὅτι ἐὰν οἱ Χιοὶ ἔμενον σύμφωνοι μέχρι τέλους καὶ ὑπεστήριζον προθύμως μὲ ὅσα μέσα εἶχον τὸν ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας τῆς πατρίδος τῶν ἀγῶνα καὶ τὸ φρούριον θὰ ἐκυριεύετο τάχιστα καὶ ἡ ἐν τῇ νήσῳ ἀπόβασις νέων ἐγθρῶν κατὰ τὴν μετ' ὀλίγον ἄφιξιν τοῦ Τουρκικοῦ στόλου ἦθελον καταστῆ ἀδύνατος.

Δυστυχῶς ὅμως οἱ μὲν προὔχοντες τῆς Χίου συνειθισμένοι ἀπὸ αἰῶνων εἰς τὸν κοτζαμπασισμὸν καὶ ὅλα τὰ μέσα τῆς εὐμαρείας ἔχοντες δὲν ἠθέλον καὶ δὲν ἠδύναντο νὰ αἰσθανθῶσιν ἐν ἑαυτοῖς τὴν ἀξίαν τῆς ἐλευθερίας, οἱ δὲ ἀποτελοῦντες τὰς τάξεις τοῦ λαοῦ μιμούμενοι κατ' ἀνάγκην τὸ παράδειγμα τῶν ἀνωτέρων τῶν δὲν ἔδειξαν καμμίαν συμπάθειαν πρὸς τοὺς διὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν τῆς Πατρίδος τῶν ἐλθόντας Σαμίους,

βυθισμένοι δὲ εἰς τὴν δειλείαν δὲν ἠδύναντο νὰ πιστεύσωσιν ὅτι οἱ Ἕλληνες ἠθέλον ποτε κατισχύσει τῶν Τούρκων καὶ ἐκ τούτου ἐνόμιζον ὅτι συμφερώτερον ἠθέλεν εἶσθαι δι' αὐτοὺς νὰ μὴν ἔλθωσιν εἰς καμμίαν συναφειαν μὲ τοὺς ἐπαναστάτας Σαμίους. ἀλλὰ νὰ μένωσι περιποιοῦμενοι τοὺς Τούρκους, ἐλπίζοντες ὅτι διὰ τῆς τοιαύτης πίστεως, καὶ ἀφοσιώσεως πρὸς αὐτοὺς ἠθέλον ἀποφύγει πᾶσαν καταδίωξιν. Οὕτω οἱ πλείστοι ἐκ τῶν Χίων οὐδεμίαν παρέσχον ἀρωγὴν εἰς τὸ κίνημα. Οἱ δὲ ὀλίγοι ἐκ τούτων, οἵτινες, μετὰ τοῦ Βουρνιά καὶ ἄλλων τινῶν Χίων ἔλαβον τὰ ὄπλα, καταληφθέντες, ὑπὸ ζηλοτυπίας πρὸς τοὺς Σαμίους, δὲν ἠθέλησαν νὰ συμπράξωσι μετ' αὐτῶν, ἀλλὰ τὸν κινεῖον ἐνήργουν, ὅπως οἰκειοποιήσωσιν αὐτοὶ μόνοι τὴν μέλλουσαν δόξαν, τὸ δὲ ἀνόητον τοῦτο πάθος ἐτύφλωνε καὶ ἐξώθει αὐτοὺς μέχρι προδοσίας. Τὰς διχονοίας ταύτας μανθάνοντες οἱ ἐν τῷ φρουρίῳ Τούρκοι ἀνελάμβανον θάρρος καὶ ἐλπίδας, διότι ἄλλως ἀπὸ ἡμέρας εἰς ἡμέρας ἀνέμενον ἐπικουρίας, καθόσον τὴν ἰδίαν ἡμέραν καθ' ἣν ὁ στόλος τῶν Σαμίων ἔπλεε πρὸς τὴν Χίον, ἔστειλαν ἐκ Χίου εἰς Τσεσμέ ταχυδρόμον διὰ νὰ ὑπάγῃ ὅσον τάχιστα διὰ ξηρᾶς εἰς Κωνσταντινούπολιν καὶ εἰδοποιήσῃ τὴν Πύλην ἵνα ἀποστείλῃ ἐπικουρίας.

Πράγματι δὲ τῇ 30ῃ Μαρτίου ἡμέρᾳ Πέμπτῃ τῆς Μεγάλης ἐβδομάδος ἐφάνη ὁ Τουρκικὸς στόλος συγκείμενος ἐκ 34 πλοίων παντὸς μεγέθους. Ἀμνηγανία τότε καὶ πρόμος κατέλαβε τοὺς Χίους, ἡ δὲ ταραχὴ καὶ ἀκαταστασία ἐκορυφώθησαν εἰς ὅλην τὴν πόλιν. Φωναὶ πρόμου καὶ ἀπελπισίας ἠκούοντο πανταχόθεν, οἱ πλείστοι δὲ ἐτράπησαν πρὸς τὰ ὄρη ζητοῦντες ἐκεῖ τὴν σωτηρίαν. Οἱ ἐν τῷ φρουρίῳ ἐπὶ τῇ θέᾳ τοῦ στόλου ἤρξαντο σφοδροῦ κατὰ τῶν πολιορκούντων πυρός. Καὶ ὁ στόλος δὲ προσορμισθεὶς ὑπ' αὐτῶν ἐξεσφενδόνησε γαλάζαν σφαῖρῶν κατὰ τῆς πόλεως. Οἱ Σάμιοι ὁμῶς πολεμισταὶ δὲν ἀπεθαρρύνθησαν, ἀλλὰ καταλαθόντες μετὰ τῶν Χίων ἐνόπλιων ὀχυρὰς τινὰς θέσεις ἀντεπυροβόλουν. Ἐξηκολούθουν δὲ μαχόμενοι μέχρις ὅτου οἱ ὑπὸ τὸν Ἀναγνώστην Καρδαμιλίτην Χίοι Βρονταδοῦσοι ἰδόντες τὴν ἐξοδὸν ὀπλιτῶν

τοῦ στόλου καὶ νομίσαντες ὅτι πᾶσα ἀντίστασις πλέον θὰ ἦτο ματαία, ἐγκατέλειψαν τὸ μέρος τοῦ Παλαιόκαστρον ὅπερ κατεῖχον. Τότε δὲ καὶ οἱ Σάμιοι, ἵνα μὴ περικυκλωθῶσιν ὑπὸ τῶν καταλαβόντων εὐθὺς τὸ Παλαιόκαστρον Τούρκων, ἤναγκάσθησαν νὰ υποχωρήσουν. Ἐν τούτοις ἡ μάχη ἐξηκολούθει, ἀλλ' ἐπειδὴ οἱ ἐχθροὶ ἐπληθύνοντο ὁλοέν καὶ προῦχωρον πρὸς τὰ ἐμπρός, οἱ Σάμιοι βλέποντες τὸν κίνδυνον νὰ αἰχμαλωτισθῶσιν, ἀφοῦ ἐκάρρωσαν τὰ τηλεβόλα καὶ κατέστρεψαν τὰ ὄχυράματα αὐτῶν, ὑπεχώρησαν εἰς Καλιμασιάν, πολεμοῦντες καὶ πολεμούμενοι. Καθ' ὅλην δὲ τὴν μάχην ἐκείνην ἐφρονεύθησαν δύο Σάμιοι καὶ ἐτραυματίσθησαν πέντε. Φθάσαντες δὲ εἰς Καλιμασιάν παρετήρησαν ὅτι μέγα μέρος ἐξ αὐτῶν εἶχε διασκορπισθῆ, διότι μετρηθέντες εὐρέθησαν ἕως χίλιοι πεντακόσιοι. Αὐτόθι ἔμειναν μέχρι τοῦ μεσονυκτίου καὶ μετὰ ταῦτα μετέβησαν εἰς τὸ χωρίον Λιθί, ὅπου ὄχυρώθησαν εἰς ἐπικαίρους θέσεις. Ἐκεῖ ἐπελθούσης πολυαρίθμου ἐχθρικής στρατιᾶς καὶ μάχης συγκροτηθείσης, οἱ Σάμιοι ἀπέκρουσαν ἐπὶ πολλὰς ὥρας τὰς προσβολὰς τῶν ἐχθρῶν, ἀλλ' ἐξάντληθέντων τῶν πολεμοφοδίων, ἤναγκάσθησαν νὰ υποχωρήσωσι πρὸς τὸν Ἅγιον Γεώργιον Συκούσην, θέσιν ὑψηλὴν, ὅπόθεν ἠδύναντο νὰ ἐπικοινωνῶσιν εὐκολώτερον μὲ τὰ Ψαρά, ἀπόφασιν ἔχοντες τότε νὰ μείνωσιν ἐκεῖ, διότι ἤλπιζον ἀκόμη εἰς τὴν ἀφίξιν τοῦ Ἑλληνικοῦ στόλου. Ἐκ τῆς θέσεως δὲ ταύτης ἐπολέμουν ἀποκρούοντες τὰς προσβολὰς τῶν Τούρκων.

«Εἰς τὰς ὀκτῶ ὥρας τῆς ἡμέρας ταύτης ἦτις ἦτο ἡ 2 Ἀπριλίου—γράφει ἐν τῇ ἀπολογίᾳ τοῦ ὁ Λυκούργος.—πλησίον εἰς τὴν στρατιωτικὴν μας παρεμβολὴν ἐφάνησαν τρία σώματα ἐχθρικά ἀπὸ χιλίους περίπου τὸν ἀριθμὸν τὸ καθέν, ἀπὸ τρία διάφορα μέρη μὲ σκοπὸν διὰ νὰ μᾶς περικυκλώσωσιν. Οἱ μετ' ἐμοῦ στρατιῶται ἦσαν περίπου τετρακόσιοι τὸν ἀριθμὸν. Λοιπὸν μὲ αὐτοὺς ἐναντιώθημεν εἰς τοὺς ἐχθροὺς καὶ κτυπῶντες καὶ μαχόμενοι ὀπισθοδρομήσαμεν τακτικῶς, ἰδόντες ὅτι εἶνε ἀδύνατον νὰ σταθῶμεν πλέον αὐτοῦ, καὶ οὕτω διεφύγομεν τὰς χεῖρας τῶν Γραικοτούρκων ἐχθρῶν μας, χωρὶς νὰ

χάσωμεν μήτε ἓνα ἄνθρωπον· διεσκορπίσθημεν ὅμως ἐδῶ καὶ ἐκεῖ καὶ μόλις μὲ πεντήκοντα ἄνθρώπους ἐπήραμε τὸν δρόμον· πρὸς τὰ Ψαρά καὶ τὴν νύκτα ἐκείνην οἱ μετ' ἐμοῦ διασκορπισθέντες στρατιῶται συνήχθησαν πάλιν, συμποσούμενοι ἕως τριακόσιοι. Τὰ χωρία ὅλα ἔστησαν Τουρκικᾶς σημαίας. Αὕτη ἦτο ἡ κυριωτέρα αἰτία ἡ ὁποία μᾶς ἠναγκαζε νὰ μὴ σταθῶμεν πλέον εἰς πόλεμον, καὶ διὰ τὴν ὁποίαν ἐβιαζόμεθα νὰ φύγωμεν ἀπὸ τὴν Χίον διότι εἶχομεν καὶ ἐσωτερικοὺς καὶ ἐξωτερικοὺς ἐχθροὺς. Ἄλλη αἰτία ὁμοία μὲ ταύτην ἦτο ἡ πείνα, διότι δὲν εἰμπορούσαμεν νὰ λάβωμεν ἀπὸ κανέν μέρος τροφήν καὶ οὕτω τὴν ὀγδόην Ἀπριλίου, ἀφῆσαμεν τὴν Χίον καὶ ἐπεράσαμεν εἰς Ψαρά. Ἀπὸ τὰς ἑνδεκα λοιπὸν τοῦ Μαρτίου μηνὸς ἕως ταύτης τῆς ἡμέρας, ἡ ζημία τὴν ὁποίαν ἐλάβομεν συνίσταται εἰς 30 φονευμένους καὶ 52 πληγωμένους, καθὼς μᾶς τὸ ἐφάνέρωσεν ἡ ἐφημερίς τῶν ἰατρῶν τοῦ στρατιωτικοῦ μας νοσοκομείου».

Ἐκ Ψαρῶν οἱ Σάμιοι διὰ Ψαριανῶν πλοίων ἐπέστρεψαν εἰς Σάμον, τινὲς ὅμως ἐξ αὐτῶν, ἐν οἷς ἦτο καὶ ὁ Ἰωάννης Λεκάτης, περιπλανηθέντες εἰς τὰ δυσμικὰ μέρη τῆς Χίου καὶ καταδιωχθέντες ὑπὸ τῶν Τούρκων κατώρθωσαν μετὰ πολλὰς ἡμέρας καὶ κατόπιν μεγάλων περιπετειῶν νὰ ἐπιστρέψωσι διὰ Ψαριανοῦ ἐπίσης πλοίου εἰς Σάμον. Τὴν δὲ ἀναχώρησιν τῶν Σαμίων ἐκ Χίου ἐπηκολούθησεν ἡ φοβερὰ καταστροφή αὐτῆς ἡ ὁποία τότε συνεκίνησεν ὅλον τὸν κόσμον καὶ προῦκάλεσε ζωνθράς συμπαθείας τῶν λαῶν τῆς Δύσεως ὑπὲρ τῶν ἀγωνιζομένων Ἑλλήνων.

Οὕτως ἔληξεν ἡ εἰς Χίον ἐκστρατεία τῶν Σαμίων, ἀτυχῆς διὰ τοὺς ἐπιχειρήσαντας αὐτήν, ἀτυχεστέρα διὰ τοὺς οὖς ἐμελλον νὰ ἐλευθερώσωσι Χίους. Ἡ ἐπακλουθήσασα φοβερὰ καὶ φρικώδης καταστροφή τῆς Χίου διὰ τῆς στραγῆς καὶ τοῦ ἐξανδραποδισμοῦ πάντων σχεδὸν τῶν κατοίκων αὐτῆς, ἐξήγειρεν, ὡς εἶπομεν, τότε τὰς ζωνθράς συμπαθείας ὑπὲρ τῆς δυστυχοῦς νήσου παντὸς τοῦ ὁμογενοῦς καὶ τοῦ ξένου κόσμου, πολλοὶ δὲ τότε τὰς φρικώδεις καὶ τρομερὰς λεπτομερείας τῆς καταστροφῆς μανθάνοντες ἐν τῇ ἐξεγέρσει τῶν

αίσθημάτων των πρὸς τοὺς δυστυχεῖς Χίους ἀπέδιδον μέγα μέρος τῆς εὐθύνης καὶ εἰς τὸ ἐγχείρημα τῶν Σαμίων κατακρίνοντες τὴν ἀπόφασιν ταύτην τοῦ Λυκούργου καὶ τῶν ὑπ' αὐτὸν πολεμιστῶν. Πρέπει νὰ λεχθῆ ὅτι ἡ ἀπόφασις αὕτη ἐλήφθη οὐχὶ κατόπιν πολλῆς καὶ λεπτομεροῦς καὶ ἐπισταμένης τῶν ἐν Χίῳ προσώπων καὶ πραγμάτων μελέτης, ἦτο δὲ τοσοῦτω μᾶλλον κατακριτέα, καθόσον δὲν ὑπῆρχε πρὸς τοῦτο ρητὴ καὶ διαβεβαιωμένη συνανέσις τῆς κεντρικῆς τοῦ Ἐθνους ἀρχῆς. ἄνευ τῆς γνώμης τῆς ὁποίας δὲν ἐπρεπε νὰ ἐπιχειρηθῆ ἡ ἐκστρατεία. Ἀλλὰ καὶ ἀπὸ ἄλλης ἀπόψεως ἡ ἐπιχειρήσις ἦτο κατακριτέα, διότι δι' αὐτῆς οἱ Σάμιοι ἔθετον εἰς μέγαν κίνδυνον τότε οὐχὶ μόνον τὴν Χίον, ἀλλὰ καὶ αὐτὴν τὴν Σάμον, τὴν ὁποίαν ἄρτηνον ἄνευ στρατιωτῶν. Ὁ ὑπερβολικὸς ὁμῶς ζήλος καὶ ὁ ἐνθουσιασμὸς αὐτῶν ὅπως ἀπελευθερώσωσι μίαν ὁμογενῆ νῆσον ἐκλιπαροῦσαν τὴν βοήθειάν των, ἐθόλωσε τόσον τὴν κρίσιν των, ὥστε καὶ τὴν ἰδίαν πατρίδα, ἀπειλουμένην, παρεῖδον, καὶ τοὺς κινδύνους πρὸς οὓς ἐξετίθεντο δὲν ὑπελόγησαν καλῶς ἀπαξ μελετήσαντες νὰ ὑποκινήσωσιν εἰς ἐξέγερσιν λαὸν ἀγαθὸν μὲν καὶ νοήμονα, ἐγωῖστην ὁμῶς καὶ φιλοχρήματον (1). «Τὸ πεπρωμένον τῆς Χίου, γράφει ὁ Πουκεβίλ ἐν τῇ ἱστορίᾳ του, ἐχράσσετε ἐν ταῖς γραμμαῖς ταύταις τοῦ Προδότου, ὅστις περιγράφων— ὡσεὶ τρόπον τινα διέβλεπε τὴν ὑπὸ τὸν πέπλον τοῦ μέλλοντος καλυπτομένην ἐτι εἰσβολὴν τῶν Ἀσιανῶν Τούρκων— ἀνέφερεν ὅτι οἱ βάρβαροι κατελήθοντες εἰς Χίον συνέλαβον πάντας τοὺς κατοίκους ὡς ἐν δικτύῳ. Ὀλεθρία πρόρρησις, ἥτις κατὰ γράμμα ἐμελλε νὰ ἐπιτελεσθῆ! Ἄν ἐγνώριζον ταῦτα οἱ Χίοι, περιφρονοῦντες πάντα λόγον συνέσεως καὶ συμφέροντος, ἀναμριθόλως σύσσωμοι ἤθελον ἐγερθῆ, ὅτε οἱ Ἰδραῖοι προέτεινον αὐτοῖς νὰ μετάσχῳσι τοῦ ἱεροῦ ὑπὲρ τῆς θρησκείας καὶ ἀνεξαρτησίας ἀγῶνος. Ἡ Λέσβος ἀνεστήλου τὸ λάβαρον τοῦ Σταυροῦ, ἀσφαλιζομένη δὲ ἡ Χίος ὑπὸ τῶν Ψαρῶν

(1) Βλ. Πουκεβίλ ἱστορ. τῆς Ἀναγεννήσεως τῆς Ἑλλάδος, Βιβλ. Τον Κεφ. Ἰον.

καὶ τῆς Σάμου θὰ ἐστέφετο δ' ἄ δάφνης ἀφθίτου δόξης.
 Ἐσφαλμένον δέ τι μέτρον ἐξ ἐναντίας ἐπεφύλασεν αὐτῇ τὴν
 κύλικα τῆς πικρίας, ἣν ἐπέπρωτο μέχρι τρυγῶς νὰ πίη» (2).
 « Ἄν οἱ Χίοι » ἔγραφε προσέτι ἐν τῇ ἀπολογίᾳ του ὁ Λυ-
 κοῦργος, « ἦσαν πιστοὶ εἰς τὰς ὑποσχέσεις των, ἄν οἱ Χίοι
 συμφώνως μὲ ἡμᾶς ἐστέκοντο γενναῖοι εἰς τὰ ὄπλα, τί εἰμπο-
 ροῦσε νὰ κάμῃ ὁ ἐχθρὸς ὅταν εἴμεθα ἔξω ἀπὸ τὴν πόλιν;
 Ἡμεῖς ἐνωμένοι μὲ τοὺς Χίους μὲ τὸν δεσμὸν τῆς ἐμπιστο-
 τῆς δὲν εἶχαμεν παραμικρὸν φόβον, μάλιστα εἰμπορούσαμεν
 νὰ κρατήσωμεν τὸν πόλεμον εἰς πολὺν καιρὸν καὶ ὁ ἐχθρὸς
 δὲν ἐτολμοῦσε νὰ πολεμήσῃ μαζὺ μας. διότι ἦτο ἀδύνατος καὶ
 τοῦτο ἀποδεικνύεται ἀληθές, διότι οὔτε ἀπὸ τὸ φρούριον ἐ-
 τόλμησε νὰ ἐκβῆ προτῆτερα προτοῦ νὰ ἔλθῃ βοήθεια ἀπὸ τὸν
 Ἰζεσμὲν. Ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος ποῖος διακριτικὸς ἄνθρωπος δὲν
 βλέπει ὅτι ἡμεῖς ἠμπορούσαμεν νὰ λάβωμεν βοήθειαν ἀπὸ
 τοὺς συναδέλφους μας Φαριανούς καὶ ἀπὸ πολεμικὰ ἐφόδια
 καὶ τροφάς; Δὲν εἶχομεν ἐλπίδας καὶ εἰς τὸν Ἑλληνικὸν στό-
 λον τῶν φιλογενῶν Ἰδραϊοσπετσιωτῶν; Οὗτοι ὅταν ἤξευρον
 ὅτι ἡμεῖς κρατοῦμεν τὸν πόλεμον εἰς τὴν Χίον, δὲν ἤθελον
 ποτέ σπαθῆ ἀμελεῖς, ἀλλ' ἤθελον προφθάσει τὸ γρηγορώτερον
 εἰς βοήθειάν μας. διότι ὁ ζῆλος των καὶ ὁ πατριωτισμὸς των
 εἶνε εἰς ὅλους γνωστὰ καθὼς καὶ πέρυσιν ὅταν ὁ ἐχθρικὸς στό-
 λος ἦλθεν εἰς τὴν Σάμον πραγματικῶς τὸ ἀπέδειξαν προφθά-
 σαντες εἰς διάστημα ἑπτὰ ἡμερῶν. Ἀλλ' ἐκτὸς τούτου ἡ
 νῆσος Χίος δὲν εἰμπορεῖ τὸ ὀλιγώτερον νὰ δώσῃ τεσσαράκοντα
 χιλιάδας ἀνδρας, ἀξιούς τοῦ πολέμου. Μὲ αὐτὴν ὅλην τὴν
 δύναμιν ὁ ἐχθρὸς μήτε τόσο ἀνόητος, μήτε τόσο γενναῖος
 ἦτο νὰ διακινδυνεύσῃ μαχόμενος διότι ὢν ἀδύνατος ἔπρεπε
 νὰ συνάξῃ στρατεύμα ἀπὸ τὴν Ἀνατολήν. Ἴδου λοιπὸν ἀ-
 πόδειξις φανερά ὅτι οἱ Χίοι ἐστάθησαν παραβάται τῶν ὑπο-
 σχέσεών των, ἐπίορκοι καὶ προδόται. Δὲν εἶνε αὐτοὶ οἱ ὅποιοι
 εἰς τὸν καιρὸν τῆς πλέον στενῆς πολιορκίας, ὅταν ἡμεῖς εἶ-
 χομεν κόψει τὸ νερὸν ἀπὸ τὸ φρούριον, πολλακίς διὰ νυκτὸς

(2) Βλ. ἱστορίαν Ηεουεβίλ, σὺντίε.

τὸ ἔβαλαν εἰς τὸ ὑδραγωγεῖον καὶ τὸ ἔστειλαν ὑπίσω εἰς τὸ φρούριον· Δὲν ἐπιάσασμεν καὶ τοὺς ἀνθρώπους αὐτοὺς ἐπ' αὐτοφώρῳ καὶ μ' ὄλον ὅτι κατὰ τοὺς νόμους ἔπρεπε νὰ παιδεύθῃσι μὲ θάνατον, ἡμεῖς πάλιν ἀπὸ ἐπιείκειαν καὶ φιλανθρωπίαν κινούμενοι· εὐχαριστήθημεν νὰ τοὺς παιδεύσωμεν μόνον μὲ ραβδισμούς· Δὲν εἶνε αὐτοὶ οἱ Χίοι· οἱ ὅποιοι ἔλεγον διὰ τοὺς Σάμιους ὅτι ἤλθον μὲ σκοπὸν διὰ νὰ ἀρπάξωσι· Πῶς τώρα παραιτοῦν τὰ πράγματά των καὶ ὑποστατικά των εἰς τοὺς Τούρκους καὶ φεύγουν, ἐν ᾧ ἂν ἐνωμένοι μαζὺ μας ἔστέοντο ἐναντίοι, δὲν ἤθελον τὰ χάσει· Ἐμποροῦσα νὰ ἐπιφέρω καὶ ἄλλας πολλὰς ἀποδείξεις, τὰς ἀρίνω ὁμῶς εἰς τὴν διάκρισιν τοῦ κόσμου· Παρακαλῶ ὁμῶς τὴν ὑπερτάτην Βουλὴν τοῦ ἔθνους μου διὰ τὰ τρία ταῦτα· Πρῶτον μὲν προσκαλῶ εἰς τὸ κριτήριον τῆς δικαιοσύνης τοὺς ἑσθέρους τοὺς πρώτους τῆς Χίου, διότι ἐστάθησαν ἐναντίοι εἴτε φανερώς, εἴτε κρυφίως εἰς τὸ νὰ διενεργηθῇ ἡ ἄλωσις τοῦ φρουρίου διὰ νὰ δώσουν λόγον ἔμπροσθεν τοῦ γένους· δεῦτερον ἀπαίτῳ ἀπὸ αὐτοὺς τριακοσίας χιλιάδας, τὰς ἀποίας ἔκαμε ἕξοδα ἡ πατρίς μου εἰς ταύτην τὴν ἐκστρατείαν, χωρὶς τὴν ἀπώλειαν τῶν πολεμικῶν ἐργαλείων καὶ ἄλλων· τρίτον προσκαλῶ τὸν Χ' Βουρνιαῖν ὡς στρατιώτην εἰς τὸ σοφὸν κριτήριον τοῦ πολέμου διὰ νὰ δώσῃ λόγον δι' ὅσα ὑπέσχετο διὰ τοὺς συμπατριώτας του ὅτι μόνον 500 Σάμιοι νὰ φανοῦν εἰς τὴν Χίον, τὰ λοιπὰ ἐναντίον τοῦ ἐχθροῦ θέλουν τὰ κατορθώσαι ἐκαῖνοι καὶ ἐράνη ψεύστης, διότι ὑπῆγον ὑπὲρ τὰς τέσσαρας χιλιάδας, καὶ πάλιν ἐστάθησαν ἀνάξιοι καὶ τὸ ὕστερον ἐναντίοι· Προσέτι τὸν προσκαλῶ ἔμπροσθεν τῶν νόμων, ἔμπροσθεν εἰς τοὺς στρατιωτικούς νόμους διὰ τὴν διαίρεσιν καὶ τὸ σχῆμα, τὸ ὅποιον ἐπροξένησεν εἰς τὰ στρατεύματα καὶ διὰ τὴν ἀκαταστασίαν τὴν ὁποίαν ἔφερε καὶ εἰς τὰ πολιτικά.»

Τοιαῦτα ἔγραφεν ὁ Λυκούργος ἀπολογούμενος εἰς τὴν Βουλὴν τῆς Ἑλλάδος δι' ὅσα ἐναντίον του κατελάλουν οἱ Χίοι, οἵτινες εἰς αὐτὸν ἤθελον νὰ ἀποδώσουν τὴν καταστροφὴν τῆς Πατρίδος των· Ἡ ἀτυχῆς ὁμῶς αὕτη ἐκστρατεία εἶχε τὸν ἠλιθερόν ἀντίκτυπόν της καὶ ἐν Σάμῳ, ὡς θὰ ἴδωμεν κατωτέρω.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΤΕΤΑΡΤΟΝ

Νέοι ἐμφύλιοι σπαραγμοὶ τῶν Σαμίων.—Εἶδησις περὶ τῆς ἐκ νέου ἀφίξεως τοῦ Ὀθωμανικοῦ στόλου.—Ἐνέργειαι πρὸς ἄμυναν καὶ προστασίαν τοῦ τόπου.—Ἄστοχα μέτρα τῆς κεντρικῆς διοικήσεως.—Ὁ Μώραλης διορίζεται Ἐπαρχὸς ἐν Σάμῳ.—Τὰ τῆς ἐγκαταστάσεώς του ἐν Βαθεῖ.—Ὁ ναύαρχος Μιαούλης ἀποστέλλει εἰς Σάμον τρεῖς πλοιοῦργοις ὅπως συμβιβάσωσι τοὺς διαμαχομένους Σαμίους.—Ἀναχώρησις τοῦ Λυκούργου καὶ ἄλλων Σαμίων.—Ἐκλογή νέων ὑπουργῶν.—Φυλάκισις τοῦ Λαγανᾶ καὶ ἄλλοι καταδιώξεις.—Φόνος τοῦ Μ. Μελαχροينوῦ καὶ τοῦ υἱοῦ του.—Οἰκτιρὰ κατὰστάσις —Ἀφίξις τῶν Ἀρμυστῶν μετὰ τοῦ Λυκούργου.—Νεαιρήξεις καὶ ἀδελφοκτονίαι.—Ἡ ἐν τῇ Μονῇ τῆς Μεγάλης Παραρίας Συνέλευσις.—Ὁ Μώραλης κηρύσσεται ἔκπτωτος ἀπὸ τῆς ἀρχῆς.—Ἀναχώρησις αὐτοῦ ἐκ Σάμου καὶ ἐγκαθίδρουσις τοῦ Λυκούργου.—Συνεισφοραὶ τῶν Σαμίων ὑπὲρ τοῦ στόλου.

Ὅ,τι συμβαίνει ἀνεξαιρέτως ὕστερον ἀπὸ κάθε ἀποτυχάνουσαν ἐπιχείρησιν ἐπανελήφθη καὶ αὐτὴν τὴν φορὰν κατόπιν τῆς εἰς Χίον ἀτυχοῦς ἐκστρατείας τῶν Σαμίων. Ἡ ἀποτυχία αὕτη γνωσθεῖσα ἐγκαίρως ἐν Σάμῳ ἀνεπτέρωσε τὰς ἐλπίδας τῶν ἐχθρῶν τοῦ Λυκούργου, οἵτινες χωρὶς νὰ κίσθανθῶσι τὴν συμφορὰν ἀντανακλῶσαν εἰς ὅλον τὸν τόπον, ἐφάντάσθησαν οὐχ ἥττον ὅτι ἐπέστη ὁ κατάλληλος χρόνος ἵνα ἐπαναλάβωσι τὰ ἐναντίον τοῦ Λυκούργου καταχθόνια σχέδιά των. Ἡ πρὸς στιγμὴν μάλιστα διαδοθεῖσα φήμη τοῦ θανάτου αὐτοῦ ἐν Χίῳ κατέστησε θρασυτέρους τοὺς ἐχθροὺς αὐτοῦ, οἵτινες θὰ ἦσαν πρόθυμοι νὰ πανηγυρίσουν τὸ γεγονός, ἐὰν ἐπηλήθευεν. Ὁ Λυκούργος λοιπὸν ἐπανακάμψας εἰς Σάμον εὗρεν αὐτὴν εἰς ἀνώμαλον κατάστασιν. Οἱ ἐκ Χίου ἐπανελθόντες στρατιῶται λιμοκτονοῦντές καὶ ἀναγκαζόμενοι νὰ πωλῶσι τὰ ὄπλα αὐτῶν πρὸς ἐξέυρεσιν ἄρτου, ἀπέδιδον τὴν κακοδαιμονίαν των κατὰ τὸ πλεῖστον εἰς τὸν ἀρχηγόν. Οἱ φίλοι αὐτοῦ εἶχον διαίρεσθῃ, οἱ δὲ ἐχθροὶ του ἐπωφελοῦμενοι τῆς τοιαύτης στάσεως τῶν στρατιωτῶν καὶ τῆς διαίρεσεως τῶν φίλων του, προσεπάθουν διὰ παντὸς τρόπου τοὺς

μὲν στρατιώτας διὰ χρημάτων καὶ δωροδοκιῶν νὰ διαφθείρωσι καὶ προσελκύσωσι μὲ τὸ μέρος των, τοὺς δὲ δυσκρεστημένους νὰ διαβάλλωσι καὶ καταστήσωσιν αὐτοὺς ἐπὶ περισσότερον δυσμενεῖς πρὸς τὸν Λυκούργον καὶ ταῦτα ὅλα ἔκαμνον ἐνῶ εἶχον ὑπ' ὄψιν των τὴν ἐπικειμένην ἄριξιν τοῦ Ὀθωνικοῦ στόλου.

Τὴν θλιβεράν δὲ ταύτην κατάστασιν ὁ Λυκούργος δὲν εἰλείψεν ἀπὸ τοῦ νὰ γνωρίσῃ καὶ εἰς τὴν ὑπερτάτην τοῦ ἔθνους διοίκησιν ὑποβαλὼν εἰς τὴν Βουλὴν τότε ἔκθεσιν περιγράφουσαν τὰς ἀτιμίας καὶ τὴν ἀνανδρόν καὶ προδοτικὴν διαγωγὴν τῶν ἐχθρῶν αὐτοῦ. Καὶ σήμερον ἀκόμη ἀναγκινώσκων τις τὴν ἔκθεσιν ἐκείνην τοῦ Λυκούργου θλίβεται καὶ ἀπορεῖ πῶς εἰς μίαν ἐνδοξὸν καὶ ἥρωικὴν ἐποχὴν εὕρισκοντο ὀλίγοι ἄνθρωποι οἱ ὅποιοι ὑπὸ τοῦ πάθους τῆς φιλαρχίας παρακινούμενοι δὲν ἐδίσταζον εἰς τὸν βωμὸν αὐτῆς νὰ θυσιάζουσι καὶ πατρίδα καὶ γένος καὶ πᾶν ἱερὸν καὶ εὐγενὲς αἴσθημα. Μὲ ποῖα δὲ μέσα ἐνόουν νὰ κυριαρχήσωσιν οὗτοι καὶ ποῖοι ἦσαν οἱ σκοποὶ των μᾶς φανερώσει καλύτερον παντὸς ἄλλου ἢ ἔκθεσις τὴν ὁποίαν, ὡς εἴπομεν, ὁ Λυκούργος, ὑπέβαλεν εἰς τὴν Βουλὴν τῆς Ἑλλάδος.

«Καὶ πρὸ ἡμερῶν σὰς εἰδοποίησα, ἔγραφε τότε ὁ Λυκούργος, καὶ ἤδη δὲν λείπω νὰ ἀναφέρω ὅτι οἱ ἐν Σάμῳ Τυρκόφρονες ἀνέκαθεν ἐχθροὶ τῆς ἐλευθερίας, τοῦ στρατιωτικοῦ συστήματος καὶ πρὸ πάντων ἐμοῦ, ὡς διοργανισμένου τὰ ὑπὲρ ἐλευθερίας, ἐμψυχωθέντες ἀπὸ τὴν ἐξοδὸν τοῦ ἐχθρικοῦ στόλου καὶ μάλιστα ἀπὸ τὸν φημισμένον ἐν Χίῳ θάνατόν μου, ἠτοιμάσθησαν νὰ καθυποτάξωσιν αὐτῆς τὴν Σάμον εἰς τὸν τύραννον, ἀλλ' ὁ αἰφνίδιος ἐργασμός μου, ἀπέτρεψε τοὺς προδοτικοὺς σκοποὺς των. Ἦδη δὲ βοηθούμενοι ἀπὸ τὰς περιστάσεις ἔβαλον σχῆμα μετὰ τῶν στρατιωτῶν, ἀπὸ τοὺς ὁποίους ἐκλύσαντες τινὰς μὲ δῶρα πρὸς τὸ μέρος των, καὶ ἐνωθέντες μετ' αὐτῶν, ἀροπλίζουσι τοὺς φιλελευθέρους στρατιώτας, κατατρέχουσι τὸ σύστημα, βοῶσιν ἀναφρανδόν, «δὲν εἶνε χρεῖα στρατευμάτων καὶ ὀπλῶν, ἐμεῖς δὲν θέλομεν νὰ ζεύρωμεν γένος καὶ ἐλευθερίαν». Ἴν τῷ μετὰξὺ δὲ τούτῳ

ἦτοι κατὰ τὴν δεκάτην τοῦ τρέχοντος μηνὸς Μαΐου οἱ τοῦ χωρίου Καρλοβάσου Τουρκολάτρα: συνεννοημένοι μετὰ τοὺς περὶ αὐτοὺς ἀποστάτας στρατιώτας, ὁρμῶσι διὰ νυκτός, πολιορκοῦν τὴν οἰκίαν μου καὶ πανταχόθεν μετὰ τουφεκίζουσι, βοῶντες θηριωδῶς καὶ ζητοῦντες νὰ κρημνίσωσι τὸ Σαντάρδον τῆς Ἰερᾶς τοῦ Γένους σημαίας, πράγμα τὸ ὁποῖον ἐπροξένει ἐκπληξιν καὶ φρίκην εἰς πᾶσαν κίσθαντικὴν ψυχὴν! Πολλῶν δὲ μᾶλλον καὶ φρικωδέστερον τὸ νὰ ζητοῦν νὰ βάλωσι πῦρ εἰς τὴν οἰκίαν μου καὶ νὰ μετὰ καύσωσιν, ὡς δῆθεν ἀπατήσαντα αὐτοὺς καὶ αἴτιον γεγόμενον τῆς ἀποστασίας μετὰ τοῦ πολυχρονημένου βασιλέως των! Ἡ φιλοτιμία λοιπόν, τὸ πατριωτικὸν καὶ στρατηγικὸν μου χρέος, καὶ μάλιστα τὸ ἀπὸ μέρους μου χρεωστούμενον σέβας εἰς τὴν Ἱπερτάτην Διοίκησιν, μετὰ παρακινουσι νὰ γνωστοποιήσω πρὸς αὐτὴν τὰ εἰρημμένα καὶ ἐπομένως νὰ ἀναφέρω τὰ μεγάλα παράπονα τῶν γιλιάρχων μου καὶ λοιπῶν ἀξιωματικῶν καὶ τῶν ὑπ' αὐτοὺς φιλελευθέρων στρατιωτῶν, τὰ ὅποια ἔχουσι κατὰ τῶν Τουρκοφρόνων ἐκείνων, διότι ἄφροῦ αὐτοὶ μετὰ τὰ ἴδια στήθη των ἀντιπαρετάχθησαν εἰς τὴν περυσινὴν τοῦ τυράννου ἔφοδον κατὰ τῆς Σάμου καὶ μετὰ τὸν κίνδυνον τῆς ζωῆς ὑπερασπίσθησαν τὴν ἐλευθερίαν των, ἐνῶ οἱ Τουρκολάτρα: ἐκεῖνοι ἔφρουρον ἀνάξίως εἰς τὰ ὄρη καὶ εἰς τὰ πλοῖα, τῶρα ἀνταμείβονται (πράγμα ἀνέλπιστον) μετὰ περιφρονήσεις, ὄνειδισμούς, καὶ διαφόρων εἰδῶν ἐπιβουλάς ἀπὸ μέρους τῶν ἰδίων αὐτῶν, οἱ ὅποιοι μετὰ τὸ νὰ ἦσαν ἐξ ἀρχῆς συνειθισμένοι νὰ συντυραννῶσι μετὰ τῶν Τούρκων τοὺς ἰδίους ὁμογενεῖς των, προσπαθοῦσι μυριοτρόπως νὰ ἐπαναλάβωσιν αὐθις εἰς τὰς χεῖρας των τοιαύτην τινα τυραννικὴν ἐξουσίαν, διὰ τῆς ὁποίας νὰ καθυποτάξωσι δεσποτικῶς τοὺς φιλελευθέρους καὶ νὰ καταδυναστεύωσιν αὐτούς, ὡς τὸ πρότερον. Μετροῦσι δὲ τὸ πράγμα κατὰ δύο τρόπους· ἂν δηλονότι λάβωσι τὴν ἐξουσίαν τῆς Σάμου καὶ ὑπερισχύσῃ ὁ τύραννος, εὐθὺς νὰ ἤμπορῆσουν διὰ νὰ προσκυνήσωσιν εἰς αὐτόν, προδίδοντες ὡς ἀποστάτας ὅλους τοὺς φιλελευθέρους, εἰ δὲ καὶ ὀρθοποδήσωσιν τὰ πράγματα τοῦ γένους, νὰ ἀγροικηθῶσι μετὰ τὴν Ἱπερτάτην

Διοίκησιν καὶ οἷον ὡς ἐλευθεροφρονοῦντες νὰ στερεώσωσι πάλιν τὴν ἐξουσίαν των. Ὅθεν ἐξ αἰτίας αὐτῶν καὶ φυλακαὶ καὶ πᾶσα ἄλλη προφύλαξις τῆς πατρίδος ἔλειψεν ἀπὸ τὰ παράλια, ὥστε κατ' αὐτὰς ἐβούλωσαν οἱ ἴδιοι καὶ μερικὰ κανόνια τῶν χαρακωμάτων, τὸ ὅποιον τοὺς ἀποδεικνύει φανεροὺς ἐπιβούλους καὶ προδότας. Εἰς τοιαύτην λοιπὸν ταραχὴν καὶ ἀκαταστασίαν τῶν πραγμάτων, μικρὰ ἔφοδος τοῦ τυράννου εἶνε ἀρκετὴ νὰ καθυποτάξῃ τὴν Σάμον, ἣ ὅποια γνωρίζεται ὡς προπύργιον τῶν λοιπῶν ἐλευθέρων νήσων. . . . Δὲν ἀμφιβάλλω λοιπὸν ὅτι ἡ βαθεῖα φρόνησίς σας, καθὼς προνοεῖται περὶ πάντων τῶν συμφερόντων τῆς Ἑλλάδος, οὕτως θέλετε φροντίσει καὶ περὶ τῆς εὐταξίας τῶν πραγμάτων τῆς Σάμου, ὑπερασπιζομένη τὰ δίκαια τῶν φιλελευθέρων στρατιωτῶν καὶ ἐξελέγγουσα τῶν ἐσωτερικῶν ἐχθρῶν τὰς ἐπιβουλάς, τὸ ὅποιον ἐλπίζω νὰ κατορθώσῃ ἐν εὐκολίᾳ διὰ μόνης καὶ μόνης τοιαύτης ἐπιστολῆς της».

Οὕτως εἶχεν ἡ ἐν Σάμῳ κατάστασις μετὰ τὴν ἐκ Χίου ἐπάνοδον τῶν Σαμίων. Ὁ δὲ Λυκοῦργος πλὴν τῶν φροντίδων τὰς ὁποίας εἶχε διὰ τὴν ἐξουάλυνσιν τῶν Σαμιακῶν πραγμάτων, ἦτο ὑποχρεωμένος ὡσαύτως νὰ φροντίσῃ καὶ διὰ τὴν ὑπεράσπισιν τῆς πατρίδος καὶ τοῦ ἑαυτοῦ του ὡς ἀρχηγοῦ ἀπέναντι τῆς κεντρικῆς τοῦ ἔθνους ἀρχῆς διὰ τὴν εἰς Χίον ἐκστρατείαν, καθόσον οἱ Χίοι ἐν τῷ μεταξύ εἶχον κατορθώσει νὰ πείσουν τὴν Βουλὴν, ὅτι ἡ καταστροφὴ τῆς πατρίδος των ὠφείλετο εἰς τοὺς Σαμίους, διὸ ὁ πρόεδρος τοῦ ἐν Ἄργει Βουλευτικοῦ Δημ. Ὑψηλάντης εἶχε διορίσει ἐπιτροπείαν πενταμελῆ, ἵνα δικάσῃ τὸν Λυκοῦργον. Ταῦτα δὲ μαθὼν ὁ Λυκοῦργος ἐνόμισε καλόν, πρὶν ἢ μεταβῆ εἰς Ἄργος ὅπως δικασθῆ, νὰ συντάξῃ ἔγγραφον ἀπολογίαν κατὰ τῶν ἀποδιδόμενων εἰς αὐτὸν μομφῶν διὰ τὴν εἰς Χίον ἐκστρατείαν. Ἐτοιμάσας λοιπὸν τὴν ἀπολογίαν του ταύτην, περὶ ἧς ἐκάμομεν λόγον ἀνωτέρω, ἀπέστειλεν αὐτὴν μετ' ἐπιστολῆς του πρὸς τὸν κόμητα Ἀνδρέαν Μεταξᾶν, Μινίστρον τότε τῆς ἀστυνομίας, παρακαλῶν αὐτὸν νὰ διευθύνῃ τὴν ἀπολογίαν του εἰς τὴν ὑπερτάτην Διοίκησιν.

Ἐν τῷ μεταξύ γνωσθέντος ὅτι ὁ ἐν Χίῳ διαμένων Τουρ-
 κικὸς στόλος ἐπρόκειτο νὰ καταπλεύσῃ εἰς Σάμον, εἰδοποιή-
 θησαν ὅλοι οἱ Ἐφόροι τῶν χωρίων τῆς νήσου νὰ συνέλθουν
 ἐν Χώρῃ καὶ ἀποφασίσαν τί δέον γενέσθαι. Πρὸ τοῦ καταρ-
 τισμοῦ δὲ τῆς γενικῆς ταύτης συνελεύσεως οἱ Ἐφόροι τοῦ
 Νέου Καρλοβάσου καὶ Μαραθοκάμπου συνεννοηθέντες ἀπέ-
 στειλαν εἰς Ἰῶραν καὶ Σπέτσας τὸν ἐκ Μαραθοκάμπου δι-
 δάσκαλον Ἀλέκιον καὶ τὸν Δημήτριον Μαραθοκαμπίτην με-
 γράμμα διὰ τοῦ ὁποίου παρεκάλουν τοὺς Ἐφόρους τῆς Ἰ-
 ῶρας καὶ Σπετσῶν νὰ σπεύσωσι νὰ ἀποστείλωσι τὸν στόλον
 πρὸς σωτηρίαν τῆς κινδυνεύουσας Σάμου μετὰ τὸ γράμμα δὲ
 τοῦτο οἱ Σάμιοι πρεσβευταὶ ἐκόμισαν εἰς τὰς δύο νήσους, καὶ
 μερικὰ βαρέλια οἴνου μοσχάτου, ἵνα δώσωσι τοῦτον ὡς δῶ-
 ρον εἰς τοὺς γενναίους νησιώτας. Μετ' οὐ πολὺ δὲ συνελθόν-
 τες ἅπαντες οἱ Ἐφόροι ὅλων τῶν χωρίων τῆς νήσου συνέτα-
 ξαν δεύτερον τοιοῦτον παρακλητήριον γράμμα πρὸς τοὺς
 προκρίτους καὶ πλοιάρχους τῶν νήσων Ἰῶρας καὶ Σπετσῶν
 καὶ ἀπέστειλαν τοῦτο μετ' ἄλλους πρεσβευτὰς δώσαντες αὐ-
 τοῖς συγχρόνως δῶρα πρὸς τοὺς Ἰῶραίους καὶ Σπετσιώτας
 διάφορα γεννήματα τῆς Σάμου. Ἀπέστειλλον δὲ τότε πρε-
 σβεῖας μόνον εἰς Ἰῶραν καὶ Σπέτσας, καθόσον ἕνεκα τῆς ἐν
 Χίῳ προσορμίσσεως τοῦ Τουρκικοῦ στόλου δὲν ἦτο εὐκόλος ἡ
 μετάβασις αὐτῶν καὶ εἰς Ψαρὰ τὰ ὁποῖα κεῖνται πλησίον τῆς
 Χίου. Ἀργότερον ὅμως ὀλίγον, ἕτερον Σαμιακὸν πλοῖον φορ-
 τωμένον μετὰ βαρέλια οἴνου κατώρθωσε νὰ διαλάθῃ τὴν προ-
 σοχὴν τοῦ Τουρκικοῦ στόλου καὶ νὰ μεταβῇ εἰς Ψαρὰ, ἀλλὰ
 κατὰ δυστυχεῖαν τὸ πλοῖον τοῦτο ἐναυάγησε πρὸ τοῦ λιμένος
 τῶν Ψαρῶν καὶ ἀπωλέσθη τότε σκάφος καθὼς καὶ τὸ φορ-
 τῖον τῶν οἴνων, σωθέντος τοῦ πληρώματος αὐτοῦ.

Πρὶν δὲ οἱ ὡς ἀνωτέρω Σάμιοι φθάσωσιν εἰς Ἰῶραν καὶ
 Σπέτσας, οἱ πρόκριτοι τῆς νήσου Ἰῶρας ἔστειλαν πρὸς τὴν
 Βουλὴν τῆς Σάμου ἐπιστολὴν εἰδοποιουῦντες αὐτὴν ὅτι ὁ Ἑλ-
 ληνικὸς στόλος εἶνε ἕτοιμος πρὸς ἀπόπλουν καὶ ὅτι οἱ Σάμιοι
 πρέπει νὰ φανοῦν γενναῖοι ὁποῖοι ἀρχῆθεν ἐφάνησαν καὶ νὰ
 μὴν ἀπαδειλιάσουν πρὸ τῆς θέας τοῦ ἐχθροῦ. Ἐν τῇ ἐπιστο-

λῆ δὲ ταύτῃ οἱ Ἰδραῖοι ἔκαμνον λόγον καὶ περὶ τῆς ἀνάγκης τοῦ νὰ ἐνισχυθῆ ἡ χρηματικῶς ὁ στόλος. συνιστῶντες νὰ ἐνωθῶσιν ὅλαι αἱ νῆσοι τοῦ Αἰγαίου εἰς ἓν σῶμα μὲ τὸ ἐν Κορίνθῳ ἔθνικόν σύστημα καὶ νὰ συνεισφέρῃ ἑκάστη νῆσος ἀνάλογον ποσὸν διὰ τὴν διατήρησιν τοῦ στόλου, ὥστε οὗτος νὰ εἶνε ἕτοιμος εἰς πᾶσαν περίστασιν νὰ σπεύδῃ ὅπου τὸν καλεῖ ἡ ἀνάγκη καὶ ἡ σωτηρία τοῦ γένους. Μὲ παρόμοιον δὲ πνεῦμα ἔγραφον ἀργότερον καὶ οἱ Ψαριανοί, οἱ ὁποῖοι συγχρόνως εἰδοποιούουν τοὺς Σάμιους περὶ τῆς καταστροφῆς ἣν ὑπέστη ὁ ἐν Χίῳ ἐλλειμενισμένος Τουρκικὸς στόλος ὑπὸ τῶν Ἑλληνικῶν πυρπολικῶν.

Οἱ Σάμιοι δὲν ἔλειψαν τότε νὰ ἀποστείλουν κατ' ἐπανάληψιν διάφορα τρόφιμα καὶ οἶνον καὶ ξύλα πρὸς κατασκευὴν ἱστῶν εἰς τὰς τρεῖς νήσους Ἰδραν, Σπέτσας καὶ Ψαρὰ τῶν ὁποίων οἱ γενναῖοι ναῦται ὑπῆρξαν τὰ κυριώτερα στηρίγματα τοῦ ἀγῶνος, μὴ δὲ μόνον ἀξιούντες ἵνα οἱ ἄλλοι προκινδυνεύσωσιν ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας αὐτῶν, ἀλλὰ καὶ αὐτοὶ ἀπόφασιν ἔχοντες νὰ ἀντιστῶσι πάσῃ δυνάμει πρὸς τὸν ἐχθρὸν συνέταξαν ψήφισμα ὅπερ ὑπέγραψαν οἱ ἀντιπρόσωποι ὅλων τῶν χωρίων τῆς νήσου. ἔλεγε δὲ τὸ ψήφισμα: «κοινῇ βουλῇ καὶ γνώμῃ πάντων τῶν κατοίκων τῶν 18 χωρίων τῆς Σάμου ἀποφασίζεται ὅτι, ἐπειδὴ καὶ ὁ ἐχθρικὸς στόλος εἶναι κατὰ τὸ παρὸν εἰς Χίον καὶ εἶνε ὑποψία μήπως καὶ ἔλθῃ καὶ ἕως ἐδῶ καθ' ἡμῶν, νὰ σταθῶμεν ὅλοι οἱ ἀδελφοὶ κατὰ τοῦ τυράννου διὰ νὰ διαφεντεύσωμεν τὴν Πατρίδα μας, ἂν ὅμως εἰς αὐτὴν τὴν περίστασιν ἤθελε φανῆ τις πατριώτης ὅτι φεύγει μὲ τὴν φαρμαλίαν τοῦ εἰς ἄλλον τόπον φοβούμενος τὸν ἐχθρικὸν στόλον διὰ νὰ γλυτώσῃ τὴν ζωὴν του καὶ δὲν σταθῇ καὶ αὐτὸς μὲ ἡμᾶς νὰ συμπολεμήσῃ κατὰ τῶν ἐχθρῶν, ὁ τοιοῦτος νὰ λογίζεται ὡς ξένος τῆς πατρίδος καὶ ἀλλότριος αὐτῆς καὶ ἀνάξιος τῶν πατριωτικῶν δικαιοματίων, τὰ πράγματά του νὰ δημεύωνται καὶ νὰ πηγαίνουν εἰς τὸ κοινὸν θησαυροφυλάκιον καί, ἐὰν ἤθελεν ἔλθει μετὰ ταῦτα, νὰ μὴ τὸν δέχεται ἡ πατρίς ὡς γνήσιόν της υἱόν, ἀλλὰ νὰ λογίζεται ὡς νόθος καὶ ἀλλότριος αὐτῆς καὶ νὰ μὴν ἔχῃ καμμίαν μετοχὴν μὲ ἡμᾶς.

μήτε νὰ τὸν δεχώμεθα νὰ κατοικήσῃ πλέον ἐδῶ εἰς τὴν πόλιν μας.»

Καὶ ὁ μὲν Τουρκικὸς στόλος μετὰ τὴν καταστροφὴν τὴν ὁποίαν ὑπέστη ἐν αὐτῷ τῷ λιμένι τῆς Χίου ὑπὸ τοῦ ἀτρομήτου Κανάρη καὶ τῶν ἄλλων γενναίων πυρπολητῶν δὲν ἠδυνήθη ἐπὶ πολὺν καιρὸν ἕκτοτε νὰ ἐπιχειρήσῃ σοβαρὰν τινα ἐπίθεσιν ἐναντίον τῶν νήσων, τὸ εὐφρόσυνον δὲ γεγονός τῆς καταστροφῆς ταύτης τοῦ Τουρκικοῦ στόλου ἐπανηγυρίσθη καὶ ἐν Σάμῳ χαρμωσύνως· ἀλλ' αἱ ἐσωτερικαὶ ἀνωμαλίαι δὲν ἔπαυσαν δυστυχῶς καὶ μετὰ τὴν παρέλευσιν τοῦ νέου κινδύνου. Οὐχὶ ἀμέτοχος πάσης εὐθύνης διὰ τὰς ἀνωμαλίας ταύτας ἦτο καὶ ἡ κυβερνώσα τὸ ἔθνος κεντρικὴ διοίκησις. ἤτις παρ' ὅλας τὰς ἀγαθὰς προθέσεις τῆς, ἐνεκα ἀπειρίας βεβαίως καὶ ἀδεξιότητος τῶν ἀποτελούντων αὐτὴν, προσέβρινε πολλάκις εἰς μέτρα ἄστοχα καὶ ἀσυμβίβαστα πρὸς τὰς περιστάσεις καὶ πρὸς τὰ γενικά τοῦ ἔθνους συμφέροντα.

Περὶ τὰ τέλη τοῦ Ἀπριλίου καὶ καθ' ἣν ἐποχὴν ἐπεκράτει ἔτι ἡ ἀγωνία τοῦ ἐνδεχομένου κινδύνου ἐκ τῆς προσδοκωμένης ἐλεύσεως τοῦ Τουρκικοῦ στόλου ἀφίκετο εἰς Σάμον ὁ Ἀναστάσιος Παπουτζάλωφ φέρων ἔγγραφον τῆς ἐν Κορίνθῳ ἀρχῆς πρὸς τοὺς ἑφόρους καὶ προκρίτους τῆς Σάμου, οἵτινες ἐνετέλλοντο νὰ συντρέξωσιν εἰς τὴν ἐκτέλεσιν τῶν σκοπῶν τοῦ Παπουτζάλωφ, ὅστις, κατὰ τὸ ἔγγραφον, «προσφέρει ἑαυτὸν μὲ θερμότατον ζῆλον εἰς τὰ τὴν Χίον καὶ Σάμον ἀποβλέποντα». Ἡ Χίος τότε δὲν ἦτο ἡ εἰκὼν τῆς φρικωδεστέρης καὶ βαρβαρωτέρας καταστροφῆς, ἐπομένως πᾶσα ἐνέργεια τοῦ ρηθέντος Παπουτζάλωφ διὰ τὴν δυστυχῆ ταύτην νῆσον ἦτο ἄκαιρος πλέον. Ἀλλὰ καὶ ἐν Σάμῳ, ὅπου ἦλθε κατόπιν, δὲν ἔδειξε καμμίαν δρασιν ὁ ἀνὴρ οὗτος, ὅστις οὔτε ἀνεκοίνωσεν, οὔτε ἐνήργησέ τι ἐξ ὧν ἀνέφερεν ὁ διορισμός του. Δὲν παρήλθον δὲ ἡ ὀλίγαι ἡμέραι καὶ ἰδοὺ ἀφικνεῖται εἰς τὴν Σάμον ἕτερος ἀπεσταλμένος τῆς ἐν Κορίνθῳ κεντρικῆς Κυβερνήσεως, ὁ Κυριάκος Μώραλης, τοῦ ὁποίου ἡ ἀφίξις ποικιλοτρόπως ἐξηγήθη ἐν Σάμῳ· διότι οἱ μὲν φίλοι τοῦ Λυκούργου ἰσχυρίσθησαν ὅτι ἡ ἀποστολὴ αὐτοῦ δὲν εἶχεν

ἄλλον σκοπὸν ἢ τὴν συλλογὴν τῶν ἐθνικῶν φόρων, οἱ δὲ ἔχθηροι αὐτοῦ διέδιδον ὅτι ἡ ἀριξίς τοῦ Μώραλη ἐσήμεινε τὴν κατάλυσιν πάσης ἐξουσίας τοῦ Λυκούργου καὶ τὴν ἐντελῆ ἀποβολὴν αὐτοῦ ἐκ τῶν δημοσίων πραγμάτων. Ὁ Μώραλης ἀπεβίβασθη κατὰ πρῶτον εἰς Μακρολόκωπον, κατόπιν δὲ μετέβη εἰς Χώραν, ἔδραν τῆς Διοικήσεως, ὅπου προσκαλέσας τοὺς ἑφόρους τῶν διαφόρων χωρίων ἀνεκοίνωσεν εἰς αὐτοὺς δύο ἔγγραφα μὲ τὰ ὁποῖα ἦτο ἐρωδιασμένος παρὰ τῆς κεντρικῆς ἐν Κορίνθῳ διοικήσεως. Διὰ τοῦ ἐνὸς ἐγγράφου ἡ διοίκησις ἐγνωστοποίησε εἰς τοὺς Σαμίους ὅτι πρὸς ἐξοικονομησιν τῶν ἀναγκῶν ὅσας συνεπήγετο ὁ ἀγών, ἐθέσπισεν ἵνα πᾶσα ἑλληνικὴ ψυχὴ συνεισφέρῃ εἰς τὸ Ἐθνικὸν ταμεῖον κατὰ χρέος μὲν ἀνά ἐν γρόσιον, κατὰ φιλοτιμίαν δὲ ὅσα ἕκαστος προαιρεῖται καὶ συνίστα εἰς αὐτοὺς ἵνα ἐνεργήσῃ τὴν συλλογὴν τοῦ φόρου τούτου καὶ παραδώσῃ τὰ συλλεχθησόμενα ποσὰ εἰς τὸν Μώραλην, διὰ τοῦ ἑτέρου δὲ ἐγένετο γνωστὸν ὅτι, πρὸς σύναψιν ἐσωτερικοῦ δανείου ἐκ 5,000,000 γροσίων ἡ διοίκησις εἶχεν ἐκδώσει ὁμολογίας καὶ παρωτρύνοντο οἱ κάτοικοι εἰς τὴν ἐξαργύρωσιν αὐτῶν, ἔλεγε δὲ τὸ ἔγγραφο ὅτι, κατὰ τὸ σχετικὸν ψήφισμα «τὰ δανειζόμενα χρήματα ἐπὶ τόκῳ ὀκτῶ τοῖς ἑκατὸν νὰ ἐξοφλῶνται εἰς τριετίαν, τὸ δὲ διάφορον αὐτῶν νὰ δίδηται ἐξαμηνιαίως ἀπὸ τὸ Ἐθνικὸν ταμεῖον καὶ οἱ δανεισταὶ νὰ προτιμῶνται εἰς ἀγορὰν ἐθνικῶν κτημάτων».

Καὶ αὐτὰ μὲν τὰ ἔγγραφα μόνον ὁ Μώραλης τότε ἀνεκοίνωσεν εἰς τὴν ἐν Χώρα Συνέλευσιν, ὑπεσχέθησαν δὲ οἱ τῶν χωρίων ἀντιπρόσωποι νὰ ἐνεργήσουν παρὰ τοῖς κατοικοῖς τὰ δέοντα πρὸς ἐπιτυχίαν τῶν ἀνωτέρω συστάσεων καὶ διαταγῶν τῆς κεντρικῆς διοικήσεως, ἀλλ' οἱ τῆς μερίδος τῶν Καλικαντζάρων ἐξηκολούθησαν διαδίδοντας ὅτι ἡ ἐξουσία τοῦ Λυκούργου τέλειον κατελύθη καὶ ὅτι ὁ Μώραλης ἦλθεν ὡς Ἐπαρχος τῆς νήσου καὶ ὅτι ἐπεφύλαξε τὴν ἀνακοίνωσιν τοῦ διορισμοῦ αὐτοῦ. Ἡ περίστασις ἦτο ἢ μᾶλλον εὐνοϊκὴ διὰ τοὺς ἀποτελοῦντας τὴν μερίδα τῶν Καλικαντζάρων. Ἐκμεταλλευθέντες οὗτοι, ὡς καὶ ἀνωτέρω εἶπομεν, τὴν ἀτυχῆ εἰς

Χίον ἐκστρατείαν ἐπέτυχον διὰ διαφόρων μέσων νὰ προσεταρτισθοῦν πολλοὺς μὲ τὸ μέρος των πρώην ἐναντίους εἰς αὐτοὺς καὶ κατώρθωσαν ὁμολογουμένως νὰ παραλύσουν τὴν ἀρχὴν τοῦ Λυκούργου, ὅστις συντετριμμένος ἀφ' ἐνὸς μὲν ἐκ τῆς ὀδύνης τὴν ὁποίαν ἠσθάνετο διὰ τὴν θλιθεράν ἐν Χίῳ ἀποτυχίαν, ἀφ' ἑτέρου δὲ ἐκ τῶν ἐξευτελισμῶν τοὺς ὁποίους εἶχεν ὑποστῆ εἰς Χῶρὰ κατὰ τὴν ἐκεῖθεν διέλευσίν του καὶ ἐκ τῶν ἐμπαθῶν ἐνεργειῶν τῶν ἐν Σάμῳ ἀντιπάλων αὐτοῦ, ἔμενεν εἰς τὴν γεννέτειραν αὐτοῦ κωμόπολιν τὸ Καρλόβασι, ὅπόθεν συνεννοεῖτο μὲ τοὺς πιστοὺς αὐτοῦ φίλους καὶ ὀπαδοὺς. Γαῦτα δὲ ἐνεργοῦντες καὶ πράττοντες οἱ Καλικάντζαροι δὲν ἐσκέπτοντο οἱ ἄφρονες ὅτι παραλύοντες τὴν ἀρχὴν τοῦ Λυκούργου παρέλυον καὶ ἐξησθένιζον αὐτὴν τὴν δύναμιν τῆς Πατρίδος, ἣτις ἤρχιζε νὰ παρουσιάζη τότε οἰκτρὰν εἰκόνα κομματικοῦ σπαραγμοῦ. Ἀφ' ἑτέρου ὁ Μώραλης, ὅστις ἦτο μὲν ἀγαθὸς καὶ φιλόπατρις ἀνὴρ, ἀλλ' ἐστερεῖτο καὶ κρίσεως ὀξείας καὶ πολιτικῆς δεξιότητος, ὅχι μόνον δὲν εἰργάσθη, ὡς ὄφειλε, πρὸς κατευνασμὸν τῶν κομματικῶν παθῶν, ἀλλὰ καὶ συνετέλεσε διὰ τῆς ἀδεξιότητος αὐτοῦ εἰς τὴν παρόξυνσιν αὐτῶν καὶ εἰς τὴν ἐπιδείνωσιν τῆς καταστάσεως. Ἐν Χῶρᾳ, ὀλίγας ἡμέρας οὗτος διατροίψας, ἐξῆλθε κατόπιν εἰς περιοδείαν ἀνὰ τοὺς δῆμους, ἐλθὼν δὲ καὶ εἰς Καρλόβασι ἐπεσκέφθη τὸν Λυκούργον, πρὸς ὃν εὐσχήμως εἶπεν ὅτι οἱ ἐχθροὶ αὐτοῦ διέδιδον πολλὰ εἰς βάρος του καὶ προέτρεψεν αὐτὸν ἵνα μεταβῆ εἰς Κόρινθον πρὸς τὴν Διοίκησιν καὶ δικαιολογηθῆ. Ὁ δὲ Λυκούργος ἀπεκρίθη ὅτι εἶχεν ἔτοιμον ἀπολογία εἰς τὴν Βουλὴν, καὶ ὅτι ἐν ἀνάγκῃ δὲν ἤθελε λείψει νὰ ὑποστηρίξῃ καὶ αὐτοπροσώπως τὰ δίκαιά του μεταβαίνων εἰς Κόρινθον.

Μετὰ τὴν περιοδείαν ταύτην ὁ Μώραλης ἐπέστρεψεν εἰς Χῶραν, καθ' ὅλον δὲ τοῦτο τὸ διάστημα οἱ Καλικάντζαροι ἐπεδαψίλευσαν αὐτῷ μεγάλας τιμᾶς, ἐξ οὗ ἐσαγηνεύθη τὰ μέγιστα οὗτος καὶ ἐφαίνετο μᾶλλον προσκλίνων μὲ τὴν μερίδα ταύτην· ἀλλὰ καὶ οἱ περὶ τὸν Λυκούργον προσηνέχθησαν αὐτῷ μετὰ τιμῆς μὴ θέλοντες νὰ φανῶσιν ἀπειθεῖς καὶ ἀνυπότακτοι εἰς τὴν κεντρικὴν Διοίκησιν. Καὶ ἐξ ἄλλου δὲ λόγου

ὁ Μώραλης προσέκλινε μὲ περισσοτέραν οἰκειότητα πρὸς τοὺς Καλικαντζάρους, καθόσον διέβλεπεν ὅτι οὗτοι ἦσαν καὶ οἱ εὐπορώτεροι ἐκ τῶν Σαμίων. ἐκ τούτου δὲ ἤλπιζεν ὅτι παρ' αὐτῶν θὰ ἐλάμβανε τὰς μεγαλυτέρας χρηματικὰς βοηθείας διὰ τὸ ἔθνος, ἀλλὰ τὰ πράγματα ἀργότερον διέψευσαν καὶ τὴν ἐλπίδα του ταύτην.

Ἐν τούτοις οἱ Καλικαντζάροι δὲν παρέλειψαν ἀπὸ τοῦ νὰ ἐκμεταλλευθῶσι πρὸς ἐπιτυχίαν τῶν κομματικῶν αὐτῶν σκοπῶν πάσας τὰς ἀδυναμίας τοῦ Μώραλη κατορθώσαντες ἐπὶ τέλους νὰ παρασύρουν αὐτὸν τελείως μὲ τὸ κομματικὸν αὐτῶν ἄρμα. Τότε δὲ συγκροτηθείσης γενικῆς συνέλευσεως ἐξελέγησαν Γενικοὶ Κριταὶ ὁ Γιαννάκης Καπετανῆς ἐκ Λώρας, ὁ Μανουὴλ Γαρουφαλῆς ἐκ Μυτιληνῶν καὶ ὁ Ἰωάννης Ἀλεξανδρῆς, ἐκ Μαραθοκάμπου, φροντισταὶ δὲ διωρίσθησαν τῆς μὲν οἰκονομίας ὁ Χ' Δημήτριος Κέπετζης ἐκ Παγώνδου, τῆς Αστυνομίας ὁ Σταμάτιος Γιαμᾶς ἐκ Βουρλιωτῶν, τῶν Πολεμικῶν ὁ Σταμάτιος Μουσγονᾶς ἐκ Καρλοθασιῶν καὶ τῶν Τελωνείων ὁ Γεώργιος Τζεβρένης ἐκ Βαθείος, πάντες σχεδὸν ἀνήκοντες εἰς τὴν φατρίαν τῶν Καλικαντζάρων. Ὁ Μώραλης καίτοι ἔχων μεθ' ἑαυτοῦ τὸν διορισμὸν του παρὰ τῆς ἐν Κορίνθῳ κυβερνήσεως ὡς Ἐπάρχου τῆς Σάμου, δὲν εἶχεν ὅμως εἰσέτι ἐπισήμως ἀνακοινῶσθαι τὸν διορισμὸν τοῦτον, περὶ τοῦ ὁποίου εἶχον γινῶσιν οἱ πρόκριτοι τῶν Καλικαντζάρων, ἐπειδὴ ἤθελε νὰ προετοιμάσῃ πρῶτον τὰ πνεύματα καὶ νὰ ἀποκτήσῃ τὴν εὐνοίαν καὶ ἐμπιστοσύνην ὁλοκλήρου τοῦ Σαμιακοῦ λαοῦ, ὥστε νὰ εἰσπορέσῃ νὰ ἐπιβάλλῃ εὐκολώτερον τὴν ἐξουσίαν του εἰς τὸν τόπον. Ἀλλ' ἡ ὁδὸς τὴν ὁποίαν πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον ἠκολούθησε δὲν ἦτο ἡ πρέπουσα.

Ἡ Συνέλευσις συνεκροτήθη ἐν Βαθείῳ κατ' ἀπαίτησιν αὐτοῦ τοῦ Μώραλη, ὅστις ἤθελε νὰ μεταφέρῃ αὐτόθι τὴν ἔδραν τῆς Διοικήσεως, ἵνα ἐντεῦθεν δύναται νὰ ἐπικοινωνῇ εὐκολώτερον μετὰ τοῦ ἑλληνικοῦ στόλου. Καὶ οἱ ἐκλεγέντες δὲ Κριταὶ καὶ φροντισταὶ μετέφερον αὐτόθι τὴν ἔδραν των, ἀλλ' ἡ οὕτως ὀργανωθείσα διοίκησις τῆς νήσου ταχέως εὐρέθη πρὸς ἀνυπερβλήτων δυσχερειῶν. Χρήματα δὲν ὑπῆρχον τελείως

εἰς τὸ κοινὸν ταμεῖον καὶ οὔτε ἦτο εὐκόλον νὰ εἰσπραχθῶσι τοιαῦτα. Μερικὰ ἀπόπειρα: πρὸς εἰσπραξίν τοῦ φόρου τοῦ ἐνὸς γροσίου παρ' ἐκάστης ψυχῆς κατὰ τὴν σχετικὴν ἐγκύκλιον τῆς ἐν Κορίνθῳ κεντρικῆς ἀρχῆς, εὗρον πλήρη ἀποτυχίαν, καθόσον ὁ λαὸς ὑπέεικον εἰς διαφόρους ραδιουργίας, ὅτι ἡ εἰσπραξίς τοῦ γροσίου τούτου δὲν ἐμελλε νὰ γίνῃ ὑπὲρ τοῦ ἔθνους, ἀλλὰ πρὸς ἐπάρκειαν τῶν ἀναγκῶν τοῦ Μώραλη, ἡρνήθη τελείως τὴν πληρωμὴν αὐτοῦ. Ὁ Μώραλης τότε ἀπετάθη πρὸς τοὺς προκρίτους ἐκ τῶν Καλικαντζάρων καὶ δὴ πρὸς τὸν ἐν Πάτρῳ εἰσέτι διατρίβοντα Μανουὴλ Στεφανῆν, ὃν δι' ἐπιστολῆς ἔπεισε νὰ ἐπανέλθῃ εἰς Σάμον. ἔλπίζων ὅτι οὔτοι σύμφωνοι μὲ τὰς ὑποσχέσεις τῶν ἠθέλων συνδράμει τὴν διοίκησιν κατὰ τὴν περίστασιν ἐκείνην καὶ ὕλικως καὶ ἠθικῶς. Ἄλλ' ὁ μὲν Στεφανῆς ἐπανέλθων πράγματι ἐκ Πάτρου, ἐπέισθη, ἀφοῦ πλέον ἠναγκάσθη ὁ Μώραλης νὰ μεταχειρισθῇ ἐναντίον του καὶ ὕφος ἐπιτακτικόν, νὰ δώσῃ λόγῳ ἔθνικοῦ δανείου γρόσια πεντακόσια. πάντες δὲ οἱ λοιποὶ ἐνόμιζον ὅτι ἐδικαιοῦντο ἐκ τῆς νέας ταύτης καταστάσεως νὰ προσδοκῶσιν ὠφελείας καὶ ὄχι χρηματικὰ βάρη. Οἱ ἐναντίοι πρὸς τοὺς Καλικαντζάρους βλέποντες τὴν ἐκδηλωθεῖσαν πλέον φιλικὴν σχέσιν τοῦ Μώραλη μετ' αὐτῶν, ἤρχισαν νὰ πολεμῶσι συστηματικῶς καὶ αὐτὸν καὶ τὴν διοίκησιν του, τοιοῦτ.τρόπως δὲ ἤρχισαν ἀναρριπιζόμενα τὰ κομματικὰ πάθη εἰς μέγαν βαθμὸν καὶ ἡ κατάστασις ἀπὸ ἡμέρας εἰς ἡμέραν ἐγίνετο χειροτέρα. Ὅχι ὀλίγον πρὸς τοῦτο συνετέλεσε καὶ ὁ ἐν Σάμῳ ἀκόμη διαμένων Παπουτσάλωφ, ὅστις μὴ ἀνεχόμενος τὴν ὑπεροχὴν τοῦ Μώραλη, κατεραδιούργει αὐτὸν πρὸς τὸν Λυκοῦργον, πρὸς ὃν καὶ ἐμμέσως πλήν τῶν ἄλλων ἀνεκοίνωσεν ὅτι ὁ Μώραλης κατεκράτει ὅλας τὰς ἐπιστολάς ὅσας ἡ Βουλὴ τῆς Ἑλλάδος ἀπέστειλλε πρὸς τὸν Λυκοῦργον. Ἐκ τούτου ἀνακτήσας ὁ Λυκοῦργος ἔστειλεν ἀνθρώπους τοῦ ζητῶν τὴν παράδοσιν τῶν ἐπιστολῶν, τὸ δὲ γεγονός τοῦτο συνετέλεσεν εἰς τὸ νὰ ἐκλείψῃ πλέον πᾶσα ἐμπιστοσύνη μετὰξὺ τῶν δύο ἀνδρῶν.

Ἐνώπιον τοιαύτης δυσχεροῦς καταστάσεως ὁ Μώραλης

ἐνόμισεν ἀναγκαῖον νὰ ἐπικαλεσθῆ τὴν βοήθειαν τοῦ ναυάρχου Μιχαύλη πρὸς ὃν δι' ἐπίτηδες ἀπεσταλμένου ἐξέθηκε τὴν δεινὴν ἐν Σάμῳ θέσιν του. Οὗτος δὲ προθύμως ἔσπευσε νὰ ἀποστείλῃ εἰς Σάμον τοὺς πλοίαρχους Ἀναστάσιον Τσαμαδὸν καὶ Δημήτριον Κισσέν, Ἰδραΐους καὶ Γεώργιον Σκανδάλην, Ψαριανόν, μὲ τὴν ἐντολὴν ἵνα μεταβαίνοντες οὗτοι εἰς Σάμον προσπαθήσωσι νὰ καθησυχάσωσι τὰ πράγματα. Ἀφίχθέντες δὲ οἱ πλοίαρχοι οὗτοι τὴν πρώτην Ἰουνίου εἰς Βαθὺ παρήγγειλαν εἰς τὸν Λυκούργον καὶ εἰς πάντας τοὺς λοιποὺς τοὺς ἔχοντας οἷα δήποτε παράπονα νὰ μεταβῶσιν εἰς Βαθὺ καὶ γνωρίσωσι τὰ παράπονά των ταῦτα. Ἄλλ' εἰς τὴν περίστασιν αὐτὴν καὶ ὁ Παπουτσάλωφ καὶ πολλοὶ ἄλλοι, οἵτινες ἐκαραδόκουν διάφορα ἰδιαιτέρα ὠφελήματα ἕκαστος ἀπὸ τὴν παράτασιν τῆς τοιαύτης καταστάσεως, δὲν ἔπαυσαν τὰς ραδιουργίας των, πρὸς μὲν τοὺς πλοίαρχους μυρία καταλαλοῦντες ἐναντίον τοῦ Λυκούργου, πρὸς αὐτὸν δὲ παραγγέλλοντες ὅτι οἱ πλοίαρχοι ἐντολὴν εἶχον νὰ συλλάβωσι τὸν Λυκούργον καὶ μεταφέρωσιν αὐτὸν δέσμιον ἐπὶ τῶν πλοίων. Δυστυχῶς καὶ ὁ Λυκούργος τότε δὲν κατώρθωσε νὰ γείνη κύριος τῶν περιστάσεων. Ἡ δὲ συμπεριφορὰ τὴν ὁποίαν ἔδειξε δὲν ἦτο ἡ πρέπουσα δι' αὐτόν. Διότι παρήγγειλεν εἰς τοὺς πλοίαρχους ὅτι ἂν εἶχον τι νὰ ἀνακοινώσωσιν εἰς αὐτόν, ἡδύναντο νὰ μεταβῶσιν εἰς Χώραν, ἐνθα τῇ εἰσηγήσει αὐτοῦ εἶχον συνέλθει καὶ πολλοὶ ἀντιπρόσωποι ἐκ διαφόρων χωρίων. Καὶ οἱ μὲν πλοίαρχοι θεωρήσαντες ἴσως τὴν στάσιν ταύτην τοῦ Λυκούργου ὡς ἱταμὴν δὲν μετέβησαν εἰς Χώραν, ἀλλ' ὁ Μώραλης ἐπιθυμῶν διακαῶς τὴν ἐπιτυχίαν μιᾶς συνεννοήσεως ἔστειλεν εἰς Χώραν πρὸς συνάντησιν τοῦ Λυκούργου τὸν Εὐάγγελον Κουτούφᾶν, Κεραλλῆνα, καὶ τὸν Κωνστ. Κυριακόν, Ἰδραΐον, ἵνα πείσωσιν αὐτόν καὶ προσέλθῃ εἰς Βαθὺ, ἔστω καὶ μετὰ συνοδείας ὀπλοφόρων. Μετὰ πολλὰ ἐπείσθη ὁ Λυκούργος νὰ μεταβῆ εἰς Μαλαγάρη συνοδευόμενος ὑπὸ πολλῶν στρατιωτῶν, ἐκεῖθεν δὲ ἔστειλε τρεῖς χιλιάρχους εἰς Βαθὺ, ἵνα ἔλθωσιν ἐξ ὀνόματος αὐτοῦ εἰς συνεννόησιν μετὰ τῶν πλοίαρχων. Ὁ Μώραλης τότε ἐνόμισε κατάλληλον τὴν εὐκαι-

ρίαν νὰ ἀνακοινώσῃ ἐπὶ παρουσίᾳ τῶν πλοιάρχων καὶ χιλιάρχων τὸν διορισμὸν τοῦ ὡς Ἐπάρχου τῆς Σάμου. προσκαλέσας λοιπὸν ἀπαντὰς εἰς τὸν ναὸν τοῦ Ἁγίου Σπυρίδωνος ἀνεκοίνωσεν ἐνώπιον τούτων καὶ ἄλλου λαοῦ τὸ σχετικὸν περὶ τοῦ διορισμοῦ τούτου Διάταγμα τῆς ἐν Κορίνθῳ κεντρικῆς ἀρχῆς, δὲν ἔλειψε δὲ ἀπὸ τοῦ νὰ συστήσῃ μετὰ τὴν ἀνάγνωσιν αὐτοῦ τὴν ἀγάπην καὶ ὁμόνοιαν μεταξὺ πάντων καὶ τὴν λήθην τοῦ παρελθόντος, ἐλπίζων ὅτι διὰ τούτων θὰ κατῴρθωνε τέλος πάντων εἰρηνεύων τὴν χώραν καὶ καθησυχάζων τὰ ἐξημμένα πνεύματα νὰ ἀναλάβῃ ἀποτελεσματικῶς τὰς ἡνίας τῆς διοικήσεως εἰς τὰς χεῖρας του. Μετὰ τοῦτο οἱ πλοῖαρχοι μετὰ τῶν χιλιάρχων μεταβάντες εἰς Μαλαγὰρι ἀνεκοίνωσαν καὶ τῷ Λυκούργῳ τὰ γενόμενα, προέτρεψαν δ' αὐτὸν εἰς συνδιαλλαγὴν. Συνεφωνήθη λοιπὸν εἰς τὸ τέλος ὅπως μεταβῶσιν εἰς Βαθὺ ἑκατὸ μόνον ἐκ τῶν περὶ τὸν Λυκούργον ὀπλοφόρων μετὰ τῶν χιλιάρχων καὶ κανονίσωσι τὰ τῆς συνδιαλλαγῆς. Τούτων δὲ ἐλθόντων εἰς Βαθὺ ἐγένετο καὶ πάλιν συναθροίσις ἐν τῷ ναῷ τοῦ Ἁγίου Σπυρίδωνος, ὅπου μετὰ τὴν ἐκ νέου ἀνάγνωσιν τοῦ διορισμοῦ τοῦ Μώραλη, ὁ ἀρχιερεὺς Κύριλλος ὡμίλησε παροτρύνων τοὺς πάντας νὰ συνδιαλλαγῶσι ἐν ὀνόματι τοῦ Θεοῦ καὶ τῆς Πατρίδος, ἥτις ὑπὸ τὸ κράτος τοιαύτης καταστάσεως διέτρεχε τὸν ἔσχατον τῶν κινδύνων. Τότε δὲ καὶ ὁ Μώραλης θέλων νὰ δείξῃ δημοσίᾳ ὁποῖαν γνώμην ἔχει περὶ τοῦ Λυκούργου καὶ ἡ Κεντρικὴ ἀρχὴ, ἀνέγνωσεν ἐπιστολὴν τοῦ Μινιστερίου τῶν Ἐσωτερικῶν πρὸς τὸν ναύαρχον Μιαούλην, διὰ τῆς ἑποίας διετάσσεται ἡ σύλληψις τοῦ Λυκούργου, προσέθηκε δὲ οὗτος ὅτι, παραβλέπων τὰς ρητὰς ὁδηγίας καὶ διαταγὰς προσπαθεῖ νὰ ἐπιτύχῃ μίαν φιλικὴν διακανόνισιν πρὸς ἀποφυγὴν πάσης δυσαρέστου συγκρούσεως.

Τὰ τῆς δευτέρας ταύτης συναθροίσεως πληροφορηθεὶς καὶ ὁ ἐν Μαλαγὰρι μετὰ τῶν ἀνθρώπων του διαμένων εἰσέτι Λυκούργος καὶ βλέπων ὅτι ἡ ἐπὶ πλέον διαμονὴ αὐτοῦ μετὰ στρατιωτικῆς δυνάμεως εἰς τὸ μέρος ἐκεῖνο ἠδύνατο παρατείνουμένη νὰ προκλήσῃ δυσαρέστους σκηνάς, ἔκρινε καλὸν νὰ

ἀναχωρήσει ἐκεῖθεν. διὸ παραχλαδῶν τοὺς ἀνθρώπους του μετέβη εἰς Χώραν, ἐκεῖθεν δὲ μετέβη εἰς Μακραθόκαμπον, ὅπουθεν μετὰ δύο ἡμέρας ἀνεχώρησεν, ὅπως μεταβῆ εἰς τὸ Ἄργος ἢ ὅπου ἄλλοῦ ἠδρευεν ἢ Διοίκησις. ἐπειγόμενος γὰρ παρουσιάσθῃ ἐνώπιον αὐτῆς καὶ ἀπολογηθῆ. ἀναχωρῶν δὲ προεπέμψθη μέχρι τοῦ πλοίου ὑπὸ πάντων τῶν φίλων του καὶ ὑπὸ πλήθους λαοῦ ἐκ τοῦ δήμου Μακραθοκάμπου. Εἰς τὸ ταξίδιον τοῦτο συνώδυσαν τὸν Λυκοῦργον ὁ Καπετάν Σταμάτης καὶ τινες ἄλλοι Σάμιοι, οἵτινες μεταβάντες εἰς Ἑλλάδα ἔλαβον μέρος εἰς διαφόρους πολέμους, μετ' αὐτῶν δὲ τότε συναπῆλθεν ἐκ Σάμου καὶ ὁ Ἀναστάσιος Παπουτσάλωφ. Φθάσας εἰς Ἄργος ὁ Λυκοῦργος καὶ μὴ εὐρῶν αὐτόθι τὴν Διοίκησιν, μετέβη εἰς Σαλαμίνα, ἐνθα εἶχε καταρύγει αὐτὴ ἕνεκα τῆς ἐπιδρομῆς τοῦ Δραμαλιῆ. ἀλλ' ἐκεῖ συλληφθεὶς ὑπὸ Ἰδραίων πλοιαρχῶν κατὰ προτροπὴν τῶν προκρίτων τῆς Ἰδρας, μετεφέρθη εἰς τὴν νῆσον ταύτην, ὅπου ἐγένετο ἀποφασίς γὰρ ἐπιστρέψῃ ὁ Λυκοῦργος μετ' Ἀρμολογῶν εἰς Σάμον ἵνα σαφηνισθῆ ἡ ὑπόθεσις αὐτοῦ ἐπιτοπίως.

Ἐν τῷ μεταξύ ὁ Μώραλης μετὰ τὴν πρόθεσιν γὰρ τακτοποιήσῃ καὶ ὀργανώσῃ ἐπὶ τὰ βελτίω τὴν ἐν Σάμῳ διοίκησιν, συνεχάλεσε γενικὴν Συνέλευσιν ἐν Βαθείῃ. καθ' ἣν οἱ ἀντιπρόσωποι ὅλων τῶν χωρίων ὄντων τὸν ἀριθμὸν μετὰ τοῦ Ἀρχιερέως Κυρίλλου, συγκροτήσαντες δύο ἢ τρεῖς μόνον συνεδριάσεις συνέταξαν καὶ ὑπέγραψαν κατὰ πρῶτον ἀναφορὰν πρὸς τὸν τότε Μινίστρον τῶν ἐσωτερικῶν ὑποθέσεων τῆς Ἑλλάδος Ἰωάννην Κωλέτην. κατόπιν δὲ ἐξέλεξαν ἐξ ὅλης τῆς νήσου ὀκτώ ὑποουργοὺς διὰ πρακτικοῦ, ἐν ᾧ διεγράφοντο τὰ καθήκοντα ἐνὸς ἐκάστου καὶ ἡ μισθοδοσίαι των, προσέτι δὲ ὠρίζοντο τὰ λεπτεῖα μέτρα πρὸς φύλαξιν τῆς νήσου ὑπὸ πρακτικῶν φυλάκων διοριζομένων καὶ μισθοδοτουμένων ὑπὸ τῆς Διοικήσεως. Οἱ ἐκλεγέντες ὑπουργοὶ ἦσαν: Μανωλάκης Γαρουφαλῆς ἐκ Μυτιληνῶν, Γιαννάκης Χ' Καπετανῆς ἐκ Χώρας καὶ Ἰωάννης Ἀλεξ. Γιαννάκης ἐκ Μακραθοκάμπου, πολιτικοὶ καὶ διοικητικοὶ ὅλης τῆς νήσου, Γεωργάκης Τζεβρένης ἐκ Βαθέος, λιμενάρχης καὶ ντουγανιέρης, Στα-

ΚΑΠΕΤΑΝ ΣΤΑΜΑΤΗΣ

μάτιος Μουσχοναῖς ἐκ Καρλοβάσου, φροντιστής τῶν πολεμικῶν, Σταμάτιος Γιαμᾶς ἐκ Βουρλιωτῶν, φροντιστής τῆς ἀστυνομίας, Χ' Δημήτριος Ἀμπατζῆς ἐκ Παγώνδου, φροντιστής τῆς οἰκονομίας καὶ Ἰωάννης Λεκάτης γραμματεὺς τῆς Ἐπαρχίας δι' ἓν μόνον ἔτος. Ὁ μισθὸς αὐτῶν ὠρίσθη πρὸς 100 γρόσια τὸν μῆνα, εἰς δὲ τοὺς φύλακας οἱ ὅποιοι ἐμελλόν νὰ διορισθῶσιν ἐξ ὄλων τῶν χωρίων ὠρίσθη μισθοδοσία ἐκ γροσίων εἴκοσι κατὰ μῆνα καὶ 300 δράμια ἄρτου καθ' ἑκάστην ἡμέραν. Πρὸς εἰσπραξίν τῶν φόρων ἐγένοντο παραδεκτὰ τὰ ἐξῆς. «Εἰς κάθε χωρίον νὰ διορισθῶν δεκατιάρηδες διὰ νὰ παραλαμβάνουν τὰ δέκατα, κρατοῦντες καθαρὸν λογαριασμὸν εἰς παράδοσιν τοῦ φροντιστοῦ τῆς Οἰκονομίας. Κάθε παλαιὸς λογαριασμὸς νὰ μὲνη κατὰ τὸ παρὸν καὶ νὰ ἐξυκολουθήσῃ ὁ λογαριασμὸς τοῦ ἀπὸ ψυχῆς γροσίου διὰ νὰ μὴ περιδένωνται πολλοὶ λογαριασμοὶ μαζί καὶ γίνεταί κυκεῶν ἀκολούθως ὅπως θέλουν θεωρηθῆ καὶ οἱ λοιποί».

Αὐταὶ ὑπῆρξαν αἱ κυριώτεραί ἐργασίαι τῆς Συνελεύσεως ἐκείνης, ἥτις, θεωροῦμεν περιττὸν νὰ εἰπώμεν, ὅτι ἐνεπνεέστο ὑπὸ πνεύματος ἀντιπολιτευτικοῦ πρὸς τὸ πρῶτον ὑπὸ τὸν Λογοθέτην Λυκοῦργον καθεστῶς, καθόσον πάντες οἱ ἀποτελέσαντες αὐτὴν ἀνῆκον εἰς τὴν μερίδα τῶν Καλλικαντζάρων, ἀπορίας δὲ ἄξιον εἶνε πῶς οὗτοι προέβησαν καὶ εἰς τὴν ἐκλογὴν τοῦ Ἰωάννου Λεκάτου, ὡς γενικοῦ γραμματέως. ἔστω καὶ δι' ἓν ἔτος, καθόσον οὗτος δὲν συνεμερίζετο τὰ φρονήματα τῶν. Ἀλλ' εἰς τοῦτο προέβησαν βεβαίως ἐξ ἀνάγκης, διότι ὁ Ἰωάννης Λεκάτης ὡς ἐκ τῆς μορφώσεώς του καὶ τῆς ἀξίας του ἦτο τότε ἐν τῇ θέσει ταύτῃ ἀναντικατάστατος. Καὶ αὐταὶ μὲν αἱ ἀποφάσεις ἐλήφθησαν ὑπὸ τῆς Συνελεύσεως προσωρινῶς μέχρι τῆς ὀριστικῆς διακανονίσεως τῶν ἐν γένει διοικητικῶν πραγμάτων τοῦ δημιουργουμένου Ἑλληνικοῦ κράτους διὰ τοῦ προμνησθέντος πρακτικοῦ, ἡ δὲ ὡς ἀνωτέρω ἀναφορὰ πρὸς τὸν Μινίστρον τῶν ἐσωτερικῶν δὲν ἦτο ἡ πιστοποιητικὸν καλῆς διαγωγῆς διὰ τὸν Ἐπαρχον Μώραλτην, τοῦ ὁποίου ἐξεθειάζοντο ἐν αὐτῷ ἡ φρόνησις, ἡ πραότης καὶ αἱ πολλὰ ἄλλα τοῦ ἀνδρὸς ἀρεταί.

Μετὰ τὸ πέρας τῆς Συνελεύσεως ταύτης ὁ Μώραλης ἀγνοῶν κατὰ βάθος τὴν ἐν Σάμῳ κατάστασιν καὶ τοὺς Σαμίους καὶ ὑπὸ τῶν προεξεχόντων ἐν τῇ μερίδι τῶν Καλλικαντζάρων διαρκῶς περιστοιχούμενος, οἵτινες αὐτὸν μὲν ἐκοιῶκευον, τὴν δὲ δύναμιν τῶν ἀντιθέτων παρέστησαν αὐτῷ ὡς ἀναξίαν λόγου καὶ ὡς συνισταμένην ἐξ ὀλίγων ἀτάκτων, καθὼς ἀπεκάλουν οὗτοι τοὺς ὀπαδοὺς τοῦ Λυκούργου. ἐνόμισεν ὅτι ἡ ἐξουσία αὐτοῦ ἐν τῇ νήσῳ ἐπαγιώθη τελείως καὶ ὅτι ἀφόβως καὶ ἀκινδύνως πλέον μετὰ τὴν ἀναχώρησιν τοῦ Λυκούργου ἠδύνατο νὰ τιμωρῇ καὶ πατάσῃ πάντα θέλοντα νὰ φέρῃ πράγματα εἰς τὴν διοίκησίν του. Ὑπὸ τῆς ἰδέας δὲ ταύτης κατεχόμενος, ἀφοῦ ὅπως δῆποτε ὀργάνωσε τὰ τῆς διοικήσεως καὶ ἐσχημάτισε καὶ δύναμιν τινα στρατιωτικὴν, διορίσας ὀπλαρχηγὸν τὸν ἐκ Βαθῆος Δημήτριον Κουτσαποστολιόν, ἐκήρυξε πόλεμον συστηματικὸν κατὰ τῶν ἐπιφανεστέρων φίλων καὶ ὀπαδῶν τοῦ Λυκούργου. Συλλαβὼν λοιπὸν τὸν Κ. Λαχανᾶν καὶ Χριστόδουλον Μπαρπούνην, ἐφυλάκισεν αὐτούς, διέταξε δὲ τὴν σύλληψιν τοῦ Ν. Καψάλη καὶ ἄλλων ἀκόμη, οἵτινες ὁμῶς κατόρθωσαν νὰ διαφύγῃσι δραπετεύσαντες ἐκ Σάμου. Διὰ τῶν ἀσυνέτων δὲ τούτων πράξεων τοῦ Μώραλη ἐξήρθησαν τὰ κομματικὰ πάθη τότε ἐν Σάμῳ εἰς τὸν ὑπερτατον βαθμὸν. Οἱ ἐν Μαραθοκάμπῳ καὶ Καρλοβάσῳ ὀπαδοὶ τοῦ Λυκούργου μετὰ τῶν ὀποίων ἐπρώτερον ὁ Καπετὰν Σταμάτης Γεωργιάδης, ὅστις ἐν τούτῳ τῷ μεταξύ εἶχεν ἐπανέλθει εἰς Σάμον, καὶ ὁ Μανουὴλ Μελαχροινός, ἅμα ἔμαθον τὴν φυλάκισιν τοῦ Λαχανᾶ καὶ Μπαρπούνη καὶ τὰς ἄλλας καταδιώξεις, ἔλαβον τὰ ὄπλα καὶ συγκεντρωθέντες εἰς Πλάτανον, ἀπεφάσισαν νὰ ἐκδιώξωσι διὰ παντὸς τρόπου τὸν Μώραλην ἐκ Σάμου. Ἀλλὰ τὴν συγκέντρωσιν ταύτην οὔτε μαθὼν ἔστειλε πάραυτα ὀπλίτας ὑπὸ τὸν Κουτσαποστολιόν μὲ τὸν σκοπὸν νὰ διαλύσωσι τοὺς συγκεντρωθέντας καὶ συλλάβωσι τοὺς πρωπαιτίους. Ὅταν δὲ οἱ ὀπλίται οὗτοι ἔφθασαν πλησίον τοῦ Πλατάνου, οἱ περὶ τὸν Καπετὰν Σταμάτην καὶ Μελαχροινὸν κατέλαβον ἐπίκαιρα τινα σημεῖα εἰς τὰς περὶ τὸ χωρίον θέσεις Μανιοῦ καὶ Ἀλωνάκια, τότε δὲ συνήφθη

πεισματώδης μάχη διαρκέσασα ἐπὶ πολλὰς ὥρας. Κατὰ τὴν συμπλοκὴν ταύτην ὁ υἱὸς τοῦ Μανουὴλ Μελαχροίνου Ἰωάννης, βληθεὶς ὑπὸ σφαίρας ἔπεσε νεκρὸς. Ἐπὶ τῆ θέσθ δὲ τοῦ φονευθέντος υἱοῦ του ὁ πατὴρ ἑξάλλος γενόμενος, ἀφίσας κατὰ γῆς τὸ πυροβόλον, ἀνέσπασε τὸ ξίφος καὶ ὤρμησε μὲ αὐτὸ ἐναντίον τῶν ἀντιπάλων. Ἀλλὰ δὲν ἐπρόσθασε νὰ κάμῃ ὀλίγα βήματα καὶ σφαῖρα φονικὴ ὑπὸ χειρὸς, φεῦ! ἀδελφικῆς ἐκπεμφθεῖσα ἔρριψεν αὐτὸν ἄπνουν καὶ ἀπεστέργισε τὴν πατρίδα πολυτίμου ἀνδρός, τοῦ ὁποῖου ὁ ἠρωϊσμός ἦτο ἀπαρδειγμάτιστος, καθὼς ἀνωμολόγουν πάντες οἱ σύγχρονοι αὐτοῦ, φίλοι καὶ ἐχθροὶ καὶ ὁ ὁποῖος δείγματα τῆς ἀξιοθαυμάστου ἀνδρείας του εἶχε δώσει καὶ κατὰ τὴν ἀπόβασιν τῶν Τούρκων ἐν Κάβο-Φονιά καὶ κατὰ τὴν εἰς Νίον ἐκστρατείαν καὶ εἰς πολλὰς ἄλλας δεινὰς περιστάσεις. Ἡ μάχη μετὰ τὸν θάνατον τῶν δύο ἐκείνων ἠρώων καὶ ἐνὸς ἔτι ἀνδρός ἐκ Μαραθοκάμπου, τοῦ Ἰωάννου Γλύνη, ἐξηκολούθησεν, ἀσθενεστερά ὄμω, ἐπὶ πολλὰς ἀκόμη ὥρας, ὅποτε τῆς νυκτὸς ἐπελθούσης οἱ μὲν περὶ τὸν Καπετὰν Σταμάτην Γεωργιάδην ὀλιγώτεροι ὄντες ἀπεχώρησαν εἰς Μαραθοκάμπον, οἱ δὲ περὶ τὸν Κουτσαποστολιὸν ἐπέστρεψαν εἰς Βαθῦ, κομπαζόντες καὶ ἐπαυρόμενοι διὰ τὴν νίκην των. Μέχρι τοιοῦτου σημείου ἐξώθει ἀτυχῶς τοὺς Σαμίους τὸ ἐπάρατον καὶ μυσερὸν πάθος τοῦ κομματισμοῦ. ὦ! ποσάκις ἡ πατρίς ἡμῶν δὲν ἐπλήρωσε φόρον αἵματος εἰς τὸ ἐλεεινὸν τοῦτο πάθος!

Καὶ πρότερον μὲν ἀπὸ τῆς ἐλεύσεως τοῦ Μώραλη ἀκαταστασία ἐπεκράτει εἰς τὴν Σάμον, ἀλλ' ἰδίως ἀπὸ τῆς ἡμέρας ἐκείνης καθ' ἣν ἐν Πλατάνῳ ἐδόθη τὸ σύνθημα τῆς ἀδελφοκτονίας, πλήρης ἀταξία ἐβασίλευσε πλέον εἰς ὅλην τὴν νῆσον. Ὁ Μαραθοκάμπος, ὅπου ἔμενον ὁ Καπετὰν Σταμάτης, ἐχρησίμευσεν ὡς κέντρον πῶν φίλων καὶ ὁπαδῶν τοῦ Λυκούργου, ἐκεῖ δὲ οἱ ὀπλοφόροι τοῦ Μώραλη δὲν κατώρθωσαν ποτὲ νὰ πλησιάσουν. Πολλάκις διὰ πολλῶν μέσων ὁ Μώραλης προσεπάθησε νὰ σαγηνεύσῃ τὸν Καπετὰν Σταμάτην καὶ τοὺς ἄλλους ἐν Μαραθοκάμπῳ ὀπλαρχηγούς, ἀλλὰ δὲν ἠδυνήθη νὰ φέρῃ οὐδὲν ἀποτελεσμα. Αὐτοὶ πρὸς οὐδὲν ἄλλο ἀπέβλε-

πον ἢ εἰς τὴν ἐπάνοδον τοῦ Λυκούργου καὶ εἰς τὴν ἐπαναφορὰν τοῦ πρώην ἐν τῇ νήσῳ καθεστῶτος. Ἐκ δὲ τῶν φυλακισθέντων ἐν Βαθεῖ ὁ μὲν Χριστόδουλος Μπαρμπούνης ἐδολοφρονήθη οἰκτρῶς ἐσπέραν τινα ὑπὸ τῶν ἐχθρῶν αὐτοῦ καὶ τὸ πτώμα του ἐρρίφθη εἰς τὴν θάλασσαν, ἐν ἀκόμῃ θῆμα καὶ οὗτος τῆς κομματικῆς μανίας γενόμενος, ὁ δὲ Λαχανᾶς τῇ βοηθείᾳ τῆς μαγειρίσσης τοῦ Μώραλη Καλῆς Δόμνου, ἥτις λαβοῦσα γνῶσιν τῶν ἀπορασισθέντων, ἔσπευσε νὰ εἰδοποιήσῃ ἐγκαίρως τὴν σύζυγον αὐτοῦ, κατώρθωσε νὰ ἔραπετεύσῃ ἐκ τῶν φυλακῶν ἐπιβάς ἐν καιρῷ νυκτὸς πλοίου τὸ ὅποιον τὸν μετέφερεν εἰς Ἰῶραν.

Ἐνώπιον τοιαύτης οἰκτρᾶς καταστάσεως ἡ διοίκησις τοῦ Μώραλη τελείως παραλύσασα δὲν ἠδύνατο πλέον νὰ ἐκπληρώσῃ κανένα προορισμὸν. Ὁ Ἰωάννης Λεκάτης, ὄν, ὡς εἶδομεν, ἡ Συνέλευσις εἶχεν ἐκλέξει ὡς γραμματέα τῆς Ἐπαρχίας μὴ ἀνεγρόμενος τὴν κατάστασιν δὲν ἀπεδέχθη τὸν διορισμὸν τοῦτον καὶ ἔμεινεν ἡσυχάζων εἰς τὸν παρὰ τὴν Λέκαν ὑδρόμυλον αὐτοῦ. Οἱ δὲ λοιποὶ Κριταὶ καὶ σύμβουλοι τοῦ Ἐπάρχου ἐβλέποντες ὅτι ἡ διχόνοια καὶ ἡ ἀταξία ἔφερον τὴν Σάμον εἰς παντελῆ ὀλεθρον, μὴ δυνάμενοι καὶ νὰ πράξωσιν ἄλλως, ἠναγκάσθησαν νὰ γράψουν εἰς τοὺς τότε διορισμένους ὑπὸ τῆς κεντρικῆς ἀρχῆς Ἀρμοστὰς τῶν νήσων, παρακαλοῦντες αὐτοὺς νὰ ἐπέμβωσι πρὸς σωτηρίαν τῆς Σάμου. Οὗτοι δὲ εἰς ἀπάντησιν τοῦ γράμματος τούτου ἔστειλαν ἐκ τῆς νήσου Τήνου διακήρυξιν πρὸς πάντας τοὺς Σαμίους περιέχουσαν ὀρθὰς καὶ φρονίμους συμβουλὰς. Ἡ διακήρυξις αὕτη διὰ τῆς ὁποίας οἱ Ἀρμοσταὶ εἰδοποιοῦν τοὺς Σαμίους περὶ τοῦ ἐπικειμένου εἰς Σάμον ἐρχομοῦ των, κατελήγε διὰ τῶν ἐξῆς.

«Κάτοικοι τῆς Σάμου. ἔλθετε ἐν ἑαυτοῖς, στοχασθῆτε τὰ συμφέροντά σας. Ἡ μόνη σωτηρία σας εἶνε ἡ ἐνωσις καὶ ὁμόνοια. Ἡ μόνη ἀπώλειά σας εἶνε ἡ διχόνοια καὶ ὁ πρὸς ἀλλήλους πόλεμος. Ὑμεῖς δὲν πρέπει νὰ ἔχητε ἄλλο τι κατὰ νοῦν, εἰ μὴ τὴν σωτηρίαν καὶ ἐλευθερίαν σας, τὸ ὅποιον ἀποκτᾶται διὰ μόνης τῆς ὁμονοίας. Ὑμεῖς δὲν πρέπει νὰ στοχάζεσθε ἄλλους ἐχθρούς, εἰ μὴ τοὺς ὀθωμανοὺς καὶ τοὺς

διδάσκοντας τὴν διχόνοιαν. Τοὺς τοιοῦτους ὁμῶς οὔτε ἡμεῖς θέλομεν τοὺς ἀφήσει ἀτιμωρήτους, ὅταν εἰς ὀλίγας ἡμέρας φθάσωμεν αὐτοῦ.

«Ἐπρεπεν, ἀδελφοί, ἐνῶ εἴσθε εἰς πόλεμον κατὰ τῶν Ὀθωμανῶν, οἱ ὅποιοι τρίζουν τοὺς ὀδόντας ἐναντίον σας, νὰ ἀφήσητε τοὺς ἐχθροὺς καὶ νὰ καταδιώκωσιν οἱ Σάμιοι τοὺς Σαμίους, οἱ Χριστιανοὶ τοὺς Χριστιανούς καὶ οἱ Ἕλληνες τοὺς Ἕλληνας: ἢ ἔπρεπε νὰ εἴσθε τὸ παράδειγμα τῆς ὁμονοίας καὶ ἐπομένως ὁ τρόμος τῶν Ὀθωμανῶν: Μιμήθητε τοὺς προγόνους σας ὁμονοήσαντας, λάβετε τὰ ὅπλα κατὰ τῶν ἐχθρῶν τῆς πίστεως καὶ πατρίδος σας καὶ οὕτως ἔχετε ἔπαινον παρὰ τοῦ Γένους ἡμῶν ὀλοκλήρου καὶ ἐξ ἀπάσης τῆς Εὐρώπης».

Τὴν διακήρυξιν ταύτην πρὸς τοὺς Σαμίους ἔγραψαν οἱ Ἀρμοσταὶ τῆ 15 Ὀκτωβρίου τοῦ 1822, ἀρχομένου δὲ τοῦ Νοεμβρίου ἀφίκετο εἰς τὸν Λιμένα Βαθέος πλοῖον Ἰδραϊκὸν ἐφ' οὗ ἐπέβαινον οἱ Ἀρμοσταὶ οὗτοι, Βενιαμὴν Λέσβιος, Νικόλαος Οἰκονόμου, Ἰδραῖος, Βασίλειος Γκίνης, Σπετσιώτης, Δημήτριος Λένας καὶ Ἰωάννης Σκανδάλης, Ψαριανοί, σὺν αὐτοῖς δὲ καὶ ὁ Κωνσταντῖνος Μεταξᾶς, ὅστις ὁμῶς μετὰ μίαν ἡμέραν ἀπῆλθεν, οὐδὲν ἐν Σάμῳ ἐνεργήσας. Μετὰ τῶν Ἀρμοστῶν δὲ τούτων ἦτο καὶ ὁ Λυκοῦργος, ὅστις, καθὼς εἶχεν ἀποφασισθῆ ὑπὸ τῆς ἐν Ἰδραῖ ἀρχῆς, ἀπεστέλλετο εἰς Σάμον, ἵνα ἐπιτοπίως ἀπολογηθῆ κατὰ τῶν ἀποδιδομένων αὐτῷ κατηγοριῶν ὑπὸ τῶν ἐχθρῶν αὐτοῦ.

Αὐθημερὸν ἐξελθόντες οἱ Ἀρμοσταὶ οὗτοι εἰς τὸ Διοικητήριον ἀνέγνωσαν πρὸς τοὺς συνελθόντας πρὸς ὑποδοχὴν τῶν Σαμίους ἐπιστολὴν τοῦ ναυάρχου Μιαούλη παραινούντος τοὺς Σαμίους ἵνα ὁμονοήσωσι, σύναμα δὲ ἀνέγνωσαν καὶ ἄλλην ἐπιστολὴν ἀπὸ μέρους τῶν προέδρων καὶ τῶν τριῶν ναυτικῶν νήσων, Σπετσῶν, Ἰδραῖ καὶ Ψαρῶν μετὰ τὸ αὐτὸ ἐπίσης πνεῦμα συντεταγμένην. Μετὰ δύο δὲ ἢ τρεῖς ἡμέρας ἐξέδωκαν διακήρυξιν διὰ τῆς ὁποίας, ἀφοῦ μὲ πολλὴν σοφίαν καὶ τέχνην ἀπεδείκνυσον ὅτι ὅλα τὰ προκύψαντα εἰς τὸν τόπον κακὰ ὠφείλοντο εἰς τὸν Τουρκικὸν ζυγόν, ἀκόμη δὲ καὶ ὅσα:

ζημία και βλάβαι ἐγένοντο ἐκ τῶν Σαμιῶν πρὸς τοὺς Σαμίους, πραγματικῶς ἐγένοντο ἐκ τοῦ Σουλτάνου πρὸς τοὺς Σαμίους. ἐπομένως ἂν οἱ Σάμιοι ἤθελον ἐκδίκησιν, ἔδει νὰ ζητήσωσι ταύτην ἐκ τοῦ Σουλτάνου καὶ ὄχι ἐκ τῶν ἀθῶων συναδέλφων των. εἰς τὸ τέλος ὠρίζον τὰ ἑπτὰ μεγάλα χωρία, Βαθύ, Μυτιληνοὺς, Χώραν, Βουρλιώτας, Παγώνδαν, Καρλόβασι καὶ Μαραθόκαμπον νὰ ἐκλέξωσιν ἀπὸ ἑνα ἀντιπρόσωπον ἀφατρίαστον ἀπολαύοντα τῆς ἐκτιμῆσεως ὁλοκλήρου τοῦ χωρίου, ἵνα, ὡς ἔγραψον, ἐκ τῶν ἀντιπροσώπων τούτων ἀποτελεσθῆ ἡ νέα διοίκησις.

Δυστυχῶς ὁμῶς παρ' ὅλας τὰς ἐνεργείας ταύτας καὶ προτροπὰς τῶν Ἀρμοστῶν, τὸ κομματικὸν μῆνος δὲν κατεστέλλετο μεταξὺ τῶν δύο μερίδων, καὶ πᾶσα συνεννόησις μεταξὺ αὐτῶν καθίστατο ἀδύνατος. Καὶ οἱ μὲν Καλικάντζαροι ἐδήλωνον ὅτι δὲν δέχονται νὰ λάβουν μέρος εἰς πᾶσαν συνέλευσιν, οὔτε εἰς τὰς συνεισφορὰς περὶ τῶν ὁποίων ἕκαμαν πρότασιν ἐπίσης οἱ Ἀρμοσταί, ἐφόσον δὲν τιμωροῦνται οἱ ἀρχηγοὶ τῶν Καρμανιόλων. οὓς ἐθεώρουν ὑπαιτίους τῶν ταραχῶν καὶ ὄργανα ἀταξίας. οἱ δὲ Καρμανιόλοι τὰς ἰδίας ὡσαύτως προέβαλλον ἀρνήσεις. ἐφόσον δὲν ἀφῆνετο ἐλεύθερος ὁ Λυκούργος, ὅστις ἐκρατεῖτο εἰσέτι ἐντὸς τοῦ πλοίου. Καὶ τὸ φοβερώτερον ἦτο, ὅτι καὶ ἡ ἐπὶ παρουσίᾳ τῶν Ἀρμοστῶν παρατεινομένη διγύνοια καὶ ἀκαταστασία αὕτη δὲν περιορίζετο εἰς λόγους μόνον. Καθόσον τῇ 29 Νοεμβρίου ἐπεληούσης ἐν Χώρα συμπλοκῆς μεταξὺ τῶν δύο μερίδων ἐφρονεύθη ὁ Γεώργιος Ζωγράφος καὶ ἐτραυματίσθησαν τινες, ἐπιτεθέντων εἰς τὴν περίστασιν αὐτὴν κατὰ πρῶτον τῶν Καλικαντζάρων, εὐθὺς δὲ τὴν ἐπομένην οἱ Καρμανιόλοι ἐκδικούμενοι τὸ γεγονός τοῦτο κατέλυσαν εἰς πολλὰ χωρία τὰς ἀρχὰς τοῦ Ἐπάρχου φωνάζοντες δημοσίᾳ «Κάτω ὁ Μώραλης». Μάτην οἱ Ἀρμοσταί ἐξώριζον πάντας τοὺς Σαμίους ἐν ὀνόματι τῆς πατρίδος νὰ συνέλθουν εἰς ἑαυτοὺς καὶ νὰ παύσουν τὰς διγυνοίας ταύτας καὶ τὰς αἱματηρὰς συγκρούσεις. Ὁ Μώραλης, ὅστις πρὸς τοὺς Ἀρμοστὰς ἐδείκνυεν ἀμεροληψίαν, καταμεμφόμενος καὶ τὰς δύο μερίδας καὶ χαρακτηρίζων τοὺς μὲν Καλι-

καντζάρους ὡς δυσμαλλάκτους καὶ ὑπεράγαν ἰδιοτελεῖς, τοὺς δὲ Καρμανιόλους ὡς φιλοταράχους καὶ ἀνατρεπτικούς, νομίσας ὅτι ἂν κατῶρθονε νὰ διασπάσῃ τὴν ἐνότητα μεταξὺ τῶν ἀρχηγῶν καὶ τῶν δύο μερίδων θὰ κατέπνιγε τὴν ἀνταρσίαν καὶ τὴν διχόνοιαν. διὰ καταλλήλου τρόπου προσεκάλεσε τότε τὸν Λαχανᾶν, ὅστις ἐν τῷ μεταξὺ εἶχεν ἐπανέλθει εἰς Σάμον κρυπτόμενος εἰς Βαθύ καὶ τὸν ἠρώτησε ἂν ἐδέχετο νὰ τὸν διορίσῃ γενικὸν ἀρχηγὸν μετὰ τὴν συμφωνίαν νὰ καταστείλῃ οὕτως πᾶν ἀνταρτικὸν κίνημα καὶ ἐπιφέρει τὴν εὐταξίαν εἰς τὸν τόπον. Εἰς τοῦτο προέβη ὁ Μώραλης ἄνευ τῆς γνώμης τῶν Ἀρμοστῶν, ἀλλ' ὁ Λαχανᾶς διαγνώσας τὰ σχέδια τοῦ Μώραλη, προσεποιήθη μὲν ὅτι δέχεται τὰς προτάσεις αὐτοῦ, συγχρόνως ὁμῶς εἰδοποίησε τὸν ἐν Πύργῳ τότε εὐρισκόμενον Καπετὰν Σταμάτην περὶ τῶν σχεδίων τοῦ Μώραλη, ὅστις τότε εὐρίσκετο εἰς Μυτιληνοὺς καὶ ἔμελλε μετὰ τῆς στρατιωτικῆς του δυνάμεως νὰ μεταβῆ εἰς Πύργον. Οἱ δύο ὁμοφρονοῦντες ἀρχηγοὶ συνεννοήθησαν μυστικῶς νὰ ἀφήσωσι τὸν Μώραλην νὰ ἀναχωρήσῃ εἰς Πύργον καὶ τότε ὁ μὲν Καπετὰν Σταμάτης νὰ ἐπιτεθῆ ἐναντίον αὐτοῦ, ὁ δὲ Λαχανᾶς μετὰ τῶν ἐκ Βαθέος καὶ Παλαιοκάστρου ὀπαδῶν του νὰ καταλάβῃ τὰ μέρη τοῦ Βαθέος καὶ οὕτω θέσωσι τὸν Μώραλην μεταξὺ δύο πυρῶν. Τὸ σχέδιον ἐπέτυχε τελείως. Ὁ Μώραλης πράγματι μετέβη εἰς Πύργον ἔχων μεθ' ἑαυτοῦ τὸν ὀπλαρχηγὸν Δημ. Κουτσαποστολιὸν καὶ πολλοὺς ὀπλοφόρους, ἀλλὰ πρὶν προφθάσῃ νὰ μεταβῆ ἐκεῖ, ὁ Λαχανᾶς ἐν Βαθεῖ ἔδωκε τὸ σύνθημα τῆς ἐξεγέρσεως καταλαβὼν ὅλας τὰς ἐπὶ τοῦ Κουμαριᾶ ὀχυρὰς θέσεις. Αὐθημερόν δὲ καὶ ὁ Καπετὰν Σταμάτης προσπορεύθη κατὰ πρῶτον ὅτι ὑποχωρεῖ πρὸς τὸν Μαραθόκαμπον διὰ νὰ λάβουν θάρρος οἱ ἐναγῆτοι καὶ προχωρήσουν, μόλις ἔφθασαν οὗτοι πρὸς τὸ μέρος τοῦ Πύργου, ἐπετέθη ἐναντίον τοῦ Κουτσαποστολιοῦ καὶ μάχης συγκροτηθείσης ἐφρονεύθησαν τότε ὁ Εὐστάθιος Ρακιτζῆς καὶ Γεώργιος Κεφάλας, οἱ δὲ ὑπὸ τῶν Κουτσαποστολιῶν ἄνδρες κατατροπωθέντες ἀνεχώρησαν ἐσπευσμένως διὰ τὸ Βαθύ, ἀλλὰ μόλις ἔφθασαν πρὸ τοῦ Κουμαριᾶ συλληφθέντες ὑπὸ τοῦ αὐ-

τόθι ἐνεδρεύοντος ἀποσπάσματος τοῦ Λαχανᾶ ἀφωπλίσθησαν καὶ ἤχθησαν ὑπ' αὐτοῦ κατησχυμένοι εἰς Βαθύ, ὁ δὲ Μώραλης μόλις ἠδυνήθη νὰ σωθῆ, καταφυγὼν ἐπὶ τοῦ πλοίου τοῦ Ὑδραίου Νικολάου Τσιτσεκλή τοῦ προσωρμισμένου ἐντὸς τοῦ λιμένος Βαθείος.

Οἱ Ἄρμισταὶ πρὶν ἢ ἀρχίσῃ ἡ ἐν Πύργῳ συμπλοκὴ ἔστειλαν ἐκεῖ τὸν Βενιαμὴν Λέσβιον, ἵνα προλάβῃ τὴν ρῆξιν, ἀλλ' εἰς μάτην οὗτος τότε ἐξήντησεν ὅλα τὰ μέσα, παρ' ὀλίγον δὲ καὶ αὐτὸς ὁ ἴδιος νὰ πέσῃ θῦμα τοῦ ἐλεεινοτάτου ἀγῶνος. Μετὰ δὲ τὰ γενόμενα βλέποντες ὅτι διὰ τῶν ἡπίων μέσων οὐδὲν κατώρθονον, ἀπεφάσισαν νὰ λάβουν δραστηκώτερα μέτρα καὶ πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον ἐξέδωκαν προκήρυξιν διὰ τῆς ὁποίας, ἀφοῦ κατέκρινον τὴν διαγωγὴν τῶν Σαμίων, προσεκάλουν αὐτοὺς νὰ ἀρήσωσι πάντες τὰ ὄπλα ἀμέσως καὶ νὰ στείλουν ἐξ ἑκάστου χωρίου δύο ἢ τρεῖς τιμίους ἀνθρώπους, ἵνα γείνη συνεννόησις περὶ τοῦ κοινοῦ συμφέροντος. Ἐν ἐναντίᾳ περιπτώσει οἱ Ἄρμισταὶ ἠλπίζον ὅτι ἀναχωροῦντες ἐκ Σάμου ἠθέλον ἀρήσει αὐτοὺς εἰς τὴν τύχην τοῦ Ὀθωμανικοῦ στόλου, διότι, ὡς ἔλεγον, οὐδεμίαν ἐλπίδα ἔπρεπε νὰ ἔχουν πλέον ἀπὸ τὸν στόλον τῶν νήσων καὶ προσέτι ὅτι ἠθέλον κηρύξει πάντας τοὺς Σαμίους ἐχθροὺς τῆς Πατρίδος, ὥστε νὰ μὴν εἶνε δυνατὸς ὁ ἐκπλοῦς τῶν Σαμιακῶν πλοίων καὶ ὅτι ἐν ἀνάγκῃ καὶ ἡ Σάμος ὅλη θὰ ἐτίθετο ὑπὸ πολιορκίαν ὑπὸ τοῦ Ἑλληνικοῦ στόλου.

Ἡ ἐντονος αὕτη προκήρυξις τῶν Ἄρμιστῶν ἔσχεν εὐθὺς καλὸν ἀποτέλεσμα, διότι ὅλα τὰ χωρία τῆς Σάμου ἔσπευσαν νὰ ἀποστείλουν τοὺς ἀντιπροσώπους των εἰς τὴν Μοῆν τῆς Μεγάλης Παναγίας, ὅπου συνελεύσεως συγκροτηθείσης ἀπεφασίσθησαν: α') νὰ καταλίπη τὴν ἀρχὴν ὁ Ἐπαρχος Μώραλης ὡς ἄχρηστος καὶ ὡς πρόξενος διχονοιῶν, διότι ἐνόσω ἔμεινεν ἐν Σάμῳ ἐξάπαντος ἠθέλε τὸν ἐγκολπωθῆ μία τῶν δύο φατριῶν, β'.) νὰ καταργηθῶσι τὰ ἐν Βαθεῖ μινιστέρια τοῦ ἐπάρχου, οἱ δὲ πρῶτην Γενικοὶ Ἐφόροι νὰ μείνωσι γυμνοὶ πάσης ἐξουσίας διὰ νὰ λείψωσιν αἱ συνήθεις ἐκδικήσεις πρὸς ἀλλήλους, γ'.) ἀντὶ τοῦ ἐπάρχου νὰ ἐκλέγωνται κατὰ

τριμηνίαν τρεις τίμιοι ἄνδρες ἀνεξαρτήτως κομματικῆς ἀποχρώσεως, οἵτινες θὰ ἔχωσι τὴν Γενικὴν διοίκησιν τῆς νήσου, ὅ·) οἱ ἑφοροὶ ἐκάστου χωρίου νὰ ἐκλέγωνται παρ' ὅλου τοῦ δήμου καὶ ὄχι παρὰ τῆς μιᾶς μερίδος, καὶ ε'·) νὰ διορισθῆ εἰς ἱκανὸς καὶ ἀξίος ἀρχηγὸς τῶν ὀπλῶν καὶ τὰ προσφερόμενα εἰς τὴν Διοίκησιν χρήματα νὰ καταγράφωνται εἰς μπιλλέτια κατ' ἀναλογίαν κατὰ τὴν ἀρχαίαν συνθήειαν.

Αἱ ἀποφάσεις αὗται προφανῶς ἐκλίνον ὑπὲρ τῆς μερίδος τῶν Καρμανιόλων, οἵτινες παντὶ τρόπῳ ἐπεζήτησαν τὴν ἐκδίωξιν τοῦ Μωραλή ἐκ τῆς ἀρχῆς. Ἀλλὰ δὲν ἦτο δυνατὸν καὶ ἄλλως νὰ γείνη τότε, ἀφοῦ τὴν ἀπαίτησιν ταύτην προέβαλλον οἱ πλείστοι ἐκ τῶν Σαμίων. Οἱ Ἀρμοσταὶ ἔβλεπον ὅτι κατ' ἀνάγκην ἔπρεπε νὰ ἀποκλίνουν πρὸς τὴν ἰδέαν ταύτην, τοσοῦτω μᾶλλον, καθόσον κατὰ τὸ διάστημα τοῦτο ὁ ἐν τῷ πλοίῳ αὐτῶν διαμένων Λυκούργος εἶχε προσελκύσει τὴν συμπάθειαν πάντων καὶ αὐτῶν ἔτι τῶν ναυτῶν. Τὴν ἀξίαν δὲ τοῦ Λυκούργου ἔβλεπον ἤδη ἰδίῳις ὄμμασι καὶ οἱ Ἀρμοσταί, οἵτινες συγκρίνοντες αὐτὸν μὲ τοὺς ἀντιπάλους του, δὲν ἠδύναντο νὰ μὴ ἀνομολογήσουν τὴν ὑπεροχὴν τοῦ ἀνδρός, ὃν ἀνεγνώριζον ὡς τὸν μόνον ἱκανὸν εἰς ἀρχὴν ἐπὶ τῆς Σάμου καὶ χωρὶς νὰ προβῶσιν εἰς εἰδικὴν ἐξέτασιν ἔκρινον ὅτι τὸ δίκαιον ἦτο ὑπὲρ αὐτοῦ. Καὶ ὁ Μωραλῆς δὲ βλέπων τὸ ἀδύνατον τῆς ἐπὶ πλέον παραμονῆς του ἐν Σάμῳ, ὅπου ἄλλως τε καὶ ἡ ζωὴ του ἐνεκα τῆς ἐξεγέρσεως τοῦ λαοῦ διέτρεχεν ἔσχατον κίνδυνον, παρεκάλεσε τοὺς Ἀρμοστὰς νὰ προστατεύσωσι τὴν ἀναχώρησίν του, ὅπερ ὑπεσχέθησαν οὗτοι καὶ τῇ 17 Δεκεμβρίου ἀνεχώρησεν ἐκ Σάμου τὴν ὁποίαν ἐνεπιτυχῶς διώκησεν ἐπὶ ἑπτὰ μῆνας, γενόμενος ὑπαίτιος ἀσκόπων δαπανῶν περὶ τὰς 90,000 γροσίων, καθ' οὓς οἱ ἀντιπολιτευόμενοι ὑπέβαλαν λογαριασμοὺς καὶ μεγάλων αἱματηρῶν ρήξεων καὶ ὁποῖα συνέβησαν κατὰ τὸ διάστημα τοῦτο καὶ αἱ ὁποῖα μετὰ τὴν ἀναχώρησίν του ἀπεδόθησαν ἀπασα εἰς αὐτόν.

Μετὰ τὴν ἀναχώρησιν τοῦ Μωραλή ὁ λαὸς τοῦ Βαθέος συνελθὼν τῇ πρωτοβουλίᾳ τοῦ Λαχανᾶ ἐζήτησε παρὰ τῶν Ἀρμοστῶν τὴν ἀπόλυσιν τοῦ Λυκούργου. Οἱ δὲ Ἀρμοσταὶ

υπεκρίνοντο μὲν ὅτι ἐξήναγκάζοντο νὰ ἐνδώσωσιν εἰς τὴν ἀπαίτησιν ταύτην τοῦ λαοῦ, πράγματι ὁμῶς καὶ αὐτοὶ εἶχον τὴν ἰδίαν διάθεσιν προδιατεθειμένοι ὄντες ὑπὲρ τοῦ Λυκούργου. Αὐθημερὸν λοιπὸν ὁ Λυκούργος ἀφειθεὶς ἐλεύθερος ἐξῆλθεν ἐκ τοῦ πλοίου ὑπὸ τὰς ἐπευφημίας τοῦ λαοῦ, εὐθὺς δὲ τὴν ἐπομένην ἡμέραν συνελύσεως γενικῆς συγκρατηθείσης ἐν Βαθεῖ ἐξ ἀντιπροσώπων καὶ τῶν 18 χωρίων τῆς Σάμου ἐψηφίσθη καὶ αὐθις γενικὸς διοικητὴς τῆς νήσου ὁ Λυκούργος «ὡς ὁ πλέον ἄξιος νὰ διοικῆ καὶ προστατεύῃ αὐτὴν σοφῶς καὶ φρονίμως», ἐξελέγησαν δὲ ὡσαύτως Κοινοὶ Κριταὶ ὁ Χ' Μιχάλης Ἀργύρης ἐκ Βαθέος, ὁ Μιχαὴλ Κωνσταντίνου ἐκ Χώρας καὶ ὁ Ἰωάννης Χ' Κωνσταντίνου ἐκ Παγώνδου.

Μετὰ δὲ τὴν τοιαύτην πανηγυρικὴν ἐκ νέου ἐγκαθίδρυσιν τοῦ Λυκούργου ἐν τῇ Διοικήσει τῆς Σάμου οἱ Ἀρμοσταὶ ἔκριναν καλὸν νὰ δηλώσωσιν εἰς τοὺς Σαμίους ὅτι ἦτο καιρὸς πλέον νὰ σκεφθοῦν καὶ διὰ τὴν συνεισφορὰν ἣν ἔπρεπε νὰ δώσωσιν πρὸς συντήρησιν τοῦ στόλου τῶν τριῶν νήσων. Ἡ πρότασις αὐτὴν τὴν φορὰν ἐγένετο δεκτὴ εὐχαρίστως, ὅθεν συνελθόντες οἱ πληρεξούσιοι τῶν χωρίων ἐν Χώρα ἐψήφισαν ὅπως προσφέρῃ ἀμέσως ὁ τόπος σημαντικόν τι πᾶσαν πρὸς ὄφελος τοῦ στόλου καὶ τῆς κεντρικῆς διοικήσεως. ἐκδοθέντων δὲ 3,731 μπουλετίων ἐξ ὧν τὰ μὲν 1870 ὠρίσθησαν πρὸς 42 γρόσια ἕκαστον, τὰ δὲ λοιπὰ πρὸς γρόσια 30, εἰσεπράχθησαν διὰ τούτων ἐντὸς ὀλίγων ἡμερῶν 119,369 γροσίων, τὰ ὅποια καὶ παραλαμβάνοντες οἱ Ἀρμοσταὶ ἀνεχώρησαν ἐκ Σάμου ἀκριβῶς τὴν ἡμέραν τῆς πρωτοχρονιάς τοῦ 1823 εὐχαριστημένοι ὅπως δῆποτε, τόσον διὰ τὴν συνεισφορὰν τῶν Σαμίων, ὅσον καὶ διότι κατώρθωσαν ἐπὶ τέλους νὰ καταστείλουν, ἔστω καὶ προσωρινῶς, τὰς μεταξὺ τούτων ἐλευνάς διχονοίας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΠΕΜΠΤΟΝ

Ὁ ἀγὼν κατὰ τὸ 1823.—Οἱ φεγάδες Σάμιοι ἐνεργοῦν κατὰ τοῦ Λυκούργου.—Δυσμενεῖς ἀλλ' ἄδικαι γινώμασι περὶ αὐτοῦ.—Νέαι ἐνεργεῖαι τοῦ Λυκούργου.—Ίδρυσις ὀχυρωματικῶν ἔργων καὶ ἀναδιοργάνωσις τῶν ἐπιχειρησῶν.—Αἱ εἰς Μικρασίαν ἐπιδρομαὶ τῶν Σαμίων ἐπαναλαμβάνονται.—Ψήφισις νόμου περὶ Ἐπαρχῶν ὑπὸ τῆς ἐν Ἀστρεὶ Β'. Ἐθνικῆς Συνελεύσεως.—Διορισμὸς νέου Ἐπαρχοῦ τῆς Σάμου.—Οἱ Σάμιοι ἀρνοῦνται νὰ δεχθῶσι τὸν νέον Ἐπαρχον.—Ὁ ναύαρχος Κανάρης ἀφικνεῖται εἰς Σάμον ὡς ἐπίτροπος τοῦ Ἐπαρχοῦ.—Οἱ Ψαριανοὶ ἐξουσιοδοτοῦνται νὰ ἐπιβιβάσωσι τὸν Ἐπαρχον.—Πολιορκία τῆς Σάμου ὑπὸ τῶν Ψαριανῶν.—Ἐκτροποὶ καὶ θλιβεραὶ προξείαι.—Ἐπέμβασις τῶν Ἰδρῶν καὶ λύσις τῆς πολιορκίας.—Αἱ διχόνοιαὶ αἴρονται, ἢ τάξις ἀποκαθίσταται.

Τὸ ἔτος 1823 ἀνέτειλεν ὑπὸ οἰωνοῦς αἰσίους διὰ τὸν μέγαν καὶ ἄνισον ἀγῶνα ὃν διεξῆγε τὸ Ἑλληνικὸν Ἔθνος. Οἱ Ἕλληνες ἐκυριάρχουν ἤδη κατὰ θάλασσαν καὶ τὰ πλοῖα αὐτῶν περιέφερον τὴν σημαίαν τοῦ Σταυροῦ καθ' ἅπαν τὸ Αἰγαῖον, ὁ Μάρκος Μπότσαρης ἐθριάμβευε κατὰ τοῦ Ὀμῆρ Βριώνη, αἱ τρεῖς πολεμικαὶ νῆσοι Σπέτσαι, Ἰδρα καὶ Ψαρά εἶχον καταστῆ ἀπόρητα καταφύγια ὅλων τῶν καταδιωκομένων Ἑλλήνων καὶ ἡ κεντρικὴ διοίκησις παρ' ὅλα τὰ παρεμβαλλόμενα φοβερά προσκόμματα ἔβαινε πρὸς καλυτέραν τινα τάξιν πραγμάτων. Καὶ ἡ Σάμος ἐπανευροῦσα τὸν ἀρχηγόν της ἐπανελάθε τακτικῶς τὸν ἀπὸ τοῦ 1821 κυριαρχήσαντα ἐν αὐτῇ πολεμικὸν βίον. Αἱ ἐπιδρομαὶ εἰς Μικρασίαν ἐπανελήφθησαν μετὰ τῆς αὐτῆς, ὡς καὶ πρότερον, ἐπιτυχίας, τὸ πρὸς στηγμὴν ὑποχωρῆσαν πολεμικὸν μένος ἀνέκυψε μετὰ τῆς προτέρας ζωηρότητος, ἀλλὰ σὺν τούτοις δὲν εἶχε δυστυχῶς εἰσέτι ἐπιτευχθῆ καὶ τὸ σπουδαιότερον ὅπερ ἦτο ἡ σύμπνοια μετὰ πάντων τῶν Σαμίων. Τὸ ἀποτρόπαιον τέρας τοῦ κομματισμοῦ τὸ ἐνσπείρον τὴν διχόνοιαν καὶ τὰ μίσση δὲν εἶχε καταπνιγῆ. Ἄν τὸ τέρας τοῦτο ἠδύναντο νὰ φρονέωσιν οἱ Σάμιοι, ὅλα τὰ ἄλλα θὰ ἦσαν εὐκολοκατόρθωτα δι-

αυτούς. Ἀλλ' ἐνῶ ἐφρόντιζον περὶ τῶν ἄλλων, παρέβλεπον τὸ σπουδαιότερον. Ὁ Μώραλης ἔφυγε, ἀλλὰ μετ' αὐτοῦ δὲν ἔφυγεν ἐκ τῆς νήσου καὶ ὁ κομματισμός. Ἐνῆδρευεν οὗτος ἐν αὐτῇ ἀκαταπαύστως, καρδοκῶν τὴν κατὰλληλον εὐκαιρίαν ὅπως ἐκτραγῆ καὶ ἡ ἐνεδρα αὐτοῦ, ὡς ἦτο ἐπόμενον, προὔξενησε μετ' ὀλίγον νέκθαι εἰς τὴν κατὰλληλον Σάμον.

Ὅτε συνεκροτήθη ἡ ἐν τῇ Μονῇ τῆς Μεγάλης Παναγίας Συνέλευσις καὶ ἀπερρασίθη ἡ ἔξωσις τοῦ Μώραλη, οἱ ἐκ τῆς μερίδος τῶν Καλικαντζάρων φίλοι καὶ ὀπαδοὶ αὐτοῦ, οἵτινες διὰ τοῦ Μώραλη κατέλλεβον τοὺς ἀντιπάλους των, βλέποντες τότε τὴν ἡττάν των ἔσπευσαν νὰ ἀναχωρήσουν ἐκ Σάμου πρὶν ἢ οὗτος ἀκόμη ἐγκαταλείψῃ αὐτήν. Ὁ πολὺς Μανουὴλ Στεφανῆς παρκαθῶν τότε τὴν οἰκογένειάν του μετέβη καὶ πάλιν εἰς τὸ σὺνηθεῖς κατὰρτίον του, τὴν Πάτρυν, ὅπου ὡσπύτως μετέβησαν τότε καὶ τινες ἄλλοι φίλοι καὶ συγγενεῖς αὐτοῦ, ὁ δὲ ὀπλαρχηγὸς τοῦ Μώραλη Κουτσαποστολιός, ὁ Καπετὰν Τζεβρένης καὶ ὅλα τὰ πρωτοπαλλήκαρα καὶ οἱ ἀρχηγοὶ τῆς μερίδος τῶν Καλικαντζάρων διεσπάρησαν εἰς Σῦρον, Ψαρὰ καὶ εἰς ἄλλα μέρη. Καὶ θὰ ἐρωτήσῃ τις πρὸς τί καὶ ἄλλοι αὐταὶ μεταναστεύσεις; ὅλοι οἱ φυγάδες οὗτοι κατεδιώκοντο τάχα ὑπὸ τῶν ἀντιπάλων των; Τὸ πρῶτον εἶνε εὐεξήγητον, ὅταν ληθῆ ὑπ' ὄψιν ὅτι κατὰ τὸ διάστημα τῆς διοικήσεως τοῦ Μώραλη εἶχον συμβῆ ἐν τῇ νήτῳ 74 φόντοι καὶ ἐκ τοῦ ἀριθμοῦ τούτου δύναται νὰ λάβῃ ὁ καθείς ἰδέαν πόση ἦτο ἡ ἀγριότης τοῦ πάθους ἡ ὁποία κατεῖχε καὶ παρέφερε τὰς ψυχὰς τῶν τότε Σαμίων. Βέβαια ὁ Λυκούργος, ὁ ὁποῖος ἄλλως τε ἦτο φύσει μακρόθυμος, δὲν θὰ ἤθελε ἐπὶ τῆς διοικήσεώς του νὰ καταδιώκωνται τόσο ἄνθρωποι, διότι ἦτο εἰς θέσιν καὶ νὰ γνωρίζῃ ὅτι μετ' αὐτὴν κατὰστασιν πραγματῶν δὲν ἦτο δυνατόν νὰ παγιωθῆ ἡ ἐξουσία του ἐν τῇ νήσῳ, ἀλλὰ μήπως εἶχε τὴν δύναμιν νὰ περιορίσῃ τὸ κακόν, τὸ ὁποῖον εἶχε τὴν ἀρχὴν του ἀπὸ τῶν χρόνων τῆς Τουρκοκρατίας; Πῶς ἦτο δυνατόν οὗτος ἀμέσως καὶ διὰ μιᾶς νὰ ἐκρίζωσῃ πάθη πολυετῆ καὶ ἔξαις πολυχρονίους; Εἰς τὴν πρώτην διοίκησίν του, ἥτις ἤρχισεν ἅμα τῇ ἐνάρξει τοῦ ἐπα-

ναστατικού κινήματος, έβαλεν εις ενέργειαν όλα τὰ μέσα διὰ νὰ καταστείλη τὰ πάθη καὶ τὰς διχονοίας μεταξύ τῶν κατοίκων καὶ καθὼς εἶδομεν, εἶχε φθάσει εἰς καλὸν ἀποτέλεσμα. Διότι καθ' ὅλον ἐκεῖνο τὸ διάστημα ἡ εὐταξία ἐπεκράτησεν εἰς τὴν νῆσον καὶ οὐδὲν σοβαρὸν γεγονός ἔλαθε γῶραν ἐξ ἀφορμῆς τῶν κομματικῶν διενέξεων μεταξύ τῶν κατοίκων. Ἀλλ' ἐπῆλθεν ὁ διορισμὸς τοῦ Μώραλη καὶ τὰ πράγματα μετεβλήθησαν ἐξ ὀλοκλήρου ἐν Σάμῳ, τῆς ὁποίας τὰ σπλάγγνα ἐξῆψεν ἔκτοτε ἡ φλόξ τῆς διχονοίας καὶ τῶν παθῶν. Εἰς ποῖον νὰ ἀποδώσωμεν τὸ περιδύστερον μέρος τῆς εὐθύνης διὰ τὴν ἐπελήθουσαν τοιαύτην θλιθεράν μεταλλαγὴν; Εἰς τὸν Λυκούργον ἢ εἰς τοὺς ἀντιπάλους του ἢ εἰς τὴν κεντρικὴν διοίκησιν ἢ ὁποία διώρισε τὸν Μώραλην; Ἀφήνομεν τὸν ἀναγνώστην νὰ μορφώσῃ γνώμην ἀπὸ αὐτὰ τὰ πράγματα τὰ ὁποία συνέβησαν ὅπως τὰ ἱστοροῦμεν. Ἡμεῖς συμφωνοῦμεν μᾶλλον μετὰ τὴν σοφὴν διάκρισιν τὴν ὁποίαν ἔκαμαν οἱ ἐπὶ Μώραλη ἐλθόντες εἰς Σάμον Ἀρμοσταί, οἱ ὁποῖοι ὀρθότατα εἰς τὰς προκηρύξεις των πρὸς τοὺς Σαμίους ἤρχιζον μετὰ τὰς φράσεις, «ὦλοιο το ὁ Μωαμετισμὸς ἀπὸ προσώπου τῆς γῆς! οὗτος ἀποκατέστησε τοὺς ἀνθρώπους ὡς ἄλογα ζῶα! . . . », ἐπειδὴ ἐφρόνουν καὶ δικαίως ὅτι καὶ διὰ τὰς ἐπικρατούσας ἔτι κομματικὰς διχονοίας καὶ κακὰς ἕξεις μεταξύ τῶν Σαμίων καὶ τῶν ἄλλων Ἑλλήνων, οὐδεὶς ἄλλος ἦτο ὑπεύθυνος, εἰμὴ αὐτὴ ἡ πολυετὴς τυραννία τῶν Τούρκων ἢ μεταμορφώσασα τοὺς ἀνθρώπους εἰς ἄλογα ζῶα!

Οἱ φυγάδες λοιπὸν Σάμιοι οἱ ὁποῖοι δὲν ἠνείχοντο τὴν ἐξουσίαν τοῦ Λυκούργου ἐν Σάμῳ δὲν ἔπαυσαν ἅμα τῆ ἐκ δευτέρου ἀναρρήσει του εἰς τὴν ἀρχὴν πάντα λίθον ἀνακινούντες ὅπως ἐπιτύχωσι τὴν ἀνατροπὴν του. Ἐσυκοφάντουν τὸν Λυκούργον εἰς τὴν Κεντρικὴν διοίκησιν καὶ εἰς τοὺς ἰσχυροὺς νησιώτας Ἰδραίους, Σπετσιώτας καὶ Ψαριανοὺς ὡς αὐθαίρετον καὶ τυραννικὸν ἀποκαλοῦντες αὐτὸν Φάλαριν, Νέρωνα καὶ δολερὰν Πολυκράτην καὶ ὡς θέλοντα τάχα νὰ ἰδρῦσῃ ἐν Σάμῳ ἰδίαν τυραννίαν ἀνεξάρτητον ἀπὸ τὸ λοιπὸν ἔθνος, τοὺς δὲ περὶ τὸν Λυκούργον, ἦτο: τὸν Καπετὰν Σταμάτην,

τόν Λαχανᾶν καὶ τοὺς ἄλλους γενναίους ὀπλαρχηγούς πα-
ρίστανον ὡς ὄργανα ἀταξίας καὶ σκοπῶν ἰδιοτελείων. Ἰπὸ
τοῦ ἀνοήτου κομμάτικου παθους τυφλοί μιν δὲν ἐδίσταζον
πρὸς ἐπιτυχίαν τῶν σκοπῶν αὐτῶν νὰ μεταχειρίζωνται τὰ
τερατωδέστερα ψεῦδη καὶ τὰς χειροτέρας διακρίσεις. Ἴνα δι-
εγείρωσι δὲ τὸ μῖσος τῶν καπεταναίων νησιωτῶν καὶ τῶν ἀ-
ποτελούντων τὴν Κεντρικὴν διοίκησιν ἀνδρῶν κατὰ τοῦ Λυ-
κούργου καὶ τῆς διοικήσεώς του ἐν Σάμῳ διεβεβαίωνον αὐ-
τοὺς ὅτι ἡ Σάμος ἔχουσα πλούσια εἰσοδήματα ἐκ τῆς γεωρ-
γίας τῆς ἡδύνατο νὰ προσφέρῃ πρὸς συντήρησιν τοῦ Ἑλλη-
νικοῦ στόλου πολὺ περισσότερα ἀπὸ ὅσα ἔδιδε. ἐὰν ὁ Λυκούρ-
γος πρὸς ἱκανοποίησιν τῆς ματαιοδοξίας του δὲν ἐσπατάλα
εἰς ἀσκόπους δαπάνας τοὺς δημοσίους θησαυρούς.

Οὐδεμίαν βεβαίως ἐκ τῶν κατηγοριῶν τούτων κατὰ τοῦ
Λυκούργου ἦτο βᾶσιμος εἴτε ἐν μέρει, εἴτε καθ' ὅλοκληρίαν,
ἐν τούτοις οἱ εὐπιστότεροι ἐκ τῶν καπεταναίων νησιωτῶν καὶ
ἐκ τῶν πολιτικῶν ἀνδρῶν τῆς Κεντρικῆς ἀρχῆς παρεσύροντο
πολλάκις ἀπὸ τὰ ψεῦδη ταῦτα, καθότι μὴ γνωρίζοντες ἀ-
κριβῶς τὴν Σάμον καὶ τὴν κατάστασιν τῆς ὑπερετίμων ἐν τῇ
φαντασίᾳ των τὰς δυνάμεις τῆς καὶ ἐπίστευον ἀνεξετάστως
πανθ' ὅσα ἔλεγον εἰς βᾶρος τοῦ Λυκούργου οἱ ἐχθροὶ αὐτοῦ.
Ἐνεκα τῶν λόγων τούτων δὲν πρέπει νὰ ἀρνηθῶμεν ὅτι κα-
τὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ἐπεκράτει μία ἀρκετὰ δυσμενὴς γνώ-
μη περὶ τοῦ Λυκούργου μεταξὺ τῶν ἀνωτέρων πολιτικῶν καὶ
στρατιωτικῶν τάξεων τοῦ ἔθνους, ἀνυπόστατος βεβαίως
καὶ ἄδικος καθ' ὅλοκληρίαν, διασκεδασθεῖσα ὁμως τελείως
ἐκ τῆς κατόπιν μεγάλης καὶ ἠθνωφελοῦς δράσεως τοῦ ἀνδρός.

Ἐν τούτοις ὁ Λυκούργος παραβλέπων ὅλα ταῦτα καὶ ἀφο-
σιωμένος τελείως εἰς τὰ ὑψηλὰ αὐτοῦ πρὸς τὴν Πατρίδα καθή-
κοντα, δὲν ἔλειψεν ἀπὸ τῆς πρώτης ἡμέρας καθ' ἣν τὸν ἐκά-
λεσεν ἐκ νέου εἰς τὴν ἀνωτάτην διοικητικὴν θέσιν ἢ Πατρίς
του νὰ ἐνεργῇ καὶ νὰ πράττῃ ὅσα ἤρμοζον πρὸς τὸ συμφέρον
αὐτῆς καὶ τὰς περιστάσεις. Ἐὰν προσκόμματα τὰ ὅποια αὐ-
τὴν τὴν φορὰν εὗρισκεν ἦσαν πολὺ μεγαλύτερα, καθόσον, ὡς
εἶπομεν, τὰ πάθη μεταξὺ τῶν κατοίκων εἶχον ὀξυνθῆ κατὰ τὴν

διάρκειαν τῆς διοικήσεως τοῦ Μώραλη εἰς τὸν ὑπέρτατον βαθμόν. Πάντες ἐζήτουν ἐκδίκησιν δι' ὅσα εἶχον ὑποστῆ δεινὰ κατὰ τὸ ἐπτάμηνον ἐκεῖνο διάστημα. Οἱ ζωηρότεροι μάλιστα ἐκ τῶν φίλων τοῦ Λυκούργου ἠτιῶντο αὐτοῦ ὡς μὴ ἐπιτρέψαντος ἕνα τῆ ἐνάρξαι τοῦ ἐπαναστατικοῦ κινήματος ἐν Σάμῳ νὰ στραξῶσι τοὺς ὀλίγους πατριώτας, οἵτινες ἐπὶ ἔτη συμμαχοῦντες μετὰ τῶν Τούρκων καὶ ὄργανα τυφλά αὐτῶν γινόμενοι ἐταράσσον καὶ κατέθλιβον τὸν λαόν. Ἀλλ' ὁ Λυκούργος μὴ ἐπιθυμῶν τὴν γύσιν τοῦ ἀδελφικοῦ αἵματος προσεπάθει μὲ τὰ πλέον δραστήρια καὶ συνετὰ μέτρα νὰ μετριάξῃ τὴν ἐν πολλοῖς δικαίαν αὐτὴν ἀγανάκτησιν τοῦ λαοῦ, νὰ κατευνάξῃ τὰ πάθη, διδάσκων καὶ παραινῶν, ὑπενθυμίζων τοὺς ὄρκους τοὺς ὁποίους πάντες ἐπ' ἀρχῆς τῆς ἐπαναστάσεως εἶχον δώσει, προβάλλων τὸν ἑαυτὸν τοῦ ὡς παράδειγμα ἀνεξικακίας, μεταχειριζόμενος τοὺς σεβασμίους λειτουργοὺς τοῦ Ἰψίστου καὶ ὅλα τὰ θεῖα μέσα ὅπως ἐμπνέῃ τὴν ἀγάπην καὶ ὁμόνοιαν εἰς τὰς ἐξωργισμένας ψυχάς, καὶ ἐν γένει τὰ πάντα μηχανουόμενος ὅπως ἐπανακέρη εἰς τὸν τόπον τὴν ἀπ' αὐτοῦ ἀποπτᾶσαν γαλήνην. Δὲν παρέλιπε συγχρόνως ἀπὸ τοῦ νὰ φροντίξῃ καὶ πρὸς βελτίωσιν τῶν ἀφορώντων τὴν κοινὴν εὐταξίαν, ὀργανῶντων ἐπὶ τὸ τελειότερον τὴν πολιτικὴν καὶ ποινικὴν δικαιοσύνην, εἰσάγων νέους νόμους, ἀνασυνιστῶν ἐπὶ βάσεων καλυτέρων τὴν πολιτικὴν καὶ στρατιωτικὴν ὑπηρεσίαν καὶ ἐπιφέρων κατὰ μικρὸν καὶ ἀναμιωτὶ τὴν κοινὴν ἀρμονίαν καὶ ἡσυχίαν ἐν τῷ τόπῳ. Ἐλαβε προσέτι τὴν φροντίδα νὰ ἀνεγερθῶν ὅλα τὰ καταστραφέντα ἐν τῇ νήσῳ ὀχυρωματικὰ ἔργα καὶ νὰ ἰδρυθῶν νέα τοιαῦτα εἰς διάφορα ἐπιχειρήματα σημεία, καθόσον προέβλεπε μὲ τὸ ὀξύδερκὲς βλέμμα τοῦ ὅτι ἡ εἰρήνη θὰ ἐβράδυνεν ἐπὶ πολὺ εἰσέτι καὶ ὅτι ὁ φόβος περὶ νέων κινδύνων, ἴσως μεγαλυτέρων, δὲν εἶχεν ἐκλείψει. Τότε δὲ ἤρχισεν ἀνεγειρόμενον καὶ τὸ ὑπὸ τοῦ Περικλέους κατεδαφισθὲν ἀρχαῖον φρούριον τῆς Σάμου, ἀλλὰ ἡ συντέλεσις τοιοῦτου κολοσσιαίου ἔργου ἦτο πολὺ ὑπερτέρα τῶν δυνάμεων τῆς νεωτέρας Σάμου, τὰ σωζόμενα δὲ λείψανα τῆς ἐπισκευῆς αὐτῆς ἀτέλως καὶ ἀφιλοκάλως γενομένης μαρτυροῦσι τὴν

πενιγρότητα τῶν μέσων τὰ ὅποια διετέθησαν δι' ἓνα τοιοῦτον μεγάλον σκοπόν. Προσέτι ἤρχισε τότε καὶ ἡ ἀνέγερσις τοῦ φρουρίου εἰς τὸ Τηγάρι καὶ ἐπὶ τοῦ δυσμικοῦ μέρους τοῦ ἀρχαίου λιμένος τῆς νήσου, τὸ ὅποιον ἡμικατεστραμμένον σώζεται μέχρι τῆς σήμερον.

Ὅλα ταῦτα διενεργήσας ὁ Λυκοῦργος ἐντὸς ἐλαχίστου χρονικοῦ διαστήματος κατώρθωσεν ἀκόμη περὶ τὰ μέσα τοῦ Μαρτίου νὰ καταπέσῃ ὅλους τοὺς περὶ αὐτὸν καὶ γράψωσι πρὸς πάντας τοὺς φυγάδας συμπατριώτας των ὅτι ἦσαν ἐλεύθεροι νὰ ἐπανακάμψουν εἰς τὴν πατρίδα καὶ ὅτι συγχωροῦσιν ὅλας τὰς πράξεις των, ὑποσχόμενοι εἰς αὐτοὺς ἐπὶ λόγῳ τιμῆς ἀσφάλειαν ζωῆς καὶ περιουσίας. Ἀλλὰ δυστυχῶς τὸ πάθος τῶν ἀνθρώπων τούτων ἦτο ἀχαλίνωτον καὶ ὄχι μόνον εἰς τὴν φωνὴν αὐτὴν τῶν συμπατριωτῶν των δὲν ἠθέλησαν νὰ δώσουν τότε καμμίαν προσοχὴν, ἀλλὰ καὶ δὲν ἔπαυσαν τὰς, ὡς ἀνωτέρω, μυσαρὰς καὶ συκοφαντικὰς ἐνεργείας των, ποσῶς μὴ ἀναλογιζόμενοι ποίων ζημιῶν ἐγένοντο πρόξενοι διὰ τῆς στάσεώς των ταύτης εἰς τὴν πτωχὴν πατρίδα, διαταράττοντες ἔξωθεν τὴν ἐσωτερικὴν ἡσυχίαν, ἧς τότε εἶχεν αὕτη εἴπερ ποτε ἀπόλυτον ἀνάγκην.

Κατὰ τὸ διάστημα τοῦτο ἐπανελήρθησαν, ὡς εἶπομεν, καὶ αἱ ἐπὶ τῆς διοικήσεως τοῦ Μώραλη διακοπεῖσαι ἐπιδρομαὶ τῶν Σαμίων εἰς Μικρασίαν, αἵτινες ὄχι μόνον τὴν Σάμον ὠφέλουν, ἀλλὰ καὶ πρὸς τὸν ἐν γένει ἔθνικόν ἀγῶνα οὐ μικρὰν συνδρομὴν παρεῖχον. Τοῦ Μώραλη διοικοῦντος πολλάκις οἱ χριστιανοὶ κάτοικοι τῆς Μικρασίας εἶχον ἀποταθῆ εἰς αὐτοὺς ἐκλιπαροῦντες τὴν προστασίαν του πρὸς σωτηρίαν των, ἀλλ' οὗτος ἀπορροφημένος ἐκ τῶν ἐσωτερικῶν διενέξεων δὲν ἠδύνατο νὰ στρέψῃ τὴν προσοχὴν του εἰς τὰς παρακλήσεις ταύτας τῶν ἐν Μικρασίᾳ Χριστιανῶν, ἀλλ' οὔτε καὶ τὰ μέσα εἶχε δι' ἓνα τοιοῦτον σκοπόν, καθόσον ὅλοι ἐκεῖνοι οἱ γενναῖοι ἄνδρες οἱ ὅποιοι ἔφθανον μέχρι τοιούτων αὐτοθυσιῶν ἦσαν ἀφοσιωμένοι πρὸς τὸν Λυκοῦργον καὶ παρ' αὐτοῦ μόνον ἠδύνατο νὰ ἀπεκδέχωνται ὁδηγίαν ἢ διαταγὰς. Ἐνεκα τούτου οἱ Χριστιανοὶ κάτοικοι τῆς Μικρασίας ἀπελπισθέντες τότε

ἐκ τῆς προστασίας τῶν Σαμίων, ἀπετάθησαν πρὸς τὴν ἐν Πελοποννήσῳ Διοίκησιν, ἣτις τὰ γράμματα αὐτῶν διεβίβασε πρὸς τοὺς Ἀρμοστὰς τῶν νήσων μὲ τὴν σύστασιν νὰ ἐνεργήσωσι οὗτοι παρὰ τῷ Μώραλῃ ὅπως ἀφήσῃ τὰς φρατριαστικὰς ἐν Σάμῳ ἐνεργείας καὶ ἀποβλέψῃ εἰς τὰ ἀγαθὰ συμφέροντα τοῦ ἔθνους καὶ εἰς τὴν σωτηρίαν τῶν ἐν τῇ Ἀνατολῇ κινδυνεύόντων ἀδελφῶν. Ἀλλὰ πρὸς τί ἴσχυον αἱ τοιαῦται συστάσεις ἐφόσον οἱ ἄνδρες ἐκεῖνοι οἱ καταλληλοὶ διὰ νὰ δράσουν εἰς τοιαύτας μεγάλας καὶ κινδυνώδεις ἐπιχειρήσεις ἔμενον μὲ χεῖρας δεμένας ἐκτὸς τῆς ἀρχῆς;

Ἀπὸ τῶν ἀρχῶν λοιπὸν τοῦ 1823, τοῦ Λυκούργου ἐπανελθόντος εἰς τὴν ἀρχὴν, ἐπανελήφθησαν καὶ αἱ εἰς τὴν Μικρασίαν ἐπιδρομαὶ τῶν Σαμίων. Τρεῖς Σάμιοι πλοίαρχοι κατὰ πρῶτον συμφωνήσαντες μὲ ἄλλους τρεῖς τοιούτους Ψαριανοὺς διαμένοντας ἐν Λιμένι Βαθέος κατήρτισαν στολίσκον καὶ πλεύσαντες πρὸς τὸν Ἰασικὸν κόλπον προσέβαλον τὰ αὐτόθι χωρία καὶ ἐληλάτησαν αὐτὰ αἰγμάλωτίσαντες πολλὰς οἰκογενείας Τούρκων τοὺς ὁποίους κατόπιν παρέδωκαν ἀντιλύτρων. Τὸ παράδειγμα δὲ τοῦτο ἠκολούθησαν κατόπιν καὶ πολλοὶ ἄλλοι Σάμιοι ἐκ διαφόρων χωρίων οὕτως ὥστε αἱ ἐπιδρομαὶ αὐταὶ ἐσυστηματοποιήθησαν ἔκτοτε ὅπως καὶ πρότερον.

Τὰς ἐπιδρομὰς δὲ ταύτας τῶν Σαμίων μανθάνουσα ἡ Πύλη εἶχε διατάξει νὰ παρασκευασθῇ νέα ἐκστρατεία κατὰ τῆς Σάμου, ἣν ἐθεώρει ὡς κέντρον τῆς ἐπαναστάσεως ἐν Μικρασίᾳ, τὸν κίνδυνον δὲ τοῦτον ἐγκαίρως προειδὼν ὁ Λυκούργος ἀπέστειλεν εἰς τὴν ἐν Ἄστρει συνελθοῦσαν Β'. Ἐθνικὴν Συνέλευσιν τὸν Χριστόδουλον Καψάλην καὶ τὸν Ἀναγνώστην Ἀμοίρισσας, ἵνα παραστῶσι ὡς πληρεξούσιοι τῆς Σάμου καὶ προκαλέσωσι διαταγὰς αὐτῆς πρὸς τὰς ναυτικὰς νήσους ἵνα πέμψωσιν αὐταί, ὅταν παρουσιασθῇ ἀνάγκη, τὰ πλοῖα των εἰς τὴν Σάμον. Οἱ Σάμιοι οὗτοι ἀντιπρόσωποι ἐξεπλήρωσαν τὴν ἐντολήν των κατὰ τὴν συνεδρίασιν τῆς 5ης Μαΐου 1823 ὁπότε συζητήσεως γενομένης ἐπὶ τῆς προτάσεως αὐτῶν ἀπεφασίσθη ὑπὸ τῆς Συνελεύσεως «νὰ βοηθηθῇ ὅσον τὸ δυνατὸν ἡ Σάμος».

Ἡ ἐθνικὴ αὐτὴ ἐν Ἀστροὶ Συνέλευσις ψηφίσασα τότε διαφόρους νόμους θεμελειώδεις καὶ μὴ παρεδέχθη μεταξὺ ἄλλων καὶ νέον νόμον τῆς διοικητικῆς ὑπηρεσίας τοῦ Κράτους περιλαμβάνοντα νέον ὀργανισμόν τῶν Ἐπαρχιῶν. Τὸ βίον ἄρθρον τοῦ ὀργανισμοῦ τούτου ὠρίζε τὰ ἐξῆς: «Ὁ Ἐπαρχος διορίζεται ἀπὸ εὐθείας ὑπὸ τῆς κυβερνήσεως. Δὲν δύναται νὰ ἐκλεγθῆ μεταξὺ τῶν ἀτόμων τῆς Ἐπαρχίας εἰς ἣν ἐγεννήθη, καὶ κάτοικος τῆς ἐπαρχίας ταύτης δὲν δύναται νὰ εἶνε Ἐπαρχος ἐκείνης εἰς ἣν ὁ πρῶτος ἐξελέγη».

Ἡ κεντρικὴ λοιπὸν διοίκησις στηριζομένη ἀφ' ἐνὸς μὲν εἰς τὴν διάταξιν τοῦ ἄρθρου τούτου, ἀφ' ἑτέρου δὲ ὑπέικουσα εἰς τὰς ἐνεργείας καὶ διαβολὰς τῶν φυγάδων Σαμίων δὲν ἤθελε μετὰ ταῦτα νὰ ἀναγνωρίσῃ τὸν Λυκούργον ὡς νόμιμον καὶ κανονικὸν ἔπαρχον τῆς Ἐπαρχίας Σάμου καὶ δι' αὐτὸ πάσας τὰς διαταγὰς αὐτῆς δὲν ἀπέστειλεν εἰς αὐτόν, ἀλλὰ πρὸς τὴν Βουλὴν τῶν Σαμίων. Διὰ τὸν λόγον αὐτὸν συνεκροτήθη κατὰ Μάιον τοῦ ἰδίου ἔτους ἐν Χώρῃ Συνέλευσις, καθ' ἣν οἱ ἀντιπρόσωποι καὶ τῶν δεκαοκτῶ χωρίων τῆς Σάμου συντάξαντες ἀναφορὰν ὑπογραφεῖσαν ὑπὸ πολυαριθμῶν κληρικῶν καὶ λαϊκῶν, ἀπέστειλαν αὐτὴν διὰ τῶν Γεωργίου Τραχηλάκη καὶ Ἰωάννου Κληρονόμου εἰς Τρίπολιν, ὅπου ἤδρευεν ἡ Διοίκησις. Διὰ τῆς ἀναφορᾶς δὲ ταύτης οἱ Σάμιοι ἐξέθετον τὰ λαβόντα χώραν ἐν Σάμῳ ἀπὸ τῆς ἐνάρξεως τῆς ἐπαναστάσεως, περιέγραφον τὸ ὀργανωθὲν ὑπὸ τοῦ Λυκούργου στρατιωτικὸν καὶ πολιτικὸν σύστημα δυνάμει τοῦ ὁποῖου ἡ Σάμος κατῴρθοσε νὰ ἀντιπαρατάξῃ σπουδαίαν ἄμυναν εἰς τὴν πρώτην ἐπίθεσιν τοῦ ἐχθροῦ, κατέκρινον τὸ ὑπὸ τοῦ Ἐπαρχοῦ Μώραλη εἰσαχθέν, περιγράφοντες μὲ τὰ μελανώτερα χρώματα τὴν διοίκησιν αὐτοῦ γενομένην ὑπαίτιον μεγάλων κακῶν καὶ ἐμφυλίων ρήξεων καὶ ἐδήλωσαν ὅτι ἀπόφασιν ἔχουσι νὰ μὴν δεχθοῦν πλέον ξένον Ἐπαρχον «καὶ οὐρανοκαταίθατος ἂν ᾖναι», ἐξεθείαζον δὲ ἐξ ἀντιθέτου τὰς ἀρετὰς τοῦ Λυκούργου, βεβαιοῦντες ὅτι ἀφότου ἐκ νέου ἀνῆλθεν οὗτος εἰς τὴν ἀρχὴν, ἐπανῆλθεν ἐν τῷ τόπῳ ἡ ἐσωτερικὴ γαλήνη καὶ ἡσυχία καὶ κατέληγον διὰ τῶν ἐξῆς: «Παρακαλοῦμεν

τὴν Σεβαστὴν Διοίκησιν νὰ μὴ δώσῃ πίστιν εἰς τὰς ἀνυποστάτους διαβολὰς. οὔτε νὰ ἐνδώσῃ εἰς τὰς ἰδιωφελεῖς ζητήσεις μερικῶν φυγάδων καὶ λυμειῶνων τῆς πατρίδος μας, τὴν ὁποίαν ἀκόμη προσπαθοῦν μυριοτρόπως νὰ διαταράξωσιν. Ἡμεῖς σεβόμεθα τὴν ὑπερτατὴν Διοίκησιν, ἀποδεχόμεθα προθύμως τὰς σεβαστὰς διαταγὰς τῆς, εἴμεθα ἔτοιμοι ὑπὲρ αὐτῆς νὰ θυσιάσωμεν καὶ δὲν ἀνεχόμεθα ποτὲ τὴν ζημίαν τοῦ ἔθνικοῦ ταμείου· ἀλλ' ὅ,τι ἀντίκειται φανερὰ εἰς τὴν ἐσωτερικὴν ἁρμονίαν τῆς νήσου μας, νὰ τὸ δεχθῶμεν εἶναι τῶν ἀδυνάτων ἀδύνατον καί, ἂν ἢ κατὰ τοῦτο ἰκεσία μας δὲν εἰσακουσθῇ, τὰ ἐνταῦθα ἐπακόλουθα θὰ εἶναι κάκιστα καὶ ὀλέθρια».

Δυστυχῶς ἡ ἀναφορὰ αὕτη τῶν ἐν Σάμῳ ἡ ὁποία δὲν ἐξέφραζε, παρὰ τὴν ἀλήθειαν, δὲν ἐλήφθη ποσῶς ὑπ' ὄψιν ὑπὸ τῆς κεντρικῆς Διοικήσεως, ἥτις θυσιάζουσα τὴν οὐσίαν εἰς τοὺς τύπους ἐπέμενεν εἰς τὴν γνώμην ὅτι ἔπρεπε νὰ τηρηθῇ ὁ περὶ Ἐπαρχῶν νόμος, μὴ λαμβάνουσα ὑπ' ὄψιν ὅτι τοιαῦτα ἀκριβολογία ἦσαν ἀνεφάρμοστοι ἐν τῷ μέσῳ τῶν κρίσιμων ἐκείνων καὶ ἀνωμάλων περιστάσεων καὶ ὅτι δὲν ἦτο τόσο εὐκόλον πρᾶγμα ὁ περιορισμὸς τῶν τοπικῶν φιλοτιμιῶν. οὔτε ἦτο δυνατόν νὰ καταρτισθῇ ἀμέσως καὶ διὰ μιᾶς ἐνιαῖόν τι καὶ γενικὸν σύστημα διοικήσεως εἰς ὅλα τὰ ἐπαναστατήσαντα μέρη, πρὶν εἰσέτι παγιωθῇ αὐτὴ ἡ ὑπόστασις τοῦ Κράτους. συζητήσεως δὲ γενομένης ἐν τῷ Βουλευτικῷ σώματι περὶ τῆς Ἐπαρχίας Σάμου προϋτάθησαν ὡς Ἐπαρχοὶ αὐτῆς οἱ ἐκ Ψαρῶν Ἀναγνώστης Μοναρχίδης καὶ Χ' Ἄνδρέας Ἀργύρης, ἐκ τῶν ὁποίων ὁ δεύτερος ἔλαβε τὰς περισσότερας ψήφους, τὴν δὲ ἐκλογὴν αὐτοῦ ἐπεκύρωσε καὶ ἡ Διοίκησις διὰ τῆς ἐκδόσεως τοῦ σχετικοῦ διορισμοῦ ὑπὸ τοῦ ὑπουργείου τῶν Ἐσωτερικῶν. Πλὴν δὲ τοῦ Ἐπαρχοῦ ἡ Διοίκησις διώρισε καὶ ἀστυνόμον ἐν Σάμῳ τὸν Νικόλαον Φιλογαίτην, ὅστις ὁμωσὲλθὼν πρὸ τῆς καθόδου τοῦ Ἐπαρχοῦ εἰς τὴν νῆσον δὲν ἐγένετο δεκτὸς ὑπὸ τῶν Σαμίων διὸ καὶ ἠναγκάσθη νὰ ἀπέλθῃ ἄπρακτος, λαθῶν μόνον βραδύτερον γρόσια 200 παρὰ τοῦ Ἐθνικοῦ ταμείου πρὸς ἀποζημίωσιν τῶν δαπανῶν τὰς ὁποίας ὑπέστη.

Γνωστῆς γενομένης ἐν Σάμῳ τῆς ἐκδόσεως τοῦ διορισμοῦ τοῦ νέου Ἐπαρχοῦ, συνήλθον ἐν Χώρῃ μετὰ τῶν Κοινῶν Κριτῶν οἱ Ἐφοροὶ τῶν χωρίων καὶ ἀπεφάσισαν νὰ τηρήσωσι τὸν λόγον των μὴ δεχόμενοι εἰς τὴν νῆσον τὸν ὡς Ἐπαρχον ὑπὸ τῆς Κεντρικῆς Διοικήσεως διορισθέντα. Τὴν τοιαύτην δὲ ἀπόφασιν τῶν Σαμίων ταχέως ἐπληροφόρηθη ἡ Κεντρικὴ Διοίκησις, ἣτις ἐξ ἐναντίας δὲν ἐσκέρθη πρὸς νὰ ὑποχωρήσῃ, ἀλλ' ἔδωκε διαταγὰς ὡς-ε νὰ ἐπιβάλῃ διὰ τῆς βίαις τὸν ρηθέντα Ἐπαρχον. Πρὸς τοῦτο δὲ τὸ Ὑπουργεῖον τῶν Ἐσωτερικῶν ἐξουσιοδότησε τὴν τοπικὴν διοίκησιν τῆς νήσου Φαρῶν ἵνα αὕτη μὲ ἀνάλογον δύναμιν ἀποκαταστήσῃ εἰς Σάμον τὸν διορισθέντα Ἐπαρχον Χ' Ἀργύρη καὶ τοὺς ὑπαλλήλους αὐτοῦ. Προσέτι διετάχθη τὸ Ὑπουργεῖον τῶν Ἐκκλησιαστικῶν νὰ ἀνακαλέσῃ διὰ τοῦ Ἐπαρχοῦ τὸν Ἀρχιερέα Σάμου Κύριλλον, ὅστις ἐδείκνυτο φανερώς φίλος καὶ ὑποστηρικτὴς τοῦ Λυκούργου.

Ἡ τῶν Φαρῶν διοίκησις λαβοῦσα γνῶσιν τῆς ἀνωτέρας διαταγῆς ἔστειλεν εἰς Σάμον δύο πλοῖα διοικούμενα ὑπὸ τῶν πλοιάρχων Νικολάου Χ' Ἀργύρη καὶ Νικολάου Γιάνναρη, ἐπειδὴ ὁμοίως ἐν τῷ μεταξύ ὁ Ἐπαρχος Χ' Ἀνδρέας Ἀργύρης εἶχεν ἀσθενήσει· ἐστάλη μετὰ τῶν πλοιάρχων τούτων ὡς ἐπίτροπος τοῦ Ἐπαρχοῦ ὁ γενναῖος ναύαρχος Κωνσταντῖνος Κανάρης.

Τὴν 18ην Ἰουλίου τοῦ 1823 τὰ Φαριανὰ πλοῖα ἠγκυροβόλησαν εἰς τὸν λιμένα Βαθέος, αὐθημερὸν δὲ οἱ ἐκ Φαρῶν ἀπεσταλμένοι ἔστειλαν τὰ γράμματα πῆς ἐν Τριπόλει Διοικήσεως εἰς Χώραν, τὴν δὲ ἐπιοῦσαν μετέβησαν καὶ αὐτοὶ ἐκεῖ ἵνα συνεννοηθῶσι μετὰ τοῦ Λυκούργου. Ὁ ναύαρχος ὁμοίως Κανάρης ἀσθενήσας βαρέως κατὰ τὸν πλοῦν δὲν εἰμπόρεσε νὰ ἐξέλθῃ ἐκ τοῦ πλοίου καὶ ἀνεχώρησε μετὰ μίαν ἡμέραν ἐκ Σάμου διὰ Φαρά πρὸς ἀποκατάστασιν τῆς υἰγείας του. Οἱ δὲ μεταβάντες εἰς Χώραν ὡς πληρεξούσιοι τῆς τοπικῆς διοικήσεως τῶν Φαρῶν ἐπέστρεψαν τὴν ἐπομένην εἰς Βαθύ, ὅπου τὴν μεθεπομένην ἔλαβον τὴν ἀπάντησιν τῶν Σαμίων, οἵτινες ἐδήλωσαν ὅτι κατ' οὐδένα τρόπον θὰ δεχθοῦν εἰς τὴν

Νῆτον ἄλλον Ἐπαρχον ὡς ὄντες ὑπερευχαριστημένοι ἀπὸ τὴν διοίκησιν τοῦ Λουκίου. Ἡ ἀπάντησις δὲ αὕτη ἀποτεινομένη πρὸς τὴν Βουλὴν τῶν Ψαρῶν κατέληγε οἰά τῶν ἐξῆς: «Ὅθεν ἂν ἀγαπᾶτε τὸν Θεὸν καὶ τὴν Ἱεράν τῆς κοινῆς πατρίδος ἐλευθερίαν, παρακαλοῦμεν νὰ μὴ διατραχηθῆ ἡ τοιαύτη πολιτικὴ ἁρμονία καὶ ἡσυχία μας. ἀλλὰ μάλιστα νὰ προστατευθῆ καὶ στερεωθῆ φιλαδέλφως καὶ ἀπαθῶς ἀπὸ τὴν εὐγενεστάτην Βουλὴν τῶν Ψαρῶν. Ἄν ὁμως καὶ ἐπιμένητε εἰς τὸν σκοπὸν τοῦ νὰ μᾶς μεταχειρισθῆτε ὡς ἀποστάτους, κατῶς οἱ ἴδιοι μᾶς ἐπαπειλεῖτε, εἰσθε κύριοι καὶ αὐτὸ τοῦτο νὰ κατορθώσητε, πλὴν ἡ τυχοῦσα βλάβη τοῦ μέρους ἀναρρέτκει εἰς τὸ ὅλον σῶμα. Ἡμεῖς ἀποστάται δὲν εἴμεθα, εἰ μὴ ἐναντίον τοῦ ἀσεβοῦς τυράννου καὶ πασης ἐν γένει τυραννίας. Ἰνῆσαι δὲ τῆς Ἐθνικῆς ἐλευθερίας πρόμαχοι σεβόμεθα καὶ ὑπακούωμεν τὴν ὑπερτάτην Διοίκησιν ὡς τέκνα αὐτῆς εὐπειθέστατα, ὅταν ὁμως καὶ αὐτὴ ὡς φιλόστοργος μήτηρ φέρεται πρὸς ἡμᾶς».

Τὴν ἀνταλλαγὴν τῶν πρώτων τούτων ἐγγράφων ἐπηκολούθησεν ἡ ἀνταλλαγὴ ἄλλων ἐντονωτέρων τοισιῶν καὶ διαμαρτυριῶν, αἵτινες δὲν ἦτο δυνατόν παρὰ νὰ ἔχουν λίαν θλιβερὰ ἐπικολούθη. Παρεργόμενοι ἐν συντομίᾳ τὰ λαβόντα χωρὰν κατὰ τὸν ἄγχιον καὶ ἐλευθέρων τοῦτον ἀγῶνα. ὃν προεκάλεσεν ἡ ἐπιτολιχίως ψηφισθεῖσα διάταξις τοῦ περὶ Ἐπαρχῶν ὀργανισμοῦ καὶ ἡ ἐτι ἀσύνητος ἐπιβολὴ τῆς Διοικήσεως εἰς τὴν ἐφαρμογὴν τῆς διατάξεως, εἴτε ἐκ σεβασμοῦ πρὸς τὸν νόμον, εἴτε καὶ ἐξ ἄλλων λόγων προσωπικῶν, καθ' ἣν ἐποχὴν τὰ πάντα εἰσέτι ἐν τῷ ἔθνει ἦσαν ἀνοργάνωτα. σημειούμενον μόνον τὰ κυριώτερα ἐκ τοῦ θλιβεροῦ τούτου ἀγῶνος.

Ἡ ἄριξις τῶν Ψαρικῶν ἀπεσταλμένων ἐγένετο ἀρρογῆ, ὥστε νὰ ἀναρριπιοθῶν τὰ ἐνδρεύοντά παθῆ μεταξὺ τῶν μᾶλλον ἐμπαθῶν Σαμίων καὶ νὰ διασχευθῆ ἡ τάξις ἐν τῇ νήσῳ μέχρι τοῦ σημείου, ὥστε τῆ 21 Ἰουλίου, ὅποτε εἶχε συγκληθῆ ἡ Συνέλευσις ἐν Χώρα νὰ συμβοῦν αὐτόθι καὶ δύο ῥόνοι ὑπὸ τινῶν κακοποιῶν, αἵτινες εὗρον τὴν εὐκαιρίαν ἐνεκα τῆς ἐπιληθούσης προσκλήρου ἀνωμαλίας νὰ ἐκανοποιήσουν

τὰ βδελυρὰ πάθη των. Μετὰ τὸ θλιβερὸν τοῦτο συμβάν ὁ Λυκοῦργος ἐδήλωσε παραίτησιν καὶ ἐδέησε νὰ ἐξεγερθοῦν ὅλοι οἱ πρόκριτοι καὶ οἱ καπεταναῖοι ἐναντίον του, ἵνα μεταπεισθῆ καὶ ἀνακαλέσῃ αὐτὴν πρὸς πρόληψιν μεγάλυτέρων δυστυχημάτων.

Οἱ Ψαριανοὶ ἰδόντες τὸ ἀμετάπειστον τῶν Σαμίων ἐκήρυξαν τὴν Σάμον ἐν πολιορκίᾳ καὶ διὰ τῶν πλοίων αὐτῶν περιπολοῦντες ὅλην τὴν νῆσον συνελάμβανον καθ' ἕκαστον Σαμιακὸν τὸ ὅποιον συνήντων καὶ ἐδήμευον τὰ φορτία αὐτῶν, δώσαντες οὕτω πολλὰς ἀφορμὰς εἰς τὸ νὰ λάβωσι χώραν πολλὰ δυσάρεστα ἐπεισόδια. Ἡ πολιορκία αὕτη διήρκεσεν ἐπὶ μῆνα σχεδόν, ὑπῆρχε δὲ ἕνας λόγος ἐπὶ πλέον ὅπως δεικνύωσι τόσῃ ἐπιμονῇ οἱ Ψαριανοὶ εἰς τὸ νὰ ἐξανγκάσωσι τοὺς Σαμίους νὰ δεχθῶσι τὸν συμπατριώτην των Ἐπαρχον, καθότι ἐν τῷ μεταξὺ ὁ ἐν Πάτρῳ διαμένων Μανουὴλ Στεφανῆς, ὅστις, ὡς γνωστὸν, προεξῆρχε τῆς μερίδος τῶν Καλικαντζάρων, εἶχε συμπεθερεύσει μὲ τὸν ἐκ Ψαρῶν Καπετὰν Βελισσάριον, ὅστις ὡσαύτως μὲ τὸ πλοῖον του εἶχε λάβει μέρος εἰς τὴν πολιορκίαν τῆς Σάμου.

Τὰ περιστατικὰ ταῦτα ἐγένοντο ἀφορμὴ ὥστε νὰ διατραχθῶσι τότε σπουδαίως αἱ σχέσεις μεταξὺ τῶν δύο νήσων τῶν Ψαρῶν καὶ τῆς Σάμου καὶ ἡ εὐθύνη ἀπάσῃ διὰ ταῦτα πρέπει καθ' ἑαυτὸν νὰ ἐπιρριφθῆ εἰς τὴν Κεντρικὴν Διοίκησιν, ἥτις ἀνεκίνει ζητήματα ἐκεῖ ὅπου δὲν ὑπῆρχον τοιαῦτα καὶ κατόπιν, ἀφοῦ δὲν εἶχε τὴν δυνάμιν νὰ δώσῃ ἐν οἷον δήποτε πέρασ εἰς αὐτά, δὲν εἶχε τοῦλάχιστον τὸ σθένος νὰ ἀνομολογήσῃ τὸ σφάλμα τῆς καὶ ἐταλαντεύετο εἰς τὰς σκέψεις τῆς, καθὼς μαρτυρεῖ καὶ ἡ ἀκόλουθος διαταγὴ αὐτῆς: « Ἡ Διοίκησις θεωροῦσα τὴν ἐκ τοῦ ἐμφυλίου πολέμου προσγιγνομένην βλάβην καὶ αἱματοχυσίαν τῶν πολιτῶν, τῶν ὁποίων ἡ ζωὴ καὶ ἀσφάλεια διαφέρει τὰ μάλιστα τὴν Πατρίδα, θεωροῦσα τὴν ἐκ τῶν σφειτεριζομένων προσόδων τῆς νήσου σημαντικὴν ζημίαν τοῦ ἐθνικοῦ ταμείου καὶ μὴ κρίνουσα εὐκόλῳ οὔτε νὰ ἐνδώσῃ εἰς τὰ ζητήματα τῶν Σαμίων, οὔτε νὰ ἐπιτρέψῃ τὴν διάδοσιν καὶ ἐπίτασιν τῆς ἀναρχίας καὶ ἀνυποτα-

γῆς, ἀνατίθησι τὴν φροντίδα εἰς τὰς τρεῖς νήσους Ἰδρας, Σπετσῶν καὶ Ψαρῶν διὰ νὰ περιορίσουν τὴν Νῆσον Σάμον εἰς τὰ καθήκοντά της, καὶ ὅτι προτρέπεται τὴν εὐγενεῖάν σας νὰ λαβήτε τὸ ἀναγκαῖα μέτρα καὶ νὰ προσπαθήσετε μὲ τὸν γλυκύτερον, εὐλογώτερον, νομιμώτερον, εἰρηνικώτατον καὶ φιλανθρωποτάτον τρόπον νὰ κατασβύσγητε τὸ πνεῦμα τῆς ἀπειθείας καὶ ἀλληλομαχίας καὶ ἀνωμαλίας, νὰ ἐμπνεύσητε εἰς τοὺς Σαμίους ἀγάπην πρὸς τὸ Ἔθνος κλ.» Τί ἦτο δυνατόν νὰ ἐννοήσουν οἱ διατασσόμενοι ἀπὸ τὴν ἄλλοπρόσαλλον καὶ ἐπαμφοτερίζουσαν ταύτην διαταγήν, ἣτις ἔλεγε πολλὰ χωρὶς νὰ λέγη τίποτε; Πῶς ἦτο δυνατόν νὰ ἐμπνευσθῆ ἡ ἀγάπη καὶ νὰ ἐπανέλθῃ ἡ τάξις κατόπιν πολιορκίας ἐνὸς μηνός—διότι σημειωτέον ὅτι ἡ ἀνωτέρω διαταγή ἐστέλλετο ἐκ Σαλαμῖνος τῆ 18ῃ Αὐγούστου—καὶ δὴ ἄνευ βιαίων καὶ ἐξαναγκαστικῶν μέτρων; Ἀλλὰ δυστυχῶς δὲν ἦτο οὔτε ἡ πρώτη, οὔτε ἡ τελευταία φορά καθ' ἣν οἱ διοικοῦντες ἕνεκα τῆς ἀπειρίας των καὶ τῆς ἀδεξιότητός των προεκάλεσαν πράγματα καὶ σοβαρὰς ζημίας εἰς τὴν Πατρίδα. Καὶ ἐγένοντο ὅλα ταῦτα, πότε; Καθ' ἣν ἐποχὴν ὑπῆρχον πληροφορίαὶ ὅτι ὁ Ὀθωμανικὸς στόλος εὐρισκόμενος ἐν τῷ Ἑλλησπόντῳ ἠτοιμάζετο νὰ ἐξέλθῃ εἰς τὸ Αἰγαῖον.

Ἐν τούτοις ὁ ἐν Σαλαμῖνι ἀντιπρόσωπος τῶν Σαμίων Χριστοδουλος Καψάλης, βλέπων παρατεινομένην τὴν πολιορκίαν ἐξ ἧς τὰ μέγιστα ἐζημιώτο ὅχι μόνον ἡ Σάμος, ὅπου καθ' ἑκάστην ἐκ τοῦ λόγου τούτου ἐλαμβάνον χώραν διάφορα ἔκτροπα, ἀλλὰ καὶ ὁ καθόλου ἐθνικὸς ἀγὼν, μεταβάς εἰς Ἰδραν παρεκάλεσε τοὺς Ἰδραῖους νὰ ἐπέμβωσι πρὸς ἐξομάλυνσιν τῆς δυσχεροῦς ταύτης καταστάσεως εἰς ἣν εἶχον περιέλθει τὰ ἐν Σάμῳ πράγματα. Οἱ Ἰδραῖοι, οἵτινες ἀπ' ἀρχῆς μετὰ δυσφορίας ἔβλεπον τὰ γινόμενα, εὐρόντες ὀρθὴν καὶ δικαίαν τὴν παράκλησιν τοῦ Σαμίου ἀντιπροσώπου, ἔγραψαν πρὸς τὸ Ἐκτελεστικὸν σῶμα νὰ ἐμποδισθῆ πρὸς τὸ παρὸν ὁ διορισθεὶς Ψαριανὸς Ἐπαρχος τῆς Σάμου, διὰ νὰ καταπύσουν αἱ διχόνοιαὶ καὶ ἐπανέλθῃ ἡ τάξις, συνέπεια δὲ τοῦ ἐγγράφου τούτου τῶν Ἰδραίων ἦτο ἡ ὡς ἀνωτέρω ὑπὸ τύπον

χρησμοῦ γραφεῖσα διαταγή τοῦ Ἐκτελεττικοῦ σώματος. Ἀλλὰ καὶ οἱ πολιορκοῦντες τὴν Σάμον Ψαριανοί, βλέποντες ἀφ' ἑνὸς μὲν ὅτι διὰ τῆς βίβης οὐδὲν κατώρθουν ἀπέναντι τῆς ἐπιμονῆς τῶν Σαμίων, ἀφ' ἑτέρου δὲ πεισθέντες ὅτι ἐπέκειτο ἡ ἄριξις τοῦ ἐχθρικοῦ στόλου, ἔλυσαν τὴν πολιορκίαν καὶ ἀπῆλθον εἰς Ψαρὰ ὅπως ἐνωθῶσι μετὰ τοῦ λοιποῦ στόλου.

Κατόπιν τούτων ὁ Λυκούργος, φρονίμως σκεπτόμενος, ἐθεώρησε καλὸν νὰ μεταχειρισθῆ παντα τρόπον, ὥστε νὰ διασκεδασθῆ ἢ μεταξὺ τῶν δυο νήσων ἐπελθοῦσα ψυχρότης καὶ πρὸς τοῦτο προέτρεψε τοὺς Ἐφόρους τοῦ Μαραθοκάμπου κατὰ πρῶτον νὰ ἀποστείλωσι φιλοφρονεστάτην ἐπιστολὴν πρὸς τὴν Βουλὴν τῶν Ψαρῶν ἰκετεύοντες συγχρόνως αὐτὴν νὰ ἐπιστρέψῃ αὐτὴ καὶ τὰ Σαμιακὰ πλοῖα τὰ κατασχθέντα κατὰ τὸ διαστήμα τῆς πολιορκίας. τὴν ἐπιστολὴν δὲ ταύτην ἐκόμισεν εἰς Ψαρὰ τότε ὁ Μαραθοκάμπιος Μανώλης Ρεῖζης Ἰωάννου, παρομοίαν δὲ ἐπιστολὴν ἀπέστειλαν εἰς Ψαρὰ ὀλίγον βραδύτερον καὶ οἱ Κοινοὶ τῆς Σάμου Κοιτῆς. καὶ αὐτὸς δὲ ὁ Λυκούργος δὲν ἔλειψεν ἀπὸ τοῦ νὰ υποβλήῃ ἐκ νέου εἰς τὴν Διοίκησιν μακρὰν ἀπολογίαν ἐξιτοροῦσαν τὰ τῆς δράσεώς του ἐν Σάμῳ ἀπ' ἀρχῆς τοῦ ἀγωνος καὶ ἀναίρουσαν ὅλας τὰς συκοφαντίας καὶ ὅλας τὰς ψευδεῖς καὶ ἀνυποστάτους ἰσχυρισμοὺς τῶν ἀντιπάλων του. Ἡ Διοίκησις αὐτὴν τὴν φροῶν ἀπέβλεψε συμπληρῶς πρὸς τὴν ἀπολογίαν τοῦ Λυκούργου καὶ οἱ Ψαριανοὶ εὖρον ἱκανοποιητικὰς δι' ἑαυτοὺς τὰς δοθείσας αὐτοῖς ἐξήγησεις ὑπὸ τῶν Σαμίων. Καὶ οὕτως ἤρθησαν τὰ αἴτια τῶν διχονοιῶν καὶ τὰ πράγματα ἐπανελάβον τὸν κανονικὸν δρόμον των. Ἐν τῷ μέσῳ δὲ τούτων καὶ τούτων δοκιμασιῶν καὶ κρίσεων ἔληξε καὶ τὸ ἔτος 1823 χωρὶς ὁ ἐχθρὸς νὰ δυνηθῆ καὶ κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο νὰ προσβάλλῃ τὴν Σάμον.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΕΚΤΟΝ

Τὰ κατὰ τὸ ἔτος 1824. — Λέαι ἐτοιμασίαι τῶν Σαμίων. — Ἀφιξεις κατασκοπῶν τῆς Πέλλης. — Οἱ φυγάδες Σάμιοι βουλεύονται τὴν ἀνατροπὴν τοῦ Λυκούργου. — Ἡ κατὰ τοῦ Λαχανῦ ἀγρία ἐπίθεσις. — Κιῖθόδος τοῦ ὑπὸ τὸν Λοσρέφ πασῶν Τουρκικοῦ στόλου. — Ἀγγλος πλοίαρχος προτείνει εἰς τοὺς Σαμίους νὰ ὑποταχθῶσιν. — Σύγκλησις Συνελεύσεως. — Πρῶτοι οἱ Σπεισιῶται ἔρχονται πρὸς ἐπεράσπισιν τῶν Σαμίων. — Ἀφιξεις τῆς Τουρκικῆς ἀρμάδας. — Ἡ κατὰ τῶν Τουρκικῶν ἐφόδων ἀμυνα τῶν Σαμίων. — Ἀφιξεις τοῦ ὑπὸ τὸν Σαχτούρην Ἑλληνικοῦ στόλου. — Πυρπόλησις Τουρκικῆς φρεγάτας καὶ σωτηρία τῆς Σάμου. — Ἡ ἑκτη Αὐγούστου ἡμέρα δόξης καὶ χαρῆς.

Ἀρχομένου τοῦ Ἰανουαρίου τοῦ 1824 συνεκλήθη ἐν Χώρα ἡ ἐτησία τακτικὴ Γενικὴ Συνέλευσις, καθ' ἣν οἱ ἀπαρτίζοντες αὐτὴν πληρεξούσιοι τῶν χωρίων, ἀφοῦ ἐπεθεώρησαν τοὺς λογαριασμοὺς τοῦ λήξαντος ἔτους καὶ ἐνέκριναν τὴν ὑποβληθεῖσαν παρὰ τῶν τέως Γενικῶν Κριτῶν τῆς νήσου λογοδοσίαν, ἐξέλεξαν ὡς διαδόχους αὐτῶν τοὺς Γεώργιον Κατσούλην ἐκ Βαθέως, Χριστόδουλον Παρμαξίζην ἐκ Μυτιληνῶν, Παναγιώτην Χ. Νικολάου ἐκ Μαραθοκάμπου καὶ ὡς γραμματέα τὸν Ἀναγνώστην Καριότογλου ἐκ Χώρας, τὴν δὲ ἀνωτάτην διοίκησιν τῆς νήσου ἐνεπιστεύθησαν καὶ πάλιν εἰς τὸν Ἀρχοντα Λογοθέτην Λυκούργον πρὸς τὸν ὁποῖον ἐξεφράσθη ἡ εὐγνωμοσύνη τοῦ τόπου διὰ τὴν ἐπιδειχθεῖσαν — κατὰ τὸ σχετικὸν ψήφισμα — εἰς πάσας τὰς κρίσιμους περιστάσεις ἰκανότητα τοῦ ἀνδρός, διὰ τὴν πατρικὴν μέριμναν αὐτοῦ ὑπὲρ τοῦ τόπου, διὰ τὸ φιλόπατρι καὶ ἀφιλοκερδὲς τοῦ χαρακτῆρός του καὶ ἐν γένει διὰ τὴν φροντίδα τὴν ὁποίαν ἔλαβε διὰ τὴν ἀσφάλειαν καὶ τὴν σωτηρίαν τῆς πατρίδος.

« . . . Ἡ παρούσα τοπικὴ τῶν δεκαοκτῶ χωρίων συνέλευσις — διὰ τῶν φράσεων τούτων κατέληγε τὸ ρηθὲν ψήφισμα — μετὰ παντὸς τοῦ δήμου ἀξίως αὐτὸν καὶ αὐθις ἐψηφίσατο γενικὸν διοικητὴν τῆς Πατρίδος, τοῦτέστιν ἀρχηγὸν μὲν τοῦ πολιτικοῦ συστήματος, στρατηγὸν δὲ τῶν ἐν τῇ Πατρίδι στρα-

τιωτικῶν δυνάμεων. δίδοντες αὐτῷ πᾶσαν τὴν πληρεξουσι-
 ότητα εἰς τὸ ἐνεργεῖν καὶ πράττειν ὅλα τὰ συμφέροντα καὶ
 σωτήρια εἰς αὐτὴν τὴν Πατρίδα καὶ ὑποσχόμενοι πᾶσαν ὑ-
 ποταγὴν, εἰπέθειαν, σέβας καὶ ὅσα ἄλλα προσαπαίτουνται
 εἰς τὸν βαθμὸν τῆς ἀξίας αὐτοῦ καὶ δυνάμεως πρὸς παρά-
 δειγμα αἰώνιον τῶν τε νῦν καὶ τῶν μετὰ ταῦτα, ὅτι τὰ πρῶ-
 τα καὶ λαμπρὰ ἀξιώματα καὶ οἱ τῆς δόξης ἀμάρωντο: στέ-
 φανοι εἰς μόνους ἀνήκουσι τοὺς ἀξίους καὶ ἐναρέτους ἄνδρας,
 ὅσοι δὲν παύσων νὰ εὐεργετῶσιν εἰλικρινῶς τὴν Πατρίδα
 των».

Ἐννοεῖται ὅτι εἰς τὴν Συνέλευσιν ταύτην οὐδόλως μετεῖ-
 χον οἱ ἀποτελοῦντες τὴν μερίδα τῶν Καλικαντζάρων ὧν ἡ
 ἀντιπολίτευσις ἐξηκολούθει ἀδιάκοπος κατὰ τοῦ Λυκούργου.
 Ἐκ τούτων δὲ τότε οἱ μὲν ἔμμενον εἰς τὸ ἐξωτερικὸν πολλὰ
 βυρσοδομοῦντες καὶ μηχανευόμενοι, οἱ δὲ ἐν τῇ νήσῳ μένοντες
 ἠναγκάζοντο νὰ τηρῶσι στάσιν ἡπίαν, ἀδιαφόρως πως πα-
 ρεργόμενοι τὰ συμβαίνοντα. Ὁ λαὸς ὅμως τῆς Σάμου δὲν
 ἔπαυε νὰ ἀγαπᾷ καὶ νὰ σέβηται τὸν Λυκούργον ὃν ἐλάτρευεν
 ὡς πατέρα, καὶ ὅλοι μικροὶ καὶ μεγάλοι, ἄνδρες καὶ γυναῖκες,
 ὅταν συνήντων αὐτὸν καθ' ὁδὸν ἠγείροντο ὄρθιοι καὶ ἀπε-
 καλύπτοντο μετὰ σεβασμοῦ, εἰς τὰς ἐκδηλώσεις δὲ ταύτας
 προέβαινον οὐχὶ ἐκ φόβου, οὐδὲ ἐξ ἀνάγκης, ἀλλ' ἐξ αἰσθη-
 ματος εἰλικρινοῦς καὶ ἐξ ἀδόλου ἀγάπης.

Εὐθὺς μετὰ τὸ πέρας τῆς Συνελεύσεως ὁ Λυκούργος πλη-
 ροφορηθεὶς ὅτι ἐκ μέρους τῆς Πύλης ἐλαμβάνοντο τότε με-
 γάλαι παρασκευαὶ ἐναντίον τῆς Σάμου, ἐφρόντισε νὰ ἐνισχύ-
 σῃ ὅσον ἦτο δυνατόν τὰ ἀμυντικὰ μέσα τῆς νήσου. Ἐξέδω-
 κεν ἐγκυκλίους πρὸς τοὺς Ἐφόρους καὶ Καπετανέους καὶ λοι-
 ποὺς κατοίκους τῆς νήσου συνίστων αὐτοῖς ὅπως συντρέξωσι
 πάντες τὴν κατασκευὴν τῶν ὀχυρωματικῶν ἔργων καὶ ὅπως
 ὀργανώσωσι γενικὸν ἔρανον πρὸς ἀγορὰν πυρίτιδος καὶ ἄλλων
 ἀναγκαίων πολεμοφοδίων, διορίσας προσέτι τὸν Καπετάν
 (†) εὐδωρον Τσακουμάκη, ἵνα ὑπὸ τὴν ἐπιστάσιαν αὐτοῦ κα-
 ταγραφῶσιν ὅλοι οἱ ἐν τῇ νήσῳ στρατιῶται, τὰ ὅπλα καὶ τὰ
 ἄλλα ὑπάρχοντα πολεμοφοδία, τότε δὲ συνετελέσθη καὶ τὰ

παρὰ τὸ Τηγάρι φρούριον τὸ ὁποῖον ἔκτοτε ἐχρησίμευσε καὶ ὡς κατοικία τοῦ Λυκούργου. Ὁ κίνδυνος ὄν μετ' ὀλίγον ἐμει-
λε νὰ διατρέξῃ καὶ πάλιν ἡ Σάμος ἦτο προφανὴς καὶ τοῦτο
δὲν ἦτο δυνατόν νὰ διαλάβῃ τὴν βαθεῖαν προσοχὴν καὶ ἐξυ-
δέρκειαν τοῦ Λυκούργου. Καὶ διὰ τοῦτο ἐδείκνυεν οὗτος ἐκ-
τακτον σπουδὴν εἰς τὰς ἀνωτέρω προετοιμασίας. Τὸν ἐστε-
νοχώρει ἰδίως ἡ πενιχρότης τῶν ὑλικῶν μέσων, ἀλλ' ὁ δεξιὸς
νοῦς αὐτοῦ δὲν ἔπαυε συλλαμβάνων νέας καθ' ἑκάστην ιδέας
πρὸς ἐκτέλεσιν τῶν πατριωτικῶν αὐτοῦ σκοπῶν, ἐνεργήσας
πλὴν τῶν ἄλλων καὶ ἔρανον ἐκ τῶν ἐν τῷ ἐξωτερικῷ ὁμογε-
νῶν, πρὸς τοῦτο δὲ εἶχεν ἀποστείλῃ τότε εἰς Ρωσσίαν τὸν ἱ-
ερομόναχον Πέτηναιον μετ' ἐπιστολῶν δι' ὧν ἐξελιπάρει τὴν
συνδρομὴν καὶ βοήθειαν τῶν αὐτόθι Ἑλλήνων πλουσίων.
Θαυμάζει τις τὴν δραστηριότητα καὶ τὸν ἀκαταπόνητον ζή-
λον τοῦ ἀνδρός, διότι εἰς τοιαύτην κρισιμωτάτην ἐποχὴν καὶ
ἐν τῷ μέσῳ τοσούτων καὶ τοιούτων περισπασμῶν ἐφρόντιζεν
ἀκόμη καὶ περὶ τῆς πνευματικῆς ἀναπτύξεως τῶν κατοίκων
ἰδρύσας κατ' ἐκείνας τὰς ἡμέρας ἐν Χώρα σχολὴν δημοσίαν
πρὸς ἐκπαίδευσιν τῶν παιδῶν κατὰ τοὺς νέους κανόνας τῆς
παιδαγωγικῆς ἐπιστήμης, ἣτις τότε εἶχεν ἐν χρῆσει διὰ τὴν
στοιχειώδη ἐκπαίδευσιν τὸ λεγόμενον ἀλληλοδιδασκτικὸν σύ-
στημα. Ἡ Σχολὴ αὕτη, κληθεῖσα Ἀλληλοδιδασκτικὴ, ἦτο
ἡ πρώτη ἰδρυθεῖσα ἐν Σάμῳ μετ' ὁμοίωσιν τινὰ καινοφανῆ κα-
τάρτισιν.

Λήγοντος τοῦ ἔτους 1823 εἶχον εἰθεῖ εἰς Σάμον δύο κα-
θολικοὶ ὀνομαζόμενοι Γάσπαρης Ποντερίτζης καὶ Ἀντώνιος
Καλαβέσης, οἵτινες ἐπηγγέλλοντο δῆθεν τὸν ἔμπορον, ἀλλὰ
πράγματι ἦσαν ὄργανα προδοτικὰ τῆς Πύλης ἔχοντες ἀπο-
στολὴν παρ' αὐτῆς νὰ κατοπτεύσωσι τὰ ὀχυρωματικὰ ἔργα
τῶν Σαμίων. Ἡ ἄφιξις τῶν προσώπων τούτων ἔδωκεν ἀ-
μέσως τοιαύτας ὑπονοίας περὶ αὐτῶν. Ὁ δὲ Λυκούργος διέ-
ταξεν ἐγκαίρως νὰ συλλάβωσιν αὐτοὺς καὶ ἐξορίσωσι. Τὸ πε-
ριστατικὸν δὲ τοῦτο ἔδωκεν ἀφορμὴν εἰς τὸν Λυκούργον νὰ λά-
βῃ ὅλα τὰ μέτρα ἐναντίον τῶν ἀχρείων τούτων ὀργάνων δώ-
σας αὐστηρὰς διαταγὰς ὅπως εἰς τὸ μέλλον ἐξετάζωνται

προσεκτικῶς πάντες οἱ ταξιδιώται καὶ οἱ θεωρούμενοι ὡς ὑποπτοὶ νὰ στέλλωνται ἀμέσως εἰς τὸ Γενικὸν Διοικητήριον, καὶ ὑποχρεώσας προσέτι πάντα τὰ περὶ τὴν Σάμον ἀλιεύοντα ξένα πλοῖα νὰ προσλαμβάνουν τὸ καθὲν ἐντὸς αὐτοῦ ἓνα Σάμιον ὑπὸ τοῦ Διοικητηρίου ὑποδεικνυόμενον, καὶ τοὺς ἐκστρατεύοντας εἰς Ἀνατολήν διὰ λαφυραγωγίαν Σαμίους νὰ ἐφοδιάζωνται μὲ ἄδειαν ὑπὸ τῆς Διοικήσεως, οἱ δὲ αἰχμαλωτιζόμενοι Τοῦρκοι μεταφερόμενοι εἰς Σάμον νὰ πέμπωνται αὐθωρεὶ εἰς τὸ Διοικητήριον καθὼς καὶ οἱ ἐξ Ἀνατολῆς ἐρχόμενοι νὰ ἐξετάζωνται ὑπὸ τῶν Ἐφόρων καὶ νὰ εἰδοποιῆται ἡ Διοίκησις περὶ τῆς ἐξετάσεώς των. Περὶ τῶν ὡς ἀνωτέρω Πάσπαρη Ποντεφίτζι καὶ Ἀντωνίου Κιλαθέσου καθὼς καὶ ἄλλων Φραγκολεβαντίνων ἐνασκούντων κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην τὸ μυστῆρον τοῦ προδότου ἐπάγγελμα ὑπάρχει ἐπίσης ἔγγραφον τοῦ Ἐκτελεστικοῦ σώματος ἐκδοθὲν κατὰ Μάρτιον τοῦ 1824 καὶ διατάττον τὸ Μινιστήριον τῆς Ἀστυνομίας ὅπως συλληφθῶσιν οὗτοι καὶ ὑποστῶσι τὴν ἀντάξιον αὐτοῖς τιμωρίαν.

Τοιαύτη ἦτο ἡ κατάστασις ἐν Σάμῳ κατὰ τοὺς πρώτους μῆνας τοῦ 1824, τοῦ Λυκούργου ὡς κυριωτέραν ἀσχολίαν τότε ἔχοντος τὴν ὀχύρωσιν τῆς Νήσου, τὴν συνάθροισιν πολεμοφοδίων καὶ ἐν γένει τὴν τακτοποίησιν καὶ ἀνάπτυξιν τῶν πολεμικῶν δυνάμεων τῆς νήσου. Ἡ δὲ δραστηριότης καὶ ἡ ἰκανότης αὐτοῦ ἐνίκων τὰς παρουσιαζομένας ἐλλείψεις καὶ τὰ παρεμβλλόμενα προσκόμματα, καθόσον ὁ λαὸς εἶχεν ἐννοήσει τὴν ἀξίαν τοῦ ἀνδρός καὶ ὄχι μόνον ἐσέβετο τοῦτον, ἀλλὰ καὶ ὑπήκουε προθύμως εἰς τὰς διαταγὰς του, ὁπότε κατ' Ἀπρίλιον ἔλαβε χώραν τὸ ἐξῆς δυσάρεστον γεγονός, τὸ ὁποῖον καίτοι ἐγκαίρως ἀπομονωθὲν, διετάρραξεν οὐχ ἥττον τὴν γενικὴν ἡσυχίαν καὶ γαλήνην τῆς Σάμου, καὶ τὸ ὁποῖον ἀποδεικνύει ποῖα ἄγρια καὶ βδελυρὰ ἐνστικτα παρέκλίνουν τοὺς ἐχθροὺς τοῦ Λυκούργου ἐναντίον αὐτοῦ καὶ τῶν μετ' αὐτοῦ συνεργαζομένων ὀπλαρχηγῶν. Εἶπομεν ἤδη ὅτι πολλοὶ ἐκ τούτων ἔμενον εἰσέτι ὡς φυγάδες εἰς τὸ ἐξωτερικὸν ἀγρίαν ἐκδίκησιν ἐν ἑαυτοῖς τρέφοντες. Κατὰ Ἰανουάριον λοιπὸν τοῦ

1824 εἶχον συνέλθει πολλοὶ ἐξ αὐτῶν εἰς Ψάρᾶ, ὅπου συναντήσαντες Μακεδόνα τινα ὀπλαρχηγὸν ὀνομαζόμενον Ἄγγελον Συκιώτην προέτρεπον νὰ μεταβῆ μετ' αὐτῶν εἰς Σάμον πρὸς κατάλυσιν τῆς ἀρχῆς τοῦ Λυκούργου, ὑποσχόμενοι αὐτῷ τὴν ἀρχιστρατηγίαν καὶ ἄλλας μεγάλας ἀμοιβάς. Τοῦ Συκιώτου δὲ τούτου ἀπορρίψαντος τὰς τοιαύτας προτάσεις οἱ Σάμιοι φυγάδες ἀπετάθησαν κατόπιν εἰς ἄλλον Πελοποννησίον ὀπλαρχηγὸν ὀνόματι Νικόλαον Τσάκωνα, ὅστις δελεασθεὶς ἐκ τῶν ὑποσχέσεων ἐδέχθη καὶ συναγαγὼν τοὺς ὀπαδοὺς αὐτοῦ ἀνερχομένους εἰς ἑβδομήκοντα περίπου καὶ ἐκ διαφόρων μερῶν καταγομένους, ἐπέβη μετ' αὐτῶν καὶ μετὰ τῶν φυγάδων Σαμίων ἐπὶ τῆς ἡμιολίας τοῦ ἐκ Ψαρῶν Δημητρίου Παπαῦ, καὶ τὴν τρίτην πρὸς τὴν τετάρτην Ἀπριλίου τοῦ 1824 ὅτε ἐξημέρωνεν ἡ Τετάρτη τῆς Μεγάλης ἑβδομάδος ἀπεβιβάσθησαν εἰς Σάμον καὶ εἰς τὴν θέσιν «Κέντρο» τῆς περιφερείας Βαθέος. Ἐξεληθόντες δὲ ἐφόνευσαν τοὺς αὐτόθι παραμένοντας δύο σκοπούς, ὁ δὲ πλοίαρχος τῆς ἡμιολίας ἅμα τῇ ἀποβιβάσει αὐτῶν διηύθυνε τὸ πλοῖον τοῦ πρὸς βορρᾶν καὶ τὴν ἐπομένην ἅμα τῇ ἀνατολῇ τοῦ ἡλίου λοξοδρομῶν καθ' ὅλην τὴν ἡμέραν τῆς μεγάλης Τετάρτης κατέπλευσεν εἰς τὸν λιμένα Βαθέος περὶ τὴν πρώτην ὥραν τῆς νυκτὸς δηλώσας εἰς τὸν λιμενάρχην ὅτι ἤρχετο ἐκ Ψαρῶν μετὰ φορτίου μολύβδου καὶ πυρίτιδος πρὸς χρῆσιν τῆς Σάμου. Οἱ ἀποβάντες ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ Τσάκωνος διηυθύνθησαν ἐν καιρῷ νυκτὸς εἰς Βαθὺ καὶ ἐπολιόρκησαν ἀμέσως τὴν οἰκίαν τοῦ Λαχανᾶ, ὅστις μόλις εἶχεν ἐπιστρέψει κατὰ τὴν ἡμέραν ἐκείνην ἐκ Μεσοκάμπου, ὅπου εἶχε μεταβῆ πρὸς ἐπιθεώρησιν τῶν ὀχυρωμάτων. Ἀπέναντι τῆς οἰκίας τοῦ Λαχανᾶ ὑπῆρχε μικρὰ οἰκία ἣτις ἐχρησίμευεν ὡς στρατῶν, ἐν αὐτῇ δὲ εὕρισκοντο κατὰ τὴν νύκτα ἐκείνην ἑπτὰ μόνον ἄνδρες, οἵτινες προσβληθέντες ἐξαπίνης, ἐπρόφθασαν μὲν νὰ ἀνταλλάξουν πυροβολισμοὺς τινάς, ἀλλὰ φρονεθέντος ἑνὸς ἐξ αὐτῶν καὶ ἄλλου τινος συλληφθέντος, οἱ λοιποὶ ὑπεχώρησαν, τότε δὲ οἱ ἐπιδρομεῖς ἐπολιόρκησαν στενότερον τὴν οἰκίαν τοῦ Λαχανᾶ, προτιθέμενοι νὰ συλλάβωσιν ἢ νὰ φρονεύσωσιν αὐτόν. Τοὺς

πυροβολισμούς ακούσας ὁ πεντακοσίαρχος Ἰωάννης Ἀνδρεαδάκης ἔσπευσεν εἰς τὸν τόπον τοῦ δράματος, ἀλλ' ἄμα φθίσσας ἐκεῖ συνελήφθη ὑπὸ τῶν ἐπιδρομέων καὶ ἐνεκλείσθη εἰς τὴν παρακειμένην οἰκίαν τοῦ Κούκουλα. Ὁ Λαχανᾶς ἔχων παρ' ἑαυτῷ τὸν γαμβρὸν του, τὴν σύζυγόν του καὶ τοὺς δύο ὑπηρέτας του ἠμύνητο γενναίως, ἀλλὰ βλέπων ἄρ' ἑνὸς ὅτι οὐδεμίαν ἐπικουρίαν ἤρχετο πρὸς σωτηρίαν του, ἄρ' ἑτέρου δὲ ἀκούων τοὺς ἐπιδρομεῖς νὰ λέγωσιν ὅτι ἦν καύσως τὴν οἰκίαν, ἐν τῇ ὁποίᾳ ὑπῆρχε μεγάλη ποσότης πυρίτιδος καὶ πολεμοφοδίων, ἀπεφάσισε νὰ ἐξέλθῃ τῆς οἰκίας καὶ πρὸς τοῦτο λαβὼν τὸν ἐπενδύτην του καὶ περιδέσας αὐτὸν μετὰ διαφόρων ὑφασμάτων ἔρριψεν ἀπὸ τινος θυρίδος τὴν ὁποίαν ἤνοιξε πρότερον χωρὶς νὰ ἐννοηθῇ, οἱ δὲ πολιορκηταὶ νομίσαντες ὅτι ἦτο ὁ Λαχανᾶς ἐξεκένωσαν ἅπαντες τὰ πυροβόλα των κατὰ τοῦ ἐπενδύτου καὶ τότε ὁ Λαχανᾶς ἐν τῷ μέσῳ τοῦ καπνοῦ καὶ τῆς ταραχῆς πηδήσας ἀπὸ τῆς θυρίδος εἰς τὴν ὁδὸν ἔγεινεν ἄφαντος ἐντὸς τοῦ πρὸ τῆς οἰκίας κήπου. Διὰ τοῦ τρόπου τούτου ἠθέλησαν νὰ ἀποδράσωσι καὶ οἱ δύο ὑπηρέται, ἀλλ' ἐσώθη μόνον ὁ εἷς, διότι ὁ ἕτερος πυροβοληθεὶς καὶ τραυματισθεὶς καίρως ἀπέβίωσε μετὰ δύο ἡμέρας. Ὁ δὲ Καραχριστόδουλος γεμίσας διὰ πολλῶν σφαῖρῶν τὸ ἐν τῇ οἰκίᾳ εὑρισκόμενον τηλεβόλον καὶ πυροβολήσας διεσκόρπισε τοὺς πολιορκητάς, εὐθὺς δὲ πηδήσας ἀπὸ τῆς θυρίδος ἐσώθη καὶ αὐτός. Ἐμείνε δὲ μόνη ἐν τῇ οἰκίᾳ ἡ σύζυγος τοῦ Λαχανᾶ μετὰ τῶν μικρῶν τέκνων της. Ἄφρῳ παρήλθε πολλὴ ὥρα, οἱ ἐπιδρομεῖς μὴ ἀκούοντες πλέον πυροβολισμοὺς καὶ νομίσαντες ὅτι πάντες οἱ ἐν τῇ οἰκίᾳ ἐφρονεύθησαν, θραύσαντες τὴν θύραν εἰσῆλθον ἐντὸς αὐτῆς, ὅπου εὐρόντες μόνην τὴν σύζυγον τοῦ Λαχανᾶ μετὰ τῶν μικρῶν τέκνων της ἐξετράπησαν εἰς διαρπαγὰς τῶν ἐν τῇ οἰκίᾳ, εἷς δὲ ἐξ αὐτῶν εὐρῶν κιβώτιον πλήρες φυσιγγίων καὶ νομίσας ὅτι ἐντὸς αὐτοῦ εὕρισκοντο χρήματα ἐπεχείρησε νὰ τὸ ἀνοίξῃ, ἀλλὰ μὴ δυναθεὶς ἐπυροβόλησε κατὰ τοῦ κλείθρου αὐτοῦ, τότε ὅμως ἐκ τῆς ἀναφλέξεως τῶν φυσιγγίων τὸ πῦρ μετεδόθη εἰς τὴν οἰκίαν, ἥτις ἐν διαστήματι ὀλίγων λεπτῶν ἐγένετο παρανάλωμα τῶν

φλεγῶν. Τὸ πῦρ μετεδόθη καὶ εἰς τὰς γειτονικὰς οἰκίας, ἐξ
 ὧν τινες εἶχον καταρρεύσει ἕνεκα τῆς ἰσχυρᾶς δονήσεως, ἣν
 εἶχε προξενήσει ἡ ἀνάφλεξις τῆς πυρίτιδος καὶ τῶν πολεμο-
 ροδίων. Ἐκ τῶν ἐπιδρομέων ἐφρονεύθησαν δέκα καὶ ἑτραυ-
 ματίσθησαν πολλοί. οἱ δὲ λοιποὶ παραλαβόντες τὴν οἰκογέ-
 νειαν τοῦ Λαχανᾶ ἐνέκλεισαν αὐτὴν ἐν τῇ οἰκίᾳ τοῦ Κού-
 κουλα, ἐνθα ἐκρατεῖτο καὶ ὁ συλληφθεὶς πεντακοσίαρχος Ἀν-
 δρεαδάκης, ἀδελφὸς τῆς συζύγου τοῦ Λαχανᾶ, ἐξεληθόντες δὲ
 κατόπιν εἰς τὰς ὁδοὺς τοῦ Βαθέος, διέδιδον ὅτι ἔκαυσαν τὸν
 Λαχανᾶ καὶ συνέλαβον τὸν Λυκοῦργον, τὸν Ἀρχιερέα Κύ-
 ριλλον καὶ τὸν Καπετὰν Σταμάτην, φωνάζοντες «Βουλή,
 βουλή, ζήτω ἡ ἐλευθερία, ἐφρονέσαμεν τὸν τύραννον» καὶ ὅ-
 λα ταῦτα ἵνα συνεγείρωσιν ὑπὲρ ἑαυτῶν τοὺς κατοίκους.
 Ἐπιπεσόντες δὲ συγχρόνως ἐναντίον τῶν οἰκιῶν τῶν φανα-
 τικωτέρων φίλων τοῦ Λαχανᾶ ἐληλάτησαν αὐτὰς καὶ μετὰ
 τοὺς βανδαλισμοὺς τούτους καὶ τὰς ἀγριότητας οἱ μὲν ἐκ
 τούτων κατέλαβον τοὺς ὑπερθεὶν τοῦ Βαθέος ἀνεμομύλους,
 καθόσον ὑπερπεύοντο ἐπίθεσιν, οἱ δὲ ἐλθόντες εἰς τὴν Ἐκ-
 κλησίαν τῆς Παναγίας ἐκάλεσαν εἰς συνάθροισιν τὸν λαόν.
 Ἐν τῷ μεταξῷ ὁ Λαχανᾶς μεταβὰς εἰς Μυτιληνοὺς εἰδο-
 ποίησε τὸν Λυκοῦργον καὶ τοὺς ἄλλους καπεταναίους περὶ
 τῶν ἐν Βαθεὶ συμβάντων καὶ ἐντὸς τῆς ἡμέρας συναθροίσας
 ὑπὲρ τοὺς χιλίους ἄνδρας, ἐπέστρεψε μετ' αὐτῶν ἐν ὥρᾳ νύ-
 κτός εἰς Βαθὺ καὶ κατέλαβε τὰς ἀπέναντι τῶν ἀνεμομύλων
 ὑψηλὰς θέσεις. Μόλις δὲ ὑπέφωσκεν ἡ αὐγὴ ἐπιτεθεὶς κατὰ
 τῶν ἐπιδρομέων ἔτρεψεν εἰς φυγὴν αὐτοὺς μὴ δυνηθέντας νὰ
 ἀντιστῶσιν ἐπὶ πολὺ. Πολλοὶ ἐξ αὐτῶν ἐφρονεύθησαν, ἄλλοι
 δὲ κατέρωγον εἰς διάφορα κρυσφήγετα καὶ ἄλλοι κατώρθωσαν
 νὰ σωθῶσιν ἐπὶ τῆς Ψαριανῆς ἡμιολίας τῆς ὁποίας ὁ πλοίαρ-
 χος ἀνασύρας τὴν ἄγκυραν ἀπέπλευσε πάραυτα ἐκ τοῦ λιμέ-
 νος. Εἰσελθόντες δὲ οἱ μετὰ τοῦ Λαχανᾶ εἰς Βαθὺ προέβη-
 σαν εἰς διαφόρους ἀντεκδικήσεις θανατώσαντες τοὺς πλέον
 φανατικοὺς ἐκ τῶν ἀντιπάλων των καὶ λεηλατήσαντες τὰς
 οἰκίας αὐτῶν. Τὰ θλιβερὰ δὲ ταῦτα ἐν Βαθεὶ καὶ ἀποτρό-
 πια γεγονότα εἶχον τὸν ἀντίκτυπόν των καὶ εἰς τὰ ἄλλα

χωρία τῆς νήσου καθόσον ἀνερριπίσθησαν καὶ αὐθις τὰ πάν-
 τοτε ἄσβεστα παραμένοντα κομματικά πάθη. Ἡῦμα δὲ τῆς
 ἐπελθούσης ἀκαταστασίας ἔπεσε τότε ἐν Βουρλίωταις καὶ ὁ
 γενναῖος Ἀντώνιος Μαργαρίτης, δολοφονηθεὶς ὑπὸ τοῦ ἐχθροῦ
 αὐτοῦ Ἀνδρέου Ἀποστόλου. Φεῦ! μέχρι ποίου σημείου ἐξώ-
 θει τοὺς Σαμίους ὁ ἐπάρχτος κομματισμός! Ἐν ἐποχῇ καθ'
 ἣν ἅπαν τὸ ἔθνος διεκύβευε τὴν ὑπαρξίν του καὶ ὁ κίνδυνος
 τοῦ γενικοῦ ἐξολοθρευμοῦ ἦτο προφανής, ἡ ἔρμη τοῦ βδελυ-
 ροῦ τούτου πάθους δὲν κατεστέλλετο, ἀλλ' ἐξηκολούθει ἀκα-
 τάσχετος, ὀπλίζουσα ἀδελφοὺς ἐναντίον ἀδελφῶν, πετιζουσα
 τὴν πατρίαν γῆν μὲ ἀδελφικὸν αἷμα καὶ τὴν πτωγὴν πατρί-
 δα εἰς τὰ σπλάγγνα βαρέως τιτρώσκουσα. Συμπτώματα
 θλιβερά ἄγοντα τὸν μελετητὴν εἰς τὰς πλέον ἀπαισίας καὶ
 ὀδυνηρὰς σκέψεις. Καὶ ὅμως ὑφίλει νὰ παραδεχθῆ τις ὅτι
 καὶ τὰ συμπτώματα ταῦτα δὲν ἦσαν ἢ οἱ καρποὶ τῆς μακρο-
 χρονίου δουλείας καθ' ἣν ἡ ἀναπτυχθεῖσα βαρβαρότης ἐφθα-
 νε νὰ καταπνίξῃ τελείως πᾶν εὐγενὲς καὶ ὑψηλὸν αἴσθημα.

Ἦδη ἀπὸ τῆς ἐποχῆς ταύτης ἐμελετᾶτο ἐν Κωνσταντινου-
 πόλει ἡ ἐκτέλεσις τοῦ νέου σχεδίου, ὅπερ. συνεφωνήθη μετα-
 ξὺ Αἰγύπτου καὶ τῆς Πύλης. Κατὰ τὸ σχέδιον τοῦτο, ἵνα
 ἀσφαλισθῆ ἡ διὰ τοῦ Αἰγαίου πελάγους διαπεραίωσις τῆς
 αἰγυπτιακῆς δυνάμεως, ἐκρίθη πρὸ πάντων ἀναγκαῖον νὰ ὑ-
 ποταχθῶσιν αἱ νῆσοι. Ἐπὶ τούτῳ δὲ ὠρίσθη ὅτι ὁ μὲν αἰγυ-
 πτιακὸς στόλος θέλει ἐπιτεθῆ κατὰ τῆς Κάσσου, ὁ δὲ τῆς
 Κωνσταντινουπόλεως κατὰ τῶν Ψαρῶν, ἀμφοτέρω δὲ ἐνω-
 θέντες κατὰ τῆς Σάμου. Καὶ πρώτη προσεβλήθη ἡ Κάσσος.
 Τὸ ἔργον τῆς καταστροφῆς αὐτῆς ἀνετέθη εἰς τὸν Χουσεϊμπε-
 υν, ὅστις πολιορκήσας αὐτὴν ἀπὸ τῶν μέσων τοῦ Μαΐου, τῇ
 7 Ἰουνίου κατώρθωσε νὰ ἀποβιβάσῃ 3,000 Ἀλβανοὺς δι' ὧν
 τοὺς μὲν ἄνδρας τῆς νήσου καὶ τὰς γραίας ἐθανάτωσε, τὰς
 δὲ νέας καὶ τοὺς νέους ἔπεμψεν εἰς Ἀλεξάνδρειαν, ὅπου ἐπω-
 λήθησαν ὡς ἀνδράποδα.

Ἡ δὲ κατὰ τῶν Ψαρῶν ἐπίθεσις ἀνετέθη εἰς τὸν Χοσρέφ.
 πασᾶν. Τὰ λάθη τῶν Ψαριανῶν, ἀλλὰ πρὸ πάντων ὁ κατα-
 τρώγων τοὺς Ἕλληνας τότε σάραξ τοῦ ἐμφυλίου σπαραγμαῦ

συνετέλεσαν ὥστε καὶ ἡ μικρὰ αὕτη, ἀλλ' ἔνδοξος νῆσος νὰ ὑποστῇ φρικωδέστατην καταστροφὴν, τὴν ὁποίαν μόνον ἡ μεγάλη ποιητικὴ φαντασία τοῦ Σολωμοῦ εἰμπόρεσε νὰ ἀποθανατίσῃ δεόντως εἰς ὀλίγους ἀμιμήτου ἐμπνεύσεως στίχους, καὶ ἡ ὁποία εἰς μὲν τοὺς Τούρκους προὔξεν ἡσυχίαν καὶ ἀγαλλίασιν, εἰς δὲ τοὺς Ἕλληνας βαθυτάτην ὀδύνην. Ἡ καταστροφή τῶν Ψαρῶν ἐγένετο τῆς 22 Ἰουνίου κατόπιν ἀξιοθαυμάστου ἀγῶνος, εἰς ὃν μετὰ τῶν Ψαριανῶν καὶ τῶν ἄλλων αὐτόθι Ἑλλήνων μετέσχον καὶ Σάμιοι ὑπὸ τὸν Ἀπόστολον Ζαμπύνην, πάντες πεσόντες πλὴν τοῦ ἐκ Μυτιληνῶν Σάμου Κωνσταντίνου Μαρκλίνη, ὅστις κατώρθωσε, ἡρωικώτατα ἀντισταθεὶς, νὰ διαφύγῃ τὸν θάνατον διαπεραιωθεὶς κολυμβῶν εἰς Ἀντίψαρα καὶ ἐκεῖθεν διὰ Τουρκικοῦ ἀκατίου, τὸ ὁποῖον παρὰ τῶν Τούρκων ἀφῆρπασε, διαπλεύσας μετὰ πέντε Ψαριανῶν τὸ τρικυμιῶδες πέλαγος καὶ σωθεὶς μετ' αὐτῶν εἰς Σῦρον. Δὲν ὑπελείπετο τῶρα ἢ ἡ κατὰ τῆς Σάμου ἐπίθεσις καὶ στίφη πολυάριθμα Τούρκων ἐπιζητούντων λείαν συνέρρεον ἤδη πρὸς τὰς ἀκτὰς τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, ἐπειδὴ ὑπελόγιζον ὅτι ἡ αὐτὴ τύχη ὅσον οὐπω περιέμενε καὶ τὴν Σάμον. Ἡλπίζον βεβαίως ὅτι ὁ Χοσρέφ πασᾶς ὠφελούμενος ἐκ τῆς πρώτης ταύτης κατὰ τῶν Ἑλλήνων ἐπιτυχίας, ἤθελε στραφῆ ταχέως καὶ κατὰ τῆς Σάμου πρὶν ἢ ἡ Ἑλληνικὴ κυβέρνησις ἐξεγερθῆ ἐκ τοῦ ληθάργου της. Ἀλλ' εὐτυχῶς ὁ χυλὸς Χοσρέφ ἀνέβαλεν ἐπὶ μῆνα τὸ ἐπιχείρημα αὐτοῦ, ἐν τῷ μεταξὺ δὲ ἠδυνήθη τελευταῖον νὰ ἐπέλθῃ πολυαριθμότερος ἢ ποτὲ καὶ κάλλιον συγκεκροτημένος ὁ Ἑλληνικὸς στόλος.

Ἡ πτώσις τῶν Ψαρῶν ἤτις ὑπῆρξεν ἀναμφιβόλως φοβερὸν κτύπημα κατὰ τοῦ Ἑλληνικοῦ ἀγῶνος δὲν ἐγένετο κατ' ἀρχὰς πιστευτὴ ἐν Σάμῳ, διὸ ἀπεστάλη ὑπὸ τοῦ Λυκούργου ὁ πλοίαρχος Παναγῆς Βάλσαμος μετὰ τοῦ πλοίου αὐτοῦ, ἵνα φέρῃ θετικὰς πληροφορίες. Ὅτε δὲ οὗτος εἰς Ψαρὰ πλεύσας, ἀντελήφθη ἰδίῳις ὄμμασι τὴν καταστροφὴν καὶ ἐπανελθὼν εἰς Σάμον διηγήθη ὅ,τι εἶδε καὶ ὅ,τι ἤκουσε, θλίψις μεγάλη κατέλαβε πάντας τοὺς Σαμίους. Ἀλλ' εὐτυχῶς τὸ θάρρος δὲν κατέλειπε καὶ εἰς τὴν δεινὴν αὐτὴν περίστασιν.

τούς διοικοῦντάς καὶ τὸν λαόν. Ὁ Λυκοῦργος ἀνέπτυξε πᾶσαν αὐτοῦ τὴν δραστηριότητα καὶ τὸν ζήλον του ἐμψυχῶντων διὰ τῆς εὐθαρσοῦς στάσεώς του τοὺς κατοίκους καὶ δίδων εἰς πάντας τὰς ἀναγκασίας διαταγὰς. Ἄλλως τε ὁ προβλεπτικὸς οὗτος ἀνὴρ ἀπὸ τοῦ Μαρτίου εἶχεν ἐξυπολύσει ἐγκύκλιον διὰ τῆς ὁποίας συνίστα εἰς τοὺς κατοίκους θάρρος καὶ εὐψυχίαν καὶ ἔδιδε εἰς ὅλα τὰ χωρία τὰς δεούσας συστάσεις. «Ὅθεν ἐπειδὴ εἶνε ἀνάγκη—ἔλεγε μεταξὺ τῶν ἄλλων ἡ ἐγκύκλιος— νὰ ἐνεργήσωμεν τὰ δέοντα καὶ ἡμεῖς πρὸς ἀντιπαράταξιν τοῦ ἐχθροῦ, διὰ τοῦτο ἐκρίναμεν εὐλογον νὰ προειδέσσωμεν ἐν τάχει τὰ πράγματα κατὰ τὸν ἐφεξῆς τρόπον. α'.) Νὰ ἀφιερῶσωμεν τὰς ἐλπίδας τῆς σωτηρίας μας εἰς τὸν Θεὸν καὶ εἰς τὴν ἀήττητον δύναμιν τοῦ Τιμίου Σταυροῦ καὶ εἰς τὴν Κυρίαν Θεοτόκον τὴν μόνην ἐλπίδα τῶν Χριστιανῶν. β'.) Νὰ ἐκρίζωσωμεν τὰ πάθη ἀπὸ τὰς ψυχὰς μας ἀποβάλλοντες κάθε μνησικακίαν, τὴν ἐχθραν καὶ διχόνοιαν καὶ νὰ ἐνωθῶμεν μετὸν δεσμὸν τῆς ἐν Χριστῷ ἀγάπης. Αὐτὰ εἶνε τὰ πρῶτα μέσα διὰ νὰ φανῶμεν νικηταὶ κατὰ τοῦ ἐχθροῦ καὶ ἐπομένως νὰ κερδίσωμεν τὴν Πατρίδα μας, γυναῖκας καὶ τέκνα. γ'.) Ἐπειδὴ ὁ ἐχθρὸς δὲν ἔρχεται καθὼς τὴν πρώτην φοράν ἀλλὰ μετὰ δυνάμεις μεγάλας καὶ μετὰ ἄλλα μέσα, διὰ τοῦτο σᾶς παραγγέλλομεν νὰ ἔχητε κάθε ὑποταγήν καὶ εὐπειθειαν εἰς ὅλους τοὺς ἀνωτέρους σας καὶ νὰ ἔχητε τὰ ἄρματα σας παστρικά καὶ ἑτοίμα ἔχοντες πάντοτε μαζὺ σας τοὺλάχιστον τέσσαρες ἢ πέντε τσακουμόπετρες καὶ ἐξῆντα φουσέκια τοῦλάχιστον ὁ καθένας». Ἀκολούθως ἔδιδε λεπτομερεῖς ὁδηγίας καὶ διαταγὰς περὶ τοῦ τρόπου τῆς παραφυλάξεως τῶν παραθαλασσίων ὅλης τῆς νήσου καὶ κατέληγε συνιστῶν νὰ διπλασιασθῶσιν οἱ φύλακες καὶ ὅταν λάβωσι διαταγὰς νὰ κινουῦνται ἀμέσως εἰς τὰς διορισθείσας θέσεις των ἢ ὅταν ἴδωσι τὸν ἐχθρὸν ἐρχόμενον. Ὡστε ἀπὸ τοῦ Μαρτίου ἡ νῆσος ἅπασα εὕρισκετο εἰς ἀδιάκοπον ἀνησυχίαν, ὅταν ὁμως ἐγνώσθη ὅτι ὁ Τουρκικὸς στόλος κατέπλευσεν εἰς Ψαρά ἢ ἀνησυχία ἐπετάθη καὶ πάντες οἱ δυνάμενοι νὰ φέρωσιν ὄπλα παρήτησαν κατὰ μέρος πᾶσαν ἄλλην ἐργασίαν καὶ ἔσπευδον νὰ ταχθῶσιν

ἐκεῖ ὅπου ἐκάλουν αὐτοὺς ἢ τιμὴ καὶ ἢ σωτηρία τῆς Πατρίδος. Ἡ δὲ ἀναγγελία τῆς καταστροφῆς τῶν Ψαρῶν ἐπέφερε μὲν, καθὼς ἦτο ἐπόμενον, γενικὴν θλίψιν καὶ κατήφειαν, ἀλλὰ δὲν ἐμετρίασε πὸ ἐπικρατοῦν θάρρος, ὡς μαρτυρεῖ καὶ τὸ ἐξῆς περιστατικόν.

Ὁ Χοσρέφ πασᾶς μετὰ τὴν πτώσιν τῶν Ψαρῶν μετέβη εἰς Μυτιληνὴν ὅπως ἐορτάσῃ τὸ βαΐραμι. Αὐτόν: ἐναυλόχει ἀγγλικόν τι πλοῖον, ὃ πλοίαρχος αὐτοῦ ἐπεφορτίσθη ὑπὸ τοῦ Χοσρέφ νὰ μεταβῇ εἰς Σάμον καὶ συντελέσῃ εἰς τὴν ὑποταγὴν αὐτῆς. Πρὸς τοῦτο δὲ ἔλαθε παρ' αὐτοῦ ἐπιστολάς, δι' ὧν ὁ Χοσρέφ μνημονεύων τὴν καταστροφὴν τῆς Κάσσου καὶ τῶν Ψαρῶν, προέτρπε τοὺς Σαμίους εἰς ὑποταγὴν, ὑποσχόμενος γενικὴν ἀμνηστειάν, εἰδ' ἄλλως ἠπειλεῖ ὅτι θὰ ἐξολοθρεύσῃ τελείως καὶ τὴν Σάμον ἐξανδραποδίζων αὐτήν. Ὁ ἄγγλος πλοίαρχος ἐλθὼν εἰς Σάμον μετέβη εἰς Χώραν καὶ ἔδωκε τὰς ἐπιστολάς εἰς τὸν Λυκούργον, συμβουλεύων αὐτὸν συγχρόνως νὰ ὑποταγῶσι καὶ μὴν ἐπιμένωσιν εἰς ἀγῶνα ἀπέλπιδα καὶ καταστρεπτικόν. Ὁ Λυκούργος ἀπήντησεν ὅτι οἱ Σάμιοι ἔχουσιν ἀκράδαντον ἀπόφασιν νὰ ἀντιστῶσι μέχρις ἐσχάτων καὶ οὐδόλως λαμβάνουσιν ὑπ' ὄψιν οὔτε τὰς ἀπειλάς, οὔτε τὰς ὑποσχέσεις τοῦ Χοσρέφ πασᾶ. Ὁ ἄγγλος πλοίαρχος ἀκούσας τοὺς λόγους τούτους τοῦ Λυκούργου ἐνόμισεν ὅτι τοιαύτην γνώμην δὲν θὰ εἶχον γενικῶς ὅλοι οἱ Σάμιοι καὶ διὰ τοῦτο ἀπεφάσισε νὰ περιέλθῃ τὰ διάφορα χωρία τῆς Σάμου καὶ πείσῃ ὁ ἴδιος τοὺς κατοίκους εἰς ὑποταγὴν. Ἄλλ' ὁ Λυκούργος, ὅπως προλάβῃ τὰς ἐνεργείας του, συνεκάλεσεν ἐν Χώρα Γενικὴν Συνέλευσιν, εἰς τὴν ὁποίαν κατὰ πρότασιν αὐτοῦ συνῆλθον ὄχι μόνον οἱ Ἴεφοροὶ καὶ οἱ προεστῶτες, ἀλλὰ καὶ οἱ πλείστοι ἐκ τῶν κατοίκων τῆς νήσου. Τί ἀπεφασίσθη δὲ εἰς τὴν Συνέλευσιν ἐκείνην μαρτυρεῖ τὸ ἐξῆς λίαν ἀξιωματικόν πρακτικόν. «Ὁ Γεν. Διοικητὴς βλέπων τοὺς Σαμίους πεφοβισμένους καὶ τινὰς δρασμὸν βουλευομένους, συγκροτεῖ ταύτην τὴν Συνέλευσιν καὶ προβάλλει ταῦτα ἢ νὰ προσκυνήσωμεν τὸν ἐχθρὸν νὰ μᾶς σφάξῃ ὡς πρόβατα, ἢ νὰ φύγωμεν ὅλοι εἰς ἄλλας νήσους ὡς οἱ Κυδω-

νιείς, Χίοι, Κρήτες καὶ Ψαριανοί, ἢ νὰ ἀποθάνωμεν ἐνδόξως μὲ τὰ ὄπλα εἰς τὰς χεῖρας ὑπὲρ τῆς Πατρίδος, διὰ τὸ ὁποῖον ἔγεινε καὶ ἡ ὑπὲρ ἀριθ. 18 ἀποφασίς τῆς Συνελεύσεως καὶ τῶν 18 χωρίων. Ἡμεῖς οἱ συνελθόντες ἐν τῇ παρούσῃ κοινῇ Συνελεύσει βλέποντες ὅτι ὁ ἐχθρὸς ἐπαπειλεῖ ἀφρευκτον-ἔφοδον κατὰ τῆς Πατρίδος μας ἀφιέροῦμεν α') ὅλας τὰς ἐλπίδας μας εἰς τὴν πρόνοιαν τοῦ Παντοδυνάμου Θεοῦ καὶ β') ἀποφασίζομεν κοινῇ γνώμῃ καὶ μιᾷ ψυχῇ νὰ ἀντιπαρταχθῶμεν κατὰ τοῦ ἀπίστου ἐχθροῦ ὅλοι συμφώνως εἰς τὰ παραθάλασσια μὲ γενναίαν καὶ ἀμετάθετον ἀπόφασιν ἢ νὰ ἐλευθερώσωμεν τὴν πατρίδα ἢ νὰ ἀποθάνωμεν μὲ τὰ ὄπλα ἐνδόξως ὑπὲρ αὐτῆς. Καὶ οὕτω μὲ τὴν δύναμιν τοῦ Τιμίου Σταυροῦ, ἐλπίζομεν ἀναμφοβόλως νὰ ἴδωμεν ἠττημένον καὶ κατησχυμένον τὸν ἐχθρὸν φεύγοντα μὲ φρίκην ἀπὸ τὴν Πατρίδα μας. Προσέτι ὅσοι πατριῶταί μας ἐν καιρῷ ἀνάγκης τῆς Πατρίδος τὴν ἀρνηθῶσι καὶ φύγωσιν ἀπ' αὐτήν, οἱ τοιοῦτοι ἀποφασίζομεν κοινῇ γνώμῃ μετὰ τὴν σὺν Θεῷ ἐλευθερίαν τῆς Πατρίδος νὰ μὴν εἶνε πλέον δεκτοὶ εἰς αὐτὴν ἐπειδὴ τὴν ἠρνήθησαν καὶ νὰ λογίζωνται παντελῶς ξένοι, τὰ δὲ πράγματά των νὰ γίνωνται κοινὰ τῆς Πατρίδος. Ὅσοι δὲ πιασθῶσι φεύγοντες δι' ἄλλην νῆσον ἢ καταφεύγωσιν ἀνάνδρως εἰς τὰ βουνὰ εἴτε ἐντόπιοι εἴτε ξένοι, νὰ δένωνται καὶ νὰ στέλλωνται εἰς τὸ Γενικὸν Διοικητήριον διὰ νὰ παιδεύωνται. Ταῦτα ἀποφασίζομεν διὰ τὴν σωτηρίαν τῆς Πατρίδος καὶ ἐπικυροῦμεν μὲ τὴν σφραγίδα τοῦ κοινοῦ καὶ μὲ τὴν ὑπογραφήν μας».

Κατόπιν τῆς τοιαύτης ἀποφάσεως τῶν Σαμίων ὁ μὲν Ἄγγλος πλοίαρχος ἀνεχώρησεν ἄπρακτος διὰ Μυτιλήνην οἰκτείρων ἐνδομύχως τὴν Σάμον καὶ τοὺς κατοίκους τῆς, οὗτοι δὲ βλέποντες ἐπικειμένην ἀπὸ στιγμῆς εἰς στιγμήν τὴν ἀφίξιν τοῦ Ὀθωμανικοῦ στόλου ἤρχισαν πυρετώδη ἐργασίαν πρὸς ἀμυναν κατὰ τοῦ ἐχθροῦ. Ὅλοι, ἄνδρες, γυναῖκες καὶ παιδιά ἐτέθησαν εἰς κίνησιν. Τάφοι βαθεῖαι ἠνοίχθησαν εἰς τὰ μᾶλλον εὐπρόσβλητα μέρη, τηλεβόλα νέα ἀγορασθέντα τότε ἐκ τῶν παρκακειμένων νήσων ἀντὶ δεκαπέντε χιλιάδων γρο-

σίων ἐστήθησαν εἰς διάφορα ἐπίκαιρα σημεῖα, καὶ αἱ πολεμικαὶ προμήθειαι συνεπληρώθησαν διὰ τῆς ἀγορᾶς πυρίτιδος καὶ σφαιρῶν ἀξίας 13,490 γροσίων. Πρόσέτι ἐπήγησαν πάσσοι ἐντὸς τῆς θαλάσσης καὶ εἰς τὰ μέρη ἐκεῖνα ὅπου ἦτο πιθανωτέρα ἢ ἀπόβασις τοῦ ἐχθροῦ, ἵνα ἐμποδίξωσι τὴν προσέγγισιν τῶν λέμβων εἰς τὴν ζήραν, τὸ δὲ παρὰ τὸ Τηγάνι ἀνεγερθὲν φρούριον στερούμενον ἐπαρκῶν τηλεβόλων ὠπλίσθη καὶ ἐκ ξυλίνων τοιούτων πρὸς ἐκφοδισμόν τοῦ ἐχθροῦ. Οἱ ἐπὶ τῶν σκοπιῶν φρουροὶ ἐτριπλασιασθήσαν, δύο δὲ πλοίαρχοι ὁ Μανουὴλ Χ' Γεωργίου καὶ ὁ Παναγῆς Βάλσαμος διετάχθησαν ὁ μὲν πρῶτος μετὰ τοῦ πλοίου του νὰ περισκοπῇ τὴν πέριξ θάλασσαν καὶ ἐξαγγέλλῃ τὴν ἐμφάνισιν τοῦ ἐχθρικοῦ στόλου, ὁ δὲ δεύτερος νὰ πλέῃ ἐντὸς τοῦ στενοῦ τοῦ Δαρμπογάζ, ἵνα ματαιώσῃ πᾶσαν ἐπίθεσιν κατὰ τῆς Σάμου ἐκ τῆς Ἀσιατικῆς ἀκτῆς, ἣτις ὡς εἶπομεν, ἐπληροῦτο ἀπὸ ἡμέρας εἰς ἡμέρας ὑπὸ τῶν κατεργουμένων Τούρκων καραδοκούντων τὴν εὐκαιρίαν ἵνα ἐπιτεθῶσι κατὰ τῆς Σάμου καὶ λεηλατήσωσιν αὐτήν. Πλὴν δὲ τούτων οἱ Σάμοι ἐστειλαν εἰς Ἰδρας καὶ Σπέτσας τὸν Χριστόδουλον Ματακίδην μὲ ἐπιστολὴν ὑπογεγραμμένην παρὰ τοῦ Λυκούργου, τοῦ Ἀρχιερέως Κυρίλλου καὶ τῶν Κοινῶν Κριτῶν, διὰ τῆς ὁποίας παρεκάλουν τοὺς Ἰδραῖους καὶ Σπετσιώτας ἵνα ἐγκαίρως ὁ Ἑλληνικὸς στόλος δράμῃ εἰς βοήθειαν τῆς κινδυνεύουσης Σάμου.

Ἐνῶ δὲ εἰς ταῦτα ἡσυχολεῖτο δραστηρίως ἡ Σάμος, ἐν Ἰδρα συνεκροτεῖτο συμβούλιον ἐκ τῶν προκρίτων καὶ τῶν τριῶν νήσων ὑπὸ τὴν προεδρείαν τοῦ Λαζάρου Κουντουριώτη ὅστις ἀνεκοίνωσε τὰ τῆς ἀποστολῆς πρέσβειων ἐκ μέρους τῆς Σάμου καὶ προέτεινεν ὅτι, ἀνάγκη ἐπείγουσα παρίσταται, ὅπως ἠνωμένος ὁ στόλος καὶ τῶν τριῶν νήσων σπεύσῃ πρὸς σωτηρίαν τῆς Σάμου. Ἀνάγκη—εἶπε τότε ὁ Κουντουριώτης—νὰ πληρώσωμεν οἱ μὲν Ἰδραῖοι τριάκοντα πέντε πολεμικὰ πλοῖα, οἱ δὲ Σπετσιῶται εἴκοσι, οἱ δὲ Ψαριανοὶ δεκαπέντε, νὰ παρασκευάσωμεν ἔτι δέκα πυρπολικά καὶ νὰ ἀντιτάξωμεν πρὸς δύο ἐχθροὺς δύο ναυστολίχας· καὶ ἡ μὲν ὑπὸ τὸν Γ. Σαχτούρη, ἀντιναυαρχοῦντα, νὰ σπεύσῃ κατὰ τοῦ

Τοπάλ, προλαμβάνουσα τὴν ἀπόβασιν αὐτοῦ ἐπὶ τῆς Σάμου, ἡ δὲ ὑπὸ τὸν Α. Μισούλην, ναυαρχοῦντα, νὰ τρέξῃ κατὰ τοῦ Ἰσραήμ, προλαμβάνουσα τὴν ἔνωσιν τῶν Αἰγυπτιακῶν δυνάμεων μετὰ τῶν Βυζαντινῶν. Ἀνάγκη νὰ ἔμβωμεν σύμπαντες εἰς τὰ ξύλινα τεῖχη· αὐτὰ ἐπὶ Θεμιστοκλέους, αὐτὰ καὶ σήμερον ἡ σωτηρία τῆς Ἑλλάδος.»

Οἱ λόγοι τοῦ μεγαλοψύχου καὶ ἄρχοντικῦ ἐκείνου ἀνδρός, «ὅστις δι' ἀνεξαντλήτου εὐροίας λόγου συνδυαζομένης μετὰ τῆς ἀφοσιώσεως, ἦν ἐνέπνεεν ἡ δεδοκιμασμένη αὐτοῦ σύνεσις, οὐδέποτε δι' ἀπαντος τοῦ ἀγῶνος καὶ ἐν τοῖς κρισιμωτάτοις τῶν καιρῶν ἀπέβαλε τὸ μέγα τῆς ψυχῆς παράστημα», ἔτυγον τῆς κοινῆς ἐπιδοκιμασίας, αὐθωρεῖ δὲ οἱ θαλάσσιοι ἐκεῖνοι γίγαντες προέβησαν εἰς τὸν σχηματισμὸν καὶ τὴν προετοιμασίαν τῶν στόλων.

Περὶ τὰ μέσα Ἰουλίου ἀφίκετο εἰς Σάμον Σπετσιωτικὸν πλοῖον φέρον γράμματα εἰς τοὺς Σαμίους διὰ τῶν ὁποίων οἱ ναύαρχοι παρώτρυνον αὐτοὺς νὰ μὴ ἀποθαρρυνθῶσιν, ἀλλὰ νὰ ἐγκαρτερήσωσιν εἰς τὸν κίνδυνον, ὑπισχνούμενοι ταχίστην τὴν ἐπικουρίαν. Ὄντως δὲ τῆ 24 Ἰουλίου ναυτικὴ μοῖρα ἐκ δεκαπέντε πλοίων καὶ ἐνὸς πυρπολικῦ ἐκπλεύσασα ἐκ Σπετσῶν ὑπὸ τὸν ναύαρχον Γεώργιον Ἀνδροῦτζον ἔφθασεν εἰς Σάμον τῆ 27 Ἰουλίου καὶ ἠγκυροβόλησε πρὸς τὸ μέρος τοῦ Δάρ-μπογάζ μετὸν σκοπὸν νὰ ἐμποδίξῃ πᾶσαν προσβολὴν ἐκ τῆς Μικρασίας κατὰ τῆς Σάμου. Αὐθημερόν δὲ ὁ Σπετσιώτης ναύαρχος ἀπέστειλεν ἐπιστολὴν πρὸς τοὺς Σαμίους ἐνθαρρύνων αὐτοὺς εἰς τὸν ἀγῶνα καὶ εἰδοποιῶν αὐτοὺς ὅτι ἐντὸς ὀλίγου μέλλουν νὰ φθάσουν καὶ ὅλα τὰ ἄλλα πλοῖα τῶν τριῶν νήσων ἀνερχόμενα εἰς ἐνενήκοντα πέντε πολεμικὰ καὶ πυρπολικά. «Ἀδελφοὶ Σάμιοι!—ἔγραφεν ὁ Ἀνδροῦτζος—θαρσεῖτε καὶ μὴν δειλιάσετε τὸν ἐχθρόν. Λί πολυπληθεῖς δυνάμεις του, ὅσον μεγάλαί καὶ ἂν φαίνωνται διὰ ξηρᾶς καὶ διὰ θαλάσσης, δὲν κάμνουν εἰμὴ πολλαπλασιασμὸν ἀνωφελεῖ καὶ τὴν νίκην ἡμῶν κατ' αὐτοῦ εὐκολον. Εἰς τὰ Ψαρὰ ἐπέτυχε τὸν σκοπὸν του, μὴ οὔσης τῆς ναυτικῆς ἡμῶν δυνάμεως ἀπὸ θαλάσσης· ἀλλ' εἰς τὴν Σάμον ποτέ, διότι ἔχετε ναυτι-

κὴν δύναμιν σύμμαχόν σας δυνατωτέραν παρ' ἄλλοτε ποτέ, τῆς ὁποίας τόσον οἱ πλοίαρχοι ὅσον καὶ οἱ ναῦται θέλουν σᾶς ὑπερασπίσθῃ, μέχρι ρανίδος αἱματός των. Πλὴν, ἀδελφοί, πρέπει καὶ ὑμεῖς νὰ εἰσθε προσεκτικοί, κατὰ πάντα εἰς ταύτην τὴν στιγμήν, εἰς τὴν ὁποίαν ὁ ἐχθρὸς μᾶς ἐνεδρεύει πανταχόθεν. Σᾶς λέγομεν ἀδελφικῶς ν' ἀφήσητε κάθε ἰδιαίτερόν τι καὶ νὰ συνδεθῆτε μεγάλοι τε καὶ μικροὶ σφικτά, τὸ ὁποῖον εἰς ὑμᾶς εἶνε τὸ μόνον ἀκαταμάχητον ὄπλον κατὰ τοῦ ἐχθροῦ. Προσέχετε μὴ μεσολαβῆ ἐν ὑμῖν ἐπιβουλὴ τις κεκρυμμένη, ἢ ὁποία θέλει σᾶς φέρει ἔπειτα πολλὴν τὴν μεταμέλειαν...»

Τὴν ἐπιστολὴν ταύτην λαβῶν ὁ Λυκοῦργος ἀνεκοίνωσεν εὐθὺς πρὸς τοὺς προκρίτους καὶ τὸν λαόν, αὐθημερὸν δὲ ἐπιβὰς λέμβου μετὰ τῶν Κοινῶν Κριτῶν καὶ ἄλλων προκρίτων ἐπεσκέφθη τὸν Σπετσιώτην ναύαρχον, πολλοὶ δὲ ἄλλοι Σάμιοι ἔσπευσαν ὡσχύτως νὰ ἐπισκεφθοῦν τότε τοὺς ἀδελφοὺς Σπετσιώτας κομίζοντες αὐτοῖς συγχρόνως διάφορα δῶρα. Δὲν παρήλθον δύο ἡμέραι καὶ ἰδοὺ Ψαριανὸν πλοῖον φθάσας εἰς Μαραθόκαμπον ἀνήγγειλε τοῖς αὐτόθι ὅτι ὁ Τουρκικὸς στόλος ἀνεχώρησεν ἐκ Μυτιλήνης κατευθυνόμενος εἰς Σάμον, τὴν εἶδησιν δὲ ταύτην οἱ Μαραθοκάμπιοι ἀνεκοίνωσαν ἀμέσως εἰς τὸν Λυκοῦργον, ὅστις πάραυτα μετεδίβασε ταύτην εἰς τὸν Σπετσιώτην ναύαρχον. Μόλις ἔμαθε τοῦτο ὁ Ἀνδροῦτζος ἀνασηκώσας ἐν ὥρᾳ μεσονυκτίου τὰς ἀγκύρας τῶν πλοίων ἐπλευσε πρὸς τὴν Πάτρων, ἵνα τύχη οὐρίου ἀνέμου, καθόσον, ὅπως ὁ ἄνεμος παρὰ τὴν Σάμον ἔπνεε, δὲν ἠδύνατο νὰ ἀντιπαραταχθῆ ἐκ τοῦ συστάδην κατὰ τῶν τοσούτων δυνάμεων τοῦ ἐχθροῦ. Ἐσπευσε δὲ νὰ εἰδοποιήσῃ εἰς Σπέτσας τὸν κατὰ πλουν τοῦ ἐχθρικοῦ στόλου γράφων νὰ σπεύσουν ὅσον τάχιστα τὰ λοιπὰ πλοῖα τῶν Σπετσῶν καὶ τὰ τῶν Ἰδραίων καὶ Ψαριανῶν. διότι ὁ κίνδυνος ἦτο ἄμεσος καὶ μέγας. «Μὴν χάνετε οὔτε λεπτόν—ἔγραφεν εἰς τὴν ἐπιστολὴν του—διότι ἡ δυστυχία τῆς Σάμου, ἂν δὲν προλάβωμεν, θέλει γενῆ πρόδρομος τῆς δυστυχίας ἡμῶν, ὅλου τοῦ ἔθνους· καὶ τοῦτο πρέπει νὰ τὸ λάβετε πρὸ ὀφθαλμῶν, διότι, πεσοῦσθαι τῆς Σάμου, ἄς μὴ ἀμφιβάλλωμεν, ὅτι θέλομεν κινήσει καθ' ἡμῶν

καὶ αὐτὰς τὰς πέτρας τοῦ Αἰγαίου πελάγους καὶ θέλομεν γεν-
νῆ ἡμεῖς οἱ ἴδιοι αἴτιοι τῆς ἀπωλείας μας».

Ἐν τῷ μεταξύ αἱ ἐπὶ τῆς ἀπέναντι τῆς Σάμου Μικρασια-
τικῆς παραλίας ὄρδαὶ τῶν Τούρκων ἐπολλαπλασιάζοντο. Ἐκ
μόνης τῆς Περγάμου καὶ τῶν περὶ ἀφίχθησαν τότε εἰς Μυ-
κάλην περὶ τὰς 30,000, ἄλλοι δὲ πολὺ περισσότεροι ἐκ
Σμύρνης, Μαγνησίας καὶ τῶν περιχώρων, οὕτως ὥστε ἡ ἔρη-
μος ἐκείνη ἀκτὴ μετεβλήθη τότε εἰς πόλιν πολυάνθρωπον,
τῆς ὁποίας ἕκαστος κάτοικος ἀνεμνευ ἀνυπομύγως τὴν στιγ-
μὴν τῆς ἀγρίας ἐφόδου κατὰ τῆς τλήμονος Σάμου.

Τῆ 28 Ἰουλίου ἡμέρᾳ Τρίτῃ ὁ Ὀθωμανικὸς στόλος συγ-
κείμενος ἐκ τριακοσίων περίπου πλοίων πολεμικῶν καὶ μετα-
γωγικῶν ἐθεάθη πλέων πρὸς τὴν Σάμον. Ἡ θέα αὐτοῦ ἦτο
φοβερὰ. Μία μακρὰ σειρὰ πλοίων καταλαμβάνουσα ὅλην
τὴν ἀπὸ τοῦ ἀκρωτηρίου Καβορονιά μέχρι τοῦ στενοῦ Δάρ-
μπογάζ θάλασσαν. Ἐπὶ τῇ θέᾳ τοῦ φοβεροῦ τούτου στόλου
πάντες οἱ γέροντες καὶ τὰ γυναικόπαιδα ἀνήλθον ἐπὶ τῶν ὄ-
ρέων καὶ τῶν ὑψηλοτέρων κορυφῶν τῆς νήσου, οἱ δὲ ἄνδρες
κατῆλθον εἰς τὰ παράλια καταλαμβάνοντες διαφόρους ἐπι-
καίρους θέσεις καὶ ἀναμένοντες τὴν ἀπόβασιν τῶν ἐχθρῶν.
Τὰ πρῶτα ἐχθρικά πλοῖα προσεγγίσαντα τὴν ἀπέναντι τῆς
Μυκάλης Σαμιακὴν ἀκτὴν ἤρχισαν σφοδροῦ πυροβολισμοῦ
κατὰ τῶν ἐν τοῖς παραλίοις ἐκείναις ὠχυρωμένων Σαμίων,
οἵτινες ὡσαύτως ἀντεπυροβόλησαν, αἱ δὲ βρονταὶ τῶν τηλε-
βόλων ἐνέβαλον εἰς τρόμον μέγαν τὰ ἐπὶ τῶν ὄρέων γυναικό-
παιδα καὶ τοὺς γέροντας, οἵτινες ἐτέλουν ἀκαταπαύστως λι-
τανείας καὶ δεήσεις πρὸς τὸν Ἰψιστον ὑπὲρ τῆς σωτηρίας
τῆς Σάμου. Ἐν τῷ μεταξύ ὁ Χοσρέφ πασᾶς διέταξεν ἀπό-
βασιν εἰς τὴν παραλίαν τῶν Καρλοθασίων. Πολλοὶ λέμβοι
φέρουσαι τοὺς στρατιώτας Τούρκους πλησιάζουσι τὴν ξηράν.
Ἄλλ' οἱ ἐκεῖ φυλάσσοντες Σάμιοι ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ Μα-
νουὴλ Ἀγγελίνας ἀρχίζουσι κατ' αὐτῶν φονικώτατον πῦρ,
ὥστε οἱ Τούρκοι ἀναγκάζονται μετὰ πολλῶν ἀπωλειῶν νὰ ἐ-
πιστρέψωσιν εἰς τὰ πλοῖά των. Καὶ ἀπὸ θαλάσσης δὲ οἱ Σά-
μιοι ἠμύνθησαν εἰς τὸ μέρος ἐκεῖνο. Τὸ πλοῖον τοῦ Καπετάν

Σταμάτη «'Αχιλλεύς» ἐξοπλισμένον δι' εἴκοσι τηλεβόλων ἐφ' οὗ μετὰ τοῦ Καπετάν Σταμάτη ἐπέβαινον πολλοὶ ναυτικοὶ ἐκ Μαραθοκάμπου, προσβαλὸν Τουρκικὸν δρόμωνα πλησιάσαντα τὴν ξηρὰν ἔτρεψεν αὐτὸν εἰς φυγὴν. Ἐτέρα ἀποπειρα τῶν Τούρκων πρὸς ἀπόβασιν αὐτῶν ἐπι τοῦ ακρωτηρίου Κότσικα πρὸ τοῦ Λιμένος Βαθέος ἀναγκαιτίζεται γενναίως ὑπὸ τῶν αὐτόθι ἐνεδρευόντων Σαμίων ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ Λαχανᾶ.

Οὕτω παρήλθεν ἡ πρώτη ἡμέρα, τὴν δὲ νύκτα κατὰ διαταγὴν τοῦ Λυκούργου ἠνήθησαν πυρὰ εἰς ὅλας τὰς ἀκτὰς τῆς νήσου πρὸς ἐξαπάτησιν τῶν Τούρκων, οἵτινες βλέποντες ταῦτα ἐνόμιζον ὅτι ὅλαι αἱ ἀκταὶ ἐφυλάσσοντο ὑπὸ στρατοῦ. Τὴν ἐπομένην ὁ Ὄθωμανὸς ναύαρχος διέταξε νέαν ἀπόβασιν πρὸς τὸ μέρος τῶν Καρλοβασίων. Εἰκοσιοκτὼ μεγάλαι λέμβοι φέρουσαι πολυάριθμον στρατὸν ἐπλησίασαν τὴν ξηρὰν. Ἄλλ' οἱ Σάμιοι ἀντέκρουσαν καὶ τὴν ἀπόβασιν ταύτην γενναϊότατα, ὥστε οἱ Τούρκοι, ἀφ' οὗ ἐφρονεύθησαν ἐξ αὐτῶν οἱ ἡμίσεις, ἠναγκάσθησαν νὰ ἐπανέλθωσιν εἰς τὰ πλοῖα των. Τότε ὁ Τούρκος ναύαρχος λυσσῶν ἐξ ὀργῆς, ἀφοῦ ἔλαβε τὰ κατάλληλα μέτρα, διέταξε τεσσαράκοντα μεγάλας λέμβους φερούσας πλῆθος στρατιωτῶν νὰ ἐπαναλάβωσι τὴν προσβολὴν. Ἄλλ' οἱ Σάμιοι μετὰ θάρρους ἠτοιμάσθησαν νὰ ἀποκρούσουν καὶ τὴν προσβολὴν ταύτην. Ἐνῶ δὲ ὁ ἀγὼν μεταξύ τῶν Τούρκων καὶ τῶν Σαμίων ἐξηκολούθει οὕτω λυσσώδης καὶ ἀπελπιστικὸς, αἰφνης ἀναφαίνεται ἀπὸ τοῦ βορείου μέρους ἡ ὑπὸ τὸν ναύαρχον Γεώργιον Σαχτούρην ναυτικὴ μοῖρα πλέουσα πρὸς τὴν Σάμον. Ἡ θέα τῶν Ἑλληνικῶν πλοίων προκαλεῖ μεταξύ τῶν Σαμίων ἀπερίγραπτον ἐνθουσιασμόν. Ἡ ἐπὶ τῶν κεραιῶν τῶν πλοίων κυματίζουσα γαλανόλευκος σημαία τοῦ Σταυροῦ τοσοῦτον ἐμψυχώνει τὸ φρόνημα αὐτῶν, ὥστε ἀκράτητοι πλέον ὀρμῶσι μετὰ λύσσης ἐναντίον τῶν Τούρκων. Ὁ Χοσρέφ πασᾶς τότε διατάσσει γενναίαν ὑποχώρησιν ἐκ τῶν Σαμιακῶν παραλίων καὶ ἀθωρεῖ τὰ Τουρκικὰ πλοῖα στρέφουσι πρῶραν ἐγκαταλείποντα εἰς τὴν τύχην των τὰς λέμβους ἐκ τῶν ὁποίων δύο μὲν κατεποντί-

σθησαν, δύο ἄλλα: συνειλήθησαν αἰχμαλωτισθέντων τῶν ἐν αὐταῖς Τούρκων καὶ ἐκ τῶν λοιπῶν ἄλλα: μὲν κατώρθωσαν νὰ φθάσουν τὰ Τουρκικὰ πλοῖα καὶ ἄλλα: διὰ ταχείας κωπηλασίας ἐπρόλαβον νὰ διαπεραιωθῶσιν εἰς τὴν Ἀσιατικὴν παραλίαν. Ὁ Ἑλληνικὸς στόλος ἐστράφη τότε πρὸς τὸ Βαθύ, ἀλλ' ἐπειδὴ ἐν τῷ μεταξῦ ὁ ναύαρχος Σαχτούρης ἐπληροφορήθη παρὰ Σαμίων ὅτι εἰς Τζαγκλί πλοῖα Τουρκικὰ παρελάμβανον στρατόν, ἵνα μεταφέρωσιν εἰς Σάμον, διέταξε τὴν πρὸς τὸ Δάρ-μπουγάζ πορείαν. Ὅτε δὲ τὰ πλοῖα ἔκαμψαν τὸ ἀκρωτήριο τοῦ Κότσικα καὶ ἐθεάθησαν ἀπὸ τῆς Μονῆς Ζωοδόγου Πηγῆς, οἱ αὐτόθι διαμένοντες γέροντες καὶ τὰ γυναικόπαιδα ἐξῆλθον μετὰ τῶν ἱερέων καὶ τῶν μοναχῶν φέροντες τοὺς Σταυροὺς καὶ τὰ Ἐκκλησιαστικὰ λάβαρα εἰς μέρος περίοπτον, ὅπου εὔρηται ἀνεμόμυλος τῆς Μονῆς καὶ ἐκεῖθεν ἐχαίρετιζον τὰ πλοῖα μετὰ φρενητιῶδους χαρᾶς καὶ ἐνθουσιασμοῦ καὶ μετὰ ζωηροτάτων ζητωκραυγῶν. Αἱ κορυφαὶ τῶν βουνῶν ἀντελάλου τὴν χαρμόσυνον φωνὴν «τὰ Ἑλληνικὰ καρὰβια ἔρχονται!». Οἱ ἐκ τῶν ὄχυρωμάτων τοῦ ἀκρωτηρίου Δομούζ-Μπουρνου Σάμιοι χαίρετιζουν τὸν Ἑλληνικὸν στόλον διὰ κανονισμοῦ καὶ ἡ ναυαρχίς ὑψώσασα ἐπὶ τοῦ πρωαίου ἴστοῦ μεγάλην κυανόλευκον σημαίαν ἀντιχαίρετιζε: ὡσαύτως. Ὅποια στιγμὰί! Τίς δύναται νὰ παρέλθῃ ἀσυγκίνητος πρὸ τῶν αἰσθηματικῶν ἐκδηλώσεων ἀτυχοῦς λαοῦ ἀγωνιζομένου ὑπὲρ τῶν τιμιωτάτων καὶ εὐγενεστάτων ἰδανικῶν!

Ὁ Ἑλληνικὸς στόλος προεχώρησεν ἐντὸς τοῦ Ἑπτασταδίου Πορθμοῦ, ἐνῶ ὁ Τουρκικὸς εὐρίσκετο ὀπίσθεν τῆς νησίδος τοῦ Ἁγίου Νικολάου. Μερικὰ δὲ ἐκ τῶν Ἑλληνικῶν πλοίων πλησιάσαντα πρὸς τὸ μέρος τῆς Καναπίτσας ἔρριψαν πυροβολισμοὺς τινὰς ἐναντίον τῶν ἐπὶ τῆς ἀκτῆς ἐκείνης κατεσκευασμένων Τουρκικῶν στρατευμάτων τὰ ὅποια ἔφυγον προτροπάδην. Μετ' ὀλίγον δεκάοκτώ μεγάλα Τουρκικὰ πλοῖα ἐφάνησαν λοξοδρομοῦντα παρὰ τὴν Κολώναν καὶ δεικνύοντα διὰ τῶν κινήσεων πων ἐπιθετικὰς διαθέσεις. Ὁ Σαχτούρης τότε ἐκάλεσεν εἰς Συμβούλιον τοὺς πλοίαρχους καὶ ἀπερασίστη.

ὅπως μείνωσιν ἠγχυροβολημένοι ἐντὸς τοῦ στενοῦ καὶ περι-
μείνωσιν ἐκεῖ τὸν ἐχθρὸν, νὰ κινήσωσι δὲ κατ' αὐτοῦ μονα-
τὰ πυρπολικά. καὶ τῶν πολεμικῶν νὰ μὴ κάμωσι χρῆσιν ἢ
μόνον ἐν ἐσχάτῃ ἀνάγκῃ, καὶ τοῦτο ὅπως ὁ ἐχθρὸς μηδεμίαν
εὖρη εὐκαιρίαν νὰ μεταβιβάσῃ εἰς Σάμον τοὺς ἐπὶ τῆς στερεᾶς
διαμένοντας στρατιώτας. Τὰ Τουρκικὰ πλοῖα πλησιάσαντα
ἤρχισαν τὸν πυροβολισμόν, ἀλλ' ἡ θέα τῶν πυρπολικῶν τρέ-
πει αὐτὰ εἰς φυγὴν. Ἐν τῷ μεταξύ εἶχον φθάσει καὶ ἄλλα
δέκα Ἑλληνικὰ πλοῖα, ἅτινα συναντήσαντα καθ' ὁδὸν πεν-
τήκοντα περίπου πλοῖα ὀθωμανικὰ μεταφέροντα ἐκ Κο-
λοφῶνος στρατὸν ἀποβατικὸν διὰ τὴν Σάμον, ἄλλα μὲν ἐκ
τούτων ἠγμάλωτισαν, ἄλλα ἐβύθισαν καὶ ἄλλα ἠνάγκασαν
νὰ καταφύγωσιν εἰς τὸν Ἁγίον Μηνᾶν νησίδα τῶν Κορσεῶν.

Καθ' ὅλας τὰς ἐπομένους ἡμέρας μέχρι τῆς 5ης Αὐγούστου
ἔλαβον χώραν συμπλοκαὶ πεισματώδεις καθ' ἃς οἱ μὲν Τούρ-
κοὶ ἠγωνίζοντο νὰ ἐκτοπίσουν ἐκ τοῦ στενοῦ τὸν Ἑλληνικὸν
στόλον καὶ εἰμφορέσουν οὕτω νὰ μεταφέρουν τὰ ἐπὶ τῆς Μι-
κρασίας στρατεύματα εἰς τὴν Σάμον πυροβολοῦντες συγχρό-
νως καὶ ἐναντίον τῶν ἐπὶ τῆς Σάμου ὀχυρωμάτων, οἱ δὲ Ἑλ-
ληνες ἀπέκρουον ἐπιτυχῶς πάντοτε τὰς προσβολὰς τῶν ἐχ-
θρῶν ἐναντίον τῶν ὁποίων ἐπυροβόλουν καὶ οἱ Σάμιοι ἀπὸ τῆς
ξηρᾶς. Τῇ 5 Αὐγούστου ὁ Χοσρέφ πασᾶς ἔδωκε πρόσταγμα
γενικῆς κατὰ τοῦ Ἑλληνικοῦ στόλου καὶ τῆς Σάμου προσβο-
λῆς. Ὁ Σαχτούρης ἰδὼν τὰς κινήσεις τῶν Τούρκων διέταξε
τὰ πυρπολικά νὰ τεθῶσιν εἰς ἐνέργειαν. Ὁ ἐχθρικός στόλος
ἤρξατο τότε σφοδροῦ πυροβολισμοῦ, ἀλλ' οἱ Ἑλληνες ἐτή-
ρουν ἀπαθῶς τὰς θέσεις των, ὅτε ἐν τῷ μέσῳ τῆς συμπλο-
κῆς τὸ πυρπολικὸν τοῦ Ἰδραίου Δημητρίου Τσαπέλη προσ-
κολλᾶται εἰς μεγάλην Τουρκικὴν φρεγάταν. ἀλλ' ἡ πρώτη
αὕτη ἀπόπειρα ἀπέτυχε, διότι τὸ πυρπολικὸν ἐκάη χωρὶς ἢ
φρεγάτα νὰ ὑποστῇ οὐδεμίαν ζημίαν. Οἱ ἐν τῇ φρεγάτῃ ὁ-
μως ἐπὶ τῇ θέσῃ τῶν πυρπολικῶν κατελήφθησαν ὑπὸ τρόμου
καὶ συγχύσεως τοσαύτης, ὥστε ὁ κυβερνήτης αὐτῆς θέλων
ταχέως νὰ ἀπαλλαγθῇ ἀπὸ τοὺς περιστοιχοῦντας αὐτὸν δαι-
μονας ἀπορασιζεῖ νὰ ρίψῃ τὸ πελώριον ἐκεῖνο σκάφος εἰς τὴν

ξηράν, ἀλλὰ καθ' ἣν στιγμήν ὁ πρόβολος αὐτῆς ἐσφηνούτο εἰς τὴν ρωγμὴν ἐνὸς βράχου, ὁ ἀτρόμητος Κανάρης προσδένει ἐπ' αὐτῆς τὸ πυρπολικόν του. Ἡ ἐπιλήθουσα καταστροφή ὑπῆρξε μεγίστη. Τὸ πῦρ μετεδόθη ἐν ἄκαρδίᾳ εἰς τὸ κύτος καὶ ὅταν ἔφθασεν εἰς τὴν πυριτιδαπόθήκην, τότε φοβερὰ βροντὴ ἠκούσθη, ἐξάρτια δὲ καὶ τελεόλαια καὶ ἄνθρωποι ἀνετινάχθησαν εἰς τὸν ἀέρα καὶ πολλὰ ἐκ τῶν ἀνατιναχθέντων τεμαχίων καταπεσόντα μεθ' ὀρυθῆς ἐπὶ τοῦ ἐν τῇ Ἀσιατικῇ ἀκτῇ κατεσκηνωμένου στρατοπέδου τῶν ὀθωμανῶν ἐφόνευσαν τινὰς ἐξ αὐτῶν, τῶν λοιπῶν τραπέντων ἐκ τοῦ τρόμου εἰς ἄτακτον φυγὴν πρὸς τὰ ὄρη. Ἐκ τῶν ἐν τῇ φρεγάτᾳ Τούρκων ἀνερχομένων εἰς 1500 οὐδεὶς ἐσώθη, ἐκ δὲ τοῦ πληρώματος τοῦ ὑπὸ τὴν Κανάρην πυρπολικοῦ ἐφονεύθησαν δύο ἄνδρες, οἵτινες μεγαλοπρεπῶς κηδευθέντες ἐτάφησαν ἐξώθεν τοῦ ἐν Κολώνᾳ μικροῦ ναοῦ τοῦ Ἁγίου Νικολάου. Τὴν ἰδίαν ἡμέραν ὁ Ἰδραῖος Γεώργιος Βατικιώτης κατέκαυσε διὰ τοῦ πυρπολικοῦ του ἕνα πάρωνα ἐκ Τύνιδος καὶ ὁ Σπετσιώτης Λέκας Ματρόζος ἐπυρπόλησεν ἕνα ἄλλον δρόμονα Τριπολιτικόν. Ἐκ δὲ τῶν παθημάτων τούτων ὁ Χοσρέφ πασᾶς ἀπολέσας τὸ ἠθικόν ἀπῆλθε κατησχυμένος εἰς Κῶν, ἵνα περιμείνη ἐκεῖ τὸν αἰγυπτιακὸν στόλον. Γαλλικὴ γολέτα ἧτις παρηκολούθει τὸν ὀθωμανικὸν στόλον ὑπῆρξε μάρτυς τῆς νίκης ταύτης τῶν Ἑλλήνων, ὁ δὲ πλοίαρχος αὐτῆς ἐπισκεφθεὶς κατὰ τὴν ἡμέραν ἐκείνην τὸν ναύαρχον Σαχτούρην συνεχάρη αὐτόν.

Τὴν ἐπομένην, ἧτις ἦτο ἡ ἵη Αὐγούστου ἑορτὴ τῆς Μεταμορφώσεως τοῦ Σωτῆρος, οἱ Ἑλληνες ναύαρχοι ἐξῆλθον εἰς τὴν Σάμον γενόμενοι δεκτοὶ ὑπὸ τοῦ Λυκούργου καὶ τῶν ἄλλων Σαμίων μετὰ μεγάλων τιμῶν. Ἡ ἡμέρα ἐκείνη ἦτο ἡμέρα δόξης καὶ χαρᾶς διὰ τὸ Ἑλληνικὸν ναυτικὸν καὶ διὰ τὴν Σάμον. Ἐτελέσθη παρόντων τῶν Ἑλλήνων ναύαρχων πάνδημος δοξολογία πρὸς τὸν Ἰψίστον χοροστατοῦντος τοῦ Ἀρχιερέως Κυρίλλου, εἰς ἀνάμνησιν δὲ τοῦ γεγονότος ὁ Λυκούργος ἀπεφάσισε νὰ κτίσῃ παρὰ τὸ φρούριον ναὸν ἐπ' ὀνόματι τῆς Μεταμορφώσεως τοῦ Σωτῆρος τιμώμενον, ὅστις καὶ σώζεται μέχρι τῆς σήμερον. ἐχράχθησαν δὲ ἐπὶ μαρμαρίνης

πλακίς τεθείσης εἰς τὴν εἴσοδον τοῦ ναοῦ εἰς αἰώνιον μνημό-
συγον τῆς ἡμέρας ἐκείνης αἱ λέξεις

ΧΡΙΣΤΟΣ ΣΑΜΟΝ ΕΣΩΣΕΝ ΣΤ' ΑΥΓΟΥΣΤΟΥ ΑΩΚΛ·
αἰτινες ὡσαύτως ἐχαράχθησαν καὶ ἐπὶ τῆς μεγάλης σφρα-
γίδος τοῦ τόπου.

Οὕτως ἐσώθη καὶ πάλιν ἡ Σάμος ἀπὸ σοβαρωτάτου κιν-
δύνου, διότι ὁ Χοσρέφ πασᾶς ἠναγκάσθη φεύγων νὰ παραι-
τηθῆ πρὸς τὸ παρὸν τῶν κατὰ τῆς Σάμου σχεδίων του.
Ἄλλ' ὁ κίνδυνος δὲν εἶχεν εἰσέτι παρέλθει ἔντελῶς, ἐπειδὴ
μετ' ὀλίγας ἡμέρας ἐγνώσθη ὅτι ὁ ὑπὸ τὸν Ἰβραήμ Αἰγυπτια-
κὸς στόλος εἶχε φθάσει εἰς Ἀλικαρνασσόν. Ὁ Αἰγύπτιος
ναύαρχος μαθὼν τὰ παθήματα τοῦ Τουρκικοῦ στόλου καὶ ἀ-
ποδίδων ταῦτα εἰς τὴν ἀνικανότητα τοῦ Χοσρέφ, ἀπεφάσισε
νὰ κυριεύσῃ τὴν Σάμον, γράψας εἰς τὸν Ἐλέζογλου τὸν
Δερέμπειν τῶν Σωκίων νὰ ἐτοιμάσῃ πρὸς ἀπόβασιν εἰς τὴν
Σάμον στρατὸν ἐκ 12,000 ἀνδρῶν. Περὶ τὰ μέσα τοῦ Αὐ-
γούστου οἱ δύο στόλοι ὁ τε Αἰγυπτιακὸς καὶ ὁ Τουρκικὸς ἀ-
ποτελοῦντες κολοσσιαίαν δύναμιν ἠνώθησαν μεταξὺ Κῶ καὶ
Ἀλικαρνασσοῦ. Ὁ δὲ Ἑλληνικὸς στόλος εἶχε συγκεντρωθῆ
περὶ τὰς νήσους Λέρον, Λειψῶ καὶ Πάτμον ἔνθα οὐ μόνον
τὴν Σάμον προσοφύλαττε, ἀλλὰ καὶ πιθανότητα εἶχε νὰ εἶνε
προσήμενος. Ὁ Ἀνδρέας Μιαούλης, ὅστις ἀπασχοληθεὶς εἰς
ἐτέρας ὑπηρεσίας, δὲν εἶχε παρευρεθῆ εἰς τοὺς περὶ Σάμον
ἀγῶνας, καθ' οὓς ἀνεπληρώθη ὑπὸ τοῦ ἀντιναυάρχου Γεωρ-
γίου Σαχτούρη, κατέπλευσεν ἤδη τῇ 22 Αὐγούστου εἰς Πάτ-
μον καὶ ἀνέλαβεν αὐτὸς τὴν ἡγεμονίαν τοῦ στόλου. Τῇ 24
Αὐγούστου οἱ Ἕλληνες ἐπεχείρησαν ἐπίθεσιν κατὰ τῶν συνη-
νωμένων στόλων καὶ ἠνάγκασαν τὸν στόλον τοῦ Χοσρέφ νὰ
ὀπισθοχωρήσῃ. τῇ δὲ 28 συνεκροτήθη μεγάλη ναυμαχία καθ'
ἣν τὰ πυρπολικά καὶ πάλιν ἔφερον λαμπρὸν ἀποτέλεσμα. Ὁ
Ἰβραήμ καὶ ὁ Χοσρέφ ἐσκόπουν νὰ διαπεράσωσιν εἰς Κρήτην,
ἀλλὰ μετὰ τὴν ναυμαχίαν ταύτην ἀπελπισθέντες ἐπανῆλθον
εἰς τὸ κατὰ τῆς Σάμου ἀρχικὸν αὐτῶν βούλευμα καὶ τῇ 1ῃ
Σεπτεμβρίου ἐπέπλευσαν ἐπ' αὐτὴν συνεπαγόμενοι 200 πε-
ρίπου πλοῖα, τὰ ὁποῖα συμπυκνούμενα ἐνίοτε ἐσχημάτιζον

ἀληθῶς ἐν τῷ πελάγει κινούμενον δάσος. Ἄλλ' εἰς μάτην ἠγωνίσθησαν ἐπὶ 10 περίπου ἡμέρας, ἀπαντῶντες ἕκαστοτε τοὺς Ἑλληνας ἀντιπαρατασσόμενους μετ' ἀκαταδίητου γενναϊότητος εἰς τὴν περὶ τὴν Σάμον θαλάσσαν καὶ ἀπειλοῦντας αὐτοὺς διὰ τῶν πυρπολικῶν. Ὡστε ἐπὶ τελους ἀπελπισθέντες καὶ ἀπελθόντες εἰς Μυτιλήνην ἠναγκάσθησαν νὰ χωρῖσι θῶσιν ἐκεῖ περὶ τὴν 20τὴν τοῦ μηνός.

Ἐποῦ λοιπὸν διεσκεδάσθη τελείως ὁ ἀπειλήσας τὴν Σάμον φρενῶτατος κίνδυνος, συνεκλήθη κατὰ Δεκέμβριον ἡ συνήθης ἐτησίαι Συνέλευσις, ἥτις ὡς πρῶτιστον μέλημα αὐτῆς ἔσχε τὴν ψήφισιν ὑπὲρ τοῦ Ἑλληνικοῦ στόλου γροσίων 61,000, ὅπερ ποσὸν ἀπεφασίσθη νὰ εἰσπραχθῆ παρὰ τῶν κατοίκων διὰ μπιλετίων, ἐκδοθέντων τοιοῦτων 1856 πρὸς γρόσια 35 ἕκαστον. σύναμα δὲ ἡ Συνέλευσις ἐκείνη ἐξέλεξεν ὡς Κοινούς Κριτὰς τὸν Ν. Μιχαήλ Ἀργυρῆν ἐκ Βαθῆος, τὸν Χριστόδουλον Παρμαξίζην ἐκ Μυτιληνῶν, τὸν Κωνσταντῖνον Σουβάλτζην ἐκ Νέου Καρλοβάσου καὶ τὸν Ἐμμανουήλ Κωνσταντινίδην ἐκ Λώρας, ἀνέθεσε δὲ καὶ αὐθις τὴν ὑπερτάτην διοίκησιν τῆς νήσου εἰς τὸν Λογοθέτην Λυκούργον.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΕΒΔΟΜΟΝ

Τὰ κατὰ τὰ ἔτη 1825 καὶ 1826.—Νέαι ἐπιδρομαὶ τῶν Σαμίων εἰς Μικρασίαν.—Τελεία ἀποκατάστασις τῶν σχέσεων τοῦ Λυκούργου καὶ τῆς Κεντρικῆς Διοικήσεως.—Φόβοι περὶ νέας ἐπελάσεις τοῦ εὐθρακοῦ στόλου.—Προληπτικὰ μέτρα τοῦ Λυκούργου.—Στρατολογία Σαμίων.—Λαρακτικιστικὰ ἔργα τῆς εὐρωμελιῆς δράσεως τοῦ Λυκούργου.—Νέαι φόβοι καὶ νέαι ἐτοιμασίαι.—Ἐσωτερικὴ κοινότητα.—Οἱ Σάμιοι ζητοῦν τὴν συνδρομὴν τοῦ Ἑλληνικοῦ στόλου καὶ τῆς Κυβερνήσεως.—Ἐκπλοὴ τοῦ Ὀθωμανικοῦ στόλου καὶ ἀγριεὶς αὐτοῦ εἰς τὰ περὶ τὴν Σάμον ἴατα.—Ὁ Λουρέφ πασῶς προτείνει ὑποταγὴν εἰς τοὺς Σαμίους.—Αἱ ἀπόπειραι ἀποβάσεως τῶν Τούρκων ἀποκρούονται ὑπὸ τῶν Σαμίων.—Ἀγριεὶς τοῦ Ἑλληνικοῦ στόλου.—Οἱ περὶ τὴν Σάμον ἀγῶνες αὐτοῦ κατὰ τοῦ Ὀθωμανικοῦ.—Ὁ Λουρέφ πασῶς ἐπιστρέφει ἄπρακτος μετὰ τοῦ στόλου εἰς Ἑλλάδα.—Πιστοὶ καὶ γραφολογίαι τῶν Σαμίων ὑπὲρ τοῦ στόλου.

Τὸ ἔτος 1824 ὑπῆρξεν εὐτυχές διὰ τὰ Ἑλληνικὰ ὄπλα. Δι' ὅλου τοῦ ἔτους τουτου οἱ Τούρκοι κατὰ ξηρὰν δὲν εἰσπόμεσαν νὰ ἐκτοπισθῶν τοὺς Ἑλληνας ἀπὸ κανέν μέρους, κατὰ Θαλασσαν δὲ ἐτελέσθησαν τὰ λαμπρότατα τῶν ἑλληνικῶν κατορθωμάτων. Ἡ κεντρικὴ Διοίκησις εἶχε κατορθώσει νὰ ἀπαλλαγῇ προσκαίρως ἀπὸ τοὺς ἐσωτερικοὺς περισπασμοὺς καὶ ἡ ἐπανάστασις ἐν τῇ ἀρχῇ τοῦ ἔτους 1825 ἐφάνετο θριαμβεύουσα. Ἐὰν δὲ πρὸς ἐπικουρίαν τῶν Τούρκων δὲν ἤρχοντο τότε αἱ κολοσσιαῖαι ἐξ Αἰγύπτου δυνάμεις, ὁ ἑλληνικὸς ἀγὼν ταχέως θὰ ἔφθανεν εἰς πολὺ εὐχάριστα ἀποτελέσματα. Ἀλλ' ἡ ἐμφάνισις τοῦ Ἰβραήμ μετέβαλε τὴν ὄψιν τῶν πραγμάτων καὶ οἱ ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας τῶν ἀγωνιζόμενοι Ἕλληνες κατενόουν ἤδη ὅτι νέοι κίνδυνοι φοβερώτεροι τῶν προηγουμένων παρεσκευάζοντο δι' αὐτούς. Μετὰ τὴν Κρήτην ἡ Σάμος ἦτο ἡ μόνη Ἑλληνικὴ γῶρα, ἥτις μακρὰν τοῦ ἐπαναστατικοῦ κέντρου εὐρισκομένη ὑψωνεν ὑπερηφάνως τὴν σημαίαν τῆς ἐλευθερίας. ἂν δὲ ὅλη ἡ ἄλλη ἐπαναστατήσασα Ἑλλάς ἐν τῇ ὁποίᾳ συνεκεντροῦντο αἱ στρατιωτικαὶ τοῦ ἔθνους δυνά-

μεις προσέβλεπε μετά τινος δέους πρὸς τοὺς νέους κινδύνους. ὁ καθείς ἐννοεῖ ποίους ἔπρεπε τότε νὰ τρέφῃ φόβους ἢ μικρὰ καὶ ἀπομεμονωμένα, ἐγγύτατα δὲ τῆς Μικρασίας κειμένη Σάμος. Ἄλλ' ἡ εὐψυχία καὶ τὸ θάρρος ποτὲ δὲν ἀπέλιπον τοὺς Σαμίους καὶ εἰς τὰς κρίσιμωτέρας ἐπισημασίας. Περιφρονοῦντες οὗτοι πάντα φόβον ἐξηκολούθησαν εὐθύς μετὰ τὰ γεγονότα τοῦ Αὐγούστου τοῦ 1824 τὰς εἰς τὴν Μικρὰν Ἀσίαν ἐπιδρομὰς προσβάλλοντες καὶ φονεύοντες Τούρκους καὶ λεηλατοῦντες κώμας καὶ ἀγροικίας. Ἐννοεῖται ὁμοίως ὅτι εἰς τὰς ἐπικινδύνους ταύτας ἐπιχειρήσεις πολλάκις καὶ αὐτοὶ ἐπιπτον θύματα τῆς μεγάλης αὐτῶν ἀφοβίας. Εἰς τὸ χωρίον Σιθρισάρι τὸ ὁποῖον ἐληλάτησαν διέτρεξαν τὸν ἐπικινδύνον, διότι καθ' ἣν στιγμὴν ἠτοιμάζοντο νὰ ἀναχωρήσουν προσβληθέντες ὑπὸ ἰσχυροῦ σώματος Τούρκων ἐξηναγκάσθησαν εἰς ἄνισον συμπλοκὴν, καθ' ἣν ἐφονεύθησαν τρεῖς Σάμιοι καὶ ἐτραυματίσθησαν πολλοί. Ὀλίγον δὲ μετὰ ταῦτα δύο Σαμιακὰ πλοῖα ἐφ' ὧν ἐπέβαινον μερικοὶ ἄνδρες προσβληθέντα ἐξαπίνης ὑπὸ τοῦ μικροῦ καταδρομικοῦ τὸ ὁποῖον ἐπίτηδες πρὸς καταδίωξιν τῶν Σαμίων εἶχε κατασκευάσει καὶ ἐξοπλίσει ὁ ἄρχων τῆς Μικρασίας Ἐλέζογλος δὲν ἐπρόλαβαν νὰ διαφύγῃ καὶ συλληφθέντα ὠδηγήθησαν εἰς Νέα Ἐφέσον, ὅπου πάντες οἱ ἐπιβαίνοντες αὐτῶν κατεσφάγησαν. Ἀλλὰ τὸ θλιβερὸν τοῦτο συμβᾶν ἐξεδικήθησαν εὐθύς ἀμέσως οἱ Σάμιοι. Διότι οὐχὶ μετὰ παρέλευσιν πολλῶν ἡμερῶν ἐξοπλίσαντες πλοῖόν τι καὶ ἐπιβάντες αὐτοῦ μετέβησαν ἐν καιρῷ νυκτὸς ἐντὸς αὐτοῦ τοῦ ὄρμου τῆς Νέας Ἐφέσου, ὅπου ἐπέτυχαν νὰ συλλάβωσι τὸ καταδρομικὸν τοῦ Ἐλέζογλου, ὅπερ καὶ μετέφεραν εἰς Σάμον, φονεύσαντες πάντας τοὺς ἐντὸς αὐτοῦ εὑρεθέντας Τούρκους. Τοιαῦτα ἐπεισόδια εἶχον καταστῆ, τὸσον συνήθη κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην, ὥστε διὰ τούτων δὲν ἐπροξενεῖτο πλέον καμμία ἰδιαιτέρα ἐντύπωσις εἰς τοὺς κατοίκους. Οἱ ἀφοσιωμένοι πρὸς τὴν ἐνοπλίαν ζωὴν καὶ ἐκ καθήκοντος καὶ ἐκ συμφέροντος ἀπησχολοῦντο εἰς τὰς ἐπιδρομὰς ταύτας δι' ὧν, ὡς εἶπομεν ἤδη, ὠφελεῖτο μεγάλως καὶ ἢ ἐν γένει Ἑλληνικὴ ἐπαναστάσις, πρῶτον μὲν διότι ἡ Τουρ-

κική κυβέρνησις ἠναγκάζετο νὰ διατηρῆ εἰς τὰ παράλια τῆς Μικρασίας πολλὴν στρατιωτικὴν δύναμιν πρὸς προστασίαν τῶν αὐτῶν Τούρκων κατοίκων ἀπὸ τῶν ἐπιδρομῶν τῶν Σαμίων καὶ δεύτερον διότι τὰ ἐκ τοῦ ἐσωτερικοῦ τῆς Ἀσίας κατερχόμενα ἄγρια στίφη δὲν εὔρισκον εὐκαιρίαν ὡς ἐκ τῶν ἐπιδρομῶν τούτων νὰ διαπεραιωθῶσιν εἰς τὰ Ἑλληνικὰ μέρη.

Ἐν τῷ μεταξὺ ὁ Λυκούργος εἰργάσθη ὥστε νὰ ἀποκατασταθεῖν τελείως ὀλίγα καὶ διαταραχθεῖσαι κάπως σχέσεις μεταξὺ τῆς Σάμου καὶ τῆς Κεντρικῆς Διοικήσεως. Το παράδειγμα δὲ τῆς εὐπειθείας καὶ τῆς ὑπακοῆς εἰς τοὺς ἀνωτέρους αὐτὸς πρῶτος δίδων δὲν ἔλειψεν ἀπὸ τοῦ νὰ ἀποστείλῃ εὐθύς μετὰ τὰ γεγονότα τοῦ Αὐγούστου τοῦ 1824 ἐκθέσεις καὶ γράμματα δι' ὧν ἀπένειμε τὸν προσήκοντα ἐκάστῳ σεβασμὸν εἰς τοὺς ἀποτελοῦντας τὴν ἀνωτάτην τοῦ ἔθνους ἀρχήν, καθὼς καὶ εἰς πάντας τοὺς διακεκριμένους πολιτικούς καὶ στρατιωτικούς ἀνδρας. Ἡ κεντρικὴ Διοίκησις ἐπέθετο ἤδη ὅτι καὶ κατὰ τοῦ Λυκούργου κατηγορία τῶν ἐχθρῶν αὐτοῦ δὲν ἦσαν ἢ ἀνυπόστατοι συκοφαντῖαι ἀφορμὴν ἔχουσαι τὴν ἐμπάθειαν καὶ τὸ εὐτελὲς συμφέρον, καθόσον πᾶσαι αἱ διοργανούμεναι ἐν Σάμῳ γενικαὶ συνελεύσεις δὲν ἔπαυον ὡσαύτως διατρανοῦσαι τὴν ἀγάπην καὶ ἐκτίμησιν, ἣν ἠσθάνοντο πρὸς τὸν πατριώτην Λυκούργον, τοῦ ὁποῦ ἐξύμνουν πάντοτε τὰς ἀρετὰς καὶ τὰ σπάνια προτερήματα. Ἐπιστοποιοῦν ἀκόμη τὸ πρᾶγμα καὶ οἱ παρὰ τῇ Διοικήσει μένοντες Σάμιοι Ἰωάννης Λεκάτης, Κωνσταντῖνος Σουβαλιτζῆς καὶ Χριστόδουλος Ματακίδης, οἵτινες κατὰ Φεβρουάριον τοῦ 1825 διωρίσθησαν πληρεξούσιοι ἐκ Σάμου διὰ τὴν ἐν Ἐπιδαύρῳ συγκροτουμένην τρίτην Ἑθνικὴν Συνέλευσιν. Ἐφρμούντο λοιπὸν διὰ τῶν ἐμπράκτων τούτων ἀποδείξεων τὰ στόματα τῶν εὐαρίθμων ἐχθρῶν τοῦ Λυκούργου καὶ οὕτως ἡ ἐν Σάμῳ ἐξουσία αὐτοῦ ἀπαλλασσομένη βαθμηδὸν τῶν ἐσωτερικῶν περισπασμῶν ἠδύνατο ἀνετώτερον πρὸς νὰ ἐργάζεται καὶ ἐνεργῆ ὅσα ἀπήτουν αἱ κρίσιμοι καὶ σοβαραὶ περιστάσεις.

Τοὺς μέλλοντας διὰ τὴν Σαμον κινδύνους προβλέπουσα καὶ ἡ Κεντρικὴ Διοίκησις ἔγραφε πρὸς τοὺς Σαμίους ἀρχο-

μένου τοῦ 1825, νὰ ὄσιν ἄγρυπνοί. «διότι ὁ ἐχθρὸς εἰμφορεῖ
αἰρνηδίως νὰ καμῆ καμμίαν προσβολήν, καὶ ἐννοεῖται ὅτι κυ-
ρίως ἐπιθυμεῖ νὰ κτυπήσῃ τὴν Σάμον». Συνιστᾶ δὲ νὰ φρον-
τίσωσι ἄνευ ἀναβολῆς τὴν ὀργάνωσιν τῆς νήσου εἰς ὅλας τὰς
ἀδυνατοὺς θέσεις καὶ ἰδίως τὰ ἐπὶ τῶν δύο ἀκρωτηρίων
Ντομούζ — Μπουρνου καὶ Κέρκη. Ἀλλ' ὁ Λυκοῦργος δὲν
εἶχεν ἀναγκὴν τοιοῦτων προτροπῶν καὶ συστάσεων. Πολύ
πρὶν ληφθῆ τὸ γράμμα τοῦτο τῆς Κεντρικῆς Διοικήσεως εἶχε
λάβει ὅλα τὰ προσήκοντα καὶ δυνατὰ μέτρα διὰ τὴν προ-
άπισιν τῆς νήσου κατὰ τῆς ἐνδεχομένης νεαῆς προσβολῆς τοῦ
ἐχθροῦ. Ἡ ὀργάνωσις τῶν τεσσαρῶν γλιταρχιῶν εἶχε παρα-
λυσεὶ ἐνεκα τῶν ἐπανειληθμμένων ἐσωτερικῶν κλιτισμῶν τοὺς
ὁποίους εἶχεν ὑποστῆ ἡ Σάμος, ἀλλ' εἰς τὸ διάστημα τοῦτο
ὁ Λυκοῦργος ἐφρόντισε νὰ ἀνασυστήσῃ αὐτάς, διορίσας συγ-
χρόνως διαρκῆ φρουράν εἰς ὅλα τὰ παρὰ τῆς νήσου. Εἰς
τον δῆμον Μαραθοκάμπου ὑπῆρχον μερικὰ κανόνια τὰ ὅποια
ἀνῆκον εἰς ἰδιώτας, οἵτινες εὐρίσκοντο τότε εἰς διαπραγμα-
τεύσεις νὰ πωλήσωσι ταῦτα. Ὁ Λυκοῦργος μαθὼν τοῦτο ἔ-
λαβεν ὅλα τὰ μέτρα, μεταχειρισθεὶς ἀκόμη καὶ τὴν ἀπειλήν.
«ὥστε νὰ μὴν πωληθῶσι τὰ ὄπλα ταῦτα, τὰ ὅποια βεβαίως
εἰς τὴν περίστασιν ἐκείνην ἦσαν πολύτιμα. Ἐπειδὴ δὲ με-
ρικοὶ ἐκ τῶν Σαμίων βλέποντες τὸν διαρκῆ κίνδυνον εἰς ὃν
ἦτο ἐκτεθειμένη ἡ Σάμος, ἐφρουρῶν τότε ἐκ τῆς νήσου, ὁ Λυ-
κοῦργος προλαμβάνων τὸ κακὸν τὸ ὁποῖον θὰ ἐγίνετο εἰς τὴν
Σάμον ἐὰν ἐγενικεύετο ἡ μετανάστευσις, ἐξέδωκε διαταγὴν
καθ' ἣν ἐπετρέπετο ἡ ἀναχώρησις ἐκ τῆς νήσου μόνον εἰς τοὺς
παρεπιδημοῦντας ἐν αὐτῇ ξένους, ἀλλὰ καὶ εἰς αὐτοὺς ἐπέ-
βαλλε τὴν ὑποχρέωσιν νὰ παραδίδωσιν ἀναχωροῦντες τὰ ὄ-
πλα των εἰς τὸ Διοικητήριον. Εἰς δὲ τοὺς ἐντοπίους ἀπηγο-
ρεύετο ἐντελῶς ἡ ἀναχώρησις διὰ τὸ ἐξωτερικόν. «ὅστις δὲ
ἔει δειλία — εἴε μὲν ἡ διαταγὴ — θέλει μὲ ἀπόφασιν νὰ ἀρνηθῆ
τὴν πατρίδα του καὶ νὰ φύγῃ, νὰ δίδῃ ἔγγραφον εἰς τὴν
Τοπικὴν Διοίκησιν ὅτι ἀποξενώνεται ἀπὸ ὅλα του τὰ ὑπάρ-
χοντα κινητὰ καὶ ἀκίνητα, καὶ τότε λαμβάνει ἔγγραφον ἄ-
δειαν καὶ φεύγει μὲ μόνον τὰ ρούχα ποῦ φορεῖ.» Ἐπετρέπε-

το κατὰ τὴν ἐν λόγῳ διαταγὴν εἰς πάντα πολίτην νὰ συλλαμβά-
 νη καὶ στείλῃ εἰς τὸ Διοικητήριον πανταχὶ οπειρώμενον νὰ
 φυγῇ κρυφίως. ἀπηγορεύετο δὲ αὐστηρῶς εἰς τοὺς πλοίαρχους
 νὰ δέχωνται ἐπιβάτας ἄνευ ἐγγράφου ἀδείας τοῦ Διοικητη-
 ρίου, καὶ εἰς τοὺς κατὰ τόπους λιμεναρχὰς καὶ ἐφόρους νὰ ἐκ-
 δίδωσιν ἀδείας ἀναχωρήσεως τῶν πλοίων, πρὶν οἱ πλοίαρχοι
 ἐδίδον ἐγγύησιν ὅτι δὲν ἤθελον παρελαβεῖ ἐπιβάτην τινα ἐν-
 τόπιον ἢ ξένον χωρὶς οὗτος νὰ εἶνε ἐρωδησμένος μετὰ τὴν προ-
 σήκουσαν ἀδειαν. Τὰ μέτρα ταῦτα ἀποδεικνύουσι τὴν ἐκνότη-
 τητά καὶ δραστηριότητά τοῦ ἀνδρός, τὴν ὁποίαν ἕως τωρὰ
 μᾶς ἐδόθη αφορμὴ νὰ ἐκτιμήσωμεν, ἀλλ' ἐκεῖνο τὸ ὅποιον
 περισσότερο παντὸς ἄλλου κινεῖ τὸν θαυμασμόν μας ὑπὲρ αὐ-
 τοῦ εἶνε ἢ ἐν πασαις ταῖς ἐνεργείαις τοῦ διαφαινομένη προσ-
 παθεία τοῦ νὰ ἐξάιρῃ τὴν Κεντρικὴν τοῦ ἔθνους Διοίκησιν εἰς
 τὴν συνείδησιν τοῦ Σχμηκοῦ λαοῦ ἐπὶ τῷ σκοπῷ βεβήκιως τοῦ
 νὰ ἔχῃ διαρκῶς προσηλωμένον τὸ πνεῦμα αὐτοῦ εἰς τὸ Ἐθνι-
 κὸν κέντρον καὶ οὕτω συγκρατῇ ζωηρὸν καὶ ἀδιασπαστον
 τὸν δεσμόν μεταξὺ αὐτοῦ καὶ τοῦ ἄλλου ἔθνους μετὰ τὴν τύχην
 τοῦ ὁποίου ἤθελε νὰ εἶνε τελείως συνενωμένη καὶ ἡ τύχη τῆς
 Σάμου. Καὶ τοῦτο μαρτυρεῖ ὅτι αἱ βλέψεις τοῦ ἀνδρός δὲν
 περιορίζοντο εἰς τὸ στενὸν ἐπίπεδον τῶν προσκαίρων καὶ ἐυ-
 τελῶν, ὠφελημάτων, ἀλλ' εἶχεν οὗτος εὐρείας ἐμπνεύσεις ὀ-
 νειροπολῶν ἀκαταπαύστως τὴν κοινὴν πρόοδον καὶ τὸ με-
 γαλεῖον τοῦ ἔθνους. Τὴν τοιαύτην δὲ εὐρύτητα τῶν σκέψεων
 τοῦ ἀνδρός μαρτυρεῖ μεταξὺ τῶν ἄλλων καὶ ἡ ἐκδοθεῖσα κα-
 τὰ Φεβρουάριον τοῦ 1825 ἐγκύκλιος διαταγὴ αὐτοῦ πρὸς τοὺς
 Κοινοὺς Κριτάς, Ἀξιωματικούς καὶ λοιποὺς πατριώτας, πρὸς
 τοὺς ὁποίους ἔγραφε τότε: «Σὰς δίδω τὴν εἰδήσιν νὰ πάρετε
 μέτρα καλὰ νὰ σβύσητε τὰ παλαιὰ πάθη, ἐπειδὴ ἡ Σέβαστὴ
 Διοίκησις τῶν Ἑλλήνων ἐγνωρίσθη ἀπὸ ὅλα τὰ βασίλεια τῆς
 Εὐρώπης, ἀπήλαυσε τὰς πλέον μεγάλας βασιλικὰς δυνάμεις
 ὥστε νὰ κινή εὐκόλως τὸν πόλεμον κατὰ τῶν ἐχθρῶν καὶ ἡ-
 δυνήθη τὰ πλέον μέγαρα καὶ στασιαστικὰ πνεύματα τοῦ Μω-
 ρέως νὰ τὰ καθυποτάξῃ εἰς τοὺς νόμους· στοχασθῆτε λοιπὸν
 καλὰ ὅτι ἡ Διοίκησις μᾶς εἶνε βασίλειον δυνατὸν νὰ βραβεύ-

ση τοὺς ἀξιόους πολίτας του, καὶ νὰ παιδεύσῃ τοὺς ταρχο-
ποιοὺς καὶ λυμεῶνας τῆς κοινῆς εὐταξίας...»

Πιστὸς καὶ εὐπειθὴς πάντοτε πρὸς τὴν Κεντρικὴν Διοί-
κησιν ὁ Λυκοῦργος συνέτρεξεν αἰείποτε μετ' ἀφοσιώσεως τὸ
ἔργον αὐτῆς ἐν τῷ κύκλῳ τῆς δικαιοδοσίας του. Διὰ τὴν
καταβολὴν τῶν ἐθνικῶν φόρων καὶ εἰσφορῶν προθύμως ἐφρόν-
τιζε. Πολλάκις μὲ θυσίαν τῆς ἰδίας αὐτοῦ δημοτικότητος,
ὅταν δὲ τὸ πρῶτον ἀφίκετο εἰς Σάμον ἀπεσταλμένος τῆς
Διοικήσεως πρὸς εἰσπραξίν τοῦ ἐπιβληθέντος φόρου ἐνὸς γρο-
σίου δι' ἕκαστον ἄτομον καὶ τῶν ἐκουσίων συνεισφορῶν εἴτε
εἰς χρήματα, εἴτε εἰς κρημνήματα ἐκ χρυσοῦ ἢ ἀργύρου, ὁ
Λυκοῦργος, πρῶτος δίδων τὸ καλὸν παράδειγμα, ἔδωκεν εἰς
τὸν ἀπεσταλμένον τοῦτον ποσότητά τινα μετρητῶν καὶ ὄλα
τὰ χρυσᾶ καὶ ἀργυρᾶ σκεύη τοῦ οἴκου του, ἀνερχόμενα εἰς
πέντε ὀκάδας. Περὶ τὰ μέσα τοῦ Ἀπριλίου ἀφίκοντο εἰς
Σάμον ἐκ μέρους τῆς Κυβερνήσεως οἱ ἀξιωματικοὶ Ρόδιος
καὶ Μπαλᾶνος πρὸς στρατολογίαν. Τότε μὲν οἱ διευθυνον-
τες τὴν ἐπανάστασιν κατενόουν ὅτι διὰ τὴν ἐκ παρατάξεως
ἀντίστασιν κατὰ τοῦ Αἰγυπτίου ἡγεμόνος ἄγοντος χιλιάδας
τακτικοῦ καὶ καλῶς ὀργανωμένου στρατοῦ δὲν ἤρχουν μόνον
τὰ ἄτακτα τῶν ὀπλιτῶν στίφη καὶ ἠναγκάζοντο νὰ προβῶ-
σιν ἐκ τῶν ἐνόντων εἰς τὴν κατάρτισιν στρατοῦ μὲ εὐρωπαϊ-
κὴν τινα ὀργάνωσιν. Καὶ εἰς τὴν περίστασιν ταύτην ὁ Λυ-
κοῦργος ἐκθύμως ἐιργάσθη ἵνα ἡ ἀποστολὴ τῶν ἀντιπροσώ-
πων τῆς Κυβερνήσεως στεφθῆ ὑπὸ ἐπιτυχίας. "Ἐστειλεν ἐγ-
κυκλίους εἰς ὅλους τοὺς δήμους τῆς νήσου προτρέπων δι' αὐ-
τῶν τοὺς κατοίκους νὰ κατατάσσωνται προθύμως ὑπὸ τὴν
σημαίαν τοῦ Ἔθνους ὡς τακτικοὶ στρατιῶται· καὶ οὕτω κα-
τωρθώθη ἵνα ἐξ ὅλης τῆς Σάμου στρατολογηθῶσι τότε ἐντὸς
ὀλίγου καιροῦ οὐχὶ ὀλίγοι ἄνδρες, οἵτινες μεταβάντες εἰς Στε-
ρεάν Ἑλλάδα καὶ Πελοπόννησον ἔλαβον μέρος εἰς πολλὰς
μάχας. Περὶ τῶν Σαμίων τούτων πολεμιστῶν ἔγραφε κατὰ
Ἰανουάριον τοῦ 1826 ἡ ἐν Ναυπλίῳ ἐκδιδομένη Γενικὴ
Ἐφημερὶς τῆς Ἑλλάδος: «Καὶ ἄλλοτε εἶπομεν
ὅτι πρῶται αἱ νῆσοι τοῦ Αἰγαίου ἔδωκαν τὸ κάλλιστον πα-

παράδειγμα τῆς εὐπειθείας εἰς τὸν περὶ στρατολογίας νόμον, καὶ εἰς αὐτὰς χρεώσται κυριωτέρως τὴν ταχεῖαν αὐξήσιν τοῦ τοῦ τακτικὸν στράτευμα. Καὶ ἡ Σάμος φιλοτιμουμένη δὲν ἠθέλησε νὰ φανῆ κατωτέρα τῶν ἄλλων νήσων εἰς τὴν προθυμίαν καὶ εὐπειθείαν εἰς τὸν νόμον τοῦτον. Κατ' αὐτὰς ἐφθασαν ἐκ τῆς νήσου 96 νεοσύλλεκτοι καὶ ἦσαν ἔτοιμοι καὶ ἄλλοι νὰ ἀναχωρήσωσιν εἰς ἀναπλήρωσιν τῶν κατὰ τὸν νόμον διωρισμένων ἀναλόγου ἀριθμοῦ τῶν στρατιωτῶν. Ἐκτὸς τούτου κατετάχθησαν εἰς τὸ τακτικὸν στράτευμα περὶ τὸν παρελθόντα Ἰούλιον ἐκ τῆς αὐτῆς νήσου καὶ 137 ἕθελονταί. Ὅσον δὲ εἰς τοὺς πρώτους ὅσον καὶ εἰς τοὺς δευτέρους ἐνήργησαν μεγάλως ὁ Κύριος Α. Λυκούργος, οἱ ἐπιστάται καὶ οἱ δημογέροντες τῶν χωρίων καὶ ἡ ἐκεῖθεν σταλείσα ἐπιτροπὴ συνεργούσα εἰς τὴν πλήρωσιν τοῦ νόμου, ἐπολιτεύθη φρονίμως καὶ κοσμίως. Οἱ καλοὶ Σάμιοι ἐνῶ γειτονεύονται μὲ τὴν Ἀσίαν, ἐνῶ εὐρίσκονται πάντοτε εἰς ὑποψίας πολέμου καὶ τὰ παράλια τῆς Ἀσίας ἀδιακόπως βλάπτουσι, δὲν ἔλειψαν καὶ ἀπὸ τοῦ νὰ τρέξωσι προθύμως καὶ εἰς τὸ τακτικὸν στράτευμα».

Ἐν τούτοις αἱ διαβολαὶ κατὰ τοῦ Λυκούργου ἐκ μέρους τῶν κομματικῶν αὐτοῦ ἀντιπάλων καὶ αἱ ὑπουλοὶ αὐτῶν ἐνέργειαὶ παρὰ τῆ Κεντρικῆ Διοικήσει δὲν εἶχον παύσει. Ἡ κοινὴ ὁμως γνώμη εἶχε διαφωτισθῆ τῶρα καὶ ἐκ τῶν πραγμάτων εἶχε μορφώσει ἀρίστην ἰδέαν περὶ τῆς ἀξίας καὶ τῆς ἰκανότητος τοῦ Λυκούργου, τοῦ ὁποίου ἡ ἀνατροπὴ ἐκ τῆς ἀρχῆς, ἐφόσον, ἀφ' ἐνὸς μὲν οὗτος τοιαύτης πανελληνίου φήμης ἀπειλάμβανε, ἀφ' ἑτέρου δὲ εἶχε μὲ τὸ μέρος τοῦ τὴν ἐμπιστοσύνην καὶ ἐκτίμησιν τοῦ Σαμιακοῦ λαοῦ, δὲν ἦτο βεβαίως εὐκολοκατόρθωτος. Σπουδαῖον δὲ καὶ μοναδικὸν σχεδὸν ἐπιγείρημα τῶν κατ' αὐτοῦ ἐνεργούντων ἦτο, ὅτι ὁ Λυκούργος ἐξήκολούθει νὰ μένη εἰς τὴν ἀρχὴν παρὰ τὸν Νόμον τὸν ψηφισθέντα ὑπὸ τῆς ἐν Ἀστροὶ Ἐθνικῆς Συνελεύσεως, καθ' ὃν, ὡς εἶδομεν, ἀπηγορεύετο ὁ διορισμὸς ἐντοπίων ἐπάρχων. Ἀλλ' αἱ προκληθεῖσαι συμφοραὶ εἰς τὴν Σάμον κατὰ τὸν διορισμὸν τοῦ Μώραλη καὶ τοῦ μετὰ ταῦτα Ψα-

ριανού Χ' Ἀργύρη εἶχον πείσει τὴν Κεντρικὴν Διοίκησιν ὅτι
 δὲν ἦτο καθόλου φρόνιμον νὰ ἀποπειραθῆ, ἐκ νέου τὴν ἐφαρ-
 γὴν τοῦ τοιοῦτου νόμου ἐν Σάμῳ θυσιάζουσα τὴν οὐσίαν χά-
 ριν τῶν τύπων καὶ ἐκθέτουσα εἰς μέγαν κίνδυνον τὴν ἡσυχίαν
 καὶ ἀσφάλειαν μιᾶς νήσου διεξαχούσης ἀγῶνα ἀπέλπιδα καὶ
 ἡρωϊκόν. Καὶ ἔμενε μὲν ὁ Λυκούργος ὡς διοικητὴς τῆς Σά-
 μου, ἐπειδὴ ὅμως ἡ παραμονή του ἐν τῇ ἀρχῇ ἦτο δυνατὸν
 νὰ θεωρῆται κατὰ τύπους ὡς προσωρινή, καθόσον ἐν τῷ με-
 ταξὺ δὲν ἐξεδόθη ἕτερον διάταγμα ἀνακαλοῦν τὸν διορισμὸν
 τοῦ Φαριανοῦ Ἐπαρχοῦ καὶ ἐπικυροῦν τὴν ἀναγνώρισιν τοῦ
 Λυκούργου ὡς τοιοῦτου. ἡ συγκληθεῖσα ἐν Χώρα κατὰ Φε-
 βρουάριον τοῦ 1825 Γενικὴ Συνέλευσις τῶν Σαμίων ἐπιθυ-
 μοῦσα νὰ ἀρῇ τὴν ἀβεβαιότητα ταύτην καὶ τοὺς ἐξ αὐτῆς
 ἐνδεχομένους κινδύνους, ἐψήφισεν ὅπως ζητηθῆ παρὰ τῆς
 Διοικήσεως διὰ τὸν Λυκούργον δίπλωμα στρατηγίας καὶ
 πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον ὑπεβλήθησαν κατὰ Μάρτιον τοῦ ἰ-
 δίου ἔτους ἐπανειλημμένα ἀναφοραὶ ἐκ μέρους τῶν πληρε-
 ξουσιῶν καὶ τῶν 18 χωρίων τῆς Σάμου πρὸς τὴν Ἐθνικὴν
 Διοίκησιν καὶ ἰδιαιτέρως πρὸς τὸ Ὑπουργεῖον τῶν Ἐσωτε-
 ρικῶν. Καὶ δὲν ἀπεστάλη μὲν τὸ ἐπιζητούμενον διὰ τῶν ἀ-
 ναφορῶν τούτων δίπλωμα, διεβιβάσθη ὅμως ἀργότερον ὑπὸ
 τοῦ ἐκτελεστικοῦ σώματος ἐπιστολὴ πρὸς τὸν Λυκούργον λίαν
 κολακευτικὴ δι' αὐτόν, καθόσον διὰ τῆς ἐπιστολῆς ταύτης
 ἀνεγνωρίζοντο αἱ τοῦ ἀνδρὸς ἀρεταὶ καὶ αἱ σύντονοι μέριμναι
 αὐτοῦ καὶ σπουδαῖαι θυσίαι ὑπὲρ τῆς Πατρίδος. « Ἐδέχθη-
 μέ ὅλον τὸ βαθὺ σέβας—ἔγραφεν ἀπαντῶν εἰς τὴν ἐπιστολὴν
 ταύτην ὁ Λυκούργος—τὴν προσκυνητὴν ἐπιστολὴν τοῦ σε-
 βαστοῦ τούτου σώματος. ἐν ἣ εἶδον λαμπρῶς χαρακτηριζο-
 μένην ὑπὸ τῆς Σεβ. Διοικήσεως, τὴν ἐκ τῆς μεγάλης ἀρετῆς
 ἐπιεικῆ συγκατάθεσιν πρὸς τὴν ἐλαχίστην προσφορὰν τοῦ
 εὐτελοῦς δούλου τῆς, καὶ τὴν πρὸς αὐτὸν εὐεργεσίαν, προσ-
 δεξαμένην ταύτην εὐμενῶς, ἐφ' ᾧ καὶ ὀλοψύγως εὐγνωμονῶν,
 τὴν παρακαλῶ θερμῶς, ὅπως καὶ αὐθις συγκαταβαίνουσα ἐ-
 πιεικῶς, προσδεχθῆ, ὡσαύτως εἰς τὴν προσφορὰν τῆς ὀλικῆς
 πρὸς τὴν εὐδαιμονίζουσαν με αὐτὰς εὐνοίαν ἀφιερῶσεώς μου.

ἵνα διὰ τῆς εὐμενοῦς προστασίας τῆς καὶ περιθάλψεως ἐνισχυόμενος, ἀναφρίνωμα! ἐπὶ μᾶλλον, καὶ διὰ λόγων καὶ διὰ πράξεων».

Ἄλλ' ὁ Λυκοῦργος δὲν εἶχεν ἀνάγκην τῶν τιμητικῶν τούτων ἐνδείξεων ἵνα ἐκπληροῖ τὰ πρὸς τὴν Πατρίδα ὑψηλά του, καθήκοντα μετὰ ζήλου καὶ ἀφοσιώσεως. Ἐγνώριζεν ἄλλως, ὅτι οἱ ἀγωνιζόμενοι ὑπὲρ τοῦ κοινοῦ καλοῦ, δὲν πρέπει νὰ ἀπεκδέχωνται ἄλλην ἀνταμοιβὴν ἀπὸ τὴν προκύπτουσαν ἐκ τῆς ἐπαναπαύσεως τῆς ἑαυτῶν συνειδήσεως, ἣτις μόνη εἶνε μεγαλυτέρα καὶ πολυτιμοτέρα τῶν παντὸς εἶδους παρασῆμων καὶ τιμητικῶν διπλωμάτων. Καὶ ἐξηκολούθει μὲ ἀκαταπόνητον ζῆλον τὸ μέγα ἔργον τὸ ὁποῖον ἀπὸ τοῦ 1821 εἶχεν ἀναλάβει, ἀδιαφορῶν πρὸς τὰς ὑπὲρ αὐτοῦ κρίσεις τῶν ἄλλων καὶ τὴν χαρακτηριστικὴν ψυχραίμιαν του ὡς μόνον ἀντιδραστικὸν μέσον ἀντιτάσσει ἐναντίον τῶν σκευωριῶν τῶν κομματικῶν αὐτοῦ ἀντιπάλων. Ἐφρόντιζεν ὁμῶς νὰ θέτῃ ὑπὸ τὸν ἔλεγχον καὶ τὴν κρίσιν τῆς κεντρικῆς Διοικήσεως ὅλας τὰς σπουδαίας διοικητικὰς πράξεις καὶ ἐνεργείας του καὶ αὐτοὶ δὲ οἱ ὑπὸ τῶν Συνελεύσεων ψηφιζόμενοι προϋπολογισμοὶ τῶν ἐσόδων καὶ ἐξόδων ὑπεβάλλοντο τακτικῶς τῇ εἰσηγήσει αὐτοῦ εἰς τὴν Διοίκησιν πρὸς ἐπικύρωσιν. Τραυλὴ ἀπόδειξις τῶν πάντοτε εὐρύθμων ἐνεργειῶν του εἶνε ὅτι οὐδέποτε ἐξεφράσθη μομφή τις ἐναντίον τῆς ἐν Σάμῳ διοικήσεώς του ἐκ μέρους τῆς κεντρικῆς τοῦ Ἔθνους ἀρχῆς.

Καὶ ταῦτα μὲν ὅσον ἀφορᾷ τὴν ἐσωτερικὴν κατάστασιν τῆς νήσου. Οἱ δὲ ἐξωτερικοὶ κίνδυνοι τοὺς ὁποίους καὶ ἡ Κεντρικὴ Διοίκησις διὰ τὴν Σάμον πρέβλεπε δὲν ἦσαν διόλου ἀνύπαρκτοι. Ἡ Πύλη μετὰ τὰ γεγονότα τοῦ 1824 δὲν εἶχε κάμει ἢ ἀναβολὴν μόνον τῶν σχεδίων τῆς κατὰ τῆς Σάμου τῆς ὁποίας πάντοτε ἐμελέτα τὴν καταστροφὴν. Ἄλλ' ἀσχολουμένη ἀπὸ ἄλλας σοβαρωτέρας μερίμνας, ἠμποδίζετο εἰς τὴν ἐκτέλεσιν τῶν κατὰ τῆς Σάμου σχεδίων τῆς. Καὶ ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων ὁμῶς εἶχεν ἀποφρασθῆ ὅτι ἂν διὰ τῆς ὀλιγοφροσύνης καὶ τῆς διχονοίας εἶχον ἀπολεσθῆ τὰ Ψαρά, ἔπρεπε τοῦλάχιστον νὰ σωθῆ πᾶσα θυσία ἢ Σάμος. Καὶ ὡς ἐκ τού-

του ὁ Ἑλληνικὸς στόλος δὲν ἔπαυε νὰ ἔγῃ διαρκῶς τὴν προσοχὴν του ἐστραμμένην εἰς τὴν σωτηρίαν αὐτῆς. Περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ Φεβρουαρίου τοῦ 1825 εἶχε γνωσθῆ, ὅτι ὁ Τούρκικὸς στόλος μετὰ μεγάλων προπαρασκευῶν καὶ δυνάμεων ἐσκόπει νὰ ἐπέλθῃ κατὰ τῆς Σάμου καὶ καθ' ὅλης τῆς Ἑλλάδος. Ὁθεν ἡ ἐν Ναυπλίῳ Κυβέρνησις διέταξε τότε τοὺς ναυάρχους Ὑδρας καὶ Σπετσῶν νὰ ἔχωσιν ἑτοιμὰ πρὸς ἐκκίνησιν ὅλα τὰ πλοῖα των. Οἱ γενναῖοι νησιῶται ἐδείκνυντο πρόθυμοι εἰς πᾶσαν περίστασιν ἀποδείξαντες μέχρι τέλους τοῦ ἀγῶνος ὑπεράνθρωπον ἀντοχὴν. Τοιαῦτα εἰδήσεις ἐξηκολούθουν κυκλοφοροῦσαι καθ' ὅλον τὸ ἔτος 1825. Ἀλλ' οἱ κάτοικοι τῶν νήσων συνειθίσαντες νὰ ἀκούουν προμερὰς διαδόσεις δὲν ἀπέδιδον εἰς ταύτας καὶ πολὺ μεγάλην προσοχὴν διότι ἄλλως οὗτοι δὲν ὑφίσταντο καὶ τὰ δεινοπαθήματα τὰ ὅποια ἐδοκίμαζον οἱ δυστυχεῖς Χριστιανοὶ τῆς Ἀνατολῆς. Ὡ! τί ὑπέρονον οἱ ταλαίπωροι οὗτοι! Ποῖα καὶ πόσα μαρτύρια δὲν ἔλαβον τότε χώραν εἰς τὰς ὠραίας ἀκτὰς τῆς πολυπαθοῦς Ἰωνίας! Παναγκάζοντο οἱ δυστυχεῖς ραγιάδες ὅσοι δὲν ἐπρόφρασαν νὰ διαπεραιωθῶσιν εἰς νῆσον τινα καὶ ὅσοι διέφειγον τὴν μάχιραν, νὰ συσσωρεύωνται εἰς Σμύρνην. Ἀλλὰ καὶ ἐκεῖ μὴπως ἐτελείωνον τὰ δεινὰ των; Ἀγρία στίφη Ἀσιατῶν ὀπλιτῶν καὶ Γενιτσάρων ἐπλήρουν τότε τὴν Ἰωνικὴν μεγαλοῦπολιν. Ἐτριζαν τοὺς ὀδόντας των τὰ θηρία ταῦτα ὁσάκις ἤκουον καὶ αὐτὸ τὸ ὄνομα τῆς Σάμου προφερόμενον, ἀλλοίμονον δὲ ἂν ποτε κατώρθωνον νὰ διαπεραιωθῶσιν ἐπ' αὐτῆς. Ὁ πασᾶς τῆς Σμύρνης εἶχε διαταχθῆ νὰ εἶνε ἑτοιμὸς ὅπως εἰς τὴν πρώτην εὐκαιρίαν τεθῆ ἐπὶ κεφαλῆς τῶν στιφῶν τούτων καὶ διαπεραιωθῆ μετ' αὐτῶν εἰς Σάμον. Ἡ ὀργὴ τοῦ Σουλτάνου, καθὼς ἔλεγον οἱ Μουσουλμάνοι, κατὰ τῶν ἀνυποτάκτων νησιωτῶν ἦτο ἀδυσώπητος, τοσοῦτω μᾶλλον καθόσον εἶχεν ἐκδοθῆ τότε φετῶς ὑπὸ τοῦ Σεῖχουλισλάμη, ὁ ὁποῖος ἐπιστοποίησε ὅτι οἱ νησιῶται ἀντάρται κατὰ τὴν ἀπειθείαν των πρόσέβαλον καὶ τὴν τιμὴν τοῦ ταραπχανέ. Ἀλλ' αἱ ἡμέραι παρήρχοντο καὶ αἱ ἀπειλαὶ τῶν Τούρκων δὲν ἐπραγματοποιουῦντο πρὸς μεγίστην ἀδημονίαν τῶν συγκεντρωμέ-

νων ἐν Σμύρνῃ στραπῶν, οἵτινες εἶχον περιέλθει εἰς ἀθλίαν κατὰστασιν. Ἔνεκα τῆς μεγάλης συγκεντρώσεως καὶ τῆς ἀγρείας ποιότητος τῶν ζωοτροφῶν ταχέως ἀνέκυψε μεταξὺ αὐτῶν φοβερὰ ἐπιδημία, ἧς τὰ ἐπακόλουθα ἦσαν τρομερώτατα. Κατάραι καὶ ἀναθήματα ἐξέφευγον τότε ἀπὸ τοῦ στόματος τῶν Γενιτσάρων καὶ οἱ Τούρκοι τῆς Σμύρνῃς ἐδυσφρόρουν τὰ μέγιστα ἐκ τῆς παρατεινομένης ἀθλίας ταύτης καταστάσεως.

Ἄλλ' ἤδη ἡ προσοχὴ τοῦ κόσμου ἐστρέφετο εἰς πολὺ μεγαλύτερα καὶ σοβαρώτερα γεγονότα καὶ περιστατικά. τῶν ὁποίων τὴν φρικιαστικὴν ἐντύπωσιν τότε ἠσθάνθη ἅπασα ἡ Ἀνατολή. Ἀπὸ τῆς 1825 ὁ Ἰβραήμ ἀναχωρήσας ἐκ Κρήτης ἀπεβίβασθη μετὰ τῶν στρατῶν αὐτοῦ εἰς Πελοπόννησον τὴν ὁποίαν ἐντὸς ὀλίγων μηνῶν μετέβαλεν εἰς σωρὸν ἐρειπίων κατακαύσας καὶ αὐτὰ τὰ δένδρα τῶν ἀγρῶν. Ἀφ' ἑτέρου ὁ Κιουταχῆς χιλιάδας ἀνδρῶν ἄγων ἔρθησε πρὸ τοῦ Μεσολογγίου τὸ ὅποιον καὶ ἐπολιορκήσας στενότατα. Διὰ τῶν συγγρόνων δὲ τούτων καὶ ἀλλεπαλλήλων πληγμάτων ὁ ἀσπὴρ τῆς ἐπαναστάσεως, κατὰ τὴν ἐκφρασιν τοῦ ἱστορικοῦ Παπαρηγοπούλου, ἀπὸ τῶν πρώτων μηνῶν τοῦ 1825 ἤρχισε νὰ ὠχρῆ. Τὸ Μεσολογγιον δὲν εἰμπόρεσε νὰ ἀνθέξῃ ἐπὶ πολὺν καιρὸν καὶ ἡ ἥρωικὴ πτώσις του ἐπισυμβῆσεν κατ' Ἀπρίλιον συνεχίνησεν ὅλον τὸν κόσμον. Τότε διεδόθη ὅτι ἡ Τουρκία ἐμελλε νὰ στραφῇ καὶ πρὸς ἐξόντωσιν τῶν νήσων. Ἡμέραι φοβερᾶς κρίσεως διὰ τὸ Ἑλληνικὸν ἔθνος ἦσαν αἱ ἡμέραι ἐκεῖναι. Ἡ συγκροτηθεῖσα ἐν Ἐπιδαύρῳ Γ' Ἑθνικὴ Συνέλευσις εἰς τὴν ὁποίαν εἶχον μέρος καὶ ὡς πληρεξούσιοι τῆς Σάμου οἱ Ἰωάννης Λεκάτης, Κωνσταντῖνος Σουβαλιτζῆς καὶ Χριστόδουλος Ματακίδης, δὲν διήρκεσε ἢ ὀλίγας ἡμέρας διαλυθεῖσα διὰ τὴν ἐκ τῆς πτώσεως τοῦ Μεσολογγίου ἐπεληθοῦσαν κατάπληξιν. Αἱ δὲ ἐπιτροπαὶ τῆς ὁποίας ἡ Συνέλευσις αὕτη διώρισε ἵνα ἀναλάβωσι τὴν ὀλικὴν κυβέρνησιν τῶν Ἑλληνικῶν πραγμάτων καὶ τὰς ὑπὲρ τῆς σωτηρίας τοῦ ἔθνους ἐξωτερικὰς διαπραγματεύσεις εὐρέθησαν, ὡς δύναται ὁ καθείς νὰ ἐννοήσῃ, ἐν μέσῳ μεγίστων περισπα-

σμων και ἐσχάτης ἀμνηχανίας. Παρὰ ταῦτα ὁμοῦς οἱ ἐν Ναυπλίῳ ἀποτελοῦντες τὸ ἐκτελεστικὸν σῶμα δὲν εἰλείψαν ἀπὸ τοῦ νὰ φροντίσουν καὶ διὰ τὴν προστασίαν τῆς Σάμου, ἥτις δι' αναφορῶν τοῦ Λυκούργου, τῶν Κοινῶν Κριτῶν καὶ τῶν Ἐφόρων τῶν χωρίων καὶ διὰ τῶν προσωπικῶν ἐνεργειῶν τῶν ὡς ἀνωτέρω ἀντιπροσώπων τῆς εἰς τὴν Ἐθνικὴν Συνέλευσιν ἐπεκαλεῖτο τὴν ἔγκαιρον ἀντίληψιν καὶ συνδρομὴν τῆς Κεντρικῆς Διοικήσεως. Τῆ 17 Ἀπριλίου τοῦ 1825 ἔγραφε τὸ ἐν Ναυπλίῳ Ἐκτελεστικὸν σῶμα πρὸς τοὺς Σαμίους, ὅτι ἡ Διοίκησις λαβοῦσα ὑπὸ ὄψιν τὰς ἀναφορὰς των ἔδωκε τὴν ἐντολὴν νὰ σταλῶσιν ἀπὸ τὴν δευτέραν δόσιν τῶν Ἐθνικῶν προσόδων 30.000 γροσίων, καθὼς καὶ 1000 ὀκάδες πυρίτιδος, 2.000 ὀκάδες μολύβδου καὶ ἀνάλογος ποσότης χάρτου, διετάχθη δὲ καὶ ἡ ναυτικὴ μοῖρα νὰ περιπλήρῃ τὰ περὶ τὴν Σάμον ὕδατα, ἵνα, ἀνάγκης παρουσιασθείσης, ἀποκρούσῃ τὸν ἐχθρὸν καὶ ματαιώσῃ τὰ ὀλέθρια αὐτοῦ σχέδια. Ἀλλὰ καὶ ὁ Λυκούργος ὑποπτευόμενος πάντοτε αἰφνιδίαν ἐπέλασιν τοῦ ἐχθροῦ, συνίστα πρὸ τῆς λήψεως τοῦ ἀνωτέρω γράμματος τῆς ἐν Ναυπλίῳ ἀρχῆς καὶ περὶ τὰ τέλη τοῦ Μαρτίου πρὸς τοὺς Ἐφόρους τῶν χωρίων τῆς Σάμου καὶ τοὺς ἀξιωματικούς νὰ μὴν ἀμελῶσι τὰ ἀφορῶντα τὴν ἀμυναν τῆς Πατρίδος καὶ νὰ κατέρχωνται ὅσοι εἰς τὰ παράλια μέρη, διὰ νὰ ἐπισκευάζωσι τοὺς προμαχῶνας καὶ τὰ ἄλλα ὀχυρωματικὰ ἔργα, καὶ οἱ φύλακες ἐκάστου χωρίου νὰ φυλάττωσιν ἐπιμελῶς τὰς διωρισμένας θέσεις. Ὅσοι δὲ παρήρχοντο αἱ ἡμέραι, τόσον ἡ ἀγωνία τῶν κατοίκων ἐπετεινέτο, καθόσον ἐν τῷ μεταξὺ ἔφθανον διάφοροι εἰδήσεις, ὅτι ὁ Τουρκικὸς στόλος ἐκπλέει ὠρισμένως τὴν δεῖνα ἡμέραν, ὅτι ἔχει μεθ' ἑαυτοῦ φορτηγὰ πλοῖα με κτίστας καὶ κανόνια καὶ με ὅλα τὰ ἀναγκαῖα, ἵνα κατὰ τὴν πρώτην του ἐξοδὸν εἰς τὴν Σάμον κατασκευάσῃ ἐν αὐτῇ φρούριον καὶ ἄλλα παρόμοια, τὰ ὅποια εἶχον μὲν ὑπόστασιν τινα, ἀλλὰ μετεβάλλοντο καὶ ἐμεγαλοποιούντο ἐν τῇ φαντασίᾳ τῶν μεταδιδόντων τὰς εἰδήσεις ταύτας.

Ἀλλ' ἡ ἀνοιξίς παρήλθε, παρήλθεν ἀκόμη καὶ τὸ θέρος, ἔφθασε καὶ τὸ φθινόπωρον καὶ ἡ Τουρκικὴ ἀρχαδὰ δὲν εἶχε

φανῆ. Τοῦ χειμῶνος ἐπελθόντος κάθε φόβος εἶχεν ἐκλείψει, καθόσον οἱ πάντες ἐγνώριζον ἤδη μετὰ βεβαιότητος, ὅτι οἱ Τούρκοι ἦσαν τόσον πρακτικοὶ ἄνθρωποι ὥστε νὰ μὴ αποπειρῶνται ἐπιχειρήσεις κατὰ θάλασσαν ἐν καιρῷ χειμῶνος. Τοιοῦτοτρόπως ἔληξε καὶ τὸ ἔτος 1825. Ἀρχομένου δὲ τοῦ 1826 συνήλθεν ἐν Χώρα ἡ ἐτησία τακτικὴ τῶν Σαμίων Συνελεύσεις, ἥτις ἐξελέξεν ὡς Κοινοὺς Κριτὰς τὸν Νικόλαον Καραγιαννάκην ἐκ Βαθέος, τὸν Ἀναγνώστην Καριώτογλου ἐκ Χώρας καὶ τὸν Χριστόδουλον Καψάλην ἐκ Παγώνδου, ἀνέθεσε δὲ καὶ πάλιν τὴν Γενικὴν Διοίκησιν εἰς τὸν Λυκοῦργον.

Τὰ ἐσωτερικὰ πράγματα τῆς νήσου ἦσαν τώρα ὀμολώτερα ἀπὸ πᾶσαν ἄλλην περίστασιν. Πλήρης ἐμπιστοσύνη ἐξεδηλοῦτο ἀπὸ ὅλους τοὺς κατοίκους πρὸς τὸν Λυκοῦργον καὶ τὴν διοίκησίν του. Ἡ βασιλεύουσα τάξις εἰς ὅλα τὰ χωρία ἦτο παρὰδειγματική. Δὲν ἔλειπον βέβαια καὶ τὰ μικροεπεισόδια, ἀλλ' ἡ γενικὴ καταστασις ἦτο εὐχαριστος. Δι' μετὰξὺ τῶν κατοίκων προκύπτουσαν διαφοράν ἐλύοντο ἀπὸ τὸ Κοινὸν Κριτήριον μετὰ ταχύτητος καὶ δικαιοσύνης. Τοῦτο πρὸ πάντων ἔκαμνε τοὺς κατοίκους νὰ ἀγαπῶσι καὶ σέβωνται τὸν Λυκοῦργον. Ἡ ἐπικρατοῦσα οἰκονομικὴ ἔνδεια ἦτο μεγίστη, καθόσον ἐνεκα τῶν ἀνωμαλιῶν παραμελεῖτο ἡ γεωργία, τὸ δὲ ἐμπόριον κατ' ἄπασαν τὴν Ἀνατολήν διενεργεῖτο τότε μετὰ μεγίστων προφυλάξεων. Ἀλλ' ἡ ζωὴ μὲθ' ὅλην τὴν ἔλλειψιν τῶν ὑλικῶν μέσων ἦτο εὐχαριστος, ἐπειδὴ οἱ κάτοικοι εἶχον τὴν ἐλευθερίαν, τὸ μέγιστον τοῦτο καὶ τιμιώτατον τῶν ἀγαθῶν.

Ἐβλεπεν ὁ Λυκοῦργος ὅτι ἂν οἱ Σάμιοι ἐμμένουν πιστοὶ καὶ ἡνωμένοι εἰς τὸν ἀγῶνά των θὰ ἔφθανον εἰς εὐχριστον ἀποτέλεσμα. Καὶ διὰ νὰ ἀσφαλίσῃ τὴν ἑνώσιν ταύτην ἐσκέφθη νὰ συνδέσῃ ὅλους τοὺς ἐξέγοντας Σαμίους δια τινος ἀδελφάτου κατὰ τὸ πρότυπον τῆς Φιλικῆς Ἑταιρείας. Κατ' ἐκεῖνον τὸν καιρὸν αἱ δοκιμασίαι καὶ αἱ συμφοραὶ τοῦ βίου ἠνάγκαζον τὰ ἄτομα νὰ συνάπτωσι μεταξὺ των δεσμοὺς τινας εἰσθηματικούς, ἔστω καὶ μεταξὺ πολὺ περιορισμένου κύκλου. Ἡ ὑπαρξίς τῶν αἰσθηματικῶν τούτων δεσμῶν ἔδασί-

ζετο εἰς τὸν ὄρκον. οἱ δὲ οὕτω συνδεδόμενοι ἐκαλοῦντο ἀδερφοποιήτοί, ἢ κατὰ τὴν Σαμιακὴν διάλεκτον ἀδερφοπτοί, καὶ ἡ μεταξὺ τούτων ἀγάπη ἦτο τόση, ὥστε ὁ εἰς ἐθυσίαζε προθύμως καὶ τὴν ζωὴν του αὐτὴν ὑπὲρ τοῦ ἄλλου καὶ ὅταν ἀπέθνησκεν εἰς ἐκ τῶν ἀδελφῶν, ὁ ἄλλος ἢ οἱ ἄλλοι, ἂν ἦσαν πλέον τῶν δύο οἱ ἀδερφοπτοί, ἐπροστάτευον τὴν ἀπορροανισθεῖσαν αὐτοῦ οἰκογένειαν. Ἡ συνήθεια αὕτη, ἥτις ἄλλως τε ἐπεκράτει εἰς ὅλα τὰ Ἑλληνικὰ μέρη καὶ καθ' ὅλους τοὺς αἰῶνας τῆς δουλείας, θὰ ἔδωκεν ἴσως ἀφορμὴν εἰς τὸν Λυκούργον νὰ σκευθῆ, ὅτι ἡ ἰδέα τῆς τοιαύτης ἀδελφοποιήσεως εἰμποροῦσε νὰ λάβῃ γενικωτέραν μορφήν ὑπὸ ὀργάνωσιν τινὰ καὶ προσέβη εἰς τὴν ἰδρύσιν τοῦ ρηθέντος σωματείου. ὅπερ ἐκλήθη Φιλανηρωπικὴ Ἐταιρεία, τῆς ὁποίας κυριώτερος σκοπὸς ἦτο «ἡ πρὸς τὰ κοινωφελῆ ἔνωσις τῶν ἀγαθῶν πατριωτῶν» καὶ τῆς ὁποίας μέλη, πλην τοῦ Λυκούργου, ἐγένοντο ὅλοι οἱ πρόκριτοι τῆς ἐποχῆς ἐκείνης. πολιτικοὶ καὶ πολεμισταί. Ἡ Ἐταιρεία περιεβλήθη μὲ κάποιαν μυστικότητά. σκοπίμως ἴσως, ἵνα ἐξασκῆ περισσότερον γόητρον παρὰ τοῖς κατοίκοις. δὲν ἐσημείωσεν ὁμῶς οὐδεμίαν ἀξιόλογον δράσιν, πλην τοῦ ὅτι ἤνωσε δι' ὀλίγον χρόνον σφιγκτότερον τοὺς ἐν τῇ πρώτῃ γραμμῇ τοῦ ἀγῶνος ἀγωνιζομένους Σαμίους.

Ὅταν ἤρχιζε τὸ ἔαρ τοῦ 1827 ἤρχιζον ὡσαύτως νὰ ἐπαναλαμβάνωνται καὶ οἱ φόβοι περὶ τῆς νέας ἐπελάσεως τοῦ Ὀθωμανικοῦ στόλου. Πληροφορία: ἔφθανον ὅτι ἐν Μικρασίᾳ συνεκεντρώνοντο πάμπολλα στρατεύματα τὰ ὁποῖα προωρίζοντο διὰ τὴν Σάμον καὶ ὅτι ὁ Ὀθωμανικὸς στόλος ἠτοιμάζετο νὰ ἐξέλθῃ τοῦ Ἑλλησπόντου. Αἱ πληροφορία: αὗται ἦσαν θετικαί καὶ διὰ τοῦτο ἀπεφασίσθη νὰ ζητηθῆ ἐγκαίρως ἡ συνδρομὴ τοῦ Ἑλληνικοῦ στόλου. Κατὰ Ἰούνιον λοιπὸν ἐστάλησαν εἰς Ἰδρᾶν ὁ Δημήτριος Μιτζάκης καὶ ὁ Κωνσταντῖνος Μισιτζῆς, μετ' ἐπιστολῶν πρὸς τὸν Λάζαρον Κουντουριώτην καὶ πρὸς τὸ κοινὸν τῆς Ἰδράς, δι' ὧν οἱ Σάμιοι ἐπεκαλοῦντο βοήθειαν. Ὁ Κουντουριώτης δεχθεὶς τοὺς Σαμίους τούτους ἀπεσταλμένους καὶ ἀναγνώσας τὰς ἐπιστολάς

των, συνεκάλεσεν εὐθύς εἰς κοινὴν σύσκεψιν ὅλους τοὺς καπεταναίους συμπολίτας του, ἀπεφασίσθη δὲ τότε νὰ ἐτοιμασθῆ καὶ πάλιν ὁ στόλος πρὸς ὑπεράσπισιν τῆς Σάμου, τῶν Σαμίων ἀπεσταλμένων δηλωσάντων ὅτι ἡ Σάμος ἀναλαμβάνει τὰ ἐξόδα τῆς διατροφῆς τῶν πληρωμάτων τοῦ στόλου ἐφ' ὅσον χρόνον ἤθελε παραστῆ ἀνάγκη νὰ μὲνη οὗτος πλησίον τῆς Σάμου. Πρὸς κάλυψιν τῶν ἄλλων δαπανῶν διὰ τὰς λοιπὰς ἀναγκαίαις προμηθείας τοῦ στόλου ἐγένετο αὐθωρεὶ κοινὸς ἔρανος, πρῶτος δὲ ὁ ἀνεξάντλητος εἰς δωρεὰς Λάζαρος Κουντουριώτης ἐγγραφεὶς εἰς τὸν ἀνοιχθέντα κατάλογον διὰ σεβαστὸν τι ποσόν, ὑπεχρέωσεν οὕτω καὶ τοὺς ἄλλους εὐπόρους Ἰδραίους νὰ συνεισφέρωσιν ἀναλόγως, ὥστε ἐντὸς μικροῦ συνηθροίσθη τὸ ἀπαιτούμενον πρὸς ἔκπλουν τοῦ στόλου ποσόν. Ὅλα αἱ ἐτοιμασίαι ἐγένοντο μετὰ καταπληκτικῆς ταχύτητος καὶ ἐντὸς δύο ἡμερῶν ὁ στόλος ἦτο ἐτοιμος πρὸς ἀπόπλουν. Οἱ δὲ ὡς ἀνωτέρω Σάμιοι ἀπεσταλμένοι ἀναχωρήσαντες ἐξ Ἰδρας μετέβησαν εἰς Ναύπλιον, ὅπου ἐζήτησαν καὶ ἔλαβον ὡσαύτως παρὰ τῆς Κυβερνήσεως τηλεβόλα τινὰ καὶ ἄλλα πολεμοφόδια καὶ μετ' αὐτῶν ἐπέστρεψαν εἰς Σάμον.

Περὶ τὰ τέλη τοῦ Ἰουνίου ἐξέπλευσε τοῦ Ἑλλησπόντου ἡ πρώτη μοῖρα τοῦ Ὀθωμανικοῦ στόλου ὑπὸ τὸν καπετανάμπεην καὶ τῆ Ἰη Ἰουλίου εἰσέπλευσεν εἰς τὸν λιμένα τοῦ Νεοκάστρου, συνίστατο δὲ ἐκ δύο δικρότων καὶ εἴκοσι φεργατῶν καὶ βρικίων. Τὴν δὲ τελευταίαν ἡμέραν τοῦ Ἰουνίου ἐξέπλευσε καὶ ἡ δευτέρα μοῖρα ὑπὸ τὸν Χοσρέφ πασᾶν· συνίστατο δὲ αὕτη ἐκ δύο δικρότων, εἴκοσι ἑπτὰ φεργατῶν καὶ κορβετῶν καὶ ἑπτὰ βρικίων καὶ σκοπον εἶχε νὰ ἐπιτεθῆ κατὰ τῆς Σάμου· ἀφοῦ παραλάβη καὶ μεταφέρη ἐπ' αὐτῆς τὸν ἐπιτῶν παραλίων τῆς Μικρασίας κατεσκευασμένον στρατόν.

Τοῦτο μαθόντες οἱ Σάμιοι ἔστειλαν τὸν Καπετὰν Σταμάτην Γεωργιάδην νὰ μεταβῆ μετὰ τοῦ πλοίου αὐτοῦ πρὸς ἀντάμωσιν τοῦ Ἑλληνικοῦ στόλου. Ὁ δὲ Χοσρέφ πασᾶς πλησιάζων τὴν Σάμον ἀπέστειλε τινὰς ἐκ τῶν ὑπ' αὐτὸν ἀνδρῶν εἰς τὴν νῆσον δι' ἣν προέτρεπε τοὺς Σαμίους νὰ ὑποταχθῶσιν.

ὑποσχόμενος γενικὴν ἀμνηστειάν, ἀπειλῶν δὲ ὅτι ἤθελεν ἐξο-
 λοθρεῦσαι ὅλους τοὺς κατοίκους ἐν τῇ περιπτώσει δὲν ἐγίνετο
 δεκτὴ ἡ πρότασις περὶ ὑποταγῆς. Πρὸς ταῦτα οἱ Σάμιοι ἀ-
 πῆντησαν ὅτι ἀδυνατοῦσι νὰ δεθῶσι τοιαύτας προτάσεις
 καὶ ὅτι ἀγωνιζόμενοι ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας των ἐλπίζουσιν εἰς
 τὴν δύναμιν τοῦ Θεοῦ, ὅστις καὶ εἰς ἄλλην περίστασιν ἔσωσεν
 αὐτοὺς καὶ ὁ ὁποῖος καὶ πάλιν ἤθελε τοὺς προστατεύσει, ὥστε
 νὰ μὴν ἐπιτύχουν τὰ καταστρεπτικὰ σχέδια καὶ οἱ ὀλεθριοί
 σκοποὶ τοῦ Ὀθωμανοῦ ναυάρχου. Τοιαυτὴν ἀπάντησιν λα-
 βὼν ὁ Λοσρέφ πασᾶς διέταξεν ἀπόβασιν εἰς τὸ βόρειον μέρος
 τῆς Σάμου. Αὐθωρεὶ πολλοὶ λέμβοι τοῦ στόλου ἐπληρώθη-
 σαν ὑπὸ Τούρκων, ἀλλ' ἡ ἀπόβασις αὐτῶν εἰς τὴν νῆσον ἀ-
 πεκρούσθη μετὰ πολλῆς φθορᾶς ὑπὸ τῶν Σαμίων. Τὴν ἐπο-
 μενὴν οἱ Τούρκοι ἀπεπειράθησαν ἐκ νέου νὰ ἀποβιβάσῃσιν,
 ἀλλὰ καὶ πάλιν οἱ Σάμιοι τοὺς ἀπέκρουσαν. Τοιαῦτα δὲ ἀ-
 πόπειρα ἐξήκολούθησαν ἐπὶ ἑπτὰ ἡμέρας. Ἠδημόνουν οἱ
 Σάμιοι, διότι δὲν ἔβλεπον τὸν Ἑλληνικὸν στόλον, καίτοι πρὸς
 εἰδοποίησιν αὐτοῦ εἶχεν ἀποσταλῆ πλὴν τοῦ Καπετᾶν Στα-
 ματῆ καὶ ὁ Θεόδωρος Τσακουμάκης, ὅστις ἐπέβη πλοίου φέ-
 ροντος 16 ἄνδρας ὀπλίτας καὶ κωπηλάτας. Οὗτος ἀναχω-
 ρήσας ἐκ Καρλόθασίων ἔφθασεν ἐντὸς 16 ὥρων εἰς Ἰδραν
 καὶ ἀφοῦ ἀνήγγειλεν εἰς τοὺς αὐτόθι τὸν κίνδυνον ὃν ἡ Σάμος
 διέτρεχε μετέβη κατὰ σύστασιν τῶν Ἰδραίων εἰς τὸ μεταξὺ
 Ἄνδρου καὶ Τήνου στενόν, ὅπως εὖρη αὐτόθι τὸν Κανάρην
 καὶ εἰδοποιήσῃ καὶ αὐτόν, καὶ τοῦτο πράξας ἐπέστρεψεν εὐθὺς
 τὴν ἐπομένην εἰς Καρλόθασιν. Ὁ δὲ Καπετᾶν Σταματῆς κα-
 ταδιωχθεὶς ὑπὸ τοῦ μισέλλητος Αὐστριακοῦ ναυάρχου Παυ-
 λούτση ἠναγκάσθη νὰ καταφύγῃ εἰς Σύρον, ὅπου ἐξήγησε
 τὸν σκοπὸν τῆς ἀποστολῆς του εἰς τὸν αὐτόθι Ἐπαρχον, ὁ
 ὁποῖος ἔσπευσε δι' ἄλλου πλοίου νὰ εἰδοποιήσῃ τοὺς Ἰδραί-
 ουσ περὶ τῆς ἀρίξεως τοῦ Τουρκικοῦ στόλου εἰς τὴν Σάμον.
 Κατάρθασεν ὁμῶς καὶ ὁ Καπετᾶν Σταματῆς διαφυγὴν τὴν
 προσοχὴν τοῦ Παυλούτση νὰ ἀναχωρήσῃ ἐκ Σύρου καὶ ἐπέ-
 στρέψῃ καὶ οὗτος εἰς Σάμον πρὸ τῆς ἀρίξεως τοῦ Ἑλληνικοῦ
 στόλου.

Ὁ Ἑλληνικὸς στόλος πληροφορηθεὶς τὰ κατὰ τῆς Σάμου σχέδια τοῦ Χοσρέφ πασᾶ ἔσπευσε πρὸς σωτηρίαν τῆς Σάμου, ἀλλὰ πλησίον τῆς Τήνου συνήντησε τὴν Αὐστριακὸν Παυλούτσην, ὅστις παρηνώγησε τότε σπουδαίως τὰ Ἑλληνικὰ πλοῖα κανονιοδολήσας μάλιστα καὶ ἑνὸς ἐξ αὐτῶν καὶ ἀναγκάσας αὐτὸ νὰ καταφύγῃ πρὸς ἐπισκευὴν εἰς τὸν λιμένα τῆς Σύρου. τὸ γεγονός δὲ τοῦτο συνετέλεσεν ὄχι ὀλίγον εἰς τὴν ἐπιβράδυνσιν τοῦ στόλου φθάσαντος εἰς τὴν Σάμον μόλις τὴν 11 τῆν Ἰουλίου. Τοὺς διεξαχθέντας τότε περὶ τὴν Σάμον ἀγῶνας τοῦ Ἑλληνικοῦ στόλου κατὰ τοῦ Ὀθωμανικοῦ, ὡς ἐξῆς ἱστορεῖ ὁ Σπυρίδων Τρικούπης:

«Εἰς ματαίωσιν τῶν κατὰ τῆς Σάμου σχεδίων τοῦ Χοσρέφ πασᾶ καὶ ἐπὶ τῆ θερμῇ αἰτήσῃ τῶν Σαμίων, ὑποσχεθέντων ἐν μέρει τὴν ἀναγκαίαν μισθοδοσίαν, ἐξεπλευσαν περὶ τὴν 10 Ἰουλίου τῶν λιμένων Ἰδρας καὶ Σπετσῶν τριάντα τρία πολεμικὰ καὶ ὀκτώ πυρπολικὰ ὑπὸ τοὺς ἀντιναυάρχους Σαχτούρην καὶ Κολανδροῦτσον, καὶ τὴν 14 ἐφθασαν ἔξω τῆς Σάμου, καὶ συνήντησαν δέκα τέσσαρα τοῦ τουρκικοῦ στόλου· ἀλλ' οὐδ' ἐναυμάχησαν, οὐδ' ἐκανονοδολήθησαν ἐκείνην τὴν ἡμέραν. Πσύχασαν καὶ τὴν ἐπαύριον δύο ὥρας δὲ μετὰ τὴν δύσιν τοῦ ἡλίου ἠεροβολίσθησαν ὑπὸ τὸ Κωρύκιον καὶ ἔρριψαν οἱ Ἕλληνες ἐπὶ δύο φρεγατῶν δύο πυρπολικὰ τὸ τοῦ Μούσω καὶ τὸ τοῦ Σπαῆ, καὶ παρ' ὀλίγον νὰ τὰς καύσωσι· τόσον δὲ τὰ πληρώματα τῶν φρεγατῶν τούτων ἐφροήθησαν, ὥστε πολλοὶ ἐφρίθησαν εἰς τὴν θαλάσσαν καὶ οἱ μὲν ἐπνίγησαν, οἱ δὲ συλληφθέντες ἐφρονεύθησαν· μετὰ ταῦτα διεχωρίσθησαν οἱ στόλοι. Τὴν δὲ ἀκόλουθον ἡμέραν ἐφρονη ὀλόσωμος ὁ ἐχθρικός ἐξώθεν τῆς Νίου, καὶ ἰδὼν τὸν Ἑλληνικὸν ὑπὸ τὸ Καρλοβάσι τὸν ἐπλησίασε πρὸ τῆς μεσημέρας καὶ ἐξέτεινεν ὑπὸ τὸ ἀκρωτήριον Ἀμπελον τὴν μίαν τῶν πτερυγῶν τοῦ πέραν τοῦ Καρλοβασίου καὶ ἀπέκλεισε δι' αὐτῆς ὑπὸ τὴν βοήθειαν τοῦ πνέοντος ὀλίγου ἀνέμου τὸν Ἑλληνικὸν στόλον ἐντὸς τοῦ πορθμοῦ· μετ' ὀλίγον ἤρχισε νὰ πνέῃ ἄνεμος ἀπὸ τριεῖς, ὥστε τὰ ἐχθρικά πλοῖα τὰ πρὸ ὀλίγου ὑπερῆνεμα εὐρέθησαν αἴφνης ὑπῆνεμα καὶ ἐτρέπησαν εἰς συγγῆν· ἀλλὰ δο-

θέντος τοῦ σημείου ὤρμησαν τὰ πυρπολικά κατ' αὐτῶν φεγγόντων· ὡς ταχυπλοώτερον δὲ τὸ τοῦ Κανάρη προέπλευσε τῶν ἄλλων, συνοδευόμενον ὑπὸ τινων πολεμικῶν καὶ ἔχον ἔμπροσθέν του ἓν δίκροτον καὶ μίαν φρεγάταν. Ἐνῶ δὲ προσήγγιζε τὴν πρύμναν τῆς φρεγάτας κανονοβολούμενον καὶ παρ' αὐτῆς καὶ παρὰ τοῦ πλησίον αὐτῆς δίκροτου, μία σφαῖρα του διεπέρασε τὰ κάτω καὶ τὸ ἐθύθισεν, ὃ δὲ Κανάρης καὶ οἱ ναῦται ἐμβάντες εἰς τὸ ἐρόλικιον εὐρέθησαν ἐν μέσῳ δύο μεγάλων ἐχθρικῶν λέμβων· τρεῖς ἐφρονεύθησαν καὶ δύο ἐπληγώθησαν, ἐν οἷς καὶ ὁ Κανάρης ἐλαφρῶς εἰς τὴν κεφαλὴν καὶ τὴν ἀριστερὰν χεῖρα. Ἡ ναυμαχία τῆς ἡμέρας ἐκείνης διήρκεσε μέχρι τῆς ἑσπέρας, καθ' ἣν κατέπλευσεν ὁ ἐχθρικός στόλος εἰς Μυτιλήνην, ὅπου διέμεινεν ἀργὸς ὀλόκληρον μῆνα. Τὴν δὲ 15 Αὐγούστου ἀπέπλευσε, καὶ τὰ μὲν τῶν πλοίων αὐτοῦ κατέπλευσαν εἰς Σαασικι, τὰ δὲ εἰς Ἄσπρα γῶματα. Ὁ δὲ Ἑλληνικός ἀδύνατος ὢν, παρετήρει μόνον τὰ κινήματά του. Τὴν δὲ 18 τριάκοντα ἑπτὰ μεγάλα ἐχθρικά πλοῖα ἐπλευσαν πρὸς τὴν Χίον, τὰ δὲ Ἑλληνικά ἠναγκάσθησαν ν' ἀράξωσιν ἐξ αἰτίας τῶν ἐναντίων ἀνέμων ὑπὸ τὴν Ἰκαρίαν. Τὴν 23 ἔφθασαν 20 Ὑδραϊκά ὑπὸ τὸν Μιαούλην εἰς τὰ νερά τῆς Σάμου, ὅπου ἦσαν καὶ τὰ λοιπὰ, ὥστε ἔγειναν ὅλα τὰ Ἑλληνικά 53· καὶ τὰ μὲν ὑπὸ τὸν Μιαούλην ἠγκυροβόλησαν ὑπὸ τὴν Ἰκαρίαν, τὰ δὲ ὑπὸ τὸν Σαχτούρην καὶ Κολανδροῦτσον πρὸς τὸ νησίδιον τῆς Ὑψηλῆς. Τὴν 28 ἠνώθη πάλιν ὅλος ὁ Ἑλληνικός στόλος καὶ ἐπλευσε πρὸς τὴν Χίον εἰς συνάντησιν τοῦ ἐχθρικοῦ. Πυκνὴ οὐμίγη ἐσκέπασε τὴν νύκτα ἐκείνην τὸν στόλον, καὶ ἐξ αἰτίας αὐτῆς διεσκορπίσθησαν τὰ πλοῖα, καὶ μόλις τὴν ἐπιούσαν περὶ τὴν ἑσπέραν συνήχθησαν ὅλα ἔμπροσθεν τῆς Μυτιλήνης. Ἐκεῖ ἦσαν πλέοντα τὰ 2 δίκροτα καὶ 22 ἄλλα πλοῖα τοῦ ἐχθρικοῦ στόλου, ἐξ ὧν τὰ πλείστα φρεγάται· περὶ τὸ μεσονύκτιον ἠκροβόλησθησαν οἱ δύο στόλοι· τὴν δὲ ἐπαύριον ἔπλεεν ὁ ἐχθρικός πρὸς τὸ βόρειον στόμιον τοῦ πορθμοῦ, καὶ ἐφαίνετο ὅτι ἐσκόπευε νὰ ἀπομακρυνθῇ, παρέπλεε καὶ ὁ Ἑλληνικός· ἀλλ' ἀντὶ νὰ ἀπομακρυνθῇ, ἐστράφη αἰφνης καὶ ὡς—

μησε θαρραλέως ἐπ' ὀλίγων Ἑλληνικῶν πλοίων προπλεόντων. ἀλλ' ἐπόδισε μετ' ὀλίγον ἰδὼν πλησιάζοντα τ' ἄλλα. Ἐν τῷ μεταξὺ τούτῳ ἐφώρμησεν ἐν τῶν πυρπολικῶν ὑπὸ τὸν Σπαῆν, ἀλλὰ κατετροπήθη καὶ ἐβυθίσθη, οἱ δὲ ναῦται τοῦ διεσώθησαν ὅλοι, ἐμβάντες εἰς τὸ ἐφόλικόν του. Ἐβλήθη καὶ τὸ κατάρτιον τοῦ πυρπολικοῦ τοῦ Παρασκευᾶ. Ὁ ἀνεμος ἦτο ἄστατος καὶ ὀλίγος καὶ τὸ πλοῖον τοῦ Σαχίνη, ὁ «Μιλτιάδης», ἔτυχε νὰ εὔρεθῆ πλησίον ἐνὸς τῶν δίκροτων, ἀπολειφθέντος τῶν λοιπῶν πλοίων τοῦ στόλου· τέσσαρας ὥρας ἐκανονοβολεῖτο καὶ ἀντεκανονοβόλει μονομαχῶν· κινδυνεύων δὲ νὰ βυθισθῆ καὶ μὴ δυνάμενος νὰ ἀπομακρυνθῆ ἀντεῖχε γενναίως. Ἐβλεπον τ' ἄλλα Ἑλληνικὰ πλοῖα μακρόθεν τὴν μονομαχίαν, ἀλλ' ἐξ αἰτίας τῆς νηνεμίας μόλις ἐπλησίασε τὸ τοῦ Λεμπέση. Ἐπὶ τέλους τὸ δίκροτον προσκαλέσαν διὰ σημείου τὰς λέμβους τῶν ἄλλων πλοίων καὶ ρυμουλκούμενον ἀπεμακρύνθη. Ὁ δὲ «Μιλτιάδης» διήλθε τὸν μακρὸν καὶ δεινὸν ἀγῶνα τοῦ ἀβλαβῆ καὶ δεδοξασμένος. Οἱ στόλοι ἔμειναν ὅλην τὴν νύκτα ἀπέναντι ὁ εἰς τοῦ ἄλλου· τὴν δ' ἐπιούσαν ἀντιπαρετάχθησαν λίαν πρωὶ καὶ ἐμάχοντο. Οἱ Τοῦρκοι ἐπὶ τῆς μάχης ταύτης ἐφάνησαν ἀνώτεροι ἑαυτῶν· διότι ἀπόντος τοῦ ἀτόλμου Τοπάλη ἐπισκευάζοντος τὴν παθοῦσαν ναυαρχίδα του, ἐκυθέρνει τὸν στόλον ὁ ἔμπειρος καὶ τολμηρὸς Τυχῆρ πασᾶς. Ἐν τῇ ἀκμῇ δὲ τῆς μάχης, ἐνῶ ἡ φέρουσα τὴν σημαίαν τοῦ φρεγάτα καὶ ἄλλα πλοῖα ἠγωνίζοντο ν' ἀναβῶσιν ὑπερήνεμα τῶν Ἑλληνικῶν καὶ νὰ ἐπιπέσωσι ὑπὸ τὴν βοήθειαν τοῦ ἀνέμου, ὁ Σπαῆς ἴθυεν ἐν τῶν πυρπολικῶν εἰς τὴν φρεγάταν· ἀλλ' ὑπὸ τὴν βολὴν τῶν κανονίων αὐτῆς ἔσπασαν τὰ κατάρτια του, καὶ οἱ πυρποληταὶ κατέβησαν εἰς τὸ ἐφόλικον ἐπὶ σκοπῷ νὰ καύσωσι τὸ πυρπολικόν καὶ νὰ φύγωσιν· ἀλλ' ἰδόντες δύο ἐχθρικὰς λέμβους κινουμένας εἰς συλλήψιν τοῦ πυρπολικοῦ, ἀνέβησαν πάλιν ἐπὶ τοῦ καταστρώματός του, καὶ τουρκερίζοντες τοὺς ἀπεμάκρυναν. Πρὸς τὸ κέντρον δὲ τῆς γραμμῆς ἐπολέμου ὁ ναύαρχος, ὁ Α. Ραφαλιᾶς, ὁ Α. Κριεζῆς, ὁ Παναγιώτης, ὁ Λεμπέσης καὶ οἱ ἄλλοι ἦσαν παρ' αὐτοῖς καὶ τέσσαρα πυρπολικά, τὰ τοῦ Πολίτου, τοῦ Α. Θ.

Βώκου, τοῦ Μπούτη καὶ τοῦ Μπίσκου. Οἱ πυρπολιεῖται ἔθου-
νον καὶ τὰ τέσσαρα ταῦτα πυρπολικὰ κατὰ τῶν ἐχθρῶν· ἀλ-
λὰ τῶν δύο ἐβλήθησαν τὰ καταρτια, τὸ πῦρ τοῦ ἐχθροῦ ἔκαυ-
σε τὸ τρίτον, τὸ δὲ τέταρτον, τὸ τοῦ Μπίσκου, ἐπέσεν ἐπὶ
τὴν φρεγάταν καὶ ἐκόλλησεν, ἀλλ' ἐξεκόλλησε διὰ τῆς ἐπι-
τηδειότητος τοῦ πληρώματος αὐτῆς καὶ ἔκαη, καὶ αὐτὸ εἰς
μάτην. Τὴν δὲ δευτέραν ὥραν μετὰ μεσημβρίαν ἔπαυσεν ἡ
ναυμαχία. Πενταίως ὡς παντοτε ἠγωνίσθη τὸ Ἑλληνικὸν
ναυτικὸν ἐπὶ τῶν δύο τελευταίων ναυμαχιῶν, ἀλλ' οὐδέποτε
τὰ πλοῖα τοῦ καὶ τὰ πληρώματα ἔπαθον τόσην ζημίαν. 100
ἐφρονεύθησαν καὶ ἐπληρώθησαν, καὶ τὰ πλείστα τῶν
πλοίων εἶχον ἀνάγκη ἐπισκευῆς· μεγάλην ζημίαν ὑπέστη
καὶ ὁ ἐχθρικός στόλος, ἀλλ' ἔδειξεν ἀσυνήθη τόλμην, εἰσέ-
πλευσε δὲ τὸν κόλπον Σμύρνης ἀπρόθυμος ἐξ ὧσων ἔπαθε νὰ
ἐπανέλθῃ εἰς τὸν ἀγῶνα· μετ' ὀλίγας ἡμέρας ἐξέπλευσαν τοῦ
Ἑλλησπόντου ἐννέα ἄλλα φρεγάται. Ἄφροῦ δὲ ἀπεμακρύν-
θη ὁ ἐχθρικός στόλος καὶ ἐφαίνετο ὅτι ἐματαιώθησαν τὰ
κατὰ τῆς Σάμου σχέδιά του, συνῆλθον τὰ Ἑλληνικὰ πλοῖα
εἰς Ψαρὰ καὶ ἐκεῖθεν ἐπανέπλευσαν τὰ πλείστα εἰς τὰ ἴδια.
Ἔμεινε δὲ ὁ Μισούλης μετὰ 11 πολεμικῶν καὶ 3 πυρπολι-
κῶν. Προπορευομένη ἡ ναυαρχία καὶ συνοδευομένη ὑπὸ δύο
μόνον πολεμικῶν καὶ δύο πυρπολικῶν, τοῦ Ρούφα καὶ τοῦ
Πολίτη, εὗρέθη αἰφνης τὴν 25 Σεπτεμβρίου ἐξωθεν τῆς Μυ-
τιλήνης ἐν μέσῳ τοῦ ἐχθρικοῦ στόλου, ἐκυκλώθη, ἔπαθε πολ-
λὰς ζημίας, ἔσπασε τὸ πηδαλιόν της καὶ ἠναγκάσθη νὰ πο-
δίσει καὶ ἰσώσῃ τὸ σήμα ὅν της ἀποχωρήσεως εἰς ὀδηγίαν
τῶν μακρόθεν ἐρχομένων ἄλλων πλοίων· καὶ τὰ μὲν τῆς
συνοδείας της δύο πολεμικὰ τὴν παρακολοῦθουν ἀπομακρυ-
νομένην, τὰ δὲ ἄλλα δύο πυρπολικὰ δὲν ὑπῆκουσαν, ἔδραν
τὰ παντα τῶν καὶ ἀνέμενον ὑπὸ τὸ ἀκρωτήριον τῆς Ἀγίας
Μαρίας, τὰ ἐχθρικά ἀρμενίζοντα κατόπιν ὑπὸ λεπτὸν ἄνεμον.
Ὁ Μισούλης διέταξε τὰ παρακολοῦθῶντα δύο πλοῖα νὰ
στεύωσι τὰς λέμβους τῶν εἰς ρυμουλικίαν τῶν δύο πυρπολι-
κῶν, ὑποθέσας ὅτι ἠργοπόρουσιν διὰ τὴν ὀλιγότητα τοῦ ἀνέ-
μου. Ὁ Ρούφας ἐπαίσθη καὶ ἐνώ τὸ σκάφος του ἐρυμουλικεῖ-

το, ἐχθρική κανονία πεσοῦσα ἐν τῷ ἐφορλίῳ του ἐρόνευσε τρεῖς καὶ ἐπλήρωσε τέσσαρας· ἀλλ' ὁ πολίτης δὲν ἠθέλησε νὰ ρυμουλκηθῆ μητε νὰ λύσῃ τὰ πανία του, ὡς διετάχθη. Τοῦτο βλέποντες οἱ ἐχθροὶ ἐξεμανήσαν καὶ ἐκύκλωσαν τὸ πλοῖόν του, ἐπειδὴ κανονοβολήσαντες ἐφ' ἱκανὴν ὥραν μητε νὰ τὸ βυθίσωσιν ἠδυνήθησαν, μητε νὰ τὸ καύσωσιν, ἔστειλαν εἰς ἄλωσιν αὐτοῦ εἴκοσι λέμβους· ἀλλ' ὁ Πολίτης ἐμβὰς εἰς τὸ ἐφορλίον του φέρων ἐν κανόνι ἔπεσεν ὡς τυφλὸς εἰς τὸ μέσον καὶ τῶν εἴκοσι καὶ κανονοβολῶν καὶ τουφεκίζων, τὰς ἠνάγκασε καὶ τὰς εἴκοσι νὰ ποδίωσι. Τοῦτου δὲ γενομένου, ἐπανῆλθεν εἰς τὸ πλοῖόν του, ἔλυσε τὰ πανία του καὶ ἰστάμενος ἐπὶ τῆς πρύμνης τοῦ πλοίου του ἐν μέσῳ τῶσων ἐχθρικῶν πλοίων καὶ βασιῶν τὸ ξίφος εἰς τὴν δεξιάν του, ἐρώναζε γλευάζων καὶ προκαλῶν τὸν στόλον ὅλον εἰς μάχην. Τοιοῦτοτρόπως ἀπεμακρύνθη θαυμαζόμενος παρ' αὐτῶν τῶν ἐχθρῶν του διὰ τὴν παράφρονα οὕτως εἰπεῖν τόλμην του· ἀλλ' ὅτι δὲν ἔπαθε τὸ πλοῖόν του Πολίτου, ἐκινδύνευσαν νὰ τὸ πάθωσι τὰ πλοῖα τοῦ Σαχίνη καὶ τοῦ Ζάκα. Ἐνῶ ἐκινδύνευε τὸ τοῦ Πολίτου, τὰ πλοῖα ταῦτα παρευρεθέντα ἔδραμον εἰς σωτηρίαν του· ἀλλὰ μόλις ἐπλησίασαν ἔπαυσεν ὁ λεπτός ἀνεμὸς ὅν ἔπλεον καὶ εὑρέθησαν ακίνητα ἐν μέσῳ τῆς Ὀθωμανικῆς ναυαρχίδος καὶ τινὸς ἐχθρικής γολέτας· καὶ ἡ μὲν ναυαρχίς ρυμουλκουμένη, ἡ δὲ γολέτα κωπηλατουμένη ἔβαλαν τὰ δύο ταῦτα πλοῖα εἰς τὸ μέσον καὶ τὸ μὲν τοῦ Ζάκα ὀλίγον παθεν ἀπεμακρύνθη, τὸ δὲ τοῦ Σαχίνη μὴ δυνήθην ν' ἀπομακρυνθῆ κατετροπώθη κανονοβολούμενον· τὸσον δὲ πλησίον εὑρέθη τῶν ἐχθρῶν, ὥστε οἱ ἐν αὐτῷ ἤκουον αὐτοὺς κραυγάζοντας νὰ παραδοθῶσιν· ἀλλὰ δύο εὔστοχοι κανονία, ἡ μὲν ἀναποδογυρίσασα μίαν τῶν ἐχθρικῶν λέμβων, ἡ δὲ κόψασα σχοινία τινα τῆς ναυαρχίδος ἔβαλαν τὸ πλήρωμα αὐτῆς εἰς ἀταξίαν καὶ νοιουτοτρόπως ἐλυτρώθη ὁ κινδυνεύων «Μιλτιάδης» ρυμουλκηθεὶς ὑπὸ τῶν εἰς ἀντίκρηψιν αὐτοῦ ἐλθουσῶν λέμβων τῶν ἄλλων Ἑλληνικῶν πλοίων. Αὕτη ἦτο ἡ τελευταία ναυμαχία ἐπὶ τῆς ἐκστρατείας ταύτης· καὶ ὁ μὲν Ὀθωμανικὸς στόλος εἰσέπλευσεν ἀρχομένου τοῦ Νοεμ-

βρίου τὸν Ἑλλησποντον, οἱ δὲ περὶ τὸν Μιαούλην ἐπανέπλευσαν εἰς τὰ ἴδια, διασωθείσης καὶ τρίτην φορὰν τῆς κινδυνεύουσης Σάμου».

Ἐπὶ τοσοῦτον χρόνον μοχθήσας ὁ Ἑλληνικὸς στόλος καὶ τοσαῦτα παθῶν χάριν τῆς σωτηρίας τῆς Σάμου εὐλόγως ἠξίου παρ' αὐτῆς τὴν καλυψὶν διαφόρων δαπανῶν ὅσας ἀπήτει ἢ διατηρήσῃ τῶν ναυτικῶν ἐκείνων δυνάμεων. Ἀλλὰ καὶ ἡ πτωχὴ Σάμος διατελοῦσα, καθὼς ἀνωτέρω εἶπομεν, εἰς μεγάλην οικονομικὴν ἔνδειαν κατὰ τοὺς δυσχερεῖς ἐκείνους χρόνους· τί ἠδύνατο νὰ προσφέρῃ ἀντάξιον τῶν θυσιῶν αἱ ὁποῖαι κατεβαλλόντο ὑπὸ τοῦ ἔθνους δι' αὐτήν; Κατὰ τὴν τελευταίαν ταύτην ἐκστρατείαν προσέφερον εἰς τὸν στόλον διάφορα τρόφιμα, οἶνον καὶ ἑπωρικά, ἐκτὸς δὲ τούτων ἔδωκεν εἰς μετρητὰ γρόσια 69.695. Ἀλλ' αἱ δαπάναι τοῦ στόλου ἦσαν ὑπέρογκοι καὶ πρὸς καλυψὶν αὐτῶν ἢ ἐν Ναυπλίῳ Κεντρικῆ Διοικήσεως ἔκρινεν ἀναγκαῖον νὰ ἐπιβάλῃ εἰς τὴν Σάμον τὴν ἀπότισιν λόγῳ μὲν δανείου ἑτέρας 75.000 γροσίων, ὡς διπλοδεκάτην δὲ 120.000. Καὶ αἱ μὲν 75.000 εἰσεπράχθησαν παρὰ τῶν κατοίκων καὶ ἐμετρούθησαν εἰς τοὺς ναυάρχους τοῦ Ἑλληνικοῦ στόλου περὶ τὰς ἀρχὰς Ἀυγούστου, ἀλλ' ἡ εἰσπραξίς τῶν ἑτέρων 120.000 παρουσίασε πολλὰς δυσκολίας, τῶν κατοίκων ἕνεκα τῆς ἀνερείας τῶν δυσφορούντων εἰς τὴν πληρωμὴν τούτων καὶ ἡ παρατηρηθεῖσα ἐπιβράδυνσις τῆς πληρωμῆς τοῦ ἀνωτέρω ποσοῦ ἐγέννησε τότε ψυχρότητα τινὰ εἰς τὰ πνεύματα τῶν προκρίτων Ἰδρας καὶ Σπετσῶν. Πρὸς διάλυσιν τῆς ψυχρότητος ταύτης καὶ πάσης ἄλλης κακῆς ὑπονοίας ἐδέησε νὰ σταθῶσιν ἐκ μέρους τῆς διοικήσεως τῆς Σάμου τρεῖς πρόκριτοι πρὸς πόν-ναύαρχον Μιαούλην μετ' ἐπιστολῆς τοῦ Ναυάρχου καὶ τῶν Κοινῶν Κριτῶν ἐν τῇ ὁποίᾳ ἐξετίθεντο τὰ αἴτια δι' ἃ ἀνεβάλλετο ἡ εἰσπραξίς τῆς διπλοδεκάτης. Ἐδόθη δὲ τότε ἐκ μέρους τῶν Σαμίων ὑπόσχεσις ὅτι ἐντὸς ὀλίγων ἡμερῶν ἠθέλει πληρωθῆ αὕτη. Καὶ δὲν κατεβλήθη μὲν ὀλόκληρος, ἐστάλη ὁμως μετ' ὀλίγας ἡμέρας μέρος αὐτῆς πρὸς τὸν ναύαρχον Ἀνδρουτσὸν πρὸς τὸν ὁποῖον ἔδωκε συγχρόνως καὶ ὁ Ἀρχιερεὺς Κύριλλος γρόσια

1984, ἅπερ εἶχε συνάξει ἐξ ἰδίου ἐράνου. Πρὸς τοῦτοις ἔστειλαν οἱ Σάμιοι περὶ τὰ μέσα τοῦ Σεπτεμβρίου καὶ ἄλλην ποσότητα οἴνου διὰ τὴν τότε ἐλθοῦσαν νέαν ναυτικὴν δύναμιν, ἐπλήρωσαν δὲ καὶ τὸν ὑπὸ τῆς Κεντρικῆς Διοικήσεως ἐπιβληθέντα φόρον ἐκ δύο γροσίων ἐπὶ ἐκάστου βαρελίου οἴνου τῶν δύο νήσων Σάμου καὶ Σαντορίνης.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΟΓΔΟΟΝ

Τὸ νέον ὑπὸ τὴν Καποδιστριαν καθεστῶς. — Ἐνεργὸς μεσολάβησις τῶν Δυνάμεων. — Ἡ ἐν Λονδίῳ συνθήκη. — Φόνος τοῦ γυλιάρνου Κορταξῆ. — Κατάπλους τοῦ Καπετῶν Σταυμάτη εἰς Αἴγυπτον. — Σάμιοι βοηθοῦν ἐκ νέου τὸν ἐν Λίβυ ἀγῶνα. — Νέα διοικητικὴ διαίρεσις. — Ὁ Κωλέτης διορίζεται ἑκτακτος ἐπίτροπος τῶν Ἀνατολικῶν Σποράδων. — Ἀνήσχητα κινήματα ἐν Μαραθοκάμπῳ. — Καταστολὴ τῶν εἰς Μικρασίαν ἐπιδρομῶν. — Ὁ Κωλέτης μετὰ τοῦ Λυκούργου καὶ ἄλλων Σαμίων μεταβαίνει εἰς Λαύριον πρὸς ἐπίσκεψιν τοῦ Καποδιστρίου. — Ὁ Λυκούργος διορίζεται μέλος τοῦ Πανελληνίου. — Διορισμός τοῦ Δημ. Ἀρησιτίδου ὡς προσωρινοῦ διοικητοῦ ἐν Σάμῳ. — Σάμιοι πληρεξούσιοι εἰς τὴν ἐν Ἀργεῖ δὲ ἐθνοσυνέλευσιν. — Τὸ πρωτόκολλον τῶν Δυνάμεων τοῦ 1829. — Ὁ Λυκούργος διορίζεται ἐπίτροπος Λακωνίας. Ἐπίνοδος τοῦ Κωλέττου ἐν Σάμῳ καὶ ἀναχώρησις τοῦ Ἀρησιτίδου. Ἡ Σάμος ἀποκλείεται ὀριστικῶς τοῦ ἐλευθέρου βασιλείου διὰ τοῦ πρωτοκόλλου τοῦ 1830.

Ἐπὶ τὸν πλεῖστον ὅσα ἐνδείξεις ὅτι κατὰ τὸ ἔτος 1827 ἦτο δυνατόν νὰ φθάσῃ ὀριστικῶς εἰς ἕν τελος ἡ Ἑλληνικὴ ἐπανάστασις. Ἡ ἐν Τροιζίνι συνελθοῦσα Ἐθνοσυνέλευσις εἶχε προβῆ εἰς τὴν ἐκλογὴν τοῦ Καποδιστρίου ὡς κυβερνήτου τῆς Ἑλλάδος. δι' οὗ πράγματι ἰδρῦθη ἡ πρώτη κυβέρνησις, ἡ ἀξία νὰ φέρῃ τὸ ὄνομα τοῦτο, καὶ τὴν ὁποίαν ἔσπευσαν νὰ συγχαρῶσιν ἀμέσως καὶ οἱ Σάμιοι δι' ἐπιστολῆς τοῦ Λυκούργου, ὅστις μετὰ τὴν χάθοδον τοῦ Κυβερνήτου εἰς Ἑλλάδα, ὑπέβαλεν αὐτῷ καὶ τὰ πρακτικὰ τῆς ἐν Σάμῳ διοικήσεως. Ἀλλὰ τὸ σπουδαιότερον ἦτο ὅτι αἱ Ἑυρωπαϊκαὶ Δυνάμεις διὰ τῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει ἀντιπροσώπων τῶν εἰχόν ἤδη

ἐπέμβει ἐνεργῶς ὑπὲρ τῆς ἐπιτυχίας ἐνὸς συμβιβασμοῦ μεταξὺ Ἑλλάδος καὶ Τουρκίας, «εἰς ἔνδειξιν δὲ τῆς ἀνάγκης τῆς περὶ τῆς ἐπρόκειτο εἰρηνοποιήσεως ἀνέφερον τὴν πολυετῆ παράτασιν τοῦ ἀγῶνος τῆς Ἑλλάδος, τὴν εἰς παῦσιν του ἀνικανότητα τῆς Πύλης, τὴν ἐντεῦθεν αἱματοχυσίαν καὶ καταστροφὴν, τὴν βλάβην τοῦ Εὐρωπαϊκοῦ ἐμπορίου ἐξ αἰτίας τῆς ἀναφύσεως πειρατείας καὶ τὴν ὑπόθλησιν τοῦ διὰ τῶν θυσιῶν καὶ ἀγῶνων σθεσθέντος, ἀλλὰ μὴ ἀποσθεσθέντος φιλοταράχου πνεύματος τῶν λαῶν τῆς Εὐρώπης.» Ἐγνωστοποίησαν κατὰ πρώτην ὁρὰν ἐπισήμως, τὴν πρότασιν εἰς τὴν Πύλην ἢ Ἀγγλία καὶ ἢ Ρωσσία δυνάμει τῆς γενομένης πράξεως μεταξὺ τῶν δύο τούτων Δυνάμεων ἐν Πετροπόλει, ὅταν δὲ πρὸς τὰς διαθέσεις ταύτας προσεχώρησε καὶ ἢ Γαλλία, ἢ προᾶξις μετεβλήθη εἰς συνθήκην, ὑπογραφεῖσαν ἐν Λονδίῳ τῇ 24 Ἰουνίου ὑπὸ τῶν πληρεξουσίων καὶ τῶν τριῶν Δυνάμεων.

Δὲν προσήκει ἐνταῦθα νὰ ἐξιστορήσωμεν τὰ γινόμενα κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην μεταξὺ τῶν Δυνάμεων καὶ τῆς Πύλης, ἀναφέρομεν μόνον ὅτι ὡς συνέπεια τῆς συνθήκης ταύτης ὑπῆρξεν ἢ ἐν Ναυαρίνῳ ναυμαχία γενομένη τῇ 8 Ὀκτωβρίου, καθ' ἣν ἅπας σχεδὸν ὁ αὐτόθι εὐρισκόμενος Τουρκοαιγυπτιακὸς στόλος κατεστράφη ὑπὸ τῶν πλοίων τῶν ἠνωμένων στόλων καὶ τῶν τριῶν Δυνάμεων καὶ ἢ μετὰ τὴν ναυμαχίαν ταύτην ἀναχώρησις τῶν Πρεσβευτῶν ἐκ Κωνσταντινουπόλεως, ἐνεκα τῆς ἐπιδειχθείσης δυστρόπου ἐπιμονῆς τῆς Πύλης τοῦ νὰ ἐνδώσῃ κατ' ἐλάχιστον ὡς πρὸς τὰ κυριαρχικὰ αὐτῆς ἐπὶ τῆς Ἑλλάδος δίκαια. Ἡ τοιαύτη δὲ ἐνεργὸς ἐπέμβασις τῶν Δυνάμεων ἀνεπτέρωσε τὰς ἐλπίδας τῶν Ἑλληνικῶν πληθυσμῶν καὶ ἐπὶ τῇ καταστροφῇ τοῦ Τουρκοαιγυπτιακοῦ στόλου κατὰ τὴν ἐν Ναυαρίνῳ ναυμαχίαν «ὅλη ἢ Ἑλλὰς ἠσθάνθη ἀνεκλάλητον χαρὰν καὶ ἀνέπεμψε πρὸς τὸν Θεὸν εὐχαριστίας ἐπὶ ἐκκλησίας, ὑπολαβοῦσα τὸ ἀκούσιον ἔργον τῶν ναυάρχων τῆς συμμαχίας ὡς ἔργον τῆς ἀοράτου χειρὸς του.

Τὰ αἰσθήματα ταῦτα τῆς χαρᾶς καὶ τῶν ἐλπίδων δὲν ἦτο δυνατὸν, παρὰ νὰ μεταδοθῶσι καὶ εἰς τὴν Σάμον, ἥτις πα-

ρελθόντος καὶ τοῦ τελευταίου κινδύνου ὃν διέτρεξε κατὰ Ἰούλιον τοῦ 1826 ἐπανελάβεν ἔκτοτε τὸν συνήθη βίον τῆς. Εὐθὺς κατὰ Ἰανουάριον τοῦ 1827 συνεκροτήθη ἐν Πύργῳ ἡ ἐτησίαι γενικὴ συνέλευσις, καθ' ἣν ἐξελέγη καὶ πάλιν ὁ Λυκούργος διοικητὴς τῆς νήσου, Κοινοὶ δὲ Κριταὶ ἐξελέγησαν ὁ Ἰωάννης Παπαχατζῆς ἐκ Βαθέως, ὁ Μιχαὴλ Κωνσταντινίδης ἐκ Χώρας καὶ ὁ Μανουὴλ Παπλωματᾶς ἐκ Καρλοβασιῶν. Μόλις ὁμῶς ἡ Συνέλευσις ἐκείνη διελύθη, θλιβερόν ἐπεισόδιον λαβὸν χώραν αὐτόθι συνετάραξεν ὅλην τὴν νῆσον. Ἐχθροὶ τοῦ ἐκ Πύργου χιλιάρχου Κωνσταντίνου Κονταξῆ, συνωμόσαντες ἐρόνευσαν αὐτὸν ἐσπέραν τινα καὶ ἀπεστέρησαν τὴν Πατριδα ἐνὸς ἐκ τῶν καλυτέρων ἀνδρῶν, ὅστις πολυτίμους παρέσχεν ὑπηρεσίας καθ' ὅλον τὸ διάστημα τοῦ ἀγῶνος. Καιρὸν πολὺν εἶχε νὰ συμβῇ ἀδελφοκτονία τις ἐν τῇ νήσῳ, καὶ τὸ γεγονός προὔξενησε διὰ τοῦτο ἔτι πλέον ὀδυνηρὰν ἐντύπωσιν εἰς τὴν κοινωνίαν. Καὶ ἀπεδοκιμάσθη μὲν παρ' ἀπάντων ἡ βδελυρὰ πράξις, ἀλλ' οὐτὴ καὶ μόνη ἀποδεικνύει ὅτι ἡ ἀγριότης τῶν παθῶν δὲν εἶχε κατασβεσθῆ, καὶ ὅτι ὁ περὶ τῶν ὄλων ἀγῶν παρὰ πάντας τοὺς κινδύνους τοὺς ὁποίους διέτρεξεν ἡ Πατρις δὲν εἶχε κατορθώσει ἀκόμη νὰ περιστείλῃ τὰ βδελυρὰ ἐνστικτὰ τὰ ὁποῖα προεκάλει πάντοτε ὁ καμματισμὸς. Αἱ σοβαρὰ καὶ ἐκτακτοὶ περιστάσεις, ἀλλὰ πρὸ παντῶν ἡ δεξιότης τοῦ Λυκούργου περιώριζον μὲν τὰς κομματικὰς θυελλὰς, τὰ πάθη ὁμῶς ἐξηκολούθουν ἐνεδρεύοντα, ἂν ὄχι εἰς τὴν ψυχὴν τοῦ λαοῦ ὀλοκλήρου, βεβασιότατα ὁμῶς εἰς τὴν ψυχὴν ἐκείνων οἱ ὁποῖοι ἤθελον νὰ διακρίνωνται ὡς ἀρχηγοὶ καὶ ἡγέται αὐτοῦ.

Ἐν τούτοις αἱ ἐπιδρομαὶ εἰς Μικρασίαν καὶ τὰ ἄλλα συνήθη πολεμικὰ ἔργα τὰ ὁποῖα ἐπεχείρουν οἱ Σάμιοι πρὸς βλάβην καὶ ἀπασχόλησιν τοῦ ἐχθροῦ ἐξηκολούθησαν καὶ καθ' ὅλον τὸ ἔτος 1827. Μεταξὺ δὲ τῶν ἄλλων ἐπεισοδιακῶν κατορθωμάτων ὅσα ἔκαμαν οἱ Σάμιοι κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην δὲν δυνάμεθα νὰ μὴ ἀναφέρωμεν τὸ ὑπὸ τοῦ Καπετάν Σταμάτη ἐπιτευχθὲν κατὰ Μάρτιον τοῦ ἰδίου ἔτους. Ὁ Σάμιος οὗτος ὀπλαρχηγὸς εἶχε διαταχθῆ τότε παρὰ τοῦ ναυάρχου

Μιαούλη, ἵνα μεταβαίνων εἰς Ἀλεξάνδρειαν κατοπτρεύσῃ τὰς κινήσεις τοῦ Αἰγυπτιακοῦ στόλου, ὁ ὁποῖος ἠτοιμάζετο πρὸς ἀπόπλουν. Παραλαβὼν λοιπὸν ἐκ Σάμου περὶ τοὺς 60 γενναίους ἄνδρας ἔπλευσε μετ' αὐτῶν μέχρι τοῦ στομίου τοῦ λιμένος τῆς Ἀλεξάνδρειας, ἀλλ' ἐκεῖ καταδιωχθεὶς ὑπὸ τοῦ Μεγμέτ' Ἀλῆ ἠναγκάσθη νὰ ἐπιστρέψῃ. Ἐνῶ δὲ πηρέεπε τὰ παράλια τῆς Καραμυκίας, εὗρέθη πρῶτα τινὰ ὀμιγλώδη ἐν μέσῳ ἐννέα Αἰγυπτιακῶν πλοίων, τὰ ὁποῖα συνώδευον ἄλλα ἐμπορικὰ μεταφέροντα εἰς Συρίαν ἐμπορευμάτα καὶ Ὀθωμανοὺς προσκυνητάς. Τὰ ἐγγυικὰ πλοῖα ἔργοντα οὐρίον τὸν ἄνεμον περιεκύκλωσαν τὸ Σαμιακὸν πλοῖον, δύο δὲ ἐξ αὐτῶν τὸ ἐπλησίασαν καὶ διέταξαν τοὺς ἐν αὐτῷ νὰ περιστέλλωσι τὰ ἑστία. Ἀλλ' οὗτοι ὄχι μόνον δὲν ἐξετέλεσαν τὴν διαταγὴν, ἀλλὰ προσέδεσαν καὶ ἕτερα. ἵνα ὅσον τὸ δυνατὸν ταχύτερον ἐξέλθωσι τοῦ κύκλου τῆς πολιτορκίας. Τότε δὲ οἱ Αἰγύπτιοι ἐννοήσαντες ὅτι τὸ πλοῖον ἦτο ἐγγυικὸν ἤρχισαν σφοδρὸν πυροβολισμὸν ἐναντίον αὐτοῦ, ἀλλὰ τὸ Σαμιακὸν πλοῖον περισσοτέρην ταχύτητα λαβὼν ἐπέτυχεν νὰ διαρύγῃ τὴν πολιτορκίαν πυροβολοῦν καὶ ἀντιπυροβολούμενον, συναντήσῃ δὲ κατ' ὁδὸν ἐν ἐκ τῶν ἐμπορικῶν πλοίων, τὸ ὁποῖον εἶχεν ἀπομακρυνθῆ τῶν ἄλλων, συνέλαβεν αὐτὸ καὶ ρυμουλκήσας ἔφερεν εἰς Πάτυμον, ὅπου ἐγένετο διανομὴ πάντων τῶν ἐν αὐτῷ εὐρισκομένων ἐμπορευμάτων, τοὺς δὲ ἐν τῷ πλοίῳ εὗρεθέντας ἐπιβάτας καὶ ναύτας εἰς πεντήκοντα ἀνεργουμένους οἱ Σάμιοι μετενεγκόντες εἰς Ἀνατολίην ἀντήλλαξαν αὐτοὺς πρὸς βόας. Δύο ἐξ αὐτῶν μόνον ἐν Σάμῳ ἀπέπειράθησαν νὰ δραπέτεύσωσιν, ἀλλ' ὁ μὲν εἰς συλληφθεὶς ἀμέσως, ἀπεκεφαλίσθη, ὁ δὲ ἕτερος συναντήσας ἐν τῇ παραλίᾳ λέμβον ἐντὸς τῆς ὁποίας ἐκοιμάτο μικρὸς παῖς ἐρόνευσεν αὐτὸν καὶ λαβὼν τὴν λέμβον ἀπέπειράθη δι' αὐτῆς νὰ διαπεραιωθῇ εἰς τὴν ἀπέναντι ἠπειρωτικὴν ἀκτὴν· συλληφθεὶς ὁμῶς παρὰ τῶν Σαμίων καὶ ὁδηγηθεὶς εἰς Μαρθόκαμπον ὑπέστη αὐτόθι οὐκ εὐχάριστον θάνατον.

Ἀλλ' ὡς εἶπομεν, οἱ ἐπεισοδιακοὶ οὗτοι ἀγῶνες δὲν προὐκάλλουν πλέον τὴν κοινὴν προσοχὴν, ἥτις ἐστρέφετο τῶρα εἰς

Κ. ΛΑΧΑΝΑΣ

τὰ γενικώτερα πράγματα καὶ ἀνέμενε μετ' ἀγωνίας τὰς ἀπο-
 πράξεις τῶν Εὐρωπαϊκῶν. δι' ὧν ἔμελλε νὰ κριθῆ ἡ τύχη τοῦ
 ἑλληνικοῦ ἀγῶνος. Μετὰ τὴν ἀναχώρησιν τῶν πρέσβειων τῶν
 τριῶν Δυναμιῶν ἐκ Κωνσταντινουπόλεως, ἐκορυφώθη ἡ ἀγω-
 νία ἢ καταλαβούσα ὅλον τὸν Ἑλληνισμόν ἀγνοοῦντα εἰς
 ποίας τελικὰς ἀποπράξεις ἦθελον καταλήξαι αἱ τοιαύτην ἔμ-
 πρακτον μεσολάβησιν ἀποδείξασαι. Εὐρωπαϊκαὶ Δυνάμεις.
 Μεγίστη δὲ ἦτο ὡς εἰκός, καὶ ἡ ἀγωνία ἢ ἐπικρατούσα ἐν
 Σάμῳ, ἥτις μακρὰν τοῦ κέντρου εὐρισκομένη δὲν ἠδύνατο
 νὰ λαμβάνη ἐγκαίρως εἰδήσεις περὶ τῶν ἐκάστοτε συμβαι-
 νόντων. Ἐξ ἄλλου ἡ ἐποχὴ ἦτο κατάλληλος πρὸς διάδοσιν
 παντὸς εἶδους ἀγγελμάτων καὶ διὰ τοῦτο ποικίλα τοιαῦτα
 ἀνυκλοφόρον καθ' ἑκάστην εἰς τὰ στόματα τοῦ λαοῦ, τὰ
 πλείστον ἐντελῶς ἀνυπόστατα καὶ ἀποκνήματα τῆς ζωνῆς
 βαντασίας τῶν ἐκ φύσεως ἐχόντων τὴν τασιν τοῦ διαδίδειν
 εὐδὴ καὶ τερατολογίας. Εὐτυχῶς ἡ σοβαρότης τοῦ Λυκούργου
 διέλυε πᾶσαν ἐκ τῶν διαδόσεων τοιαύτων προκύπτουσαν
 κνησυρίαν. Εἰς κάθε νέαν εἰδήσιν ὁ Λυκούργος ἐσυνείθιζε νὰ
 ὠπᾶ καὶ ὁ λαὸς εἶχε μάθει νὰ μὴν ἀποδίδῃ μεγάλην σημα-
 σίαν εἰς τὰ διαθρογγιζόμενα. ἐφόσον δὲν ἤκουεν ἀπὸ τοῦ στό-
 ματος τοῦ Λυκούργου λέξιν τινα ἐπιβεβαιούσαν αὐτὰ.

Ἐν τούτοις τὸ 1827 ἔληξε καὶ τὰ ἐν γένει πράγματα τοῦ
 ἑλληνικοῦ ἀγῶνος δὲν εἶχον φθάσει εἰσέτι εἰς οὐδὲν ὀριστι-
 κὸν ἀποτέλεσμα. Οἱ τὴν Κεντρικὴν Διοίκησιν ἀποτελοῦντες
 πρὸ τῆς καθόδου τοῦ Καποδιστρίου εἶχον τὴν ἰδέαν ὅτι ἐνδε-
 χόμενον ἦτο νὰ πραγματοποιηθῆ ὁ μέλλων συμβιβασμὸς ὑπὸ
 τὸν ὅρον τοῦ νὰ διατηρήσῃ ἕκαστος ὅ, τι κατεῖχεν καὶ διὰ τοῦ-
 το μάλιστα ἐμαθῆν τὴν ἐκ Κωνσταντινουπόλεως ἀναχώρησιν τῶν
 Πρέσβειων, ἀπεράτισαν νὰ προβῶσιν εἰς νέα ἐπιχειρήματα εἰς
 τὴν ἀνατολικὴν καὶ δυτικὴν Ἑλλάδα, εἰς Κρήτην καὶ Νίον
 πρὸς ἀναζωπύρωσιν τοῦ ἀγῶνος. Πρὸς τὴν γνώμην δὲ ταύ-
 τὴν κατόπισιν τῆς ἐπιδειχθείσης ἐπιμονῆς ἠναγκάσθη καὶ ἄκων
 νὰ ἀποκλίνῃ καὶ ὁ κατὰ Ἰανουάριον τοῦ 1828 κατελθὼν εἰς
 Ἑλλάδα ὡς Κυβερνήτης Ἰωάννης Καποδίστριας, ὅστις, ὁ-
 λώως ἡμέρας μετὰ τὴν ἐγκατάστασίν του εἰς Ἀθήνας, ἐπρα-

ρε τῷ Λυκούργῳ εἰς ἀπάντησιν τῶν συγχαρητηρίων τοῦ ὅτι· ἔχαιρε μὲν διὰ τὴν εὐταξίαν ἧς ἀπήλαυεν ἡ Σάμος, προσεκάλει δὲ τοὺς Σαμίους νὰ βοηθήσωσι τὸν ἐν Χίῳ ἀρξάμενον ἀγῶνα, εἴτε διὰ τῆς ἀποστολῆς χρηματικῶν βοηθημάτων, εἴτε διὰ τῆς ἀποστολῆς στρατιωτῶν. Τὸν ἀγῶνα ἐν Χίῳ, ἐν ἰδίῳ εἶχον ὑποκινήσει οἱ μετὰ τὴν ἐν ἔτει 1822 ἐπισυμβᾶσαν καταστροφὴν τῆς Χίου συνοικισθέντες ἐν Σύρῳ Χίοι, διηύθυνεν ὁ βαρῶνος Φαβιέρου, ἔχων εἰς τὴν διάθεσίν του δυνάμεις ἀνεπαρκεῖς πρὸς ἐπιτυχῆ ἔκβασιν τῆς ἐπιχειρήσεως. Εἶχεν ὁμῶς οὗτος μεγάλην ἐπιμονὴν καὶ ἐπίστευεν αἰσιόδοξως, ὅτι ἡ ἄλωσις τῆς νήσου θὰ ἐπραγματοποιεῖτο ἐντὸς ὀλίγων ἡμερῶν. Ἡ δὲ πρόσκλησις τοῦ Καποδιστρίου ὅπως οἱ Σάμιοι βοηθήσωσι τὸν ἀγῶνα ἐν Χίῳ, δὲν ἠκούσθη μὲν παρ' αὐτῶν μετ' εὐαρεσκείας, ἐπειδὴ δὲν εἶχον εἰσέτι λησμονηθῆ, τὰ κατὰ τὴν πρώτην εἰς Χίον ἐκστρατεῖαν συμβάντα, οὐχ' ἤττον διὰ νὰ μὴ φανῶσι παρήκοοι εἰς τὴν πρόσκλησιν τοῦ Κυβερνήτου, ἀπέστειλαν τότε πρὸς τὸν Φαβιέρου 82 ὀπλίτας ἄνδρας, ἐκ τῶν ὁποίων ἐρονεύθησαν κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς ἐκστρατείας πέντε, οἱ δὲ λοιποὶ μετὰ τὴν ἀποτυχίαν αὐτῆς ἀπελθόντες εἰς Σύρον, διεσκορπίσθησαν ἐκεῖθεν ὑπὸ διαφόρους ἀρχηγούς καὶ ἐπολέμησαν εἰς διάφορα μέρη τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος.

Ὁ Καποδίστριας ἀναλαβὼν τὰς ἡνίκας τῆς διοικήσεως τοῦ ἔθνους προέβη εἰς πολλὰς καινοτομίας. Μεταξὺ τῶν πρώτων ἐφρόντισε καὶ διὰ τὴν διοικητικὴν διαίρεσιν τοῦ κράτους. Αἱ νῆσοι διηρέθησαν τότε εἰς Σποράδας καὶ Κυκλάδας. Ἐκ τῶν Σποράδων ὠνομάσθησαν βόρειαι, αἱ Σκιάθος, Σκόπελος, Σκῦρος, Πλιοδρόμια καὶ Ψαρά, ἀνατολικαὶ δὲ αἱ Σάμος, Κάλυμνος, Λέρος, Πάτμος, καὶ Ἰκαρία ἀποτελέσασαι ἐν τμημα. Ἄπαν τὸ κράτος διηρέθη εἰς δεκατρία τμήματα, ἕκαστον δὲ τῶν τμημάτων τούτων ἔθεσεν ὁ Κυβερνήτης ὑπὸ ἑκτακτον ἐπίτροπον καὶ διέταξε τὰς διοικητικὰς ταύτας ἀρχὰς νὰ συστήσωσι Δημογεροντίας κατὰ χωρία, κώμας, πόλεις καὶ ἐπαρχίας ὑπὸ νέας διατάξεις, βάσιν ὁμῶς ἐχούσας τὸν ἐνυπάρχοντα περὶ ἐκλογῆς Δημογερόντων νόμον καὶ ὁρι-

ζούσας ακριθέστερον τὰ καθήκοντα τῶν τοπικῶν τούτων ἀρχῶν. Ἡ Σάμος ἀπήρτισεν Ἐπαρχίαν, συμφώνως δὲ πρὸς τὰς διαταγὰς τοῦ Κυβερνήτου, ἡ ἐν τῇ Μονῇ τῆς Μεγαλῆς Παναγίας συνελθοῦσα κατὰ Μάρτιον τοῦ 1828 Γενική τῶν Σαμίων Συνέλευσις ἐξέλεξεν Ἐπαρχιακοὺς Δημογέροντας τοὺς Ἰωάννην Παπαχατζῆν, Μιχαὴλ Κωνσταντινίδην καὶ Μανουὴλ Παπλωματᾶν, ἀνεγνώρισεν ὁμως καὶ πάλιν διὰ σχετικοῦ ψηφίσματος ὡς γενικὸν Διοικητὴν τῆς νήσου τὸν Λογοθέτην Λυκούργον.

Μεταξὺ τῶν ἄλλων μέτρων τὰ ὁποῖα προέβλεψε τότε ἡ μεγάλη διάνοια τοῦ Καποδιστρίου πρὸς ἀνόρθωσιν καὶ βελτίωσιν τῶν Ἐθνικῶν πραγμάτων ἦτο καὶ ἡ σύστασις Ἐθνικῆς Τραπεζῆς. Πρὸς τοῦτο ἐπάναγκες ἦτο νὰ γείνη πατριωτικὸν δάνειον καὶ ἐκλήθησαν ὅλα τὰ Ἑλληνικὰ μέρη νὰ συμμετάσχουν. Ἐκλήθη καὶ ἡ Σάμος δι' ἐπισήμου ἐπιστολῆς τοῦ Κυβερνήτου πρὸς τὸν Λυκούργον. Οὗτος δὲ μόλις ἔλαβε τὴν ἐπιστολὴν ταύτην ἔσπευσε νὰ καταστήσῃ τοῦτο γνωστὸν εἰς τοὺς κατοίκους, ἵνα συνεισφέρωσι πάντες ἀναλόγως. Ἀλλ' ἡ κομματικὴ ἐμπάθεια ἐξεδηλώθη καὶ εἰς τὴν παροῦσαν περίστασιν. Πολλοὶ τοῦ Λυκούργου δὲν ἐδίστασαν ἐπιτηδείως ἐνεργήσαντες νὰ ὑποκινήσουν εἰς στάσιν τὰ χωρία, Λέκαν, Καστανέαν, Πλάτανον καὶ Φούρνους, προδιαθέσαντες καταλλήλως τοὺς κατοίκους τῶν χωρίων τούτων ἐναντίον τοῦ δανείου τῆς Ἐθνικῆς Τραπεζῆς. Ἐδέησε νὰ ληρθοῦν αὐστηρὰ μέτρα πρὸς καταστολὴν τῆς στάσεως. Ἀλλὰ διεταράχθη ἐκ τούτων σοβαρῶς ἡ ἡσυχία καὶ ἡ εὐταξία τῆς νήσου. Εὐθύς ὁμως μετὰ τὸ περιστατικὸν τοῦτο, ἐπῆλθεν ὁ διορισμὸς τοῦ Ἰωάννου Κωλέττου ὡς ἐκτάκτου Ἐπιτρόπου τῶν Ἀνατολικῶν Σποράδων. Τὴν ἀρχὴν ταύτην ἀναλαβὼν ὁ Κωλέττης, ἔλαβε τὴν ἐντολὴν καὶ ἐξ ἀσορμῆς τοῦ ἀνατέρω περιπτικικοῦ νὰ μεριμνήσῃ ἰδίως διὰ τὴν διευθέτησιν τῶν ἐν Σάμῳ πραγμάτων, ἐπειδὴ ὁ Καποδίστριας εἶχε διαγνώσει ὅτι αἱ κομματικαὶ φατρίαι τῶν Καρμανιόλων καὶ Καλικαντζάρων δὲν εἶχον διαλυθῆ ἐν Σάμῳ με ὅλην τὴν ἐπὶ ἔτη διατηρηθεῖσαν ἐν τῇ νήσῳ ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ Λυκούρ-

του σχετικῆν εὐταξίαν, καὶ τὸν κομματικὸν τοῦτον ἀνταγωνισμόν, ὃ ὁποῖος ἠδύνατο νὰ καταστρέψῃ τὴν εὐτυλίαν τῆς νήσου, ἠθέλησε διὰ παντὸς τρόπου νὰ περιστείλῃ. Τὰ τῆς ἀποστολῆς του δὲ ταύτης ὁ Ἰωάννης Κωλέττης ἐξεπλήρωσεν ὡς ἀκολούθως.

Τῆ 20 Ἀπριλίου τοῦ 1828 ἀφίκετο οὗτος εἰς Σάμον, καὶ ὁ Λυκοῦργος τότε ἀξίεπαῖνον εὐπέθειαν εἰς τὰς ἀποφάσεις τῆς ἀνωτάτης τοῦ ἔθνους ἀρχῆς δεικνύων, παρέδωκεν ἀμέσως αὐτῷ τὰ ἀρχεῖα τῆς διοικήσεως καὶ τὴν ἀρχηγίαν. Παραλαβὼν τοὺς ἑπαρχιακοὺς δημογέροντας, ὁ Κωλέττης περιῆλθε μετ' αὐτῶν ὅλην τὴν Σάμον, ἵνα γνωρίσῃ ἐκ τοῦ σύνεργου τὴν καταστάσιν τῆς. Τῆ εἰσηγήσει δὲ αὐτοῦ οἱ ἑπαρχιακοὶ Δημογέροντες ἔγραψαν τότε πρὸς τοὺς φυγάδας Σαμίους, ὅπως ἐπανέλθωσιν εἰς τὴν Σάμον. Πᾶσαν προσπάθειαν κατέβηλεν ὁ Κωλέττης καὶ διὰ τὰ μέσα μετεχειρίσθη, ἵνα περιστείλῃ τὸν κομματικὸν ἀνταγωνισμόν μεταξὺ τῶν κατοίκων καὶ κατευνάσῃ τὰ πάθη. Ἐξέδωκεν ἐγκυκλίους πρὸς τὸν λαόν, δι' ὧν ἀπηγόρευσε τὸ ὀπλοφορεῖν καὶ ἐπικαλούμενος τὰ πατριωτικὰ αἰσθήματα τῶν κατοίκων προσεκάλει αὐτοὺς ἐν ὀνόματι τῆς Πατρίδος νὰ ἀφήσωσι τὰς κομματικὰς διχονοίας καὶ νὰ πύσωσι ἀποκαλοῦντες οἱ μὲν τοὺς δὲ Καρμανιόλους ἢ Καλικαντζάρους. Ἐπειγόμενος δὲ κατὰ μῆνα Αὐγουστὸν νὰ περιέλθῃ καὶ τὰς ἄλλας νήσους τῆς δικαιοδοσίας του, ἀνέθεσε δι' ἐγκυκλίου τὴν γενικὴν διακυβέρνησιν τῶν πραγμάτων τῆς νήσου εἰς τοὺς ἑπαρχιακοὺς Δημογέροντας, προσωρινῶς δὲ τὴν διεύθυνσιν τῆς ἀστυνομίας ἄφησεν εἰς τὴν ἐν Βαθεῖ ἀρχήν, ὅπου ἔμενε καὶ τὸ πλεῖστον τῆς στρατιωτικῆς δυνάμεως. Πλὴν τῶν ἐν Βαθεῖ στρατιωτῶν ἔμενον προσέτι ἐν Μαραθοκάμπῳ τεσσαράκοντα στρατιῶται ὑπὸ τὸν Γεώργιον Νάνον πρὸς τήρησιν τῆς τάξεως. Ἄλλ' οἱ Μαραθοκάμπιοι δυσμενῶς φέροντες τὴν διαμονὴν τῶν στρατιωτῶν τούτων ἐν τῷ δήμῳ των, ἐξεγερθέντες μίαν ἡμέραν, μετὰ τὴν ἀναχώρησιν τοῦ Κωλέττου ἐξεδίωξαν αὐτοὺς ἐκεῖθεν. Τὴν πρᾶξιν δὲ ταύτην μαθὼν ὁ ἐν Ἰκαρίῳ τότε διαμένων Κωλέττης δυσηρεστήθη σφόδρα καὶ κατήγγειλεν αὐτὴν πρὸς

τὸν Κυβερνήτην. Ἄλλ' ἕνεκα τῶν περιστάσεων ἡ ἀσθενικὴ Διοίκησις καὶ αὐτὴν τὴν φορὰν δὲν εἰμπόρεσε νὰ τιμωρήσῃ δέοντως τὸ ἔκνομον τοῦτο κίνημα τῶν Μαραθοκαμπίων. Καὶ ὁ μὲν Κυβερνήτης ἐπιτίμησε τούτους δι' ἐπιστολῆς του, ὁ δὲ Κωλέττης ἐπιστρέψας εἰς Σάμον ἠρκέσθη εἰς μόνην τὴν διαβεβαίωσιν τῶν ἐγγυρίων δημογερόντων, ὅτι ἐν Μαραθοκάμπῳ δὲν ἠθέλην ἄλλοτε διαταραχθῆ ἡ ἡσυχία.

Τῆ 16 Ὀκτωβρίου συνεκάλεσεν ὁ Κωλέττης ἐν Χώρα γενικὴν Συνέλευσιν διὰ τὴν ἐκλογὴν νέας Ἐπαρχιακῆς Δημογεροντίας καὶ διὰ τὴν ἐξεύρεσιν πόρων πρὸς σύστασιν καὶ διατήρησιν σχολείων καὶ πρὸς διορισμὸν νέων διοικητικῶν ὑπαλλήλων. Ἐξελέγησαν τότε Ἐπαρχιακοὶ Δημογέροντες ὁ Χριστόδουλος Ματακίδης ἐκ Βαθέως, ὁ Μανουὴλ Γαρουφαλῆς ἐκ Μυτιληνῶν, ὁ Ἰωάννης Λευιάτης ἐκ Λέκας, ὁ Ἰωάννης Σφοίτης ἐκ Μαραθοκάμπου καὶ ὁ Κωνσταντῖνος Σουβαλιτζῆς ἐκ Καρλοβάσιων· γραμματεὺς δὲ τῆς Ἐπαρχιακῆς δημογεροντίας διωρίσθη ὁ Γεώργιος Ἀναγνώστου. Ἡ Συνέλευσις ἐκείνη ἔλαβεν ὡσαύτως διαφόρους ἀποφασεὶς καὶ διὰ τὴν ἐπὶ τὰ βελτίω διαρρυθμίσειν τῶν οικονομικῶν τῆς νήσου καὶ τῶν διοικητικῶν ἐν γένει πραγμάτων. Μετὰ τὴν λήξιν δὲ τῆς Συνελεύσεως ὁ Κωλέττης ἔσπευσε νὰ γνωρίσῃ εἰς τὸν Σαμιακὸν λαὸν τὴν παγιωθεῖσαν ἐν τῇ νήσῳ νέαν κατὰστασιν δι' ὠραίας ἐγκυκλίου διὰ τῆς ὁποίας ἐκάλει τοὺς πολίτας νὰ συνδράμωσι τὸ ἔργον τῆς Διοικήσεως εἰς τὸ ἀρξάμενον ἤδη εἰρηνικὸν αὐτῆς ἔργον. «Ἐἴσθε ἐν πολέμῳ—ἔγραψεν ὁ Κωλέττης τότε πρὸς τοὺς Σαμίους—ἄνδρες! πολεμισταί! ἔστέ καὶ ἤδη ἐν εἰρήνῃ ἀγαθοὶ πολῖται. Σᾶς ἐθαύμασεν ὁ πολιτισμένος κόσμος ὡς λαὸν ἀνδρείον· ἅς σᾶς ἀγαπήσῃ καὶ ὡς λαὸν εὐνομούμενον. Ἐνθουσιάζετε ὅτι εἰσθε ἀπόγονοι λαμπροῦ εὐνομούμενου ἔθνους. Αὐτὸ τὸ ὑψούμενον Ἡρακλεῖον, αὐτὰ τὰ εἰρεῖπια τῆς ἀγαίας σας λαμπρότητος μαρτυροῦν ποιοὺς εἴχετε προγόνους. Ὡρμήτε ἀξιοὶ τῆς ἀρετῆς αὐτῶν τῶν προγόνων σας».

Οὐδεὶς δύναται νὰ ἀμφισβητήσῃ ὅτι ἡ δράσις τοῦ Κωλέττου ἐν Σαμῷ παρήλθεν ἀνευ ἀγαλλοῦ ἄριστος ἀποτελέσματός. Ἄνθρωπος τῆς ἀξίας τοῦ Κωλέττου ὅστις ἐπρωτοστατήσεν εἰς τὰ

ἐν γένει ἔθνικὰ πράγματα μετ' ἐπιτυχίας, δὲν ἦτο δυνατόν νὰ μὴν ἀποδειχθῆ, ἐπωφελέης εἰς τὰ ἐσωτερικὰ ἐνὸς μικροῦ τόπου. Ἀλλ' οἱ Σαμίοι εἶχον εἴςεις κακὰ, καὶ μακροχρονίους, αἱ ὁποῖαι δὲν ἦτο εὐκόλον νὰ ἐκρίζωθῶσιν ἐντὸς βραχέος διαστήματος. Οὐδ' ἦτο δυνατόν λαὸς συνειθίσας ἐπὶ πολὺ εἰς τὴν ἀπαιξίαν καὶ τὴν ληηλασίαν νὰ εἰσέλθῃ εὐθὺς ἀμέσως εἰς τὸ σταδίου τῆς τάξεως καὶ τῆς εὐνομίας. Ἀκόμη δὲν εἶχον παύσει οὔτε αἱ εἰς τὴν Μικρασίαν ἐπιδρομαί, αἱ ὁποῖαι παρὰ πολλοῖς τότε ἐκ τῶν Σαμίων εἶχον καταστῆ σταδίου βιοποριστικόν. Ἐδέησε νὰ προβοῦν εἰς παραστασεῖς αἱ Δυνάμεις διὰ τὴν ἐξακολούθησιν τῶν ἐπιδρομῶν τούτων τῶν Σαμίων καὶ συνεπέα τῶν παραστασεων τούτων ὁ Καποδίστριας διέταξε τὸν μοίραρχον Γεώργιον Σαχίνην νὰ πλεύσῃ εἰς τὰ παράλια τῆς Σαμου καὶ ἐμποδίσῃ τὰς ἐπιδρομάς ταύτας. Τὴν διαταγὴν δὲ ταύτην ἐκτελῶν οὗτος ἦλθε τότε μετὰ πέντε πολεμικῶν πλοίων εἰς Σάμον καὶ συλλαβὼν μερικὰ ἐκ τῶν Σαμιτικῶν πλοίων τῶν ἐχόντων ὡς αποκλειστικὸν ἔργον τὴν μεταφοράν τῶν ἐπιδρομέων ἐν τῇ Ἀνατολῇ, μετέφερε ταῦτα εἰς Βαθὺ καὶ ἐκεῖ τὰ μὲν ἐπυροπόλησεν ἐν Μαλαγαρίῳ, τὰ δὲ κατεπόντισεν. Ἐκτοτε αἱ ἐπιδρομαί τῶν Σαμίων εἰς Μικρασίαν ἔπαυσαν ὀλοτελῶς.

Ἀπὸ τοῦ διορισμοῦ τοῦ Κωλέττου ἡ Σάμος ἀφομοιώθη τελείως καὶ καθ' ὅλα μὲ τὰ λοιπὸν ἐλεύθερον Ἑλληνικὸν κράτος. Διότι καὶ πρότερον μὲν ἀπὸ τῆς κηρύξεως τῆς ἐπαναστάσεως ἀπετέλει Ἑλληνικὴν ἐπαρχίαν, ὑπέκουσεν καθ' ὅλα εἰς τὴν Κεντρικὴν τοῦ ἔθνους Ἀρχήν, ἀλλ' ἐπειδὴ καὶ ἐνεκα τῶν ἀνωμαλιῶν καὶ ἐνεκα τῆς χαλαρώσεως εἰς τὴν εὐρίσκειτο πάντοτε ἡ Κεντρικὴ ἐξουσία, δὲν εἶχε καταστῆ δυνατόν νὰ παγιωθῆ πανταχοῦ ὁμοίμορφον διοικήσεως σύστημα, ἡ Σάμος, καθὼς καὶ τὰ πλεῖστα ἐκ τῶν Ἑλληνικῶν μερῶν, τὰ μετασχόντα τῆς ἐπαναστάσεως, διετηθέτουν τὰ ἐσωτερικὰ αὐτῶν κατὰ διάφορον τρόπον. Ὅταν ὁμοῦς ὁ Καποδίστριας ἀνέλαβε τὴν ἀνωτάτην ἀρχήν, τὸ γόητρον τῆς Κεντρικῆς Κυβερνήσεως ὑψώθη εἰς τὰ πνεύματα ὄλων τῶν Ἑλλήνων καὶ χωρὶς πολλῆν δυσκολίαν ἐπετεύχθη ἡ ἐπιβολὴ

ὁμοιομόρφου διοικητικοῦ ὀργανισμοῦ εἰς ὅλα τὰ Ἑλληνικὰ μέρη τὰ ὅποια εἶχον κατορθώσει νὰ ἀποτιναξῶσι τὸν Τουρκικὸν ζυγόν. «Τοιοῦτοτρόπως—γράφει ὁ Σπυρίδων Τρικούπης—διὰ τῆς ἐξοντώσεως τῆς πειρατείας, διὰ τοῦ κανονισμοῦ τοῦ πολεμικοῦ καὶ ἐμπορικοῦ ναυτικοῦ, διὰ τῆς τακτοποιήσεως τοῦ στρατιωτικοῦ καὶ διὰ τῆς ἐφαρμογῆς τοῦ διοικητικοῦ καὶ δημογεροντικοῦ ὀργανισμοῦ ἢ ἐπικράτεια ἔλαθε μορφήν ταῖς ἡμέραις ἐκείναις ὅποیان δὲν εἶχε πρὶν». Τότε καὶ οἱ Σάμιοι ἤρχισαν νὰ αἰσθάνωνται ὅτι ἀποπτύσαντες τὸν ραγιαδισμόν, δὲν ἦσαν μόνον ἐλεύθεροι Σάμιοι, ἀλλὰ πρὸ παντὸς πολῖται τοῦ δημιουργηθέντος Ἑλληνικοῦ κράτους, διὰ τοῦ ὁποίου κατὰ θεϊάν βούλησιν ἐμελλον νὰ ἐκπληρωθῶσι τὰ ὠραία καὶ μεγάλα ὄνειρα τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ καὶ ἡ ιδέα αὕτη ἀναμφορῶς θὰ ἐξηφάνιζε βαθμηδὸν τὰς ἐπικρατούσας στενὰς τοῦ τοπικισμοῦ ιδέας καὶ θὰ ἐμετρίαζε τὴν ἐκ τούτων πηγάζουσαν ὀξύτητα τῶν κομματικῶν παθῶν, ἐπειδὴ θὰ ἐστρεφε τὸ λαϊκὸν πνεῦμα πρὸς τὰ μεγάλα τοῦ ἔθνους ἰδανικὰ ἐπιβάλλουσα τὴν ἐκπλήρωσιν ἄνωτέρων χρεῶν, ἀλλὰ δυστυχῶς τὸ καθεστῶς τοῦτο δὲν ἤτο προωρισμένον νὰ διατηρηθῆ ἢ ἐπ' ἐλάχιστον χρόνον. Κατὰ τὸν χρόνον δὲ τοῦτον ἐγένετο ἐντολῆ τοῦ Κωλέττου καὶ ἡ πρώτη ἐπίσημος ἀπογραφή τοῦ πληθυσμοῦ τῆς Σαμου, ὅστις εὑρέθη τότε ανερχόμενος εἰς 27.125 ψυχάς.

Καθὼς εἶδομεν προηγουμένως, ἐκεῖνο τὸ ὅποῖον κατέστρεψεν ἀνέκαθεν καὶ ἐξηκολοῦθει νὰ καταστρέφῃ τὴν Σάμον ἦτο ὁ κομματισμὸς, ὁ μέχρι μαγίας καὶ λύσσης φθάνων καὶ ἐξωθῶν τοὺς ἀνταγωνιζομένους εἰς τὰ πλέον ἔσχατα καὶ ἀποτρόπαια μέσα. Διὰ τὸν περιορισμὸν τοῦ ἀγαλινώτου τούτου πάθους ὁ Κωλέττης εἰργάσθη μετὰ ζήλου πάντοτε ἐν συνεννοήσει μετὰ τὸν Κυβερνήτην πρὸς ὃν δὲν ἔπαυε νὰ ἐκθέτῃ λεπτομερῶς τὴν ἐν Σάμῳ καταστασιν. Ἐκ τῶν ἐκθέσεων του δὲ τούτων διαφαίνεται ὅτι ὁ ἀνὴρ εἶχεν ὀξείαν ἀντιληψίν καὶ ἠδυνήθη εἰς ὀλίγον διάστημα νὰ ἐκτιμήσῃ ὀρθῶς τὰ ἐν Σάμῳ πρόσωπα καὶ πράγματα. Καὶ ὁ Καποδίστριας ἔστρεψε, καθὼς φαίνεται, μερίστην ὑπόληψιν εἰς τὸν Κωλέττην καὶ

τάς παρατηρήσεις αὐτοῦ ἐδέχτο μετὰ πολλῆς προσοχῆς. Ἐξ ἐνός γραμματός τοῦ Καποδιστρίου πρὸς τὸν Κωλέττην σταλέντος ἐκ Πόρου τῆς 20 Ὀκτωβρίου τοῦ 1828 ἐξάγεται ὅτι καθ' ὅσον ἀφορᾷ τὰ ἐν Σάμῳ πράγματα ὑπῆρχε πλήρης συμφωνία μεταξὺ τῶν δύο ἀνδρῶν, οἵτινες διακαῶς ἐπεθύμουν τὴν ταχεῖαν συνδιαλλαγὴν τῶν ἐν τῇ νήσῳ ἀντιφερόμενων μερίδων, συνεργῶν δὲ οὗτοι ἀκόμη καὶ ὡς πρὸς τὰ μέσα δι' ὧν ἦτο δυνατόν νὰ ἐπιτευχθῆ ἡ τοιαύτη συνδιαλλαγή. Δύο δὲ τρόποι κατὰ τὸν Κωλέττην ὑπῆρχον πρόχειροι πρὸς καταστολὴν τῶν συγῶν ἐρίδων καὶ πρὸς παγίωσιν τῆς εὐταξίας ἐν Σάμῳ. Καὶ ὁ μὲν πρῶτος συνίστατο εἰς τὴν χρῆσιν τῆς δυνάμεως τῆς κυβερνήσεως ἀπομακρυνομένων ἐκ Σάμου ὅλων τῶν πολιτικῶν ἀρχηγῶν, ὁ δὲ δεῦτερός εἰς τὴν ἐνίσχυσιν τοῦ ἐνός ἐκ τῶν δύο κομμάτων καὶ δὴ τοῦ τῶν Καρμανιόλων πρὸς τὸ ὅποιον ἀπροκαλύπτως ἐστρέφοντο αἱ συμπάθειαι τοῦ Κωλέττου. Ἀλλὰ κατὰ τὴν γνώμην τοῦ Καποδιστρίου, πρὸ τῆς ἐτημυγορίας τῶν Δυνάμεων δὲν ἔπρεπε νὰ ἀνακινῶνται ζητήματα μέλλοντα νὰ φέρωσιν ἀναστατώσεις εἰς τὰ ἐσωτερικά τοῦ κράτους, διότι ἐνεκα τῆς ἀβεβαιότητος τῶν καιρῶν συμφερότερον ἦτο νὰ ἐπιδιώκεται ἡ προσωρινὴ θεραπεία ὅλων τῶν ἐσωτερικῶν πληγῶν, τῆς ριζικῆς τοιαύτης ἀναβαλλομένης δι' εὐθετώτερον χρόνον. Καὶ ἐνεκα τοῦ ἀναμφισβητήτως ὀρθοῦ τούτου λόγου ὁ Κωλέττης δὲν ἐπεχείρησέ τι ἀπὸ ὅσα ἐνόμιζεν ἀναγκαῖα διὰ τὴν ὀριστικὴν διευθέτησιν τῶν ἐν Σάμῳ πραγμάτων, προσκληθεὶς δὲ ὑπὸ τοῦ Καποδιστρίου κατὰ Φεβρουάριον τοῦ 1829, νὰ μεταβῆ εἰς τὴν ἑδραν τῆς Διοικήσεως ὑπέδειξεν ὅτι δὲν θὰ ἦτο ἀσύμφορον νὰ παραλάβῃ μεθ' ἑαυτοῦ καὶ μερικοὺς ἐκ τῶν προκρίτων Σαμίων μετὰ τὸν σκοπὸν τοῦ νὰ παρουσιάσῃ αὐτοὺς εἰς τὸν Κυβερνήτην καὶ προτείνῃ τὸν διορισμὸν αὐτῶν εἰς διαφόρους θέσεις ἐκτὸς τῆς Σάμου, σκοπῶν διὰ τοῦ εὐσχήμου τούτου μέσου νὰ ἐπιτύχῃ τὴν προσωπικὴν ἀπομάκρυνσιν αὐτῶν ἐκ τῆς νήσου, πράγμα τὸ ὅποιον συνέφερεν ὄντως εἰς τὰς περιστάσεις ἐκεῖνας. Ἡ ὑπόδειξις του αὐτῆς ἐνεκρίθη καὶ ὑπὸ τοῦ Καποδιστρίου καὶ ὁ Κωλέττης ἀναχω-

ρήσας ἐκ Σάμου τῆ 12 Φεβρουαρίου 1829 συμπαρέλαθε μεθ' ἑαυτοῦ τὸν Λυκοῦργον. τὰ τρία μέλη τῆς πρώτης Ἐπαρχιακῆς Δημογεροντίας Ἰωάννην Παπαχατζῆν, Μανουὴλ Παπλωματᾶν καὶ Μιχ. Κωνσταντινίδην. δύο ἐκ τῆς νέας τοὺς Χριστόδουλον Ματακίδην καὶ Ἰωάννην Λεκάτην καθὼς καὶ τοὺς Ἀντώνιον Γεωργιάδην καὶ Ἐμμανουὴλ Ἀγγελίνας. Ἐπιβιβάσθεις δὲ μεθ' ὄλων τούτων ἐντὸς ἑνος καὶ τοῦ αὐτοῦ πλοίου ἀνεχώρησεν εἰς Αἴγιναν προπεμφθεὶς μετ' ἐπευφημιῶν ὑπὸ τοῦ Σαμιακοῦ λαοῦ πρὸς τὸν ὁποῖον κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς ἀναχωρήσεως του ἀπέλυσεν ἐγκύκλιον συνιστῶν τὴν ὁμόνοιαν, τὴν εὐπειθειαν εἰς τοὺς νόμους καὶ εἰς τὰς ἀρχάς. Ἀναχωρῶν δὲ ὁ Κωλέττης ἄφησεν ἐν Σάμῳ ὡς προσωρινὸν ἀναπληρωτὴν του τὸν Πᾶνον Μοναστηριώτην.

Φθάσαντες εἰς Αἴγιναν ὁ Κωλέττης μετὰ τῶν συνοδευόντων αὐτὸν Σαμίων ἐπληροφορήθησεν αὐτόθι ὅτι ὁ Κυβερνήτης διέτριβε τότε εἰς Πελοπόννησον καὶ εὐθὺς τῆ προσκλήσει αὐτοῦ διεπεραιώθησεν πάντες εἰς Ναύπλιον. Ἐκεῖ ὁ Κωλέττης παρουσίασεν εἰς τὸν Καποδίστριαν τοὺς Σαμίους, ὅστις ἐδέχθη αὐτοὺς μετὰ μεγάλης προσηκείας καὶ ἐκδηλῶν τὴν πρὸς αὐτοὺς εὐμένειαν του διώρισε τὸν μὲν Λυκοῦργον μέλος τοῦ Πανελληνίου, ἀνέθηκε δὲ εἰς τὸν Κωλέτην, νὰ ὑποδείξῃ εἰς ποίας θέσεις ἠδύνατο νὰ διορίσῃ καὶ τοὺς λοιπούς. Ἀλλὰ τότε εἶδον ὅτι δὲν ἔπρεπε πάντες νὰ ἀπομακρυνθῶσι τῆς Σάμου. Ἐγένετο συγχρόνως σκέψις περὶ τοῦ προσώπου ὅπερ ἔμελλε νὰ ἀντικαταστήσῃ τὸν Κωλέτην εἰς τὴν διοίκησιν τῆς Σάμου. Καὶ οἱ μὲν Σάμιοι ἐπρότειναν κατὰ πρῶτον νὰ δοθῇ ἡ θέσις τοῦ Διοικητοῦ εἰς τὸν Ἀντώνιον Γεωργιάδην, ἀλλ' ἐπεὶ δὴ ἡ πρότασις αὕτη δὲν ἐγένετο δεκτὴ ὑπὸ τοῦ Καποδιστρίου, ὅστις καθὼς φαίνεται δὲν ἤθελε νὰ ἐμπιστευθῇ τὴν θέσιν τοῦ Διοικητοῦ εἰς Σάμιον, ἐπρότειναν κατόπιν νὰ ἐξακολουθήσῃ διοικῶν τὴν Σάμον ὁ Κωλέττης, τὴν δὲ ἐξουσίαν αὐτοῦ κατὰ τὴν ἀπουσίαν του νὰ διέπη ἡ Ἐπαρχιακὴ Δημογεροντία μεθ' ἑνὸς προσωρινοῦ Διοικητοῦ καὶ ὡς τοιοῦτον ὑπενόουν τὸν Λυκοῦργον. Ἀλλ' ὁ Κυβερνήτης καὶ ταύτην τὴν πρότασιν ἀπορρίψας, ἀνέθηκεν εἰς τὸν Κωλέτην νὰ

υποδείξει τρεις υποψηφίους. ἐξ ὧν ἕκαστος νὰ ἐκλέξει τὸν ἑνα ὡς προσωρινὸν διοικητὴν τῆς Σάμου· υποδειχθέντων δὲ ὑπὸ τούτου ὡς υποψηφίων τῶν Νικολάου Σκούρου, Πάνου Μοναστηριώτου καὶ Δημ. Χριστίδου, ὁ Κυβερνήτης ἐξέλεξε τὸν τελευταῖον διορίσας συγχρόνως τὸν μὲν Μοναστηριώτην διοικητὴν Πάτμου, τὸν Ἰωάννην Λεκάτην γενικὸν ἀστυνομὸν τῆς Σάμου καὶ τὸν Χριστόδουλον Ματτακίδην ὑποσχεθεὶς νὰ διορίσῃ δικαστὴν παρὰ τῷ πρωτοκλήτῳ δικαστηρίῳ τῶν Σποράδων. Τοιοῦτοτρόπως διευθετηθέντων τῶν τῆς Σάμου πραγμάτων, ἀπῆλθον πάντες ἐκ Νυκπιλίου εἰς Ἀϊγινάν. ἔνθα ὁ Λυκοῦργος λαβὼν τὸ δῖπλωμα τοῦ διορισμοῦ τοῦ ἔλαβε μέρος παρευθὺς καὶ εἰς τὴν συνεδρίαν τοῦ Πανελληνίου· ἐπειδὴ ὅμως εἶχεν ἀνάγκην νὰ τακτοποιήσῃ τὰς ριζογενειακάς του ὑποθέσεις ἐζήτησεν ἄδειαν ἀπουσίας καὶ ἀνεχώρησε διὰ Σάμον ἐπιβάς τοῦ ἰδίου πλοίου ἐφ' οὗ ἐπέβησαν ὡσαύτως ὁ νέος προσωρινὸς διοικητὴς καὶ οἱ ἄλλοι Σάμιοι· πάντες δὲ ἔφθασαν εἰς Σάμον τῇ 15 Ἀπριλίου.

Οἱ περὶ τὸν Λυκοῦργον βαρέως ἔφερον πῆν ἀπομάκρυνσιν αὐτοῦ ἐκ τῆς Σάμου καὶ ὅταν ἐγνώσθη ὅτι ὁ Χριστίδης ἀφίκετο μετ' αὐτοῦ εἰς Σάμον ἐπίστευσαν πρὸς στιγμὴν ὅτι ὁ Χριστίδης σκοπὸν εἶχε νὰ ἐγκαθιδρύσῃ ὀριστικῶς διοικητὴν τὸν Λυκοῦργον. Ταχέως ὅμως οἱ πόθοι οὗτοι διεψεύσθησαν, διότι μόλις ἀποβιβάσθαι εἰς τὴν Σάμον ὁ Χριστίδης ἐξέδωκεν ἐγκύκλιον πρὸς τὸν Σαμιακὸν λαόν, δι' ἧς γνωστοποιῶν τὰ τοῦ διορισμοῦ του προσεκάλει τοὺς κατοίκους, ὅπως συντρέξουν τὸ ἔργον τῆς Διοικήσεως προτιθεμένης τὴν ἐξασφάλισιν τῆς τάξεως καὶ τῆς ἡσυχίας ἐν τῷ τόπῳ. Ὁ Δημήτριος Χριστίδης ἦτο εὐπαίδευτος ἀνὴρ καὶ ἐνεφορεῖτο ὑπὸ χρηστῶν αἰσθημάτων, ἀλλ' εἶχεν ἀσθενικὸν χαρακτῆρα καὶ ἐστερεῖτο βαθείας κρίσεως, ἐνεκα δὲ τούτου ἡ διοίκησις του ἐν Σάμῳ ἐσημείωσε πλείστας ἀποτυχίας. Ἐκ προθέσεως ἀγαθῆς ἐπέχειρησε νὰ συγκεντρώσῃ ἐν ἑαυτῷ ἅπασαν τὴν ἐξουσίαν, ἐπειδὴ ἔθιλε πεν ὅτι οἱ παρ' αὐτῷ ἀποτελοῦντες τὴν Ἑπαρχιακὴν Δημογεροντίαν δὲν ἔμενον ποτε ἀπηλλάγμενοι τῶν κομματικῶν πόθων καὶ παθῶν. Ἀλλὰ τὸ ἔργον τοῦτο

ἀπῆλθε ἑκτακτον δεξιότητα τὴν ὁποίαν οὗτος δὲν εἶχε. Διὸ καὶ ἐγεννήθησαν πολλὰ δυσχρέσκεια ἐναντίον του καὶ ἡ ὑπὸ τοῦ Κωλέττου ἐπιβληθεῖσα ταξίς ἐν τῇ νήσῳ ἤρχισε τότε κάπως νὰ γαλαροῦται.

Ἐπρόκειτο ἤδη νὰ συγκληθῇ ἡ ἐν Ἄργει τετάρτη τῶν Ἑλλήνων Συνέλευσις καὶ διὰ τῆς δημοσιευθείσης ἐπισήμου προκηρύξεως τοῦ Κυβερνήτου προσεκαλοῦντο καὶ οἱ Σάμιοι νὰ συμμετάσχῃ τοῦ συνεδρίου διὰ τῆς ἀποστολῆς πληρεξουσίων. Ὅθεν συγκροτηθείσης ἐν Πύργῳ τοπικῆς Συνελεύσεως ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ Χρηστίδου ἐξελέγησαν πληρεξούσιοι ὁ Ἰωάννης Κωλέττης, ὁ Λυκούργος, ὁ Ἰωάννης Λεκάτης καὶ ὁ Ἀντώνιος Γεωργιάδης, ὃν παραιτηθέντα τῆς πληρεξουσιότητος καὶ διορισθέντα πρόεδρον τοῦ δικαστηρίου τῶν βορείων Σποράδων, ἀντικατέστησεν ὁ ἐπιλαχὼν Χριστόδουλος Ματακίδης. Ἡ Ἐθνικὴ Συνέλευσις ἤρχισε τὰς ἐργασίας τῆς ἐν Ἄργει τῇ 11 Ἰουλίου 1829 ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ γερωντοτέρου ἐκ τῶν πληρεξουσίων Γεωργίου Σισίνη. Τὴν δὲ 16ην παρέστη ἐν τῇ Συνελεύσει ὁ ἐπὶ τῶν ἐξωτερικῶν γραμματεὺς καὶ ἐκθέσας τὰ ἐξωτερικὰ καὶ ἀναγνώσας διαφόρους διακοινώσεις τῶν πρεσβευτῶν τῶν Δυνάμεων καὶ τοῦ Κυβερνήτου πρὸς ἀλλήλους, εἶπεν ἐπὶ τέλος, ὅτι ἀπέκειτο εἰς τὴν Συνέλευσιν νὰ βουλευθῇ περὶ τῶν περαιτέρω.

Ἴνα δώσωμεν εἰς τὸν ἀναγνώστην σαφεῆ ἰδέαν περὶ ὅλων τῶν διαδοχμάτων τῶν γενομένων ἕως τότε ὑπὸ τῶν Δυνάμεων, ἀπὸ τῶν ὁποίων ἐκρίθη, ὡς θὰ ἴδωμεν κατόπιν, καὶ ἡ τύχη τῆς Σάμου, νομίζομεν ἀναγκαῖον νὰ κάμωμεν ἐνταῦθα συνοπτικὴν ἐκθεσιν τούτων. Καθὼς εἶπομεν ἐν τοῖς προηγουμένοις, αἱ Δυνάμεις ἐπενέβησαν τὸ πρῶτον διὰ τῆς ὑπογραφείσης ἐν Λονδίῳ συνθήκης κατὰ Ἰούνιον τοῦ 1827. Καὶ οἱ μὲν Ἕλληνες ἐδέχθησαν τὴν συνθήκην ταύτην, ἡ δὲ Πύλη ἠξηκολούθει ἀρνούμενη καὶ μετὰ τὴν ἐν Πύλῳ ναυμαχίαν καὶ τὴν ἀναχώρησιν τῶν πρεσβείων ἐκ Κωνσταντινουπόλεως. Οὕσα δὲ ἰδίως ἐξηγριωμένη κατὰ τῆς Ρωσσίας, ἣν ἐθεώρει ὡς πρωταίτιον ὅλων τῶν γενομένων, ἐκάλεσεν εἰς τὰ ὅπλα ὅλους τοὺς πιστοὺς Μοῦσουλμάνους κατὰ τοῦ μισητοτέρου τῶν

ἀπίστων λαῶν. τοῦτο ὅμως ἔκαμε τὴν Ρωσσίαν νὰ κηρύξῃ τὸν πόλεμον ἐναντίον τῆς κατὰ Ἀπρίλιον τοῦ 1828. Ὁ πόλεμος οὗτος διηκούλυε τὰς περαιτέρω ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος ἐνεργείας τῆς Δυναμείων. αἱτινες ἔκτοτε δὲν ἔπαυσαν ἐργαζόμενα ὑπὲρ τῆς ἀπαλλαγῆς τῆς Πελοποννήσου ἀπὸ τῶν Αἰγυπτιακῶν στρατευμάτων καὶ ὑπὲρ τῆς ὀριστικῆς ρυθμίσεως τοῦ Ἑλληνικοῦ κράτους. Δυναμίαι τοῦ ἐν Λονδίνῳ κατὰ Ἰούλιον τοῦ 1828 ὑπογραφέντος πρωτοκόλλου κατῆλθον εἰς Πελοπόννησον γαλλικὰ στρατεύματα ἐπὶ τῷ σκοπῷ τοῦ νὰ ἐπιταχύνωσι τὴν ἀναχώρησιν τοῦ Ἰβραήμ πασᾶ. ὅστις ἤναγκασθη νὰ ἐγκαταλείψῃ ἀμαχῆτι τὴν χερσόνησον περὶ τὰ τέλη τοῦ Σεπτεμβρίου. μετ' ὀλίγους δὲ μῆνας ἔκτοτε, ἦτοί κατὰ Μάιον τοῦ 1829, ὑπεγράφη ἐπὶ τῶν ἀντιπροσώπων τῶν τριῶν Δυναμείων νέον πρωτόκολλον δι' οὗ ἐκανονίσθησαν κατὰ πρῶτον τὰ πρὸς βορρᾶν ὅρια τοῦ νέου κράτους. Εἰς το πρωτόκολλον προσετίθετο ὅτι ἡ Εὐβοία, καθὼς καὶ αἱ προσκαίμεναι τῇ Πελοποννήσῳ νῆσοι καὶ αἱ Κυκλάδες θέλουσιν ἀποτελέσει μέρος τοῦ Ἑλληνικοῦ κράτους. Περὶ δὲ τῆς Σάμου δὲν ἐγίνετο ἐν αὐτῷ οὔτε ἀπλή μεία, καίτοι ὁ Καπεδίστριας ἐν τῇ μεγάλῃ χωρογραφικῇ ἐκθέσει ἦν εἶχεν ὑποβάλλει κατὰ πρόσκλησιν τῶν Συμμάχων Αὐτῶν ἔκαμνε τὸν προσήκοντα λόγον περὶ τῆς Σάμου ἐκθειάζων τοὺς ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας ἀγῶνας τῶν Σαμίων ἐκ τῶν πρώτων ἀναλαβόντων τὰ ὄπλα ὑπὲρ τῆς ἀνεξαρτησίας, πολὺ δὲ πρότερον καὶ οἱ ἐν Ἑλλάδι ἀντιπρόσωποι τῶν Δυναμείων γράφοντες εἰς τὴν Ἑλληνικὴν Κυβέρνησιν κατὰ Δεκέμβριον τοῦ 1828 ἔδιδον μεταξὺ τῶν ἄλλων τὰς ἀκολουθεῖς ἐπεξηγηματικὰς δηλώσεις: « . . . Ἡ Νίος δὲ καὶ ἡ Σαμος καὶ ἡ Κρήτη μοναὶ δὲν ἐμπεριλαμβάνονται. Ἀλλὰ τῆς μὲν πρώτης οἱ βουλευτῆρες ἔκριναν ἐκ τῆς ἐνεστώσης αὐτῆς καταστάσεως, ἀδύνατον τὴν εἰς τὴν Ἑλλάδα προσθήκην. Περὶ δὲ τῆς Σάμου καὶ τῆς Κρήτης, ὧν ἡ μὲν ἀπὸ ἐπτὰ ἐτῶν διατηρεῖ τὸ αὐτόνομον, ἡ δὲ καὶ σήμερον ἐν πλείρῃ ἐπαναστάσει εὐρίσκεται, οἱ βουλευτῆρες χρεὸς νομίζουσι νὰ παραστήσουσι τὰ ποῖλα δίκαια τῶν νήσων τούτων εἰς τὴν συμμαχίαν, καὶ νὰ ἐπικαλεσθῶσιν ὑπὲρ

αὐτῶν τὴν ἰσχυρὰν αὐτῆς προστασίαν καὶ γρηῃσιν τῶν ἀρχῶν τῆς Λονδινείου συνθήκης». Ἐν τούτοις ἡ Πύλη καὶ μετὰ τὴν ὑπογραφήν τοῦ πρωτοκόλλου τοῦ 1829 ἐδυσχέραινον εἰσέτι νὰ ἀποδεχθῆ τὰ ὑπο τῶν Δυναμῶν ἀποφασισθέντα.

Ἐν τοιαυτῇ καταστάσει εὐρίσκοντο τὰ πράγματα, ὅτε συνήλθεν ἡ ἐν Ἀργεῖ δ' ἔθνοσυνέλευσις καὶ ὁ ἐπὶ τῶν ἐξωτερικῶν γραμματεὺς, καθὼς ἀνωτέρω εἶπομεν, ἀνεκοίνωσεν αὐτῇ τὰς μέχρι τῆς ἐποχῆς ἐκείνης λαβούσας χώραν διπλωματικὰς διαπραγματεύσεις. Ἡ περὶ τῆς Σάμου σιωπὴ τῶν Δυναμῶν ἐν τῷ τελευταίῳ αὐτῶν πρωτοκόλλῳ σφόδρα συνεπάρξαι τοὺς ἐν τῇ Ἑθνικῇ Συνελεύσει συνεδρεύοντας Σαμίους πληρεξουσίους, οἵτινες διὰ τοῦτο ἔσπευσαν νὰ ὑποβάλουν εἰς τὴν Συνέλευσιν ὑπόμνημα, ἐνῶ, ἀφοῦ ἐξέθετον τὰ περὶ τῆς συμμετοχῆς τῆς Σάμου εἰς τὸν ἀγῶνα ἀπὸ τῆς ἐναρξέως τοῦ κινήματος καὶ ὅλα τὰ δίκαια αὐτῆς ὅπως συναποτελέσῃ μέρος τοῦ σχηματισθέντος Ἑλληνικοῦ κράτους καὶ διεβεβαίωνον ὅτι οἱ Σάμιοι δὲν θὰ ἀνεχθῶσι ποτὲ νὰ ἰδῶσιν ἐκ νέου ὑποδουλουμένην τὴν πατρίδα των καὶ δὲν θὰ ὑποχωρήσωσι πρὸ οὐδεμιᾶς βίας, παρεκάλουν εἰς τὸ τέλος, ἵνα διὰ τοῦ Κυβερνήτου ἐνεργηθῶσι τὰ δεόντα περὶ τῆς τύχης τῆς Σάμου. Καὶ τὸ μὲν ὑπόμνημα τοῦτο ἀναγνωσθὲν ἐν τῇ Συνελεύσει παρεπέμφθη μετὰ σχετικῶν σημειώματος εἰς τὸν Κυβερνήτην, μετ' ὀλίγας δὲ ἡμέρας διωρίσθη ὑπ' αὐτοῦ ὁ Λυκοῦργος Λογθέτης ἑκτακτος ἐπίτροπος τῆς Λακωνίας καὶ κατω Μεσσηνίας, ὅπου εἶχον λάθει παραγαί τινες καὶ πρὸς καταστολὴν αὐτῶν ὁ Καποδίστριας ἀπολύσας καὶ τοὺς δύο ἐπιτρόπους τῶν μερῶν τούτων, διώρισεν ἀντ' αὐτῶν τὸν Λυκοῦργον τοῦ ὁποίου ἐν τῷ μεταξύ εἶχεν ἐκτιμήσει τὴν περὶ τὸ διοικεῖν ἱκανότητα καὶ τὰ ἄλλα αὐτοῦ προσόντα. Καὶ εἰς τὴν θέσιν ταύτην ὁ Λυκοῦργος κηδοκίμησε ἀποδείξας δεξιότητα οὐ τὴν τυχοῦσαν καὶ διὰ τῆς προστηνοῦς αὐτοῦ συμπεριφορᾶς προσελκύσας τὴν ἀμέριστον ὑπόληψιν ὅλων τῶν μεγάλων οἰκογενειῶν τῆς Λακωνίας καὶ τὸν σεβασμὸν παρὰ πάντων τῶν κατοίκων. Ἐκεῖ κατέπαυσε πάραυτα τὰς παραγὰς, συνήνωσε τὰ διεστῶτα, ἐπέγυσε πανταχοῦ τὸ πνεῦμα τῆς ἀ-

γάπης καὶ τῆς εἰρήνης καὶ συνέδεσε διὰ τῶν ὠραιότερων ἀναμνήσεων τὴν Σάμον μετὰ τὰ μέρη ἐκεῖνα.

Ἐν Σάμῳ ἐξηκολούθει διοικῶν ὁ Χριστίδης μέχρι τοῦ Ὀκτωβρίου τοῦ 1829 ὁπότε ἔφθασεν εἰς τὴν νῆσον ὁ Ἰωάννης Κωλέττης, ὅστις μόλις ἀρχίθεις ἐπεχείρησε περιοδεῖαν εἰς ἅλας τὰς κώμοπόλεις καὶ χωρία τῆς νήσου πρὸς ἐξέτασιν καὶ τακτοποίησιν ὅλων τῶν κακῶς ἐχόντων, συστήσας τότε ἐν Βαθεῖ καὶ πρωτόκλητον δικαστήριον καὶ πρόεδρον αὐτοῦ διορίσας τὸν Ἰωάννην Σουμάκη. Μετ' ὀλίγον δὲ χρόνον ὁ Χριστίδης συμμορφούμενος πρὸς διαταγὴν τῆς Κυβερνήσεως παρέδωκε τὴν διοίκησιν εἰς τὸν Ἰωάννην Κωλέττην καὶ ἀνεχώρησεν ἐκ Σάμου, ἀφοῦ πρῶτον ἐδημοσίευσεν πρὸς τὰς ὑπαλλήλους ἀρχὰς καὶ τοὺς κατοίκους προκήρυξιν πολλὴν ἐμπούλησασαν ἐντύπωσιν διὰ τὴν ἀγαθότητα τῶν αἰσθημάτων τῶν δι' αὐτῆς ἐκφραζομένων καὶ διὰ τὰς ὠραίας ἐν αὐτῇ καὶ πατριωτικὰς παραινέσεις. Ἐμείνε λοιπὸν κατόπιν ὁ Κωλέττης ἐν Σάμῳ ἀσκῶν ὡς Ἐκτακτος Ἐπίτροπος τὴν διοικητικὴν ἐξουσίαν καὶ μετὰ πολλοῦ ζήλου ἐνεργῶν ὑπὲρ παντὸς ἀφορῶντος τὴν ἐξασφάλισιν τῆς ἡσυχίας καὶ εὐδαιμονίας τῶν κατοίκων. Ἀλλ' ἡ τοιαύτη κατάστασις δὲν διήρκεσεν ἢ μέχρι τοῦ Μαΐου τοῦ 1830, ὁπότε ἐγνώσθησαν λεπτομερῶς αἱ νέαι ἀποφάσεις τῶν Δυνάμεων αἰ περιληφθεῖσαι εἰς τὸ πρωτόκολλον τὸ ὑπογραφέν ἐν Λονδίῳ τῇ 22 Ἰανουαρίου (3 Φεβρουαρίου) 1830, δι' οὗ ἡ Ἑλλὰς ἀνεκηρύσσεται κράτος ἐντελῶς ἀνεξάρτητον καὶ βασιλεὺς αὐτῆς ἀνηγορεύετο ὁ πρίγκηψ Λεοπόλδος ὁ μετέπειτα βασιλεὺς τῶν Βέλγων, ἡ δὲ Σάμος ἀπεκλείετο ὀριστικῶς τῶν ὁρίων τοῦ ἐλευθέρου Ἑλληνικοῦ βασιλείου. Ἐκτοτε δὲ ἤρχισεν νέον στάδιον ἀγῶνων καὶ δοκιμασιῶν διὰ τοὺς Σαμίους.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΕΝΑΤΟΝ

Τὸ ὑπόμνημα τῆς Ἑλληνικῆς Γερουσίας πρὸς τὰς Δυνάμεις.—Αἱ παρατηρήσεις τοῦ Λεοπόλδου περὶ Κρήτης καὶ Σάμου.—Αἱ διὰ τὴν Εὐβοϊαν διαμαρτυρίαι τῆς Πύλης.—Ἀκαμπτος ἐπιμονὴ τῆς Εὐρωπαϊκῆς διπλωματίας.—Ἡ δυσφορία τοῦ Σαμιακοῦ λαοῦ.—Ἐπανοδος τοῦ Λυκοῦργου εἰς Σάμον.—Συγκρότησις Συνελεύσεως ἐν Λόρα.—Αἱ ἀληθεῖσαι ἀποφάσεις.—Ὁ Λυκοῦργος διορίζεται ἐκ νέου Διευθυντῆς τῶν διοικητικῶν πραγμάτων τῆς Σάμου.—Ἀναχώρησις τοῦ Κωλέττου.

Μετὰ τὴν κοινοποίησιν τοῦ πρωτοκόλλου τῶν Δυνάμεων τῆς 22 Ἰανουαρίου ἡ Ἑλληνικὴ Γερουσία ἔσπευσε νὰ ὑποβάλῃ διὰ τοῦ Κυβερνήτου εἰς τὰς Δυνάμεις μακρὸν ὑπόμνημα δι' οὗ ἐγίνοντο σοβαραὶ παρατηρήσεις ὡς πρὸς τὰ διαγραφθέντα μεθόρια τοῦ Ἑλληνικοῦ κράτους: «αἱ εἰς τὴν Στερεάν Ἑλλάδα—ἀνέφερε τὸ ὑπόμνημα—ἀπόσπώμενα ἀπὸ τοῦ κράτους Ἐπαρχίαι περιέχουσαι ἑκατὸν χιλιάδας κατοίκους ἐκράτησαν πολλάκις τὸν χεῖμαρρον τῶν κατὰ τῆς Ἑλλάδος συρρευσάντων κατὰ γῆν στρατευμάτων τῆς Τουρκίας. Εἰς τὴν θάλασσαν ἡ ἐννέα ἔτη ἀδιαικόπως ἀμειψομένη Κρήτη, ἡ ἀκαταδάμαστος Σάμος, αἱ μετὰ ἡρωϊκὴν ἀντίστασιν καταδάμασθεῖσαι νῆσοι τῶν Ψαρῶν καὶ τῆς Κάσσου, ὑπῆρξαν τὰ θάλασσαν προπύργια κατὰ τῶν τουρκικῶν καὶ Αἰγυπτιακῶν στόλων· οἱ ἄνθρωποι τῶν μερῶν τούτων μὲ ποῖον ἔμμη θέλουσιν ἰδεῖ, ὅτι αὐτοὶ μὲν οἱ προμαχόμενοι ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας τοῦ ἔθνους δουλόνονται, οἱ δὲ λοιποὶ συναγωνιστὰς τῶν ἐλευθερώνονται:» Ἀπ' ἐτέρου ὁ ἐν Κλαρεμοντίῳ εὐρισκόμενος πρίγκηψ Λεοπόλδος ἀνακοινῶν τὴν ἀποδοχὴν τοῦ Ἑλληνικοῦ στέμματος ὁμοίως ἔκαμνε παρατηρήσεις ὑποβαλλῶν πέντε αἰτήσεις, τὴν ὑπὸ τῶν τριῶν δυνάμεων παροχὴν ἐγγυήσεως καὶ ἐπικουρίας ἐν περιπτώσει ἐξωτερικῆς ἐπιδρομῆς, τὴν ἐξασφάλισιν τῶν κατοίκων τῆς Κρήτης καὶ τῆς Σάμου, τὴν τροποποίησιν τοῦ πρὸς δυσμὰς μεθορίου, ἐναυτοῦτο ἀνέλθῃ τὴν ἀριστερὰν ὄχθην τοῦ Ἀσπροποτάμου μέχρι τῶν πρὸς Ἀρκτον σημειουμένων ὄρέων, τὴν παροχὴν τῆς Ἑλ-

λάδι ἀναλόγων χρηματικῶν βοηθημάτων καὶ τὴν ἀποστολὴν στρατιωτικῆς δυνάμεως μέχρις οὗτο ὁ Πρίγκηψ δυνήθη νὰ ὀργανώσῃ τὰ εἰς αὐτὴν ἀναγκασιούντα στρατεύματα. Ἀναφορικῶς πρὸς τὴν δευτέραν αἴτησιν περὶ ἐξασφαλίσεως τῶν κατοίκων Κρήτης καὶ Σάμου ὁ πρίγκηψ Λεοπόλδος ἔγραφε: «Ἐπειδὴ οἱ κάτοικοι τῶν νήσων Κρήτης καὶ Σάμου πρόκει-ται νὰ ὑποβληθῶσιν εἰς τὴν Πύλην, εἶνε ἀνάγκη οὗτοι νὰ ἔγῳσι τὴν θρησκευτικὴν αὐτῶν καὶ πολιτικὴν θέσιν τοσοῦτον ὠρισμένην καὶ βελτιωμένην διὰ τῆς παρεμβάσεως τῶν Ὑψηλῶν Δυνάμεων, ὥστε νὰ δύνανται νὰ εὐρίσκωνται μακρὰν πασης κακοπραγίας καὶ προστατεύωνται κατὰ πάσης πράξεως δυνάμενης νὰ προκαλέσῃ αἱματοχυσίαν. Ὡς πρὸς τὸ ἀντικείμενον τοῦτο, ὅπερ καθαρῶς ἀνάγεται εἰς τὸ συμφέρον τῆς ἀνθρωπότητος, ἐπιθυμῶμαι νὰ ἔλθω εἰς εὐρυτέρας συνεννοήσεις μετὰ τῶν πληρεξουσίων τῶν Σεπτῶν Μοναρχῶν». Ἐπὶ τούτοις συνδιασκεψάμενοι οἱ ἀντιπρόσωποι τῶν τριῶν Δυνάμεων ἀπερρήναντο ὅτι παραδέχονται μὲν τὰ τῆς ἐγγυήσεως καὶ παροχῆς δανείου, ὅτι θὰ ἀρτίωσιν ἐπὶ ἓν ἔτος ἔτι τὸν εὐρισκόμενον ἐν Πελοποννήσῳ Γαλλικὸν στρατόν, ἀλλ' ὅτι δὲν δύνανται νὰ τροποποιήσωσι τὰ ὅρια, οὔτε νὰ ἀναγκηθῶσιν εἰς τὰς σχέσεις τῆς Πύλης πρὸς τοὺς ἐν Κρήτῃ καὶ Σάμῳ ὑπηκόους αὐτῆς, ἐκτὸς τοῦ ὑπὸ τῆς φιλανθρωπίας ἐπιβαλλομένου ἐλέγχου πρὸς πρόληψιν αἱματοχυσίας. (1) πρίγκηψ Λεοπόλδος διὰ κοινοποιήσεως αὐτοῦ ἐκ Μάλπουργ—χους ἡμερομηνίας 3) 5 Μαΐου 1850, ἀπαντῶν εἰς τὸ πρωτόκολλον τῆς 8 Φεβρουαρίου ὑπεδείκνυεν ὅτι ἄνευ τροποποιήσεως τῶν ἀπορρασιστικῶν συμβάσεων καὶ ἰδίως ἄνευ τροποποιήσεως τῶν ὁρίων ἠθέληεν ἀναγκαστῆν νὰ δώσῃ τὴν παράκλησιν αὐτοῦ μὴ ἐπιθυμῶν νὰ μισθῆται παρὰ τῶν Ἑλλήνων, ἐὰν βαρύνῃ αὐτοῦ νὰ ὑποταχθῶσιν εἰς ἀσυμβίβαστον πρὸς τὰ συμφέροντα αὐτῶν συνθήκην. Ἐπειδὴ δὲ ὡς μόνον ἐπιχείρημα εἰς τὴν κοινοποίησιν ταύτην ἀντέταξαν οἱ ἀντιπρόσωποι τῶν τριῶν Δυνάμεων τὴν ὑπ' ἀμφοτέρων τῶν ἐνδιαφερομένων παραδοχὴν τῶν ὁρῶν ἐκείνων, ὁ πρίγκηψ Λεοπόλδος ἀπηύθυνεν ἐν μακρῷ ἐγγράφῳ ἡμερομηνίας 9) 21 Μαΐ-

του 1830 τὴν ἀπὸ τοῦ Ἑλληνικοῦ θρόνου παραιτήσιν του. Αἱ δὲ Δυνάμεις ἐμμένουσαι εἰς τὰ ἀπορρασιθέντα ἐξηκολούθησαν τὰς διαπραγματεύσεις των. Ἐπειδὴ δὲ καὶ ἡ Πύλη ἐξ ἀντιθέτου ἠγωνίζετο νὰ περιστείλῃ ἐντὸς ὅσον ἔνεστι στενωτέρων ὁρίων τὸ ἀρτισύστατον βασιλεῖον, διεμαρτύρετο πρὸς τὰς Δυνάμεις διότι ἀπεσπᾶτο ἀπ' αὐτῆς ἡ Εὐβοία· ἀλλὰ πρὸς τὰς διαμαρτυρίας ταύτας τῆς Πύλης αἱ Δυνάμεις ἀπήντησαν ὅτι, ἂν ἀπέβαλλε τὴν Εὐβοίαν, ἐφ' ἧς ἐκέκτητο δικαίωμα τινὰ, ἐλάμβανεν ὁμοίως ὡς ἀνταλλάγμα τὴν Σάμον καὶ τὴν Κρήτην, ἐπὶ τῶν ὁποίων οὐδὲν δικαίωμα εἶχε. Αἰ τοιαῦτα δὲ ἀπαντήσεις τῆς Πύλης παρεῖχον εἰς τὰς Δυνάμεις μίαν ἐπὶ πλέον δικαιολογίαν διὰ τὴν ἀνένδοτον στασιν των εἰς τὰ διὰ τοῦ πρωτοκόλλου τῆς 22 Ἰανουαρίου ἀπορρασιθέντα καὶ οὔτε αἱ παρατηρήσεις τῆς Ἑλληνικῆς Γερουσίας, οὔτε αἱ συστάσεις τοῦ πρίγκηπος Λεοπολδοῦ ἰσχυσαν νὰ ἐπιτύχουν τροποποιήσιν τινὰ βελτιώνουσαν τὴν θέσιν τοῦ νεογεννήτου Ἑλληνικοῦ βασιλείου. Ἀπεσπῶντο ἐξ αὐτοῦ γῶραι ὧν οἱ κάτοικοι μετέσχον ἀπρομήτως καὶ ἀποτελεσματικῶς τοῦ κατὰ τῶν Τούρκων καὶ ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας ἀγῶνος, καὶ τὸ ἔθνος ἐπτερεῖτο γωρῶν πολυτίμων, αἰτνες ἀφειδῶς ἔχυσαν τὸ αἷμα των ὑπὲρ τῆς ἐθνικῆς ἐνότητος. Ἡ ἀδικία ἦτο πασιφανής· ἀλλὰ τί πρὸς τοῦτο διὰ τὴν ἄτεγκτον διπλωματίαν, ἧτις κατεῖχετο ἐξ ἀπερισκέπτου σπουδῆς πρὸς ταχέαν καὶ ἀτάραχον διαλύσιν τοῦ ἀπειλητικοῦ Ἀνατολικοῦ φαντάσματος;

Εὐνόητος εἶνε ἡ ἐντύπωσις ἡ προξενηθεῖσα εἰς τὴν Σάμον μετὰ τὴν γνωστοποίησιν τῶν ὑπὸ τῶν Δυνάμεων ἀπορρασιθέντων. Ἀπορία καὶ φρίκη κατέλαθε σύμπαντα τὸν Σαμιτικὸν λαὸν ἐπὶ τῇ ἰδέᾳ ὅτι μετ' ὀλίγον χρόνον θὰ ἦτο ἠναγκασμένος νὰ ὑποκύβῃ ἐκ νέου εἰς τὸν Τουρκικὸν ζυγόν. Σάμιος λόγιος ἔγραφε κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην, ὅτι «τὸ παραδοξότερον ἀντικείμενον τῆς Ἑλληνικῆς ἱστορίας θέλει φανῆ ἢ νῆσος Σάμος, καὶ θέλει προκληθῆ ἡ γενικὴ ἀπορία πῶς ἡ νῆσος αὕτη, ἧτις ἀπὸ τὴν πρώτην στιγμήν, καθ' ἣν ἡ φωνὴ τῆς ἐλευθερίας ἀντήχησεν εἰς τὴν Ἑλληνικὴν γῆν, ἠνώθη ὅλως μετὰ τὸ Ἑλληνικὸν ἔθνος, καταδικάζεται ἤδη εἰς χωρισμὸν ἀπ'

αὐτοῦ καὶ διαίρεσιν! Πῶς, λαός ὅστις πραγματικῶς δι' ἑαυτοῦ, διὰ θυσιῶν, διὰ κινδύνων, δι' ἀγώνων, δι' αἱμάτων, ἐκράτησε τὴν ἐλευθερίαν του ἐναντίον τῶν τοῦ ἐχθροῦ ἐφορμήσεων, νὰ λαμβάνη σήμερα ὡς βραβεῖον τὸν πρὸς δουλείαν βίον!»

Ὁ ἐν Λακωνίᾳ διαμένων Λυκούργος ὡς ἑκτακτος Ἐπίτροπος μαθὼν τὴν ἀπόφασιν ταύτην τῶν Δυνάμεων περὶ τοῦ μέλλοντος τῆς Σάμου δὲν ἠδυνήθη ἐπὶ πολὺ νὰ μένη μακρὰν τῆς πατρίδος του, ἥτις τώρα πρὸ πάντων εἶχεν ἀνάγκη τῆς συνδρομῆς του καὶ περὶ τὰ μέσα Μαΐου ἐγκατέλειψε τὴν θέσιν του καὶ διελθὼν ἐκ Ναυπλίου, ὅπου ἐπεσκέφθη τὸν Καποδίστριαν, ἀνεχώρησεν ἐκεῖθεν μὲ Ἑλληνικὸν πολεμικὸν ἐφ' ᾧ ἐπέβησαν καὶ τινες στρατιῶται. Ὁ Λυκούργος κατὰ τὴν ἐκ Ναυπλίου διέλευσίν του, ἀνέπτυξεν εἰς τὸν Καποδίστριαν ὅτι δὲν ἔπρεπεν ἡ Σάμος νὰ ὑποκύβῃ ἀμέσως εἰς τὴν ἀπόφασιν τὴν ἐξαναγκάζουσαν αὐτὴν εἰς ἀποχωρισμὸν ἀπὸ τοῦ ἐλευθέρου κράτους, ἀλλ' ἵνα μὴ ἡ Ἑλληνικὴ Κυβέρνησις ἀναλάβῃ εὐθύνας ἀπέναντι τῶν Δυνάμεων, ἔπρεπε νὰ ἀναχωρήσῃ ἐκ Σάμου ὁ ὑπ' αὐτῆς διωρισμένος ἑκτακτος Ἐπίτροπος Ἰωάννης Κωλέττης, νὰ ἀναλάβῃ δὲ τὸν ἀγῶνα τῆς ἐμμονῆς εἰς τὴν μὴ παραδοχὴν τῶν ἀποφασισθέντων μόνον αἱ Σάμοι χωρὶς νὰ φαίνεται εἰς τοῦτο ἀναμιγνυομένη ἡ Ἑλληνικὴ Κυβέρνησις. Ἀναμφιβόλως ὁ Λυκούργος ἀπὸ τῆς ἐποχῆς ἐκείνης εἶχεν ὑπ' ὄψιν του ὅτι, ἐὰν δὲν κατωρθόυετο ἡ ἐνώσις, θὰ ἦτο δυνατόν ὅμως νὰ ἐπιτευχθῇ μία εὐρυτάτη αὐτονομία, ἥτις οὐσιαστικῶς δὲν ἀπέιχε πολὺ τῆς ἐνώσεως. Τὸ σχέδιον τοῦτο ἐνέκρινεν ὁ Καποδίστριας, δι' ὃ καὶ ἐρωδίασε τὸν Λυκούργον μὲ ἐπιστολὴν πρὸς τὸν Κωλέττην γνωστοποιούσαν αὐτῷ τοὺς σκοποὺς τοῦ Λυκούργου μεταβαίνοντος εἰς Σάμον πρὸς σύγκλησιν γενικῆς Συνελεύσεως καὶ σχηματισμὸν νέας Δημογεροντίας ἐκ πέντε μελῶν, διετάσσετο δὲ ὁ Κωλέττης διὰ τῆς ἐπιστολῆς ταύτης νὰ ἐγκαταλείψῃ τὴν Σάμον εὐθὺς μετὰ τὴν σύγκλησιν τῆς Συνελεύσεως καὶ τὸν σχηματισμὸν τῆς Δημογεροντίας.

Ἡ ἐπάνοδος τοῦ Λυκούργου εἰς Σάμον ἐχαιρετίσθη μετὰ

χαρᾶς ὑπὸ τῶν Σαμίων. Μόλις δὲ οὗτος ἀπεβιβάσθη εἰς Τη-
γάνι ἔσπευσε νὰ ἐκδώσῃ προκήρυξιν εἰς τὸν λαὸν ἐξηγοῦσαν
τοὺς λόγους τῆς ἐπανόδου τοῦ. «Δὲν ἠδυνάμην, ἔγραψεν εἰς
τὴν προκήρυξιν, νὰ μένω μακρόθεν ἀπλοῦς θεατῆς τῆς δυστυ-
χεστάτης θέσεως τῆς πατρίδος». Προσεκάλει δὲ τοὺς δημο-
γέροντας τῶν χωρίων νὰ συνέλθωσι ταχέως εἰς Χώραν πρὸς
συγκρότησιν γενικῆς Συνελεύσεως. Πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον
διένειμεν ἑτέραν προκήρυξιν καὶ ἡ Ἐπαρχιακὴ Δημογεροντία.

Τῇ 5 Ἰουνίου συνήλθον ἐν Χώρα σὶ πληρεξούσιοι πάντων
τῶν χωρίων τῆς νήσου, εἰς τὴν Συνέλευσιν δὲ ταύτην παρου-
σιασθεὶς ὁ Κωλέττης ἐδήλωσεν ὅτι κατ' ἐντολήν τοῦ Κυβερ-
νήτου ἀνακαλεῖται ἐκ Σάμου ἡ Ἑλληνικὴ ἀρχή, πρᾶγμα τὸ
ὁποῖον προσέκαλεσε γενικὴν δυσφορίαν. Κατόπιν δὲ μακρῶν
συζητήσεων, καθ' ἃς διάφοροι ἐξηνέχθησαν ὑπὸ τῶν πληρε-
ξουσίων γνώμαι ἡ Συνέλευσις ἐψήφισε τὰ ἑξῆς: α'.) ἡ Σα-
μος νὰ μένη ὅσον τὸ ἀπὸ μέρους τῆς ἀδιαχώριστος ἀπὸ τὴν
Ἑλληνικὴν ἐπικράτειαν· β'.) νὰ φυλάττῃ ἀκριβῶς τὴν δι-
ορισθεῖσαν ὑπὸ τῶν Δυνάμεων μεταξὺ Ἑλλήνων καὶ Ὀθω-
μανῶν ἀναχωρήν· γ'.) νὰ σχηματισθῇ διὰ τὴν κοινὴν ἀσφα-
λείαν μία προσωρινὴ ἐπιτόπιος ἀρχή· καὶ δ'.) ἡ ἀρχὴ αὕτη
ὑψηλὸν ἀντικείμενον ἔχουσα πάντοτε τὴν ἐνωσιν τῆς Σάμου
μὲ τὴν Ἑλληνικὴν ἐπικράτειαν, νὰ ἐξακολουθῇ τὰς ἐργα-
σίας τῆς ὁμοιομόρφως μὲ τὸ πνεῦμα τῆς Ἑλληνικῆς κυβερ-
νήσεως. Δι' ἑτέρου δὲ ψήφισματος ἡ Συνέλευσις διώρισε τὸν
Λυκούργον Διευθυντὴν τῶν διοικητικῶν πραγμάτων τῆς Σα-
μου.

Ὀλίγον χρόνον μετὰ ταῦτα ἀνεχώρησε καὶ ὁ Κωλέττης
ἐκ Σάμου, προτοῦ δὲ ἐγκαταλείψῃ τὴν νήσον ἐδημοσίευσεν
προκήρυξιν πρὸς τὸν λαὸν διὰ τῆς ἧποίας ἐδήλωσε, ὅτι ἡ
Ἐπιτροπεία ἀκολουθοῦσα τὰς διαταγὰς τῆς Κυβερνήσεως,
παύει πλέον τοῦ νὰ ἐργαζήται διοικητικῶς εἰς Σάμον, ἐκθέ-
των δὲ εἰς τοὺς Σαμίους ὁ Κωλέττης διὰ τῆς προκηρύξεως
ταύτης τὰ ὅσα ἠδυνήθη νὰ κάμῃ ἡ Ἐπιτροπεία ἐν Σαμῷ
κατὰ τὸ βραχὺ διάστημα τῆς ἀρχῆς τῆς καὶ ἐξαιρῶν τὴν
πρακτηρηθεῖσαν μεταξὺ τῶν Σαμίων εὐγενῆ ἀμύλλαν διὰ τὴν

αίσίαν ἐκβάσιν τῶν προσπαθειῶν τῆς Ἐπιτροπείας κατέληγε διὰ τῶν ἐξῆς ὠραίων ἀποχαιρετιστικῶν φράσεων πρὸς τὸν λαόν. « Ἡ Ἐπιτροπεία, Σάμιοι, ἀναχωρεῖ καὶ ἀναχωροῦσα σκεπάζει τὸ ἔδαφός σας μὲ τὴν λύπην τῆς, τὸ περιβρέχει μὲ τὰ δάκρυά τῆς, εὐχεται ὑπὲρ τῆς τύχης σας μὲ χεῖρας πρὸς τὸν οὐρανὸν ὑψωμένας. Ὁ σταυρός, ἡ κραταιὰ χεὶρ τοῦ Ἰησοῦ ὑπερασπίζοι καὶ σώζοι τοὺς πιστοὺς λαοὺς τῆς. Ὁ οὐρανὸς νὰ ἐπιγύσῃ εἰς σᾶς τὰς εὐλογίας του. Ἡ φρόνησις, Σάμιοι, τὸ σέβας πρὸς τοὺς νόμους, ἡ εὐπειθεὶα εἰς τὰς Ἀρχάς σας, ἡ ὑγιής ὡς πρὸς τὴν ἠθικὴν διαγωγή σας εἶναι οἱ ἀσφαλέστεροι ἐγγυηταὶ τῆς ἀληθοῦς εὐδαιμονίας σας. Εἴθε νὰ ἀποκατασταθῆτε ἄξιοι λαμπρᾶς τύχης, τύχης ἀξίας τῶν δικαίων καὶ εὐγενῶν ἀγώνων σας. Ἴχετε ἀκεραΐας, Σάμιοι, τὰς πιστὰς ἐλπίδας εἰς τὴν ἀκαταμάχητον καὶ ἀπέραντον πρόνοιαν τοῦ Ἰησοῦ ».

Τῆ 26 Ἰουλίου 1830 ὁ Κωλέττης παραλαμβάνων τοὺς ἰδιαιτέρους ὑπαλλήλους του ἀνεχώρησε μετ' αὐτῶν ἐκ Σάμου διαπεραιωθεὶς εἰς Πάτριον· μετ' αὐτοῦ δὲ συγκατελύθη καὶ ἡ ἐπὶ τῆς Σάμου ἐξουσία τῆς Ἑλληνικῆς Κυβερνήσεως!

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΔΕΚΑΤΟΝ

Ἀπεσταλμένος τῆς Πέλης ἀφικνεῖται εἰς Σάμον. — Προσφυγὴ τῶν Σαμίων εἰς τὰς Δυνάμεις. — Αἱ Δυνάμεις ἀποστέλλουσι πολεμικὰ πλοῖα εἰς Λιμένα Βαθείος. — Συνέντευξις τοῦ Λυκούργου ἐν Βαθειῷ μετὰ τῶν Εὐρωπαίων πλοιάρχων. — Σάμιοι πληρεξούσιοι μεταβαίρουσιν εἰς Ναύπλιον. — Οἱ πρεσβευταὶ ἀρροῦνται νὰ εἰσακούσουν τὰ αἰτήματα τῶν Σαμίων. — Ἀποστολὴ καὶ ἄλλων πληρεξουσίων εἰς Κωνσταντινούπολιν. — Αἱ ὁδηγίαι τοῦ Λυκούργου πρὸς τοὺς πληρεξουσίους. — Ἐσωτερικοὶ περισπασμοί. — Ἡ ἀπάντησις τῶν ἐν Κωνσταντινῶν πρεσβευτῶν. — Ἐπιβολὴ δημοφιλῆσιμάτων ἐξ ὄλων τῶν κομοπόλεων καὶ χωρίων τῆς νήσου. — Ὁ Λυκούργος δηλώνει παραίτησιν, ἣτις δὲν γίνεται ἀποδεκτὴ. — Νέα συνδιάσκεψις ἐν Λονδίῳ. — Ἀφιξίς Πατριαρχικοῦ Ἐξάρχου εἰς Σάμον. — Τὸ πρῶτον Φερμάνιον δι' οὗ ἡ Πέλη ἀνεγνώρισε τὴν ἡγεμονίαν τῆς Σάμου. — Ὁ Βογοσιδης ἀναγορεύεται ὑπὸ τοῦ Σουλτάνου πρίγκηψ τῆς Σάμου.

Δὲν εἶχεν εἰσέτι ἀναχωρήσει ὁ Κωλέττης ἐκ Σάμου καὶ ἰδοὺ τὴν 15ην Ἰουλίου τοῦ 1830 ἀφικνεῖται εἰς τὴν νήσον ὁ Τούρκος Γεντικλῆ Μουσταφᾶ ἀγῆς ἀπεσταλμένος τοῦ Σουλτάνου κομίζων Ἀυτοκρατορικὸν Φερμάνιον δι' οὗ προσεκαλοῦντο οἱ Σάμιοι εἰς ὑποταγὴν πρὸς τὴν Πύλιν. παρείχετο δὲ αὐτοῖς γενικὴ ἀμνηστία καὶ πολλὰ ἄλλα ὑποσχέσεις ἐδίδοντο περὶ προστασίας τοῦ ἐμπορίου τῆς νήσου καὶ ἀσυδοσίας τῶν εἰς τὴν Τουρκίαν εἰσαγομένων Σαμιακῶν προϊόντων. Ὁ ἀντιπρόσωπος οὗτος τοῦ Σουλτάνου, καθὼς εἶχε καθῆκον, ἀνεκοίνωσεν εἰς τοὺς Σαμίους τὸ περιεχόμενον τοῦ Φερμανίου, ἀλλ' εὐθὺς τὴν ἐπομένην ἡμέραν ἔλαθε παρὰ τῆς Δημογεροντίας τὴν ἀπάντησιν ὅτι, αὕτη, καίτοι περιορισμένη εἰς τὴν ἀπόρρασιν τοῦ λαοῦ τῆς Σάμου, τὴν ἠρθεῖσαν ἐν κοινῇ Συνελεύσει διὰ τῆς ὁμοφώνου γνώμης πάντων τῶν κατοίκων τῆς νήσου, ἐκαιοποίησε τὸ Φερμάνιον εἰς τοὺς δήμους, πλὴν ὁ Σαμιακὸς λαὸς παραμένει ἀσάλευτος εἰς τὴν ἀπόρρασίν του. Τὴν ἀπάντησιν δὲ ταύτην λαβὼν ὁ Μουσταφᾶ ἀγῆς καὶ διαγνώσας τὸ φρόνημα τῶν Σαμίων ἠ-

ναγκάσθη μετὰ τρεῖς ἡμέρας νὰ ἀπέλθῃ ἀπράκτος ἐκ τῆς νήσου.

Τὸ γεγονός τοῦτο, ἐξ οὗ λίαν ἐνδεχόμενον ἦτο νὰ προκύψωσι σοβαρά συνέπεια, ὁ Λυκοῦργος κατέστησεν ἐγκαίρως γνωστὸν εἰς τὸν Καποδίστριαν, ὑπὸ τὴν ιδιότητά του δὲ ὡς Διευθυντοῦ τῶν διοικητικῶν πραγμάτων τῆς Σάμου ἔσπευσεν ὡσχύτως νὰ ὑποβάλῃ αἴτησιν πρὸς τοὺς παρὰ τῆ Ἑλληνικῆ Κυβερνήσει. Πρέσβεις τῶν τριῶν Δυνάμεων δι' τῆς ἐξελιπάρεϊ τὴν προστασίαν καὶ ἀντίληψιν αὐτῶν ὑπὲρ τῶν ἀδίκως καταπατουμένων πολιτικῶν δικαιωμάτων τῆς Σάμου. Παρὰ τοῦ Καποδιστρίου ἐζήτηε συγχρόνως τότε ὁ Λυκοῦργος νὰ ἀποσταλῶσιν αὐτῷ δηλωτικὰ καὶ διαβατήρια χάριν τῶν Σαμίων πλοιάρχων καὶ τῶν ἄλλων κατοίκων τῶν ἐπιχειρούντων ταξείδια ἐκτὸς τῆς νήσου.

Ὁ Καποδίστριας ὁμῶς ἀπάντων εἰς ταῦτα ἔγραψεν εἰς τὸν Λυκοῦργον ὅτι μετ' ἀπείρου θλίψεως ἔμαθε τὴν ἀπόφασιν τῶν Σαμίων τοῦ νὰ μὴ δεχθῶσι τὸν ἀπεσπλημένον τῆς Πύλης, διότι, καθὼς ἔγραψεν, ἡ Κυβέρνησις, καθῆκον, ἔχουσα νὰ συμμορφωθῇ πρὸς τὰς συστάσεις τῶν Δυνάμεων, δὲν δύναται νὰ προσφέρῃ εἰς τοὺς Σαμίους οὐδεμίαν συνδρομήν. Συνεβούλευε δὲ νὰ σταλῶσι ταχέως ἐκ Σάμου ἀντιπρόσωποι, εἴτε πρὸς τοὺς ἐν Κωνσταντινουπόλει πρεσβευτάς, εἴτε πρὸς τοὺς ἐν Ναυπλίῳ. ὅπως διὰ τούτου ἐλαττωθῇ ἡ κακὴ ἐντύπωσις, ἣτις ἔμελλε νὰ προκληθῇ ἐν Κωνσταντινουπόλει, κατόπιν τῆς ἐπιστροφῆς τοῦ Ὀθωμανοῦ ἀπεσπλημένου. Δι' ἑτέρου γράμματος φέροντος τὴν ἰδίαν ἡμερομηνίαν ὁ Καποδίστριας ἔγραψε τῷ Λυκοῦργῳ, ἐπιστρέφων τὰ δι' αὐτοῦ πρὸς τοὺς πρέσβεις ἀποτεινόμενα γράμματα τῶν Σαμίων, νὰ γράψωσιν οὗτοι ἄλλα, ἵνα «ζητήσωσι τὴν μεσιτείαν καὶ ἐγγύησιν τῶν Πρεσβευτῶν, ὡς ἀρμογὴν καὶ σύστασιν τῶν προβαλλομένων παρὰ τῆς Πόρτας συμβιβασμῶν.» Διὰ τοῦ ἰδίου δὲ γράμματος εἰδοποιεῖ τὸν Λυκοῦργον ὅτι δὲν ἠδύνατο νὰ χρηγηθῆσθαι οὔτε τὰ ζητούμενά δηλωτικὰ καὶ διαβατήρια, ἐπειδὴ δὲν ἠθέλον ἀναγνωρισθῆ ταῦτα ὡς νόμιμα παρὰ τῶν ξένων ἀρχῶν.

Ἐν τῷ μεταξύ γνωσθείσης τῆς συμπεριφορᾶς ἦν ἔδειξαν οἱ Σάμιοι πρὸς τὸν ἀπεσταλμένον τῆς Πύλης ἀπεφασίσθη ὑπὸ τῶν ἐν Ναυπλίῳ ναυάρχων καὶ ἀντιπροσώπων τῶν Δυνάμεων νὰ σταλῶσι πολεμικὰ πλοῖα εἰς Σάμον, τὴν ἀπόφασιν δὲ ταύτην ἀνήγγειλε πρῶτος ὁ ἐν Ναυπλίῳ πρεσβευτῆς τῆς Ἀγγλίας πρὸς τὸν ἐν Σάμῳ ὑποπρόξενον αὐτῆς Θεόδωρον Σπάθην. Τῇ 17ῃ Αὐγούστου λοιπὸν ἠγκυροβόλησεν εἰς τὸν λιμένα Βαθέος ὁ Ρώσικὸς πᾶρων «Τηλέμαχος» διοικούμενός ὑπὸ τοῦ πλοίαρχου Ζαμίσκη, τῇ δὲ 21 τοῦ αὐτοῦ μηνὸς ἔρθησεν ὡσαύτως καὶ τὸ Ἀγγλικὸν δίκροτον «Οὐίνδσωρ Κάστλ» τὸ ὁποῖον ἐκυβέρνηα ὁ πλοίαρχος Βόβερ. ὅστις εὐθὺς μετὰ τὴν ἀριζίν του ἀπέστειλε πρὸς τὴν Δημογεροντίαν τῆς νήσου ἔγγραφον ἐξ ὀνόματος αὐτοῦ καὶ τοῦ Ρώσσου πλοίαρχου. διὰ τοῦ ὁποῖου οἱ δύο πλοίαρχοι ἐγνωστοποιοῦν τὰ περὶ τῆς μεσολαβήσεως τῶν τριῶν Δυνάμεων εἰς τὸν μεταξύ Ἑλλήνων καὶ Τούρκων ἀγῶνα λαβούσης τέλος διὰ τῆς ἐν Λονδίῳ ὑπογραφείσης συνθήκης, καθ' ἣν «ἐνεκρίθη ὅτι ἡ Σάμος, καθὼς καὶ ἡ Χίος καὶ ἡ Μυτιλήνη καὶ ὅλαι αἱ νῆσοι, αἱ μὴ ἐμπεριεχόμεναι εἰς τὰς Κυκλάδας πρέπει νὰ ζαναμένουν ὑπὸ τὴν Ὀθωμανικὴν ἐξουσίαν.» ἀνέφερον τὰ μεταξύ τοῦ Λυκούργου καὶ τοῦ Καποδιστρίου διαμειφθέντα, γνωρίζοντες τοῖς Σάμιοις ὅτι οἱ πρεσβευταὶ καὶ οἱ ναῦαρχοι τῶν συμμαχῶν Δυνάμεων εἶνε κατὰ πάντα ὁμόφρονες μετὰ τὴν γνώμην τοῦ Κυβερνήτου, ἐδήλωνον ὁμῶς προσέτι ὅτι ἦσαν πρόθυμοι νὰ ἀκούσουν μετὰ προσοχὴν ὅτι ὁ Λυκούργος καὶ οἱ ἄλλοι Σάμιοι εἶχον νὰ προβάλλουν.

Μετὰ δύο ἡμέρας συνηντήθησαν ἐν τῷ ἐν Βαθεῖ οἴκῳ τοῦ ἀντιπροσώπου τῆς Ἀγγλίας Θ. Σπάθη οἱ δύο πλοίαρχοι, οἱ ἐν Σάμῳ πρόξενοι τῆς Ρωσσίας Γεράσιμος Σβορώνος καὶ τῆς Γαλλίας Γεώργιος Δάρβαρις, ὁ Λυκούργος, οἱ Δημογεροντες, ὁ Ἀντώνιος Γεωργιάδης καὶ ὁ γραμματεὺς τοῦ Διευθυντηρίου Νικόλαος Βιθυνός. Ὡς διερχομένης ἐχρησίμευσεν ὁ συνοδῶν τὸν Ἀγγλον πλοίαρχον Κωνσταντῖνος Λαμπρινός. Τὰ κυριώτερα σημεῖα τῆς συνδιαλέξεως ταύτης, ἐχούσης, ὡς εἰ-

κός, λίαν επίσημον καὶ σοβαρὸν χαρακτήρα. ἔχουσιν ὡς ἀκο-
λούθως.

Μετὰ τὴν ἀνταλλαγὴν τῶν χαιρετισμῶν καὶ τὴν ἐπιβε-
βαίωσιν τῆς ιδιότητος τῶν Σαμίων ἀντιπροσώπων οἱ πλοίαρ-
χοι ἐνεχέρισαν τῷ Λυκούργῳ διὰ τοῦ διερμηνέως μετάφρασιν
ἐνὸς ἀρθροῦ τοῦ πρωτοκόλλου τοῦ Λονδίνου ἔχουσαν ὡς ἀκο-
λούθως.

«Αἱ τρεῖς Δυνάμεις κρίνουσι γρῆος των νὰ ἀσφαλίσωσι καὶ
ὑπερασπισθῶσι τοὺς κατοίκους τῆς Σάμου μὲ ἀσφάλειαν ἐναν-
τίον κάθε μελλούσης ταραχῆς καὶ ἀνησυχίας διὰ τοὺς προη-
γηθέντας πολέμους καὶ διχονοίας. Ἄνίσως δὲ ἡ Τουρκικὴ
ἐξουσία ἤθελε μεταχειρισθῆ τροπὸν τυραννικόν, ἀπάνθρωπον
καὶ βαρβαρικόν, ἐναντίον τῆς φιλάνθρωπίας, αἱ Δυνάμεις καὶ
γενικῶς καὶ κάθε μία μερικῶς, χωρὶς νὰ ἐμβάλῃ εἰς ἀκρι-
βεῖς ἐρεῦνας, νομίζει γρῆος της νὰ μεταχειρίζεται ὅλην της
τὴν ἐπιρροὴν εἰς τὴν Πόρταν διὰ νὰ ἐξασφαλίσῃ τοὺς κατοί-
κους τῶν προειρημένων νήσων (Κρήτης καὶ Σάμου) μὲ ὑπε-
ράσπισιν καὶ ἀσφάλειαν ἐναντίον κάθε τυραννίας καὶ ἀπαν-
θρωπίας».

Διὰ τοῦτου οἱ πλοίαρχοι ἤθελον βεβαίως νὰ γνωρίσουν εἰς
τοὺς Σαμίους ὅτι αἱ Δυνάμεις ἔλαβον πρόνοιαν διὰ τὴν ἐξα-
σφάλειαν αὐτῶν ἀπὸ τῆς ἐπιβολῆς οἷας ἄποτε τυραννίας.
Ἄλλ' ὁ Λυκούργος προλαμβάνων πᾶσαν ἐκ πλαγίου μομ-
ρὴν, παρετήρησεν ὅτι, ὁ ἐλθὼν ἀντιπρόσωπος τῆς Πύλης ἐ-
παρουσίασε μόνον τὸ Φερμάνιον εἰπὼν ὅτι δὲν εἶχεν ἄλλον
σκοπὸν ἢ ἀποστολὴν του, παρὰ εἰς τὸ νὰ παρουσιάσῃ τὴν Αὐ-
τοκρατορικὴν ταύτην διαταγὴν, ἐπομένως ὁ διευθυντὴς καὶ
οἱ δημογέροντες περιορισμένοι ὄντες ἀπὸ τὸν λαὸν σύμφωνα
μὲ τὰ πρακτικὰ τῆς τοπικῆς συνελεύσεως, δὲν εἰμποροῦσαν
παρὰ νὰ καμῶν ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖόν τοὺς ἐδιώριζαν. Οἱ πλοί-
αρχοι ἀπήντησαν ὅτι δὲν εἶχαν περὶ τούτου καμμίαν προστα-
γὴν καὶ ὅτι ἡ ἀποστολὴ των περιορίζετο μόνον εἰς τὸ νὰ ἀ-
κούσουν τὰ δίκαιά των καὶ νὰ συμβουλεύσουν τοὺς Σαμίους
νὰ στείλουν εἰς Κωνσταντινούπολιν ἢ εἰς Ναύπλιον παρὰ τοῖς
πρέσβεισι τῶν συμμάχων Αὐτῶν πρόσωπα τιμημένα μὲ τὴν

ἐμπιστοσύνην τοῦ λαοῦ διὰ τὰ καθυπεβάλλοντα δίκαια ζητήματα τὰ ἑποῖα ἠδύναντο νὰ ἔχουν. Εἰς ταῦτα δὲ ὁ Λυκοῦργος εἶπεν ὅτι ἡ ἀποστολὴ τοιούτων προσώπων εἶχεν ἀποφασισθῆναι πράγματι καὶ ὅτι οἱ Σάμιοι δὲν ἐφραντάσθησαν ποτὲ νὰ ἀντισταθοῦν εἰς τὴν ἀπόφασιν τῶν τριῶν Δυνάμεων. ἀλλ' ὅτι ἐξ ἐναντίας αὐτοὶ δέονταί τὴν ὑπεράσπισίν των καὶ εἶνε ἔτοιμοι νὰ στείλουν ἐπιτροπὴν καὶ εἰς αὐτὰς τὰς βασιλευούσας πόλεις τῶν τριῶν Δυνάμεων διὰ νὰ ζητήσουν βοήθειαν καὶ ὑπεράσπισιν. Κατὰ τὴν διάρκειαν δὲ τῆς συνομιλίας ὁ Ἀγγλὸς πλοίαρχος ἔκαμε μερικῶς τὴν συμβουλὴν καὶ παρατήρησιν ὅτι καὶ ἡ Ἀκαρνανία κατὰ τὰ ἀποφασισθέντα διὰ τοῦ ἰδίου πρωτοκόλλου πρόκειται νὰ ἐπιστραφῆ εἰς τοὺς Τούρκους, ἀλλὰ τοῦτο ἀνεβλήθη μέχρι τῆς ἀφίξεως τοῦ πρίγκηπος κυριάρχου τῆς Ἑλλάδος, ὅστις δὲν εἶχεν ἀκόμη διορισθῆναι καὶ ὅστις μετὰ τὴν ἀφίξίν του ἴσως δυνήθη νὰ τὴν κρατήσῃ δίδων μίαν ποσότητα μετρητῶν. Κατὰ ταῦτα λοιπὸν ἴσως ἤθελεν εἶνε δυνατὸν καὶ οἱ Σάμιοι νὰ ἀξιωθοῦν τοιαύτης χάριτος. Ἐγένετο προσέτι λόγος περὶ τοῦ ζητήματος τῶν δηλωτικῶν καὶ διαβατηρίων τῶν Σαμιακῶν πλοίων, τὸ δὲ ἐξαγόμενον ἐκ τῆς ὅλης αὐτῆς συνδιαλέξεως κατὰ τὴν ὁποίαν ὁ Λυκοῦργος ὡς ἀληθῆς διπλωμάτης ἔδειξε μεγάλην ἐτοιμότητα καὶ περίνοιαν πολιτικὴν ἥτοι νὰ ἐκλεγῶσι ταχέως οἱ πληρεξούσιοι τῆς Σάμου οἱ μέλλοντες νὰ μεταβῶσιν εἰς Ναύπλιον παρὰ τοῖς πρεσβευταῖς, ὅπως καταστῆ δυνατὸν νὰ ἀναχωρήσουν ἐκ Σάμου διὰ τῶν πολεμικῶν τῶν πλοιάρχων. Διαρκούσης τῆς συνδιαλέξεως προσήλθεν καὶ ὁ Ἀρχιερεὺς Κύριλλος ὅστις ἐπεσφράγισε τὴν συνομιλίαν εἰπὼν εἰς τοὺς πλοιάρχους ὅτι τὰ ὀνόματα αὐτῶν ὡς συναγωνιζομένων ὑπὲρ τῆς εὐτυχίας τῶν Σαμίων θὰ εὐλογοῦνται ἐν Σάμῳ ἀπὸ ὅλης τῆς ἐπερχομένης γενεάς.

Τὴν ἐπομένην ἡμέραν ἐξελέγησαν ὑπὸ τοῦ Διευθυντηρίου ὡς πληρεξούσιοι ὁ Ἀντώνιος Γεωργιάδης, ὁ Δημήτριος Ν. Παναγιώτου καὶ ὁ Χριστόδουλος Παρμαξίτζης, οἵτινες καὶ ἐφοδιασθέντες διὰ τῶν ἀπαιτουμένων ἐγγράφων ἀπῆλθον ἐκ Σάμου τῆ 25ῃ Ἀυγούστου ἐπιβάντες τῶν δύο πολεμικῶν

πλοίων. Αφίχθέντες δὲ εἰς Νάυπλιον παρρουσιάσθησαν κατὰ πρῶτον εἰς τὸν Κυβερνήτην, ὅστις ὁμῶς οὐδὲν ἕτερον ἀπὸ ὅσα εἶχεν ἀνακοινῶσθαι ἐγγράφως εἰς τὸν Λυκαῦργον προσέθηκεν αὐτοῖς καὶ ἐκ τῶν λόγων τοῦ δὲν ἠδυνήθησαν νὰ λάβουν καμμίαν ἐνθάρρυνσιν. Πλήρεις θλίψεως λοιπὸν ἐπεσκέρθησαν κατόπιν τοὺς πρεσβευτὰς τῶν τριῶν Δυνάμεων ἐπιδώσαντες αὐτοῖς ὁμοίμορφον ἀναρράχην δι' ἧς ἐξελιπάρουν τὰς Δυνάμεις νὰ προστατεύσωσι τὴν ἐλευθερίαν καὶ τὰ δικαιώματὰ τοῦ Σαμιακοῦ λαοῦ. Ἀλλὰ καὶ οἱ πρεσβευταὶ οὐδεμίαν ἐνθάρρυνσιν εἰς τὰς ἰκεσίας αὐτῶν ἔδωκαν. Τούνηντίον μάλιστα προέτρεψαν αὐτοὺς νὰ δηλώσωσιν ἄνευ ἀναβολῆς τὴν ὑποταγὴν εἰς τὸν Σουλτάνον, ὑπὸ τὸ αὐτὸ δὲ πνεῦμα ὡμίλησαν καὶ οἱ Νάυαρχοὶ τοὺς ὁποίους οἱ Σάμιοι πληρεξούσιοι ἐπεσκέρθησαν ἐπὶ τοῦ Ἀγγλικοῦ πολεμικοῦ «Βρεττανία».

Τοιοῦτοτρόπως, ἀφοῦ ἐξήντησαν ἐπὶ ματαίῳ πᾶν μέσον ἐνεργείας οἱ Σάμιοι πληρεξούσιοι, ἐπέστρεψαν ἀρχομένου τοῦ Ὀκτωβρίου εἰς Σάμον, ὅπότε ὁ Λυκαῦργος συγκαλιέσας συνέλευσιν ἐξέθηκεν εἰς τοὺς πληρεξουσίους τῶν δήμων τὴν πλήρη ἀποτυχίαν τῆς εἰς Νάυπλιον σταλείσης ἐπιτροπῆς. Ἡ θέσις τῶν Σαμίων ἐν τῇ περιστάσει ταύτῃ ἦτο τῶνόντι λίαν δυσχερής, διότι πρὸς λύσιν τῆς ἀδιεξόδου αὐτῆς καταστάσεως δύο πρόποι μόνον ὑπῆρχον, τούτέστιν ἢ ἡ ὑποταγὴ αὐτῶν εἰς τὸν Τουρκικὸν ζυγὸν ἢ ὁ ἐκπατρισμός. Ἀλλ' οὐδεὶς ἐτόλμα εἰσέτι νὰ ἐκφρασθῇ οὔτε ὑπὲρ τῆς μιᾶς, οὔτε ὑπὲρ τῆς ἄλλης γνώμης, διὸ ἀπερασίσθη ὑπὸ τῆς Συνελεύσεως νὰ γείνη γρήσις ἀκόμη καὶ ἄλλων μέσων. Ἐξελέγη λοιπὸν νὰ ἐπιτροπή ἀποτελεσθεῖσιν ὑπὸ τοῦ λογίου Ἀρχιμανδρίτου Θεοδοσίου, τοῦ κατόπιν Ἀρχιερέως τῆς Σάμου, Ἰγουμενοῦ τότε τῆς Μονῆς Ζωοδόχου Πηγῆς καὶ τοῦ Ἰωάννου Παπᾶ Χατζῆ, μέλους τῆς Δημογεροντίας, εἰς τοὺς ὁποίους ἀνετέθη ἡ ἐντολὴ νὰ μεταβῶσιν εἰς Κωνσταντινούπολιν καὶ διαπραγματευθῶσι μετὰ τῶν αὐτόθι πρεσβευτῶν τῶν Δυνάμεων τὸ ζήτημα τῆς Σάμου ὑπὸ τὰς ἀκολούθους ὁμῶς ρητὰς ὁδηγίας καὶ διαταγὰς τὰς ὁποίας παρεδέχθη ὁμοφώνως ἡ κοινὴ συνέλευσις κατὰ τὸ ἀκόλουθον ψήφισμα. α'.) Ἡ ἐπιτροπὴ θέλει ἔχει πάντο-

τε βάσιν τῶν πράξεων τῆς τῷ πρώτῳ ψήρισμα τῆς κατὰ τὴν Ἰὴν Ἰουλίου 1830 κοινῆς τῶν Σαμίων Συνελεύσεως. β'.) Ἐάν τυχόν εἶνε ἀδύνατον ἢ ἐνώσις τῆς Σάμου μετὴν Ἑλληνικὴν ἐπικράτειαν, περιορίζεται ἢ ἐπιτροπὴ νὰ μὴ παραδεχθῆ παντελῶς προτάσιν πραγματικῆς ἐνώσεως τῆς Σάμου μετὴν Ὀθωμανικὴν ἐπικράτειαν, διότι εἶνε ἀπολύτως ἀδύνατον νὰ δεχθῶσιν οἱ Σάμιοι ραγιαλίκι καὶ εἰς τὴν Σάμον Ὀθωμανικὴν ἐξουσίαν ἢ ἄλλην τινα ἐπιτροπὴν Ὀθωμανικὴν, καθ' ὅτι πρὸς ταῦτα ἀντίκειται ἢ ἀμετάθετος καὶ ἐνορκος ἀπόφασις τῶν ἢ ἐλευθερία ἢ θάνατος. γ'.) Ἡ πράξις τῆς ἐπιτροπῆς ἀφορῶσα τὴν διαπραγματεύσιν τῶν προτάσεων τῆς Σάμου τότε ἔχει κῦρος, ὅταν ἔχει βάσιν τὴν ἐλευθερίαν τῆς πατρίδος, ἐάν ἀσφαλισθῆ μετὴν ἐγγύησιν τῶν τριῶν συμμάχων Δυνάμεων νὰ διατελῆ ἢ Σάμος ὑπὸ τὴν προστασίαν τῶν αὐτῶν Δυνάμεων, πρὸς τὴν δικαιοσύνην τῶν ὁποίων ἀφιεροῖ ἢ Σάμος τὰ ἀδιαφιλονείκητα δίκαιά της, ἐάν τέλος σταλῆ εἰς τὴν πατρίδα καὶ ἐγκριθῆ ἀπὸ τοὺς πληρεξουσίου κοινῆς συνελεύσεως καὶ ὑπογραφῆ παρ' αὐτῶν. δ'.) Ἡ ἐπιτροπὴ ἔχουσα πρὸ ὀρθολογίων τὰ ἀνωτέρω καὶ τὰς ὁδηγίας τοῦ Διευθυντοῦ, δὲν θέλει παρεκτραπῆ δι' ὅλου, ἐάν δὲ παρὰ ταῦτα εἴτε ἐκοῦσα εἴτε ἀκουσα ἤθελε πράξει ἢ δεχθῆ ἢ ὑπογράψῃ, ἔσοντα δι' ὅλου ἄκυρα καὶ ἀπαράδεκτα εἰς τὴν Πατρίδα.

Ἐκ τοῦ διαγράμματος τούτου τὸ ὁποῖον ἐδόθη εἰς τὴν ἐπιτροπὴν καταφαίνεται ποῖαι σκέψεις ἐπρυτάνευσον τότε εἰς τὴν συνέλευσιν τῶν Σαμίων. Ἦτο πλέον ἢ φανερόν ὅτι, ἢ ἐνώσις ἦτο ἀδύνατος, καὶ τοῦτο ἔχοντες ὑπ' ὄψιν ὁ Λυκούργος καὶ οἱ ἄλλοι ἐπιφανεῖς ἄνδρες τῆς Πατρίδος, εἰργάζοντο ἤδη ὅπως ἐπιτύχωσι τὴν ἐλευθερίαν αὐτῆς ὑπὸ μίαν διάφορον μορφήν καὶ ὑπὸ καθεστῶς ἐξησφαλισμένον διὰ τῆς ἐγγυήσεως τῶν τριῶν Δυνάμεων. Ἡ ἐξέλιξις τῶν πραγμάτων μαρτυρεῖ ὅτι οἱ αἰμύνηστοι ἐκεῖνοι ἄνδρες διέβλεπον ἕκτοτε τὰ πράγματα μετὰ θαυμασίαν προορατικότητα καὶ ἐάν οὗτοι ἀφῆνοντο ἀπολύτως ἐλεύθεροι εἰς τὰς ἐνεργείας των, τὰ ἀποτελέσματα ἤθελον εἶσθαι κατὰ πολὺ καλλύτερα καὶ εὐνοικώ-

τερὰ τῶν ἐπιτευχθέντων. Αἱ ληφθεῖσαι δὲ μεταξὺ αὐτῶν ἀποφάσεις καταφαίνονται σαφῶς καὶ ἐν τοῖς ὑπομνήμασι τοῦ Λυκούργου, τὰ ὅποια οὗτος διὰ τῆς ἐπιτροπῆς διεβίβασε τότε εἰς τοὺς ἐν Κωνσταντινουπόλει πρεσβευτὰς τῶν τριῶν Δυνάμεων. Ἐξιστορῶν ἐν τοῖς ἐγγράφοις τούτοις τὴν θέσιν τῆς Σάμου, ὁ Λυκούργος, τὰς θυσίας αὐτῆς εὐθὺς ἀπὸ τῆς ἀνακηρύξεως τοῦ ἀγῶνος, ὑποστηρίζει δι' ἀκαταμάχητων ἐπιχειρημάτων ὅτι οἱ Σάμιοι «γνωρίζοντες τὸν Ὀθωμανικὸν χαρακτήρα, ὅστις αἰείποτε μεταχειρίζεται τὴν διαίρεσιν εἰς τοὺς ὑπηκόους τοῦ τοῦς χριστιανούς διὰ τὰ τέλη του, κατὰ τὸ διαίρει καὶ βασίλευε», δὲν δύνανται νὰ ἔχωσιν ἐμπιστοσύνην πρὸς τὴν Πύλην ὅτι αὕτη θέλει φυλάξει ἀμνηστειὰν καὶ συνθήκας καὶ θέλει σεβαστῆ μεταλαβήσεις καὶ ἐγγυήσεις τῶν Χριστιανικῶν Δυνάμεων καὶ ἐπικαλούμενος τὴν ἀντίληψιν καὶ προστασίαν τῶν συμμάχων αὐτῶν, κατέληγε διὰ τῶν ἐξῆς:

«Φιλανθρωπίας τῷ ὄντι θεομιμήτου ἔργου ἤθελαν κατορθώσαι οἱ σεβαστοὶ μονάρχαι ἂν συγκαταβῶσιν εἰς τὴν οἰκτρὰν καὶ θερμὴν ἰκεσίαν καὶ εὐχὴν τριάκοντα σχεδὸν χιλιάδων ψυχῶν χριστιανικῶν, πολυπαθῶν, ἀπεγνωσμένων καὶ ἀνατιθεμένων τὰς ἐλπίδας τῆς σωτηρίας των εἰς τὴν δικαιοσύνην, τὸ εἶλεος καὶ προστασίαν τῆς αὐτῶν μεγαλειότητος, τὸ νὰ ἐπινεύσωσι δηλαδή εἰς τὸ νὰ διαμένωσιν ἡ Σάμος καὶ οἱ Σάμιοι εἰλεύθεροι, ἀνεξάρτητοι καὶ ἀχώριστοι ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα. Ἐάν δὲ τοῦτο ὑπάρχη δι' ὅλου καὶ ἀπολύτως ἀδύνατον, τὸ Διευθυντήριον τοῦτο εἰς τὴν δεινὴν ταύτην θέσιν ἐπιθυμοῦν καὶ τὴν διάλυσιν τῆς δεινότητος ταύτης καὶ τὴν συμμόρφωσιν ἐαυτοῦ τε καὶ τῆς Σάμου μετὰ τὸ πνεῦμα τῆς ἀποφάσεως τῶν σεβαστῶν Δυνάμεων, καθ' ὅσα ἐγγωρεῖ, τὸ νὰ μὴν ἀναφανῆ προδότης τῆς πρὸς αὐτὸ ἐμπιστοσύνης τοῦ λαοῦ τῆς Σάμου καὶ τῆς πατρίδος, καὶ καθ' ὅσον δὲν παραιτιᾷ εἰς τὴν Πατρίδα καὶ εἰς τὸν χαρακτήρα του ἀτιμίαν, συσκευθὲν καὶ μετὰ τῆς ἐπαρχιακῆς Δημογεροντίας, δὲν εὐρίσκει ἄλλο κατὰλληλον μέσον πρὸς θεραπείαν τῆς δεινῆς ταύτης περιπλοκῆς. εἰμή, ἂν ὑπάρξῃ ἀνεξάρτητος ἀπὸ τὴν

Ἑλληνικὴν Δυνάμειν ἢ Σάμος, γὰρ μένη παρρομοίως αὐτόνομος καὶ ἀνεξάρτητος καὶ ἀπὸ τῆν Ὀθωμανικὴν Δυνάμειν με ὅλα τὰ τῆς αὐτονομίας καὶ ἀνεξαρτησίας δικαιώματα ὑπὸ τῆν προστασίαν τῶν τριῶν Σεβαστῶν Συμμάχων Δυνάμεων καὶ εἰς τοῦτο περιορίσθη καὶ ἡ πρὸς τοὺς ἐν Κωνσταντινουπόλει ἐξοχωτάτους πρέσβεις τῶν τριῶν Δυνάμεων σταλείσα τῆς Σάμου πρεσβεία».

Ὁ ἀρχιμανδρίτης Θεοδόσιος καὶ ὁ Ἰωάννης Παπαχατζῆ ῥθιάσαντες εἰς Κωνσταντινουπόλιν παρουσιάσθησαν, καθ' ἣν εἶχον ἐντολήν, εἰς μόνους τοὺς ἀντιπροσώπους τῶν Δυνάμεων εἰς τοὺς ὁποίους ἐπέδωκαν τὰ ἐγγράφα τοῦ Λυκούργου καὶ ἀνέπτυξαν προφορικῶς τὰ αἰτήματα τῆς Πατρίδος των. Ἄλλοι πρεσβευταὶ ἐδέχθησαν μὲν εὐμενῶς αὐτούς, ἐδήλωσαν ὅμως ὅτι δὲν ἠδύναντο γὰρ ἔλθωσι μετ' αὐτῶν εἰς οἰανδήποτε διαπραγματεύσιν, οὔτε γὰρ ἀναγνωρίσωσι τὴν ἐπίσημον ιδιότητά των, ἐφόσον δὲν ἔσπευδον οὗτοι γὰρ καθυποβάλλωσι πρότερον εἴτε ἀπ' εὐθείας, εἴτε διὰ τοῦ Πατριάρχου, τὴν ὑποταγὴν των εἰς τὸν Σουλτάνον, τὸ τοιοῦτον δὲ οἱ πρεσβευταὶ τῶν Δυνάμεων ἐδήλωσαν καὶ ἐγγράφως εἰς τοὺς Σαμίους ἀπεσταλμένους. Συμφώνως δὲ πρὸς τὸ πνεῦμα τῆς πρὸς τοὺς Σαμίους ἀπεσταλμένους διακοινώσεως των οἱ πρεσβευταὶ ἔγραψαν καὶ εἰς τοὺς ἐν Σάμῳ προξένους, εἰς οὓς ἔδιδον τὴν ἐντολήν γὰρ ἀνακοινώσωσι τὴν ἀπόφασιν εἰς μόνον τὸν προσωρινὸν διοικητὴν τῆς Σάμου.

Ἐν τούτοις αἱ εἰδήσεις αὗται δὲν ἐβράδυναν γὰρ διαδοθῶσιν εἰς ἅπαντα τὸν Σαμιακὸν λαόν, ὅστις εὐλόγως κατελήφθη ἕνεκα τούτων ὑπὸ μεγάλῃς δυσφορίας. Ὁμολογουμένως ἡ περίστασις ἐκείνη ἦτο εἰς ἄκρον δυσχερῆς καὶ ὅλοι ἐφοβοῦντο τὰς συνεπείας τοῦ ἀγῶνος εἰς ὃν ἐξετίθετο ἡ μικρὰ Σάμος μόνη καὶ ἄνευ οὐδενὸς ὑπερασπιστοῦ. Τὸ πλεον δυσάρεστον ὅμως ἦτο ὅτι, ἤρχίζαν γὰρ ἐκδηλώνωνται σπουδαῖαι διαφοραὶ μεταξὺ τῶν Σαμίων. Ἐκεῖνοι τῶν ὁποίων τὰ στήθη διέφλεγεν ὁ ἀγῶν ὑπὲρ τῆς Πατρίδος καὶ τῆς ἐλευθερίας ἐνθουσιασμῶς ὑπεστήριζαν ἀρελῶς τὴν μέχρις ἐσχάτων ἐπιμο-

νήν, ἀλλ' ὑπῆρχον πλὴν αὐτῶν καὶ τῶν αὐτοῖς ἀντιθέτων τῶν ἐκ πεποιθήσεως ὑποστηρίζοντων τὴν ὑποχώρησιν καὶ οἱ ὑπισθοβοῦλως δι' ἰδιαιτέρους σκοποὺς σκεπτόμενοι. οἵτινες ἰδίως διέσπειρον ἀνησυχαστικὰς φήμας παρὰ τῷ λαῷ μεγίστην προξενούσας σύγχυσιν εἰς τὰ πνεύματα τῶν κατοίκων. Ἐνεκα δὲ τούτων ἢ πάντοτε, καθὼς γνωρίζει ὁ ἀναγνώστης, βασιλεύουσα διχογνωμία μετὰ τῶν Σαυίων, ἀπὸ τοῦδε ἔρχετο νὰ λαμβάνη ἐπιφόβους διαστάσεις. Διάφοροι γνώμαι, διάφορα αἰσθήματα, ἀντίθετοι ἰδέαι καὶ σκέψεις συνετάραττον καὶ συνεσκότιζον τὴν κοινὴν γνώμην. Βίαιοι καὶ ὀρμητικοὶ ἐν τῷ ἐνθουσιασμῷ τῶν οἱ ἀδιάλλακτοι, ταπεινοὶ καὶ περιδεεῖς οἱ ὑποχωρητικοί, διαθλέποντες πανταχοῦ κινδύνους καὶ ἐκεῖ ὅπου δὲν ὑπῆρχον τοιοῦτοι διπρόσωποι καὶ συκοφανταὶ οἱ ἐπιθυμοῦντες τὴν τοιαύτην ἢ τοιαύτην κατεύθυνσιν τῶν προγμάτων πρὸς ἐκπλήρωσιν ἰδιαιτέρων σχεδίων καὶ πόθων ἀτομικῶν, ἐνεργοῦντες ὑπούλως καὶ ὑπομανεύοντες πᾶσαν ἀγαθὴν πρόθεσιν· καὶ ἐντὸς τοῦ δεινοῦ τούτου κυκεῶνος μία μόνη ὑπερεῖχε φωτεινὴ διάνοια, ἡ τοῦ Λυκούργου, ὅστις διαθλέπων τὸ κρίσιμον τῶν περιστάσεων ἠγωνίζετο συμβιβάζωι τὰς ἀντιμαχόμενας γνώμας καὶ διαθέσει νὰ ἐπιτύχη τὴν μᾶλλον εὐνοϊκὴν καὶ ἐπωφελεῖ διὰ τὸν Τόπον λύσιν. Ἐὖρος ὁ ἀγων τοῦ Λυκούργου ἦτο δεινότερος ἀπὸ πᾶσαν ἄλλην περιστάσιν. Ἄφ' ἐνός ἔπρεπε νὰ μὴ παύη ἐνεργῶν ὅπως προσελκύσῃ τὴν συμπαθεῖ ἀντίληψιν τῶν Δυνάμεων ἐπὶ τῶν αἰτημάτων τῆς Σάμου. ἤτις ἀπομονωθεῖσα ἤδη ἀπὸ τοῦ ἄλλου ἔθνους ὁμοιάζε πρὸς στρουθίον ἀπολέσαν τὴν μητέρα καὶ τοὺς ἀδελφοὺς αὐτοῦ, πρὸς ἐρίφιον ἀπομακρυνθὲν τοῦ ποιμνίου. Καὶ ἀφ' ἑτέρου πρὸς ἐπιτυχίαν τῶν ἐξωτερικῶν τούτων ἐνεργειῶν ἔπρεπε διὰ παντὸς μέσου νὰ διατηρήσῃ τὴν γαλήνην ἐντὸς τοῦ τόπου ἀποφεύγων πᾶσαν ἐσωτερικὴν περιπλοκήν. Εὐνόητον λοιπὸν εἰς πάντα καθίσταται ὅπόσον δυσχερὲς καὶ ὅπόσον μέγα ἦτο τὸ ἔργον τοῦ Λυκούργου εἰς τὴν περιστάσιν ἐκείνην. Καὶ ὅμως ἀκατάβλητος εἰς τὰς ἐνεργείας του οὗτος κατώρθωνε μεθ' ὅλας τὰς πολλαπλαῖς ἀντιδράσεις νὰ στρέφῃ μετὰ θαυμασίης δεξιότητος τὸν οἶακα τοῦ

πηδάλιου εἰς τὰς χεῖράς του. Ἡ γοργότης τῆς βαθείας ἀντιλήψεως τὴν ὁποίαν ἐπεδείκνυε εἰς κάθε νέαν περιπλοκὴν καταρξινεταί εἰς ὅλας τὰς προσπάθειάς του πρὸς κατευνασμὸν τῶν ἀνησυχοῦντων ἐν τῷ τόπῳ πνευμάτων καὶ πρὸς συνδι-αλλαγὴν τῶν διίσταμένων μερῶν, καὶ εἰς τὰς μετὰ τῶν ἐν Σάμῳ ἀντιπροσώπων τῶν Δυνάμεων σχέσεις του, οἵτινες καίτοι ὁμογενεῖς πάντες, οὐχ' ἤττον, ἐκμεταλλευόμενοι τὴν ἐπιρροὴν των, ἐνήργουν πολλακίς δι' ἰδίας βλέψεις καὶ ὅπως ἀποκτήσωσι τὴν εὐνοίαν τῶν προϊσταμένων των, ὑπέρμετρον ζῆλον ἐπιδεικνύοντες, ἐξετίθεντο καὶ πέραν τῶν συστάσεων καὶ διαταγῶν, ἃς εἶχον, παραγνωρίζοντες πολλακίς μέχρι τελείας διαστροφῆς τὰς αἰσθηματικὰς ροπὰς τῶν Σαμίων.

Ἄλλ' ἰδίως ἡ δεξιότης τοῦ Λυκούργου κατεδείχθη εἰς τὰς ὁδηγίας του πρὸς τοὺς ἐν Κωνσταντινουπόλει ἐπιτρόπους Σαμίου, οὓς ἐὰν ἠδύνατο οὗτος νὰ ἀντικαταστήσῃ διὰ τῆς ἰδίας παρουσίας, ἀναμφιβόλως τὸ Σαμιακὸν ζήτημα θὰ ἐλάμβανε διάφορον τρόπην. Ἡ παρουσία του ὁμως ἐν Σάμῳ ἦτο μᾶλλον ἀναγκαία. Διότι χωρὶς τὸν Λυκούργον, οὔτε ἐπὶ μίαν στιγμὴν ἦτο δυνατόν νὰ συγκρατηθῇ ἐν τῷ τόπῳ ἡ τάξις. Ἡ ἐν Κωνσταντινουπόλει ἐπιτροπὴ εὐρέθη ἐν ἀπογνώσει μετὰ τὴν σαφῆ καὶ κατηγορηματικὴν ἀπάντησιν τῶν πρεσβευτῶν, οἵτινες πρὸ παντὸς ἀπήτουν τὴν δήλωσιν ὑποταγῆς εἰς τὸν Σουλτᾶνον. Καὶ τὴν ἀπόγνωσιν τῆς ταύτης ἡ ἐπιτροπὴ ἐξέφρασεν εἰς ἐπιστολάς τὰς ὁποίας ἔσπευσε νὰ ἀποστείλῃ εἰς Σάμον. Ἄλλ' ὁ Λυκούργος εὗρε καὶ τότε μέσσην τινὰ ὁδὸν, ἥτις ἐφαίνετο συμβιβάζουσα πῶς τὴν πατριωτικὴν φιλοτιμίαν τῶν Σαμίων πρὸς τὰς ἀπαντήσεις τῶν πρεσβευτῶν. Αἱ κατωτέρω ὁδηγίαι του πρὸς τὴν ἐπιτροπὴν ἀποδεικνύουσι τὴν ὄντως μεγάλην καὶ σπανίαν εἰς τοὺς χρόνους ἐκείνους διπλωματικὴν δεξιότητα τοῦ ἀνδρός.

«Αἱ δύο αὐταὶ προτάσεις ἔγραψε πρὸς τὴν ἐπιτροπὴν τῆ 28 Φεβρουαρίου 1831 ὁ Λυκούργος—ἡ περὶ τοῦ φόρου καὶ ἡ περὶ τοῦ νὰ δώσῃ λόγον ὑποταγῆς ἢ πρεσβεία τῆς Σάμου ὡς ἀπὸ μέρους τῆς πατρίδος, κατεσύγχισαν καὶ κατεσκότισαν τὴν διάνοιαν ἡμῶν· διότι γνωρίζομεν, καθὼς καὶ ὑμεῖς δὲν

λανθάνει, τὸ ἀδύνατον καὶ ἀνοικονόμητον τούτων καὶ τὰς ἐκ
 τούτων μελλούσας καὶ ἀνηποδράστους συγγύσεις καὶ τὰς τα-
 ραχὰς τῶν πνευμάτων τοῦ λαοῦ, ὅστις εἰς ἐν μὲν καὶ τὸ αὐτὸ
 ἀποβλέπει ὄρονημα καὶ σκοπὸν, τὴν ἐλευθερίαν του, εἰς τὸ
 περὶ πρεσβείας ὁμῶς κερχάλιον αἰ γινῶμαι τοῦ λαοῦ ἦσαν δι-
 ηρημέναι, ὥστε αἰ μὲν ἦσαν νὰ μὴ σταλῆ πρεσβεία, αἰ δὲ
 νὰ σταλῆ, πλὴν πρὸς τοὺς ἐν Κωνσταντινουπόλει ἐξοχωτά-
 τους πρέσβεις καὶ ἐκάτερα τὰ μέρη εἶχον τοὺς λόγους των.
 Γνωρίζομεν καλῶς καὶ ἔχομεν πρὸ ὀρθολογῶν, καὶ τὸ γνωρί-
 ζετε καὶ ὑμεῖς, ὅποσον προμερὸν σχίσμα, ὅποια ὀρικαλέα δι-
 αίρεσις καὶ ὅποια προμερὰ ἐπακόλουθα καὶ ἀπεικταῖα δεινὰ
 μέλλουν ἀναντιρρήτως νὰ ἐπισυμβῶσι, μόνον νὰ ἐκρωνηθῶ-
 σιν αἰ προτάσεις αὗται. Δὲν ἐκτεινόμεθα νὰ σᾶς ἀποδείξω-
 μεν ἀναλυτικῶς τὴν πραγματικὴν σκηρῆν, διότι τὰ συμπεραίνετε
 ἐπειδὴ γνωρίζετε τὰ ὄρονήματα καὶ τὸ πνεῦμα τοῦ λαοῦ
 καὶ πόσα διαφιλονικήσεις ἠκολούθησαν περὶ τοῦ κερχάλιου
 τῆς πρεσβείας, ἀφορῶσαι πρὸς ἀποφυγὴν τῶν δύο τούτων
 προκειμένων προτάσεων... Εἰς τὴν δεινστάτην ὁμῶς θέσιν τῶν
 ἀνωτέρω προτάσεων δὲν δύναται τὸ Διευθυντήριον τοῦτο καὶ
 ἡ ἐπαρχιακὴ Δημογεροντία, οὐδ' ἄλλος τις, οὐδὲ κᾶν νὰ ἐκ-
 ρωνήσῃ λόγον, διότι τὰ πράγματα εἰμποροῦν νὰ διαταρα-
 χθῶσιν, ὡς εἴρηται, τοσοῦτον καὶ νὰ καταντήσουσιν εἰς τοι-
 αύτην ἀνωμαλίαν, ὥστε ν' ἀπολεσθῆ ἡ Σάμος ἀφ' ἐαυτῆς,
 χωρὶς ἐπιθέσεως ἐξωτερικῆς. Ὅθεν τὸ Διευθυντήριον τοῦτο,
 γνωρίζον καλῶς ὅτι αἰ σεβασταὶ τρεῖς Δυνάμεις καὶ οἱ ἐξο-
 χώτατοι πρέσβεις καὶ ἀντιπρόσωποι δὲν ἐπιθυμοῦσι νὰ ἀκο-
 λουθήσῃ ἡ δεινὴ αὕτη συμφορὰ εἰς τὴν Σάμον, ὡς ἀντιθά-
 νουσα εἰς τὴν φιλανθρωπίαν καὶ εὐσπλαγγνίαν των, συσκερθῆν
 καὶ μετὰ τῆς ἐπαρχιακῆς Δημογεροντίας, δὲν εὐρίσκει ἄλλο
 μέσον πρὸς τὴ συμμόρφωσιν πρὸς τὸ πνεῦμα τῶν σεβαστῶν
 ἀποφάσεων καὶ πρὸς ἀποφυγὴν τῶν ἀπεικταίων, εἰ μὴ νὰ
 δεγθῆ ἡ Σάμος μετ' ὅλην τὴν πτωχείαν καὶ δυστυχίαν τῆς ἕνα
 μικρὸν ὄρον ὕστερον ἀπὸ μίαν τετραετίαν ἀπὸ τῆς σήμερον,
 ἀφοῦ ἀναλλάθῃ ὀλίγον, διότι κατὰ τὸ παρὸν δὲν δύναται, ἐ-
 πειδὴ τὰ εἰσοδήματα τῆς δὲν ἐξαρκοῦν, ὥστε νὰ ἀπαν-

τήσουν τὰ ἐσωτερικά της ἀναγκαίᾳ καὶ ἀφρευκτᾶ ἔξοδα πρὸς συντήρησιν τῆς ἐσωτερικῆς ἀρμονίας, πλὴν καὶ ὁ φόρος νὰ γένῃ μὲ τοιαύτην συμφωνίαν ὥστε νὰ δίδεται ἐμμέσως διὰ τῶν ἀντιπροσώπων τῶν τριῶν Δυνάμεων. Τοῦτου δὲ γενομένου, στοχάζομαι ὅτι εἶνε περιττὸν τὸ νὰ ἐνεργηθῇ ἡ ἄλλη πρότασις, ὁ λόγος δηλαδή τῆς ὑποταγῆς, διότι ἐμπεριέχεται εἰς τὸν φόρον. Ὁ πηγαῖμος ὁμῶς εἰς τὸν Πατριάρχην δὲν πειράζει, ὁμοίως καὶ τὸ νὰ εἰπῆτε ὅτι ἡ Σάμος, στηριζομένη εἰς τὴν παρὰ τῶν τριῶν σεβαστῶν Δυνάμεων διορισθεῖσαν ἀνακωχήν, γνωρίζει τὸν Σουλτᾶνον καὶ βασιλέα καὶ τὸν σέβεται, καθὼς καὶ ὅλος ὁ κόσμος, καὶ ἔτι δοξάζει καὶ ἐλπίζει ὅτι ὁ μέγας Σουλτᾶνος, κατὰ τὰς μεγάλας του πράξεις καὶ θαυμαστὰ καὶ ἀπαράδειγματιστα κατορθώματά του ἀφορῶντα τὸν πολιτισμὸν, τὰ ὅποια οὐδεὶς ἄλλος τῶν προκατόχων του ἠδυνήθη νὰ κατορθώσῃ, ἐὰν ὑπάρχῃ προστάτης τῆς δικαιοσύνης καὶ ὄχι τῆς ἀδικίας, δύναται νὰ διαβεβαιώσῃ τὰ δίκαια τῆς Σάμου καὶ νὰ ἐπικυρώσῃ τὰ ζητήματά της δικαίως καὶ μεγαλοπρεπῶς, ἀξίως τῆς δικαιοσύνης, μεγαλειότητος καὶ ἐλευθεριότητος τοῦ χαρακτῆρός του».

ὑπὸ παρόμοιον πνεῦμα ὁ Λυκοῦργος συνέταξε συγχρόνως σύντομον ὑπόμνημα πρὸς ἕνα ἕκαστον τῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει πρεσβευτῶν τῶν τριῶν Δυνάμεων. ἐκ τῶν ὑστέρων δὲ δικαιολογεῖται πληρέστατα ἡ τοιαύτη κατεύθυνσις τῆν ὁποίαν ὁ Λυκοῦργος ἔδιδε τότε εἰς τὸ Σαμιακὸν ζήτημα. Ἀλλὰ καὶ ταῦτα εἰς οὐδὲν ἴσχυσαν ὅπως μετατρέψουν τὴν γνώμην τῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει πρεσβευτῶν, οἵτινες καὶ πρὸς τοὺς αὐτόθι Σαμίους ἀπεσταλμένους καὶ πρὸς τὸν Λυκοῦργον διὰ τοῦ ἐν Σάμῳ ἀντιπροξένου τῆς Ἀγγλίας (H. Σπάθη) ἀνεκοίνωσαν ὅτι, πρὸ πάσης ἐπεμβάσεώς των ὑπὲρ τῆς Σάμου, κατεπεῖγον καὶ ἀπαραίτητον ἦτο νὰ δώσωσιν οἱ Σάμιοι τὴν πρᾶξιν τῆς ὑποταγῆς εἰς τὴν Πύλην καὶ πρὸς τοῦτο συνεβούλευον αὐτούς, ἵνα διὰ τοῦ Πατριάρχου ἐκλιπαρήσωσιν τὴν Πύλην ἀναγγέλλοντες, ὅτι ἐκπληροῦσι τοῦτο «μὲ τόσην περισσοτέραν ἐμπιστοσύνην καὶ θάρρος, ὅσον ἔχουν τὴν βásiμον

ἐλπίδα διὰ νὰ ἀπολαύσουν ἀπὸ τὸ ἔλεος καὶ τὴν ἐπιείκειαν τῆς Μεγαλειότητος τοῦ τῆν αὐτονομίαν ἢ τῆν ἀνεξάρτητον διοίκησιν τῆς νήσου αὐτῶν, μίαν ἐντελῆ ἀσφάλειαν διὰ τοὺς κατοίκους αὐτῆς καὶ διὰ τὰ κτήματά των μὲ τὴν πληρωμὴν ἐνὸς ἐτησίου φόρου».

Πλὴν δὲ τούτων ἀνεκοινώθη μετὰ δύο μῆνας εἰς τὸν Λυκούργον διὰ τῶν προξένων νέα διακοίνωσις τῶν πρεσβευτῶν ἐν τῇ ὁποίᾳ κατηγορηματικῶς οὕτοι ἐδήλωνον «ὅτι αἱ ἀρχαὶ τῆς νήσου χρέος ἔχουν πρὸ παντός νὰ κάμουν τὴν πρᾶξιν τῆς ὑποταγῆς εἰς τὴν Ὀθωμανικὴν Κυβέρνησιν καὶ ὅτι μίᾳ ἐναντία διαγωγῇ τῶν Σαμίων ἤθελεν ἐκθέσει αὐτοὺς εἰς βαρεῖαν εὐθύνην».

Κατόπιν τῶν νέων τούτων καὶ κατηγορηματικῶν δηλώσεων τῶν Δυνάμεων ὁ Λυκούργος συνεκάλεσε περὶ τὰ μέσα τοῦ Μαΐου τοῦ 1831 ἐν Χώρα Συνέλευσιν ἐνώπιον τῆς ὁποίας ἐξέθηκε τὴν κατάστασιν καὶ ἀνέγνωσε τὰ ἔγγραφα τῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει πρεσβευτῶν τῶν Δυνάμεων, τὰ διὰ τῶν ἐν Σάμῳ προξένων διαβιβασθέντα αὐτῷ. εἰς τὴν Συνέλευσιν δὲ ταύτην ἐδήλωσε συγχρόνως παραίτησιν ἀπὸ τῆς διεύθυνσεως τῶν διοικητικῶν πραγμάτων, διότι, καθὼς ἔλεγε τότε, ἤθελε νὰ παραδώσῃ τὴν Σάμον, ὅπως τὴν παρέλαβε, δηλαδή ἐλευθέραν καὶ ἀνεξάρτητον ἀπὸ παντός ξενικοῦ δεσμοῦ ἢ ὑποχρεώσεως. Καὶ τὴν μὲν παραίτησιν ταύτην τοῦ Λυκούργου ἡ Συνέλευσις δὲν ἀπεδέχθη. θεωρήσασα ὅτι κατὰ τοὺς κρίσιμους ἐκείνους καιροὺς οὐδεὶς ἄλλος, πλὴν τοῦ Λυκούργου, ἦτο ἱκανὸς νὰ κρατήσῃ τὴν διεύθυνσιν τῶν κοινῶν πραγμάτων, καθ' ὅσον ἀφορᾷ δὲ περὶ τῶν ρητῶν καὶ κατηγορηματικῶν ἀξιώσεων τῶν πρεσβευτῶν τῶν Δυνάμεων, ἡ Συνέλευσις δὲν ἔλαβεν οὐδεμίαν ἀπόφασιν, διότι προκειμένου περὶ τόσον σπουδαίου καὶ μεγάλου ζητήματος ἐνεκρίθη ὅπως ζητηθῆ καὶ ἡ γνώμη τοῦ λαοῦ. Εὐθὺς δὲ τότε ὑπεβλήθησαν ἐξ ὅλων τῶν δήμων τῆς Σάμου ψηφίσματα καὶ ἀναφοραὶ φέρουσαι τὰς ὑπογραφὰς τῶν περισσοτέρων κατοίκων τῆς Σάμου, δι' ὧν ἐξεπράζετο ὁ κοινὸς πόθος τοῦ Σαμιακοῦ λαοῦ στερρὰν τρέφοντος ἀπόφασιν νὰ ἐμμείνη εἰς τὴν ἰδέαν τῆς ἐνώσεως μετὰ τοῦ

ἐλευθέρου ἔθνους καὶ ἀπεκρούετο μετ' ἀγανακτήσεως πᾶσα πρότασις περὶ ὑποταγῆς ὡς ἐντελῶς ἐναντία πρὸς τὰ αἰσθήματα τοῦ λαοῦ.

Τὰ ψηφίσματα ταῦτα τοῦ Σαμιακοῦ λαοῦ λαβῶν ὁ Λυκοῦργος ὑπέβαλε πρὸς τοὺς ἐν Κωνσταντινουπόλει πρεσβευτὰς τῶν τριῶν Δυνάμεων μετὰ ὑπομνήματος ἰδίου δι' οὗ ἐξέθετε τὴν ἐπικρατοῦσαν ἐν τῇ νήσῳ κατάστασιν καὶ τὴν μεγίστην δυσφορίαν τοῦ Σαμιακοῦ λαοῦ βλέποντος περιφρονουμένους τοὺς ἱερωτέρους αὐτοῦ πόθους καὶ καταπατούμενα τὰ ἀπαράγραπτα αὐτοῦ δίκαια. Ἐν τῷ μεταξὺ ὁμῶς καὶ ἡ ἐν Κωνσταντινουπόλει ἐπιτροπὴ τῶν Σαμίων δὲν ἔπαυεν ἐνεργοῦσα δι' ὄλων τῶν μέσων τὰ ὁποῖα ἠδύνατο νὰ διαθέσῃ, ὅπως μεταστρέψῃ εὐμενῶς τὰς Δυνάμεις πρὸς τὰ αἰτήματα τοῦ Σαμιακοῦ λαοῦ. Ἀλλ' ὁ καιρὸς παρήργετο χωρὶς νὰ γνωσθῇ οὐδὲν νέον διάθεμα ἐμφαίνον μεταβολὴν τινα εἰς τὰ ὑπὸ τῶν Δυνάμεων ἀποφασισθέντα. Διαδόσεις ποικίλαι ἐκυκλοφόρουν, ἀνυπόστατοι ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, αἰτινες εἰς οὐδὲν ἄλλο συνετέλουν, παρὰ εἰς τὸ νὰ ἐντείνωσι τὴν δυσφορίαν τοῦ Σαμιακοῦ λαοῦ καὶ νὰ ἐμπνέωσιν εἰς αὐτὸν ἀφ' ἑνὸς μὲν τὴν δυσπιστίαν πρὸς πᾶσαν εἶδησιν καὶ ἀφ' ἑτέρου τὴν ἀβεβαιότητα περὶ τοῦ μέλλοντος αὐτοῦ. Ὑπὸ τοιούτους δυσμενεῖς ὄρους παρήλθεν ὀλόκληρον τὸ θέρος τοῦ 1831 ἔφθασε καὶ ὁ χειμὼν καὶ μόλις περὶ τὰς ἀρχὰς Δεκεμβρίου ἐγνώσθη ὅτι οἱ ἀντιπρόσωποι τῶν τριῶν Δυνάμεων Γαλλίας, Ἀγγλίας καὶ Ρωσσίας συνελθόντες ἐν Λονδίνῳ συνέταξαν νέον πρωτόκολλον ὑπὸ χρονολογίαν δεκάτης ἑκτης Νοεμβρίου, ἐν ᾧ περιείχοντο τὰ ἐξῆς ἀφοροῦντα τὴν νήσον Σάμον.

« Ἡ συνδιάσκεψις τοῦ Λονδίνου συνεπέειχε τῆς φροντίδος ἣν αἱ τρεῖς Αὐλαὶ διηνεκῶς ἐξεδήλωσαν ὑπὲρ τῆς νήσου Σάμου, θέλει προσκαλέσει τοὺς ἐν Κωνσταντινουπόλει ἀντιπρόσωπους τῆς νὰ μὴ ἀμελήσωσι οὐδὲν μέσον ὅπως ἐπιτύχωσιν ὥστε ὁ ἐτήσιος φόρος τῶν Σαμίων νὰ δίδηται κατὰ πᾶν ἔτος τῇ Ὑψηλῇ Πύλῃ δι' ἀπεσταλμένων Σαμίων καὶ μὴ εἰσπράσσεται ὑπὸ τοῦ καπετὰν πασᾶ ».

Φανερὸν λοιπὸν ἦτο ὅτι αἱ Δυνάμεις ἐλαχίστην μόνον προ-

ποποιήσιν ἐδέχθησαν καὶ τότε νὰ ἐπιφέρουν εἰς τὰς ἀρχικὰς αὐτῶν σκέψεις καὶ ταύτην ἀναφορικῶς πρὸς τὸ ζήτημα τῆς πληρωμῆς τοῦ φόρου πρὸς τὴν Ὑψηλὴν Πύλην ἐκ μέρους τῶν Σαμίων. Τὸ ἐξαγόμενον ὅμως καὶ ἐκ τῆς νέας ταύτης συνδιασκέψεως ἦτο ὅτι ἡ Σάμος ἔπρεπε νὰ δηλώσῃ τὴν ὑποταγὴν αὐτῆς πρὸς τὴν Πύλην, ὑπὸ τὸ πνεῦμα δὲ τοῦτο οἱ ἐν Κωνσταντινονπόλει πρεσβευταὶ τῶν Δυνάμεων ἐπανελάθον τὰς διακοινώσεις τῶν πρὸς τοὺς ἐν Σάμῳ προξένους. Ἡ διακοινώσεις μάλιστα τοῦ Ρώσου πρεσβευτοῦ Βουτινιέρ ἐφθανε νὰ ἀποδώσῃ μομφὴν εἰς τὸν Λυκούργον, ὅτι δῆθεν οὗτος ἐξάπατᾷ τὸν λαὸν τῆς Σάμου παριστῶν αὐτῷ ἀλλοίως τὰς σκέψεις τῶν Δυνάμεων, ἐνεκα δὲ τούτου ὁ Λυκούργος συνεχάλεισεν ἐν Χώρῃ κατὰ Ἰανουάριον τοῦ 1832 γενικὴν συνέλευσιν, ἣτις λαβοῦσα γνῶσιν τῆς ἀνωτέρω διακοινώσεως τοῦ Ρώσου πρεσβευτοῦ συνέταξεν εἰς ἀπάντησιν αὐτοῦ ψήφισμα διαμαρτυρίας ἐναντίον τῶν μομφῶν τούτων κατὰ τοῦ Σαμιακοῦ λαοῦ, «ὅστις—καθὼς ἔλεγε τὸ ψήφισμα—παρ' οὐδενὸς ἀπατᾶται, ἀλλ' ἐξ οἰκείας θελήσεως καὶ ὑπὸ ἀγνῶν καὶ ἀδόλων αἰσθημάτων ὀρμώμενος, ὅπως ἔμαθε νὰ ἀποθνήσκῃ διὰ τὴν ἐλευθερίαν του, γνωρίζει ἐπίσης καὶ νὰ κρίνῃ ὡς λαὸς ἐλεύθερος καὶ μεγαλόφρων, πιστεύων ὅτι, ἡ δικαιοσύνη καὶ ἡ φιλάνθρωπία εἶνε ἀχώριστοι ἀρεταὶ ἀπὸ τοὺς σεβαστοὺς ἥρωες τῶν ἔθνῶν τοῦ πολιτισμοῦ καὶ τῶν φώτων καί, βασιμώτατα παρ' αὐτῶν ἐλπίζων τὴν πολιτικὴν του ὑπαρξίν, κατὰ λόγον τῶν ἀπαρχαγράπτων δικαίων του, χωρὶς νὰ ἐλπίζῃ ποτὲ κανέν δεινὸν διὰ τὰς εὐλόγους ταύτας ἐλπίδας του».

Τοιαῦτα ὅμως ψήφισματὰ καὶ ἀναφορὰὶ δὲν συνεχίνουν ποσῶς τὴν Εὐρωπαϊκὴν διπλωματίαν, ἣτις οὐδεμίαν διάθεσιν ἀπεδείκνυεν ὅπως παρεκκλίνῃ τῶν ἀποράσεών της. Ἐν τῷ μεταξὺ δὲ ἀρίκετο εἰς Σάμον καὶ ἀπεσταλμένος τῶν Πατριαρχείων κομίζων γράμμα τοῦ τότε Πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως, πρὸς τὸν Μητροπολίτην Σάμου ἀπευθυνόμενον. δι' οὗ προετρέποντο οἱ Σάμιοι νὰ δεχθῶσι τὰς προτάσεις περὶ ἀυτονομίας. Τὸ Πατριαρχικὸν ἔγγραφο δὲν ἀπέκρυπτεν ὅτι, ἡ Ἐκκλησία προέβη εἰς τὴν ἐνέργειαν ταύτην ἐκ διαταγῆς

άνωτέρας, ἀλλὰ καὶ τὸ διάθημα τοῦτο, ὡς ἦτο ἐπόμενον, οὐδαμῶς ἴσχυσεν, ὅπως μεταστρέψῃ τὰς βλέψεις τοῦ Σαμιακοῦ λαοῦ. Εἰς ἀπάντησιν τοῦ ἐγγράφου ἐκείνου ὁ Λυκοῦργος ὑπέβαλε πρὸς τὸ Πατριαρχεῖον λαμπρὸν ὑπόμνημα, δι' οὗ ἐξιστόρει τὰ δίκαια τῶν Σαμίων, μὲ διπλωματικώτατον δὲ τρόπον ἐζήτει ἀκόμη καὶ τὴν προστασίαν τοῦ Σουλτάνου ἐπικαλούμενος τὴν ἐπιδαψίλευσιν τῆς Αὐτοκρατορικῆς αὐτοῦ γενναιότητος, θέλων οὕτω νὰ κολακεύσῃ τὸν Τουρκικὸν ἔγωισμὸν καὶ νὰ μειώσῃ τὴν ἐντύπωσιν τὴν ὁποίαν ἦτο δυνατὸν νὰ προξενήσῃ παρὰ τοῖς Τούρκοις ὁ ἀποχωρισμὸς τῆς Σάμου ἐκ τοῦ Ὀθωμανικοῦ Κράτους, ἐὰν οὗτος κατωρθόνετο τέλος πάντων, καὶ ἀκόμη νὰ ἀποδείξῃ ὅτι ἡ Σαμιακὴ ὑπόθεσις δὲν ἀπόκειται πλέον εἰς τὰς διαθέσεις τῆς Ὑψηλῆς Πύλης, ἀλλ' ὅτι αὕτη ἠδύνατο, ἐὰν ἤθελε, νὰ φανῆ εὐάρεστος τοῖς Σαμίοις, συντελοῦσα γενναιοφρόνως εἰς τὴν ἀνεξαρτησίαν των. Κατὰ δυστυχίαν ὁμῶς πᾶσαι αὗται αἱ ἐνέργειαι, καὶ ἡ ὑποβολὴ ὑψηλισμάτων διὰ τῆς ὁμοφώνου γνώμης τοῦ Σαμιακοῦ λαοῦ καὶ αἱ ἱκετευτικαὶ ἀναφοραὶ πρὸς τοὺς ἀντιπροσώπους τῶν Εὐρωπαϊκῶν Δυνάμεων καὶ αἱ δι' ἐμμέσων τρόπων ἀπευθυνόμενα παρακλήσεις πρὸς τὴν Ὑψηλὴν Πύλην οὐδὲν ἔφερον ἀποτέλεσμα. Καὶ ἡ ἐν Κων)πόλει ἐπιτροπεία τῶν Σαμίων οὐδὲν κατορθώσασα νὰ ἐπιτύχῃ αὐτόθι, ἐπέστρεψε μετ' ὀλίγον χρόνον ἀπρακτος εἰς τὴν νῆσον, ἡ δὲ Πύλη ἀφοῦ ἔλαβε τὴν συγκατάθεσιν τῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει πρεσβευτῶν τῶν τριῶν Δυνάμεων, ἐξέδωκε τῇ 10ῃ Δεκεμβρίου 1832 Αὐτοκρατορικὸν Φερμάνιον δι' οὗ ἀνεγνώριζε τὴν Σάμον ἡγεμονίαν ὑποτελῆ καὶ ἡγεμόνα αὐτῆς διώριζε τὸν Στέφανον Βογορίδην. Τὸ Φερμάνιον τοῦτο, ὅπερ ἀπετέλεσε τὴν πρώτην θεμελιώδη διάταξιν τῆς μετὰ δύο ἔτη ἔκτοτε ἰδρυθείσης ὑποτελοῦς Ἡγεμονίας, ἔχει ὡς ἔπεται:

« Ἐπειδὴ ἡ ὑπερτάτη θέλησις τοῦ ἔγοντος ὑποτεταγμένα τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν Ὑψίστου καὶ Παντοδυνάμου Θεοῦ «οὐτινος ἡ δόξα καὶ τὸ ὄψος λατρευόμενα εἰς πάντα καιρὸν καὶ τόπον» ἐνώσασα εἰς τὸ ἱερὸν Ἦμῶν τοῦ κατὰ διαδοχὴν ἐπιτρόπου του πρόσωπον τὰς ιδιότητας τῆς δικαιοσύνης καὶ μεγαλειότητος μᾶς ἀπένειμε τὸν ἀκρότατον βαθμὸν μεταξὺ τῶν Μοναρχῶν τῆς γῆς, καὶ ἐξ ἀπείρου ἀγα-

Θόνητος χάρισσα εἰς Ἡμᾶς ὅλα τὰ εὐγενῆ καὶ γενναῖα αἰσθήματα καὶ καρδίαν αὐθόρμητον πρὸς τὴν εὐεργεσίαν καὶ φιλανθρωπίαν, ἀπεράσειεν ὥστε τὸ κατώφλιον τῆς Ἡμετέρας Ὑψηλῆς Πόρτας καθ' ὁμοίότητα τοῦ ὀρίζοντος, νὰ εἶνε τὸ καταφύγιον τῶν λαῶν, καὶ ἡ πηγὴ τῶν ἐλπίδων καὶ εὐχῶν του, διὰ ταῦτα θεωρεῖται Ἡμέτερον Αὐτοκρατορικὸν γρέος, γνωρίζοντες τὰ εὐεργετήματα τῆς Θείας προνοίας, νὰ εἴμεθα πάντοτε διατεθειμένοι εἰς τὸ νὰ ἀφροσιώνωμεν τὰς φροντίδας καὶ κηδεμονίας Ἡμῶν εἰς τὴν υπεράσπισιν καὶ προστασίαν τῶν πιστῶν Μας υπηκόων, τῶν ἀκριβῶς ἐκπληροῦντων τὰ καθήκοντα τῆς υπακοῆς καὶ υποταγῆς πρὸς τὴν Ὑψηλὴν Ἡμῶν Πόρταν, καὶ νὰ προμηθεύωμεν εἰς αὐτοὺς ἡσυχίαν καὶ ἀσφάλειαν ὑπὸ τὴν ζωογόνον σκιάν τῆς δυνάμεώς μας.

Ὅθεν ἂν καὶ οἱ χάρτικοι τῆς νήσου Σάμου, ἡ.ε. εἶνε μέρος τῶν κληρονομικῶν Ἡμῶν Αὐτοκρατορικῶν ἐπικρατειῶν, εἰς ἐποχὴν ἤδη παρελθοῦσαν ἐτόλμησαν, ὠθοῦμενοι ἀπὸ ἀνθρωπίνην ἀσθένειαν, πλημμελήματά τινα ἀντιβαίνοντα εἰς τὰ γρέη καὶ καθήκοντα τῆς υπακοῆς, ἐνδίδοντες ὅμως εἰς τὰς ὑπὲρ αὐτῶν γενομένας μεσιτεύσεις καὶ ἐπεικεῖα φερόμενοι, χαρίζομεν εἰς αὐτοὺς τὰ ἀκόλουθα, ἐπὶ λόγῳ τοῦ ὅτι εἰς τὸ ἐξῆς θέλουσιν εἶναι πιστοὶ υπῆκοοι τοῦ Ἡμετέρου Ὑψηλοῦ Κράτους.

Α'. Ἀμνηστειάν πλήρη, ὥστε οὐδεὶς ἐξ αὐτῶν θέλει ἐξετασθῆ περὶ τῆς προτέρας αὐτοῦ ἀγωγῆς, τὰ δὲ ἄτομα ὡς καὶ τὰ κτήματα αὐτῶν θέλουσιν ἔχει πᾶσαν ἀσφάλειαν.

Β'. Ἡ ἐσωτερικὴ τῆς Νήσου Διοίκησις θέλει διαμένει εἰς τὴν Βουλὴν συγκειμένην κατὰ τὴν συνθήειαν ἐκ μελῶν ἐκλελεγμένων μεταξὺ τῶν προκρίτων τοῦ τόπου. Ἡ Βουλὴ αὕτη θέλει ἔχει τὴν γενικὴν Διοίκησιν τῆς Νήσου, κανονίζει τοὺς διαφοροὺς τῆς Διοικήσεως ἀλαδούς καὶ αποφασίζει ἐλευθέρως περὶ τῶν ἀφροώντων τὴν θρησκευτικὴν λατρείαν, τὸ ἐμπόριον καὶ τὴν ἐπισκευὴν τῶν Ἐκκλησιῶν.

Γ'. Ἡ προεδρεία τῆς Βουλῆς θέλει ἀνήκει εἰς τὸν ὑπὸ τῆς Ἡμετέρας Ὑψηλῆς Πόρτας διορισθέντα ἀρχηγὸν ἢ Πρύτανιν, τὸν καὶ Πρίγκηπα Σάμου ἀναγορευθέντα, ὁμόθρησκον καὶ ὁμόδοξον τοῖς Σαμίσις, ὅστις δύναται ν' ἀντικαταστήσῃ ἐκεῖσε ἐπίτροπόν του ἐπίσης ὁμόθρησκον. Ἀλλ' ὅταν ὁ Ἡγεμὼν οὗτος ἤθελε γείνει γρέια ὁ ἴδιος ν' ἀπέλθῃ εἰς Σάμον, θέλει συνεπάγει μεθ' ἑαυτοῦ καὶ ἓνα ἐκ τοῦ Βασιλικοῦ Γραφείου πολιτικὸν γραμματέα, ἐπὶ λόγῳ τοῦ ν' ἀναγγέλλῃ πρὸς τὴν Ὑψηλὴν Πόρταν ὅσα περὶ τῆς καταστάσεως τῆς Νήσου καὶ τῶν κατοίκων ἤθελε πληροφορηθῆ.

Δ'. Ὁ Ἀρχηγὸς τῆς Νήσου θέλει ἐκδίδει εἰς τὰ πλοῖα τῶν Σαμίων τὰ ἀναγκαῖα πρὸς ναυτιλίαν διαβατήρια ἔγγραφα, αἱ δὲ ἐκ τούτων προκύπτουσαι πρόσοδοι θέλουσι λογίζεσθαι μέρος τῶν εἰδικῶν δικαιοματῶν τῆς ἐξουσίας του. Εἰς τὸν Ἡγεμόνα ἀπονέμεται καὶ

τὸ δικαίωμα τοῦ νὰ ἐπιτρέπη τὴν εἰς τὴν Σάμον παροικίαν τῶν ξένων, ἢ νὰ τοὺς ἀποβάλλῃ χρείας γενομένης διὰ τῆς τοπικῆς ἀστυνομικῆς φρουρᾶς, συνυπακούεται ὁμως ὅτι ἐκ τούτου δὲν θέλει προκύψει οὐδεμία βλάβη εἰς τὰ ἄρθρα, ὅσα ἐγγυῶνται αἱ μετὰ τῶν Δυνάμεων συνθῆκαι τῆς Ὑψηλῆς Πόρτας. Περιπλέον δὲ ὁ ἀρχηγὸς οὗτος θέλει ἔχει τοῦ ἀποφατικοῦ λόγου τὴν δύναμιν ἐπὶ πάντων τῶν ὡς πρὸς τὰς ἐξωτερικὰς σχέσεις ἀφορώντων πρακτικῶν τῆς Βουλῆς.

Ε'. Εἰς τὴν Νῆσον Σάμον δὲν θέλουσιν ὑπάρχει διόλου στρατεύματα. Οἱ Σάμιοι ἐτησίως θέλουσι πληρῶνει κατ' εὐθείαν εἰς τὴν Ὑψηλὴν μου Πόρταν λόγῳ φόρου ἐν πᾶσι καὶ ἀντὶ πάντων μόνην τὴν ποσότητα τῶν 400.000 γροσίων.

ΣΤ'. Θέλουσιν ἔλθει ἀπεσταλμένοι ἀπὸ μέρους τῆς Σάμου εἰς Κωνσταντινούπολιν διὰ νὰ προσφέρωσι τὴν πρὸς τὸν Ἀνακτορικὸν Ἡμῶν Θρόνον ὀφειλομένην ὑποταγὴν καὶ εὐγνωμοσύνην τῶν Σαμίων.

Ζ'. Αἱ βῆσαι αὗται ἐξ ὧν πηγάζουσιν ὁμοῦ μετὰ τὴν ἄφρῃσιν τῶν κατοίκων τῆς Σάμου αἱ εὐεργεσίαι τοῦ δοθέντος διοργανισμοῦ εἰς τὴν ἔτι ἐν ἀτάξια Νῆσόν των, θέλουσι κοινοποιηθῆ εἰς τοὺς Σαμίους ὡς τελευταία τῶν κατ' αὐτοὺς πραγμάτων σφραγίς.

Η'. Ὁ Μητροπολίτης Σάμου θέλει χειροτονεῖσθαι, ὡς καὶ ἄλλοτε ὑπὸ τοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει Οἰκομενικοῦ Πατριάρχου.

Καὶ ταῦτα εἶνε ὅσα ἡ Ὑψηλὴ Πόρτα ἠξίωσε νὰ ἐπιδαψιλεύσῃ εἰς τοὺς Σαμίους κατὰ συναίνεσιν τῶν ἀντιπροσώπων τῶν τριῶν Αὐλῶν ἐπευφημησάντων εἰς ταῦτα, ἵτινα Ἡμεῖς ἐπιψηφίσαντες ἐμπεδώσαμεν ἐκ συμφώνου.

Ὅθεν ὁ φέρων τὸ Βασιλικὸν τοῦτο Δίπλωμα καὶ τὰ Αὐτοκρατορικὰ σημεῖα Πρίγκηψ Στέφανος Βογορίδης, ὁ πλέον διακεκριμένος μεταξὺ τῶν πρωτίστων τοῦ ἔθνους τοῦ Ἰησοῦ καὶ ἐπίσημος ἐν αὐτοῖς, ὁ πιστὸς Ἡμῶν ὑπήκοος (οὗτινος τὸ τέλος εἶη αἴσιον καὶ σωτήριον) καταβαλὼν εἰς τὸ Ἡμέτερον Κράτος ἐπισήμους ἐκδουλεύσεις καὶ ἐξ αὐτῶν τῶν πρώτων ἡμερῶν τῆς νεότητός του ἀνατεθραμμένος ὑπὸ τὴν σκέπην τῆς Ὑψηλῆς Μου Πόρτας καὶ πολλὰ παρ' αὐτῆς εὐημετημένος, ἐκπληρώσας τιμίως τὰ χρεῖα τοῦ ἐρμηγνέως εἰς τε τὰς στρατείας καὶ τοὺς Αὐτοκρατορικοὺς στολοὺς ἐπὶ τῶν προλαβόντων πολέμων, καὶ μετὰ ταῦτα εἰς διπλωματικὰς συνδιαλέξεις, τὰς περὶ ἀνανεώσεως τῆς εἰρήνης μετὰ βτῆς Μεγάλτης Βρετανίας, ὅπου ἔδωκε δείγματα πιστότητος, καὶ εὐθύτητος, ἐκρίθη ἄξιός τοῦ νὰ εἶνε διάσημος καὶ ἔντιμος, διακεκριμένως πως μεταξὺ ἀπάντων τῶν ὁμογενῶν του.

Διὰ ταῦτα κατὰ τὸ 1224 ἐδόθη εἰς αὐτὸν Δίπλωμα τι πρὸς ἀμοιβὴν τῶν ἐκδουλεύσεών του· ἀλλ' ἐπειδὴ δὲν διαλείπει ἔτι καὶ σήμερον δεικνύων τὴν πρὸς τὸν Ἡμέτερον Αὐτοκρατορικὸν Θρόνον

ἐνθερμον αὐτοῦ ζῆλον, συμπεραδρεύων εἰς τὰς ἐν Κωνσταντινουπόλει μετὰ τῶν φιλικῶν Αὐλῶν συνδιαλέξεις καὶ διαπραγματεύσεις, καὶ οὐδεὶς ἀμφιβάλλει ὅτι εἰς πᾶσαν περίστασιν θέλει καταβάλλει πᾶσαν σπουδὴν, καὶ ἐπιμέλειαν εἰς τὸ νὰ διαπραγματεύηται τὰς Βασιλικὰς ὑποθέσεις μὲ τὸν καταλληλότερον τρόπον, καὶ παρέχει νέας ἀποδείξεις τῆς πιστότητός του, αἰτινες θέλουσιν ἐπιδοκιμάζεσθαι καὶ ἐκτιμᾶσθαι κατ' ἀξίαν. Διὰ τοῦτο πρὸς ἀμειβὴν τῶν ἐκδοουλεύσεών του καὶ ἔνδειξιν τῆς Ἡμετέρας Βασιλικῆς εὐνοίας, ἐμπιστευόμεθα εἰς αὐτὸν διὰ τοῦ ἐπὶ τούτῳ ἐκδοθέντος Ἡμετέρου Αὐτοκρατορικοῦ τούτου αὐτογράφου τὴν κυβέρνησιν τῆς Νήσου Σάμου εἰς βαθμὸν Ἡγεμονίας ἢ Πριγκιπάτου προαχθεῖσαν, καὶ ἐντελλόμεθα ὥστε εἰς τὸ ἐξῆς ὁ εἰρημένος Στέφανος ἀναγορευόμενος ἤδη Πρίγκιψ τῆς Σάμου κατὰ τὴν ἔννοιαν τῶν ἄνωθι ἐκτεθέντων ὄρων ν' ἀναγνωρίζηται ὡς Ἡγεμὼν τῆς Νήσου ταύτης ὑπὸ πάντων τῶν κατοίκων καὶ τῶν ἐκεῖ καθεστηκυῶν Ἀρχῶν, ὅπως ἀναφέρωνται πρὸς αὐτὸν δι' ὅλας τὰς ὑποθέσεις καὶ πράττωσι κατὰ τὴν γνώμην του, καὶ ὡς αὐτὸς ὑπαγορεύει συμφώνως πάντοτε μὲ τὴν Ὀργανικὴν Διάταξιν τὴν εἰς αὐτοὺς ἐκδεδομένην. Αὐτοὶ δὲ θέλουσι προσέχει νὰ ἐκπληρῶνωσι τὴν διαληφθεῖσαν Ὀργανικὴν Διάταξιν ἀπὸ τῆς ὁποίας τὰ περιεχόμενα οὐδ' αὐτὸς ὁ Ἡγεμὼν θέλει πώποτε παρεκτραπεῖ, ἀλλὰ θέλει καταβάλλει τὰς φροντίδας του εἰς τὸ νὰ ἐκπληροῖ τοὺς ἐν αὐτῇ ὄρους καὶ νὰ φέρηται ὡς ἐπιτέταχται, μηδενὸς δυναμένου νὰ παρεμβάινῃ εἰς τὰ καθήκοντα ὅσα εἰδικῶς εἰς αὐτὸν ἀπονέμονται.

Τῆ 17 Ρετζέπ 1248 — 10 Δεκεμβρίου 1832.

Ἀπὸ τῆς ἐποχῆς ταύτης ἤρχισε νέον στάδιον ἀγώνων καὶ δοκιμασιῶν διὰ τοὺς Σαμίους, τὸ ὁποῖον ἐπερατώθη διὰ τῆς ἀναγκαστικῆς ὑποχωρήσεως αὐτῶν πρὸ τῆς ἐπιμόνου θελήσεως τῶν ἰσχυρῶν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΕΝΔΕΚΑΤΟΝ

Τὰ μετὰ τὴν ἔκδοσιν τοῦ Σουλτανικοῦ Φερμανίου. — Ἀποστολὴ πολεμικῶν πλοίων τῶν Δυνάμεων εἰς Σάμον. — Ἐμμονὴ τῶν Σαμίων εἰς τοὺς περὶ ἀνεξαρτησίας τῆς Πατρίδος ὄρκους. — Ἐπιτροπὴ ἐκ Σαμίων ἐπικαλεῖται τὴν προστασίαν τοῦ βασιλέως Ὁθωνος. — Τελευταία διακοίνωσις τῶν πρεσβευτῶν καὶ ἀποστολὴ πρακτόρων εἰς Σάμον. — Αἱ ἴσταται ὑπὲρ τῆς ἀνεξαρτησίας προσπάθειαι τῶν Σαμίων. — Αἱ περὶ μεταναστεύσεως ἐνέργειαι παρὰ τῇ Ἑλληνικῇ Κυβερνήσει.

Τὸν Ἑλληνικὸν ἀγῶνα εὐρισκόμενον ἀπὸ τοῦ 1830 εἰς τὸ στάδιον τῶν διπλωματικῶν διαπραγματεύσεων ἐζημίωσαν διάφορα ἀτυχήματα ἐξ ὧν ὁμως τὸ σπουδαιότερον ἦτο ἡ κατὰ τὴν 27ην Σεπτεμβρίου τοῦ 1831 ἐπισυμβᾶσα στυγερὰ δολοφονία τοῦ Κυβερνήτου Καποδιστρίου δι' ἧς τὸ μὲν κράτος ἐστερήθη ἐξόχου ἀρχόντος, σύμπαν δὲ τὸ ἔθνος ἠσθάνθη φοβερὸν τιναχμὸν διασεύσαντα καὶ αὐτὰ τὰ θεμέλια. Αἱ Εὐρωπαϊκαὶ Δυνάμεις μετὰ τὴν τέλοςιν τοῦ ἀνοσιουργήματος τούτου, ὡς ἀπεκάλεσαν τὸν φόνον τοῦ Καποδιστρίου, ἔσπευδον εἰς τὴν ὅσον ἐνεστί ταχυτέραν λύσιν τοῦ Ἑλληνικοῦ ζητήματος καὶ εἰς τὴν καθήσυχασιν ὅλων τῶν ἐπανεστατημένων χωρῶν, διότι ὀφείλομεν νὰ ὁμολογήσωμεν ὅτι ὁ φόνος τοῦ Καποδιστρίου καὶ ἡ μετ' αὐτὸν ἐπικρατήσασα ἀναρχία ἐν ταῖς Ἑλληνικαῖς χώραις ἐμείωσαν σπουδαίως τὰς ἐλπίδας τὰς ὁποίας περὶ τοῦ Ἑλληνισμοῦ ἔτρεφεν ἡ Εὐρώπη. Τῆς περιστάσεως δὲ ταύτης ἐπωφεληθεῖσα ἡ Πύλη καὶ θέλουσα σὺν τοῖς ἄλλοις νὰ δοθῇ ἐν τέρμα καὶ εἰς τὴν Σαμιακὴν ὑπόθεσιν, ἧτις μεγάλως τὴν παρηνώχλει, ἔσπευσεν εἰς τὴν ἔκδοσιν τοῦ ὡς ἀνωτέρω Φερμανίου, τὸ ὁποῖον διέγραφε τὴν αὐτοδιοίκησιν τῆς νήσου μὲ τόσῃν ἀσάφειαν καὶ ὀπισθοβουλίαν, ὥστε καὶ αὐτοὶ ἀκόμη οἱ ξένοι πρὸς τὰ ἰδεώδη τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους καὶ αὐτοὶ οἱ ἀποθλέποντες εἰς μόνην τὴν πρακτικὴν ὀφείλειαν καὶ μὴ δυνάμενοι νὰ συναίσθανθῶσι κατὰ βάθος τοὺς ἀγῶνας τοῦ Σαμιακοῦ λαοῦ ἐχαρακτήρισαν ἐξ ἀρχῆς τὴν προσφορὰν ταύτην τῆς Πύλης ὡς δῶρον ἄδωρον. Τὸ Σουλτανικὸν τοῦτο Φερμάνιον, τὸ περιέχον τὰ χορη-

γούμενα εἰς τοὺς Σαμίους προνόμια, ἐκόμισεν εἰς Σάμον κατὰ πρῶτον ὁμογενῆς τῆς Εὐστάθιος Νικολαΐδης, ὡς ἀντιπρόσωπος τοῦ ὀνομασθέντος πρίγκηπος τῆς Σάμου Στεφάνου Βογορίδου. Ὁ ἀντιπρόσωπος οὗτος τοῦ Βογορίδου καὶ τῆς Πύλης ἔφθασεν εἰς Σάμον περὶ τὰ τέλη τοῦ Ἰανουαρίου τοῦ 1832 φέρων συγχρόνως καὶ συστατικὰ γράμματα πρὸς τοὺς ἐν Σάμῳ προξένους ἐκ μέρους τῶν ἐν Κων)πόλει πρεσβευτῶν. Ἄλλ' ἡ ἀποστολὴ του ἀπέτυχε τελείως, διότι οἱ Σάμιοι εἰς οὐδαμίαν ἔστερξαν νὰ ἔλθουν μετ' αὐτοῦ ἐπικοινωνίαν ἀποστέργοντες μετ' ἀγανακτήσεως πᾶσαν πρότασιν περὶ ὑποταγῆς αὐτῶν εἰς τὴν Πύλην. Κατόπιν τούτου οἱ ἐν Ναυπλίῳ ναύαρχοι τῶν Δυνάμεων ἐνετάλησαν παρὰ τῶν κυβερνήσεών των ἵνα ἀποστείλουν πολεμικὰ πλοῖα εἰς Σάμον πρὸς πειθαναγκασμὸν τῶν Σαμίων νὰ καθυποταχθῶσιν εἰς τοὺς ὅρους τῆς Λονδινείου συμβάσεως. Τὰ ἀποσταλέντα τρία πολεμικὰ, ἀνά ἓν ἐξ ἑκάστης τῶν τριῶν Δυνάμεων, ἔφθασαν εἰς Σάμον περὶ τὰ τέλη Φεβρουαρίου, οἱ δὲ κυβερνήται αὐτῶν εὐθὺς μετὰ τὴν ἀφίξιν των ἐκοινοποίησαν διὰ μέσου τῶν προξένων διακοίνωσιν τῶν ἐν Ναυπλίῳ ναυάρχων προσκαλοῦσαν τοὺς Σαμίους νὰ ἀποδεχθῶσι τὰ ὑπὸ τῆς Πύλης χορηγούμενα προνόμια καὶ δι' ἐπιτροπῆς δηλώσωσι τὴν ὑποταγὴν των. Τότε ὁ Λυκοῦργος ἔσπευσε νὰ συγκαλέσῃ Συνέλευσιν γενικὴν, ἣτις συνήλθεν ἐν Χώρα παρὰ τὴν ἐπιθυμίαν τῶν Εὐρωπαϊῶν πλοίαρχων, οἵτινες ἤθελον νὰ συνέλθῃ ἡ Συνέλευσις ἐν Βαθεΐ, ὅπου ἦσαν ἠγκυροβολημένα τὰ πλοῖά των. Ἡ δὲ ἀπάντησις καὶ τῆς Συνελεύσεως ταύτης, ἣς πρόεδρος μὲν ἐξελέγη ὁ Ἀντώνιος Γεωργιάδης, γραμματεὺς δὲ ὁ Γεώργιος Κλεάνθης, πρὸς τοὺς Εὐρωπαϊοὺς πλοίαρχους, ἐπιδοθεῖσα αὐτοῖς δι' ἐπιτροπῆς τὴν Ἰηὺν Μαρτίου, ἦτο ἀρνητικὴ καὶ σύμφωνος πρὸς τὰ αἰσθήματα καὶ τὴν ὁμόφωνον γνώμην τοῦ Σαμιακοῦ λαοῦ κοινοποιηθεῖσαν καὶ τότε διὰ νέων ἀναφορῶν καὶ δημοψηφισμάτων ὑποβλήθέντων ἐξ ὅλων τῶν κωμοπόλεων καὶ χωριῶν τῆς νήσου.

Τοιαύτην ἀπάντησιν λαβόντες οἱ Εὐρωπαῖοι πλοίαρχοι ἀπῆλθον ἐκ Σάμου, ἡ δὲ Συνέλευσις τῶν Σαμίων πρὸ τῆς δι-

αλύσειώς της ἐθεώρησε καλὸν νὰ ἐκλέξῃ ἐπιτροπείαν ἵνα μεταβῇ πρὸς τὸν Βασιλέα τῆς Ἑλλάδος Ὁθωνα, ὅστις ἐν τῷ μεταξὺ εἶχεν ἀρχθῆ εἰς Ναύπλιον καὶ τοῦ ὁποίου ἡ ἀφίξις εἶχεν ἀναπτερώσει τότε πᾶς ἐλπίδας τοῦ ἔθνους. Ἡ ἐπιτροπεία αὕτη ἀπετελέσθη ὑπὸ τῶν Ἀντωνίου Γεωργιάδου, Χριστοδούλου Παρμαξίζη καὶ Γεωργίου Κλεάνθους, οἵτινες τὴν 17ην Μαρτίου ἀνεχώρησαν ἐκ Μαραθοκάμπου καὶ τὴν 26ην ἔρθασαν εἰς Ναύπλιον, ὅπου καὶ διέμειναν μέχρι τῆς 12ης Μαΐου παρουσιασθέντες κατὰ τὸ διάστημα τοῦτο καὶ εἰς τὸν βασιλέα Ὁθωνα καὶ εἰς τὰ μέλη τῆς ἀντιβασιλείας, πολλὰκις δὲ καὶ εἰς τοὺς τότε ὑπουργοὺς τοῦ νεογεννήτου Ἑλληνικοῦ βασιλείου. Καὶ ἐγένοντο μὲν πανταχοῦ δεκτοὶ μετὰ συμπαιῶν καὶ ἀγάπης, ἀλλ' ὡς ἦτο ἐπόμενον, αἱ ἐνέργειαι τῶν αὐτῶν δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ φέρουν οὐδὲν θετικὸν ἀποτέλεσμα. « Ἡ ἱερότης τῶν συνθηκῶν—ἐλεγεν εἰς τὴν ἐγγράφον ἀπάντησίν της πρὸς τὴν ὡς ἀνωτέρω ἐπιτροπείαν τῶν Σαμίων ἡ Ἑλληνικὴ Κυβέρνησις—αἱ ὁποῖαι εἶνε ἡ βάσις τοῦ νέου βασιλείου, ἡ ἀπαραβίαστος ἀρχή, τὴν ὁποίαν ἡ Αὐτοῦ Μεγαλειότης προσέθετο νὰ ἐκτελέσῃ κατὰ συνέπειαν τῶν ὁποίων ἐδέχθη ὑποχρεώσεων καὶ νὰ διατηρήσῃ τὴν ἀκριβῆ εἰλικρίνειαν εἰς τοὺς μὲ τὰ γειτνιαζόντα κράτη σχέσεις, ἐπιβάλλουσιν εἰς αὐτὴν τὸ γρῆος τοῦ νὰ μὴ δώσῃ ἀκρόασιν εἰς καμμίαν αἴτησιν σκοπὸν ἔχουσαν τὴν προσβολὴν τῶν ἡγεμονικῶν δικαιωμάτων τῆς Ὁθωμανικῆς αὐτῆς καὶ τοιουτοτρόπως νὰ παραχωρήσῃ τὴν κατὰ τὰς συνθήκας ὀροθεσίαν». Ἡ ἐπιτροπεία ἐπανῆλθεν εἰς Σάμον καὶ ἡ μόνη παρήγορος ἀγγελία τὴν ὁποίαν ἐκόμισε τότε ἐκ τῆς ἐλευθέρας Μητρὸς ἦτο ἡ ἐγγράφως ἐπίσης δοθεῖσα ὑπόσχεσις τῆς Ἑλληνικῆς Κυβερνήσεως ὅτι, τοὺς θέλοντας νὰ μεταναστεύσωσι Σαμίους ἡ Ἑλλὰς θέλει τοὺς δεχθῆ ἀσμένως ὡς ἀδελφοὺς τοῦ λαοῦ τῆς καὶ θέλει τοὺς ἀποζημιώσῃ ὅσον ἔνεστι πληρέστερον εἰς τι μέρος τοῦ κράτους της διὰ τὴν γῆν, τὴν ὁποίαν ἐγκατέλιπον, παραιτήσαντες τὴν ἰδιοκτησίαν των, καὶ θέλει λάβῃ πρόνοιαν εἰς τὸ νὰ συνοικισθῶσιν οἱ μεταναστεύσοντες Σάμιοι εἰς ἓν καὶ τὸ αὐτὸ μέρος καὶ νὰ ἀπολαμβάνωσι εἰς τὴν νέαν πατρίδα των τὴν ἡσυχίαν

καὶ τὴν εὐδαιμονίαν, τὰς ὁποίας ἐπιθυμεῖ νὰ προμηθεύσῃ, εἰς ὅλους τοὺς ὑπηκόους τῆς».

Οὐδαμῶθεν λοιπὸν ὑπεφαίνεται ἐλπίς τις πρὸς ἐπιτυχίαν τῶν πόθων τοῦ Σαμιακοῦ λαοῦ ἀπηγῶς ἐξαναγκαζομένου νὰ ὑποκύψῃ καὶ ὑποταχθῇ πρὸς τὴν Πύλιν. Εἰς μάτην ἀπέβαινον ὅλα αἱ ἐκείνη καὶ αἱ ἐνέργειαι, εἰς μάτην ὅλα τὰ ψήφισματα καὶ αἱ ἀναφοραί. Αἱ ἀποτυχίαι δὲ αὐταὶ φυσικὸν ἦτο νὰ ἐπιδράσουν καὶ ἐπὶ τῆς ἐσωτερικῆς καταστάσεως ἐν τῇ νήσῳ. Ἄλλως τε, καθὼς γνωρίζομεν, οὐδέποτε ἔλειψαν ἐν Σάμῳ καὶ οἱ ἀπὸ κακοβούλων σκοπῶν ἀγόμενοι καὶ οἱ χάριν τῆς ἱκανοποιήσεως τῶν εὐτελῶν αὐτῶν πόθων καὶ παθῶν θυσιάζοντες τὸ γενικὸν τῆς Πατρίδος συμφέρον. Οἱ ἐχθροὶ τοῦ Λυκούργου εὕρισκον τῶρα νέαν περίστασιν ὅπως χορταίνουσαν τὸ κατ' αὐτοῦ πάθος τῶν βυρσοδομοῦντες καὶ μυρία μέσα μηχανευόμενοι ὅπως καταστήσουν αὐτὸν μισητὸν ἐνώπιον τοῦ λαοῦ. Ἡ περίστασις ἦτο κατάλληλος καὶ δι' ἐκείνους οἱ ὁποῖοι ἤλπιζον νὰ ἐπωφεληθῶσι διάφορα κέρδη ἐκ τῆς ἀναρχίας. Δι' ὅλους αὐτοὺς τοὺς λόγους ἡ τάξις εἰς πολλὰ μέρη εἶχε τωόντι παραλύσει καὶ ἡ κυβέρνησις τοῦ Λυκούργου ἐφαινετο ἀδυνατοῦσα εἰς πολλὰ σημεῖα νὰ ἐπιβάλλῃ τὴν ἐξουσίαν τῆς. Ἐνῶ ὁμολογοῦμεν τὴν ἐπίτασιν τῆς ἀκαταστασίας κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην, δὲν δυνάμεθα νὰ ἀρνηθῶμεν προσέτι ὅτι, εἰς τοῦτο οὐδεμίαν εὐθύνην ὑπεῖχεν ὁ Λυκούργος καὶ δὲν ἦσαν ἀμέτοχοι ὀπισθοβουλίας αἱ ἐκθέσεις τῶν τότε ἐν Σάμῳ προξένων καὶ ἰδίως τοῦ τῆς Ρωσσίας Γρηγορίου Σβορώνου, οἵτινες καίτοι ὁμογενεῖς καὶ μετὰ τὸν τόπον στενότατα συνδεδεμένοι, πολλάκις, ἰδίως βλέψεις ἀκολουθοῦντες, παρεγνώρισαν τὰ αἰσθημὰτα τοῦ Σαμιακοῦ λαοῦ καὶ τῶν ἡγετῶν αὐτοῦ καὶ ἐζημίωσαν σημαντικῶς τὴν Σαμιακὴν ὑπόθεσιν. Ποίαν ἄλλως τε ἀξίωσιν ἠδύνατό τις νὰ ἔχη παρ' ἀσθενοῦς ἐξουσίας, ὁποία ἦτο ἡ τοῦ Λυκούργου, ἥτις, ἐνῶ δὲν ἐβασίλευετο ἐπὶ οὐδεμιᾶς δυνάμεως ἢ ἐπὶ μόνων τῶν ἀγνῶν αἰσθημάτων τοῦ Σαμιακοῦ λαοῦ, ἠγωνίζετο οὐχ' ἥττον ἀγῶνα ἐγίστον καὶ κρατερόν ὑπὲρ τῆς ἀπελευθερώσεως αὐτοῦ, ἐ-

ναντίον τῶν συνησπισμένων διαθέσεων τῆς Πύλης καὶ τῶν Δυνάμεων:

Τῇ 19 Αὐγούστου τοῦ 1833 συνήλθεν ἐν Πύργῳ ἡ τοπικὴ συνέλευσις ὑπὸ πρόεδρον τὸν Ἀντώνιον Γεωργιάδην καὶ γραμματέα τὸν Γεώργιον Κλεάνθη, τότε δὲ νέα ἀναφορὰ καὶ ὑπομνήματα ὑπεβλήθησαν ἀπ' εὐθείας πρὸς τοὺς Μονάρχας τῶν Εὐρωπαϊκῶν Δυνάμεων, πρὸς τὴν ἐν Λονδίῳ σύνοδον τῶν ἀντιπροσώπων αὐτῶν καὶ πρὸς τοὺς ἐν Κωνσταντινουπόλει πρεσβευτάς, ἀλλὰ καὶ αἱ ἰκεσίαι αὐταὶ τῶν Σαμίων περὶ ἐκπληρώσεως τῶν πόθων τῶν ἀπέβησαν εἰς μάτην. Τῇ πρωτοβουλίᾳ τοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει πρεσβευτοῦ τῆς Ρωσσίας, πρὸς ὃν ὁ ἐν Σάμῳ ὑποπρόξενος Γ. Σβορώνος ὑπέβαλλε διαρκῶς ἐκθέσεις παριστῶν ἀλλοῖα τὰ πράγματα καὶ διαστρέφων τὸ φρόνημα τοῦ Σαμιικοῦ λαοῦ, ἀπεφασίσθη ἐκ συνεννοήσεως μετὰ τῶν ἄλλων δύο πρεσβευτῶν νὰ ληθῶσι τελικὰ μέτρα πρὸς καθυπόταξιν τῆς Σάμου καὶ πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτογ συνεστήθη ἐπιτροπεία ἐκ τῶν τριῶν διερμηνέων τῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει πρεσβειῶν, τοῦ Σαβέρ, πρώτου διερμηνέως τῆς Ἀγγλικῆς πρεσβείας, τοῦ Φραγγίνη, πρώτου διερμηνέως τῆς Ρωσικῆς καὶ τοῦ Δεγράνζ, πρώτου διερμηνέως τῆς Γαλλικῆς, ὅπως συνεργασθῆ μετὰ τῆς Πύλης πρὸς ἐπιτευξιν τῆς ὑποταγῆς τῶν Σαμίων. Τὰ μέσα τῆς ὑποταγῆς θὰ ἦσαν βίαια, ἐὰν οἱ τρεῖς διερμηνεῖς ἦσαν σύμφωνοι, ἀλλ' ὁ μὲν τῆς Ἀγγλίας ἦτο ἐνδοτικὸς καὶ μᾶλλον συμβιβαστικὸς, ὁ τῆς Ρωσσίας ἐπίμονος καὶ ἄκαμπτος, ὁ δὲ τῆς Γαλλίας πλήρης συμπαθειῶν πρὸς τὸν ἀγῶνα τῆς Σάμου. Πρὸς σύνδιαλλαγὴν ἀπεφασίσθη νὰ σταλῶσι τρεῖς πράκτορες, εἰς ἕξ ἐκάστης Δυνάμεως, εἰς Σάμον, οἵτινες νὰ προσπαθήσωσιν ὅπως διὰ συμβουλευτικῶν μέσων, πείσωσι τοὺς Σαμίους. Ὁρίσθησαν λοιπὸν ὁ Στέφανος Πιζάνης ἐκ μέρους τῆς Ἀγγλίας, ὁ Βαρῶνος Κοχόρν ἐκ μέρους τῆς Γαλλίας καὶ ὁ Κωνσταντῖνος Λέλλης ἐκ μέρους τῆς Ρωσσίας, οἵτινες ἐπιβάντες γαλλικοῦ δικρότου κατῆλθον εἰς Σάμον περὶ τὰ τέλη Σεπτεμβρίου. Μετ' αὐτῶν ἦλθε τότε εἰς Σάμον καὶ ὁ υἱὸς τοῦ

διορισθέντος ἡγεμόνος τῆς Σάμου Βογορίδου Ἰωάννης ὡς ἀντιπρόσωπος τοῦ πατρὸς του.

Αἱ ὁδηγίαι τῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει πρεσβευτῶν πρὸς τοὺς ὡς ἀνωτέρω πράκτορας ἦσαν σαφεῖς καὶ κατηγορηματικάι. Οἱ Σάμιοι ἔπρεπε νὰ ἐννοήσουν ὅτι ἡ ἐνωσις τῆς νήσου μετὰ τοῦ Ἑλληνικοῦ κράτους ἢ ἡ ἀναγνώρισις τῆς πολιτικῆς αὐτῶν ἀνεξαρτησίας ἦτο ἀδύνατος καὶ ὅτι ἔπρεπε νὰ ἀποδεχθῶσι τὰ ὑπὸ τοῦ Σουλτάνου χορηγηθέντα αὐτοῖς προνόμια, δι' ὧν ἐξησραλίζετο ἡ διοικητικὴ ἀνεξαρτησία τῆς νήσου. Ἐν ἐναντίᾳ περιπτώσει οἱ πρεσβευταὶ ἐδήλωνον ὅτι θὰ ἀπεσύρετο πᾶσα ἡ κηδεμονικὴ μεσιτεία τῶν τριῶν Δυνάμεων καὶ τοῦ λοιποῦ θὰ ἐδίδετο ἡ ἐξουσία εἰς τὴν Πύλην νὰ μεταχειρισθῇ πᾶν βίαιον μέτρον πρὸς ἀνάκτησιν τῶν δικαιωμάτων τῆς ἐν τῇ νήσῳ. Τὰς ἐγγράφους ταύτας ὁδηγίας τὰς ἀπὸ κοινοῦ δοθείσας ὑπὸ τῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει πρεσβευτῶν τῶν τριῶν Δυνάμεων οἱ ἀπέσταλμένοι αὐτῶν ἐλθόντες εἰς Σάμον ἐκοινοποίησαν διὰ τῶν προξένων εἰς τὸν Λυκούργον, ὅστις ἔσπευσε νὰ συγκαλέσῃ πάνδημον συνέλευσιν συνελθοῦσαν τῇ 26 Σεπτεμβρίου ἐν τῇ πλατεῖᾳ τοῦ Λιμένος Βαθέος. Εἰς τὴν συνέλευσιν δὲ ταύτην τῶν ἀντιπροσώπων ὄλων τῶν χωρίων τῆς Σάμου, τῆς πρόεδρος ἐξελέγη ὁ Ἀντ. Γεωργιάδης καὶ γραμματεὺς ὁ Γεώργιος Κλεάνθης, προσήλθον κατὰ τὴν πρώτην συνεδρίαν καὶ οἱ ἀντιπρόσωποι τῶν Δυνάμεων. πρῶτος δὲ τότε ὁ τῆς Ρωσσίας ἀντιπρόσωπος Κ. Λέλλης ἀνέγνωσε προκήρυξιν τῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει πρεσβευτῶν δι' ἧς προετρέποντο οἱ Σάμιοι νὰ δηλώσωσιν ὑποταγὴν εἰς τὴν Πύλην ἀποδεχόμενοι τὰ ὑπὸ τοῦ Σουλτάνου χορηγηθέντα προνόμια καὶ ἐδίδετο πρὸς τοῦτο ἐνὸς μηνὸς διορία, ἐξ ἰδίων δὲ ὁ ἀντιπρόσωπος οὗτος τῆς Ρωσσίας προέτρεψε τοὺς Σαμίους νὰ συμμορφωθῶσι πρὸς τὰς συστάσεις τῶν Δυνάμεων ὑποσχόμενος ἐλάττωσιν κατὰ τὸ ἡμισυ τοῦ φόρου τῶν 400,000 γροσίων καὶ ἄλλας ὠφελίμους παραχωρήσεις.

Ἀλλ' οἱ Δημογέροντες καὶ λοιποὶ ἀντιπρόσωποι τοῦ Σαμιακοῦ λαοῦ ὁμοφώνως ἀπέκρουσαν τὰς τοιαύτας προτάσεις,

εἷς δὲ ἐκ τούτων μόνον ὀνομαζόμενος Ἰωάννης Προβατάρης, ἐκ τοῦ δήμου Βαθέος, θελήσας νὰ ἐκδηλώσῃ ἐναντίαν γνώμην προεκάλεσε κοινὴν ἀγανάκτησιν ἐναντίον του καὶ δὲν θὰ ἔσωζε τὴν στιγμὴν ἐκείνην οὔτε τὴν ζωὴν αὐτοῦ, ἂν δὲν ἐπενέβαινε ὁ πρόξενος τῆς Ἀγγλίας Θεόδωρος Σπάθης. Ἀπὸ τῆς ὥρας ὅμως ἐκείνης ὁ Προβατάρης οὗτος ἐγένετο ἄφαντος ἀποδρὰς διὰ Μεσοκάμπου εἰς Μουλαῖβραῆμ καὶ ἐκεῖθεν διαπεραιωθεὶς εἰς τὴν ἐπὶ τῆς ἀντίπεραν Ἀνατολῆς κειμένην κώμην Τσαγκλίον, ὅπου ἔμεινε κρυπτόμενος ἐπὶ 18 μῆνας.

Μετὰ μεσημβρίαν τῆς ἰδίας ἡμέρας ἐπανελήφθη ἡ συνεδρίασις, ἣτις εἶχε διακοπῇ ἕνεκα τοῦ ἀνωτέρω ἐπεισοδίου, ἐντὸς τοῦ ναοῦ τοῦ Ἁγίου Σπυρίδωνος, τότε δὲ ἡ Συνέλευσις ὁμοφώνῳ γνώμῃ ἀπεφάνητο ὅτι, οἱ Σάμιοι προτιμῶσι νὰ μεταναστεύσωσιν ἐκ τῆς νήσου, παρὰ νὰ δηλώσωσιν ὑποταγὴν εἰς τὴν Πύλην, τὸν δὲ Ἰωάννην Προβατάρην ἡ Συνέλευσις ὁμοφώνως ἐπίσης ἀπεκήρυξεν «ὡς ἄτιμον καὶ ἀνάξιον τοῦ ὀνόματος Σάμιος καὶ ἐπομένως ὡς ἀποκλεισμένον καὶ στερημένον δι' ὅλου παντὸς πολιτικοῦ δικαιώματος». Κατὰ τὰς ἐπομένας τρεῖς ἡμέρας ἔλαβον χώραν ἐν τῷ ναῷ τοῦ Ἁγίου Σπυρίδωνος τέσσαρες ἄλλαι συνεδριάσεις καθ' ἃς ἐλήφθησαν ὀριστικώτερα ἀποφάσεις περὶ ἐμμονῆς τῶν Σαμίων εἰς τὸν ὑπὲρ τῆς ἐνώσεως ἀγῶνα, αἵτινες καὶ ἐκοινοποιήθησαν αὐθωρεὶ πρὸς τοὺς προξένους τῶν Δυνάμεων. ἐν τῷ μεταξύ δὲ ἐκλήθησαν ἰδιαιτέρως εἰς τὸ Ἀγγλικὸν προξενεῖον ἐνώπιον τῶν Εὐρωπαϊῶν ἀντιπροσώπων καὶ πάντες οἱ Δημογέροντες καὶ λοιποὶ πρόκριτοι τῶν χωρίων, οἵτινες ὅμως καὶ τότε ἤρνηθησαν παντελῶς νὰ ἔλθωσιν εἰς οἵανδήποτε διαπραγματεύσιν βάσιν ἔχουσιν τὴν ὑποταγὴν αὐτῶν εἰς τὴν Πύλην.

Ἡ Συνέλευσις διελύθη τὴν 30 Σεπτεμβρίου, ἀλλ' οἱ ἀντιπρόσωποι τῶν Δυνάμεων ἔμειναν ἐπὶ τοῦ Γαλλικοῦ δικρότου ἐν Σάμῳ καθ' ὅλον τὸν Ὀκτώβριον, προσπαθοῦντες κατὰ τὸ διάστημα τοῦτο νὰ φθάσωσιν εἰς μίαν λύσιν καὶ ὑποσχόμενοι εἰς τοὺς Σαμίους νὰ ἐνεργήσωσιν οἵανδήποτε τροποποίησιν τῶν προνομίων ἤθελον οὗτοι, ἤρκει μόνον νὰ δεχθῶσι νὰ κάμωσι τὴν πρᾶξιν τῆς ὑποταγῆς. Ἐνώπιον τῶν σταθε-

ρῶν καὶ ἐπιμόνων ἐνεργειῶν τῶν ἀντιπροσώπων τῶν τριῶν Δυνάμεων αἱ σκέψεις τῶν ἀτυχῶν Σαμίων ἐγκαταλειμμένων μόνων εἰς ἓνα μέγαν καὶ ἄνισον ἀγῶνα ἤρχισαν νὰ διχάζονται, πρῶγμα τὸ ὁποῖον διιδόντες οἱ ἀντιπρόσωποι οὗτοι ἐδείκνυον ἐπὶ μᾶλλον περισσοτέρᾳ ἐπιμονῇ. Διότι ἐκ τῶν Σαμίων τότε οἱ μὲν ἐφρόνουσιν ὅτι, ἀφοῦ δὲν ὑπελείπετο ἄλλη ἐλπίς, ἔπρεπε τέλος πάντων νὰ δηλώσωσιν ὑποταγὴν ἐπὶ τῇ βάσει τῶν προσφερομένων προνομίων, ἵνα μὴ στερηθῶσι καὶ τούτων. Ἄλλοι ὑπεστήριζαν ὅτι ἔπρεπε δὲ ἐπιμονῆς τινος νὰ ἐπιτύχῃσι τὴν εὐρυσίαν τῶν προνομίων τῆς Σάμου καὶ νὰ προσπαθήσωσιν ὅπως ἀποφύγῃσι πᾶσαν ἄμεσον πρὸς τὴν Τουρκίαν σγῆσιν, ἀποτίνοντες διὰ τῶν Δυνάμεων καὶ τὸν φόρον. Καὶ ἄλλοι ἀπέρριπτον πᾶσαν πρότασιν περὶ ὑποταγῆς ἐπιμένοντες ἢ εἰς τὴν ἔνωσιν τῆς Σάμου μετὰ τοῦ ἐλευθέρου Βασιλείου ἢ εἰς τὴν μετανάστευσιν. Τὴν πρώτην γνώμην τῆς τελείας ὑποχωρήσεως πρὸς τὰς συστάσεις τῶν Δυνάμεων ἐξέφραζον ἰδίως οἱ ἐχθροὶ τοῦ Λυκούργου, οἱ συνεχίζοντες τὰς παραδόσεις καὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ κόμματος τῶν Καλικαντζάρων. διότι ἔβλεπον ὅτι οὕτω κατελύετο πᾶσα ἡ ἀρχὴ τοῦ Λυκούργου ἐν τῇ νήσῳ, κατ' ἀνάγκην δὲ αὐτοὶ θὰ ἐγίνοντο οἱ καλύτεροὶ φίλοι τοῦ νέου καθεστώτος. Τὴν δευτέραν ἐξεπροσώπει ὁ Λυκούργος, ὅστις ἀπὸ ἀκριβοῦς πολιτικῆν πρόνοιαν καὶ ἀφοῦ καλῶς ἀντελήφθη τὴν ἀνένδοτον στάσιν τῶν Δυνάμεων, εἶχε σχηματίσει τὴν γνώμην ὅτι, συμφέρον ἦτο διὰ τὴν Σάμον νὰ ὑποχωρήσῃ εἰς τὴν περίστασιν ἐκείνην, ἀλλ' ὑπὸ ὄρους, ὅσον τὸ δυνατόν εὐνοϊκωτέρους δι' αὐτήν, τὴν γνώμην του δὲ ταύτην ὁ Λυκούργος εἶχεν ἐκφράσει ἀπὸ τῆς συγκλήσεως τῆς τελευταίας συνελεύσεως χωρὶς ὅμως καὶ νὰ εἰσακουσθῇ παρ' αὐτῆς. Καὶ πρὸς τὴν τελευταίαν γνώμην τὴν ἀδιάλυκτον ἀπέκλιναν πάντες οἱ πολεμισταὶ καὶ οἱ ἐνθουσιωδέστεροι Σάμιοι, ἐν τῇ διανοίᾳ τῶν ὁποίων δὲν ἐκυρίαρχε παρά μόνη ἡ γλυκεῖα καὶ ἱερὰ τῆς ἐνώσεως ἰδέα. Ἱστορεῖται ὅτι ὁ Καπετὰν Σταμάτης γυναικάδελφος τοῦ Λυκούργου δὲν ἐδίστασε τότε νὰ εἴπῃ πρὸς αὐτόν: «Λυκούργε, καὶ ἄλλας ἀδελφὰς ἔχω γήρας, ὥστε δὲν θὰ δυσκολευθῶ

νά ἔχω εἰς τὸ σπῆτί μου γήραν καὶ τὴν γυναῖκά σου».

Προφανῆς ἐκ τούτων καθίσταται ὅτι μεταξὺ τῶν διαφόρων τάξεων τοῦ Σαμιακοῦ λαοῦ δὲν εἶχεν εἰσέτι μορφωθῆ μία σταθερὰ καὶ πεφωτισμένη πολιτικὴ γνώμη. Λαὸς πειθαρχῶν πρὸς τοὺς ἡγέτας αὐτοῦ καὶ ἐν πνεύματι ὁμονοίας καὶ ἀδολοῦ πρὸς τὴν Πατρίδα ἀγάπης πολιτευόμενος, ἔχει πάντοτε ἐξησφαλισμένην τὴν πολιτικὴν αὐτοῦ ὑπαρξίν καὶ ἀργὰ ἢ γρήγορα ὁ λαὸς οὗτος δὲν δύναται παρὰ νὰ ρηθῆσῃ εἰς τὴν ἐκπλήρωσιν τῶν πόθων του. Ἀλλὰ τοιαῦτα πολιτικὰ ἀρετὰ δὲν ἀναφαίνονται παρὰ τοῖς νέοις λαοῖς, εἰμὴ μετὰ μακρὰς χρονικὰς περιόδους ἐν μέσῳ δεινῶν καὶ μεγάλων κρίσεων καὶ συμφορῶν διερχομένας. Τὴν ἱστορικὴν δὲ ταύτην ἀλήθειαν δὲν ἴτε δύνατὸν νὰ διαψεύσουν οἱ Σάμιοι, οἱ ὅποιοι νέον λαὸν ἀποτελοῦντες μόλις τῶρα ἤρχιζον νὰ συναίσθάνωνται ἀμυδρῶς τὰς ὑποχρεώσεις καὶ τὰ καθήκοντα αὐτῶν ἀπέναντι τῆς πολιτείας ἣν ἐπὶ τόσα ἔτη πρότερον ἔβλεπον ἐκπροσωπομένην ὑπὸ τοῦ ἀρχῆ καὶ τῶν μισητῶν αὐτοῖς προκρίτων (κοτσαμπασήδων). Καὶ ἀφοῦ δὲν ἠδύναντο νὰ ἔχωσιν ἀκριβοῦς ἰδέαν τῶν πολιτικῶν των δικαιωμάτων καὶ τῶν ὑποχρεώσεων των πρὸς τὴν Πατρίδα, δὲν ἠδύναντο ὡσαύτως νὰ γνωρίζωσιν ὁπόσους καὶ ὁποίους κινδύνους ἐνεκυμόνει ὁ ἀγὼν τὸν ὁποῖον ἠγωνίζοντο εἰς τὰς περιστάσεις ἐκείνας. Πεφωτισμένη πολιτικὴ γνώμη θὰ ὠδήγει τότε πάντας τοὺς Σαμίους συνηνωμένους εἰς τὴν ὁδὸν τὴν ὁποίαν πρὸ πολλοῦ εἶχε διαχαράξει ὁ Λυκοῦργος, ἀλλὰ μὴ ὑπαρχούσης τοιαύτης συνοχῆς, ἢ κατόπιν ἐξελίξεις τῶν πραγμάτων ὑπῆρξε μοιραία.

Οἱ ἀπεσταλμένοι τῶν Δυνάμεων εὐρεθέντες πρὸ τῆς ἀξιοθαυμάστου ἐπιμονῆς τῶν Σαμίων τοῦ νὰ μὴ ἀποδεχθῶσι πᾶσαν μεσολάβησιν, βάσιν ἔχουσαν τὴν ὑποταγὴν αὐτῶν εἰς τὴν Πύλην, ἠναγκάσθησαν νὰ ἀναχωρήσουν ἀπρακτοὶ ἐκ Σάμου τῇ 30 Ὀκτωβρίου 1833. ἀφοῦ πρότερον ἔδωκαν τὴν ἐντολήν εἰς τοὺς ἐνταῦθα προξένους νὰ καταβιβάσωσι τὰς σημαίας ἐκ τῶν Προξενείων καὶ νὰ διακόψωσι τοῦ λοιποῦ πᾶσαν σχέσιν μετὰ τῶν ἐπιτοπίων ἀρχῶν. Οἱ δὲ ἐν Κων)πόλει πρέσβεις ἐκοινοποίησαν πρὸς τὴν Πύλην ὅτι «ἀπὸ τοῦδε ἀνήκει:

τῇ Πύλῃ νὰ μεταχειρισθῆ τὴν ἐξουσίαν αὐτῆς ὅπως ἐπαναγάγῃ τοὺς Σαμίους εἰς ὑπακοήν. Ἀγαπῶμεν ὅμως νὰ πιστεύωμεν—ἔγραψον συγχρόνως τότε πρὸς τὴν Πύλῃν οἱ Πρέσβεις—ὅτι ἡ Πύλη δὲν θ' ἀναδράμῃ εἰς μέτρα ἔσχατα, ὧν ἡ χρῆσις πάντοτε ὀλεθρία κατὰ τὴν παροῦσαν περίστασιν ἔθελεν εἶσθαι λυπηροτέρα.»

Τῶν εἰδήσεων τούτων λαβόντες γνώσιν οἱ Σάμιοι καὶ βλέποντες ὅτι οὐδὲν ἄλλο ὑπελείπετο αὐτοῖς μέτρον εἰς τὰς περιστάσεις ἐκείνας, εἰμὴ ἡ μετανάστευσις, ἀπέστειλαν κατόπιν συνεννοήσεως τοῦ Διευθυντοῦ καὶ τῶν Δημογερόντων εἰς Ναύπλιον τὸν Ἀλέξανδρον Ἀνδρεάδην ἵνα οὗτος διαπραγματευθῆ τὰ τῆς μεταναστεύσεως αὐτῶν μετὰ τῆς Ἑλληνικῆς Κυβερνήσεως. Ἡ Ἑλληνικὴ Κυβέρνησις ἔδειξε πᾶσαν προθυμίαν εἰς τὸ νὰ παράσῃ ὅλην τὴν δυνατὴν συνδρομὴν πρὸς τοὺς μέλλοντας νὰ μεταναστεύσωσι Σαμίους, ἐδήλωσεν ὅμως ὅτι «ἐνόσω οἱ κάτοικοι τῆς Σάμου μένοντες ἐπὶ τῆς νήσου ταύτης δὲν πραγματοποιήσωσι τὴν ἐντὸς τῆς Ἑλληνικῆς ἐπικρατείας μετανάστευσίν των, ἡ Ἑλληνικὴ Κυβέρνησις ὑποχρεοῦται ἀπὸ τὰς ὑπαρχούσας συνθήκας νὰ θεωρῆ αὐτοὺς ὑπηκόους τῆς ὀθωμανικῆς Πόρτας ἐντὸς τῆς ἐπικρατείας τῆς ὁποίας κεῖται ἡ νῆσος Σάμος». Κατ' ἐπιθυμίαν ὡσαύτως τῆς Ἑλληνικῆς Κυβερνήσεως γνωστοποιηθεῖσαν εἰς τοὺς Σαμίους διὰ τοῦ ὡς ἀνωτέρω ἀπεσταλμένου αὐτῆς Α. Ἀνδρεάδου ἐξελέγη ἐπιτροπεία θίς ἦν ἀνετέθη, ὅπως μεταβῆ εἰς Ναύπλιον καὶ ἐπιστατήσῃ εἰς τὴν ἐκλογὴν τοῦ μέρους ὅπου ἔμελλον νὰ ἐγκατασταθῶσιν οἱ μεταναστεύσοντες Σάμιοι, εἰς τὴν διαίρεσιν τῶν παραχωρηθησομένων γαιῶν καὶ εἰς πᾶν ἄλλο δυνάμενον νὰ συντελέσῃ εἰς τὴν εὐτυχῆ ἀποκατάστασιν των ἐν τῷ ἐλευθέρῳ Ἑλληνικῷ βασιλείῳ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΔΩΔΕΚΑΤΟΝ

Ἀποκλεισμός τῆς Σάμου ὑπὸ τοῦ Ὀθωμανικοῦ στόλου.—Ἀφίξις τοῦ Κ. Μουσοῦρου.—Σύστασις μεγάλης Ἐπιτροπείας.—Αἱ γενόμεναι διαμαρτυρίαι.—Καταδίωξις καὶ φυγὴ τοῦ Λυκούργου.—Ὁ πειθαναγκασμός τῶν Σαμίων πρὸς ὑποταγὴν.—Ἐξοχοὶ διαμαρτυρίαι τοῦ Σαμιακοῦ λαοῦ.—Ἡ ἐπακλουθήσασα ἀθρόα μετανάστευσις.—Τραγικὸν τέλος τοῦ Λυκούργου καὶ τῶν ἄλλων ἐνδόξων Σαμίων.—Ἡ πρώτη μετὰ τὴν ὑποταγὴν τῆς νήσου Συνέλευσις.—Σαθραὶ βάσεις τοῦ νέου πολιτειακοῦ καθεστῶτος.

Πρόκειται ἀπὸ τοῦδε νὰ περιγράψωμεν τὸ τελευταῖον στάδιον τῶν ἀγώνων, τοὺς ὁποίους διεξήγαγον οἱ πατέρες ἡμῶν ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας τῆς Πατρίδος. Δυστυχῶς πᾶσαι αἱ θυσίαι καὶ αἱ προσπάθειαι αὐτῶν ἀπέβησαν εἰς μάτην. Διότι πρὸ τῆς ἀνωτέρας βίας ἐπόμενον ἦτο νὰ ὑποχωρήσῃ καὶ ἡ ἐξοχος φιλοπατρία αὐτῶν καὶ τὸ ἀκαταδάμαστον θάρρος των. Μετὰ τὴν ἀποτυχίαν τῶν ἀπεσταλμένων τῶν Δυνάμεων καὶ τὴν ἀναχώρησιν αὐτῶν ἐκ τῆς Σάμου, ἡ Πύλη, κατόπιν προηγουμένης συνεννοήσεως μετὰ τῶν ἀντιπροσώπων τῶν τριῶν Αὐλῶν, αἰτινες ὑπέγραψαν τὴν συνθήκην τοῦ Λονδίνου, ἀπεφάσισε τὴν ἀποστολὴν ναυτικῆς δυνάμεως πρὸς ἀποκλεισμόν τῆς Σάμου. Τὸ μέτρον τοῦτο ἐνεκρίθη καὶ ὑπὸ τῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει πρεσβευτῶν, οἵτινες ἐγκαίρως εἰδοποίησαν περὶ τούτου τοὺς ἐν Σάμῳ προξένους. Ὄθεν τῆ 24ῃ Ἀπριλίου 1834 ἰσχυρὰ μοῖρα τοῦ Ὀθωμανικοῦ στόλου ἀποτελουμένη ἐξ ὀκτῶ μεγάλων πολεμικῶν καὶ ἄλλων μικροτέρων μεθ' ἱκανοῦ ἀποβατικοῦ στρατοῦ καὶ ὑπὸ τὴν διοίκησιν τοῦ ναυάρχου Χασάν βέη ἐφθασεν εἰς τὴν Σάμον. Ἐπὶ τῆς μοίρας ταύτης ἐπέβαινε καὶ ὁ Κωνσταντῖνος Μουσοῦρος ὡς ἀντιπρόσωπος τοῦ ὀνομασθέντος Πρίγκηπος τῆς Σάμου Βογορίδου ἔχων μεθ' ἑαυτοῦ ὡς ἀκόλουθον καὶ γραμματέα τὸν Νικόλαον Ἠλιάδην. Ἀμα τῆ ἀφίξει τοῦ στόλου μέρος μὲν αὐτοῦ προσωρμίσθη εἰς Λιμένα Βαθέος, μέρος δὲ εἰς Τηγάνι, ὅπως καταστήσῃ ἀνέφικτον τὸν ἐκ Σάμου ἀπόπλουν παντὸς πλοίου. Τὴν ἐπιούσαν δὲ τῆς ἀφίξεώς του ὁ ναύαρχος Χασάν

βέης διὰ τοῦ διερμηνέως του, ὀνόματι Φραγκίσκου Σαλάχα, καθολικοῦ τὸ θρήσκευμα, διένειμε προκήρυξιν πρὸς τὸν Σαμιακὸν λαὸν καλοῦσαν αὐτὸν εἰς ὑποταγήν.

Τὰ πρῶτα διαθήματα τοῦ ὀθωμανοῦ ναυάρχου πρὸς πειθαναγκασμὸν τῶν Σαμίων τοῦ νὰ δηλώσωσι τὴν ὑποταγήν των ἐγένοντο παρὰ τοῖς κατοικοῖς τοῦ δήμου Βαθέος, οἵτινες πτοηθέντες κατ' ἀρχὰς ἀπήντησαν ὅτι ἀδυνατοῦσι νὰ πράξωσι τι ἄνευ κοινῆς συνεννοήσεως πάντων τῶν Σαμίων, ἀλλὰ μετ' ὀλίγον ἐλθόντος εἰς Βαθὸν τοῦ Καπετὰν Σταμάτη μετὰ πολλῶν ἐνόπλων, ἔλαβον θάρρος καὶ μετ' ἀποφασιστικότητος διεκήρυξαν ὅτι οὐδέποτε θὰ ὑποταγῶσι. Κατόπιν τούτου ὁ ὀθωμανὸς ναύαρχος προσεκάλεσε τοὺς προξένους νὰ ἐπέμβωσιν, ἵνα δι' εἰρηνικῶν μέσων κατορθωθῇ ἡ καθυπόταξις τῆς νήσου καὶ οἱ πρόξενοι πρὸς ἐκτέλεσιν τοῦ σκοποῦ τούτου ἐνήργησαν ὅσα ἠδύναντο, ἀλλὰ τότε οἱ Σάμιοι μετὰ πολλὰς συσκέψεις ἐθεώρησαν καλὸν νὰ συγκροτήσουν πάνδημον Συνέλευσιν, ἣτις καὶ συνήλθε πράγματι μετὰ δύο ἡμέρας εἰς Βαθὸν ὑπὸ τὰ ὄμματα τοῦ ὀθωμανοῦ ναυάρχου. Ὅπως μὴ δὲ θεωρηθῇ ὅτι ἡ συνέλευσις ἐκείνη ἐπηρεάζεται ὑπὸ τῶν ἐνόπλων Σαμίων, καθότι ὁ ὀθωμανὸς ναύαρχος καὶ οἱ ἐπίτροποι τοῦ Βογορίδου ἐκ συμφέροντος ὑπεστήριζαν ὅτι ὀλίγοι ἐνοπλοὶ ταραξίαὶ δυναστεύουσι τὸν Σαμιακὸν λαὸν καὶ ὅτι ὁ λαὸς εἶνε πρόθυμος νὰ ὑποταχθῇ ὅταν ἐκλείψουν οἱ ἐνοπλοὶ οὔτοι, οἱ συνελθόντες ἐν τῇ Συνελεύσει ἀντιπρόσωποι ὄλων τῶν χωρίων τῆς νήσου διέταξαν τὸν ἀρχηγὸν Κωνστ. Λαχανᾶν νὰ ἀπέλθῃ μετὰ πάντων τῶν στρατιωτῶν εἰς Πύργον, ἐν Βαθεῖ δὲ διέταξαν νὰ μένη πρὸς τήρησιν τῆς τάξεως φρουρὰ ἐξ ὀλίγων ἀνδρῶν ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ Κωνσταντίνου Παλαίου. Ἡ Συνέλευσις ἀφοῦ ὁμοφώνως διεκήρυξε τὴν ἀμετάκλητον ἀπόφασιν τοῦ Σαμιακοῦ λαοῦ, ὅπως ἐμμεῖνῃ εἰς τοὺς ὄρκους του περὶ ἀνεξαρτησίας τῆς Πατρίδος, ἐξέλεξε πολυμελῆ ἐπιτροπὴν ἀποτελεσθεῖσαν ἐκ τῶν Γεωργίου Κλεάνθους, Ἀναγνώστου Σπανοῦ, Ἀναγνώστου Καριώτογλου, Ἰωάν. Γαρουφαλῆ, Γεωργίου Φλόκα, Κωνστ. Βακεοντῆ, Κωνστ. Γεωργίου, Εὐαγγελينوῦ Π' Ἰωάννου, Δημ. Καπουράλη,

Ἀναγνώστου Π' Ἰωάννου, Νικολάου Παναγιώτου, Ἀναγνώστου Σταμουλίδου, Γεωργίου Φραγκονικολάου, Σταματίου Κωνσταντᾶ καὶ Μαν. Καψάλη ὡς γραμματέως, ὅπως μετὰ τῶν ἐπαρχιακῶν Δημογερόντων Κωνσταντίνου Σουβαλτζῆ, Χατζῆ Ἀσλάνη Παπακυριαζῆ καὶ Δημητρίου Πρωτόπαπα ἐπαγρυπνῆ ἐπὶ τῶν ὑποθέσεων τῆς Πατρίδος. Ἡ περίστασις ὁμολογουμένως ἦτο κρίσιμος καὶ σοβαρὰ καὶ διὰ τοῦτο ἐθεωρήθη καλὸν ὅπως τὸ βᾶρος τῶν πρὸς τὴν Πατρίδα ὑποχρεώσεων κατανεμηθῆ μετὰ πολλῶν, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον θὰ ἐνίσχυεν αὐτούς, ὡς ἐνόμιζον, εἰς τὴν μετὰ περισσοτέρου θάρρους ἐκτέλεσιν τῶν πρὸς τὴν Πατρίδα ὑψηλῶν καθηκόντων.

Τὴν ἐπομένην ἡμέραν ἡ Συνέλευσις ἔλαβεν ἔγγραφον διακήρυξιν παρὰ τῶν μετὰ τοῦ Χασάν βέη ἐλθόντων Κ. Μουσούρου καὶ Ν. Ἠλιάδου ὡς «ὑπὸ εἰρηνοποιῶν χαρακτῆρα ἀποσταλέντων εἰς Σάμον ἐπιτρόπων τοῦ ἐνδοξοτάτου στολάρχου τῆς Αὐτοῦ Σουλτανικῆς Μεγαλειότητος». Ἐν τῷ ἐγγράφῳ τούτῳ οἱ ἐπίτροποι ἀναφέροντες τὰ γενόμενα ἐν Βαθεί ἀπεδοκίμαζον τὴν σύγκλησιν τῆς Συνελεύσεως, τὴν δὲν ἀνεγνώριζον ὡς τακτικὴν, καὶ διὰ συμβουλῶν παρώτρυνον τοὺς Σαμίους νὰ παύσουν ἐνεργοῦντες τοιαῦτα μέτρα ἀσύμφορα δι' αὐτούς καὶ διὰ τὸν τόπον. Εἰς τὸ ἔγγραφον ἐγένετο λόγος περὶ τῶν κατοίκων τοῦ Βαθέος ὡς δῆθεν ὑποταχθέντων καὶ διὰ τοῦτο ἀμέσως συνετάχθη ἀναφορά, ἣτις καὶ ὑπεγράφη παρὰ πολλῶν, διὰ τῆς ὁποίας οἱ Βαθειῶται διεμαρτυρήθησαν κατὰ τοῦ ψεύδους, ὅτι ἦσαν ἐτοιμοὶ νὰ ὑποταγῶσι καὶ ἠμποδίσθησαν τάχα ὑπὸ τῶν ἐνόπλων τοῦ Καπετάν Σταμάτη, ὅτι ὡσαύτως ἦτο ψευδές, ὅτι κατέβιβάσθη ἡ Ἑλληνικὴ σημαία, διεκήρυσσον δὲ ὅτι οὐδαμῶς ὑποτάσσονται, ἀλλ' ὅτι διὰ παντὸς θὰ εἶνε ὑπήκοοι τῆς Α. Μ. τοῦ Βασιλέως τῆς Ἑλλάδος. Συγχρόνως καὶ ἡ Συνέλευσις καὶ ἡ Ἐπαρχιακὴ Δημογεροντία ἀπηύθυναν πρὸς τὸν ναύαρχον Χασάν βέην ἀναφοράς δι' ἧν διεκήρυττον ὅτι ὁ λαὸς τῆς Σάμου ἀμετάτρεπτον ἔχων ἀπόρασιν νὰ ἐμμείνη πιστὸς εἰς τοὺς ὄρκους του, εἶνε ἀπορασισμένος ἐπίσης νὰ μεταναστεύσῃ ὡς ἐν ἀτομον εἰς Ἑλλάδα καὶ ὅτι διὰ ταῦτα δὲν ἀναμένει τὴν ἀ-

φιξιν τῶν πρὸς μετακόμισιν κληθέντων Ἑλληνικῶν πλοίων. Ταῦτοχρόνως μὲ τὴν ἀνταλλαγὴν τῶν ἀνωτέρω ἐγγράφων ὁ Χασάν βέης θεωρῶν ὅτι ἡ ἀντίστασις τῶν Σαμίων ἵνα ὑποταχθῶσι προήρχετο ἐξ ἐνεργειῶν τοῦ Λυκούργου καὶ ἐκ τῆς ἐπιρροῆς ἣν οὗτος ἐξήσκει παρὰ τῷ Σαμιακῷ λαῷ, ἀπέστειλε πρὸς αὐτὸν ἐπιστολὴν, διὰ τῆς ὁποίας τῷ προέτεινε νὰ δηλώσῃ ὑποταγὴν ἐντὸς εἰκοσιτεσσάρων ὡρῶν, ἂν ἤθελε νὰ ἔχη τὸ δικαίωμα νὰ μένῃ ἐν Σάμῳ καὶ τὴν ἀσφάλειαν τοῦ ἀτόμου του, τῆς οἰκογενείας του καὶ πάσης τῆς περιουσίας του. Εἰδ' ἄλλως, ἐὰν ἐπεθύμει νὰ ἀναχωρήσῃ ἐκ Σάμου, ὁ Χασάν βέης τῷ προσεφέρετο ἐπὶ λόγῳ τιμῆς νὰ προστατεύσῃ τὴν ἀναχώρησίν του. Ὁ Λυκούργος ἀπήντησεν ὅτι ἀποφασίσας νὰ μεταναστεύσῃ, περιέμενε τὰ ἐξ Ἑλλάδος πλοῖα, ἵνα ἀναχωρήσῃ μετὰ τῶν ἄλλων Σαμίων. Ἡ ἀπάντησις ὁμοίως αὕτη δὲν ἐθεωρήθη ἱκανοποιητικὴ παρὰ τοῦ Χασάν βέη καὶ διὰ τοῦτο οὗτος ἔστειλε πρὸς τὸν Λυκούργον δευτέραν ἐπιστολὴν προσκαλῶν αὐτὸν νὰ ἀπέλθῃ ἐκ Σάμου ἐντὸς ἐξ ὡρῶν. Καὶ εἰς τὴν δευτέραν ταύτην ἐπιστολὴν ὁ Λυκούργος ἀπήντησεν ὅτι θὰ ἀναχωρήσῃ ἀμέσως μόνις φθάσουν τὰ ἀναμενόμενα ἐξ Ἑλλάδος πλοῖα δηλώσας προσέτι ὅτι δὲν θὰ ἀναμιχθῆ πλέον εἰς τὰ διοικητικὰ πράγματα τῆς Σάμου. Ἐκπληρῶν δὲ τὴν ὑπόσχεσίν του ταύτην ἔδωκεν αὐθημερόν δι' ἐγγράφου του πρὸς τὴν Δημογεροντίαν τὴν παραίτησίν του ὡς Διευθυντοῦ τῶν Διοικητικῶν πραγμάτων τῆς Σάμου.

Τὰς ἡμέρας ἐκεῖνας εἶχον ἔλθει εἰς Λιμένα Βαθέος καὶ δύο Εὐρωπαϊκὰ πολεμικὰ πλοῖα, εἰς Γαλλικὸς πάρων καὶ μία ἡμιολία Αὐστριακὴ. Ἀναμφιβόλως ἡ ἄφιξις τῶν πλοίων τούτων εἰς Σάμον συγχρόνως μὲ τὴν ἄφιξιν τοῦ ὀθωμανικοῦ στόλου δὲν ἦτο ἀπλὴ σύμπτωσις, ἀλλὰ μέτρον παρεσκευασμένον ὑπὸ τῶν Δυνάμεων, τοῦτο μὲν ἵνα ἐμποδισθῶσιν ἐνδεχόμενα βίαια μέτρα τῶν Τούρκων ἐναντίον τῶν Σαμίων, τοῦτο δὲ ἵνα διευκολυνθῆ ἡ εἰρηνικὴ καὶ ἀναίμακτος ὑποταγὴ τῆς νήσου εἰς τὸν Σουλτᾶνον. Ἡ τοιαύτη ἐξήγησις ἐπιβεβαιουῦτα καὶ ἐκ τοῦ ὅτι οἱ πλοίαρχοι τῶν εὐρωπαϊκῶν τούτων πλοίων ἐδέχθησαν νὰ λάβουν ἐνεργὸν μεσολάβησιν κατὰ τὴν ἐν Σάμῳ

διαμονήν των ἐπιφορτισθέντες ὑπὸ τοῦ ὀθωμανοῦ ναυάρχου νὰ παρακαλέσουν τὸν Λυκοῦργον, ἵνα ἐγκαταλείψῃ τὴν νῆσον ἐμβαρκαριζόμενος, εἴτε εἰς τὸ Γαλλικὸν πολεμικὸν πλοῖον, εἴτε εἰς ἕν ἄλλο Ἑλληνικὸν ἐμπορικὸν πλοῖον εὐρισκόμενον τότε ἐν Λιμένι Βαθείος. Ἀλλ' ὁ Λυκοῦργος δὲν ἀπεδέχθη καμμίαν ἐκ τῶν προτάσεων τούτων, καὶ διὰ τοῦτο κατόπιν ὁ Χασάν βέης ἠλλαξεν ὕφος καὶ δι' ἄλλης ἐπιστολῆς του ἠπειλήσεν τὸν Λυκοῦργον ὅτι, ἂν ἤθελεν ἀπειθήσῃ καὶ πάλιν εἰς τὰς διαταγὰς του, θὰ εὐρίσκετο εἰς τὴν ἀνάγκην νὰ λάβῃ ἐναντίον του τὰ πλέον αὐστηρὰ μέτρα. Εἰς μάτην ὁ Λυκοῦργος θέλων νὰ παρατείνῃ ἐπὶ μικρὸν τὴν διαμονήν του ἐν Σάμῳ, διότι περιέμενε τὰ Ἑλληνικὰ πλοῖα τὰ ὅποια θὰ παρελάμβανον τοὺς μέλλοντας νὰ μεταναστεύσωσι Σαμίους μεθ' ὧν ἐπεθύμει νὰ ἀναχωρήσῃ καὶ διότι ἠθέλε νὰ τῷ δοθῇ καιρός, ἵνα δώσῃ λογοδοσίαν περὶ τῆς διαχειρίσεώς του ἐπὶ τῶν κοινῶν καὶ ἵνα διευθετήσῃ τὰς ἰδιαιτέρας του ὑποθέσεις, ἐπεκαλέσθη πρὸς τοῦτο τὴν ἀντίληψιν καὶ προστασίαν τῶν προξένων. Ὁ πρόξενος τῆς Ρωσίας τῷ ἀπήντησεν ὅτι, ἐνόσω διαμένει ἐντὸς τοῦ φρουρίου δὲν εἴμπορεῖ τὸ προξενεῖον νὰ ἀναλάβῃ τὴν προστασίαν του ἀνευ διαταγῶν τῶν ἀνωτέρων του, ἰδιαιτέρως δὲ καὶ ὁ τῆς Ρωσίας καὶ οἱ λοιποὶ πρόξενοι τῷ συνίστων νὰ ἀναχωρήσῃ ἀμέσως, καὶ εἰς τὰς συστάσεις ταύτας ὑπέικων ὁ Λυκοῦργος καὶ βλέπων ἐξ ἄλλου ὅτι ἡ ἐπιμονή του ἠδύνατο νὰ προκαλέσῃ θλιθεράν τινα καὶ ἀνωφελῆ σύγκρουσιν μεταξὺ τῶν Σαμίων καὶ τῶν Τούρκων, ἠναγκάσθη τῇ 10ῃ Μαΐου τοῦ 1834 νὰ ἐγκαταλείψῃ τὸ ἐν Τηγανίφ φρούριον μετὰ τοῦ ἀρχιερέως Κυρίλλου μετὰ δὲ μετ' αὐτοῦ εἰς τὴν Μονὴν τῆς Μεγάλης Παναγίας. Ἐκεῖθεν δὲ ἔγραψε πρὸς τοὺς ἐν Βαθεῖ προξένους ἐπικαλούμενος τὴν προστασίαν αὐτῶν ὑπὲρ τῆς οἰκογενείας του, ἥτις ἐξηκολούθει νὰ παραμένῃ ἐντὸς τοῦ φρουρίου. Ἐν τῇ Μονῇ δὲ τῆς Μεγάλης Παναγίας διατρίβων ἔλαβεν ἐκ μέρους τοῦ Χασάν βέη καὶ ἄλλην ἐπιστολὴν αὐστηροτέραν τῶν προηγουμένων.

Ἐν τῷ μεταξὺ ἡ ἐν Βαθεῖ συγκληθεῖσα Συνέλευσις, ἀφοῦ διὰ τῶν ψηφισμάτων της καὶ διὰ τῶν πρὸς τὸν Ὄθωμανὸν

ναύαρχον καὶ τοὺς προξένους ἐγγράφων τῆς ἐξεδήλωσε τὰ ἀναλλοίωτα αἰσθήματα τοῦ Σαμιακοῦ λαοῦ. διελύθη, ἀφήσασα ὡς ἀντιπρόσωπον τὴν ὑπὸ αὐτῆς ἐκλεγθεῖσαν ὡς ἀνωτέρω πολυμελῆ ἐπιτροπείαν, ἵνα ἐποπτεύῃ τὰ τοῦ τόπου. Τῇ 11ῃ δὲ Μαΐου ἀντιπρόσωπος τοῦ Χασάν βέη ἐξελθὼν τῆς ναυαρχίδος εἰς τὴν πόλιν τοῦ Λιμένος Βαθείος καὶ συναντήσας τὴν Ἐπιτροπὴν ἀπήτησε παρ' αὐτῆς τὴν διάλυσιν τῆς ὑπὸ τὸν Κωνσταντῖνον Παλαιοῦ φρουρᾶς καὶ τὴν καταβίβασιν τῆς Ἑλληνικῆς σημαίας. Καὶ ἡ μὲν φρουρὰ διελύθη, ὅσον δὲ διὰ τὴν υποβίβασιν τῆς Ἑλληνικῆς σημαίας ἡ Ἐπιτροπὴ ἀπήντησεν ὅτι χεῖρ Σαμίου δὲν θὰ εὔρεθῃ νὰ πράξῃ τοῦτο. Πρέπει νὰ σημειωθῇ ὅτι πρὶν γείνωσι ταῦτα, εἶχον καταβλήθῃ δραστήρια ἐνέργεια ἐκ μέρους τοῦ ὀθωμανοῦ ναυάρχου, ἵνα διασπασθῇ ἡ ἐνότης τῶν Σαμίων. Διὰ καταλληλῶν μέσων εἰδοποιήθησαν τότε ὅλοι οἱ ἔγχοι τοῦ Λυκούργου πρὸς τοὺς ὁποίους παντοδαεῖς ἐδόθησαν ὑποσχέσεις, ἀλλ' οὐδεὶς ἐξ αὐτῶν ἠθέλησε νὰ γείνη ὄργανον τοιούτων σκοπῶν. εὔρεθησαν ὅμως εἰς τὴν περίστασιν ἐκείνην ἀργυρώνητοι τινές, οἵτινες συνεννοηθέντες ἐν καιρῷ νυκτὸς μετὰ τοῦ Χασάν βέη, ἔγραψαν τῇ ὑποδείξει τοῦ Μουσούρου ἀναφορὰν, δι' ἧς ἐπεκαλοῦντο δῆθεν τὴν ἀντίληψιν τοῦ ὀθωμανοῦ ναυάρχου πρὸς κατάπαυσιν τῆς ἐπικρατούσης ἀταξίας! Παρ' αὐτῶν ἐξηπατήθησαν καὶ ἄλλοι εἰκοσι ἑπτὰ συγγενεῖς τῶν ἀπλοϊκοί, ἵνα υπογράψουν τὴν ἀναφορὰν. Ἡ προδοτικὴ στάσις τῶν εὐαρίθμων τούτων Σαμίων δὲν ἀποβαίνει βεβαίως εἰς βᾶρος ὀλοκλήρου τοῦ Σαμιακοῦ λαοῦ, οὐ τὸ φρόνημα τοσάκις ἀποδειχθὲν ἐξηκολούθει νὰ παραμένῃ ἀκλόνητον καὶ ἀναλλοίωτον. Διότι πότε καὶ εἰς ποῖον μέρος τοῦ κόσμου ἔλειψαν οἱ χαμερπεῖς καὶ οἱ προδόται! Τὸ κίνημα δὲ αὐτῶν τίνα σημασίαν ἠδύνατο νὰ ἔχη, ἀφοῦ δὲν ἐξέφραζεν ἢ τὴν θέλησιν ὀλίγων ἀτόμων; Ἀλλ' ὅμως τὸ μονομερές τοῦτο κίνημα ἐχρησιμοποιήθη ὑπὸ τῆς Πύλης ὡς πρόσχημα ἐπὶ τοῦ ὁποίου αὕτη ἐστήριξε πᾶσαν τὴν βίαν, τὴν κατόπιν τῇ συγκατανεύσει καὶ τῶν Δυνάμεων μετῆλθεν ἐναντίον τῆς Σάμου. Ὦθεν τῇ 12ῃ Μαΐου τοῦ 1834, μετὰ τὴν διάλυσιν τῶν ἐν Βαθεί ἐνόπλων Σαμίων, ὁ διερμηνεὺς τοῦ

Λασάν βέη Σαλλάγας ἐξελθὼν εἰς τὴν πόλιν τοῦ Λιμένος Βαθῆος μετὰ πολλῶν ὀπλοφόρων ἐκ Τζεσμῆ κατεβίβασε τὴν ἐπὶ τοῦ δημοσίου οἰκήματος ὑψουμένην Ἑλληνικὴν σημαίαν καὶ ἀντ' αὐτῆς ἀνεπέτασεν ἄλλην βαθέος κυανοῦ χρώματος, ἔχουσαν ἐν τῷ μέσῳ τρίγωνον λευκὸν καὶ ἐντὸς αὐτοῦ ἐρυθροῦν σταυρόν, ἣτις καὶ ἔκτοτε διατηρεῖται ὡς σημαία τῆς ἡγεμονίας. Τὸ τί δὲ συνέβη κατὰ τὴν ἡμέραν ἐκείνην καὶ κατὰ τὰς ἐπομένας διηγεῖται ὁ Λυκοῦργος ἐν ἐπιστολῇ του τὴν ὁποίαν ἔγραψεν ἐκ τῆς Μονῆς Μεγάλης Παναγίας τῆ 22 Μαΐου καὶ ἀπέστειλεν εἰς Ναύπλιον, ὁπόθεν ἐζήτησε νὰ σταλῶσι τότε τὸ ταχύτερον πλοῖα πρὸς μεταφορὰν τῶν Σαμίων.

«Διαλυθείσης δὲ τῆς φρουρᾶς—ἔγραψεν εἰς τὴν ἐπιστολὴν ταύτην ὁ Λυκοῦργος—ἐξῆλθεν ὁ διερμηνεὺς Σαλλάγας τὴν ἄλλην ἡμέραν περὶ τὰς 11 μὲ 25 Τζεσμειτῆδες ἐνόπλους εἰς Βαθὺ καὶ κατεβίβασε βιαίως τὴν κυμαينوμένην εἰς τὴν δημοσίαν οἰκίαν σημαίαν, καὶ ὑψωσεν ἀντ' αὐτῆς ἐτέραν κυανοῦ χρώματος καὶ μὲ ἄσπρο τρίγωνο εἰς τὴν μέσην μὲ σταυρόν ἐρυθρόν. Μετὰ τὸν καταβίβασμόν τῆς σημαίας ταύτης ἀπήλθεν εἰς τὸ ὑγειονομεῖον διὰ νὰ καταβιβάσῃ καὶ τὴν εἰς τὸ κατάστημα τοῦτο κυμαينوμένην Ἑλληνικὴν σημαίαν, ἀλλὰ ρθᾶσας ἐκεῖ εὔρε δύο ἄνδρας Σαμίους κατοίκους τοῦ Βαθέος κρατοῦντας τὸ σαντάρδον καὶ ἀποφασισμένους νὰ θυσιασθῶσι κάτωθεν τῆς σημαίας μόλις ἐγγίξουν αὐτὴν χεῖρες ὀθωμανικαί, καθὼς οἱ ἴδιοι εἶπον εἰς τὸν κύριον διερμηνέα ὅτι «πρῶτον θανατώνεις ἡμᾶς καὶ ἔπειτα καταβιβάξεις τὴν σημαίαν τὴν ὁποίαν δι' ἰδρώτων καὶ θυσιῶν μας ἀπεκτήσαμεν καὶ ὑπὸ τῆς ὁποίας τὴν ὑπεράσπισιν εἴμεθα». Ἐπειδὴ ὁμοῦς ὁ λαὸς ἐξηγριώθη, ἡ Ἐπιτροπὴ φοβουμένη νὰ μὴν ἀκολουθήσῃ κἀνὲν ἀπευκταῖον ἐπιβλαβές, εἶπεν εἰς τοὺς ἀνθρώπους καὶ ἀνεχώρησαν καὶ τότε κατεβίβασαν καὶ ἐκείνην τὴν σημαίαν, πλὴν ὁ Σπάθης δὲν τὸν ἄρῃσε νὰ ὑψώσῃ ἄλλην ὡς ἰδιοκτησία αὐτοῦ τὸ κατάστημα τοῦ ὑγειονομεῖου.

»Τῆ 13 Μαΐου περὶ τὰς 5 ὥρας τῆς ἡμέρας ὁ Σπολιάρχος ἔβγαλεν ἔξω καὶ τὸν διοικητὴν μὲ τετρακοσίους τακτικούς, τὸν ὁποῖον ἀμέσως ὑπεδέχθησαν οἱ Κατσουλῆδες καὶ τινες

ἄλλοι ἀγορασμένοι πρότερον ὄντες ἀπὸ τὸν Στόλαρχον (ὅστις διὰ τὴν κατορθώσῃ ἐν τοιοῦτον στρατήγημα διὰ τὴν ἔχῃ λόγον ὅταν ἐξετασθῇ ὅτι εὑρίσκειν ὑπηκόους, ἐξώδευεν ἀρκετὰ χρήματα, πιστόλια, σπαθιά καὶ τσιμπούκια) καὶ τὸν ἐπῆγαν κατ' εὐθείαν εἰς τὸν Δημόσιον οἶκον. Ὁ Ἀναγνώστης υἱὸς τοῦ Σωτήρη Κατσοῦλη ἀναβὰς εἰς τὸ χωρίον περὶ τὸ ἑσπέρας τῆς ἡμέρας ἐκείνης ἐκήρυξε διὰ κήρυκος εἰς τοὺς συμπολίτας του ὅτι τὴν ἐπαύριον τὴν μὴν ἀναχωρήσῃ κανένας, ἀλλὰ τὴν συναχθῆτε ὅλοι εἰς τὴν Παναγίαν διὰ τὴν διαβάσωμεν γράμματα τοῦ Διοικητοῦ ὠφέλιμα. Οἱ κάτοικοι τοῦ Βαθέος ἀφοῦ ἐσυναχθῆσαν ὅλοι ἐκεῖ, εἶδον τὸν κύριον Ἀναγνώστην καὶ τοὺς ὀπαδοὺς του μὲ ἀρκετοὺς ὀπλοφόρους ξένους καὶ ἐσφάλισαν τὰς πόρτας τῆς Ἐκκλησίας. Ἀμέσως ἄρχισαν τὴν βίαν βιάζοντες τὸν λαὸν τὴν δῶσῃ λόγον ὑποταγῆς ὅλοι μὲ μίαν φωνὴν τοῦ εἶπαν διὰ τὴν ἀναγνώσῃ τὰ γράμματα καὶ εἰς ἀπάντησιν ἔλαβον τὸ «κερατάδες δὲν προσκυνᾶτε, ὅλους θὰ σᾶς σφάζωμεν». Οἱ κάτοικοι ἀκούσαντες τοιοῦτους λόγους κατεκρημνίσθησαν ἀπὸ τοὺς τοίχους καὶ ἀνεχώρησαν, χωρὶς τὴν μείνη ἓνας καὶ κατέφυγον ἄλλοι εἰς Μυτιληνοὺς καὶ ἄλλοι εἰς Χώραν. Τὸ ἴδιον ἐξήκολούθησαν καὶ οἱ Παλαιοκαστρίται φοβηθέντες κατέφυγον καὶ αὐτοὶ εἰς Μυτιληνοὺς.

» Ὁ κ. Ἀναγνώστης ἐπειδὴ δὲν ἐπέτυχε τὸν σκοπὸν του καθὼς ὑπεσχέθη εἰς τὸν Στόλαρχον ὅτι ἅμα τῇ ἐξαγωγῇ τοῦ Διοικητοῦ θέλουν προσκυνῆσαι ὅλοι οἱ κάτοικοι τοῦ Βαθέος, πλήρης ἀγανακτῆσεως καὶ θυμοῦ ὅποιον εὑρίσκει εἰς τὸν δρόμον τοῦ ἐπέφερε μεγάλην βίαν, πλὴν ἀφ' ὅσους εὔρε κανένας δὲν ἔκλινε εἰς τοὺς λόγους του. Ὁ ἴδιος ἐφυλάκωσε τὸν Νικόλαον Γκέκην διὰ τὴν δῶσῃ λόγον ὑποταγῆς καὶ ἐπειδὴ αὐτὸς ἔλαβε καιρὸν καὶ ἐδραπέτευσε τὸν ἐκυνήγησε μὲ τὴν φρουρὰν τοῦ Διοικητοῦ συνισταμένην ἀπὸ Ἰζεσμελιῆδες καὶ ξένους ἄλλους καὶ τὸν ἔρριψαν ἐπτά τουφεκιαῖς, πλὴν δὲν τὸν ἐπέτυχε καμμία. Εἰς τὸ χωρίον ἔδειρε δύο παπάδες μὴ θέλοντας τὴν κάμουν τὴν καταγραφὴν τῶν ἐνοριτῶν των τὴν ὁποίαν τὴν ἐζήτει ἐπιμόνως.

» Εἰς Παλαιοκαστρον ἀνέβη καὶ ἐπολιόρκησε τὰς οἰκίας

διὰ νὰ λάβῃ λόγον ὑποταγῆς, καὶ τέλος πάντων οἱ ἀγορασμένοι οὔτοι ἀφ' ἧς ἡμέρας ἐξῆλθεν ὁ Διοικητῆς δὲν παύουν ἀπὸ τὰ βίαια καὶ ἐχθρικά κινήματα. Οἱ ἀγορασμένοι εἶνε μολις πενήντα ἕνας, καὶ μόνοι αὐτοὶ εὐρέθησαν ὑπήκοοι τῆς Ὀθωμανικῆς Διοικήσεως. Ἐξ αὐτῶν ἐδιώρισεν ἡ Διοίκησις ὡς Δημάρχους Βαθέος τὸν Σωτήρη Κατσούλη, τὸν Γιαννιὸ Κονταξῆ, τὸν Ἰωάννην Κονιζάκη καὶ τὸν Χ' Μανουήλ Κωνσταντάκη. Ἐβίασαν τὰ μοναστήρια τῆς Ἀγίας Ζώνης καὶ τῆς Ζωοδόχου Πηγῆς, λέγοντες ὅτι ἂν δώσητε ὑποταγὴν τότε λαμβάνετε ἄδειαν νὰ θεωρήσητε τὰ ἐν Ἀσίᾳ σπαρτά σας τῶν ἐκεῖ μετοχίων σας. Ὁμοίως εἰς τοὺς Παλαιοκαστρίτας, ὡσαύτως εἰς τοὺς Μυτιληνοὺς εἰσελθόντας εἰς Βαθὺ νὰ ἀγοράσουν σῖτον, τοὺς εἶπεν ἡ φρουρὰ ὅτι ἐὰν δὲν προσκυνήσετε, δὲν σᾶς δίδωμεν σῖτον, ἀλλὰ θὰ σᾶς ἀφήσωμεν νὰ ἀποθάνετε ἀπὸ τὴν πείναν, ὅτι οὕτως ἐπρόσταξεν ὁ Διοικητῆς καὶ ὁ Στόλαρχος.

»Τώρα σκοπεύει ὁ Διοικητῆς νὰ λάβῃ Τούρκους στρατιῶτας τακτικὰς ἀρκετοὺς νὰ περιπατήσῃ τὰ χωρία διὰ νὰ καθυποτάξῃ διὰ τῆς βίας καὶ δὲν ἠξέυρομεν τί μέλλει νὰ ἀκολουθήσῃ ἐπὶ τοῦ τοιούτου κινήματός του. Τὸ πᾶν εἶνε τεθλωμένον. Μία ἐπιτροπὴ εἶνε ἀναγκαιοτάτη νὰ προφθάσῃ ἀπὸ μέρος τῆς Βασιλείας πρὸς ὑπεράσπισιν τοῦ μεταναστεύοντος λαοῦ».

Ἐνῶ συνέβαινον ταῦτα, ἡ Ἐπιτροπὴ, ἥτις μέχρι τῆς 31ης Μαΐου διέμενεν ἐν Βαθεῖ, διεμαρτύρητο εἰς μάτην πρὸς τοὺς προξένους, ἀπὸ δὲ τῆς 13ης Μαΐου μετὰ τὴν κατάληψιν τοῦ Βαθέος ὑπὸ τοῦ Τουρκικοῦ στρατοῦ καὶ τὴν αὐτόθι ἐγκατάστασιν τοῦ ἀντιπροσώπου τοῦ Βογορίδου, ἀπεσύρθη εἰς Χώραν, ὅπου συνῆλθον καὶ πάντες οἱ ἔνοπλοι Σάμιοι ἀνερχόμενοι εἰς δισχιλίους ὑπὸ τὸν Ἐμμανουήλη Ἀγγελίνας. Ἀλλὰ τῆς 19ης Μαΐου ὁ Ὀθωμανὸς ναύαρχος μετέβη μετὰ τοῦ στόλου αὐτοῦ εἰς Τηγάνι, ἐκεῖ δὲ διέταξε νὰ ἐξέλθωσι πεντακόσιοι στρατιῶται καὶ νὰ καταλάβωσι τὰς περὶ τὸ φρούριον θέσεις. Τούτου γενομένου ἐξῆλθε καὶ οὗτος εἰς τὴν ξηρὰν καὶ ἐπεσκέφθη τὸ φρούριον ἐνθα εὔρε τὴν οικογένειαν τοῦ Λυκούργου.

ἤτις ἀπὸ τῆς ἡμέρας ἐκείνης ἀνεχώρησεν ἐκεῖθεν μεταβάσας εἰς Κουμαραδαίους μηδὲν συμπαραλαβοῦσα ἐκ τῶν ἐντὸς τοῦ φρουρίου σκευῶν καὶ ἐπίπλων, ἅτινα κατόπιν διηρπάγησαν ὑπὸ τῶν ὑπαλλήλων τοῦ Ὀθωμανοῦ ναυάρχου καὶ τοῦ χριστιανοῦ Διοικητοῦ. Τῇ αὐτῇ ἡμέρᾳ μετέβησαν εἰς Κουμαραδαίους καὶ ὁ Λυκοῦργος μετὰ τοῦ ἀρχιερέως Κυρίλλου, τὴν δὲ ἐπιούσαν μετέβησαν πάντες εἰς Νέον Καρλόβασι. ὅπου ὁ Λυκοῦργος ἔμεινεν ἐπὶ τινὰς ἡμέρας μέχρις οὗ ἰδὼν ὅτι ἡ διαμονὴ αὐτοῦ ἐν Σάμῳ καθίστατο ἀδύνατος καὶ εἰς ἄκρον κινδυνώδης ἐπιβιβάσθεις ἐκ τῆς θέσεως Σεϊτάνι καὶ ἐν καιρῷ νυκτὸς ἐπὶ μικροῦ πλοίου ἀνεχώρησε μεταβάς εἰς Τήνον, ὅπου μετ' ὀλίγον χρόνον μετέβη καὶ ἡ οἰκογένειά του μετὰ τοῦ ἀρχιερέως Κυρίλλου καὶ ἄλλων Σαμίων.

Ὁ δὲ Ὀθωμανὸς ναύαρχος ἀφοῦ κατέλαθε καὶ τὸ φρούριον προσεκάλεσε τὴν Ἐπιτροπείαν νὰ διαλυθῇ ἀπειλῶν ἄλλως ὅτι ἤθελε διαλύσει αὐτὴν διὰ τῆς βίας. Ἀλλ' ἡ Ἐπιτροπεία οὐδαμῶς πτοηθεῖσα ἀπὸ τὰς ἀπειλὰς ταύτας, δὲν ἔπαυε τὰς ἐνεργείας τῆς διακηρύττουσα ὅτι «οἱ Σάμιοι, πραγματοποιοῦντες ὡς Ἕλληνας ἐλεύθεροι τὴν εἰς Ἑλλάδα μετοικεσίαν των κατὰ τὸ χορηγηθὲν ἀπὸ τῆς Ὑψηλῆς Δυνάμεις μεταναστεύσεως δικαίωμα, ἐστερέωσαν ἐπὶ πλέον τὴν ἀπόφασίν των, ὥστε νὰ μὴ ἐνδώσουν κατ' οὐδένα τρόπον εἰς τὴν ἐπιφερομένην πρὸς ὑποταγὴν βίαν, ὅτι ἂν παρὰ τὰς συνθήκας ἀπαντήσωσιν ἐμπόδια εἰς τὴν ρηθεῖσαν μετοικεσίαν των ἢ δι' εἰσβολῆς στρατευμάτων εἰς τὰς κωμοπόλεις καὶ χωρία των ἢ δι' ὁποιοῦνδήποτε ἄλλων μέσων παραβιαστικῶν τῆς ἐλευθέρως θελήσεώς των, εἶναι βιασμένοι νὰ ὑπερασπισθῶσι μὲ ὅσους δύνανται τρόπους, τὸ ἱερὸν τῆς μεταναστεύσεως δικαίωμα, καί, ὅτι τὰ ἐκ τῆς τοιαύτης περιστάσεως ἐναντία ἐπακόλουθα θέλουν ἀπολύτως λογίζεσθαι εἰς βᾶρος τῶν παραβιαστῶν τῆς ἐλευθέρως θελήσεως καὶ τῆς νομίμου ἀποφάσεως τῶν Σαμίων.»

Ἐν τούτοις τὸ ἀποβησόμενον ἀποτέλεσμα ἦτο προφανὲς ἀπὸ τῆς σιγῆς ταύτης. Ὁ ἀνὴρ ἐκεῖνος, ὁ ὁποῖος συνεκέντρωνε τὴν ἐμπιστοσύνην τοῦ Σαμιακοῦ λαοῦ καὶ διὰ τῆς δε-

ξίας διευθύνσεως είχε κατορθώσει να οδηγήσει επί τόσα έτη και έν μέσω τόσων σκοπέλων σών και άβλαβές τὸ σκάφος τῆς Σαμιακῆς Πατρίδος δέν εύρίσκετο πλέον επί τῆς Σάμου. Ὁ Ὀθωμανικός στρατός είχε καταλάβει τὰ δύο σπουδαιότερα τῆς νήσου σημεία τὸ Βαθὺ και τὸ Τηγάνι, δι' ὧν έτελειτο ἡ μετά τῆς Μικρασίας συγκοινωνία. Οἱ άνδρεῖοι πολεμιστὰ Σάμιοι έβλεπον ὅτι δέν υπήρχε πλέον δι' αὐτοὺς έν Σάμῳ στάδιον ένδόξου δράσεως. Καί έξ ὅλων τῶν σημείων προεβλέπετο ασφαλῶς ἤδη ἡ άνατολή ένός άδόξου μέλλοντος τὸ δέ μόνον σημείον τὸ ὁποῖον συνέδεεν έτι τὴν Σάμον με τὸ εύχλεές αὐτῆς παρελθόν ἦτο ἡ υπό τὴν προεδρείαν τοῦ ένθουσιώδους ποιητοῦ Γεωργίου Κλεάνθους έπιτροπή, ἥτις θαρραλέως ένεργοῦσα άπέναντι τοῦ ξένου δυνάστου δέν έπαυεν έμψυχώνουσα τὸν λαόν και διδάσκουσα ὅτι, χρέος τῶν άνδρῶν εἶνε να πίπτωσιν ένδόξως και ὄχι να κύπτωσι πρό τῆς άνωτέρας βίας. Τοιοῦτον φρόνημα διέπνεε τότε τὰς λαϊκὰς τάξεις και πανταχοῦ τῆς Σάμου ἠκούετο και έπνευλαμβάνετο ἡ άπόφασις τῆς μεταναστεύσεως. Τρανοτάτην άπόδειξιν τῶν αἰσθημάτων τούτων άποτελεῖ τὸ κατωτέρω γράμμα τὸ ὁποῖον υπεγράφη τότε από τοὺς κατοίκους ὅλων τῶν χωρίων τῆς Σάμου και άπεστάλη πρός τὸν Χασάν βέην και τὸ ὁποῖον θά παραμένῃ ὡς μνημεῖον αἰώνιον τῶν ἠρωικῶν φρονημάτων τοῦ Σαμιακοῦ λαοῦ και τῆς ὑπ' ἡς διεπνέετο τότε οὔτος άγάπης πρός τὴν έλευθερίαν τῆς Πατρίδος.

Ἀπό ἐμας τὸν άπλό λαὸ τῆς Σάμου εἰς ἐδένα Χαδάμπει.

«Τὰ φοβερηστικά σου γράμματa και ὅπου βλέπομεν στή Χώρα, σ' τοὺς Μυτιληνοὺς, στὸ Παλαιόκαστρο και στὸ Βαθὺ μᾶς έφεραν σὲ τούτη τὴ κατάστασι και τὰ χωρία μας κοντεύουν να έρημώσουν. Ὅ,τι δέν έπάθαμε από τὸν πολυχρονεμένο Βασιλέα σου σὲ ὅλαις ταῖς φοβεραῖς έκστρατεῖαις του, τὸ παθόνομε σήμερα από τὴν ένδοξότη σου. Τὸ φωνάζομε χιλιάδαις μυριάδαις φοραῖς σὲ ὅλαις ταῖς συνελευσαῖς μας ὅτι ἡμεῖς δέν προσκηνοῦμε, ἀλλὰ θά μεταναστεύσωμε εἰς τὴν Ἑλλάδα. Ὅλος ὁ κόσμος τῶμαθε και ἡ ένδοξότη σου δέν θέλεις να τὸ μάθης. Τί μᾶς φοβερίζεις με τὰ στρατεύματά σου και με τὴ μπαγιονέτα σου; Σ' έστειλε ὁ πολυχρονεμένος σου βασιλέας να μᾶς σφάξης; Ἐλα σφάξε μας ἐδῶ εἰς τὸν κάμπο τῆς Χώρας συμ-

μαζομένους μάθε όμως ότι και αυτό το αίμα μας θα φωνάξει αιώνια και θα αντιλαλή σε όλο το κόσμο «δέν προσκυνῶ, δέν προσκυνῶ». Τάβαλες με τούς μεγάλους μας ότι αυτοί τάχα μᾶς ὀργανίζουν μᾶς ἔκαρες και τούς ἐξωρίσαμε ἀνάμεσά μας. Ἐφορτόθηκες ὕστερον τὴν Ἐπιτροπή μας και ἐν ἑπαφες νὰ τὴν κατατρέγῃς σε θάνατο ὡς τὰ τόρα. Τί σοῦ ἔκαμεν ἡ Ἐπιτροπή μας και τὴν ἐκατζάρισε με μπαγιονέτα ἀπὸ τὴ Χώρα; Δέν ἤθελες νὰ τούς γνωρίσης; Ἄς μὴ τὴν ἐγνώριζες· ἐμεῖς ποῦ τὴν διορίσαμε τὴν γνωρίζομεν ὡς ἴδιον μας πρόσωπο, και κατατρέχοντας τὴν ἐπιτροπή μας, ἐκχτάτσεξες φανερά ὅλους ἐμᾶς τὸν ἀπλὸ λαὸ τῆς Σάμου, και θὰ τὸ κηρύξωμε σ' ὅλο τὸ κόσμο, σε ὅλους τούς βασιλεῖς και εἰς τὸν ἴδιο βασιλέα σου, ὁ ὁποῖος μᾶς ἀγαπᾷ καλλήτερα παρὰ σένα. Δέν θέλεις νὰ ἀκούσης μηδὲ νὰ βλέπῃς ἰδεάτους και γραμματισμένους ἀνθρώπους; Θέλεις ἀπλὸ λαὸ νὰ μιλήσης; Νᾶμασθε ἐδῶ, Χασάμπεη. Καὶ ἂν ἔγῃς ὑποψίας μήπως δέν εἶμασθε ὅλοι σύμφωνοι, ἀμέσως παραγγέλλομεν και φθάνει ὅλος ὁ ἐπίλοιπος ἀπλὸς λαὸς ἄνδρες, γυναῖκες, παιδιὰ ὅσα ἀκόμη εὔρισκονται ἐπάνω εἰς τὸν τόπο.

»Τὰ τί θὲ ν' ἀκούσης Χασάμπεη, και ἀπὸ μᾶς και ἀπ' ἐνείνους εἶνε αὐτὰ και φεύγομε, φεύγομε, δέν προσκυνοῦμε, δέν προσκυνοῦμε, δέν πατοῦμαι τούς ὄρκους μας, δέν γενοῦμαστε μουλάρια· ὁ μουλαρισμὸς ἄς εἶνε γιὰ λογαριασμὸ ἐκείνων τῶν ὀλίγων ποῦ τὸν ἐδέχτηκαν. Ἐμεῖς εἶμασταν και θὰ εἶμαστε διὰ παντὸς Ἕλληνες ἐλεύθεροι και πρετεντέρομεν ἀκόμη γιὰ Ἕλληνες κοὶ ὅσους ἐπλανεβήσαν ἢ ἐφοβήθησαν τὸ στόλο και τὴν μπαγιονέτα σου και ἐπροσκύνησαν.

»Κερατάδες, πεζεβέγκιδες, ζουρμπάδες, κλέπταις και ὅσαις ἄλλαις βρисиές και φοβέρες μᾶς στελνεῖς, οὔτε εἰς ἡμᾶς ταιριάζουν, Χασάμπεη, οὔτε εἰς τὸ στόμα ἐνὸς βασιλικοῦ ἀνθρώπου ὡσάν ἡ ἐνδοξότη σου. Δέν σοῦ κᾶνουμε κανένα κακὸ και μᾶς φοβερίζεις και μᾶς ὑβρίζεις ἔτσι. Σᾶν τιμημένοι ἀνθρώποι και σᾶν Ἕλληνες ἐλεύθεροι διαφεντεύομε τὰ δίκαιά μας και προφυλαγόμασθε μόνον ἀπὸ ταῖς φοβέραις σου, χωρὶς νὰ ἔχωμε κανένα ἐχθρικό σκοπὸ.

»Τὰ προνόμια ὅπου μᾶς κηρύττεις τὰ σπουδάζομε τῶρα ἕνα χρόνον και παραπάνω, τὰ ἴδαμε, τὰ ἀκούσαμε, τὰ εἶδε και ἄκουτε και ἡ Συνέλευσις ποῦ ἔγεινε ταῖς ἀπερασμέναις εἰς τὸ Βαθύ. Ὅμως αὐτὰ δὲ χρησιμεύουν τίποτε γιὰ τ' ἐμᾶς ποῦ θὰ μεταναστεύσωμε, και μὴ μᾶς τ' ἀναφέρῃς καθόλου. Ἄν θέλῃς νὰ μὴ μεταναστεύσωμε προτῆτερα ἀπὸ τὴν διορία τῶν δεκαχοτῶ μηνῶν ὅπου ἀκόμη δέν ἀρχήτισε, μιμήσου τὴν εὐσπλαγχνία τοῦ Βασιλέως τῆς Ἑλλάδος ποῦ ἐδειξε στοὺς ὁμοπίστους σου, και ἄφησέ μας ἡσύγους εἰς τὰ χωρία μας διὰ νὰ οἰκονομήσωμε τὰ πράγματά μας και ἡσυγα ν' ἀφήσωμε τὴ γῆ ὅπου μᾶς ἐγέννησε και νὰ φύγωμε. Εἰ δὲ και ἤλθες με ἀπόφρασι νὰ μᾶς βιάσης νὰ ὑποταχθῶμεν, κίνησε τὰ στρατεύματά σου,

πάτησε τὰ χωρία μας ἢ ἐρήμωσέ τα μίαν ὥραν ἀρχήτερα ὡς εἶναι ἕως τώρα ἐρημωμένο τὸ Καρλόβασι, Μαραθόκαμπο καὶ ἄλλα.

»Τὸ ὀλούτερο Χασάμπεη, σοῦ λέγομε ἂν ἀγαπᾷς τὸ Θεό, τὸ Μωαμέτη σου καὶ τὴν πίστι σου, καὶ ἂν θέλῃς τὴν κοινὴ ἡσυχία τῶν χωριῶν μας, ζητοῦμε νὰ τραβίξῃς τὰ στρατεύματά σου εἰς τὸ κάστρο καὶ νὰ λύσῃς τὸ μπλόκο τῆς στεριάς καὶ τοῦ πελάγους διὰ νὰ πηγαινοέρχονται οἱ ἄνθρωποι ἐλεύθεροι εἰς τὸν τόπο καὶ νὰ ταξιδεύουν ἀνεμπόδιστοι ὅσοι θέλουν ἀπὸ τώρα νὰ μεταναστεύσουν· γιὰτὶ ὅσο βλέπομε αὐταῖς ταῖς δυναστείσις καὶ τὸ κακὸ ποῦ δοκιμάζει ὁ τόπος μας, ἐμεῖς ἀπὸ ἐδῶ δὲν σαλεύομε καθόλου, καὶ τὰ χωρία μας σὲ ὀλίγαις μέραις θὰ ἐρημώσουν ὅλα, καὶ ὕστερα Χασάμπεη ἔχεις νὰ δώσῃς λόγο στὸ Θεό, στοὺς βασιλεῖς τοῦ κόσμου καὶ στὸ πολυχρονημένο βασιλέα σου.

»Ταῦτα καὶ περιμένομε τὴν ἀπόκρισί σου καθαρὰ καὶ ὄχι διπλωματικῇ.

»Τὴν 6 Ἰουνίου 1834 κατὰ τὸν κάμπο τῆς Χώρας».

Ἐν τῷ μεταξῦ ὁ Χασὰν βέης κατέλαβε διὰ τοῦ στρατοῦ τοὺς Μυτιληνοὺς καὶ τὴν Χώραν, ἀπέστειλε δὲ μετὰ ταῦτα διὰ τοῦ Γάλλου πλοίαρχου Βρουά διακήρυξιν πρὸς τὸν λαόν, διὰ τῆς ὁποίας ἐκάλεε αὐτὸν εἰς ὑποταγὴν καὶ ἠπειλεῖ ὅτι, πάντας τοὺς ἀρνούμενους νὰ ὑποταχθῶσι καὶ ἀπειθοῦντας ἠθέλε τιμωρήσει αὐστηρῶς. Ὁ Γάλλος πλοίαρχος μεταθὰς εἰς πολλὰ χωρία μετέδωκε τὴν προκήρυξιν ταύτην τοῦ Χασὰν βέη καὶ συμβουλευτικῶς παρώτρυνε τοὺς Σαμίους νὰ ὑποταχθῶσιν ἀποθαρρύνων αὐτοὺς τελείως διὰ τὴν μετανάστευσιν καὶ διακηρύττων ὅτι, αὐτὸς εὐρισκόμενος εἰς Ναύπλιον ἐγνώριζε τὰς διαθέσεις τῆς Ἑλληνικῆς Κυβερνήσεως παρ' ἧς δὲν ἔπρεπε νὰ ἀναμένωσιν οἱ Σάμιοι οὔτε πλοῖα διὰ νὰ τοὺς παραλάβῃ, οὔτε καμμίαν ἄλλην ἀντίληψιν. Ἐν τούτοις ὁ λαὸς εἰς ἀπάντησιν ἀπέστειλεν εἰς τὸν Χασὰν βέην τὸ δεύτερον τοῦτο γράμμα.

Ἀπὸ ἐμᾶς τὸν ἀπλὸ λαὸ τῆς Σάμου εἰς ἐδένα Χασάμπεη

«Ὅσα γράφεις εἰς τὴν σημερινὴ διακήρυξι ποῦ μᾶς ἔστειλες μετὸν κομαντάντη Φραντζέζο Μπρουά, εἶνε ψέμματα χοντρά, χοντρά πλασμένα ἀπὸ ἐκείνους ποῦ τὰ χάνουν καὶ τὰ μέμνοντα· καὶ σ' ἄλλους, διὰ τοῦτο δὲν ἔπρεπε νὰ τὰ πιστεύσῃς. Ὁ λαὸς ποῦ εἶνε ἐδῶ μαζωμένος, εἶναι ἀποσταλμένα πρόσωπα τοῦ κάθε χωριοῦ γιὰ νὰ διαφεντεύσουν μετὰ τὴν Ἐπιτροπὴν τὰ δίκαια τῶν Σαμιώτων, ποῦ

θὰ μεταναστεύουν. Τὰ ἄρματα εἶναι γιὰ φύλαξι τῆς Ἐπιτροπῆς μας καὶ τοῦ ἰδίου λαοῦ, ποῦ κατατρέχεις μὲ τ' ἄρματά σου. Κανένα σκοπὸ κακὸ δὲν ἔχουν μήτε τ' ἄρματα μήτε ἐμεῖς ὁ λαός, καὶ ὅσα καὶ ὅσα παραπονοῦνται οἱ ὀλίγοι ραγιαδες σου, εἶνε ψέματα καὶ πρόσφασις γιὰ νὰ βροίσκουν ἀφορμὴ νὰ μᾶς κατατρέχουν μὲ τὰ βασιλικὰ σου ἄρματα. Ὅσα μᾶς ἐμήνυσες μὲ τὸν κουμαντάντη Μπρουὰ καὶ μὲ τὸν ἡγούμενο ποῦ ἔστειλες ὕστερα, εἶνε ἀδύνατον νὰ τὰ δεχθοῦμε. Ὁ σκοπὸς ὅπου στεκόμαστε ἐδῶ, δὲν εἶνε ἄλλο παρὰ γιὰ νὰ μᾶς ὑποσχεθῆς τὰ ζητήματα ὅπου σου προβάλλομε μὲ τὸ προχθεσινὸ μας γράμμα καὶ ξεστομάτου μὲ τοὺς ἀπεσταλμένους μας, ἡγουν νὰ λύσης τὸν πλόκο τῆς στεργιάς καὶ τοῦ πελάγου γιὰ νὰ μὴν εὐρίσκουν κανένα ἐμπόδιο ἐκεῖνοι ποῦ θέλουν νὰ μεταναστεύσουν ἀπὸ τῶρα. Νὰ τραβήξῃς ὅλα τὰ στρατεύματά σου κάτω εἰς τὸ κάστρο, νὰ μᾶς δώσης ἂν θέλῃς καὶ τὸ κοινόν μας πέραμα γιὰ νὰ φύγουν μερικαῖς φτωχιαῖς φαιμλιαῖς γιὰ τὴν Ἑλλάδα, καὶ ἂν θέλῃς νὰ ζηταῖς ἕνα πρὸς ἕνα τὰ χωριά μας, ἡμπορεῖς νὰ στείλῃς πέντε ἢ δέκα ἀνθρώπους σου μπιστευμένους νὰ γυρίσουν μαζί μὲ δικούς μας νοικοκυρούς νὰ κάμουν τὴν ἐξέτασι, γιὰ νὰ γνωρισθοῦν πόσοι θὰ μείνουν καὶ πόσοι θὰ φύγουν ἀπὸ τὴ Σάμο. Ὅταν αὐτὰ μᾶς τὰ ὑποσχεθῆς ἐγγράφως καὶ τὰ τελειώσης, ἀμέσως σκορποῦμε καὶ πηγαινόμε εἰς τὰ χωριά μας καὶ ἡσυγχάζ με ἕως νὰ περάσῃ ἡ ἀσρία τῆς μεταναστεύσεως κατὰ τὰ πρωτόκολλα, εἰ δὲ μὴ θὰ καθόμαστε ἐδῶ ἕως νὰ φθάσῃ ἡ Βασιλικὴ Ἐπιτροπὴ καὶ τὰ Ἑλληνικὰ παρτίδα ὅπου προσμένομε. Ταῦτα καὶ παρακαλοῦμεν νὰ ἔχωμεν τὴν ἀπόκρισίν σου καὶ ὑγειαίνετε.

»Τῆ 8 Ἰουνίου 1834 ἀπὸ τὸν Κάμπο τῆς Χώρας».

Ἄμα ἔλαθε καὶ τὸ γράμμα τοῦτο ὁ Νασάν βέης διέταξε τὴν διὰ τῶν ὀπλων διάλυσιν τῆς Ἐπιτροπῆς εὐρισκομένης τότε ἐν τῇ πεδιάδι τῆς Χώρας. Πρὸ τὰ μέρος ἐκεῖνο προὔχωρησε διὰ τὸν σκοπὸν τοῦτον ὁ Τουρκικὸς στρατός, ἀλλ' οἱ φρουροῦντες τὴν Ἐπιτροπὴν Σάμοι ἑνοπλοὶ ἀντέταξαν βίαν κατὰ τῶν Τούρκων καὶ τότε προεκλήθη μικρὰ συμπλοκὴ, τῆς ὁποίας ἀποτέλεσμα ἦτο ὁ φόνος μερικῶν Τούρκων στρατιωτῶν. Καὶ ἤθελε μὲν ὁ Νασάν βέης ἵνα διὰ παντὸς τρόπου ἐπιτευχθῆ ἡ ὑποταγὴ τῶν Σαμίων, ἀλλὰ δὲν ἐπέθύμει ἐξ ἄλλου νὰ συμβῶσι συγκρούσεις καὶ ταραχαί, δι' ὧν ἐνδεχόμενον ἦτο νὰ περιπλοκῶσι τὰ πράγματα καὶ νὰ προκληθῆ ἡ ἐπέμβασις τῶν Δυνάμεων καὶ διὰ τὸν λόγον τοῦτον διετάχθη τότε ἡ ὑποχώρησις τοῦ στρατοῦ. τὰ δὲ μέλη τῆς Ἐπιτροπῆς εὐ-

ρόντα ευκαιρίαν μετέβησαν εἰς Πύργον καὶ ἐκεῖθεν εἰς τὴν Μονὴν τῆς Μεγάλης Παναγίας, ὅπως αὐτόθι περιμείνωσι καὶ τοὺς λοιποὺς συναδέλφους των. Ἀλλ' ὁ Χασάν βέης μαθὼν τοῦτο ἔστειλεν ἐν καιρῷ νυκτὸς δύο λόγους στρατιωτῶν, οἵτινες καὶ πολιορκήσαντες τὴν Μονὴν συνέλαβον πάντα τὰ μέλη τῆς Ἐπιτροπείας τὰ εὑρεθέντα αὐτόθι. Πρέπει νὰ μὴ παραλείψωμεν ὅτι εἰς τὰς ἐνεργείας του ταύτας ὁ Χασάν βέης ἐβοηθεῖτο ἀπὸ τοὺς ὀλίγους Σαμίους, οἵτινες, καθὼς ἄνωτέρω εἶπομεν, ἐδέχθησαν νὰ γείνουν ὄργανα τυφλὰ τῆς ὑποδουλώσεως τῆς Πατρίδος των εἰς τὴν Πύλην. Καὶ ὅχι τόσον διὰ τὰς ἐνόπλους δυνάμεις τοῦ Χασάν βέη, ὅσον διὰ τῶν προδοτικῶν τούτων ὑπηρεσιῶν τῶν Σαμίων ἐγένετο δυνατόν ἵνα συντελεσθῇ ἐντὸς βραχέος διαστήματος ἡ καθυπόταξις ὅλης τῆς νήσου.

(Οἱ συλληφθέντες ἐν τῇ Μονῇ τῆς Μεγάλης Παναγίας ὠδηγήθησαν δέσμοι εἰς τὴν Τουρκικὴν ναυαρχίδα, ὅπου καὶ ἐκρατήθησαν ἐπὶ τινὰς ἡμέρας, καθ' ἃς ὑπέστησαν πολλὰς πιέσεις καὶ ἐξευτελισμούς. Μετὰ παρέλευσιν ὅμως ἡμερῶν τινων ὁ Χασάν βέης μετέβη εἰς Μαραθόκαμπον διὰ τῆς ναυαρχίδος ἀκολουθούμενος καὶ ὑπὸ ἄλλων πλοίων. Ἐν Μαραθόκαμπῳ τότε εὑρίσκετο ὁ Καπετάν Σταμάτης, πρὸς τὸν ὁποῖον ὁ Χασάν βέης διὰ νὰ τὸν σαγηνεύσῃ, διεμήνυσεν ὅτι θὰ τὸν διορίσῃ ἀρχηγὸν τῆς ἐκτελεστικῆς ἐξουσίας. Ὁ Καπετάν Σταμάτης ὅμως ἀπέρριψε περιφρονητικῶς τὴν τοιαύτην πρότασιν. παρήγγειλε δὲ εἰς τὸν Χασάν βέην νὰ ἐλευθερώσῃ τοὺς κρατούμενους ἐντὸς τῆς ναυαρχίδος Σαμίους, ἂν ἤθελε νὰ ἀπορύγῃ τὴν ἐνόπλιον σύγκρουσιν, πρὸς τὴν ἐπιθυμίαν δὲ τοῦ Καπετάν Σταμάτη συνεμορφώθη ἀμέσως ὁ Ὀθωμανὸς ναύαρχος ἀπελευθερώσας πάντας τοὺς ἐν τῇ ναυαρχίδι κρατούμενους Σαμίους, πλὴν τοῦ Μανουήλ Καψάλη, τὸν ὁποῖον ἤθελε νὰ κρατήσῃ παρ' ἑαυτῷ ὡς γραμματέα. ἐπειδὴ ὅμως ἐκεῖνος ἠρνήθη νὰ παραδεχθῇ τὸ τοιοῦτον, ὁ Χασάν βέης ἀπέλυσε καὶ τὸν Καψάλην μετὰ δώδεκα ἡμέρας.

Ἐνῶ δὲ ταῦτα συνέβαινον ἐν Σάμῳ καὶ ἐξεβιάζοντο οἱ κάτοικοι αὐτῆς νὰ ὑποταχθῶσι πρὸς τὴν Πύλην, οἱ ἐν Ναυπλίῳ

εύρισκόμενοι Σάμιοι ἐνήργουν δι' ὅσα ἀφείωρον τὴν μετανά-
 στευσιν τῶν συμπολιτῶν αὐτῶν, ἦτο: τὴν ἐξεύρεσιν τῶν μέ-
 σων πρὸς μεταφορὰν αὐτῶν καὶ συντήρησιν ἐπὶ μικρὸν χρο-
 νικὸν διάστημα, τὴν ἐξεύρεσιν ἐπίσης τοῦ κατάλληλου μέρους.
 ἐν ᾧ ἔμελλον νὰ ἐγκατασταθῶσιν οἱ μεταναστεύσοντες καὶ
 τὴν διανομὴν εἰς αὐτοὺς καλλιεργησίμων γαιῶν. Ἀλλ' ὡς
 δύναται ὁ καθείς νὰ ἐννοήσῃ, ἡ ἐξεύρεσις τῶν μέσων τούτων
 κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην δὲν ἦτο καθόλου εὐκόλον πρᾶγμα.
 Τὸ ἀρτισύστατον Ἑλληνικὸν κράτος εἶχεν ἐνώπιόν του τόσας
 καὶ τόσας ἀνάγκας διὰ νὰ θεραπεύσῃ. Τὸ γενικὸν ταμεῖον
 ἦτο πτωχὸν καὶ οἱ ἀσθενεῖς πόροι αὐτοῦ ἦτο ἀδύνατον νὰ ἐ-
 παρκέσουν διὰ τὴν πλήρωσιν τῶν καθ' ἑκάστην παρουσιαζο-
 μένων μεγάλων ἀναγκῶν. Ἐν τούτοις ἡ Κυβέρνησις τοῦ
 Ὀθωνος παρέσχε πᾶσαν δυνατὴν συνδρομὴν διαβεβαιώσασα
 τὴν ἐπιτροπὴν τῶν Σαμίων, ὅτι θέλει καταβάλει πᾶσαν
 προσπάθειαν διὰ τὴν ἐπιτυχῆ ἀποκατάστασιν τῶν Σαμίων
 μεταναστῶν. Καὶ κατ' ἀρχὰς μὲν ὠρίσθησαν ὡς κατάλληλοι
 τόποι ἐν οἷς ἔμελλε νὰ γείνη ἡ ἐγκατάστασις τῶν Σαμίων χω-
 ρία τινὰ τῆς Εὐβοίας, ἀλλὰ κατόπιν, τῇ ὑποδείξει τῆς εἰδι-
 κῆς κυβερνητικῆς ἐπιτροπῆς, ἐξελέγη ὡς μέρος κατάλληλον
 ἡ Χαλκίς καὶ διὰ Βασιλικοῦ Διατάγματος ὠρίσθησαν τὰ τῆς
 αὐτόθι ἐγκαταστάσεως τῶν μεταναστῶν, εἰς οὓς ἐχορηγοῦντο
 καὶ χρηματικὰ τινὰ βοηθήματα. Πολὺ δὲ πρὶν γείνωσι ταῦ-
 τα, μερίμνη τῆς Κυβερνήσεως ὡσαύτως, ἐστάλησαν εἰς Σύ-
 ρον ὀκτὼ χιλιάδες δραχμῶν, ἵνα δι' αὐτῶν πληρωθῶσιν οἱ
 ναῦται τῶν πλοίων, τὰ ὅποια ἔμελλον νὰ μεταφέρωσι τοὺς
 Σαμίους.

Τοιοῦτοτρόπως ἐν Σάμῳ ἀπὸ τῶν μέσων τοῦ Ἰουνίου τοῦ
 1834, ὅποτε ἤρχισε πλέον νὰ ἰδρύεται ἡ νέα ἐξουσία ὑπὸ τὸν
 Κωνσταντῖνον Μουσοῦρον ὡς ἐπίτροπον τοῦ Βογορίδου, ἡ ἰ-
 δέα τῆς μεταναστεύσεως εἶχε γενικευθῆ. Οἱ πλείστοι ἐκ τῶν
 Σαμίων μὴ δυνάμενοι νὰ βλέπωσιν ὑπὸ τὴν δουλείαν τὴν Πα-
 τρίδα, διὰ τὴν ἐλευθερίαν τῆς ὁποίας εἶχον ὑποστῆ τόσας θυ-
 σίας, ἐπροτίμουν νὰ ἐγκαταλείψουν τὸ πατριὸν ἔδαφος, παρὰ
 νὰ ὑποκύβουν ἐν νέου εἰς τὸν ζυγόν, θυσιάζοντες ἐνώπιον τῆς

ἐλευθερίας κάθε ἄλλο ὑλικὸν ἀγαθόν. Ὁ δὲ Μουσοῦρος ὅπως ἀναγκαιότητι τὸ μεταναστευτικὸν τοῦτο ρεῦμα μετεχειρίσθη πλείστα ὅσα μέσα. Ἐξέδωκεν ἐγκυκλίους διαταγὰς δι' ὧν παρὰ τὰ διεθνή δίκαια διεκήρυσσεν ὅτι αἱ ἰδιοκτησίαι τῶν μεταναστευόντων θὰ μένουσιν μετὰ τὴν ἀναχώρησίν των εἰς τὴν διάκρισιν τῆς διοικήσεως, αἱ δὲ γινόμεναι πωλήσεις δὲν θὰ ἀναγνωρίζωνται, ἐὰν δὲν γίνωνται διὰ τῆς διοικήσεως καὶ ἀκόμη διὰ τὴν ἐκφοβίαν ἔτι μᾶλλον τὸν ἀπλοῖκόν λαόν, μεταξὺ τῶν ἄλλων, τὰ ὅποια διέτασσε, καὶ διὰ τῶν ὁποίων καθιέρωνε κατὰ πρωτάκουστον καὶ αὐθαίρετον τρόπον τὴν δήμευσιν τῶν περιουσιῶν ὡς δικαίωμα τῆς ἀνελευθέρου πολιτείας του, προεκήρυττε καὶ τὰ ἑξῆς τραγελαφικά: «Ὅποιος ἀναχωρήσῃ χωρὶς τὴν εἰδίαν καὶ ἄδειαν τῆς διοικήσεως, ἐὰν εἰς τὸν δρόμον τῆς θαλασσοπλοΐας του ἀπαντηθῇ, ἢ ἀπὸ κλέπτου ἢ ἀπὸ κανὸν ἔθωμανικόν πλοῖον καὶ χαβῆ, ἢ σκληρωθῇ, ἢ πάθῃ τίποτε ἢ αὐτὸς ἢ ἡ οἰκογένειά του, ἢ ἁμαρτία θὰ εἶνε εἰς τὸν λαμόν του, καὶ οἱ συγγενεῖς του δὲν ἔχουν δικαίωμα νὰ ζητοῦν βοήθειαν ἢ προστασίαν ἀπὸ τὴν Διοίκησιν.»

Ἐν τούτοις παρὰ τὰ προσκόμματα ταῦτα, ὁ Σαμιακὸς λαὸς ἔμενε σταθερὸς εἰς τὴν ἀπόφασίν του καὶ ἡ μετανάστευσις ἀρχίσασα ἀπὸ τῶν μέσων τοῦ Ἰουνίου διήρκεσε μέχρι τοῦ Λυγούστου τοῦ 1834, εἶνε δὲ βεβαιωμένον ἐκ θετικῶτάτων εἰδήσεων ὅτι, κατὰ τὸ διάστημα τοῦτο ἀνεχώρησαν διὰ τὴν ἐλευθέραν Ἑλλάδα πλέον τῶν 6,000 ψυχῶν. Ἡ κατὰ τοιοῦτον τρόπον γινομένη ἀναχώρησις ὀλοκλήρου λαοῦ ἐκ τῆς γενετήρας γῆς ἀπετελεῖ σπαραξικάρδιον μὲν, ἀλλὰ ταῦτο χρόνως ὑψηλὸν καὶ μεγαλοπρεπὲς θέαμα. Ρωμαῖοι καὶ εὐσταλεῖς ἄνδρες καὶ γέροντες κύπτοντες ἀπὸ τὸ βάρος τῶν ἐτῶν, μητέρες καὶ παρθένοι καὶ παιδιά καὶ βρέφη ἐγκατελείπον μετὰ δακρύων τὴν γῆν τῆς γεννήσεώς των, ἧτις δὲν ἠδύνατο νὰ τοῖς παράσχη πλέον τὴν ἐλευθερίαν, τὸ πολυτιμότερον τοῦτο τῶν ἐπὶ τῆς γῆς ἀγαθῶν καὶ ἔφρουγον ζητοῦντες νέαν πατρίδα ἦν, καθὼς ἦσαν βέβαιοι, ἐστεφάνωνεν ὁ ἥλιος τῆς ἐλευθερίας. Λίπαντὸς εἶδους στερήσεις καὶ αἱ κακουχίαι, πρὸς τὰς ὁποίας

ἐξετίθεντο, κατ' οὐδέν ἰσχυρὸν ὅπως ἀναγκαιπίσουν τὴν ὀρμητὴν τῶν φιλελευθέρων ἐκείνων ψυχῶν. Πολλάκις καθ' ὅλον τὸ δῆ-
 ἀστημα τοῦ ἀγῶνος τῶν οἱ Σάμιοι ἔδωκαν ἄπειρα δείγματα
 ὑπερόχου καὶ ἀξιοθαυμάστου αἰσθηματισμοῦ. Ἀλλὰ τὸ με-
 γαλύτερον καθ' ἡμᾶς δείγμα τῆς εὐψυχίας καὶ τοῦ πατριωτι-
 κοῦ σθένους τοῦ Σαμιακοῦ λαοῦ ἀποτελεῖ ἡ ἀθρόα αὕτη με-
 τανάστευσις ἢ γενομένη οὐχὶ κατόπιν βίας καὶ ἀφορήτων πι-
 ἔσεων ἐκ μέρους τοῦ δυνάστου, ἀλλὰ διὰ μόνην τὴν ἀπόκτη-
 σιν τῆς γλυκείας ἐλευθερίας καὶ ἐπὶ ἀπωλείᾳ τόσων ἄλλων με-
 γάλων καὶ πολυτίμων ἀγαθῶν! Δικαίως λοιπὸν ὁ κόσμος ἐ-
 θαύμασε τότε τὴν ἀπόρασιν ταύτην τοῦ Σαμιακοῦ λαοῦ ὡς
 ἀποτελοῦσαν μίαν ἐκ τῶν Ἑλληνοπρεπεστέρων αὐτοῦ πρά-
 ξεων.

Εἶνε προφανές ὅτι οἱ μεταναστεύσαντες οὗτοι Σάμιοι χά-
 ριν τῆς ἐλευθερίας ἀπετέλουν τὴν καλύτεραν ἐν τῇ νήσῳ με-
 ρίδα. Ὅ,τι καλόν, ὅ,τι μέγα, ὅ,τι εὐγενές ὑπῆρχεν ἐν Σά-
 μῳ, περιέκλειον εἰς τὰ στήθη τῶν οἱ ἄνδρες ἐκεῖνοι μεταξὺ
 τῶν ὁποίων συγκατελέγοντο ὁ Κηπετᾶν Σταμάτης, ὁ Λαχα-
 νᾶς, ὁ Ἰωάννης Λεκάτης, ὁ Γεώργιος Κλεάνθης, ὁ Ἐμμα-
 νουήλ Ἀγγελίνης, ὁ Ἀντώνιος Γεωργιάδης, ὁ Μανουήλ Ὠ-
 ρολογᾶς καὶ ὅλοι οἱ ἥρωες τοῦ σώματος καὶ τῆς διανοίας,
 οἵτινες εἶχον ἀριερώσει τὸν βίον τῶν ἅπαντα ὑπὲρ τῶν τιμι-
 ωτάτων καὶ εὐγενεστάτων ἰδανικῶν.

Τουρκοκρήφοι ἀκτὰ τῆς Σάμου
 ἀνθοῦν ἄνθη μαραμμένα
 τὰ βουνά, κοιλάδες, κάμποι
 δάση, φάραγγες θλιμμένα
 πενθηρὰν φροσὺν στολήν.

Ἐφαλλε τότε θρηγῶν τὴν τοιαύτην πραγματικὴν ἐξέλιξιν τῶν
 πραγμάτων τῆς πατρίδος ὁ Τυρταῖος τῆς Σάμου κατὰ τὴν ἐ-
 ποχὴν ἐκείνην, ὁ ἀείμνηστος Γεώργιος Κλεάνθης. Καὶ τὸ θλι-
 βερὸν ἄσμα του ἐδόνει τὰ σπλάγγνα τῆς Σάμου, ἥτις ἔκλαιε
 μετὰ βαθυτάτου πόνου τὴν στέρησιν τῶν ἡρωϊκῶν καὶ ἐνδό-
 ξων καὶ προσφιλεστάτων τέκνων τῆς. Ὅποια σκληρὰ τύχη
 ἀνέμενεν αὐτὴν κατόπιν τῶν πολυετῶν καὶ μεγάλων ἀγῶνων!

Τὴν ἀθρόαν ταύτην μετανάστευσιν τῶν Σαμίων ἡ Πύλη δὲν εἶδε μὲ εὐχάριστον ὄμμα, διὸ καὶ πολλὰ μετεχειρίσθη μέσα ὅπως ἀναγκαιώσει αὐτήν. Ἐκτὸς τῶν ἀπειλητικῶν προκηρύξεων τοῦ Μουσούρου τὰ Τουρκικὰ στρατεύματα κατέλαβον τὰ κεντρικὰ παράλια τῆς νήσου καὶ ἠμποδίζον αὐστηρῶς τὴν μετανάστευσιν. Ἐὰν τοιαῦτα προσκόμματα δὲν παρενεβάλλοντο, ἀναμφιβόλως οἱ μεταναστεύσαντες κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην Σάμιοι θὰ ἦσαν πολὺ περισσότεροι. Ἡ στάσις ὅμως αὕτη τῆς Πύλης ἦτο ἐναντία πρὸς τὴν συνθήκην τὴν ὑπογραφείσαν ἐν Κων)πόλει τῆ 27 Ἰουνίου 1832 μεταξύ τῶν ἀντιπροσώπων τῶν τριῶν Δυνάμεων. Τὸ ἴον ἀρθρον τῆς συνθήκης ταύτης ὠρίζε τὰ ἑξῆς: «Διορία δεκακοτὼ μηνῶν, ἀρ' ἧς ἡμέρας ἀποπερατωθῶσιν αἱ ἐργασίαι τῆς ὁροθετήσεως παραχωρεῖται πρὸς τοὺς ἰδιώτας, ὅσοι θελήσωσι νὰ ἐγκαταλείψωσι τὰς περὶ τῶν ὁ παρῶν συμβιβασμὸς γῶρας, διὰ νὰ ἐκποιήσωσι τὰς ἰδιοκτησίας αὐτῶν. Ἐν εἰδικαῖς περιπτώσεσι καὶ ἔνεκεν ἀπροβλέπτων περιστάσεων, δύναται ἡ ὀκτωκαὶδεκάμηνος αὕτη προθεσμία νὰ παραταθῆ ἐπὶ τινος εἰσέτι μηνῶν. Διαιτητικὴ ἐπιτροπὴ θέλει κρίνει περὶ τοῦ κύρους τῶν ἐξαιρετικῶν τούτων λόγων καὶ συντρέξει ὥστε αἱ ἐκποιήσεις νὰ ἐνεργηθῶσιν εἰς εὐλόγους τιμὰς». Ὁπισθεν λοιπὸν τῆς συνθήκης ταύτης στηριζομένη ἡ ἐπὶ τῆς μεταναστεύσεως ἐπιτροπὴ διεμαρτύρετο πρὸς τὸν Χασὰν βέην καὶ ἐπειδὴ αἱ διαμαρτυρίαι τῆς δὲν ἐλαμβάνοντο ὑπ' ὄψιν, ἐνετάλη καὶ ἡ ἐν Ναυπλίῳ ἀντιπροσωπεῖα τῶν Σαμίων ἵνα ἐνεργήσῃ τὰ δέοντα παρὰ τῆ Ἑλληνικῆ κυβερνήσει πρὸς προστασίαν τῶν προτιθεμένων νὰ μεταναστεύσωσι Σαμίων. Τότε δὲ ἡ ἀντιβασιλεία τοῦ Ὁθωνος διέταξε τὴν ἐπὶ τῶν ἐξωτερικῶν Γραμματεῖαν νὰ ἐνεργήσῃ πᾶν τὸ ἐφικτὸν ὑπὲρ τῶν Σαμίων διὰ τοῦ ἐν Κων)πόλει πρεσβευτοῦ τῆς Ἑλλάδος.

«Ἐἶδομεν μὲ λύπην μας—ἔλεγε τὸ ἐκδοθὲν τῆ 15 Ἀυγούστου 1834 Βασιλικὸν Διάταγμα—ἐς ἀναφορὰς τοῦ Γραμματέως μας τοῦ ἐπὶ τῶν Ἐξωτερικῶν ἀπὸ τῆς 4 Ἀυγούστου ὡς πρὸς τὴν μετανάστευσιν τῶν Σαμίων ὅτι ἡ Ἰσχυρὴ Πόρτα ἐξακολουθεῖ ἐναντίον τῆς ἤδη δοθείσης παρ' αὐτῆς ὑπο-

σχέσεως τῆς ἐντελῶς ἐλευθέρως μεταναστεύσεως τῶν Σαμίων καὶ ἐναντίον τῶν ρητῶν ὀρισμῶν τῶν περὶ τοῦ τοιούτου συνθηκῶν, ἐξακολουθεῖ, λέγομεν, ν' ἀνθίσταται καθ' ὅλους τοὺς τρόπους, ἐμποδίζουσα καὶ δυσκολεύουσα τὴν εἰς τὸ κράτος μετανάστευσιν τῶν Σαμίων. Ἄλλ' ἡμεῖς θεωροῦμεν ὡς χρέος μας ἱερὸν νὰ πράξωμεν τὸ πᾶν διὰ νὰ τοὺς βοηθήσωμεν ὅσον τὸ δυνατόν εἰς τὴν δυστυχίαν των ταύτην, σεβόμενοι τὰς μεγάλας θυσίας τὰς ὁποίας οἱ Σάμιοι ἐπρόσφεραν εἰς τὴν ἐλευθερίαν τῆς κοινῆς μας Πατρίδος. «Ὅθεν ἐντέλλεται ἡ ἐπὶ τῶν Ἐξωτερικῶν Γραμματεία μας νὰ εἰδοποιήσῃ τὸν ἐν Κων)πόλει πρέσβην μας περὶ ὅλων τούτων τῶν κακωτικῶν πράξεων καὶ καταδυναστεύσεων καὶ νὰ προσκαλέσῃ τὸν ἴδιον νὰ ἐνεργήσῃ μετὰ τὴν μεγίστην δραστηριότητα καὶ ἐνέργειαν διὰ νὰ ἐπαναγάγῃ τὴν Πόρταν εἰς πραοτέραν διαγωγὴν ὡς πρὸς τοὺς ἀναξιοπαθοῦντας Σαμίους καὶ νὰ τὴν παρακινήσῃ νὰ ἐνδώσῃ εἰς τὰς μεταξὺ αὐτῆς καὶ τῆς Ἑλλάδος ὡς πρὸς τοῦτο τὸ ἀντικείμενον ἐνυπαρχούσας ἰδιαιτέρας συνθήκας, ἐπιστηρίζων ὁ πρέσβης μας ὅλα ταῦτα εἰς τὰς διατάξεις καὶ ρητοὺς ὀρισμοὺς τῶν τοῦ ἐν Λονδίῳ συμβουλίου πρωτοκόλλων καὶ τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει συνθήκης.»

Ἐν τούτοις παρ' ὅλας τὰς ἀγαθὰς προθέσεις τῆς Ἑλληνικῆς Κυβερνήσεως, οἱ Σάμιοι, ὅσοι ἠδυνήθησαν τότε περιφρονοῦντες τὰς ἀπειλάς τοῦ Μουσούρου νὰ διαφύγῃσι τὸν αὐστηρὸν ἀποκλεισμὸν τοῦ Χασάν βέη καὶ νὰ μεταναστεύσωσι, μεταβάντες εἰς τὴν ἐλευθέραν Ἑλλάδα, εὐρέθησαν αὐτόθι πρὸ ἀνυπερβλήτων δυσκολιῶν. Ἡ εὐτυχῆς ἀποκατάστασις των ἀπῆται μέγала μέσα τὰ ὁποῖα, ὡς εἶπομεν, δὲν ἠδύνατο νὰ παράσχη τὸ πτωχὸν καὶ ἀρτισύστατον καὶ ἀπὸ μυρίας ἄλλας ἀνάγκας πιεζόμενον Ἑλληνικὸν κράτος. Οἱ ἐν Χαλκίδι ἐγκατασταθέντες ἔλαβον μὲν εἰς τὴν κατοχὴν των γαίας τινὰς ἀκαλλιεργήτους, ἀλλὰ μὴ ἔχοντες ἄλλην τινὰ ὑποστήριξιν, περιῆλθον ἐντὸς ὀλίγου χρόνου εἰς ἐσχάτην ἐνδειαν. Πολλοὶ ἐξ αὐτῶν ἀπέθαναν ἐκ τῆς ἀνεχειῆς καὶ τῶν ταλαιπωριῶν. Ἄλλοι διεσπάρησαν εἰς διάφορα μέρη καὶ ἄλλοι μετὰ παρέλευσιν χρόνου τινος ἐπέστρεψαν εἰς τὴν Σάμον. Καὶ ὁ ἐν Εὐ-

ἑοίκα συνοικισμὸς τῶν Σαμίων ἀπέτυχεν οἰκτρῶς. « Ἡ κατάστασίς μας εἶνε ἀξία δακρύων καὶ ὄδυρμῶν » ἔγραφον ἐκ Τήνου τῇ 30 Σεπτεμβρίου 1834 ὁ Καπετάν Σταμάτης καὶ ὁ Γεώργιος Κλεάνθης πρὸς τὸν ἐν Ναυπλίῳ διαμείναντα τότε Ἰωάννην Λεκάτην. « Οἱ ἐδῶ καὶ ἐκεῖ σκορπισμένοι πατριῶται μας ὁμοιοπαθεῖς καὶ αὐτοὶ κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἥττον, ἀπελπισμένοι πλέον ἀπὸ τὴν ἀπεριθαλψίαν καὶ τὴν βραδυκινήσιαν τῆς Ἑλληνικῆς Κυβερνήσεως διὰ τὴν ἀποκατάστασίν των, ἐπῆραν τὸν δρόμον πρὸς τὴν Σάμον καὶ κάμνει ὁ καθεὶς ὅτι ἡ ἀνυπέρβλητος ἀνάγκη τὸν ὑπαγορεύει. Θρασύβουλοι νὰ γείνωμεν ἢ Θεμιστοκλεῖς πρόσφυγες εἰς τὸν ἐχθρόν, ἀπελπισμένοι ἀπὸ τοὺς φίλους. . . Ἡ καρδία μας κατακαίεται ὡς ἄνθραξ πυρὸς καὶ ὁ νοῦς καταθολωμένος ».

Τοιοῦτον τέλος ἐπεφύλασεν ἡ σκληρὰ εἰμαρμένη εἰς τὴν γενεάν τῶν Σαμίων, οἱ ὅποιοι ὠνειρεύθησαν τὴν ἀνάστασιν τῆς Πατρίδος καὶ ὑπὲρ αὐτῆς ἐθυσίασαν ὅ,τι πολύτιμον εἶχον. Οὕτω εἶνε πεπρωμένον ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ διὰ κάθε μεγάλην καὶ εὐγενῆ ἰδέαν νὰ πίπτουν ὡς θύματα πρῶτοι αὐτοὶ οἱ τῆς ἰδέας ἱεροφάνται. Ἐν τῇ ἱστορίᾳ δὲν ἦτο δυνατόν νὰ περισωθῶσι τὰ ὀνόματα ὅλων τῶν Σαμίων, ὅσοι τότε χάριν τῆς ἐλευθερίας ἐδέχθησαν ἀγογγύστως ὅλας τὰς περιπετείας τῆς τύχης ἀνδρικὸν καὶ ἑλληνοπρεπὲς σθένος μέχρι τέλους τηρήσαντες. Τῆς δόξης ταύτης ἀπολαύουσι συνήθως οἱ ἐπιφανέστεροι, οἵτινες εἶνε καὶ οἱ ὀλιγώτεροι. Οἱ πολλοί, ἂν καὶ ἀξιοὶ οὐχὶ κατωτέρου θαυμασμοῦ, μένουσιν ἄγνωστοί. καθότι δι' αὐτοὺς ἡ ἱστορία ἀρκεῖται ν' ἀναφέρει, οὐχὶ ὀνόματα, ἀλλὰ ἀριθμούς.

Ὁ Λυκοῦργος ἀναχωρήσας ἐκ Σάμου μετέβη, ὡς εἶπομεν, εἰς Τήνον, ἐνθὰ ἔτυχε λαμπρᾶς ὑποδοχῆς. Ἐκεῖ ἀνέμενε τὴν οἰκογένειαν του, ἥτις μετὰ τοῦ Ἀρχιερέως Κυρίλλου ἀναχωρήσασα τῇ 20 Ἰουλίου ἐκ Καρλοβασίῳν διεπεραιώθη εἰς Τήνον. Μετὰ πάρεδον χρόνου τινος ἔρθησεν εἰς Τήνον πλοῖόν τι, οὗτινος ὁ πλοίαρχος ἐντολήν εἶχεν ἐκ μέρους τῆς Ἀντιβασιλείας νὰ παραλάβῃ τὸν Λυκοῦργον καὶ τοὺς μετ' αὐτοῦ Σαμίους. Ἐπὶ τοῦ πλοίου τούτου ἐπέβησαν ὁ Λυκοῦργος μετὰ

τῆς οἰκογενείας του, ὁ ἀρχιερεὺς Κύριλλος, ὁ Μαν. Ἀγγελίνας καὶ πάντες οἱ ἄλλοι Σάμιοι· οἱ ἐν Τήνῳ εὐρισκόμενοι καὶ μετέβησαν εἰς Ναύπλιον. Ἐκεῖ ὁ Λυκοῦργος παρεκλήθη ὑπὸ τῆς Κυβερνήσεως νὰ δώσῃ κατάλογον τῶν ἀγωνιστῶν Σαμίων, ἵνα οὗτοι διορισθῶσιν εἰς δημοσίας θέσεις. Δουθέντος τοῦ καταλόγου τούτου ὁ Λυκοῦργος διορίσθη συνταγματάρχης καὶ κατὰ τὸ ἔτος 1837 διορίσθη Σύμβουλος τῆς Ἐπικρατείας. Μεταφερθεὶς δὲ τῆς πρωτεύουσας τοῦ Ἑλληνικοῦ Βασιλείου εἰς Ἀθήνας, ἦλθεν αὐτόθι καὶ ὁ Λυκοῦργος καὶ ἐγκατεστάθη εἰς μικρὰν οἰκίαν παρὰ τὸν Ἅγιον Νικόλαον τοῦ Ραγκαθᾶ. Ἐκεῖ ἔμεινεν ἔκτοτε μακρὰν τῶν πολιτικῶν σάλων ἀφοσιωμένος ὄν εἰς τὴν ἀνατροφήν καὶ ἐκπαίδευσιν τῶν τέκνων του. Ἐν ἑκ τούτων ὑπῆρξε καὶ ὁ Ἀλέξανδρος Λυκοῦργος, ὁ μετὰ ταῦτα διαπρεπὴς Ἱερουργὸς Σύρου, ὁ τιμήσας τὴν Ὀρθόδοξον Ἐκκλησίαν καὶ τὸ Ἑλληνικὸν ὄνομα. Κατὰ τῷ 1844 ὁ Λυκοῦργος διορίσθη Γερουσιαστής, τῷ δὲ 1847 προήχθη εἰς ὑποστράτηγον. Ἀπεβίωσε δὲ τῇ 21 Μαρτίου 1850 καὶ ἐκηδεύθη μεγαλοπρεπῶς ὑπὸ τῆς Ἑλληνικῆς Κυβερνήσεως. Ἐν τῷ ναῶ τῆς Καπνικαρέας Ἀθηνῶν, ὅπου ἐψάλη ἡ νεκρώσιμος ἀκολουθία, ἀπήγγειλε λόγον ὁ Κλεομένης Οἰκονόμου, ἐν δὲ τῷ Νεκροταφείῳ ὁ Σάμιος Δημήτριος Μητσάκης. Εἰσαγγελεὺς. Τῇ 1 Ὀκτωβρίου τοῦ 1854 ἀπεβίωσε καὶ ἡ σύζυγος αὐτοῦ Πουλουδίτσα.

Ὁ Ἀρχιερεὺς Κύριλλος, ὅστις καίτοι μὴ Σάμιος, ἠκολούθησεν οὐχ' ἥττον μέχρι τέλους τὴν τύχην τῶν Σαμίων καὶ συνεμερίσθη ὅλα τὰ δεινά των, μεταθὰς εἰς Ἑλλάδα ἐγένετο φιλοφρόνως δεκτὸς ὑπὸ τῆς Ἑλληνικῆς Κυβερνήσεως, ἧτις παρέσχεν αὐτῷ σύνταξιν ἐκ 200 δραχμῶν, προσέτι δὲ τῷ ἐδώρησεν οἶκον ἐν Χαλκίδι καὶ ἀρκετὰ στρέμματα γῆς. Προσβληθεὶς ὁμως ὑπὸ ἀποπληξίας καὶ ἐπὶ μακρὸν χρόνον μείνας κλινήρης, ἀπεβίωσε τῇ 5 Φεβρουαρίου 1850 ἐν Χαλκίδι διατελῶν ἀντιπρόεδρος τῆς Ἱερᾶς Συνόδου, ἧς ἀπὸ τοῦ ἔτους 1845 ἦτο Σύνοδος παρὰ τὸν νόμον, διότι δὲν ἦτο ἐν ἐνεργείᾳ Ἐπίσκοπος.

Ὁ Καπετὰν Στρατῆς Γεωργιάδης γυναικάδελφος τοῦ

Λυκούργου, ὅστις, καθὼς εἶδομεν ἐν τοῖς προηγουμένοις, ἀπετέλεσεν ἐν ἓκ τῶν πρώτων καὶ κυριωτέρων προσώπων τοῦ Σαμιακοῦ ἀγῶνος. μετηνάστευσε μετὰ τῶν ἄλλων Σαμίων εἰς Χαλκίδα καὶ ἀπεβίωσεν αὐτόθι τῇ 8 Μαρτίου 1861 φέρον τὸν βαθμὸν τοῦ Συνταγματάρχου, τὸ παράσημον τοῦ ἀγῶνος καὶ τὸ τοῦ Χρυσοῦ Σταυροῦ τοῦ Σωτήρος. Ἐκηδεύθη δὲ μετὰ μεγάλης πομπῆς καὶ ἐπισημότητος ὑπὸ τῆς Ἑλληνικῆς Κυβερνήσεως.

Ὁ ἕτερος τῶν γιλιάρχων Κωνσταντῖνος Λαχανᾶς ὅστις, πρῶτος, καθὼς γνωρίζομεν, ἔδωκε κατὰ τὸ 1821 τὸ σύνθημα τοῦ ἀγῶνος. παραλαβὼν τῇ 22 Μαΐου τοῦ 1834 τοὺς στρατιώτας του κατήλθεν ἐκ Βαθέος εἰς Λιμένα Βαθέος, ἀναχωρῶν δὲ ἔστη πρὸ τῆς οἰκίας του καὶ εἶπε δακρύων πρὸς τὸ συνωστισθὲν πλῆθος. «Πατριῶται, τὴν Πατρίδα ἀπὸ τοῦ 1821 κατέστησα παρθένον καὶ παρθένον σᾶς τὴν ἀφήνω καὶ ἀναχωρῶ. Ἄς ὀψωνται οἱ αἵτιοι. Ἐχετε γαῖα.» Ἀναχωρήσας δὲ ἐκ Βαθέος μετέβη διὰ Πύργου εἰς Καρλοβάσια, ὅπουθεν ἐπιβὰς πλοίου μετέβη μετ' ἄλλων εἰς Μύκονον καὶ κατόπιν εἰς Ναύπλιον. Ἡ Ἑλληνικὴ Κυβέρνησις ἀμείβουσα τὰς ὑπηρεσίας του διώρισεν αὐτὸν κατὰ Ὀκτώβριον τοῦ 1834 Ταγματάρχην τῆς Ἐθνοφυλακῆς καὶ ἐτίμησεν αὐτὸν διὰ τοῦ Ἀργυροῦ Σταυροῦ τοῦ ἀγῶνος καὶ τοῦ Χρυσοῦ Σταυροῦ τοῦ Σωτήρος. Ὁ Λαχανᾶς ἀπεβίωσε καὶ ἐκηδεύθη δημοτελῶς ἐν Χαλκίδι τῇ 19 Δεκεμβρίου τοῦ 1842. Τὸν ἐπικήδειον αὐτοῦ ἐξεφώνησεν ὁ Ἰωάννης Λεκάτης.

Ὁ Μανουὴλ Ἀγγελίνας γιλιάρχος τῆς δευτέρας γιλιαρχίας διαπρέψας ἰδίως κατὰ τὸν ἀγῶνα τοῦ 1824 καὶ εἰς ἄλλας κρίσιμους περιστάσεις μετηνάστευσε μετὰ τῶν ἄλλων εἰς Χαλκίδα καὶ ἀπεβίωσεν αὐτόθι τῇ 3 Φεβρουαρίου τοῦ 1866 φέρον τὸν βαθμὸν τοῦ ταγματάρχου καὶ τὰ παράσημα τοῦ ἀγῶνος.

Τοιοιουτρόπως ὁ εἰς μετὰ τὸν ἄλλον ἐξέλιπον οἱ ἡρωικοὶ ἄνδρες τῆς Σάμου μακρὰν τῆς Πατρίδος ἦν δὲν κατύχησαν νὰ ἴδουν ἐλευθέραν καὶ εὐδαιμονοῦσαν ὅπως τὴν εἶχον ὀνειρευθῆ.

Ἐν Σάμῳ δὲ μετὰ τὴν ἀναχώρησιν τῶν ἀνδρῶν τούτων συνέβη ὅτι συμβαίνει ἐν παλιρροίᾳ. Τὸ κύμα τῶν πολιτικῶν ιδεῶν καὶ φρονημάτων ἐνῶ ὑπερήφανον μέχρι πρὸ ὀλίγου ὤρθουτο, σκορπίζον τὸ εὐγενές ἄρωμα τῆς ἐλευθερίας, αἰφνιδίως ἠλλαξε κατεύθυνσιν καὶ ἤρεμον τῶρα καὶ ταπεινὸν ἠπλοῦτο πρὸς τοὺς ἀταράχους κόλπους τῆς δουλείας. Ἡ μεταβολὴ αὕτη, μετὰ τὴν ματαίωσιν τῶν ἐθνικῶν πόθων καὶ τῶν εὐγενῶν βλέψεων, δὲν ἦτο ἀπροσδόκητος. Ἀρχαῖος σοφὸς λέγει κάπου: «Κατὰ τὴν κριτὴν τοῦ λαοῦ, οὕτω καὶ οἱ λειτουργοὶ αὐτοῦ, καὶ κατὰ τὸν ἠγούμενον τῆς πόλεως καὶ πάντες οἱ κατοικοῦντες ἐν αὐτῇ.» Ταπεινοὶ αὐλοκόλακες, κοτζαμπασήδες ἐπὶ Τουρκοκρατίας, τρέφοντες ἐν ἑαυτοῖς πλὴν τῶν ἐκ φύσεως καὶ ἐκ παραδόσεως ταπεινῶν συναισθημάτων καὶ ἄγριον μῖσος κατὰ τῶν ἰσχυσάντων καθ' ὅλην τὴν διάρκειαν τῆς ἐπαναστάσεως πολιτικῶν αὐτῶν ἀντιπάλων, οὓς ἐθεώρουν ὡς ξένους ἐπιδρομεῖς λύσαντας τὴν εὐδαίμονα καὶ ἐπὶ μακρὰς περιόδους διαρκέσασαν πρότερον αἰσχρὰν αὐτῶν κυριαρχίαν, ἐπανέλαβον τῶρα δυνάμει τῶν στόλων τοῦ Χασὰν βέη τὴν διαχείρισιν τῆς πολιτικῆς ἐξουσίας κατὰ τύπους μὲν ὑπὸ νέους ὄρους, κατ' οὐσίαν ὅμως ὑπὸ τοὺς ἰσχύοντας καὶ ἐπὶ Τουρκοκρατίας. Τοιοῦτοι ἄνδρες μόνον ἠδύναντο νὰ χρησιμεύσουν ὡς πρόθυμοι συνεργοὶ τοῦ νέου καθεστώτος. Μετ' αὐτῶν ἠνώθησαν εὐθὺς ἀμέσως καὶ πάντες οἱ καιροσκόποι καὶ οἱ συμπεροντολόγοι, ἐκ τῶν τάξεων τῶν ὁποίων ἐστρατολογήθη κυρίως τὸ κατώτερον ὑπηρετικὸν τῆς διοικήσεως τοῦ Κωνσταντίνου Μουσοῦρου. Καὶ τὸ λοιπὸν πλῆθος τῶν κατοίκων ἠσθάνθη μὲν κατὰ πρῶτον βαθεῖαν θλίψιν διὰ τὴν ἀποτυχίαν τῶν κοινῶν πόθων, ταχέως ὅμως προσοικειώθη πρὸς τὴν νέαν κατάστασιν ἀκολουθήσαν κατ' ἀνάγκην καὶ συμφῶνως πρὸς τὸ ὡς ἀνωτέρω σοφὸν λόγιον τὴν πορείαν ἣν διεχάραξαν οἱ ἠγούμενοι αὐτοῦ. Καὶ λοιπὸν, ἀφοῦ διὰ τῶν μέσων, τὰ ὁποῖα διηγήθημεν ἐν τοῖς πρόσθεν, κατωρθώθη ἡ ἐπιβολὴ νέων τοπικῶν ἀρχῶν τῆς ἐμπιστοσύνης τοῦ Μουσοῦρου εἰς ὅλους τοὺς δήμους, συνεκλήθη κατ' Αὐγούστον ἐν Λιμένι Βαθέος ἡ πρώτη Γενικὴ Συνέλευσις, τῶν ἀποτελούντων αὐτὴν πληρε-

ξουσίων συνελθόντων ἐν τῷ αὐτόθι ναῶι τοῦ Ἁγίου Χαραλάμπους, ὅπου κατὰ τὴν πρώτην συνεδρίαν γενομένην τῇ 20ῃ Ἀυγούστου, καθ' ἣν ἐξελέγη Πρόεδρος ὁ Λάμπρος Ἰωαννίδης καὶ Γραμματεὺς ὁ Κωνσταντῖνος Ἀντωνιάδης, προσῆλθε καὶ προσεφώνησε τοὺς συνελθόντας καὶ ὁ νέος Μητροπολίτης Ἀρίσταρχος ὁ διαδεχθεὶς τὸν μετὰ τοῦ Λυκούργου καὶ τῶν ἄλλων ἀγωνιστῶν μεταναστεύσαντα Ἀρχιεπίσκοπον Κύριλλον. κατὰ δὲ τὴν ἐπομένην ἡμέραν, κατὰ τὰ σωζόμενα πρακτικά, «ἐπαρουσιάσθη ἐν μέσῳ τῶν πληρεξουσίων τῆς Συνελεύσεως καὶ ὁ Σεβαστὸς Ἐπίτροπος τῆς Ἀ. Ὑψηλότητος τοῦ Πρίγκηπος τῆς Σάμου κύριος Κ. Μουσοῦρος, ὅστις ἀπετύθυνε πρὸς τὴν Συνέλευσιν ἔγγραφον ὁμιλίας ἀποτεينوμένης κυρίως εἰς τὰς ἐξῆς ὑποτυπώσεις:

1) Ὅτι ὅσον ἡ Συνέλευσις εἶνε ἐλευθέρᾳ εἰς τὰς ὑπὲρ τῶν κοινῶν συμφερόντων συσκέψεις τῆς. τοσοῦτον ὀφείλει νὰ μὴ παρεκτραπῆ ἀπὸ τὰ πρὸς τὴν Ὑψηλὴν Πόρταν, πρὸς τὸν Πρίγκηπα καὶ πρὸς τὴν Πατρίδα χρέη.

2) Ὅτι ἡ γραμμὴ τὴν ὁποῖαν ἡ Συνέλευσις θέλει ἀκολουθήσει εἰς τὰς ἐργασίας τῆς εἶνε ἐγκεχαρχαγμένη εἰς τὸ κείμενον τῆς Ὀργανικῆς Διατάξεως. τῆς ὁποίας ἡ ἐφαρμογὴ εἰς τὸν ἐσωτερικὸν κανονισμόν τῆς Πατρίδος, ἀνήκει ν' ἀποφασισθῆ συμφώνως μὲ τοὺς ἀντιπροσώπους τοῦ λαοῦ καὶ μὲ τὸν Πρίγκηπα.

3) Ὅτι διὰ τὴν ἀνάγκην νὰ ἐκκενωθῶσι τὰ αὐτοκρατορικὰ στρατεύματα ἀπὸ τὴν νῆσον, ἀπαιτεῖται πρωτίστως νὰ γίνῃ ἡ πράξις τῆς εἰς τὸ Ὑψηλὸν κράτος ὑποταγῆς καὶ νὰ ἐκλεχθῶσιν ἐπομένως τὰ μέλη τῆς Ἐπιτροπῆς ἐκείνης ἣτις θέλει προσφέρει εἰς τοὺς πόδας τοῦ Αὐτοκρατορικοῦ θρόνου τὴν ὑποταγὴν τῆς εὐγνώμοσύνης τῶν Σαμίων, μετὰ τὰς πράξεις δὲ ταύτας θέλει προοδεύει ἡ Συνέλευσις εἰς τὰ ἀφορῶντα τὸν ἐσωτερικὸν ὀργανισμόν τῆς Νήσου». (Πρακτικὰ τῆς Συνελεύσεως τοῦ 1834, συνεδρία πρώτη. 21 Ἀυγούστου ἡμέρα Τρίτη).

Καὶ ταῦτα μὲν ὁ Μουσοῦρος ἐπρότεινεν εἰς τὴν Συνέλευσιν, οἱ δὲ ἀποτελοῦντες αὐτὴν πληρεξούσιοι ὄχι μόνον ἐπροθυμο-

ποιήθησαν νὰ ἐκπληρώσουν κατὰ γράμμα τὰς συστάσεις ταύ-
 τας συντάξαντες ἀμέσως τὴν ἀναφορὰν τῆς ὑποταγῆς ἀπευ-
 θυνομένην πρὸς τὸν Κραταιότατον, Γαληνότατον, Ἐπιεικέ-
 στατον, Εὐεργετικώτατον καὶ Θεοστήρικτον Σουλτάν Μαχ-
 μούτ αὐθέντην καὶ Κυρίαρχον καὶ ἀναθέσαντες εἰς ἐπιτροπὴν
 ἀποτελεσθεῖσαν ἐκ τῶν Μιχαὴλ Πευκιάδου, Χ' Χριστοδοῦ-
 λου Παρμαξίζη, Χ' Ἰω. Γεωργιάδου καὶ Γεωργάκη Χ' Ἰ-
 ωάννου ἵνα μεταβῆ εἰς Κωνσταντινούπολιν καὶ διὰ τοῦ ἡγε-
 μόνος Βογορίδου ὑποβάλῃ τὴν πρᾶξιν ταύτην τῆς ὑποταγῆς
 καὶ τὴν εὐγνωμοσύνην τῶν Σαμίων πρὸς τὸν Ἄνακτα, ἀλλὰ
 καὶ προσέβησαν, διὰ νὰ φανῶσιν εὐχαριστοὶ εἰς τὴν Πύλην,
 εἰς τὴν ψήφισιν ἄλλων μέτρων, τὰ ὅποια δὲν περιλαμβάνον-
 το εἰς τὰς ὑποδείξεις τοῦ Μουσούρου. Οὕτως ἐψηφίσθη τότε
 νὰ τροποποιηθῇ ἡ μεγάλη τοῦ τόπου σφραγίς καὶ ἀντὶ τῶν
 λέξεων «Χριστὸς Σάμον ἔσωσε τῇ 6 Αὐγούστου 1824», αἵ-
 τινες ὑπενθύμιζον ὄντως μεγάλην καὶ ἐνδοξὸν διὰ τὴν Σάμον
 ἡμέραν, ἀπεφασίσθη νὰ ἐγγραφῶσιν ἐν αὐτῇ αἱ λέξεις «Θεὸς
 Σάμον ἔσωσε τῇ 6 Αὐγούστου 1834». Ἐψηφίσθη ὡσαύτως
 ἵνα ἡ Συνέλευσις δι' ἀναφορᾶς τῆς πρὸς τὸν Ἐπίτροπον τοῦ
 Βογορίδου ζητήσῃ νὰ μὲνωσιν ἐπὶ τῆς Σάμου 200 Ὀθωμα-
 νοὶ στρατιῶται καὶ δύο πολεμικὰ πλοῖα τοῦ Ὀθωμανικοῦ
 στόλου καὶ τοῦτο, κατὰ τὸ ψήφισμα, «διὰ νὰ ἀσφαλισθῇ ἡ
 νῆσος ἀπὸ ἐνδεχομένης ἐξωτερικᾶς ἐπιδρομᾶς!». τὸ δὲ πάν-
 των χεῖριστον, ὅπερ δικαίως ὁ Ν. Σταματιάδης ὀνομάζει
 στυγερώτατον καὶ ὅπερ προσῆψε κοιλίδα μαύρην καὶ ἀνεξά-
 λειπτον εἰς τὴν Σαμιακὴν ἱστορίαν, ὑπῆρξε τὸ ψήφισμα ἐ-
 κείνο, δι' οὗ κατεδικάζοντο εἰς ἀειφυγίαν οἱ ἄριστοι τῶν πα-
 τριωτῶν, οἱ ἐν κρισιμωτάτοις καιροῖς ἀγωνισθέντες γενναίως
 ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας τῆς Πατρίδος. ἦτοι, ὁ Λυκοῦργος Λογο-
 θέτης, ὁ Καπετάν Σταμάτης, ὁ Κωνσταντῖνος Λαχανᾶς, ὁ
 Ἀρχιερεὺς Κύριλλος, ὁ Μανουὴλ Ἀγγελίνας, ὁ Ἰωάννης Λε-
 κάτης, ὁ ποιητὴς Γεώργιος Κλεάνθης καὶ πάντες οἱ ἄλλοι
 ὅσοι διέπρεψαν κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς ἐπαναστάσεως μαχό-
 μενοι ἀνδρείως ἐναντίον τοῦ κοινοῦ καὶ μεγάλου ἐχθροῦ.
 Ὅποια οἰκτρὰ καταισχύνῃ διὰ τὴν Σάμον καὶ τὸ Σαμιακὸν

ὄνομα! Οἱ ἐπίλεκτοι Σάμιοι πρὸς τοὺς ὁποίους ὠρείλετο στέφανος δάρινης καὶ εὐγνωμοσύνη αἰώνιος νὰ καταδικάζωνται ὡς οἱ ἔσχατοι ἐγκληματίαι, παρ' αὐτῶν τούτων τῶν συμπατριωτῶν! Ἀλλ' ἡ ἱστορία, ἣτις εἶνε ὁ ἀδέκαστος τῶν ἀνθρώπινων πραγμάτων κριτής, ἀπέδωκεν ἐνὶ ἐκάστῳ τὰ δίκαια, διότι τοὺς μὲν ἀποβλήθέντας Σαμίους δὲν ἔπαυσε καὶ μετὰ τὸ ψήφισμα τοῦτο νὰ ἐξυμνῆ ὡς ἄνδρας ἐξόχους καὶ περιφανεῖς καὶ τὰ ἔργα αὐτῶν νὰ γεραίρῃ, τοὺς δὲ παρὰδῶσαντας ἑαυτοὺς ὡς ὄργανα τοιοῦτων σκοτίων καὶ ἀντεθνικῶν σκοπῶν δὲν ἔπαυσεν ὡσαύτως νὰ θεωρῆ ὡς φύλους καὶ ταπεινοὺς καὶ τὰς πράξεις των ταύτας ὡς ἀποτελέσματα ἐσχάτης ταπεινώσεως καὶ αἰσχρᾶς ἰδιοτελείας.

Ἡ Συνέλευσις, ἀφοῦ ὑπέβαλε καὶ πρὸς τὰς Δυνάμεις ἀναφορὰν συντεταγμένην μετὰ τὸ αὐτὸ πνεῦμα μετὰ τὸ ὁποῖον εἶχε συνταχθῆ καὶ ἡ πρὸς τὸν Σουλτάνον τοιαύτη, διέκοψε τὰς ἐργασίας τῆς τῆ 29 Αὐγούστου καὶ ἐπανελάθε ταύτας κατὰ Ἰανουάριον τοῦ ἐπομένου ἔτους, ὅποτε ἐπανεκάμψεν εἰς τὴν νῆσον καὶ ἡ εἰς Κωνσταντινούπολιν ἀποσταλεῖσα Ἐπιτροπὴ πρὸς ὑπόβολὴν τῶν ἀναφορῶν. Ἀλλὰ καὶ τότε πᾶσαι αἱ φροντίδες αὐτῆς καταναλώθησαν εἰς τὴν ψήφισιν μέτρων διὰ πνευμένων ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ ἀπὸ ἰδιοτελῆς πνεῦμα καὶ ἀπὸ αἰσχρᾶν κολακείαν. Οὕτως ἐψηφίσθη κατὰ πρότασιν τοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει Πρίγκηπος νὰ ἀπονεμηθῶσιν ἐκ μέρους τοῦ τόπου εὐγνωμοσύνης ἕνεκεν τέσσαρα χρυσᾶ μετάλλια πρὸς τοὺς τρεῖς ἐν Κωνσταντινουπόλει πρεσβευτὰς τῶν τριῶν Δυνάμεων καὶ πρὸς τὸν ἐπὶ τῶν ἐξωτερικῶν ὑπουργῶν τῆς Πύλης, προσέτι νὰ ληρῆθῃ φροντίς πρὸς εἰσπραξίν τῶν 75,000 γροσίων τὰ ὁποῖα ὑπὸ τύπον δάνειου εἶχον δοθῆ ἐκ μέρους τοῦ τόπου εἰς τὴν Ἐπιτροπὴν τῶν Ἑλλήνων νευάρχων κατ' Αὐγούστον τοῦ 1826 καὶ ἡ Συνέλευσις ἐπεράτωσε τὰς ἐργασίας τῆς διὰ μιᾶς προσποιητῆς φροντίδος τὴν ὁποῖαν ἔδειξε πρὸς σωτηρίαν δῆθεν τῆς κινητῆς περιουσίας τῶν ἐξορισθέντων Σαμίων, εἰς τὴν ὁποῖαν ὁμως, καθὼς ἐκ τῶν ἰδίων πρακτικῶν τῆς Συνελεύσεως ἀποδεικνύεται, ἔλαθε χώραν κακοθεστάτη λεηλασία.

Αὐταὶ ὑπῆρξαν αἱ κυριώτεραι φροντίδες τῆς καθ' ἓν πρό-
 πον ἱστορήσαμεν ἀνωτέρω συγκροτηθείσης πρώτης γενικῆς
 Συνελεύσεως. ἥτις ἐκλήθη ἵνα ἐπὶ τῆ βασιεῖ τοῦ Σουλτανικοῦ
 Φερμανίου τοῦ 1832 διαμορφωσῇ τὸ νέον πολίτευμα ἐν τῷ
 τόπῳ. Οἱ ἀναλαβόντες τότε τὴν ἄρχὴν Σάμιοι δὲν εἶχον οὔτε
 τὴν θέλησιν, οὔτε τὴν ἰκανότητα ἵνα σκεφθῶσι καὶ ἀποφα-
 σίσωσι τι καλὸν καὶ ὠφελίμου διὰ τὴν Πατρίδα. Ἐλλείψεις
 θάρρους καὶ πατριωτισμοῦ, προσέτι δὲ ταπεινότης φρονήμα-
 τος καὶ εὐτελής κολακεία χαρακτηρίζουσι τὰς πρώτας πρά-
 ξεις τῶν συνεργῶν τοῦ ἰδρυθέντος νέου ἐν τῇ νήσῳ πολιτικοῦ
 καθεστῶτος. Πάντα ταῦτα ὁμῶς ἦσαν φυσικὰ ἐπακόλουθα.
 διότι, καθὼς εἶπομεν προηγουμένως, μετὰ τῶν ἀποδημησάν-
 των ἐπιλέκτων Σαμίων συναπεδύνησαν ἐκ τῆς νήσου καὶ
 πᾶσαι αἱ εὐγενεῖς ἰδέαι καὶ τὰ πατριωτικὰ αἰσθήματα. Οἱ
 δὲ σπεύσαντες μετὰ προθυμίας, οὐχὶ ἐξ ἀγνώων προθέσεων προ-
 ερχομένης, νὰ ὑπερτεθήσωσι τὸ νέον καθεστὸς δὲν ἀπετέλουν
 ἢ τὸ καταστάλαγμα τῆς Σαμιακῆς κοινωνίας. Ὁ Ἐπαρμι-
 νώνδας Φραγκούλης ἐν τῇ ὑπ' αὐτοῦ συγγραφείσῃ «Πραγμα-
 τεῖα περὶ τοῦ ἐν Σάμῳ πολιτεύματος» περιγράφων τὰ ἀφο-
 ρῶντα τὸν Καταστατικὸν Χάρτην τῆς Ἡγεμονίας συνεπά-
 ρεται τὰς ἀκολουθοῦσας ὀρθὰς κρίσεις. «Αἱ ἐν τῇ Ὀργανικῇ
 Διατάξει διαχαρασσόμενα γενικαὶ γραμμαὶ κατέλιπον ὡς εἰ-
 κὸς πολλὰ κενά, ὧν ἡ πλήρωσις ἀφείθη εἰς τὴν ἀγαθὴν διά-
 θεσιν τοῦ Ἡγεμόνος καὶ εἰς τὴν σύνεσιν καὶ τὸν πατριωτισμὸν
 τῶν Βουλευτῶν καὶ τῶν Συνελεύσεων. Ἀπ' αὐτῶν λοιπὸν
 ἤρτητο νὰ ὀργανώσωσι τὰς ἐσωτερικὰς ἀρχὰς καὶ εἰς ἐκά-
 στην αὐτῶν διαγράψωσιν ὄρια δικαιοδοσίας καθ' ἓν πρόπρον
 ἠθέλον κρίνει συμφέροντα καὶ μὴ ἀντικείμενον εἰς τὴν ἐπι-
 κυριαρχίαν τῆς Ἀυτοκρατορικῆς Κυβερνήσεως. Ἐντὸς ὁμῶς
 τοῦ ἀνοικτοῦ καὶ ἐλευθέρου πεδίου τῆς Ὀργανικῆς Διατά-
 ξεως ἠδύναντο μετὰ τῆς αὐτῆς εὐχερείας νὰ καταλάβωσι θέ-
 σεις ἀγαθοὶ τε καὶ ἐπιβλαβεῖς εἰς τὸν τόπον θεσμοί, καθ' ἧν
 ὁ Ἡγεμὼν καὶ οἱ Σάμιοι ἔμελλον νὰ τραπῶσιν ὁδὸν τῆς ἀ-
 ναμορφώσεως καὶ προόδου ἢ τῆς στασιμότητος. Γενικῶς δ'
 εἶπειν ὑπὸ τὸ κράτος τῆς Ὀργανικῆς Διατάξεως ἀπὸ τοῦ ἔ-

Ἐν Σάμω
Ἐν τῷ ἔξωτε
Ἐν Ἀμερικῇ Δ

